

TESI DOCTORAL

PROGRAMA DE DOCTORAT EN HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA (R.D. 99/2011)

EL NACIONALISME POLÍTIC VALENCIÀ (1978-1997):

CULTURA POLÍTICA, PARTICIPACIÓ SOCIAL I PRÀCTIQUES COL·LECTIVES

Autor:

Ignasi Escandell Garcia

Dirigida per:

Ismael Saz Campos

Ferran Archilés Cardona

Abril de 2021

“Sempre serà millor que ens recorden com a troians
que no com a budini, uns esclaus reportats de Heròdot,
molt bells sembla, alts, rossos i d’ulls blaus
però dels quals ho ignorem tot,
com fantasmes en la història.”

Ferran Garcia-Oliver, *País Valencià, segle XXI*

“I sense aquest estadi primer de revalencianitzar el país [...],
tot el que es puga pensar a nivell de Països Catalans
em fa la impressió que no serà massa fàcil.”

Joan Fuster, *El Temps*, 13-04-1992

RESUM

La present tesi doctoral “El nacionalisme polític valencià (1978-1997): Cultura política, participació social i pràctiques col·lectives” intenta posar de relleu les diferents formacions valencianistes que han participat dels processos democràtics des de la Transició fins el final de segle centrant-se no solament en la discussió pel que fa a la identitat de les i els valencians, sinó també en quins foren els perquè per dur endavant la creació de diferents formacions polítiques que acabarien desembocant en la Unitat del Poble Valencià sobretot, però no solament. Així mateix, conèixer quines han estat les discussions internes de les formacions així com la seua presència social i dins de diferents àmbits col·lectius ajudaria a entendre els canvis al respecte del posicionament nacional tant de la UPV com de les formacions prèvies i paral·leles.

Per poder fer una anàlisi exhaustiva del valencianisme polític de l'últim quart de segle cal tenir present no solament els processos i els debats interns per entendre les decisions preses, també cal analitzar les diferents conteses electorals tant a nivell municipal com autonòmic, estatal i, en menor mesura, europees, sense oblidar quina era el seu arrelament social. Solament així es podrà traçar una relació entre assentament municipalista i els col·lectius amb més pes dins de les formacions, a més de poder donar eixida a un mapa del nacionalisme polític valencià per comarques al llarg de la cronologia establerta.

La qüestió nacional sempre fou el nucli sobre el que va girar la discussió organitzativa de les formacions valencianistes. Aquesta es barrejà amb els posicionaments en l'eix esquerra-dreta per conformar un interessant debat intern que corregué pararl·lelament a les diferents reformulacions del fusterianisme que s'hi donaren als anys setanta i sobretot, als vuitanta i noranta. Deslligar la qüestió nacional de l'eix polític seria una errada. Per això el que es proposa aquesta tesi és també analitzar les diferents derives dins de l'espectre polític de les formacions valencianistes tenint sempre present la qüestió identitària i les diferents realitats que s'hi donaren simultàniament a la resta de l'estat espanyol tant a nivell electoral com ideològic que serviren sovint de mirall per al valencianisme polític.

ABSTRACT

The present doctoral thesis "Valencian political nationalism (1978-1997): Political culture, social participation and collective practices" attempts to underline the different Valencian nationalist formations that have participated in the democratic processes from the Spanish Transition to the end of the century. All this, focusing not only on the discussion about the identity of Valencians, but also on the reasons behind the creation of different political formations that would finally lead to the Unitat del Poble Valencià, especially, but not solely. Likewise, understanding the internal discussions of the formations as well as their social presence and within different collective spheres would help to comprehend the changes with respect to the national positioning of both the UPV and the previous and parallel formations.

A thorough analysis of political Valencianism over the last quarter of a century requires not only internal processes and debates in order to understand the decisions taken, but also an analysis of the different electoral contests at municipal, autonomous, state and, to a lesser extent, European level, without forgetting the social roots of Valencian nationalism. Only in this way will it be possible to trace a relationship between municipalist settlement and the groups with most weight within the formations, in addition to being able to draw a map of Valencian political nationalism by region throughout the established chronology.

The national question was always at the core of the organisational discussion of the Valencianist formations. This was mixed with the positions on the left-right axis to form an interesting internal debate that ran alongside the different reformulations of Fusterianism that took place in the seventies and, above all, in the eighties and nineties. Detaching the national question from the political axis would be a mistake. For that reason, the objective of this thesis is also to study the different drifts within the political spectrum of the Valencianist formations, always bearing in mind the identity question and the different realities that occurred simultaneously in the rest of the Spanish state, both at electoral and ideological level, which often served as a mirror for the political Valencianism.

ÍNDEX

AGRAÏMENTS	10
INTRODUCCIÓ	
<i>Objecte d'estudi</i>	13
<i>Justificació</i>	15
<i>Objectius</i>	16
<i>Hipòtesis</i>	19
METODOLOGIA I INVESTIGACIÓ	
<i>Fonts d'investigació</i>	22
<i>Estructura interna</i>	24
ESTAT DE LA QÜESTIÓ	29
CAPÍTOL 1. ESPANYA: UNA INTRODUCCIÓ AL MARC CRONOLÒGIC	45
<i>1.1. La nació a l'espectre polític espanyol durant la Transició i el procés constitucional</i>	48
<i>1.2. 1979: Any d'eleccions i d'estatuts</i>	60
<i>1.3. 1980: El procés estatutari gallec i andalús</i>	67
<i>1.4. El final de la via 151 i l'inici d'un nou procés</i>	70
<i>1.5. El PSOE al primer govern: 1982-1986</i>	73
<i>1.6. L'assentament i la maduresa democràtica: 1986-1992</i>	77
<i>1.7. El final de l'era socialista: 1992-1996</i>	82
<i>1.8. La nova etapa conservadora. El PP al govern central</i>	88
<i>1.9. Conclusions</i>	91

CAPÍTOL 2. EL PRIMER FUSTERIANISME POLÍTIC, 1974-1982	94
2.1. <i>Els seixanta com a marc. Antecedents d'un (nou) moviment</i>	94
2.2. <i>La construcció d'un nacionalisme de classe: el PSPV</i>	98
2.3. <i>La construcció d'un nacionalisme interclassista: la UDPV</i>	105
2.4. <i>"No tots els que diuen "Autonomia Autonomia!" diuen realment "Autonomia!""</i>	110
2.5. <i>El PNPV i les eleccions de 1979</i>	122
2.6. <i>El sorgiment d'EUPV i l'AEPV i els difícils anys cap a l'autonomia</i>	139
2.7. <i>Conclusions</i>	154
CAPÍTOL 3. LA UPV. COALICIÓ, UNIFICACIÓ I PRIMERES DIVERGÈNCIES, 1982-1987	157
3.1. <i>Les eleccions generals de 1982 i la Unitat. La porta mai oberta dels Països Catalans</i>	158
3.2. <i>Les primeres eleccions autonòmiques. La coalició UPV</i>	175
3.3. <i>De coalició a partit: Marc nacional i desavinences internes, 1984-1986</i>	184
3.4. <i>1986: L'any clau i la desfeta electoral a les eleccions a Corts</i>	193
3.5. <i>La conferència extraordinària. Del no al sí: la coalició amb IU</i>	202
3.6. <i>Conclusions</i>	218
CAPÍTOL 4. L'ENTRADA A LES CORTS I EL MARC IDEOLÒGIC: ESQUERRA O PAÍS? (1987-1991)	221
4.1. <i>El debat post-electoral</i>	222
4.2. <i>1989: Eleccions al Parlament espanyol. Per l'esquerra verda (valenciana)</i>	241
4.3. <i>La IV Conferència: Divisió interna i trencament. El PVN i la Tercera Via</i>	247
4.4. <i>Les autonòmiques de 1991: Ni presència ni (molt menys) hegemonia (nacional)</i>	261
4.5. <i>Conclusions</i>	274

CAPÍTOL 5. DEL TRENCAMENT PREVI A LA UNIÓ POSTERIOR:	
CAP AL VALENCIANISME DE RECONCILIACIÓ, 1991-1995	277
<i>5.1. El marc polític del 1992 com a element definitori. El V Congrés de la UPV</i>	278
<i>5.2. Els contactes amb altres formacions i les eleccions generals de 1993</i>	289
<i>5.3. Convergència i Unió. Un pacte de reposicionament</i>	304
<i>5.4. La reconstrucció del nacionalisme valencià. Les primeres passes del Bloc Nacionalista</i>	311
<i>5.5. La unitat del valencianisme. Les eleccions autonòmiques de 1995</i>	323
<i>5.6. Conclusions</i>	334
CAPÍTOL 6. DE COALICIÓ ELECTORAL A FORMACIÓ POLÍTICA:	
CONGRESSOS, APROXIMACIONS I EL BLOC VALENCIANISTA (1995-1997)	337
<i>6.1. El necessari debat post-electoral: Un nou valencianisme i les generals de 1996</i>	338
<i>6.2. El VII Congrés de la UPV: El canvi a l'Eliana cap a l'entesa valencianista</i>	355
<i>6.3. Les passes del PVN cap al Bloc Nacionalista</i>	385
<i>6.4. La refundació: Un nou partit per a una nova perspectiva</i>	400
<i>6.5. Conclusions</i>	406
CONCLUSIONS FINALS	409
ANNEXOS	420
BIBLIOGRAFIA, FONTS I ENTREVISTES	428

AGRAÏMENTS

Després de més de sis anys d'investigació doctoral moltes són les persones a les quals caldria agrair la seua ajuda, col·laboració i en definitiva, l'estar a prop en un procés com és el d'escriure una tesi. Tots aquests anys d'investigació han donat peu a una quantitat inimaginable de debats i de bona companyia que, gràcies a ella, han fet tot el procés més amè.

Primerament vull agrair a Ismael Saz i Ferran Archilés, els codirectors d'aquesta tesi doctoral la seua paciència i totes les aportacions i suggerències que han fet al llarg de tots aquests anys. La seua confiança i proximitat han ajudat molt a que aquesta investigació veja la llum finalment. A més de donar-me la possibilitat d'entrar a formar part del seu projecte, cal dir que la seua imprescindible ajuda ha sigut un puntal per a la investigació i redacció durant tots aquests anys. En especial agrair a Ferran Archilés tot el que ha fet per mi durant tot el temps. La seua disponibilitat i amabilitat han significat molt per mi. I en aquest sentit, donar les gràcies també als protagonistes d'esta tesi que d'una manera desinteressada han col·laborat amb la cessió de documents i sobretot, dels seu temps per a que la redacció siga completa, així com a Maria i Artur pel temps que em dedicaren a l'arxiu.

Per altra banda no puc obviar un dels motors més importants: l'Aula 2 i tot el que ella ha comportat. A tota aquella gent els dec infinitat de coneixement i dels quals m'emporte una un més que bon record. Pau, Vicent, Ester, Jorge, Àlex, Itziar, Laura i Blanca: res d'açò hagués estat possible sense el suport mutu. No tindria suficient paper per dir-vos què signifiquen. Quedeu-se amb l'estima de tots aquests anys i el voler continuar compartint moments, espais i lluites. No voldria obviar allò que envolta la Universitat. Per això recordar i agrair la tasca de Mari Carmen, de Clara, Ángel i de Marco: gràcies pels moments compartits. I com no, de Maca, a qui li dec l'estabilitat sense la qual segurament hui no estaria acabant esta investigació.

La tesi doctoral ha tingut moltes potes sobre les quals s'ha sustentat tot aquest temps. Per això voldria fer una especial dedicació a la meua gent. A Pepe, Victòria, Mireia, Carles, Jorge, Javi, Rober, Lluís, Tonet i Clara pels moments de

desconnexió i suport. A Anna pels cafés, a Javi i Raimon pels ànims, a Alfredo per la companyia i a Roberto per les hores d'aprenentatge. I com no a Maria, a la qual li dec més d'un somriure, infinitat de gràcies i alguna que altra disculpa. Per a totes i tots ells un enorme somriure. Vos dec tot el temps absent.

Per últim però no menys important tinc present la meua família. En concret, als meus pares pel suport i l'aprenentatge de tots aquestos anys. La seua calma en moments de dubte i la seua tasca emocional ha sigut el refugi al que més d'una vegada he acudit. L'esforç durant anys per fer que arribe fins ací solament es comparable a l'estima i admiració que sent per vosaltres. Sou la tinta d'estes paraules i la trinxera de qui les escriu. També m'agradaria donar les gràcies a Elena i com no, al meu germà Agustí. De no ser per ell i l'aprenentatge al llarg de les nostres vides compartides no estaria escrivint estes línies. Si alguna paraula eres, és referent. I finalment una especial dedicació a Agus, Carme i Pau per ser motors i per la seguretat de que el futur estarà en bones mans. Sou la meua pàtria i l'única bandera per la que paga la pena lluitar.

INTRODUCCIÓ

Objecte d'estudi

Aquesta tesi doctoral tracta sobre el nacionalisme polític valencià entre 1975 i 1998 i més en concret en els seus resultats electorals. Analitza també les diferents evolucions, canvis i l'assentament social i territorial que hi va tenir, quedant ací exemplificat sobretot en la Unitat del Poble Valencià (1982-1998) així com en les formacions prèvies i paral·leles. A l'igual que altres partits nacionalistes del territori espanyol, el valencià plantejà una estratègia d'assentament municipalista per a poc a poc anar augmentant la seua presència a la resta de les institucions polítiques. A més, també s'estudiaran les evolucions i els canvis pel que fa a la qüestió nacional i el marc territorial, element clau per entendre l'assentament i els diferents resultats electorals que acompanyaren a les formacions valencianistes durant la cronologia ací citada.

L'anàlisi dels discursos i de les praxis, però sobretot dels resultats electorals són la base d'aquesta tesi doctoral. No és per tant una tesi que gire entorn a la discussió entre els diferents nacionalismes de tall cultural i valencianista que hom podria trobar al País Valencià des de l'aparició de Joan Fuster i fins a la creació del Bloc Nacionalista Valencià. El que intenta aquesta tesi és intentar posar de relleu el funcionament intern, quina fou la seua participació a nivell social i els debats al si de les formacions polítiques per poder entendre millor quina ha estat la deriva del moviment valencianista i si aquest aconseguí crear l'esclatxa dins del joc polític valencià per poder consolidar-se com a formació. Al mateix temps, intenta també veure quin assentament electoral aconseguí el valencianisme polític de l'últim quart de segle XX alhora que s'intenta donar llum a com aquestos resultats, units a la literatura del moment, van tenir incidència en l'evolució de les relacions i de les bases del partit.

Però per fer un estudi al respecte cal tenir en compte diferents factors i és per això que s'amplia el marc en dos nivells. El primer són les coordenades cronològiques que, si se centraren únicament i exclusiva en la Unitat del Poble Valencià serien des de l'any 1982 fins al 1997. No obstant la UPV no sorgí del no

res. Tampoc ho feren els seus dirigents ni militants, molts d'ells amb un bagatge polític, cultural o social significatiu bé siga a nivell d'afiliació personal a altres formacions prèvies o bé de lluita antifranquista en qualsevol de les seues vessants. La UPV era el contenidor d'un contingut ja operatiu prèviament a altres formes organitzatives (moviments estudiantils, cercles culturals, lluita antifranquista, partits polítics, coalicions electorals...).

Per tot açò cal ampliar la cronologia del nacionalisme polític valencià ja que si bé la UPV fou el màxim exponent als anys vuitanta i noranta, no fou l'inici del camí. Seria doncs necessària analitzar les formacions prèvies com ara el Partit Socialista del País Valencià, 1974-1978¹; la Unió Democràtica del País Valencià, 1965-1977; el Partit Nacionalista del País Valencià, 1978-1982; l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià, 1982 i per últim Esquerra Unida del País Valencià, 1982-1983. A més, també caldria tenir present al Partit Valencià Nacionalista, formació simultània i paral·lela vigent entre el 1991 i el 1998. És per això que aquesta tesi doctoral comprén tres etapes enquadrades a la història recent de l'estat espanyol: el tardofranquisme, la Transició o postfranquisme i per últim, l'etapa democràtica. Si el final del tardofranquisme quedà clarament definit el 1975 amb la mort del dictador, l'etapa del postfranquisme al País Valencià va tenir també una cronologia concissa, arribant fins els anys 1982-1983 amb l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia valencià i les primeres eleccions a les Corts Valencianes, marcant així l'inici de l'última etapa ací tractada: la democràtica.

En un segon nivell s'hi trobria el marc geogràfic, definit des del principi en el País Valencià. Tot el territori és en essència la base sobre la que descansa la tesi doctoral al ser l'espai on es desenvolupa el nacionalisme polític valencià. No obstant no es pot fer una interpretació completa si no es tenen en compte les diferents connexions amb les formacions nacionalistes d'altres territoris, sobretot amb Catalunya i les Illes Balears, territoris en constant contacte per tenir un horitzó, unes pràctiques i unes bases ideològiques comunes o en tot cas, similars. El País Valencià és principalment el marc geogràfic però no l'únic: a Catalunya i les Illes Balears caldrà sumar doncs els territoris del País Basc i Galícia, que també són referències a tenir en compte tant a les bases ideològiques com als resultats electorals.

¹ I les formacions que el crearen abans del 1974 i que posteriorment es tractaran.

Justificació

En primer lloc, la Unitat del Poble Valencià constitueix un *rara avis* dins de la política valenciana, aspecte que ha resultat interessant des del principi i bàsic per al desenvolupament de la tesi. Amb una trajectoria completament diferent de la resta de partits polítics valencians en el que a adscripció nacional es refereix, el seu pes polític i social fou més bé relatiu i escàs. També ho van ser els partits previs a la Unitat que acabarien confluint en ella ni tampoc les escissions ni derives ideològiques. En conseqüència i lligada a la poca presència que hi tingué la formació així com el nacionalisme polític valencià, l'absència d'estudis previs és remarcable i al mateix temps motivació per iniciar un treball d'anàlisi pel que fa a la formació i de l'adscripció. El paper de la UPV si ha de ser remarcat en alguna de les seues vessants aquesta seria a nivell municipal, on poc a poc sí s'implantà tot i les diferències entre les zones de predomini lingüístic valencià i castellà, on el seu assentament fou nul. Aquest estudi al respecte del nacionalisme polític valencià des de la Transició fins a finals del segle XX és doncs un inici del camí cap a noves aportacions que s'haurien de complementar entre elles als pròxims anys. Per tant, la present aportació a l'estudi i anàlisi del nacionalisme polític valencià a l'últim quart del segle XX hauria de ser un punt de partida i amb el temps, debatuda i tractada gràcies a l'aparició de noves fonts i perspectives.

Un segon motiu és que la formació, a diferència dels partits polítics més estudiats i analitzats fins la data, ha tingut un recorregut ja finalitzat. És a dir, la UPV ha deixat ja d'existir i per tant, ha passat a ser un apèndix a la història política valenciana. El mateix es podria dir de totes i cadascuna de les formacions nacionalistes que hi van ecllosionar al tardofranquisme i que durant la Transició i la democràcia van tenir el seu espai polític, tot i que sempre mínim. En aquest sentit, són formacions mortes, sense més recorregut que el d'una cronologia tancada, tot i que amb hereus contemporanis que han agafat aquella tradició política. De fet s'hi poden veure relacions i continuïtats amb el valencianisme actual. Certament sí s'ha dut a terme una gran literatura pel que fa a les idees, dels posicionaments i de les adscripcions, però porques vegades aquestos termes han anat lligats als partits polítics que les defensaven. D'ací que les històries de centenars de persones hagen

de ser rescatades dins d'un marc com era el de la UPV i les diferents formacions que la conformaren o van tenir lligams amb ella.

El tercer i últim dels arguments que portaren a l'elaboració d'aquesta tesi doctoral i a escollir el tema en qüestió fou el fet de no haver estat massa sovint tractat per la historiografia. Com s'ha dit anteriorment, l'absència de publicacions al respecte del valencianisme polític van motivar l'elaboració. S'ha considerat necessari escriure el més rigurosament i objectiva possible una història de la Unitat del Poble Valencià i les formacions prèvies i paral·leles, sovint oblidades i tapades per altres partits de tall estatal. El relat de la identitat valenciana s'ha pres des de dos posicionaments diferenciats entre si: mentre que una part del relat s'ha construït a partir de la "valencianitat" de diferents formacions autonomistes o federalistes (PSPV-PSOE, PCPV, EUPV), altra ha estat feta per la "valenciania" dels regionalistes (UV), agafant a ambdues com a un tot quan en realitat en són una part. El relat d'una identitat diferenciada quedava sesgat i coix a l'atribuir al conjunt de la societat valenciana una forma d'entendre el valencianisme que tot i ser majoritària no era única, obviant així la pluralitat i barrant una part de la narració històrica, dels esdeveniments i dels protagonistes.

Objectius

A partir de l'estudi previ aquesta tesi doctoral pretén analitzar les diferents formacions nacionalistes valencianes entre el postfranquisme i les acaballes del segle XX. El que s'ha proposat amb aquesta tesi és posar de relleu tant les bases ideològiques com els resultats electorals, l'arrelament social, els lligams polítics amb la resta de formacions i les condicions que s'hi donaren per desenvolupar o no un nacionalisme polític valencià per així es pot comprendre millor l'estat actual del mateix i saber quina ha estat la seua trajectòria més recent. Els pactes electorals, els canvis de paradigma, els resultats i els posicionaments, així com els discursos tant interns com públics són objecte d'estudi d'aquesta investigació. Fins ara, la gran majoria d'estudis relacionats amb l'objecte nacionalista al País Valencià ha tingut en el camp de la cultura el seu màxim exponent. Per contra, aquesta tesi

intenta donar llum al nacionalisme polític dels anys vuitanta i noranta, encara poc estudiat i analitzat.

Un objectiu principal que té la present tesi és analitzar en profunditat i saber quina ha estat l'evolució de les formacions polítiques valencianistes. Cal dir en aquest sentit que aquesta investigació assumeix com sinònims els termes nacionalisme valencià com valencianisme, a l'emprar les fonts dites terminologies per fer referència als seus posicionaments. No obstant sí es veu un canvi en el seu ús a partir de l'any 1991. Si bé fins aleshores s'utilitzen ambdós mots indistintament (inclús amb certa prioritat pel terme nacionalisme valencià), a partir de la data descrita augmentaran els casos en què les fonts parlen de valencianisme polític segurament per l'aparició d'una força de contrapés a la UPV: el PVN. Però quina ha estat l'evolució de les formacions polítiques nacionalistes al País Valencià entre l'aparició del fusterianisme i l'última dècada del segle XX? Hi havia espai per a un nacionalisme valencià? Es pretén ací fer una anàlisi pel que fa a la transformació dels postulats a partir de les bases ideològiques, de la seua praxi i del seu nivell d'assentament.

Un segon objectiu és aclarir si hi havia un criteri uniforme i homogeni a totes les formacions valencianistes que s'analitzen a la tesi. Seguien tots els partits de tall fusterià un patró definit? O per contra s'hi podrien trobar diferències importants entre les diferents organitzacions polítiques? Aquesta qüestió es important no solament per entendre els posicionaments de cadascuna de les formacions sinó també per tenir coneixement del per què de les seues divisions o aproximacions. A més, tal i com s'expressa al llarg del relat de la tesi, les diferències i debats interns són una constant que s'hi dona al valencianisme polític des dels seus inicis i que es fa més important quan més llarga és la cronologia de la formació en qüestió.

En tercer lloc se situa un objectiu que més ha de veure amb la realitat socio-política del País Valencià que no amb les pròpies formacions de tall fusterià. Fins a l'aprovació de la Constitució queda clar que la lluita pel reconeixement del territori com a nacionalitat història era una evidència, sobretot dins de l'esquerra que per si mateixa, era rupturista amb el règim. Però a partir del 1978 s'hi creà un nou tauler de joc en el què el valencianisme polític no tenia cabuda pel seu referiment nacional a una comunitat diferenciada de l'espanyola. Hi havia possibilitat doncs de

crear una escletxa a nivell polític per on poder dur a terme l'assentament del nacionalisme polític valencià? I de ser afirmativa la resposta, caldria que aquest nou valencianisme de tall fusterià es refera per adaptar-se a una nova realitat política i social?

El quart objectiu que es marca aquesta tesi doctoral és referent a la realitat concreta del País Valencià i si aquesta es diferenciava de la resta de territoris amb unes aspiracions nacionals iguals o similars. L'aparició del conegut com a blaverisme fou un factor determinant en l'esdevenir del nacionalisme valencià no solament a nivell polític sinó també cultural i d'arrelament social. No obstant, sembla ser que aquesta problemàtica per si mateixa no explicaria la totalitat de la fallida donada fins aleshores. Aleshores, quins foren els factors específics als que hagué de fer front el valencianisme al País Valencià? No és objectiu d'aquesta tesi fer una anàlisi comparativa amb altres territoris bé de l'estat espanyol, bé a nivell europeu, amb formacions nacionalistes. No obstant, caldria saber si dits factors propis del País Valencià es repeteixen a altres territoris o, si de no fer-ho, amb quins elements característics compten. S'assimilaven doncs als que s'hi donen a la resta de territoris amb una identitat diferenciada?

Per últim, aquesta tesi té com a objectiu no solament analitzar les causes que portaren al valencianisme polític a ser subaltern sinó també a estudiar les conseqüències que hi va tenir per a les diferents formacions així com a nivell d'assentament social d'una adscripció nacional diferenciada de l'espanyola. Tot i que a nivell municipalista l'assentament va tenir una tendència positiva, sent inclús decisiu alhora de crear governs progressistes al País Valencià, certament més enllà de les eleccions als ajuntaments la presència fou més bé nul·la. Seria molt interessant per tant no solament analitzar i entendre per què no va prosperar un nacionalisme polític valencià sinó també fer un acurat estudi sobre quin fou el resultat de no obtenir presència institucional més enllà dels pobles i ciutats.

Moltes de les qüestions que han anat sorgint al respecte poden ser diferenciades entre si en dos tipus. Les primeres es relacionen amb preguntes que sobrevoien en tot moment la tesi doctoral i que no tenen una cronologia establerta sinó que més bé, rauen a qualsevol de les cronologies ací descrites. Les segones han de veure amb cada capítol, sent problemàtiques concretes a cada procés o cronologia que a la tesi s'hi treballa. Per això en tot moment durant el recorregut de

la tesi doctoral s'hi poden trobar diferents preguntes referides a moments concrets del nacionalisme valencià de caràcter polític. A mode d'introducció, remarcar que la resta d'objectius que s'hi troben a la tesi han de veure en les relacions entre les diferents formacions valencianistes així com amb la resta de partits nacionalistes tant de Catalunya, com de les Illes Balears, el País Basc i Galícia. S'intenta ací saber com es concretaven dites relacions i si hi havien acords explícits o participaven conjuntament a actes o compartien horitzons. Altre objectiu que pretén aquesta tesi és constatar el canvi als vincles als que s'ha fet referència segons l'estratègia política de les formacions i la ideologia dels partits, que evolucionen en un sentit o en un altre o per contra van en el mateix sentit. També s'intenta comprendre fins a quin punt afecten les escissions i les confluències entre diferents partits per entendre millor les connexions que tenen les formacions polítiques i, per últim, entendre en quin punt es trobava el nacionalisme polític valencià respecte al cultural i quines relacions mantenien.

Hipòtesis

Amb el propòsit de respondre a aquestes qüestions platenjades anteriorment, el treball es proposa dur endavant diferents hipòtesis que s'han plantejat de bestreta a l'estudi i que han motivat la seua realització. Per això, com a propostes inicials a partir del bagatge d'estudis sobre la qüestió ací tractada que s'han dut a terme prèviament, es disposa d'algunes formulacions a mode d'introducció. Les hipòtesis que ací es tracten són les s'han denominat "hipòtesis del fracàs". La primera d'estes és en si la manca d'una formació política amb pes social i polític suficient per poder enfrontar-se a les grans maquinàries estatals. L'absència d'un partit nacionalista amb cert arrelament a la societat fou el primer factor per entendre la fallida electoral. A més, la Constitució de 1978 vetava qualsevol possibilitat de crear un imaginari que no fora l'espanyol. Per tant es considera que l'absència d'una escletxa nacionalista era significativa si es tenen en compte aquestos dos factors: l'absència d'un partit nacionalista arrelat i el text

legislatiu de 1978 que homogeneïtzava tot territori que s'articulés per la via del 143.

Si bé en un principi gaudia de certa possibilitat electoral amb l'inici de la Transició, aquesta situació durà poc després de la desfeta de les eleccions a Corts espanyoles del 1977. Amb elles s'iniciava un període de reflexió i pràcticament desaparició en part per una mala praxis interna; en part per un context valencià assimilat a l'espanyol. Els grans partits estatals imposaran un model centralista que a més i com a factor propi, es recolzarà amb el blaverisme i l'anticatalanisme del moment (tant a nivell social primer com polític posteriorment). Un discurs que potser afectaria negativament als esforços per a l'assentament d'una identitat diferenciada al País Valencià.

Altre dels punts relacionats amb el fracàs residiria en l'absència d'un model estatutari propi, impossibilitant així la idea d'un diferenciació i d'un possible valencianisme assentat i fort. Sense un còrpus jurídic que afirmés la diferenciació del País Valencià respecte a la resta de territoris com sí s'hi va poder constatar a Galícia, el País Basc i Catalunya, difícilment s'hi podria argumentar políticament i social la dissimilitud territorial.

Un factor a tenir en compte pel que respecta al fracàs polític del valencianisme va lligat a la pròpia condició humana: segurament les aclaparadores victòries socialistes a territori valencià crearien una dependència de les seues polítiques que s'hi donaven a tots els àmbits. Des del nivell municipal (i per tant, provincial) fins a l'estatal passant per l'autonòmic. Allò podria significar doncs un transvasament de vots i militància cap als seus posicionaments i per tant un control de les estructures polítiques que arribaven a confondre's amb les de partit, podent deixar moltes vegades de banda l'ideari per a poc a poc anar esgrimint-los en favor d'una condició social, laboral o econòmica millor dels individus. En eixe sentit es conceben ací les diferents conteses electorals com a escenaris en què es demostra d'una manera més fefaent la poca incidència del nacionalisme polític valencià més enllà dels resultats municipalistes on s'hi pot veure cert arrelament a les comarques centrals, el sud de la ciutat de València i el litoral del país. Podria ser que el fusterianisme fora vist per part de la societat com una possibilitat rupturista a nivell cultural i social però mai a nivell polític? Sembla ser que els resultats ho admeten des d'un principi.

Altre factor decisiu que s'ha cregut convenient destacar com a hipòtesi són les diferents teories respecte la identitat valenciana nascudes al caliu del fusterianisme i que als anys vuitanta afectaren el discurs del nacionalisme polític valencià. Caldria analitzar si la literatura que envoltà l'ideari nacionalista fou o no la pedra angular sobre la qual descansava el viratge polític del valencianisme. Si més no, aquest es va veure obligat a modular dins del camp de les identitats no per seguir les corrents del moment sinó més bé per supervivència política i per necessitat. En aquest punt, interessant seria també analitzar com virava el discurs al si de l'eix esquerra-dreta i no solament al discurs fusterianisme-tercerviisme. Un debat el del canvi de posicionaments que venia donat com s'ha dit per les diferents situacions que s'hi vivien a nivell polític: des de les desfetes electorals fins a l'assentament d'altres formacions amb un electorat similar, bé siga ERC-PV, bé es tracte d'IU o el PVN.

Per últim, un factor a tenir en compte són els lligams del nacionalisme polític valencià amb el de tall cultural. Els vincles existents, ja siguen forts, dèbils, escassos o absents, han de tenir-se en compte alhora de tractar l'assentament del valencianisme polític. A aquesta tesi es defensa la hipòtesi que les relacions més bé provocaren desunió al valencianisme generalista i que aquesta situació fou clau per entendre les diferents derrotes a les conteses electorals a les que les formacions polítiques d'adscripció fusteriana s'hi presentaren. Inclús hom podria parlar no solament de desunió sinó d'entrebancs, aspecte que hauria de veure també amb els personalismes i la política socialista.

METODOLOGIA I INVESTIGACIÓ

Fonts d'investigació

Per poder respondre correctament als objectius que s'han nomenat prèviament i per poder confirmar, esmenar o rebutjar les hipòtesis inicials d'aquesta tesi doctoral, s'ha dut a terme un elaborat treball de recerca amb una gran diversificació de fonts històriques que es podrien agrupar en quatre tipus: fonts bibliogràfiques, hemerogràfiques, arxivístiques-documentals i per últim, fonts orals. Cadascuna d'elles ha tingut un pes diferenciat alhora de redactar la tesi, sent les fonts d'arxiu les més importants per poder dur a terme la realització de l'estudi.

En referència a les fonts bibliogràfiques, aquestes han tingut un pes essencial pel que fa a l'estudi del nacionalisme polític valencià en comparació a la situació que s'hi donava a altres territoris tant de l'àmbit dels Països Catalans com de l'estat. És per això que es podrien diferenciar entre elles, ja que hi trobem diferents tipologies de fonts. En primer lloc, fonts bibliogràfiques referents a les ciències polítiques, als processos electorals i a l'assentament polític de determinades ideologies. En un segon ordre cal destacar aquelles fonts que tracten l'evolució dels diferents partits siga quin siga el seu àmbit territorial. Aquestes són més concretes i venen a donar llum al respecte d'una formació específica. Tercerament, les obres lligades a estudis sociològics i per últim, s'hi trobarien les referències bibliogràfiques que narren els fets per situar tant l'espai com el temps. En elles, també s'hi troben aspectes relacionats amb el funcionament dels governs, les polítiques preses i els posicionaments.

Pel que fa a les fonts hemerogràfiques, aquestes han permés estudiar al detall les relacions entre els diferents partits. La premsa era (i és) un bon indicador per saber al respecte dels lligams entre les formacions. A més, l'anàlisi de les notícies, de les entrevistes i dels reportatges han aportat a la tesi una gran quantitat d'informació que no s'hi trobava a les fonts bibliogràfiques ni tampoc a les arxivístiques. S'han fet ús de diferents mitjans de comunicació valencians, d'entre els que destaquen els diaris Levante, Las Provincias, i per últim, el

Setmanari El Temps. A aquestes publicacions cal afegir diferents diaris provincials tant d'Alacant com sobretot, de Castelló. També s'ha dut a terme la recerca per mitjans d'àmbit català com són els casos del diari Avui i La Vanguardia. Per últim també els mitjans estatals han tingut la seua importància alhora de dur a terme una anàlisi general i per entendre quina era la visió dels temes específics en l'àmbit estatal. Publicacions com el diari El País, El Mundo o Diario 16 en són exemples. Per últim, altra font han estat les publicacions de les formacions polítiques, la gran majoria d'elles trobades a l'arxiu del Bloc Nacionalista Valencià, però no solament: també cedides pel Bloque Nacionalista Galego i per diferents entrevistades i entrevistats que han cedit alguna documentació del seu arxiu personal.

Pel que fa a les fonts arxivístiques cal fer menció especial a les del Bloc Nacionalista Valencià, d'on s'ha extret la pràctica totalitat de les fonts ací analitzades i tractades. La raó és que la formació valencianista és a dia de hui l'hereva de tota aquella documentació que s'originà a partir del PNPV i fins l'actualitat. Inclús s'hi troben diferents caixes del PVN, formació paral·lela i que acabaria confluint en el BNV. D'ací que la major part de les fonts primàries tractades estiguen concentrades en un mateix arxiu. En total aproximadament 59 caixes han estat analitzades al si del Bloc Nacionalista Valencià per dur a terme aquesta investigació. En aquest punt cal fer una sèrie d'apreciacions pel que fa a l'arxiu del BNV. En primer lloc, cal destacar que les fonts primàries que allí s'hi troben no han estat pràcticament tractades ni per a estudis al respecte ni per a una organització interna. És per això que les caixes tenen noms similars o inclús iguals però el seu contingut no siga el mateix. A més, moltes de les caixes tenen una cronologia que no concorda amb la documentació que que hom podria trobar dins, aspecte que s'hi pot comprovar al llarg de la tesi doctoral. Moltes d'estes estan sense nomenar, qüestió que he hagut de subsanar prèviament per poder donar una millor entesa al conjunt del material analitzat i per últim, cal citar la problemàtica d'accés: A la seu del Bloc Nacionalista Valencià no treballa ningú. Les treballadores i treballadors de la formació actualment disposen d'un nou espai on desenvolupar les seues tasques: la seu de la coalició Compromís. Això ha significat que l'accés a l'arxiu del BNV haja estat complicat tot i la predisposició de la formació. Altre problema que s'ha donat amb l'accés a l'arxiu més important per a l'elaboració d'aquesta tesi doctoral ha estat el de les continues obres (caiguda del sistema

elèctric, reforma de l'espai, repintada de la seu del BNV...) que han retrasat el calendari establert. I per últim, la investigació duta al Senat espanyol al respecte dels pagaments al BNV, fet que va paral·litzar la recerca a l'estar la pròpia formació buscant documentació al seu propi arxiu. Tots aquests factors han influenciat els temps marcats i a més, cal sumar la inactivitat de la seu i l'estat de l'arxiu que tot i ser el correcte, no estava suficientment organitzat com per facilitar l'anàlisi, havent d'emprar temps en la reordenació i classificació de les caixes.

Altres documents arxivístics han estat els que han cedit alguns dels entrevistats així com protagonistes que a aquesta tesi tenen la seua importància. Són els casos de Vicent Àlvarez i Emili Selfa, els quals han cedit de franc documentació solta amb la qual comptaven i als quals cal fer un agraïment especial. Menció a banda requereix el Bloque Nacionalista Galego, que feren arribar tota la documentació sorgida dels diferents congressos interns des de l'any 1982 fins el 2012, sent de gran utilitat per a l'aspecte comparatiu tant a nivell ideològic com de praxi.

Per últim, les fonts orals han estat la quarta tipologia de fonts tractades a la tesi doctoral. La seua realització ha estat com a complement dels altres tres tipus descrits prèviament i s'han realitzat en dos formats diferenciats. El primer, mitjançant una entrevista clàssica, per així aportar en primera persona i des de l'actualitat el seu posicionament personal sobre el tema en qüestió i en segon lloc, una mena d'enquesta digitalitzada per saber-ne més pel que fa a qüestions concretes. La llista completa de les entrevistades i entrevistats s'hi troba al capítol 12 d'aquesta tesi doctoral.

Estructura interna

Aquesta tesi doctoral consta de cinc parts diferenciades per així poder donar una estructura lògica i fer més fàcil la comprensió. A la primera part s'hi troba una breu introducció tant a nivell general com a la metodologia, on s'exposa la justificació i s'expliquen els objectius de la tesi, les diferents hipòtesis inicials i les fonts emprades així com la seua tipologia. A la segona part es troba l'estat de la

qüestió, on es tenen en compte els estudis i anàlisis previs sobre la matèria que aquesta tesi doctoral tracta i que són emprats com a base sobre la qual s'ha dut a terme l'estudi. En tercer lloc es detalla i desenvolupa l'estudi concret de la tesi: el nacionalisme polític valencià de l'últim quart de segle i en el quart punt s'exposen les conclusions a les que s'ha arribat després de l'anàlisi. Per últim s'incorporen tots els materials emprats per a la seua realització (annexos, bibliografia, hemeroteques, arxius i entrevistes).

Però una vegada explicada l'estructura de la tesi caldria descriure la part fonamental de la mateixa: la tercera part, la qual tracta l'estudi del nacionalisme polític valencià. Aquesta tercera part està dividida alhora en sis grans capítols que segueixen un ordre cronològic a excepció del primer dels mateixos, el qual és una introducció al marc cronològic a partir de les qüestions territorials de l'Espanya del postfranquisme fins a l'estat de les autonomies a finals de segle. L'estudi de com s'ha tractat la qüestió autonòmica o els desitjos de més autogovern per part d'alguns territoris és la base sobre la que descansa aquest apartat anomenat "Espanya: una introducció. Marc cronològic". Dit apartat serveix per descriure la territorialitat d'Espanya des dels diferents governs centrals. El segon dels capítols d'aquesta tercera part de la tesi sí és ja de contingut temàtic com a tal. En ell, baix el nom de "El primer fusterianisme polític, 1974-1982" es narren les evolucions de les formacions sorgides al calor de les tesis de Joan Fuster als seixanta: el PSPV (i formacions prèvies que confluïren en ell), la UDPV i per últim el PNPV. A l'apartat en qüestió es tracta la creació i evolució de les tres formacions així com els seus respectius resultats electorals per a finalment analitzar el final de totes tres. En tot moment s'empra com a base la ideologia del partit relacionada amb la qüestió nacional sense obviar els seus posicionaments de classe o interclassistes, que marcarà el futur de les formacions. La importància la pren el PNPV i sobretot la seua figura més mediàtica: Francesc de Paula Burguera, fundador i ideòleg de la nova formació valencianista que tenia en la seua base el fusterianisme previ però amb una delimitació territorial al País Valencià i una concepció més centrista que no pas esquerrana, assimilant-se a Convergència Democràtica de Catalunya, Unió Democràtica de Catalunya i el Partit Nacionalista Basc. La formació, conjuntament amb la UDPV, serà la primera que modificarà les tesis de Fuster per adaptar-les a

una realitat política nova sorgida després de l'aprovació de la Constitució espanyola del 1978.

Al tercer bloc, "La UPV: Coalició, unificació i primeres divergències (1982-1987)" s'analitza el procés de creació de la Unitat del Poble Valencià i les diferents reunions prèvies per dur a terme una coalició electoral primer (1982 i 1983) i la formació del partit (1984). Aquest capítol intenta donar llum pel que fa a quin posicionament pren la UPV en matèria nacional, assumint un horitzó conjunt amb Catalunya i les Illes Balears que s'hi reflecteix als diferents documents interns de la formació. Es posen en valor els resultats electorals no tant per ells mateixos sinó per la importància que tindran internament a la formació. Els resultats electorals vingueren acompanyats d'una sèrie de debats interns a la formació per decidir quines estratègies i posicionaments calia prendre de cara a noves comtesses electorals. D'ací que aquesta cronologia tinga un pes important: és el moment en el que es marquen les bases ideològiques de la formació que tot i no ser sòlides, sí marcaran l'esdevindre de la Unitat i del nacionalisme valencià, lligat intrínsecament a la formació (i a l'inrevés) i a les relacions amb altres formacions, en especial, amb Izquierda Unida - País Valencià, amb la qual se signarà una coalició per a les eleccions autonòmiques del 1987. Prèviament, les negociacions amb altres partits s'havien donat per a les eleccions al Parlament europeu, on el que s'intentava era mesurar la força de la Unitat més que uns bons resultats. D'ací que les coalicions siguen amb altres formacions similars i amb un perfil baix durant la campanya electoral.

El quart capítol és "L'entrada a les Corts i el marc ideològic: Esquerra o País? 1987-1991". En ell es tracta la Unitat del Poble Valencià i la seua entrada a les Corts valencianes per veure com canvia el discurs nacional de la formació i quin rumb pren a partir del lligam amb una formació com era IU. No exempta de debats, la Unitat hagué de fer front a diverses comtesses electorals amb una discussió interna sobre si prioritzar la nació o la classe als seus postulats en un moment en què el canvi a nivell mundial amb el final de la Guerra Freda era evident i per tant, calia que l'esquerra es reformulara. I amb ella, la qüestió nacional. En aquest sentit molta importància van prendre els diferents congressos i conferències al si del partit, on es debatiren els posicionaments a prendre i es va veure més clarament quina divisió interna hi havia i respecte a què. A més, en un moment d'hegemonia

socialista, el marc per poder moure's dins del panorama polític valencià (i municipal, estatal i europeu) es feia cada vegada més estret, arraconant a la formació nacionalista que havia de virar el seu discurs o bé cap a un enaltiment de la nació (després vindria quina nació enaltir) o cap a una reformulació dins del camp de l'esquerra.

El penúltim dels capítols de recerca i anàlisi de la tesi doctoral gira entorn al primer quinquenni dels anys noranta. En ell, anomenat "Del trencament previa a la unió posterior: Cap al valencianisme de reconciliació (1991-1995)", la Unitat i per se, el nacionalisme polític valencià començà a virar cap a posicionaments que s'havien fet públics entre els cercles universitaris i intel·lectuals valencians uns anys abans: la tercera via del nacionalisme valencià, o el nacionalisme de reconciliació, prenen força sobretot amb l'aparició del Partit Valencià Nacionalista, mirall polític del tercerviisme i que significà un reposicionament de la UPV dins del camp de les identitats, com el pacte amb CiU per a les eleccions al Parlament europeu del 1994 exemplificà. També pren força en aquest apartat de la tesi doctoral la formació Esquerra Republicana de Catalunya pel seu assentament al País Valencià i per com inicià conversacions amb totes les formacions. I també per els respostes dels diferents partits polítics. Els congressos de la Unitat són una font d'informació molt valuosa per poder entendre aquest període de temps en el que el socialisme poc a poc va perdent la seua hegemonia i com l'augment del conservadorisme, ara exemplificat en les sigles del Partit Popular, poc a poc va convertint-se en una alternativa de govern. Els viratges del nacionalisme polític valencià si al llarg de tota la cronologia de la tesi havien estat marcats, és ara al període 1991-1995 quan més importància prenen per l'esdevindre de l'ideari, que canviarà finalment a l'etapa posterior.

Finalment, al capítol "De coalició electoral a formació política: congressos, aproximacions i el Bloc Valencianista (1995-1997)" s'analitza l'última etapa de la Unitat del Poble Valencià i de com aquesta canvià definitivament cap a posicionaments tercerviïstes de la mà de Joan Francesc Mira i influenciats pel PVN que, si bé no havia tingut un assentament més enllà de certs quadres concrets al sud de la ciutat de València i la zona costera d'Alacant, aconseguí influenciar la força més longeva del nacionalisme polític valencià des del postfranquisme. Si bé la reunificació del valencianisme polític es donà el 1996 s'estén ací fins pràcticament

dos anys després la cronologia per poder donar un marge d'assentament i veure quin va ser aquest. En aquesta mena d'epíleg, el relat acaba amb els resultats electorals del nou valencianisme polític de finals de segle, el canvi de paradigma i de les bases de la nova formació unitària: el Bloc Nacionalista Valencià.

ESTAT DE LA QÜESTIÓ

L'estudi del nacionalisme polític valencià de les darreres dècades, a cavall entre la història més recent i la ciència política no ha tingut un interès generalitzat a la politologia ni a la història tot i que sempre han estat presents. Ara bé, certament als últims anys han augmentat els estudis pel que fa a la qüestió valenciana i el nacionalisme. Així, mentre que la història de les formacions basques o catalanes al si de l'estat espanyol han comptat amb una gran quantitat d'obres així com d'una acurada atenció, al respecte del valencianisme polític és solament a partir de les últimes dècades quan s'hi podria trobar un volum més gros i detallat d'obres que l'analitzen. És així com aquest estudi al voltant del nacionalisme polític valencià a l'últim quart de segle XX intenta ajudar a omplir un buit en aquest àmbit que d'altra banda es construeix gràcies a les publicacions i estudis previs que cal remarcar, totes elles al voltant del País Valencià, dels referents en què es basa el valencianisme polític i en les obres que han tractat la qüestió política del nacionalisme valencià fins ara.

La contextualització del País Valencià a la Transició i la democràcia

Si bé el País Valencià no ha sigut objecte d'estudi a moltes de les grans obres referents als diferents nacionalismes de l'estat espanyol i d'Europa de les darreres dècades, certament sí es poden trobar algunes referències al cas concret que ací es tracten. Obres com les d'Eliseo Aja², Antoni Segura³ o les coordinades Pere Anguera, Justo Beramendo i José Luís de la Granja⁴ o Miguel Beltrán, Manuel García

² Eliseo AJA: *El estado autonómico: federalismo y hechos diferenciales*. Editorial Alianza, Madrid:1999.

³ Antoni SEGURA: "Un balance del Estado de las Autonomías en España (1976-2002)", a: Rafael QUIROSA-CHEYROUZE (coord.): *Historia de la Transición en España. Los inicios del proceso democratizador*, Editorial Biblioteca Nueva, Madrid:2007.

⁴ Pere ANGUERA, Justo BERAMENDI, Jose Luís DE LA GRANJA: *La España de los nacionalismos y las autonomías*, Editorial Síntesis, Madrid:2003.

i Eduardo López-Aranguren⁵ ajuden a contextualitzar la qüestió nacional valenciana dins del marc estatal tot i que amb un baix interès, sent altres territoris els que prenen rellevància. Inclús a les obres al respecte dels partits d'àmbit no estatal com ara la que fa Montserrat Baras a *Los partidos españoles de ámbito no estatal en perspectiva comparada*⁶, hom no trobaria cap referència al nacionalisme valencià. Si que ho faria sobre Unió Valenciana mitjançant l'article d'Anselm Bodoque al respecte⁷, però no sobre cap formació valencianista sorgida al calor de les tesis fusterianes. Altra obra que fa una clara relació dels fets i que tracta també la qüestió valenciana englobant-la al seu context és la de Xavier Domènech *Un haz de naciones*⁸. En ella l'autor fa un acurat treball al respecte dels processos autonòmics que tot i centrar-se en Catalunya i el País Basc, narra la situació de la resta de territoris.

Els estudis referents a la història del País Valencià recent en són cada vegada més. No obstant, aquestos solen analitzar la cronologia de la Transició, deixant de banda els anys posteriors o sent treballats en menor mesura, aspecte que certament s'ha anat corregint amb els pas del temps i l'augment dels estudis. Obres que ajuden a contextualitzar el nacionalisme valencià amb el seu entorn més pròxim són *Cuestión nacional y autonomía valenciana*⁹, del professor Manuel Alcaraz, on emmarca el fracàs del procés autonòmic valencià en el conjunt de l'estat, apuntant diferents aspectes importants per entendre quin ha estat l'esdevindre polític. El propi Alcaraz compta amb un capítol a *Naciones y estado: la*

⁵ Miguel BELTRÁN, Manuel GARCÍA FERRANDO, Eduardo LÓPEZ-ARANGUREN: *La conciencia nacional y regional en la España de las autonomías*, CIS – Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid:1994.

⁶ Montserrat BARAS (coord.): *Los partidos españoles de ámbito no estatal en perspectiva comparada*, Papers: Revista de sociología (92), 2009.

⁷ Anselm BODOQUE: “Unió Valenciana (1982-2008). Una aproximació”, a: Montserrat BARAS (coord.): *Los partidos españoles de ámbito no estatal en perspectiva comparada*, Papers: Revista de sociología (92), 2009.

⁸ Xavier DOMÈNECH: *Un haz de naciones. El estado y la plurinacionalidad en España (1830-2017)*, Ediciones Península, Barcelona:2020.

⁹ Manuel ALCARAZ: *Cuestión nacional y autonomía valenciana*. Instituto Juan Gil-Albert, Alacant:1985.

*cuestión española*¹⁰, que serveix també per abordar millor el procés autonòmic valencià i on afirma que els pactes que s'hi dugeren a terme eren contradictoris entre sí dins d'un sistema de tensió. Altra obra imprescindible és *Roig i blau: La transició democràtica valenciana*¹¹, d'Alfons Cucó. En ella, el seu autor se centra en el procés de la Transició i de desenvolupament del text autonòmic entre entebancs per part tant de la dreta política com mediàtica i social. Referent a l'aprovació de l'estatut autonòmic, l'obra de Juan Ferrando *Estudios sobre el Estatuto Valenciano. El proceso autonómico*¹² és una obra que, conjuntament amb els treballs de Lluís Aguiló¹³ analitzen tant les causes com les conseqüències de l'aprovació del text autonòmic així com les possibilitats i límits del mateix, tema també tractat per Joaquín Martín a *La polémica identidad de los valencianos: a propósito de las reformas de los Estatutos de Autonomía*¹⁴.

*La transició democràtica al País*¹⁵, de Mariano García i José Miguel Santacreu serveix per fer un resum dels resultats electorals tant de les formacions estatals com de les valencianistes, per entendre així en quin punt s'hi trobaven cadascuna d'elles posteriorment a la mort del dictador. Amb aquesta obra hom pot entendre quina era la dinàmica política d'aleshores i l'assentament de les forces nacionalistes al territori valencià de la mateixa manera que ho fa l'obra de Guillem

¹⁰ Manuel ALCARAZ: "Construcción y decadencia en el Estado Autonómico", a: Ferran ARCHILÉS, Ismael SAZ: *Naciones y estado: la cuestión española*, Publicacions de la Universitat de València, València:2014.

¹¹ Alfons CUCÓ: *Roig i blau: La transició democràtica valenciana*. Editorial Tàndem, València:2002.

¹² Juan FERRANDO: *Estudios sobre el Estatuto Valenciano. El proceso autonómico. Tomo I*, Consell Valencià de Cultura, València:1993.

¹³ Lluís AGUILÓ: "Els entebancs jurídics de la Transició valenciana", a: *Transició política i qüestió nacional al País Valencià*, Afers (67), Catarroja:2010.

¹⁴ Joaquín MARTÍN: *La polémica identidad de los valencianos: a propósito de las reformas de los Estatutos de Autonomía*, WP núm.258 – Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona:2007.

¹⁵ Mariano GARCÍA, José Miguel SANTACREU: *La transició democràtica al País Valencià*, Edicions la Xara, Simat de la Vallidigna:2002.

Llop i Joana Tormo *Quan ens dèiem País. La preautonomia valenciana*¹⁶. Destacar els textos de Francesc Martínez “La Transició política al País Valencià (1975-1982)”¹⁷ i “La construcció de l'autonomia i l'hegemonia socialista (1982-1995)”¹⁸ de Javier Paniagua, ambdós inclosos a la publicació coordinada per Jose Antonio Piqueras *Història del País Valencià. Transició, democràcia i autogovern* i per últim *La construcción política de la Comunitat Valenciana: 1962-1982*¹⁹, de Josep Maria Felip i Benito Sanz, cabdal per contextualitzar el País Valencià amb l'estat espanyol i quines foren les passes preses per les elits polítiques del moment.

Per finalitzar caldria tenir present el dossier publicat per la Revista Valenciana d'Estudis Autònoms *40 anys d'autogovern valencià*²⁰, editada per la Generalitat Valenciana i que compta amb diferents treballs elaborats per diversos autors que contextualitzen i analitzen tant el procés de creació i consolidació de les institucions valencianes com de diferents contextos que hom trobaria al llarg dels anys vuitanta i noranta, parlant-ne de partits polítics, de les consideracions respecte al marc general de l'estat pel que fa a la transició i la democràcia i per últim, de les condicions socioeconòmiques del País Valencià en la cronologia abans descrita. Destaquen les aportacions de Ferran Archilés a “Demandar l'autogovern: més enllà de l'anticentralisme. Valencianisme polític i autonomisme”, i de Vicenta Tasa i Anselm Bodoque a “Els governs valencians (1983-2018). Alguns aspectes sobre la seua composició”. A aquesta obra conjunta cal sumar-li els escrits

¹⁶ Guillem LLOP, Joana TORMO: *Quan ens dèiem País. La preautonomia valenciana*, Editorial de la Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona:2013.

¹⁷ Francesc Andreu MARTÍNEZ: “La Transició política al País Valencià (1975-1982)”, a: Jose Antonio PIQUERAS (coord.): *Història del País Valencià. Transició, democràcia i autogovern, volum VI*, Edicions 62, Barcelona:2006.

¹⁸ Javier PANIAGUA: “La construcció de l'autonomia i l'hegemonia socialista (1982-1995)”, a: Jose Antonio PIQUERAS (coord.): *Història del País Valencià. Transició, democràcia i autogovern, volum VI*, Edicions 62, Barcelona:2006.

¹⁹ Josep Maria FELIP, Benito SANZ: *La construcción política de la Comunitat Valenciana: 1962-1982*. Institut Alfons el Magnànim, València: 2006.

²⁰ DD.AA: *40 anys d'autogovern valencià, Revista valenciana d'estudis autonòmics, núm.63 (2018)*, Generalitat Valenciana – Conselleria de Transparència, Responsabilitat Social, Participació i Cooperació.

recopil·lats a *Construyendo la Comunidad Valenciana. Reflexiones sobre el pasado, presente y futuro. Hablan los protagonistas*²¹, on diferents protagonistes del relat valencià en matèria institucional narren baix la direcció de Benito Sanz i la coordinació de Pilar Cortés, Maria Teresa García i Ramón Ignacio Rodríguez, les seues experiències i reptes per desenvolupar l'autonomia valenciana.

El fusterianisme

Amb l'aparició de *Nosaltres, els valencians* s'encetava una nova perspectiva al respecte del fet nacional valencià deslligada del valencianisme previ. A través dels fets, les indecisions i els problemes Joan Fuster narrava la història del territori valencià per confirmar finalment la mancança d'una realitat completa d'estat unitari així com d'una solvent industrialització valenciana durant el segle XIX i, per últim, analitzar el problema del provincialisme valencià. El fusterianisme prompte s'assumí per part de les formacions i entitats antifranquistes i des de posicionaments de l'esquerra rupturista. Paral·lelament començaven les diferents interpretacions al respecte del seu paradigma i les matitzacions. Molt s'ha escrit al respecte del fusterianisme des d'una vessant identitària i cultural, deixant sovint al marge la seua implicació als diferents valencianismes polítics que han sorgit al calor de les seues tesis, aspecte que posteriorment es tractarà.

A partir del *Nosaltres, els valencians* s'incrementà la literatura pel que fa a què són les valencianes i valencians ara bé, sempre des de posicionaments pròxims a l'assagista suecà. Obres com *Crítica de la nació pura*²² de Joan Francesc Mira, on l'autor reflexionava acuradament sobre les qüestions fonamentals que envoltaven el concepte de nació, diferenciant la de caràcter cultural de la de tall polític i marcant una separació amb els postulats d'Ernest Renan. Per a Mira, el concepte de nació i de la diferenciació entre territoris es basa en la qüestió lingüística, afirmant

²¹ Benito SANZ (dir.): *Construyendo la Comunidad Valenciana. Reflexiones sobre el pasado, presente y futuro. Hablan los protagonistas*, Universitat de València - Generalitat Valenciana - Corts Valencianes, València:2001.

²² Joan Francesc MIRA: *Crítica de la nació pura*. Editorial 3i4, València:1984.

que tots els nacionalismes europeus de caràcter modern són primordialment nacionalismes lingüístics

Porteriorment altres publicacions es contraposaren a les tesis fusterianes, però sempre fetes des del propi paradigma. La reformulació del fusterianisme ha estat una constant al llarg de la cronologia que tingué el seu màxim exponent a finals del vuitanta amb l'aparició de la denominada tercera via. *De impura natione*²³ seria la primera obra publicada de resposta a Joan Fuster. En ell, els seus autors culpabilitzen l'assagista suecà per la seua intransigència ver les postures valencianistes que no coincideixen completament amb les seues. El *nosaltrisme fusterià* (diferenciat del *nosaltrisme ratpenatista*) era per a Mollà i Mira la causa principal de la divisió del valencianisme, oferint segons ells un regionalisme català marcadament d'esquerres a canvi de l'espanyolisme regionalista. *De impura natione* fou la primera obra en afirmar categòricament que el nacionalisme valencià restaria derrotat si no era púrament valencià, obviant la vessant pancatalanista. Seguint la línia de Mira i Mollà, Agustí Colomer, Rafa Company, Vicent Franch i Miquel Nadal publicaren *Document 88*²⁴ una obra que si bé era hereva de la primera, la diferència residia en què no culpabilitzaven a Fuster sinó a tot el fusterianisme en general. Com l'obra anteriorment citada, planteja un espai d'encontre i reconciliació entre les dues vessants nacionalistes per crear així el que denominaren un *valencianisme de conciliació*.

L'augment per l'interès pel que fa a la qüestió nacional les de les valencianes i valencians fou un fet assumit des del principi tal com afirmava Alfons Cucó a *País i Estat: la qüestió valenciana*²⁵. En ella el seu autor emmarca la situació del País Valencià durant la Transició en un context més gran com és l'estat espanyol i tracta la necessitat, al seu parer, d'un nou diàleg social per superar l'esclatxa civil que havia suposat el debat intern a la condició nacional de les i els valencians. La qüestió valenciana és per a Cucó en certa mesura també espanyola. Més pròxim a Fuster que no pas a la tercera via, es diferenciava de l'assagista suecà en què Cucó no feia servir aquella singularitat de la que Fuster parlava.

²³ Eduard MIRA, Damià MOLLÀ: *De impura natione*. Eliseu Climent editors, València:1986.

²⁴ Agustí COLOMER, Rafael COMPANYY, Vicent FRANCH, Miquel NADAL: *Document 88*. Editorial 3i4, València:1988.

²⁵ Alfons CUCÓ: *País i estat: la qüestió valenciana*. Editorial 3i4, València:1989.

Tot i que *És més senzill encara: digueu-li Espanya*²⁶ pot servir tant per tractar el debat identitari al País Valencià als anys vuitanta i noranta com per narrar les experiències internes del PNPV i la UPV, els seus resultats electorals i la seua ideologia, en aquest punt es remarcarà la vessant identitària que Francesc de Paula Burguera tracta a la primera part del llibre. L'autor, que en cap moment interpel·la a Josep Guia i la seua obra *És molt senzill: digueu-li Catalunya*²⁷, on afirmava la catalanitat del País Valencià i el marc cultural i polític unificat baix els Països Catalans, fa una anàlisi crítica amb les fallides prèvies per recuperar la identitat cultural del territori valencià (Renaixença, II República i Transició). Assumia Burguera que la societat valenciana no tenia consciència identitaria pròpia. Més bé, el sentiment de pertanyença era de tall regional, perdent doncs la seua catalanitat en favor del provincialisme i per tant sentint-se partícips del fet nacional espanyol. L'autor fa una crítica al fusterianisme: la consciència nacional valenciana havia estat improvisada des dels partits i les intel·lectualitats del moment deixant al marge a la societat, aspecte que d'altra banda afirmava que no succeïa a Catalunya ni al País Basc. Ara bé, discrepa dels tercerviïstes en si hi ha conciliació possible al marc valencianista, situant així a Burguera en les coordenades de Joan Francesc Mira.

El propi Mira escriuria *Sobre la nació dels valencians*²⁸, on duu a terme una continuació de la seua obra prèvia *Crítica de la nació pura*, ara centrant-la en el cas valencià. Per a l'autor l'Estatut d'Autonomia de 1982 no fou la finalització de cap procés sinó més bé, el congelament del mateix per prioritzar la construcció de les institucions que al seu parer, també crea cert grau de consciència respecte a la identitat. Dita identitat seria el punt clau i de partida per a un nou valencianisme que tot i això continuava amb els anteriors dèficits i confusions pel que feia a la definició col·lectiva. En tot cas, el que Mira preveia al seu text era que el poble valencià acabaria amb una autopercepció com a nacionalitat com a mínim en termes constitucionals. L'autor afirmava que mai havia arribat a desaparèixer la

²⁶ Francesc de Paula BURGUERA: *És més senzill encara: Digueu-li Espanya*, Eliseu Climent Editors, València: 1991.

²⁷ Josep GUIA: *És molt senzill: digueu-li Catalunya*, Editorial El Llamp, Barcelona:1985.

²⁸ Joan Francesc MIRA: *Sobre la nació dels valencians*. Eliseu Climent editors, València:1997.

identitat valenciana, però s'ha estat sota altra, bé l'espanyola; bé la catalana. No obstant marca una diferenciació entre ambdues: mentre que la primera nega el fet nacional valencià, la segona no.

A diferència dels casos català i basc l'estudi de les formacions valencianes ha estat treballat en menor quantitat. Açò no significa una absència d'interès per la qüestió valenciana com s'ha pogut comprovar sinó més bé una gran atracció de les investigacions cap als casos abans citats. S'ha de dir que l'interès per la qüestió nacional valenciana no ha tingut la repercussió als estudis més enllà dels pròpiament valencians. Un exemple en aquest sentit és la síntesi de Josep Solves *El pensament nacionalista valencià*²⁹, on recull totes les vessants del fusterianisme i les ordena cronològicament per entendre millor tant els processos com els matissos. A més, les anàlisis que s'han portat a terme a les darreres dècades al voltant del valencianisme tenen com a fonament el fusterianisme i les seues revisions i no tant la qüestió estructural de les formacions polítiques i el seu desenvolupament, assentament i resultats electorals. Servisquen com a exemple en aquest sentit els casos de les obres de Josep Vicent Marqués³⁰, Ernest Lluch³¹, les ja citades de Joan Francesc Mira o més recentment de Vicent Flor³² o Ferran Archilés³³. Cal tenir en compte també la proliferació d'estudis referents a la qüestió valenciana amb Joan Fuster com a figura predominant després del 2012, any de celebració del noranté aniversari del naixement de l'assagista, que coincidí amb els cinquanta anys de la publicació de *Nosaltres, els valencians* i els vint anys de la mort del suecà, consolidant la tendència a l'estudi de l'obra i el pensament des d'una perspectiva cultural i social més que pròpiament política.

²⁹ Josep SOLVES: *El pensament nacionalista valencià*. Editorial Denes, Paiporta:2003.

³⁰ Josep Vicent MARQUÉS: *País Perplex*. Eliseu Climent editors, València:1974.

³¹ Ernest LLUCH: *La via valenciana*. Eliseu Climent editors, València:1976.

³² Vicent FLOR: *Noves glòries a Espanya: Anticatalanisme i identitat valenciana*. Editorial Afers, Catarroja:2011.

³³ Ferran ARCHILÉS: *Una singularitat amarga: Joan Fuster i el relat de la identitat valenciana*. Editorial Afers, Catarroja:2012.

Els partits polítics valencians

Respecte dels estudis relacionats amb el nacionalisme polític valencià caldria fer una separació cronològica entre aquells que tracten la Transició i aquells que van més enllà i narren els processos durant l'etapa democràtica posterior. Pel que fa a les publicacions durant la Transició democràtica caldria destacar les obres d'Amadeu Fabregat, qui escriu des del propi procés transicional al respecte del tema i fa un repàs als seus volums de les diferents formacions nacionalistes del País Valencià³⁴, comptant també amb una obra creada a partir de les entrevistes i diàlegs amb alguns dels protagonistes polítics del moment³⁵. Amb la consolidació electoral de l'evolució del valencianisme polític baix la marca del Bloc Nacionalista Valencià i posteriorment (i sobretot) amb la coalició Compromís, han sorgit diferents obres com les de Víctor Maceda³⁶, Vicent Sanchis³⁷ o Francesc Viadel³⁸: Mentre que el primer fa un repàs del valencianisme polític centrant-se en la coalició Compromís (com s'ha dit, l'obra podria contemplar-se com a resultat de l'auge electoral de la formació), tant Sanchis com Viadel realitzen un acurat treball al respecte del nacionalisme valencià de tall polític de finals del segle XX. A cavall entre finals i principis de segle XXI s'hi trobaria la investigació d'Anselm Bodoque, *Partits i conformació d'elits polítiques autonòmiques. Transició política i partits polítics al País Valencià*, on repassa de manera general els diferents partits del valencianisme polític al llarg de la cronologia ací tractada i fa una anàlisi comparativa amb les formacions homòlogues catalanes³⁹. Altra obra interessant i que tracta la qüestió identitària valenciana a partir de les formacions polítiques és

³⁴ Amadeu FABREGAT: *Partits polítics al País Valencià (vol.I-II)*, Editorial 3i4, València:1977.

³⁵ Amadeu FABREGAT: *Converses extraparlamentàries*, Editorial 3i4, València:1978.

³⁶ Víctor MACEDA: *El despertar valencià*. Editorial Pòrtic, Barcelona:2016.

³⁷ Vicent SANCHIS: *Valencians, encara*. Editorial Proa, Barcelona:2012.

³⁸ Francesc VIADDEL: *Valencianisme. L'aportació positiva*, Publicacions Universitat de València, València:2012.

³⁹ Anselm BODOQUE: *Partits i conformació d'elits polítiques autonòmiques. Transició política i partits polítics al País Valencià*. Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona:2000.

la tesi doctoral de Lluís Català que, tot i que des d'una perspectiva més sociològica i politòloga que no històrica, tracta l'evolució del discurs i l'ideologia nacionalista al País Valencià. A més, el seu acurat treball esclareix en quin punt es troba en cada moment i formació valencianista la qüestió dels Països Catalans i els lligams que tenen amb els partits polítics catalans⁴⁰.

Pel que respecta a l'estudi dels diferents partits valencians amb una clara consciència nacionalista, s'hi poden trobar articles o capítols concrets a obres generals, sobretot a partir dels últims anys, quan també han proliferat les obres monogràfiques al respecte dels partits polítics valencianistes. Pel que fa al PSPV i les formacions prèvies lligades a aquesta, cal destacar els dos volums de Xavier Ferré *No tot era Levante Feliz: Nacionalistes valencians (1950-1960)*⁴¹ i *Abans i després de Nosaltres, els valencians*⁴². En aquestes dues obres l'autor tracta l'evolució del nacionalisme valencià de tall cultural i polític a partir de la postguerra. A més, dits treballs serien complementats anys posteriors amb un tercer volum⁴³. Especial importància tenen ací autors com ara Benito Sanz, Miquel Nadal o Joan Martí, els quals fan un acurat repàs de la història del nacionalisme polític valencià d'esquerres, exemplificat en el PSPV i els conglomerats previs. Benito Sanz a la seua obra *Los socialistas en el País Valenciano, 1939-1978*⁴⁴ i després en *Tradició i modernitat en el valencianisme*⁴⁵ (escrita a quatre mans amb

⁴⁰ Lluís CATALÀ: *Fonaments de la identitat nacional amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: Discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV i PSPV-PSOE (tesi doctoral no publicada)*. Universitat d'Alacant, Alacant:2012.

⁴¹ Xavier FERRÉ: *No tot era Levante Feliz: Nacionalistes valencians (1950-1960)*. Editorial Alambor, Benicarló:2000.

⁴² Xavier FERRÉ: *Abans i després de Nosaltres, els valencians*. Editorial Curial, Barcelona:2001.

⁴³ Xavier FERRÉ: *Construcció nacional: trajectòries i referents*. Editorial Leonard Muntaner, Palma:2010.

⁴⁴ Benito SANZ: *Los socialistas en el País Valenciano, 1939-1978*. Institut Alfons el Magnànim, València:1988.

⁴⁵ Miquel NADAL, Benito SANZ: *Tradició i modernitat en el valencianisme*. Editorial 3i4, València:1996.

Miquel Nadal) analitzen el socialisme valencianista i la seua evolució fins l'arribada de la democràcia a l'estat espanyol. L'obra més recent és la del ja citat Joan Martí, *Socialistes d'un país imaginat. Una història del Partit Socialista del País Valencià (1974-1978)*⁴⁶, on a partir dels seus estudis previs⁴⁷ l'autor ha realitzat una completa anàlisi al respecte del PSPV des del 1974 fins a la seua inclusió dins del PSOE, narrant les problemàtiques internes, les derives ideològiques i les bases. També Toni Mollà tractà a la seua obra *La utopia necessària: nacionalisme i societat civil*⁴⁸ la trajectòria de les formacions prèvies al PSPV que acabarien desembocant en ell i la tesi doctoral no publicada de Vega Rodríguez-Flores, centrada en la qüestió de la identitat del PSOE⁴⁹. S'hi poden trobar també diferents obres escrites pels propis militants de la formació. Dirigents com el propi Cucó, Vicent Garcés, Empar Juan i Joan Sanchis publicaren durant la Trascició i ja a les acaballes del relat propi del PSPV l'obra *Partit Socialista del País Valencià*⁵⁰, on s'hi feia tant un repàs fins aleshores com un treball de cara al futur de la formació.

Pel que fa a la democràcia cristiana, exemplificada en la UDPV, s'hi trobarien dos grans referències al respecte: Agustí Colomer i Lluís Bernat Prats. El primer, amb la seua obra *Retrobar la tradició: El valencianisme d'inspiració cristiana de la postguerra a la transició*⁵¹ feia un repàs al sorgiment, evolució, lligams i context que acabaria amb la creació de la Unió Democràtica del País Valencià. El segon, a partir

⁴⁶ Joan MARTÍ: *Socialistes d'un país imaginat. Una història del Partit Socialista del País Valencià (1974-1978)*. Institució Alfons el Magnànim - Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació, València:2017.

⁴⁷ Joan MARTÍ: "Valencianistes socialistes i socialistes valencianistes. Els camins del PSPV". a: *Transició política i qüestió nacional al País Valencià*, Afers (67), Catarroja: 2010.

⁴⁸ Toni MOLLÀ: *La unitopia necessària: nacionalisme i societat civil*. Editorial Bromera i Edicions El Mèdol, Alzira-Tarragona:1994.

⁴⁹ Vega RODRÍGUEZ-FLORES: *Nación española y estado autonómico en el Partido Socialista Obrero Español (1974-1982) (tesi doctoral no publicada)*. Universitat de València, València:2017.

⁵⁰ Alfons CUCÓ, Vicent GARCÉS, Empar JUAN, Josep SANCHIS: *Partit Socialista del País Valencià*, Editorial 3 i 4, València:1977.

⁵¹ Agustí COLOMER: *Retrobar la tradició: El valencianisme d'inspiració cristiana de la postguerra a la transició*. Editorial Saó, València:1996.

dels estudis de la seua tesi doctoral, fa una exhaustiva recerca d'informació pel que fa a la UDPV i els seus contactes amb Catalunya, així com de la seua creació i dissolució final. La seua obra més destacada, *Democràcia cristiana i valencianisme. Història de la UDPV (1965-1978)*⁵² fa un repàs a la formació, detallant qui foren els seus responsables, les estratègies i les bases ideològiques, a més de contextualitzar detalladament en quin moment s'hi trobava el País Valencià i com influí en la formació demòcrata cristiana. Però no és aquesta l'única font bibliogràfica emprada en aquesta tesi doctoral. L'estudi publicat a la revista *Afers* "Nació, transició i democràcia cristiana. La UDPV entre els anys 1974 i 1978"⁵³ serveix també per emmarcar la formació dins del seu context i per analitzar tant l'estructura com els seus vincles influències de la Unió Democràtica de Catalunya. En aquest sentit també es trobaria el capítol "La Unió Democràtica del País Valencià i la qüestió nacional" que publicà a l'obra *Vida amunt i nacions amunt. Pensar el País Valencià en temps de globalització*⁵⁴, la comunicació escrita conjuntament amb Joan Prats per al congrés de Joves Investigadors en Història Contemporània de l'AHC, *L'alternativa nacionalista al País Valencià durant la Transició*⁵⁵ i per últim, l'obra de Francesc Martínez *La revista Saó (1976-1987): cristians i esquerrans nacionalistes*⁵⁶, on l'autor tracta el tema de la democràcia cristiana transversalment

⁵² Lluís Bernat PRATS: *Democràcia cristiana i valencianisme. Història de la UDPV (1965-1978)*. Institut Alfons el Magnànim - Centre Valencià d'Estudis i Investigació, València:2019.

⁵³ Lluís Bernat PRATS: "Nació, Transició i democràcia cristiana. La UDPV entre els anys 1974 i 1978", a: *Transició política i qüestió nacional al País Valencià*, *Afers* (67), Catarroja:2010.

⁵⁴ Lluís Bernat PRATS: "La Unió Democràtica del País Valencià i la qüestió nacional", a: Manuel LANUSSE, Joan Alfred MARTÍNEZ, August MONZÓN (editors): *Vida amunt i nacions amunt. Pensar el País Valencià en temps de globalització*. PUV, València:2008.

⁵⁵ Joan MARTÍ, Lluís Bernat PRATS: *L'alternativa nacionalista al País Valencià durant la transició*, Comunicaciones del I Encuentro de Jóvenes Investigadores en Historia Contemporánea de la AHC, Mesa Nacionalismo, etnicidad e identidades (26, 27 i 28 de setembre de 2007), PUZ, Saragossa: 2007.

⁵⁶ Francesc MARTÍNEZ: *La revista Saó (1976-1987): cristians i esquerrans nacionalistes*, PUV, València: 2016.

al llarg del llibre per entendre millor les diferències entre el valencianisme de tall humanista i aquell més pròxim al fusterianisme primigeni.

Lligats a la Unitat del Poble Valencià, formació en la que aquesta tesi doctoral s'analitza més detalladament per la seua cronologia i assentament electoral, s'hi trobarien diferents partits previs més enllà del PSPV i la UDPV, abans tractats. No obstant, cal deixar palés que la quantitat d'obres que tracten les següents formacions són menors en comparació a les que s'han vist prèviament. Pel que fa als estudis del Partit Nacionalista del País Valencià, poques són les publicacions al respecte. L'obra de Vicent Franch *Què és el Partit Nacionalista del País Valencià? Ponència presentada al II Congrés del Partit Nacionalista del País Valencià*⁵⁷ és segurament el treball més acurat i que millor analitza la formació valencianista, deixant clara la seua ideologia i el seu posicionament dins de l'eix nacionalista. A més, s'hi trobaria el capítol "El nacionalisme valencià. Els casos del PNPV i la UPV (1978-1983)" publicat a la revista *Afers* en 2014⁵⁸, que fa un repàs a la formació i al seu final una vegada englobat dins de la UPV i analitza tant els resultats electorals com l'assentament i les problemàtiques internes de la formació.

Pel que respecta a l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià i Esquerra Unida del País Valencià, les altres dues formacions que formaren la UPV pràcticament des del principi la bibliografia és més bé poca, sent els dos capítols de Toni Rico a la revista *Afers* les úniques publicacions que narren els inicis i les ideologies de cadascun dels partits polítics citats. Mentre que a "Nosaltres, els valencians i la seva recepció en l'ideari dels partits polítics"⁵⁹ l'autor detalla la qüestió nacional al si de les formacions i com la figura de Joan Fuster, les seues obres si la seua reinterpretació afectà el pensament d'ambdues formacions, a "D'esquerres i valencianistes. Els casos de l'EUPV i l'AEPV durant la transició

⁵⁷ Vicent FRANCH: *Què és el Partit Nacionalista del País Valencià? Ponència presentada al II Congrés del Partit Nacionalista del País Valencià*. Edicions del País Valencià, València: 1981.

⁵⁸ Natxo ESCANDELL: "El nacionalisme valencià. Els casos del PNPV i la UPV (1978-1983), a: *De país a comunitat. Valencianisme polític i regionalisme*, *Afers* (79), Catarroja: 2014.

⁵⁹ Toni RICO: "Nosaltres, els valencians i la seva recepció en l'ideari dels partits polítics", a: *Nosaltres, els valencians, 50 anys després (1962-2012)*, *Afers* (71/72), Catarroja: 2012.

(1977-1983)”⁶⁰ narra els camins paral·lels que segueixen fins a la seua convergència en la Unitat del Poble Valencià conjuntament amb el PNPV, deixant clar el posicionament de que el fusterianisme no concretava el model polític al País Valencià i que per tant, podia assumir-se per diferents sensibilitats esquerranes. Tot i l’escassa producció literària al voltant tant de l’AEPV com d’EUPV, s’hi trobaria també l’obra a mode d’autobiografia de Doro Balaguer *L’esquerra agònica. Records i reflexions*⁶¹, on el propi artista analitza el seu pas per la política i explica quins eren els enfrontaments i punts d’encontre entre el valencianisme polític d’esquerres durant la Transició a l’estat i més concretament al País Valencià. Ernest Garcia publicà *Les cendres de Maig. Materials per a la crítica dels projectes alternatius*⁶², un recull de textos propis en els que marcava el camí a seguir a l’esquerra nacionalista valenciana.

La Unitat del Poble Valencià compta amb molt poca bibliografia si es té en compte el seu pes respecte a les formacions anteriors. No es pot trobar cap monogràfic pel que fa a la UPV encara que certament sí es narra una breu descripció de la coalició (de 1982 a 1984) i de la formació (a partir de 1984) a alguns textos com el de Pere Alberola “Estratègies polítiques i identitat col·lectiva al País Valencià”⁶³ a partir del nacionalisme valencià tant a nivell polític com cultural. Francesc de Paula Burguera a la seua obra *És més senzill encara: Digueu-li Espanya* ja citada anteriorment també fa un repàs del nacionalisme polític valencià a la segona part del llibre, centrant-se tant en el PNPV (del qual fou fundador i president) com en la UPV (del que fou candidat). En ell l’autor explica detalladament el perquè dels resultats electorals, afirmant que és la manca d’una identitat pròpia la causant de no tenir representació política més enllà dels

⁶⁰ Toni RICO: “D’esquerres i valencianistes. Els casos de l’EUPV i l’AEPV durant la transició (1977-1983), a: *De país a comunitat. Valencianisme polític i regionalisme*, Afers (79), Catarroja: 2014.

⁶¹ Doro BALAGUER: *L’esquerra agònica. Records i reflexions*, Editorial Afers, Catarroja: 2009.

⁶² Ernest GARCIA: *Les cendres de Maig. Materials per a la crítica dels projectes alternatius*, Eliseu Climent editor, València:1983.

⁶³ Pere ALBEROLA: “Estratègies polítiques i identitat col·lectiva al País Valencià” a: *Revista Catalana de Sociologia*, (18) Barcelona:2002.

municipis. Una obra que pot ajudar a comprendre millor la UPV és *Un país amb futur. Converses amb Víctor G. Labrado*, de Pere Mayor⁶⁴. En ell Mayor fa un viatge introspectiu per analitzar el passat de la formació a partir de les experiències pròpies així com parlar de quins havien de ser els canvis a donar-se al si del partit per reeixir electoralment.

Dues obres que tracten tangencialment la UPV per no ser el centre dels seus estudis. Són les tesis doctorals tant de Toni Rico *La influència de Joan Fuster en les cultures polítiques dels Països Catalans (1960-1992)*⁶⁵ com de Francesc Marco *Més enllà del Sénia. Partits polítics catalans i valencianismes fusterià: evolució dels vincles (1980-2017)*⁶⁶. Mentre que el primer explica com canviava el discurs fusterià paral·lelament al del nacionalisme polític valencià, el segon traça una sèrie de connexions entre les formacions valencianistes i les catalanistes des dels anys vuitanta fins a l'actualitat, formant un eix interessant per saber-ne més al respecte dels lligams entre els diferents partits. Però com s'ha a l'inici del capítol, és l'obra de Lluís Català la que millor tractarà la Unitat al llarg del seu recorregut cronològic, marcant els fets més destacables de la formació. La seua tesi doctoral assumeix la creació a partir de Joan Francesc Mira i *Sobre la nació dels valencians* d'una quarta via valenciana nacionalment pròxima a la tercera via, però amb uns posicionaments d'esquerra que serien els que adoptaria la UPV el 1998.

Amb el creixement de la UPV s'hi donà també la seua divisió i per tant, un augment de la literatura al respecte del Partit Valencià Nacionalista, escissió que representà la tercera via a nivell polític. El PVN ha estat tractat sobretot per dues obres provinents de Joventut Valencianista, branca juvenil expulsada d'Unió Valenciana i que va veure en en PVN una oportunitat de fer política a partir del revisionisme fusterià. Obres com *Cap a una València lliure. Eixercicis de*

⁶⁴ Pere MAYOR: *Un país amb futur. Converses amb Víctor G. Labrado*, Editorial Afers, Catarroja:1999.

⁶⁵ Toni RICO: *La influència de Joan Fuster en les cultures polítiques dels Països Catalans (1960-1992)* (tesi doctoral no publicada). Universitat de Girona, Girona:2017.

⁶⁶ Francesc MARCO: *Més enllà del Sénia. Partits polítics catalans i valencianisme fusterià: evolució dels vincles (1980-2017)*, (tesi doctoral no publicada), Universitat Autònoma de Barcelona, 2018.

Metavalencianisme (sic)⁶⁷, *L'únic valencianisme racional (l'emotiva polèmica valenciana)*⁶⁸ o *La unió del valencianisme*⁶⁹ començaren a plantejar-se la possibilitat d'un terciarisme polític escindit del fusterianisme de la UPV i assentaren les bases de què haurien de ser i cap on havia de virar la qüestió identitària, marcant el denominat com a *valencianisme de reconciliació* i la unió de tots els valencianismes com a destí final de la formació. Lluís Bertomeu, així com Ignaci Bellido són els dos autors, a més de Vicent Flor, que més han treballat el PVN. *El valencianisme que ve*⁷⁰, obra del primer, és també fruit de la investigació al respecte que més que tractar la ideologia del PVN se centra sobretot en la qüestió identitària del País Valencià, marcant algunes pautes que al seu parer serien la base per a una possible unió entre els diferents fusterianismes polítics que als noranta hi havia al territori.

⁶⁷ DD.AA.: *Cap a una València lliure. Eixercicis de metavalencianisme*, Joventut Valencianista, València:1994.

⁶⁸ Ignaci BELLIDO, Lluís BERTOMEU, Josep BISBAL: *L'únic valencianisme racional (l'emotiva polèmica valenciana)*, Joventut Valencianista, València: 1995.

⁶⁹ Ignaci BELLIDO, Lluís BERTOMEU: *La unió del valencianisme*, Joventut Valencianista, València: 1999.

⁷⁰ Lluís BERTOMEU: *El valencianisme que ve*, Sao edicions, València:1996.

CAPÍTOL 1. ESPANYA: UNA INTRODUCCIÓ AL MARC CRONOLÒGIC

Abans de dur a terme qualsevol anàlisi d'investigació referent a la qüestió identitaria de les i els valencians al període que ací es tracta, caldria fer una mena d'introducció al marc general de l'estat espanyol respecte a la idea de nació, a la formació autonòmica i a com els diferents governs han tractat l'evolució i el canvi estatal. Quina idea tenia d'Espanya? Una Espanya federal o autonòmica? Nació de nacions? Al llarg de tot el procés, encetat a les acaballes del franquisme i que durà tota la cronologia ací tractada s'ha anat virant el discurs segons les realitats de cada moment, així com depenent dels territoris. No es pretén ací fer una història de la Transició i la democràcia ni tansols de caràcter breu al no ser l'objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral. Però certament cal fer una introducció al procés post franquista per entendre millor quin marc es desenvolupà no solament al País Valencià sinó també a la resta del territori espanyol. Es pretén doncs donar compte dels posicionaments de les principals formacions a diferents etapes durant la Transició i la democràcia espanyola, ja que el canvi que experimenta tant l'estat com la idea de nació espanyola és significatiu.

L'estudi de la identitat espanyola així com de la resta d'identitats englobades dins del marc de l'estat han estat objete d'anàlisi recent, no sent una dinàmica aïllada al dur-se a terme també a la resta de l'Europa Occidental i demostrant (com als casos d'Anglaterra i França) que tampoc hi va haver un interès generalitzat al respecte fins fa relativament poc a la historiografia⁷¹. Com afirmen alguns autors, "Espanya ha sigut un problema" per a diverses generacions d'intel·lectuals, escriptors i polítics que han debatut sobretot a partir de l'arribada de la Transició i la posterior democràcia⁷². El franquisme erosionà qualsevol possibilitat de legitimar un nou nacionalisme espanyol, donant una connotació més bé negativa o com a mínim d'intransigència als territoris amb una dualitat identitària entre la

⁷¹ Ferran ARCHILÉS, Alejandro QUIROGA: "Presentación", a: Ferran ARCHILÉS, Alejandro QUIROGA (eds.): *La nacionalización de España*, *Revista Ayer* (90), 2013, pàg.13.

⁷² Sebastián BALFOUR, Alejandro QUIROGA: *España reinventada. Nación e identidad desde la Transición*, Editorial Península, Barcelona:2007, pàg.11.

població. El nacionalisme espanyol restava deslegitimats per l'apropiació simbòlica que el règim franquista havia fet d'ell. Aquest aspecte s'ha de tenir en compte alhora d'analitzar tant els discursos com les praxis ja que si bé una part de la política espanyola va dur a terme un intent de reconversió de la identitat, els partits d'àmbit no estatals (els denominats per la historiografia PANE) van veure una oportunitat per assentar una nova percepció identitària deslligada del passat. Catalunya i el País Basc foren els dos exemples però, quina era l'idea de nació que es tenia des de l'estat? El constitucionalisme seria la base d'una nova identitat espanyola, no significat un consens generalitzat ja que la nova identitat i el destí comú de les i els espanyols fou posat en dubte per part dels nacionalismes no estatals. Per contra, la dreta espanyolista no s'autolegitimava com a nacionalista: eren els moviments perifèrics els qui havien de ser titllats de nacionalistes, connotació negativa que havia d'estar supeditada a una identitat superior: l'espanyola.

El discurs nacionalista espanyol s'ha transformat al llarg de la segona meitat del segle XX bé per canvis a nivell internacionals, bé per necessitats de supervivència i caducitat d'una identitat franquista cada vegada més posada en dubte no solament per la resta d'identitats sinó també per tots i cadascun dels agents que conformaven l'estat. La reconfiguració del discurs nacional es donà independentment del posicionament dels partits: tant a la dreta com a l'esquerra hi hagué un profund canvi de percepció al respecte del nacionalisme espanyol. Caldria prèviament fer una anàlisi respecte l'idea de nacionalismes espanyols ja que si bé l'existència "d'altres" nacionalismes de caràcter subestatal no es posa en discussió, respecte el nacionalisme espanyol sí hi trobem discussions al no ser reconeguda pels qui assumeixen que Espanya és una nació (independentment de l'eix esquerra - dreta)⁷³. Però quina idea d'Espanya es tenia a les acaballes del franquisme i durant la democràcia? Si alguna cosa havia aconseguit el règim dictatorial fou oblidar tota referència democràtica prèvia al 1939 i, per tant, va deixar caure en un oblit més que evident la constitució prèvia del 1931. Tan fou així que no es pot trobar cap referència a la constitució republicana durant el procés de redacció de la

⁷³ Xose Manoel NÚÑEZ SEIXAS: *Patriotas y demócratas. El discurso nacional español después de Franco*. Editorial Catarata, Madrid:2010, pàg.11.

de 1978⁷⁴, simptomàtic de quin anava a ser el camí a seguir entre els partits constitucionalistes a la mort del general Franco. Ja la presència del passat fou un tema de discussió entre els redactors de la Constitució: mentre que Tierno Galván defensava l'ús de la història i de la memòria històrica per articular un nou text, Manuel Fraga es posicionava en contra argumentant que calia deixar en pau a la història perquè:

“Si la Historia ha de ser el punto de partida de toda gran decisión que afecte al futuro, es muy difícil saber en qué momento hay que empezar a echarse, digamos, a nadar, porque algunos lo pondrían en el asesinato de Prim y otros, quizá, en el destronamiento de Wamba”⁷⁵.

Fora com fora el nacionalisme espanyol de tall democràtic tenia una sèrie de desafiaments per davant els quals calia afrontar. En primer lloc i com s'ha vist, dur a terme una recomposició històrica d'Espanya. La legitimació de l'estat i de la seua idea hauria de fer-se en base al passat remot i recent si el que es pretenia era acabar amb l'idea de l'Espanya excoient. En un segon ordre, l'estat hauria d'acceptar la pluralitat interna com a element irrenunciable, adequant el seu discurs a una realitat que si bé no era nova, ara sí era un tema a tenir en compte a la nova estructura de l'estat de les autonomies i no d'una manera de caràcter folcloritzant ni amb l'ús que el franquisme hi feia dels diferents territoris sinó més bé amb l'acceptació de l'heterogeneïtat del conjunt de l'estat. En tercer lloc, donar cabuda dins de l'Espanya democràtica a les demandes i exigències dels dos nacionalismes sense estat més importants pel seu nivell de consolidació fins el moment: Catalunya i el País Basc. Per últim, l'estat espanyol havia de dur a terme tot aquest procés intern de la mà d'un altre afer: la incorporació al procés d'unitat europea (i per tant, de cessió de sobirania) que s'estava desenvolupant.

⁷⁴ Solament Peces-Barba va fer algunes referències al text constitucional del 1931, així com a diverses constitucions europees vigents en 1978. Per saber-ne més: Gregorio PECES-BARBA, (et al.): *La izquierda y la Constitución*, Edicions Taula de Canvi, Barcelona:1978, pàg.8.

⁷⁵ “Constitución Española: trabajos parlamentarios”, Corts Generals, Vol. I, pàg.134, Madrid:1980. A: Sebastián BALFOUR, Alejandro QUIROGA: *España reiventada...*, pàg.89.

1.1. La nació a l'espectre polític espanyol durant la Transició i el procés constitucional

Al febrer del 1977 s'aprovava el decret llei per regular el tràmit de legalització d'alguns partits polítics. Fins aleshores la clandestinitat era el factor comú entre totes les associacions polítiques del moment tot i el camí cap a un nou règim que s'havia iniciat amb la proclamació del rei Joan Carles de Borbó el novembre de 1975 que per altra banda, solament liberalitzava mínimament certes estructures institucionals i jurídiques. La ruptura que es demanava a l'estat espanyol els sectors antifranquistes no es va veure constituïda ni reeixí, havent per part del govern d'Arias Navarro certa liberalització estructural, jurídica i institucional però no mai cap procés autènticament democràtic: segons els poders fàctics i en general, el poder polític (en gran part, hereu del sistema dictatorial prèvia), calia legitimar el nou sistema, no transformar-lo per complet. D'ací l'absència de judicis pels crims de la dictadura o l'absència de diferent simbologia prèvia al franquisme i de caràcter republicana. En qualsevol cas, l'intent de certa normalitat aparent es va reflectir en la legalització del PCE⁷⁶ i en la legalització del nacionalisme conservador català (UDC) i basc (EAJ-PNB)⁷⁷, els quals van tenir un paper fonamental com a eina de contrapès de la identitat nacional espanyola.

El marc que es donà a partir de les eleccions estatals del 1977 seria en el qual calia dur a terme la redacció d'una nova constitució, això sí, sense modificar cap aspecte relacionat amb la denominació, la monarquia parlamentària i la figura del cap de l'estat prevista per Franco: Joan Carles I. Amb la UCD d'Adolfo Suárez com a guanyadora (165 diputats) i amb un PSOE que millorà totes les expectatives (118 diputats) com a màxims referents de la política parlamentària, Espanya s'obria cap a nous temps democràtics amb moltes idees respecte la qüestió de les

⁷⁶ Però no moltes formacions situades a la seua esquerra, així com molts dels partits existents durant la II República. Per destacar alguns casos: Izquierda Republicana, Liga Comunista Revolucionaria, Movimiento Comunista de España o el Partido Obrero de Unificación Marxista.

⁷⁷ Deixant fora tant a ERC, PSAN o Estat Català com als diferents partits abertzales bascos.

nacionalitats però sense cap d'estes clara⁷⁸. A la indefinició del govern post-franquista sobre quin seria el marc en el que es desenvoluparia el nou estat democràtic, cal sumar-li la pressió que tant Catalunya com el País Basc activaren, erigint-se com el desestabilitzant de l'estat espanyol a nivell social i nacional i al qual se sumaren diferents territoris en favor d'una cessió de sobirania d'entre les que destacaven les Illes Canàries, el País Valencià i Andalusia. L'antifranquisme doncs, no solament era d'oposició social i política, també era contra l'idea nacional del govern estatal.

La inclusió del concepte de "nacionalitats" al text de la Constitució fou un tema de debat al Parlament espanyol havent-hi tres posicionaments clars al respecte: mentre que un sector de la política estatal defensava l'idea d'una única nació, l'espanyola, definida en termes essencialistes, altre sector considerava que Espanya no era una nació si no més bé, un estat compost de diferents nacions a mode del posicionament anteriorment citat. Per últim, l'opció intermèdia que va prendre protagonisme i que acabaria sent l'acceptada fou aquella que acceptava a Espanya com un estat i que a més era el continent d'una nació de nacions⁷⁹. Inclús aquest posicionament era defensat pels nacionalistes d'Euskadiko Ezquerria, el PNB i ERC que, tot i entendre Espanya com un estat de nacions, no es plantejaven la unitat sinó més bé, el format en el que dita unitat s'hauria de desenvolupar així com el reconeixement a uns drets històrics lligats als propis territoris. Solament Francisco Letamendia (EE) va proposar que la Constitució arreplegués el dret a l'autodeterminació de les futures comunitats autònomes, idea que sorprenentment no quallà ni entre els nacionalistes catalans ni entre la gent del PSUC. Ni tansols fou recolzada pel PNB, que votà en contra del dret a l'autodeterminació⁸⁰. Com afirmà

⁷⁸ El PCE de Santiago Carrillo aconseguí 20 diputats pels 16 d'Alianza Popular de Manuel Fraga. El PSP-US de Tierno Galván es va fer amb 6 diputats mentre que els nacionalistes del Pacte Democràtic Per Catalunya i del PNB n'aconseguien 11 i 8 respectivament. La democràcia cristiana catalana n'aconseguí dos més i finalment, tant ERC com Euskadiko Ezkerra, la Candidatura Aragonesa de Centre i la Candidatura Independent de Centre, un cadascun.

⁷⁹ Carme MOLINERO, Pere YSÀS: *La cuestión catalana. Cataluña en la transición española*, Editorial Crítica, Barcelona:2014, pàg.217.

⁸⁰ Pere ANGUERA, Justo BERAMENDI, José Luís DE LA GRANJA: *La España de los...*, pàg.225

Ramón Trias, diputat per l'Esquerra Democràtica de Catalunya, englobada dins del grup parlamentari de la Minoria Catalana⁸¹:

“Nosotros somos partidarios de esta Constitución, que hemos votado y votaremos hasta el final, y somos partidarios de la autonomía y de los estatutos que aquest Parlamento, en su momento, votará, y de nada más, absolutamente nada más [...] su autodeterminación (la proposada per Letamendia) llevaba un objetivo final separatista, que evidentemente no es el nuestro”⁸².

Val a dir que al procés de Transició el debat no es centrà tant en la qüestió de les nacionalitats o en la pregunta de “què era la nació espanyola” com en la vertebració i estructura de l'estat. Convergència Democràtica de Catalunya entenia el “nacionalisme” com a la reivindicació del ple reconeixement de la personalitat nacional de Catalunya, implicant la qüestió lingüística i cultural, garantint la seua viabilitat. Com afirmava Jordi Pujol, “el catalanismo no se niega a colaborar en la instauración de la democracia española. Todo lo contrario. Lo único que rechaza es la posibilidad de caer en el sucursalismo”⁸³. Per evitar problemàtiques amb les nacionalitats, a l'avantprojecte constitucional s'eliminà tota referència a la “nació”, que podia ser interpretat de maneres diferents per part de la societat i els partits polítics, quedant el text en un breu “La Constitución se fundamenta en la unidad de España y la solidaridad entre sus pueblos y reconoce el derecho a la autonomía de las nacionalidades y regiones que la integran”⁸⁴. I en eixe sentit es movia també Jordi Pujol, CDC i el Pacte Democràtic per Catalunya, reafirmant la condició de Catalunya com a element nacional diferenciat d'Espanya però dins d'una entesa

⁸¹ Cal fer referència a que, un any més tard, EDC s'integraria dins de Convergència Democràtica de Catalunya (CDC) i que Ramón Trias seria el seu primer president i un dels màxims impulsors de la coalició Convergència i Unió (CiU).

⁸² Carme MOLINERO, Pere YSÀS: *La cuestión catalana...*, pàg.217

⁸³ “Un peligroso error”, *Hemeroteca diari El País*, 20 de maig de 1977. Document online a: https://elpais.com/diario/1977/05/20/espana/232927217_850215.html

⁸⁴ “Avantprojecte de Constitució – Article II”, *Boletín Oficial de las Cortes (núm.44)*, 5 de gener de 1978, pàg.670.

amb la resta dels territoris de l'estat. Pels mateixos camins anava Miquel Roca a l'afirmar que "España es un estado plurinacional y por tanto estas nacionalidades que integran España tienen una soberanía originaria y que en la cesión de parte de su soberanía se define la soberanía del Estado"⁸⁵.

Totes aquestes formes d'entendre l'estat espanyol per part dels nacionalismes d'àmbit no estatal no exigien cap independència sinó més bé, un reconeixement teòric de la sobirania originària de les seues respectives nacionalitats, única forma al seu parer d'entendre un estat plurinacional com el que creien que s'estava gestant. L'espanyolisme tenia clar que no s'anava a crear una Espanya plurinacional sinó més bé, una Espanya plural i descentralitzada administrativament. L'acceptació de la diversitat cultural i lingüística era clara, però no significava allò posar en dubte la realitat política.

En contra d'aquesta visió plurinacional d'Espanya es trobava sobretot Alianza Popular, qui solament acceptaven l'existència d'una nació (l'espanyola) i l'absència de diferents nacionalitats al seu si. D'ací que proposaren suprimir el mot "nacionalitats" de la Constitució, deixant solament "regions". Ni Fraga ni Alianza Popular acceptaven altra nació que no fora Espanya ni cap altra nacionalitat que no fora l'espanyola: de no ser així, segons els conservadors, cabria la possibilitat del trencament de la nació⁸⁶. En eixe sentit girava el posicionament de Licinio de la Fuente, ex ministre franquista i ara diputat d'AP:

"Euskadi sería una nación y España otra diferente (si es que hay una nación llamada España), y por tanto si el Estado es la forma jurídica de la nación debe haber un Estado vasco independiente del Estado español [...] algún tipo de federación o relación interestatal, pero la unidad nacional de España no existiría"⁸⁷.

⁸⁵ "Entrevista a Miquel Roca", *Revista Cuadernos para el Diálogo*, del 14 al 20 de gener de 1978, núm.246, pàg.18

⁸⁶ Fernando SÁIZ MORENO (ed.): *Constitución española. Trabajos Parlamentarios, Vol. I*, Cortes Generales, Madrid: 1980, pàg.36.

⁸⁷ "Nacionalidades: algo más que una cuestión semántica", Hemeroteca *diari El País*, 8 de gener de 1978. Document online a:
https://elpais.com/diario/1978/01/08/espana/253062018_850215.html

El conservadurisme d'Alianza Popular va haver de virar ja des dels seus inicis si volia desmarcar-se del continuisme franquista. I més si el cap visible de la formació era Manuel Fraga, ex ministre durant l'última etapa de la dictadura. Per això, com afirmava ja el propi Fraga:

“(El conservadurismo español es) uno de los más cerrados y excluyentes de Europa [...] Estamos demasiado desplazados a la derecha. Si queremos evitar un posible bandazo a la izquierda, debemos marchar hacia el centro por el camino de las reformas”⁸⁸.

Però si aquestes paraules foren formulades pel polític gallec el 1973, a mesura que es desenvolupà la Transició començà a matisar el discurs cap a posicionaments encara més conservadors, segurament per l'ocupació de l'espai polític del centre per part d'Adolfo Suárez i la UCD. Inclús arribà a insinuar la necessitat d'una “sabia, oportuna y prudente dictadura al servicio del establecimiento de un régimen liberal” en referència a la necessitat d'una figura com fou la de Cánovas del Castillo⁸⁹. Segurament un dels temes més importants alhora d'analitzar el discurs nacional d'Alianza Popular fou la seua constant negativa a dur a terme un procés de deconstrucció respecte l'idea d'Espanya per consolidar-ne una altra de tall democràtic així com l'absència de qualsevol revisió crítica al franquisme. Com afirma Núñez Seixas, la variant discursiva en la que s'englobava l'idea de nació espanyola d'Alianza Popular fou el neopatriotisme conservador de caràcter democràtic, que buscava redefinir el concepte d'Espanya com a nació plural però amb arrels històriques legitimades al text constitucional

⁸⁸ Manuel FRAGA: *Legitimidad y representación*, Editorial Grijalbo, Barcelona:1973, pàg.257.

⁸⁹ Lourdes LÓPEZ: *Alianza Popular: Estructura y evolución electoral de un partido conservador (1976-1982)*, Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS) - Editorial Siglo XXI, Madrid: 1988, pp.15-16.

del 1978 i a l'estat de les autonomies⁹⁰. Per a Alianza Popular, Espanya era l'única nació possible i d'ací la seua reacció contra els nacionalismes perifèrics de l'estat, normalment atacats per les qüestions lingüístiques i acusats de "balcanitzar" Espanya. Si s'analitzen els vots a favor i en contra del text a la càmera baixa, hom pot veure com Alianza Popular no va votar d'igual manera: mentre que 9 dels seus 16 diputats votaren a favor, dos s'hi van abstenir i per contra, 5 dels seus representants votaren en contra.

Per contra la Unión de Centro Democrático com afirma Ferran Archilés, era la formació que menys clara tenia la qüestió territorial⁹¹. La UCD jugava amb eixa ambigüitat, moguent-se des de posicionaments jacobins i centralitzants com els d'Emilio Attard al País Valencià fins a postures a favor del reconeixement plurinacional d'Espanya que un dels seus líders i representant a la redacció del text constitucional com Herrero de Miñón defensava⁹². Certament el govern d'Adolfo Suárez va haver de fer front a una problemàtica que a la resta de països del sud europeu com ara Portugal no van tenir durant la seua transició: la identitat nacional i l'encaixament de la resta d'identitats subestats⁹³. Abans de l'arribada al poder de la UCD, el seu embrió polític (la Unión del Pueblo Español, una associació presidida pel propi Suárez al 1974) ja afirmava que calia dur a terme una evolució en la idea d'Espanya, això sí, sense cap trencament i sempre defensant el

⁹⁰ Xose Manoel NÚÑEZ SEIXAS: "Conservadores y patriotas: El nacionalismo de la derecha española ante el siglo XXI", a Carlos TAIBO (dir.): *Nacionalismo español. Esencias, memoria e instituciones*, Editorial Los libros de la Catarata, Madrid:2007, pp.163-164.

⁹¹ Ferran ARCHILÉS: "Demandar l'autogovern: més enllà de l'anticentralisme. Valencianisme polític i autonomisme", a: DD.AA: *40 anys d'autogovern valencià*, *Revista valenciana d'estudis autonòmics*, núm.63 (2018), Generalitat Valenciana - Conselleria de Transparència, Responsabilitat Social, Participació i Cooperació, pàg.65.

⁹² Miguel HERRERO DE MIÑÓN: *Memorias de estío*, Editorial Temas de Hoy, Madrid:1993, pp.98-99.

⁹³ David SÁNCHEZ: "La Unión de Centro Democrático y la idea de España: La problemática reelaboración de un discurso nacionalista para un contexto democrático", a: Xose Manoel NÚÑEZ SEIXAS (coord.): *¿Una patria invisible? El nacionalismo español durante la Transición (1975-1982)*, *Revista Historia del Presente* (13), 2009, pàg.7.

“desarrollo de las peculiaridades culturales, sociales y económicas de todas las regiones españolas dentro del ámbito de la unidad nacional”⁹⁴.

La UCD fou nodrida de diferents partits liberals, democristians i socialdemòcrates, així com un seguit de formacions de caràcter regional que defensaven la diversitat de pobles que constituïen l'estat espanyol. Aquest fet marcà la diferència amb AP: mentre que la UCD comptava amb protagonistes provinents del franquisme (amb el propi Suárez com a màxim exponent), també va saber rodejar-se de plantejaments de tall regionalista o autonomista, donant un perfil democràtic que la formació conservadora de Fraga no va saber assimilar de primeres. La difícil legitimació de la identitat es va veure reflexada en la UCD en la seua incapacitat per conciliar totes les sensibilitats que en ella s'arreglegaven. Al País Valencià l'exemple més clar s'hi va poder veure a les discussions entre el PPCV d'Emilio Attard (de tall més conservador i centralista) i el PLD-PV de Francesc de Paula Burguera (més centrista i amb una idea autonòmica que distava de la UCD en molts casos). El debat sorgit entre les elits polítiques durant la Transició sobre quin model d'estat s'havia d'implantar a Espanya obligà a totes les formacions a posicionar-se al respecte. Per a la UCD era Espanya una nació o un estat multinacional? Ho deixaven ben clar al document ideològic que publicaren al gener del 1978:

“La UCD es un partido nacional, que proclama todas las diversidades históricas, sociales, culturales y económicas que caracterizan a España y que, en consecuencia, patrocina el principio de la autonomía para las diversas realidades y pueblos de España [...] reconociendo la región y la defensa de la unidad de España”⁹⁵.

La UCD optà al seu primer congrés (celebrat l'octubre del 1978) per afirmar dos principis difícilment conciliables entre ells. Mentre que per un costat

⁹⁴ Ángel J. SÁNCHEZ: *La transición española en sus documentos*, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales (CEPC), Madrid:1998, pàg.146.

⁹⁵ UNIÓN DE CENTRO DEMOCRÁTICO: *Documento ideológico de UCD*, Secretaria General de Información, Madrid:1978, pp.7 i 17.

declaraven la indissoluble unitat de la nació espanyola, per l'altre parlava no solament de regions sinó també de nacionalitats segons l'existència de:

“Un mayor y más intenso sentido de autoidentificación, de una más amplia conciencia del hecho diferencial, detectable por lo general por el sentimiento reivindicativo y restitutorio de instituciones propias, por la existencia de una cultura y de una lengua de la Comunidad”⁹⁶.

Però més enllà dels posicionaments de la dreta espanyola i dels nacionalismes d'adscripció no espanyola, l'esquerra espanyolista (PSOE i PCE) també va tenir una relació incòmoda amb el concepte de nació i amb la qüestió dels nacionalismes. Si bé és cert que els partits conservadors havien revisat la seua noció d'Espanya pràcticament a la força dels esdeveniments, l'esquerra s'havia vist obligada a dur a terme canvis més profunds: des de reconèixer el dret a l'autodeterminació a les acaballes del franquisme fins a posicionaments federalistes o la defensa de l'estat de les autonomies passant per la qüestió d'un estat amb una monarquia parlamentària. El PSOE ajustà la seua proposta identitària i de formes d'administrar l'estat, des d'un republicanisme federal fins a una mena “d'autonomia sí, però autodeterminació no” passant per la defensa d'una nació de nacions o per la defensa d'Anselmo Carretero Jiménez d'un federalisme dels pobles hispans⁹⁷. El gir ideològic que es donà al si del Partit Comunista no solament es resolgué amb l'abandonament del leninisme i la seua conversió al marxisme revolucionari. El 1975 el PCE a la seua II Conferència ja defensava el dret dels pobles a decidir lliurement els seus destins, reconeguent el caràcter multinacional de l'estat espanyol i el dret a l'autodeterminació dels pobles basc, català i gallec dins d'un estat federal en el que hi haurien:

⁹⁶ UNIÓN DE CENTRO DEMOCRÁTICO: *La solución a un reto. Tesis para una sociedad democrática occidental*, Unión Editorial, Madrid:1979, pàg.168.

⁹⁷ Abdón MATEOS: “La transición del PSOE durante los años setenta”, a: Rafael QUIROSA-CHEYROUZE (coord.): *Historia de la Transición en España. Los inicios del proceso democratizador*, Editorial Biblioteca Nueva, Madrid:2007, pàg.297.

“Situaciones específicas como las de Navarra, País Valenciano, Baleares y Canarias (que) encontrarán, conforme a la voluntad libremente expresada por sus respectivos pueblos, las formas de autonomía adecuadas que faciliten la solución de sus problemas”⁹⁸.

Un any després d'estes paraules formulades pels comunistes, el PSOE declarava que “todas las nacionalidades y regiones tenían derecho a romper amarras con el Estado español”⁹⁹. Tant el PSOE com el PCE es mostraven a favor d'un estat federal, encara que hom pot veure diferents influències dels socialismes provinents dels territoris amb una dualitat identitària, però sobretot, les corrents revolucionàries del Tercer Món i dels processos anteriors de descolonització. La qüestió de l'alliberament nacional era intrínsec a totes les ideologies esquerranes i rupturistes i per tant, un dels condicionants del comunisme i el socialisme espanyol. No obstant, el procés post-franquista va anar modelant dits posicionaments: si bé mai deixaren de banda la qüestió de l'Espanya federal, idea base sobre la que descansava el seu ideari estatal, poc a poc abandonaren el discurs de l'autodeterminació i del seu dret: el 1978, el PCE es mostrava a favor al seu IX Congrés de la creació de governs autonòmics provisionals, però deixà de mencionar la qüestió de l'autodeterminació; d'igual manera el PSOE, de la mà de la UCD, aprovaren el desenvolupament i l'estructura autonòmica de l'estat, uniformitzant el procés de cessió de competències i obviant l'autodeterminació dels territoris¹⁰⁰. D'ací el seu rebuig a la proposta de Letamendia anteriorment citada. L'abandonament del reformisme revolucionari per part dels socialistes espanyols més bé semblà una tàctica per competir amb la UCD pel centre sociològic, aspecte que afectà a la idea sobre la qüestió nacional.

El Partit Socialista sempre s'ha caracteritzat tant per una clara diferenciació entre la praxis i el discurs com per comptar amb dos ànimes, sobretot al post franquisme i fins l'arribada al poder el 1982: una de tall més radical (socialisme republicà) i altra de moderada (socialdemocràcia). Com afirma Santos Julià,

⁹⁸ *Manifiesto-programa del Partido Comunista de España*, Comisión Central de Propaganda del Partido Comunista de España, Madrid:1977, pàg.39

⁹⁹ Sebastián BALFOUR, Alejandro QUIROGA: *España reinventada...*, pàg.137

¹⁰⁰ *Íbid.*, pàg.138.

“consistía en no derivar de lo enunciado en el programa máximo las exigencias de acción contenidas en el programa mínimo”¹⁰¹. El PSOE no renunciava a cap dels seus principis, inclús afirmant-los enèrgicament, però que els afirmara no significava que els dugués a terme, diferenciant entre el discurs i l’acció.

L’article 138 de l’esborrany de la Constitució (que després acabaria sent el 145) deixava ben clara la prohibició de que diferents territoris es federaren entre si creant subjectes territorials nous. No és baladí el tema si es té en compte que dita iniciativa va provindre de l’únic diputat valencià d’Alianza Popular: Alberto Jarabo, qui aconseguí la seua aprovació evitant així una possible unió dels territoris valencià, català i balear i basc i navarrés. Cal tenir present que la Batalla de València ja havia fet presència als carrers del país i que més que per la qüestió basco-navarresa, era el temor a l’imaginari dels Països Catalans el que mogué a incloure dit article. L’anticatalanisme començava a triomfar a meitat de l’any 1978 ja no solament al País Valencià: també a la resta d’Espanya. I amb el beneplàcit del recentment estrenat PSPV-PSOE, que recolzà la iniciativa de Jarabo i AP¹⁰². Per contra, la Minoria Catalana s’hi va abstenir per no ingerir en els afers valencians, tot i que setmanes després Jordi Pujol parlava d’una unió dels Països Catalans durant la Setmana Cultural Catalana celebrada a Berlín, comportant-li les crítiques per part de la dreta espanyolista i del incipient blaverisme exhortat per Manuel Broseta i el diari Las Provincias¹⁰³.

Quedava clar doncs el marc en el que desenvolupar el procés autonòmic espanyol. Però no quedava establert quins territoris eren nacionalitats i quins eren

¹⁰¹ Santos JULIÀ: *Los socialistas en la política española, 1879-1982*, Editorial Taurus, Madrid:1996, pàg.470

¹⁰² Jesús SANZ: *La cara secreta de la política valenciana. De la predemocràcia al Estatuto de Benicàssim*, Fernando Torres editor, València:1982, pàg.116.

¹⁰³ L’article que historiogràficament ha donat el tret d’eixida al blaverisme al País Valencià fou “La paella de “Els Països Catalans”” de Manuel Broseta, publicat al diari Las Provincias el 23 de juliol de 1978. Un acurat treball al respecte del diari i la seua influència durant la Transició: Martí DOMÍNGUEZ, Anna MATEU: “La retòrica en el periodisme de María Consuelo Reyna: l’anticatalanisme en la premsa valenciana”. A: *Revista Comunicació: Revista de Recerca i d’Anàlisi. Societat Catalana de Comunicació*, vol.28 (2), novembre 2011, pp.69-87.

regions, donant peu a dos tipus d'autonomies segons la forma estatutaria que, d'altra banda, era pactada entre el territori i l'estat. D'ací que els textos autonòmics no siguen considerats manifestacions constituents d'un poder originàriament autonòmic: en última instància era l'estat qui otorgava el poder jurídic i el reconeixement.

A nivell estatal i amb l'excepció de Letamendia i Euskadiko Ezkerra, l'altra veu discordant amb la Constitució dels representants al Parlament fou la d'Heribert Barrera que, si bé afirmava que la seua única pàtria era Catalunya, també deixava clar que això no significava que la majoria dels catalans foren separatistes ja que per al polític d'ERC, era compatible una idea d'estat en la que "la sobirania residirà en els pobles de les nacions d'Espanya i que dits pobles, separadament sobirans, s'associen a un Estat comú per al major benefici de tots"¹⁰⁴. Afirmava Barrera que Espanya era una estat integrat per diverses nacions i no una nació i una pàtria: "Mi única bandera es las cuatro barras [...] y mi único himno es la "Canción dels Segadors", que evoca una guerra de catalanes contra el Rey de España"¹⁰⁵. Ara bé, tot just d'estes paraules, el diputat catalanista afirmava que "Això no significa, de cap manera, que jo sigui separatista, que vulguem desfer l'Estat espanyol"¹⁰⁶. Per contra, també el PNB mostrà la seua disconformitat amb la redacció del text constitucional que es va resoldre després d'un debat intern entre els representants institucionals i la direcció de la formació en una abstenció meditada al no recollir el text les aspiracions dels nacionalistes, que buscaven la foralitat plena tant per al País Basc com per a Navarra¹⁰⁷. Tant el PNB com EE defensaren així l'abstenció al referèndum sobre la Constitució ja que segons argumentaven, no podien acceptar

¹⁰⁴ Carme MOLINERO, Pere YSÀS: *La cuestión catalana...*, pàg.239.

¹⁰⁵ Jaume SOBREQÜÉS: "1977-1980. La lluita per la supervivència d'un gran partit històric", a Ramón ALQUÉZAR, Enric MARÍN, Mercè MORALES (coord.): *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d'història (1931-2001)*, Editorial Columna, Barcelona:2001, pàg.156.

¹⁰⁶ Joan Bautista CULLA: *Esquerra Republicana de Catalunya. 1931-2012. Una història política*, Editorial La Campana, Barcelona:2013, pàg.165.

¹⁰⁷ Joseba ARREGI: *Orígenes, ideología y evolución del PNV. El nacionalismo vasco*. Editorial Atxular Atea - Euskal ikasketetarako fundazio popularra, Bilbao:2013, pàg.92.

un text que tot i restablir els drets històrics bascos i navarresos, no reconeixia altra sobirania que l'espanyola¹⁰⁸.

El tema de territorial va ser un dels principals focus de discussions entre les formacions polítiques amb representació a la Comissió d'Afers Constitucionals. Al remat Miquel Roca, representant de la minoria basco-catalana, proposà incloure el mot "nacionalitats" al text constitucional per referir-se a les diverses identitats al si de l'estat espanyol més enllà de la que s'identificava amb l'estat-nació. I sorprenentment tant la UCD com AP van admetre sense pràcticament cap tipus de discussió pública el terme. Si bé la qüestió constitucional es preveia un espai d'enfrontament entre les dos forces més votades, finalment hi hagué entre ambdues un consens generalitzat segurament més per estratègia política i electoral que no pas per convenciment.

Mentre que a Catalunya es restaurà la Generalitat (però no l'últim estatut de 1932) amb Tarradellas com a president, una maniobra de Suárez per portar el lideratge de l'autonomia catalana i que no caigués en mans de l'esquerra, triomfadora a les eleccions generals a Catalunya el 1977, al País Basc es dugué a terme el cas contrari: el govern a l'exili, de tall nacionalista (controlat pel PNB baix la presidència de Jesús Maria de Leizaola), mai arribà a reprendre la titularitat del poder una vegada iniciada la Transició. En el seu lloc es creà per decret el Consell General Basc, presidit pel socialista Ramón Rubial. La por al conflicte terrorista d'ETA, sumat a la divisió interna entre els nacionalistes bascos va fer que el procés es dugué a terme pels parlamentaris bascos elegits a les eleccions generals del 1977 i no pel govern a l'exili. Per contra, molts dels territoris que aspiraven a convertir-se en una comunitat autònoma cal dir que no ho feien des d'un sentiment social. Moltes de les actuals comunitats autònomes demanaven cert autogovern al lligar aquest a la modernitat: la descentralització i la creença d'una major eficàcia dels serveis, així com la millora de la gestió (per immediatesa i proximitat) van moure a molts territoris sense cap tipus de sentiment nacional. L'allau de demandes en favor del reconeixement per tant, no sempre responia a una dualitat identitaria: a la pràctica totalitat de l'estat es tenia clara l'adscripció espanyola. És

¹⁰⁸ Antoni SEGURA: "Un balance del Estado de las Autonomías en España (1976-2002)", a: Rafael QUIROSA-CHEYROUZE (coord.): *Historia de la Transición en España. Los inicios del proceso democratizador*, Editorial Biblioteca Nueva, Madrid:2007, pàg.335.

important destacar dit aspecte ja que solament a les tres nacionalitats històriques a més de les Illes Canàries, el País Valencià, les Illes Balears i en molt menor mesura a Andalusia, on s'hi donava una arrelament de classe¹⁰⁹, hi havia cert grau d'autonomisme lligat a una altra adscripció nacional que no fora l'espanyola.

1.2. 1979. Any d'eleccions i d'estatuts

La nova Constitució espanyola, legitimada pel referèndum del 6 de desembre del 1978 amb el Sí del 88,54% dels votants (un 67,11% del cens) apostava per una unitat inqüestionable i que no acceptava discussions, essent doncs eliminada tota possible referència al dret a l'autodeterminació. Al País Valencià el vot superà la mitjana, votant el 75,1% de les i els valencians i el Sí superà també la mitjana estatal, situant-se en un 92,7%. La Constitució del 1978 venia a afirmar d'una manera ben clara i directa la indissoluble unitat de la nació espanyola, que s'articulava a l'article 2 del propi text fruit del pols entre l'espanyolisme i les identitats perifèriques de l'estat i que assentava que dita nació existia inclús abans del propi text i provocant ja des de l'inici tensions. El que feia la Constitució era doncs, reafirmar-la. I més si es té en compte que solament hi havia una única nació i, per sota, unes ambigües nacionalitats que mai arribaren a tenir (ni tenen) pràcticament cap poder sobirà, quedant en instàncies polítiques subordinades. El subjecte sobirà quedava clar des del primer moment: la nació espanyola, la qual és indissoluble tot i reconèixer l'existència dels "pobles d'Espanya" i la seua defensa. El marc en el que es desenvoluparen les futures autonomies quedava ja regit per un text en el que deixava ben clara tant l'adscripció com les possibilitats de futur. La defensa d'una certa descentralització que comportà la creació dels diferents processos autonòmics no va suposar una cancel·lació del nacionalisme espanyol: més bé, el reafirmà en alguns dels

¹⁰⁹ Fernando GARCIA DE CORTÁZAR: "La España de las autonomías", a: José María JOVER (dir.): *Historia de España. Menéndez Pidal*, vol. XLIII, Editorial Espasa Calpe, Madrid:2007, pàg.434.

territoris¹¹⁰, com ara el propi territori valencià amb l'aparició del blaverisme a partir d'unes elits temoroses de que la qüestió nacional de les i els valencians es complicara fins al punt d'haver d'acceptar una nova nacionalitat històrica. Aquest reafirmament de la nació espanyola havia de vindre de la mà d'un pluralisme ser de caràcter integrador. Com afirma Núñez Seixas, aquesta nova idea de nació espanyola aportaria:

“Un patriotismo plural y abierto, que incluye la defensa de las libertades individuales, y que es además legitimado frente a un desafío nacionalista periférico que, en esencia, es reputado como tendencialmente etnocéntrico, y a veces violento, en todo casi intrínsecamente incompatible con los valores cívicos y democráticos”¹¹¹.

La nova convocatòria electoral significà l'inici del final de la UCD en favor d'AP i sobretot, del PSOE, cada vegada més hegemònic a nivell social, sobretot a les zones industrialitzades, modernes i perifèriques de l'estat. Entre aquests dos partits majoritaris acumulaven dos de cada tres vots dels electors (un percentatge que es dispara fins més del 80% si tenim en compte tant als comunistes com als conservadors d'Alianza Popular). La UCD passà de 165 a 168 diputats, seguit del PSOE (de 118 a 121 diputats). El PCE augmentà fins els 23 representants i Coalición Democrática (abans AP) baixà de 16 a 10. A més, a grans trets els nacionalismes basc i català es mantenien: la nova plataforma Convergència i Unió de Jordi Pujol aconseguí 8 diputats mentre que Esquerra Republicana de Catalunya va mantenir el seu escó amb Heribert Barrera. Pel que respecta al PNB, aconseguiren 7 representants pels 3 de la nova formació abertzale Herri Batasuna i el diputat d'Euskadiko Ezkerra. Amb HB també entraven per primera vegada al Parlament Unión del Pueblo Canario (1), Unión Nacional (1) i el Partit Socialista Andalucía (5), mantenint-s també el PAR aragonés (1)¹¹². El nacionalisme valencià

¹¹⁰ Carlos TAIBO: *Sobre el nacionalismo español*, Editorial Catarata, Madrid:2014, pàg.56.

¹¹¹ Xose Manoel NÚÑEZ SEIXAS: “Patriotas y demócratas: el discurso nacionalista español después de Franco”, a: *Revista Gerónimo de Uztariz* (20), 2004, pàg.51.

¹¹² Per contra, van perdre tota representació tant el PSP com la Candidatura Independiente de Centro (CIC)

com el gallec, no aconseguí cap representant al parlament estatal. Els resultats del Partit Nacionalista del País Valencià foren inclús menors als que aconseguiren les formacions galegues: Tant del Bloque Nacional – Popular Galego com d'Unidade Galega, foren millors que els del partit valencianista fundat per l'exdiputat ucedista Francesc de Paula Burguera¹¹³, fent-se amb l'11,38% de l'electorat entre el BNPG (5,95%) i el PG-POG-PSG (5,43%).

Dos aspectes a destacar en referència a les eleccions generals del 1979: L'augment de l'abstenció, que passava del 22 al 33% i l'augment del vot nacionalista i regionalista, que pràcticament doblava els resultats del 1977 passant del 5,5% al 10%¹¹⁴, reflexe inequívoc de les tendències preautonòmiques. En aquest sentit s'ha de ressaltar que l'augment dels nacionalismes perifèrics no es donà a les formacions ja establertes o amb representació prèvia sinó que s'hi donà als nous partits. Influenciats per molts aspectes que anaven des de la pròpia acceptació de la Constitució fins a l'entesa de que els socialistes podrien formar govern en algun moment i per tant, calia ser tàctics, el PSOE s'havia apartat del programa que a la primera meitat dels anys setanta venia defensant: el federalisme, que ja solament es podia veure a les estructures internes del partit¹¹⁵.

Totes les formacions polítiques es van veure afectades per la nova realitat democràtica. A la Unión de Centro Democrático aparegueren veus discordants sobre com s'havia dut a terme el procés transicional (sobretot lligat a la qüestió autonòmica) i sobre quin hauria de ser el futur de la formació, que necessitava una reformulació interna per poder tenir continuïtat política més enllà del procés postfranquista. Al mateix temps, el pragmatisme socialista durant la redacció del text constitutiu no va ser suficient per aconseguir fer-se amb el govern després de les eleccions del març de 1979, provocant també un debat intern sobre quina hauria de ser la posició a prendre per part del socialisme espanyol respecte el govern d'Adolfo Suárez. El PCE per la seua banda assumí el seu paper secundari a

¹¹³ Un exemple fou que, mesos després, Unidade Galega es feia amb 141 regidors i l'alcaldia d'A Coruña.

¹¹⁴ En aquest percentatge s'inclouen les següents formacions: CiU, PNB, PSA, HB, EE, ERC, UPC i PAR. Més a: Charles POWELL: *Espanya en democracia. 1975-2000*, Editorial Plaza & Janés, Barcelona:2001, pp.238-239.

¹¹⁵ Abdón MATEOS: "*La transición del PSOE...*", pàg.297

l'esquerra tot i les cessions fetes a nivell programàtic no sense cap discussió i per últim, AP es va veure immersa en un enfrontament intern sobre els posicionaments presos fins la data amb el debat en relació a si era necessari construir una alternativa encara més diferenciada de la UCD i de tall més conservador.

Però si alguna cosa marcà el 1979 fou el canvi cap a una segona etapa transicional o postfranquista. A les eleccions municipals que van tenir lloc el 3 d'abril el PSOE (28,18%) retallà distàncies amb la UCD (30,64%) aconseguint les alcaldies de les grans ciutats com ara Madrid, Barcelona, València, Màlaga, Múrcia, Palma o Saragossa o participant del govern municipal en moltes altres. A Catalunya, Madrid, el País Valencià i Murcia la força més votada fou el PSOE¹¹⁶ mentre que al País Basc ho fou el PNB. A la resta de territoris la UCD aconseguí ser la força més votada. Tot i que els socialistes solament guanyaren a quatre comunitats autònomes, ho feren a les més poblades i industrials (a excepció del País Basc). Aquest fet evidencià un inici de canvi de tendència cap a posicionaments socialistes que acabaria donant-se el 1982. Si la primera etapa de la Transició se significà per la concòrdia entre les dos formacions majoritàries i els pactes, aquesta segona esdevingué problemàtica per al govern per l'enfrontament polític amb la resta de forces parlamentàries.

Immediatament després de la contesa electoral s'iniciava el procés estatutari tant basc com català amb la Constitució com a marc, que confirmava que allà on prèviament s'hi hagués tingut un estatut s'hauria d'iniciar el procés per part del parlament autonòmic, que elaboraria el text per a després ser aprovat per la comissió constitucional. El País Basc, inclús abans de l'aprovació de la pròpia Constitució ja va treballar en la redacció d'un còrpus teòric propi no sense tensions en les negociacions, que foren principalment bilaterals entre el PNB i la UCD. Aquesta última es mostrà en desacord en 43 dels 46 articles del text basc¹¹⁷. El projecte autonòmic presentat afirmava l'existència d'una sobirania basca, idea incompatible a ulls del govern central amb la sobirania del poble espanyol com també ho era l'afirmació de que el País Basc no renunciava als seus drets històrics i

¹¹⁶ En el cas català, el PSC.

¹¹⁷ "Sólo tres artículos del Estatuto de Guernica se salvan del "desacuerdo" centrista", *Hemeroteca diari El País*, 27 de juny de 1979. Document online a: https://elpais.com/diario/1979/06/27/espana/299282407_850215.html

d'autogovern. Finalment s'optà per una versió més cautelosa: "(Els drets propis bascos) podran ser actualitzats d'acord al que establisca l'ordenament jurídic"¹¹⁸. La qüestió navarresa quedava també estipulada als articles 2 i 3 de l'estatut basc, reconeguent el seu dret a formar part de la Comunitat Autònoma Basca en el suposat que així ho decidira seguint les vies establertes a la Constitució¹¹⁹. Finalment a les Corts espanyoles es dictaminà a favor l'estatut autonòmic basc amb els vots favorables dels partits d'àmbit estatal i el PNB a excepció d'AP i Unidad Nacional, que votaren en contra per veure en l'autonomia dels pobles una amenaça contra la unitat d'Espanya¹²⁰. També Herri Batasuna es mostrà contrària a l'estatut basc per entendre'l com un text de sobreposició espanyola vers el País Basc, el qual segons la formació independentista havia de formar-se dins d'una confederació d'estats i no sota un estat-nació com era l'espanyol¹²¹. D'ací la seua campanya per l'abstenció al referèndum estatutari del 25 d'octubre del 1979 en el qual participà un 58,85% de la població amb dret. La mancança de garanties democràtiques a més d'una percepció d'un estatut incomplet per a la formació abertzale foren factors decisius per motivar l'abstenció, mentre que la resta de les formacions polítiques i agents socials, incloent ETA (p-m) recolzaren el vot afirmatiu¹²². El vot a favor fou del 90,2% mentre que el negatiu se situà en el 5,2%, havent doncs, i comptant el percentatge de participació, un 54% de la població censada a favor de l'estatut basc. Com afirma Linz, l'estatut basc aprovat al desembre del 1979 ajudà a

¹¹⁸ Virgina TAMAYO: *La autonomía vasca contemporánea. Foralidad y estatutismo (1975-1979)*, Editorial Herri Arduralaritzaren Euskal Erakundea - Instituto Vasco de Administración Pública, Sant Sebastià:1994, pp.651-655.

¹¹⁹ "Ley Orgánica 3/1979, de 18 de diciembre, de Estatuto de Autonomía para el País Vasco", a: *Butlletí Oficial de l'estat - BOE* (306), 22 de desembre de 1979, pàg.4.

¹²⁰ "La Comisión Constitucional aprueba el Estauto vasco", *Hemeroteca diari El País*, 22 de juliol de 1979. Document online a: https://elpais.com/diario/1979/07/22/portada/301442406_850215.html

¹²¹ Francisco Javier CORCUERA, Alberto PÉREZ: "En torno al referendun del Estatuto de Autonomía del País Vasco. Notas sobre el subsistema de partidos vascos", a: *Revista de Estudios Políticos*, (12, novembre - desembre), 1979, pp.192-194.

¹²² Pilar DEL CASTILLO: "Referendun del Estatuto de Autonomía en el País Vasco", a: *Revista del Departamento de Derecho político* (5), 1979-1980, pp.201-202.

mantenir estables els percentatges referents al desig d'independència, situats a finals dels anys setanta al voltant del 21% de la població basca¹²³.

L'altre moviment estatutari que significà un problema per al govern central de Suárez fou el català que a més de comptar amb un catalanisme fort va tenir també com a protagonista l'esquerra catalana del PSC i del PSUC, formacions que acumularen el 47,24% de l'electorat a les eleccions generals del 1979. D'ací que la negociació no fora de caràcter bilateral com sí havia ocorregut al País Basc. L'Entesa dels Catalans¹²⁴ intentà posar el centre del debat en la necessitat d'un còrpus jurídic propi per a Catalunya dins d'un marc legislatiu nou com era el que aportaria la Constitució espanyola, a més de mostrar-se com a una agrupació unitària i com el pont que unia Espanya i Catalunya. Paradoxalment l'estratègia ucedista de fer president a Tarradellas fou una mena de mur de contenció per part de la formació de Suárez de cara a les aspiracions esquerranes i de tall més catalanistes, conformant així la coneguda com a "La comissió dels vint" i que seria l'encarregada de redactar el projecte d'estatut per a Catalunya¹²⁵ no sense debats i discussions entre les formacions allí representades¹²⁶ que finalment es rebaixaren una vegada conegut el text constitucional, al delimitar aquest el camp d'actuació d'un futur estatut autonòmic. Tant, que s'hagueren de modificar punts de la redacció per emmarcar-se dins de la legalitat post 1978. Finalment la comissió acabà redactant un text que fou presentat al novembre del 1978 a l'Assemblea de parlamentaris, que havia de presentar les esmenes que hi considerara (tant partits com sindicats com entitats cíviques, culturals, econòmiques i sindicals). Tarradellas hagué de cedir i no modificà cap article de la proposta d'estatut, redactant

¹²³ Juan José LINZ (et al.): *Conflicto en Euskadi*, Editorial Espasa-Calpe, Madrid:1986, pàg.43.

¹²⁴ Candidatura unitària per al Senat a les eleccions democràtiques del 1977 que conformaren la federació del PSOE a Catalunya, el PSC, el PSUC, ERC, Estat Català i diferents grups d'independents

¹²⁵ Dita comissió estava integrada per 4 membres del PSC; 4 de l'Entesa; 3 del PSUC; 3 d'UCD-UCC; 3 de Convergència Democràtica de Catalunya i un per a ERC, altre per a AP i altre per a Unió Democràtica de Catalunya.

¹²⁶ Paola LO CASCIO: *Nacionalisme i autogovern. Catalunya, 1980-2003*, Editorial Afers, Catarroja:2008, pp.61-66.

solament el preàmbul i sent aprovat per 58 vots a favor i una única abstenció, la del senador independent Lluís Maria Xirinacs el qual afirmava que:

“Votaré abstenció. Amb més dolor del que patia en votar no a la Constitució al Senat. La raó profunda és que no puc acceptar un text que oblida la sobirania dels catalans. S’hi afegeix una raó accidental: no s’ha negociat bé, ni en la Constitució ni en l’Estatut. Els responsables han estat massa febles i, de vegades, han anteposat els interessos de partits als interessos generals. Podíem haver obtingut molt més. Sobre un tema tan transcendent s’ha dut a terme una política mediocre. Però no puc dir no a la possible devolució d’un cert poder a Catalunya”¹²⁷.

Les eleccions al Parlament espanyol del 1979 provocaren un rebuig generalitzat entre l’elit política catalana: es frustraven així les esperances de tenir un estatut aprovat en un termini relativament curt de temps. Aquest rebuig no es donà en la figura d’Heribert Barrera, que afirmava que “Catalunya no hauria perdut res d’allargar la situació provisional uns mesos més”¹²⁸. Al remat, i després d’un procés lent i de debat entre les formacions, la Comissió Constitucional aprovà el text, passant doncs a ser refrendat per la societat catalana. Demanaren el vot afirmatiu al nou Estatut de Catalunya totes les formacions estatals representades a excepció de com havia passat amb l’estatut basc, Alianza Popular (encara que oficialment no feren cap tipus de campanya pel no¹²⁹) i Unión Nacional, argumentant el tòpic referent al trencament d’Espanya. També demanaren el vot en contra les formacions situades a l’extrema esquerra¹³⁰. Tant el PSC com CDC i el PSUC demanaren el vot a favor tot i sabent que el text final distava del proposat en

¹²⁷ “Al servei d’aquest poble. Abstenció davant l’Estatut - Article d’opinió de Lluís Maria Xirinacs”, 30 de desembre de 1978, *Hemeroteca diari Avui*, pàg. 7. Document online a: <http://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=957166&view=hemeroteca&lang=ca>

¹²⁸ Albert VILADOT: *L’Esquerra Nacionalista. Diàlegs amb Heribert Barrera*, Editorial Xarxa Cultural, Barcelona:1988, pàg.25.

¹²⁹ Paola LO CASCIO: *Nacionalisme i...*, pàg.76.

¹³⁰ Pere ANGUERA, Justo BERAMENDI, José Luís DE LA GRANJA: *La España de los...* pàg.216.

un inici, però vist com un triomf i un punt de partida de cara al futur¹³¹. També ERC demanà el vot a favor però a diferència de la resta de formacions, ho va fer d'una manera crítica¹³². La participació al referèndum sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya se situà en els mateixos llimars que el simultani basc: un 59,7% de l'electorat acudí a votar, sent guanyador el sí amb el 88,15% dels vots, donant així llum verda a la ratificació per part de les corts espanyoles amb 317 vots a favor, 13 abstencions (del Grup Andalusista i de Coalición Democrática) i un vot en contra (d'Unidad Nacional) i sent publicat definitivament al BOE el 22 de desembre de 1979.

1.3. 1980: El procés estatutari gallec i andalús

La decepció del govern estatal no tant pels resultats dels referèndums com sí per la baixa participació i mogut pel temor a l'augment de demandes de la resta de territoris decidí posar fre a les aspiracions autonòmiques de la mà de l'article 143, que cedia un menor número i grau de competències almenys durant els primers cinc anys en un moment delicat per al govern, que poc a poc anava perdent el lideratge polític en favor de Felipe González¹³³. Els arguments del govern de Suárez no van convèncer ni a propis ni a l'oposició, tant l'estatut de Galícia com el d'Andalusia tiraren endavant per la via ràpida. Fou aquesta última la que aconseguí situar-se al centre del debat polític. Com al País Valencià de la mà del president preautonòmic Josep Lluís Albiñana, la primavera del 1979 la pràctica totalitat dels municipis andalusos es mostraren a favor d'un major grau de poder autonòmic, tal com preveia l'article 151 de la Constitució. El PSOE dirigí l'estratègia autonomista

¹³¹ "L'Estatut, per a fer què? - Article d'opinió de Ramón Trias", *Hemeroteca diari Avui*, 9 d'octubre de 1979, pàg.3. Document online a: <http://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=961124&view=hemeroteca&lang=ca>

¹³² "Sí a l'Estatut...malgrat tot. - Article d'opinió d'Heribert Barrera", *Hemeroteca diari Avui*, 21 d'agost de 1979, pàg.3. Document online a: <http://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=960478&view=hemeroteca&lang=ca>

¹³³ Emilio ATTARD: *Vida y muerte de UCD: Un análisis crítico y sincero de la evolución de UCD por uno de sus miembros más destacados*, Editorial Planeta, Barcelona:1983, pàg.142.

per a Andalusia basant-se en el component de classe. I amb eixe marc retòric, la UCD no podia demanar el vot afirmatiu per a un estatut que a més, consideraven que no havia de donar-se per al territori andalús al no considerar aquest una nacionalitat històrica. D'ací la demanda en favor de l'abstenció (que significà més problemes interns per a la formació de Suárez: el propi ministre Manuel Clavero Arévalo abandonà la formació per crear Unidad Andaluza, de tall autonomista). L'estratègia de desgast del govern del PSOE a Andalusia donà els seus fruits amb el temps, deixant en entredita la figura de Suárez i de la UCD. El resultat del referèndum, tot i ser positiu (el 55,42% votà a favor amb una abstenció que rondava el 64%), no aconseguí ser ratificat per totes les províncies (Jaen i Almeria no arribaren al sí al 50% del total del cens), exigència reflexada a l'article 151 per accedir per aquesta via. La tensió i els problemes derivats d'estos resultats van fer que el govern hagués de dur a terme un exercici de difícil explicació per poder acabar amb les pressions i donar per vàlid el resultat, aprovant l'estatut autonòmic d'Andalusia el juny del 1981.

La UCD havia obert una porta cap a l'autonomisme que si bé havia estat clara des d'un principi diferenciant entre nacionalitats històriques i regions, els havia suposat un greu problema. I més a Galícia que, per qüestions històriques, tenia el dret constitucional a accedir a un estatut competencialment superior al que la UCD pretenia implantar a la resta de comunitats autònomes: tenia el dret constitucional d'accedir a un text estatutari propi per la "via ràpida", però una cosa era la rapidesa de la via i altra el marge de competències cedides per part del govern de la UCD. El govern de Suárez pretenia un nivell competencial per a Galícia més baix que el donat a Catalunya i el País Basc, aprofitant la menor mobilització¹³⁴.

El març de 1978 i després mig any de debat sobre diferents projectes d'autonomia a l'Assemblea de parlamentaris gallecs, Antonio Rosón, un dels líders de la UCD a Galícia i defensor de l'autonomisme (tot i el seu passat provinent franquista) fou designat president de la Xunta provisional gallega i sorprenentment, integrà no solament a les formacions representades a l'Assemblea a la Comissió dels setze, encarregada d'elaborar un avantprojecte d'estatut: també va incloure en dita comissió al PCE, el PTE i als nacionalistes del Partido Obreiro

¹³⁴ Fernando GARCIA DE CORTÁZAR: "La España de las...", pàg.433.

Galego (refundat el 1980 com a Esquerda Galega) i el Partido Galeguista. Per contra, les dos formacions nacionalistes i d'esquerres més fortes a nivell social (el PSG i el BNPG) rebutjaren dita invitació al considerar que l'estatut entrava en contradicció amb les seues aspiracions nacionals¹³⁵. La figura de Rosón i el seu autonomisme suposava un problema per al propi partit de Suárez que, considerant que havia cedit massa front a l'esquerra i al nacionalisme, el forçà a dimitir posant al seu lloc a José Quiroga, més pròxim al centralisme ucedista, però ja sense pràcticament marge de maniobra al quedar l'estatut ja definitivament en mans de la Comissió dels setze que el presentà a l'Assemblea de Parlamentaris gallecs al juny i que fou aprovat per consens sense pràcticament modificacions, tot i que la UCD sí pretenia rebaixar el contingut del text. Com afirmà Quiroga:

“UCD está dispuesta a defender los derechos autonómicos de Galicia en sus expresiones más amplias y, para ello, tomó seriamente en consideración el anteproyecto de los dieciséis. No es cierto eso que se está diciendo de que hemos recortado el modelo de los dieciséis, sino que lo tomamos como documento básico sobre el que estamos reelaborando algunos puntos dotándolos incluso de un tratamiento más técnico y de expresión más clara”¹³⁶.

Tant el PSOE com el PCE i inclús la figura de Manuel Fraga es mostraren contraris a aquesta reducció de cessions que significaren una derrota social (i després política) per a la formació de Suárez en favor d'AP. Finalment UCD hagué de cedir facilitant un acord que fou recolzat per les forces parlamentàries, el Partit Comunista de Galícia i el Partido Galeguista i per uns nacionalistes bascos i catalans més passius que no pas defensors del galleguisme. La Comissió Constitucional donà el vist i plau a l'avantprojecte, que seria sotmés a referèndum al desembre del 1980. Totes les formacions parlamentàries així com el PCG i el PG demanaren el vot a favor al referèndum. Destacable fou el posicionament d'AP, que

¹³⁵ “Programa político e organizativo - I Asamblea Nacional BNG, 1982”, *Documentació cedida pel Bloque Nacionalista Galego*, pàg.4.

¹³⁶ “Los parlamentarios de UCD retocan el Estatuto”, *Hemeroteca diari El País*, 9 de juny de 1979. Document online a: https://elpais.com/diario/1979/06/09/espana/297727224_850215.html

als referèndums basc i català demanaren el vot en contra però ara, més per pragmatisme que no pas per ideologia, se situaven a favor del sí. Per contra, el BNPG i el PSG feren conjuntament campanya pel no.

Si alguna cosa s'ha de destacar de la qüestió autonòmica gallega fou el referèndum per ser aprovat. I no tant pel resultat, que se suposava favorable des de l'inici i que se situà en un 73,35% al costat del sí, sinó més bé per la baixa participació: Solament acudí a votar el 28,27% de la població amb dret a vot, evidenciant tant la falta d'informació com la desconfiança, sobretot a les zones rurals i entre la població jove¹³⁷. La qüestió autonòmica començava a ser un debat pràcticament mort entre la societat espanyola més enllà dels territoris amb una dualitat identitaria forta. En tot cas, que es pretengués assolir el màxim de competències no venia donat a la resta de territoris pel fet de l'adscripció: s'hi donava per entendre que l'autonomisme reforçaria el poder propi sense desestabilitzar l'estat, com es va entendre al País Valencià i al socialisme hegemònic que s'hi donà a partir del 1982.

1.4. El final de la via 151 i l'inici d'un nou procés

Amb l'aprovació dels estatuts basc, català, andalús i gallec el procés autonòmic canviava radicalment, tancant-se la via del 151 per a la resta de territoris que, independentment de la seua sol·licitud per accedir a l'autonomia per la via ràpida o no, se'ls vetava tota possibilitat. La generalització de la fórmula de l'article 143 que significava "la via lenta", però a més, la "la via menys concessionària" significà acceptar dos categories: nacionalitats ja establertes i regions en procés pel de construcció. Com afirma Xavier Domènech, allò significava l'acceptació de diferents nivells de "demos" segons els territoris¹³⁸. I evidentment

¹³⁷ "La desinformación y el escepticismo, causa de la baja participación. Referéndum gallego: se abstubo el 73,8 por 100", *Diario 16 - Hemeroteca Fundació Juan March*, 22 de desembre de 1980. Document online a: <https://linz.march.es/documento.asp?reg=r-41649>

¹³⁸ Xavier DOMÈNECH: *Un haz de naciones...*, pàg,194.

el fet autonòmic obligà els partits a adaptar el seu discurs i la pràctica política, i és que categoritzar els territoris de l'estat espanyol en dos formats problematitzava més encara la qüestió autonòmica. On quedaven doncs les futures comunitats autònomes de Canàries, Navarra i sobretot, pel tema que a aquesta investigació fa referència, el País Valencià? No havien aconseguit conformar-se per la via del 151 per decisions del govern central, però no acceptaven entrar per l'article 143. Per tant, quina eixida al problema es plantejava? Aconseguir l'autonomia per l'article 151 significava no solament una "via ràpida" sinó també una "via plena". Els agravis entre territoris estaven més presents que mai, provocant enfrontaments polítics que havien de sumar-se als propis donats per la situació de l'estat espanyol. En menys de dos anys de segon govern de Suárez, tant ell com la UCD havien patit un deteriorament polític que acabà a el 26 de gener de 1981 amb la seua dimissió.

Un mes després, i posterior a la fallida del cop d'estat del 23 de febrer del 1981, Calvo Sotelo assumí la presidència del govern. El pla militar tallà les aspiracions del moment de molts dels territoris que desitjaven una autonomia plena. El cas valencià fou segurament el més afectat pel cop d'estat, que demostrà que tot i no tenir força política, el nacionalisme espanyol reaccionari continuava present a l'estament militar i que estava disposat a actuar si es posava en dubte la "integritat de pàtria", aspecte que no solament veien en el terrorisme d'ETA: també en la democràcia de tall autonomista, posant de manifest que l'espanyolisme reaccionari, tot i que derrotat i en decadència, continuava viu. No s'accepta ací que el 23F fou una excusa per part del govern per paral·litzar el procés autonòmic: el gir centrista de la UCD venia donant-se d'abans, així com la moderació del PSOE, que abandonà definitivament els posicionaments marxistes i el radicalisme (retòric) situant-se en uns paràmetres reformistes homogeneïtzadors entre els territoris. D'ací el seu recolzament a la Llei Orgànica d'Harmonització del Procés Autonòmic (LOAPA per les seues sigles en castellà, 1981), que preveia la transferència gradual de competències a les autonomies segons les capacitats de cadascuna d'elles fins arribar a una estandarització i un equiparament i harmonització entre territoris i que es trobà enfront tant als governs autonòmics del País Basc i Catalunya com a CiU i el PNB, aconseguint finalment que el Tribunal Constitucional paral·litzara la seua posada en funcionament, amb la qual cosa el procés de descentralització continuà a partir del 1983, amb el PSOE ja al govern de

pràcticament totes les comunitats autònomes ja definides i des de l'any anterior, al govern de l'estat.

Abans però es definí el camí per als dos territoris que quedaven als llims del procés autonòmic: tant les Illes Canàries com el País Valencià s'articularen pel 143 a canvi de rebre el màxim nivell de competències mitjançant una sèrie de lleis orgàniques a la vegada que es redactaven segles estatuts. També abans inclús de dissoldre les Corts de cara a les eleccions generals del 1982 s'aprovarien la gran majoria d'Estatuts d'Autonomia, deixant clara l'idea de que l'autonòmic era un tema que calia resoldre el més prompte possible per evitar allargar en el temps una problemàtica per al govern central¹³⁹. Si bé els tres grans reptes que tenia per davant el nou estat espanyol eren el fet d'aconseguir un estat modern mitjançant un nou text legislatiu i la reforma total de l'aparell estatal; un encaixament dels diferents processos territorials i per últim, una reformulació internacional del país, tots tres s'havien dut a terme als primers anys vuitanta. Solament la qüestió de l'ingrés a l'OTAN es va estendre més en el temps al no haver un consens entre la UCD i el PSOE (ni tampoc amb el PCE¹⁴⁰).

Les eleccions estatals convocades per a l'octubre del 1982 deixaren un panorama clarament favorable als socialistes. El PSOE aconseguí fer-se amb el govern amb una clara majoria absoluta (202 diputats i el 48,11% dels vots), cosa que s'esperava des d'uns mesos abans per la gran davallada d'UCD (11 diputats i el 6,77% del recolzament) demostrant la teoria de que l'organització era un espai de retrobament del moderantisme amb un clar objectiu: dirigir la Transició. El seu espai l'ocupà Alianza Popular (107 diputats i el 26,36% dels vots). Qui també s'enfonsava per un clar acaparament de vot socialista fou el PCE (4 diputats i el 4,02%), superat per CiU (12 diputats) i el PNB (8). La nova formació de Suárez, el Centro Democrático y Social es va fer amb dos diputats, els mateixos que HB. ERC i EE van mantenir el seu representant i desaparegueren de l'hemicicle tant Fuerza Nueva com el PSA i Unión del Pueblo Canario.

¹³⁹ Solament quedaren per tramitar els de les Illes Balears, Castella i Lleó, Extremadura i Madrid, que ho farien just després i sense cap dificultat.

¹⁴⁰ Per contra, a més de la UCD, tant CD, el PNB com CiU sí recolzaren l'entrada, votant a favor a l'octubre del 1981 la sol·licitud d'ingrés. Més a: Charles POWELL: *España en democracia...*, pàg.309.

L'esquerra espanyolista parlamentària del 1982 s'havia reconciliat amb la identitat nacional a l'haver finalment eliminat de les seues bases ideològiques el dret a l'autodeterminació en el moment en què entengueren que la Transició s'hi consolidava mitjançant el marc constitucional i autonòmic. Amb l'arribada al poder el 1982, el PSOE deixava de tenir com a tabú mots com "nació" i tota referència a ella¹⁴¹. Possiblement aquest canvi a les files socialistes es van deure sobretot al seu assentament a tots els nivells de la vida política espanyola. Per primera vegada després de la fi de la dictadura un únic partit era capaç de controlar pràcticament totes les instàncies polítiques: des de municipis fins a l'estat passant per la gran majoria de les comunitats autònomes i diputacions. Evidentment les excepcions s'hi donaren al conjunt de l'estat, però certament el PSOE esdevingué amb l'arribada de la dècada dels vuitanta el partit hegemònic, arreplegant no solament el vot esquerrà sinó també el de tall centrista que la UCD havia deixat orfe. Els socialistes apostaven decididament per seguir models socialdemòcrates de tall europeu abandonant finalment els posicionaments marxistes per crear un discurs de regeneració al respecte del nacionalisme espanyol i reconciliant-se amb els símbols.

1.5. El PSOE al primer govern (1982-1986)

La nova etapa socialista es perllongaria fins als comicis del 1996, quan una nova dreta profundament transformada arribaria al poder de la mà de Jose María Aznar. Fins a tal moment, caldria destacar quines foren les polítiques dutes a terme en matèria autonòmica a l'estat espanyol. Cert és que no solament aquesta matèria influí en l'esdevenir de la política espanyola: altres factors com la crisi econòmica derivada del petroli i arrastrada per la qüestió internacional des de finals dels anys setanta, així com l'endarreriment industrial (i econòmic) d'Espanya respecte a la resta d'estats europeus, marcarien també les polítiques dutes a terme i les

¹⁴¹ Santos JULIÀ: "Sociedad y política" a, Manuel TUÑÓN DE LARA (et al.): *Historia de España, vol. X. Transición y Democracia, 1973-1985*, Editorial Labor, Barcelona:1991, pàg.155.

respostes de l'oposició. D'ací que el període entre el 1982 i el 1986 fora el de la reconversió industrial i els ajustos econòmics per modernitzar una economia desfasada. Influí també la nul·la capacitat de la dreta de presentar alternatives econòmiques a les defensades pel Ministre socialista Miguel Boyer, així com la debilitat del PCE, incapaç de capitalitzar un possible desencant de certs sectors socialistes i sobretot, dels sindicats. Aquest fet anava acompanyat d'altres problemàtiques per al govern socialista. Si bé a partir del 1983 el territori espanyol havia quedat configurat en dèsset comunitats autònomes, aquestes tenien uns nivells competencials dispersos entre elles. És cert que l'acceptació social de l'estat autònic era irrefutable¹⁴² encara que al País Basc el sentiment generalitzat se situava per baix de la mitjana espanyola, on el 24% de la població era partidària de la independència¹⁴³. No obstant, la creació del sistema autònic fou un element d'enfrontament entre un govern central reticent a cedir poders, uns governs autònoms que sol·licitaven més cessions i la inexistència o insuficiència de vies de cooperació entre ambdós poders.

Catalunya fou segurament el territori més original en qüestions electorals, on a les contesa estatals i municipals el PSC era la força més votada, però a les autonòmiques perdia aquell lideratge en detriment de CiU, que encarnava la defensa dels interessos de Catalunya i que en gran part es beneficiava d'una major abstenció¹⁴⁴. Els enfrontaments entre el govern central i el govern català s'hi donaren des de l'inici del procés autònic. Però no solament amb Catalunya: entre els anys 1983 i 1986 el govern presidit per Felipe González va recórrer un total de 45 lleis aprovades pels governs autònoms de les quals 21 provenien bé de Catalunya, bé del País Basc. En total, entre el 1984 i el 1987 s'hi presentaren 429

¹⁴² En termes generals, segons un estudi de 1982, el 47% de la societat espanyola recolzava el sistema autònic, mentre que el 28% es decantaven per una recentralització del poder; l'11% preferia un sistema federal i per últim, solament el 4% de la població espanyola, per la independència. Més a: Charles POWELL: *España en democracia...*, pàg.391.

¹⁴³ *Íbid.*, pàg.393.

¹⁴⁴ Josep SOLER: "Las elecciones autonómicas en Cataluña (1980-1995)", a: Manuel ALCÁNTARA, Antonia MARTÍNEZ (ed.): *Las elecciones autonómicas en España, 1980-1997*, Centro de Investigaciones Sociológicas - CIS, Madrid:1998, pp.245-247.

conflictes al Tribunal Constitucional, indicatiu del moment i la problemàtica que s'hi vivia¹⁴⁵. Que el primer govern català recaigués en CiU va permetre al catalanisme monopolitzar la implantació i el desenvolupament de les institucions derivades de l'Estatut d'Autonomia. Allò no significà l'enfrontament entre el PSOE i CiU a les Corts espanyoles, on la formació de Jordi Pujol sovint recolzava les polítiques del govern central, que d'altra banda van recórrer davant del Tribunal Constitucional lleis com l'aprovada pel Parlament català amb els vots a favor del PSC sobre la normalització lingüística (juny de 1983). Similar fou el cas al País Basc, on el lehendakari Garaikoetxea fomentà un nacionalisme resistent a les institucions i símbols de l'Estat espanyol però defensant l'Estatut autonòmic i amb una política clara, prenent decisions unilaterals com la de la creació d'Euskal Telebista el desembre del 1983, provocant un distanciament amb el PSE-PSOE. Aquest posicionament conjuntament amb el moderantisme de la formació, va fer que el PNB capitalitzés el vot basc i el descontent després de que el govern central presentara un recurs d'inconstitucionalitat pel que fa a la Llei de Normalització de l'Euskera (novembre de 1982).

El 1985 i fruit d'un enfrontament intern entre el lehendakari i un sector del PNB liderat per Xabier Arzallus, Garaikoetxea abandonava la presidència, ara en mans del sector foralista amb Antonio Ardanza, pròxim a Arzallus¹⁴⁶. Prompte el nou govern virà d'un nacionalisme resistent a l'estat espanyol cap a un govern

¹⁴⁵ Robert AGRANOFF, Juan Antonio RAMOS: "La evolución hacia una democracia federal en España: un examen del sistema de relaciones intergubernamentales", a: Robert AGRANOFF, Rafael BAÑÓN (coord.): *El estado de las autonomías. ¿Hacia un nuevo federalismo?*, Edició del Gobierno Vasco - Eusko Jaurlaritzza i el Instituto Vasco de Administración Pública - Herri Arduralaritzaren Euskal Erakundea, Bilbao:1998, pàg.72.

¹⁴⁶ De fet, aquest enfrontament i crisi interna era vista a nivell social com un problema per resoldre el conflicte armat al País Basc: El 35% dels enquestats al Baròmetre del CIS de setembre del 1986 afirmaven que era una problemàtica, pel 8% que creien que facilitava la lluita contra ETA. Més a: "Barómetro. Estudio CIS núm.1.545", *CIS - Centro de Investigaciones Sociológicas*, setembre de 1986, pàg.15. Document online a: http://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/1540_1559/1545/Es1545mar_s.pdf

nacionalista de cogestió amb el PSE¹⁴⁷. De fet, la presa de possessió fou un acte solemne baix l'arbre de Guernika, símbol basc per excel·lència, i manifestant Ardanza la seua lleialtat al rei, a la Constitució i a l'Estatut. Inclús a partir d'aquell moment la bandera espanyola onejaria a la residència oficial del president basc, passes que continuaren amb una declaració per part del govern autonòmic en la que es reconeixia la legitimitat de l'acció policial i judicial en la lluita contra la violència d'ETA. No obstant, res de tot allò va fer que un sector del PNB continués defensant l'autodeterminació o la independència del País Basc, com es va constatar a l'Aberri Eguna del 1985¹⁴⁸.

Pel que fa a la resta de territoris, tot i les controvèrsies suscitades per la LOAPA i les quiexes d'alguns governs autonòmics per la deixadesa del govern central, aquestos van experimentar un important desenvolupament si es té en compte el punt de partida per a molts dels territoris. El que quedava palés després d'aquest primer període de govern socialista era que la política general havia virat d'un posicionament d'entesa entre les formacions a un enfrontament dels diferents partits polítics representats al Parlament estatal, donant pas al bipartidisme hegemònic instaurat a l'estat espanyol entre el PSOE i AP/PP. La bipolarització de la política pràcticament obligà a prendre partit en aliances i coalicions a la resta de partits, ara orfes d'espai i marge en el que desenvolupar-se i que havien de posicionar-se: mentre que el PSOE aconseguí unificar totes les famílies socialistes de tall federalistes i autonòmiques, AP aconseguí aglutinar totes les forces conservadores baix les seues sigles gràcies a una maniobra per definir-se com un partit democràtic, liberal, conservador, reformista i interclassista, segons la documentació del seu 6é Congrés nacional, celebrat al gener de 1984 a Barcelona i amb Miguel Herrero de Miñón com a ideòleg¹⁴⁹. D'ací també la divisió entre majoria i oposició, deixant sense marge de maniobra a les formacions que no s'integraren ni al PSOE ni a AP/PP.

¹⁴⁷ Francisco LETAMENDIA: *Historia del nacionalismo vasco y de ETA, Vol.3, ETA y el Gobierno del PSOE (1982-1992)*, R&B Ediciones, Sant Sebastià:1994, pàg.16.

¹⁴⁸ Charles POWELL: *España en democracia...*, pàg.401.

¹⁴⁹ Yolanda GÓMEZ: "VI Congreso Nacional de Alianza Popular" a: *Revista de Derecho Político*, (21), primavera 1984, Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid:1984, pàg.255.

1.6. L'assentament i la maduresa democràtica: 1986-1992

Amb el centre polític orfe de sigles per la davallada i oblit de la UCD, tant AP com el PSOE es llançaren a per un electorat canviant. No obstant, no foren les úniques opcions que van veure en el centre sociològic la possibilitat de millorar els seus resultats electorals. Aprofitant el triomf al referèndum de l'OTAN (i la derrota d'AP, que defensà l'abstenció), la divisió del centre i la precarietat del comunisme espanyol, Felipe González avançà les eleccions al Parlament estatal. La millora econòmica de l'estat també condicionà l'avançament electoral, que s'hi donà el 22 de juny de 1986 i on el grans triomfadors foren el CDS, que passà de 2 a 19 diputats, i CiU que aconseguí augmentar de 12 a 18 els seus representants. El triomf del CDS fou degut a un gran trasvàs electoral de votants socialistes, tal com afirmaven els estudis del CIS fets posteriorment a la contesa. Mentre que un 19% de l'electorat socialista s'hi plantejà la possibilitat de votar a IU, el 45% contemplà fer-ho pel CDS. De fet, el major dubte entre l'electorat segons confirma el Centre d'Investigacions Sociològiques, el 27,7% de la gent amb dret a vot dubtava entre votar bé al PSOE, bé al CDS, mentre que l'11,4% ho feia entre el PSOE i IU; l'11,6% entre el PSOE i CP i el 10,1% entre CP i el CDS¹⁵⁰.

En el transcurs dels vuitanta quedava palesa la idea de que Alianza Popular no fou capaç de fer-se amb l'espai polític d'UCD a causa de les seues lluites internes. D'ací que la formació de Manuel Fraga hagués tocat sostre electoralment: el seu percentatge de vots no virava molt (al voltant del 26%), com tampoc ho feia el percentatge d'escons al Congrés de les diputades i diputats (sempre entorn al 30%). Allò posava en qüestionament el lideratge de Fraga, qui finalment dimití com a president d'Alianza Popular. Amb la seua dimissió s'iniciava una forta lluita pel poder del partit entre el sector parlamentari, amb Miguel Herrero de Miñón al capdavant, i la organització territorial del partit, amb Antonio Hernández Mancha com a líder i qui finalment aconseguí la victòria al febrer del 1987. Però solament per dos anys: el gener del 1989, Fraga, de la mà d'una nova generació de militants,

¹⁵⁰ "Postelectoral elecciones generales 1986 (I). Distribuciones marginales. Estudio CIS 1.542", *CIS - Centro de Investigaciones Sociológicas*, juliol de 1986, pàg.3. Document online a: http://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/1540_1559/1542/Es1542mar.pdf

tornava a la presidència del nou Partit Popular que, ara sí, començava a aglutinar a l'electorat de centre, centre-dreta i dreta¹⁵¹. L'estancament d'AP durant la dècada dels vuitanta facilità el sorgiment i finançament de formacions de tall regionalista o conservadores com ara Unión del Pueblo Navarro, Partido Aragonés Regionalista, Unidad Alavesa o Unió Valenciana i que, amb la millora electoral de la formació, liderada per joves liberals i conservadors com ara Jose María Aznar, acabarien bé per reduir la seua influència als diferents territoris fins la desaparició (com el cas d'UV); bé per passar a ser la representació del PP a comunitat en qüestió (UPN a Navarra ha estat el cas més destacable).

Cal tenir present un aspecte important per entendre el nivell de competències autonòmiques en el que s'hi trobaven els diferents territoris de l'estat: l'article 148 de la Constitució espanyola establia que passats cinc anys des de l'aprovació dels estatuts autonòmics per la via de l'article 143, aquestos podien ser reformats per augmentar les seues competències. Allò va fer que alguns territoris exigiren l'ampliació del seu poder autonòmic i com a reacció, que les dos grans formacions polítiques espanyoles es plantejaren la conveniència d'un nou acord. El que quedava clar amb el sistema autonòmic era que les desigualtats i desequilibris entre els territoris de l'estat poc a poc anaven reduint-se, mentre que el nivell d'acceptació de les comunitats autònomes augmentava: el 51% de la població afirmava que els serveis transferits als governs autònoms funcionaven millor al tenir un millor coneixement de les problemàtiques i una major capacitat de comunicació. Per contra, el 33% de les i els enquestats creien que s'havia debilitat la unitat d'Espanya, aspecte que negava el 46%¹⁵².

Pel que fa a les qüestions conflictives entre els governs centrals i els autonòmics, aquestes es donaren sobretot a Catalunya i al País Basc. Des de l'inici del postfranquisme Jordi Pujol s'havia erigit com a element clau del catalanisme polític, monopolitzant el catalanisme dels vuitanta. No obstant, a finals de la dècada i després d'un procés de reconversió ideològica, aparegué en escena un nou rival polític: Esquerra Republicana de Catalunya que, baix el lideratge d'Àngel

¹⁵¹ Álvaro Soto: *Transición y cambio en España. 1975-1996*. Alianza Editorial, Madrid:2005, pp.270-272.

¹⁵² Miguel BELTRÁN, Manuel GARCÍA FERRANDO, Eduardo LÓPEZ-ARANGUREN: *La conciencia nacional...*, pp.100-102.

Colom abandonà els posicionaments federalistes per convertir-se en l'expressió política de l'independentisme d'esquerres, atraient una nova militància jove i universitària. La pròpia formació presentaria una declaració al Parlament de Catalunya que acabaria aprovant-se amb els vots de CiU segons la qual,

“L'acatament del marc constitucional vigent, resultat del procés de transició política des de la dictadura a la democràcia, no significa la renúncia del poble català al dret a l'autodeterminació, tal com estableixen els principis dels organismes internacionals i es dedueix del preàmbul de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1979”¹⁵³

Allò no significà el canvi de paradigma a les files de Convergència i Unió sinó més bé una declaració simbòlica ja que a l'Estatut de Catalunya difícilment s'hi podria trobar algun referent que sent reinterpretat afirmés el que el text d'ERC feia. D'ací que calgués en tot cas reformar l'Estatut en aquest sentit, aspecte quasi impossible si es té en compte que les Corts espanyoles no donarien el seu vist-i-plau. L'ambigüitat de Pujol i CiU es feia palesa afirmant que “La independència no té sortida”¹⁵⁴ i, setmanes abans, sostenint que “Tenemos iguales derechos que Lituania [...] Tómense en serio que Cataluña es una nación y que no se merece el trato que se le da”¹⁵⁵. Aquella referència al procés d'independència de les repúbliques bàltiques no va influir de manera important en les relacions entre el catalanisme de centre-dreta i el PSOE bé a l'estat, bé a Catalunya. Així, el manteniment de les relacions entre l'equilibri i la col·laboració es pogué veure amb els pactes a Madrid per tirar endavant la moció de confiança duta a terme per

¹⁵³ “Resolució 98/III del Parlament de Catalunya, sobre el dret d'autodeterminació de la nació catalana”, a: *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya, núm.120, III Legislatura - Quart Període*, 18 de desembre de 1989, pàg.7791. Document online a: <https://www.parlament.cat/document/nom/03b120.pdf>

¹⁵⁴ “Rotundo rechazo de Pujol a la independencia de Cataluña ante el Parlamento autónomo”, *Hemeroteca diari El País*, 27 de setembre de 1991. Document online a: https://elpais.com/diario/1991/09/27/espana/685922411_850215.html

¹⁵⁵ “Pujol afirma que Cataluña tiene iguales derechos que Lituania, pero los ejerce por la vía autonómica”, *Hemeroteca diari El País*, 4 de setembre de 1991. Document online a: https://elpais.com/diario/1991/09/04/espana/683935217_850215.html

Felipe González (abril de 1990), on CiU es va abstenir¹⁵⁶, i a Catalunya, amb el recolzament prestat pel PSC a inicis del 1990 per bloquejar la creació d'una comissió d'investigació al Parlament sobre el finançament de Convergència Democràtica de Catalunya a través de l'empresa Casinos de Catalunya.

Al País Basc, les tensions polítiques continuaven sent una constant a la qual calia sumar la problemàtica del terrorisme d'ETA, que 1987 assassinà 52 persones, de les quals 34 eren civils. Aquell any fou, després del 1980, el més fatídic en número de morts que, amb el canvi d'estratègia per part de la formació terrorista, augmentava el número d'atemptats, ara dispersos per tot l'estat espanyol i no solament ni majoritària al País Basc. L'estratègia anava encaminada a obligar al govern a seure en una taula de negociació. L'augment dels atemptats, conjuntament amb la recerca d'una estabilitat autonòmica comportà en gener de 1987 la creació d'un govern de coalició entre el PNB i el PSE amb un programa en el que s'hi contemplaven diferents transferències en matèria sanitària, educativa i referent a la policia autònoma, ara desplegada per tot el territori basc en detriment de les forces de seguretat de l'Estat.

El gener de 1990 Eusko Alkartasuna presentà una proposició no de llei reivindicant el dret a l'autodeterminació del poble basc tal com havia fet ERC uns mesos abans al Parlament de Catalunya. En ella afirmaven que acceptar l'autonomia no implicava renunciar al dret a la lliure determinació i que per tant, el poble basc tenia el dret i la ciutadania havia de poder exercir-lo sobiranament sense limitacions externes. El seu posicionament era entés com el dret a optar per la formació d'un estat propi amb un canvi al marc jurídic. Per contra, tant el PNB com Euskadiko Ezkerra presentaren un text alternatiu conjuntament en el que afirmaven que l'autodeterminació era un procés dinàmic, gradual i democràtic que atenia a condicionants tant interns a la societat basca com externs. En aquest document es defensava l'Estatut d'autonomia com única via de plasmació popular i que, sent el poble basc el titular del dret a la lliure determinació, era el Parlament

¹⁵⁶ Encara que els vots de CiU no eren necessaris, el desmarcar-se del vot en contra i optar per l'abstenció fou vist pel govern socialista com un gest d'estendre la mà que millorà les relacions entre ambdues formacions.

basc, com a institució, el dipositari del mateix¹⁵⁷. La diferència per tant entre ambdues propocions radicava en què mentre que EA mantenia que el dret a l'autodeterminació era superior a l'Estatut i que per tant calia dur a terme un canvi del marc polític, el PNB i EE destacaven que el dret a la lliure determinació es plasmava en el propi Estatut. D'ací que ambdues formacions cregueren que no calia dur a terme cap canvi del marc estatutari o constitucional. Kepa Aulestia, d'Euskadiko Ezkerra afirmava que,

“El pueblo vasco se viene autodeterminando a diario [...] Lo que exigimos con este documento es que cuando se hable de reformas se hable de algo concreto. Nosotros no las proponemos en este momento. Vamos a hablar de la vía que posibilite esa reforma y de cómo vamos a procurar la mayoría suficiente para que esa reforma se dé”¹⁵⁸.

La publicació d'aquesta proposta per part del PNB provocà una crisi al govern conjunt amb el PSE que acabà amb l'acceptació per part dels nacionalistes de signar un document en el que afirmaven que actuarien i acatarien el marc constitucional i estatutari vigent¹⁵⁹, demostrant per part de la formació basca que es podia adequar a diferents realitats i a una diferenciació entre el discurs i la praxi. Finalment, tant el PNB com EA i EE signaren un text definitiu que fou aprovat al febrer de 1990 amb els vots en contra del PSE i el PP i que afirmava que tot i definir l'estatut com a expressió legítima, el dret a l'autodeterminació tenia com a finalitat la creació nacional del País Basc¹⁶⁰. Aquell procés i creació de documents pel que fa a l'autodeterminació provocà seriosos problemes que condicionaren la

¹⁵⁷ “Las dos propuestas nacionalistas”, *Hemeroteca diari El País*, 6 de gener de 1990. Document online a: https://elpais.com/diario/1990/01/06/espana/631580404_850215.html

¹⁵⁸ “PNV y EE consideran que sólo el Parlamento vasco puede decidir sobre el derecho de autodeterminación”, *Hemeroteca diari El País*, 6 de gener de 1990. Document online a: https://elpais.com/diario/1990/01/06/espana/631580403_850215.html

¹⁵⁹ Charles POWELL: *España en democracia...*, pàg.498.

¹⁶⁰ Herri Batasuna, tot i tenir representació, s'abstenia de la participació política a l'hemicicle autonòmic.

reedició del govern de coalició entre el PNB i el PSE després de les eleccions basques de l'octubre de 1990. Així, el gener de 1991 el PNB acordà amb EA i EE la formació d'un govern únicament i exclusiva de tall nacionalista que apenes durà uns mesos, quan el setembre del mateix any, el lehendakari Ardanza retornà a la fórmula del pacte amb el socialisme basc de tall espanyol. Aquell canvi vingué precedit d'una crisi interna a Euskadiko Ezkerra, en ple procés d'integració al PSE¹⁶¹ i d'un recolzament d'Eusko Alkartasuna a les mocions promogudes per Herri Batasuna en favor de la independència unilateral del País Basc, provocant el descontent del PNB.

1.7. El final d'era socialista (1992-1996)

A inicis del 1992 i en el marc d'enfortir el bipartidisme entre el govern del PSOE i l'oposició del PP, dirigida per una nova generació de líders conservadors com Francisco Álvarez-Cascos com a secretari general i Jose María Aznar com a president de la formació¹⁶², es posà damunt la taula la qüestió de la reforma dels estatuts autonòmics aprovat mitjançant l'article 143 de la Constitució. La base de les negociacions consistia en intentar evitar qualsevol discriminació entre territoris a excepció de qüestions bàsiques com eren fets diferencials relacionats amb la llengua, el format de representació insular i la foralitat, en aquest cas, de Navarra. El posterior acord al respecte, començat a tractar en 1993, el que feia era reduir les desviacions entre els territoris amb una nacionalitat diferenciada i les regions igualant aquestes últimes a pràcticament tots els nivells competencials amb les primeres. Aquesta reforma es va deixar palesa en dos casos exemplificants: tant Aragó com les Illes Canàries modificaren els seus estatuts propis per incloure el terme "nacionalitat" en substitució del vell "regió", tot i que d'una manera retòrica i que no afectà al funcionament del poder autonòmic, però que sí provocà

¹⁶¹ No tota la militància, però: mentre que el gros de la formació sí entrà a formar part de la nova PSE-EE, el sector més nacionalista decidí unir-se a EA.

¹⁶² Manuel Fraga havia abandonat la presidència del partit al ser elegit president de la Xunta de Galícia a les darreres eleccions del desembre de 1989.

rebuig entre els nacionalistes conservadors de CiU i del PNB al rebaixar les diferències entre nacionalitats i regions. L'intent d'equiparar territoris fou vist des del govern basc i català com un atac a la seua diferenciació històrica i privilegiada. En 1994 s'aprovà definitivament la reforma dels estatuts, apliant competències i cessions a les comunitats autònomes a excepció de la qüestió sanitària i de l'ensenyament no universitari (tot i que transitòriament) i creant espais de coordinació entre els diferents ministeris i les conselleries adients¹⁶³.

Però després de les eleccions al Parlament estatal del 1993 s'obrí una nova etapa caracteritzada per l'auge del PP i la pèrdua del predomini socialista. El símil s'hi trobaria en les eleccions de 1979, on un govern presidit per la UCD s'hi trobava en ple procés de davallada electoral mentre que el PSOE s'erigia com a alternativa governamental. La combinació entre el lideratge de Felipe González i la presència del PSOE a totes les esferes polítiques estatals foren els dos factors que permeteren guanyar les eleccions, tal com va ocórrer al 1979 amb Adolfo Suárez. L'alta participació en la contesa (un 76,4%) beneficià també els socialistes, que hagueren de conformar-se amb una majoria simple (159 escons). El PP aconseguí per primera vegada trencar el sostre que fins aleshores tenia a nivell de recolzament electoral, arribant al 34,8% dels vots (i 141 diputades i diputats) a solament quatre punts dels socialistes, segurament per la davallada del CDS, que no aconseguí representació. IU tornava a ser la tercera força amb representació a les Corts estatals amb 18 diputades i diputats i CiU, amb 17, se situava com a en cinqué lloc. El nacionalisme conservador basc, de la mà del PNB aconseguí 5 diputats i la formació abertzale Herri Batasuna, 2. Coalición Canaria s'hi va fer amb 4 representants i per últim, ERC, UV, EA i el PAR n'aconseguien un cadascun d'ells.

Estos resultats deixaven obertes dues possibilitats per al PSOE ahora d'assegurar-se tirar endavant les seues polítiques: un govern amb nacionalistes catalans i bascos o un govern de coalició amb IU. Amb Izquierda Unida s'hagués aconseguit una majoria absoluta còmoda (177 escons), però les diferències personals entre Julio Anguita i Felipe González, així com sobretot els enfrontaments en matèria europea, laboral i econòmica, feien impossible una entesa entre ambdues formacions, encara que segurament una gran part de la militància hauria vist aquest pacte com el més lògic pel seu tarannà esquerrà. Per

¹⁶³ També s'aprovaren per primera vegada els estatuts tant de Ceuta com de Melilla.

altre costat, un pacte amb el PNB i els catalans de CiU també donava una majoria absoluta a Felipe González. D'entre aquestes dues opcions, el líder socialista no va dubtar en decantar-se per un pacte amb els nacionalistes per tenir uns plantejaments econòmics similars, però ambdues formacions preferiren no comprometre's fins al punt d'una coalició al govern i apostaren per un pacte d'investidura. Segons afirmava la periodista Julia Navarro, González estava disposat a oferir la vicepresidència del govern a Miquel Roca i el ministeri d'Indústria al PNB¹⁶⁴. Així, el juliol de 1993 Felipe González tornava a ser elegit president del govern amb 181 vots a favor i 165 en contra¹⁶⁵.

Finalment a finals de gener de 1992 s'aprovà el nou sistema de finançament autonòmic amb els vots en contra del conseller del govern canari¹⁶⁶. Però la principal conseqüència d'aquell pacte d'investidura amb CiU i el PNB segurament s'hi trobaria en la reforma posterior del sistema de finançament autonòmic. En ella s'intentava dur a terme una cessió de poder als executius territorials en favor d'una suficiència en la prestació dels serveis assumits i amb autonomia per decidir el nivell de composició d'ingressos i despeses. Cal tenir present dues fites importants: la primera era que tot i que la reforma del finançament autonòmic fou un dels temes damunt la taula per al pacte d'investidura entre el PSOE i els nacionalistes conservadors catalans i bascos, el tema venia gestant-se d'abans de les eleccions al Consell de Política Fiscal i Financera. La segona, que mentre que el PSOE comptava amb just la meitat del Congrés i el poder executiu, el PP augmentava el seu número de presidents autonòmics, deixant així al socialisme cada vegada amb menys força política l'inici dels noranta, dividit internament i envoltats de casos de corrupció i

¹⁶⁴ Julia NAVARRO: *1982-1996, entre Felipe y Aznar*, Editorial Temas de Hoy, Madrid:1996, pp.431-432.

¹⁶⁵ A la votació faltaren un diputat d'IU i els dos diputats d'Herri Batasuna que, seguint amb la política que havien mantés fins al moment, no participaren de la vida parlamentària. En contra votaren les següents formacions: PP, IU, Coalición Canaria, ERC, EA i UV. El Partido Aragonésista s'hi abstingué.

¹⁶⁶ "Aprobada la financiación autonómica para el 1992-1996 con el voto en contra de Canarias", *Hemeroteca diari El País*, 21 de gener de 1992. Document online a: https://elpais.com/diario/1992/01/21/economia/695948425_850215.html

malversació (com ara els casos Guerra i Filesa) i amb la qüestió dels GAL¹⁶⁷. Tan fou així que inclús Felipe González inicià el procés de successió al partit, previsiblement en la figura de Narcís Serra, tot i que finalment el propi González decidí continuar ja que Serra no era una figura de consens dins d'un partit dividit on les famílies eren les que marcaven el ritme de la formació¹⁶⁸.

Més enllà de la corrupció que castigava al PSOE a nivell electoral es consumaven les derrotes o les davallades. Els exemples més clars foren les eleccions autonòmiques gallegues de l'octubre de 1993, on el PP de Manuel Fraga arrasà amb el 52% dels vots, passant el PSG-PSOE del 32,8% al 23,9% de l'electorat. El descontent amb els socialistes fou aprofitat pel BNG, que aconseguí un 18,55% dels vots i passar de 5 a 13 diputades i diputats al Parlament gallec. Però també s'hi trobarien dos exemples més escassos mesos després. A les eleccions autonòmiques d'Andalusia del 12 de juny de 1994, on per primera vegada el socialisme no aconseguí la majoria absoluta; i les eleccions al Parlament Europeu, que van tenir lloc el mateix dia i que deixaren com a força més votada per primera vegada a nivell estatal al PP, situant als socialistes en segon lloc a quasi 10 punts percentuals de diferència. El retrocés del PSOE i l'avanç del PP també es manifestà a les eleccions autonòmiques del País Basc de l'octubre de 1994: la davallada de quatre diputats socialistes impossibilità reeditar la majoria absoluta del pacte PNB-PSE, fent necessari un pacte de govern a tres amb la incorporació d'Eusko Alkartasuna. El PNB reedità els 22 escons i EA perdé un representant (obtenint-ne 8), però el PSE-PSOE, tot i la integració d'Euskadiko Ezkerra, passà de 16 a 12 diputats. El PP basc aconseguí una fita històrica al situar-se al nivell d'Herri Batasuna amb 11 representants cadascun, mentre que Unidad Alavesa augmentava fins als 5 escons i per primera vegada Ezker Batua aconseguia representació amb 6 diputades i diputats, aprofitant el retrocés socialista, la desaparició d'EE i el vot crític d'un sector de l'esquerra abertzale, contrària a la violència d'ETA.

Mesos després, les eleccions autonòmiques i municipals del maig de 1995 confirmaren la tendència a la baixa del PSOE i l'auge del PP, que aconseguí cinc majories absolutes (Illes Balears, Castella i Lleó, la Rioja, Madrid i Múrcia) i cinc

¹⁶⁷ No solament s'hi trobaren irregularitats al PSOE: El cas Naseiro, també a inicis de 1990, esquitxà al Partit Popular.

¹⁶⁸ Charles POWELL: *España en democracia...*, pàg.515.

relatives (Aragó, Astúries, Cantàbria, Navarra i el País Valencià), governant en totes elles mitjançant pactes de govern. A més, recolzà el govern de Coalición Canària a l'arxipèlag. El PSOE solament aconseguí la majoria absoluta a Castella-La Manxa i la relativa a Extremadura, necessitant en aquesta última un pacte d'investidura amb IU. Els comicis municipals confirmaren el canvi que venia gestant-se a nivell social i polític: el PP aconseguí el 35,3% dels vots pel 30,8% del PSOE. Les tendències es contraposaven i el conservadors foren els més votats en 41 de les 52 capitals de província, tenint en 33 d'elles la majoria absoluta¹⁶⁹.

Però la davallada socialista es pot entendre solament com a resultat d'una mala gestió de govern? Certament, el vot de càstig venia donat més per circumstàncies lligades a la corrupció que no pas a la qüestió de la crisi econòmica del moment. El CIS de juny de 1994 certificava que el 40% d'aquella gent que havia deixat de votar al PSOE ho havia fet per la corrupció més que per la realitat econòmica del moment, que fou el factor decisiu per al canvi de vot per al 18% de les enquestades i enquestats¹⁷⁰.

No solament s'hi podien veure casos de corrupció política lligada a l'enriquiment econòmic com fou el cas de Juan Guerra (germà del vicepresident del govern), que tot i no ser delictiu a nivell judicial, sí mostrà una baixa qualitat ètica al respecte al dedicar-se a pressionar i al tràfic d'influències. També es demostrà que al voltant del partit socialista s'hi creà una dinàmica de corrupció que encara que no generalitzada, sí fou constant. A més, el propi govern, lluny d'amputar el problema, prengué el posicionament d'atacar i defensar-se. Altres com ara el cas Roldán (lligat a comissions a la Guàrdia Civil), Ibercorp (fraud a Hisenda i tràfic d'influències), el d'UGT (lligat a la promoció social de vivendes per a afiliades i afiliats) i sobretot el cas Filesa (construcció d'un entramat d'empreses per finançar il·legalment el PSOE), feren que Felipe González hagués de prescindir de cinc dels seus tretze ministres en escassos dos anys de nou govern sorgit en 1993. Però sobretot es trobaria també la corrupció d'acció il·legítima i clandestina per part del govern socialista, que acabà sent desestabilitzat i posat contra les cordes a partir

¹⁶⁹ Álvaro Soto: *Transición y cambio...*, pàg.317.

¹⁷⁰ "Barómetro. Estudio CIS núm. 2.108", *CIS - Centro de Investigaciones Sociológicas*, juny de 1994. Document online a: http://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/2100_2119/2108/e210800.html

del fenomen dels GAL, que venia gestant-se des del Ministeri de l'Interior ja durant els anys vuitanta i que amb el retorn del jutge Baltasar Garzón a l'Audiència Nacional el maig del 1994 s'investigà. El terrorisme d'estat dels GAL explotaria judicialment en març de 1995 amb el cas Lasa i Zabala. Aquestos cossos paramilitars finançats il·legalment, lluny de suscitar el rebuig socialista, provocà que el PSOE negara tenir coneixement de la seua existència, desacreditant les veus contràries. La guerra bruta des de l'estat contra ETA va tenir el rebuig de la societat que segons un sondeig realitzat a inicis de 1995, es mostrava contrària a ella¹⁷¹. Just un mes després de l'aparació del cas, la premsa es feia ressó de les escoltes il·legals del CESID (Centro Superior de Información de la Defensa) a diferents personalitats públiques, inclòs el propi rei Joan Carles I, que servien per fer xantatge en casos com el del banquer Mario Conde i que suposà la dimissió del vicepresident Serra i del ministre de defensa Julián García Vargas.

Com era d'esperar, la corrupció econòmica i l'ús de la guerra bruta no solament significaren un desgast del govern socialista: també una davallada de la confiança en les institucions. El PSOE patí seguides derrotes contundents front a un Partit Popular que cada vegada s'hi feia més gran amb les victòries municipals, autonòmiques i europees, sent vist com a recanvi d'un govern que continuament perdia recolzaments polítics i socials. Jordi Pujol, en previsió de que la davallada socialista tingués resultats negatius per a la seua coalició, avançà les eleccions al Parlament de Catalunya al novembre de 1995 per així separar-les temporalment de les eleccions a les Corts espanyoles. A més, anuncià al setembre que no recolzaria els pressupostos de l'estat del PSOE, en una estratègia de distanciament i englobada dins del marc de la precampanya electoral catalana. Ara bé, sí votaren conjuntament amb el PSOE en contra de crear una comissió d'investigació al Parlament estatal¹⁷², frenant així les esperances del Partit Popular que, per altra banda, no s'atreví a presentar una moció de censura. Allò no frenà la caiguda de CiU, que es deixà a les eleccions autonòmiques 10 escons aconseguint-ne 60 i

¹⁷¹ El 65% de la població enquestada condemnava la guerra bruta antiterrorista, mentre que el 22% la disculpaven. Més a: Charles POWELL: *España en democracia...* pàg.536.

¹⁷² "El Congreso rechaza la investigación de los GAL pedida por el PP", *Hemeroteca diari El País*, 6 d'octubre de 1995. Document online a: https://elpais.com/diario/1995/10/06/espana/812934002_850215.html

quedant privat, per primera vegada, de la majoria absoluta, en part pel desgast del recolzament als socialistes, en part per un acotament dels marges: mentre que ERC augmentava gràcies a un missatge independentista molt atractiu per al sector més jove de Catalunya passant d'11 a 13 diputats, el centre-dreta es consolidava amb un PP refundat anys abans¹⁷³. El PSC es va fer amb 34 representants, 6 menys que a la darrera contesa. Per contra, el Partit Popular passà de 7 a 17 escons, sent la força que més va créixer. Per últim Iniciativa per Catalunya sumà 4 diputades i diputats als 7 que ja tenia anteriorment. Mentrestant el govern central, arraconat pels casos de corrupció, per la guerra bruta estatal dels GAL, per l'ascens de la dreta conservadora i per l'abandó del recolzament de CiU en matèria pressupostària, hagué d'avançar les eleccions parlamentàries en busca d'una derrota menys exagerada que pogués donar peu a posteriors pactes bé amb l'esquerra; bé amb els nacionalistes, cosa que finalment no s'hi donà per la victòria del PP per primera vegada i la impossibilitat de dur a terme qualsevol pacte de govern o d'investidura.

1.8. Inici de l'etapa conservadora. El PP al govern central (1996-1998)

En març de 1996 van tenir lloc les eleccions a Corts espanyoles on per primera vegada a una contesa al Parlament, el Partit Popular aconseguí ser la força més votada, tot i que la diferència amb el PSOE no fou tan folgada com en un principi s'esperava. De fet, el PP visqué els resultats amb certa decepció i per contra, els socialistes hi veieren en la derrota certa resistència i manteniment del vot en el que Felipe González titlla de "dolça derrota", sobrevinguda gràcies a l'augment del vot (77,8%), que solia afavorir als socialistes¹⁷⁴. Mentre que el PP aconseguí el 38,8% dels vots i 156 escons, el PSOE es va fer amb el 37,7% i 141 diputades i diputats. IU, tot i l'augment de vots i escons, no arribaren als objectius

¹⁷³ Astrid BARRIO: *Alianzas entre partidos y cambio organizativo: el caso de Convergència i Unió*, Papers 92, 2009, pàg.64.

¹⁷⁴ "González ve difícil, pero no imposible, un acuerdo del PP con CiU", *Hemeroteca diari El Mundo*, 5 de març de 1996. Document online a: <https://www.elmundo.es/elecciones/mar05/noticias/not05-04.html>

marcats, situant-se doncs en un 10,54% i 21 representants. CiU passà de 17 a 16 diputades i diputats, mentre que el PNB i Coalición Canària es van mantenir en els 5 i 4 escons respectivament. HB n'aconseguí dos, d'igual manera que el BNG, que per primera vegada aconseguia representació al Parlament. ERC, EA i UV s'hi feren amb un escó cadascú. El PP aconseguí la victòria en 13 de les 17 comunitats autònomes, a més de Ceuta i Melilla. Solament la victòria socialista a Catalunya, Andalusia i Extremadura va mantenir les diferències amb els populars al ser les dos primeres dos dels territoris més poblats de l'estat i que més escons reparteixen al Parlament. Al País Basc, la victòria fou per al PNB, això sí, per un marge molt ajustat respecte al PSE.

La victòria en minoria del PP hagué de recolzar-se en les formacions nacionalistes CiU i, tot i que no necessàriament, amb el PNB. La problemàtica residia en què, si bé durant tota la legislatura anterior Jose María Aznar havia criticat el pacte del PSOE amb dites formacions pel que titllava un tracte de favor, ara havia de negociar amb elles. Mentre que CiU segurament veia amb bons ulls distanciar-se del PSC per por al seu possible creixement electoral a Catalunya, el PNB s'aproximà al PP per així limitar el marge d'actuació dels populars al País Basc, que actuaven fàcticament com a oposició real al govern autonòmic. Açò explicaria el pacte de govern entre el PP i CiU que encara que era suficient per assegurar-se una majoria absoluta, no fou l'únic que es va dur a terme: tant amb el PNB com amb CC s'arribaren a acords¹⁷⁵. Amb el conegut com a "Pacte del Majestic" entre Aznar i Pujol es posava damunt la taula de nou la qüestió del finançament autonòmic i la cessió de més competències.

Quan s'abordà la negociació d'un nou sistema de finançament autonòmic, tant la situació econòmica com política havien canviat. Fet i fet, totes les comunitats autònomes votaren a favor del nou règim financer a excepció de les úniques tres autonomies que encara continuaven governades pel PSOE en 1996: Andalusia, Castella-La Manxa i Extremadura, que presentaren (conjuntament amb la

¹⁷⁵ La resta de formacions (PSOE, IU, BNG, ERC i EA) votaren en contra a la investidura, mentre que UV es va abstenir. HB no participà de la votació.

comunitat autònoma d'Astúries¹⁷⁶) sengles recursos d'inconstitucionalitat. La resta, bé governades pel PP; bé pels nacionalistes conservadors de CiU i PNB o bé en un govern de coalició on el PP hi participava, com al cas canari, es mostraren a favor del nou sistema. El resultat de les votacions fou degut a una estratègia política de totes les formacions més que a un agravi en el nou repartiment de la financiació autonòmica. Però si cal destacar algun canvi respecte al sistema de finançament anterior fou que, una vegada traspassades les competències educatives, l'augment del tram d'IRPF per a les comunitats autònomes passaria del 15 al 30%.

Però si bé l'homogeneïtzació del sistema autonòmic fou vist per la majoria dels territoris com una millora, cert és que fou el pragmatisme i les millores econòmiques el que provocà l'acció dels nacionalistes bascos i catalans, més que el posicionament en favor d'un sistema autonòmic amb menys diferències entre territoris. De fet s'hi mostraren en contra de dita estandarització ja que diluïa la diferenciació entre "nacionalitats" i "regions" enteses com el text constitucional argumentava. D'ací que tant CiU com el PNB i el BNG signaren el juliol de 1998 l'anomenada "Declaració de Barcelona", repetint el simbolisme dels diferents pactes de Galeusca que hi van tenir lloc a partir de 1923. En la darrera declaració, que va tenir la seua continuïtat en la de Santiago de Compostel·la i de Bilbao, totes tres formacions defensaven un canvi constitucional en favor d'un estat confederal en l'àmbit simbòlic, institucional i competencial¹⁷⁷, que signaren també altres formacions com el Bloc Nacionalista Valencià i el Partit Socialista de Mallorca - Entesa Nacionalista. No debades, la coalició europea en la qual s'integrà el BNV en 2004 fou Galeusca, conformada pels partits anteriorment citats.

¹⁷⁶ Tot i que l'executiu asturià estava en mans del PP, aquest governava amb minoria. El Parlament asturià aprovà presentar un recurs d'inconstitucionalitat al respecte. Més a: Eliseo AJA: *El estado autonómico...*, pp.75-77.

¹⁷⁷ Xose Manoel NÚÑEZ SEIXAS: *Los nacionalismos en la España contemporánea (siglos XIX y XX)*, Editorial Hipòtesi, Barcelona:1999, pàg.163.

1.9. Conclusions

La Constitució de 1978, sorgida no sense discussions prèvies i diferents posicionaments pel que fa a la nació i de si s'havien d'acceptar o no altres identitats subordinades (i de quina manera), acceptava una sobirania nacional que residia en el poble espanyol i que es fonamentava en una Espanya indisoluble, entesa com a nació que englobava diferents realitats i particularismes. Però tot i acceptar l'estat espanyol com a marc de desenvolupament, deixava palés el caràcter descentralitzador i autonomista, això sí, sempre amb limitacions centralistes com que el Parlament estatal tenia (i té), la capacitat última de decisió. Però que l'estat s'identifiqués amb aquesta realitat no significava que les formacions de tot l'espectre ideològic coincidiren en aquest punt. D'ací les discussions sorgides al calor del text constitucional pel que fa a quin paper i preponderància havia de tenir la nació espanyola a més de les relacionades amb el grau de descentralització i cessió de competències. I en aquest punt, la discussió sobre quins territoris havien de tenir eixes cessions des del principi pel seu caràcter històric i quines no.

Si bé fins a les acaballes del Franquisme i inicis de la Transició l'esquerra espanyolista es podia considerar rupturista, a partir de finals dels anys setanta hom podria veure un canvi a les bases ideològiques de cadascun dels partits que a l'espectre s'hi trobaven. En aquest sentit, tant el PSOE com el PCE van haver de modificar les seues doctrines per poc a poc passar d'una defensa de la lliure autodeterminació a la demanda de consolidació d'un estat autonòmic. Però també s'hi veuen canvis a les formacions conservadores com UCD i sobretot, Alianza Popular, que hagueren de relaxar el seu concepte inamovible de nació espanyola i modificar-la per una identitat que acceptava les realitats de les diferents comunitats que l'integraven. S'extrau aleshores la idea de que foren les formacions d'adscripció espanyola que més van haver de treballar un canvi en la seua concepció de nació: més que els nacionalismes perifèrics, que poc o gens han hagut de canviar les bases al tenir sempre com a horitzó l'autodeterminació i el canvi cap a un estat federal, confederal o directament, l'independentisme.

L'aprovació de la Constitució fou el primer pas cap a un sistema autonòmic gestat mitjançant dos canals possibles que al mateix temps, crearen una diferenciació entre territoris i que posteriorment s'intentà subsanar no sense

problemàtiques i recels. Mentre que Catalunya, el País Basc, Andalusia i Galícia seguien una dinàmica autonomista diferenciada (trobant també diferències entre elles), el País Valencià i les Illes Canàries es localitzaven en unes latituds intermèdies entre les primeres i la resta. Així, tot i haver dues vies de consecució de l'autonomia, hom podria trobar tres casos diferenciats que comportaren discussions parlamentàries al respecte, a més d'una violència als carrers de la que el País Valencià en fou també protagonista amb l'incipient moviment regionalista i blaver nascut a finals dels setanta.

La descentralització de l'estat durant aquesta dècada comportà al mateix temps un canvi en el sentiment de pertinença de la població, tal com reflexaren les diferents enquestes. El retrocés percentual de l'adscripció espanyola com a única identitat anava de la mà de l'augment d'una dualitat (Espanya-Comunitat Autònoma) en la que en cap moment s'hi posava en dubte la preponderància de l'estat per sobre el territori concret. Solament al País Basc, Catalunya i Galícia s'hi trobaria un avanç de la identitat pròpia en detriment de la dual i l'espanyola. Aquest fet demostra dos aspectes: per una banda, l'afiançament dels partits nacionalistes subestats, i per altra, la necessitat de que els partits espanyolistes abandonaren poc a poc el nacionalisme espanyol excoent per crear-ne altre que acceptés la diversitat identitària de l'estat.

Els anys vuitanta significaren la creació d'un estat autonòmic que poc a poc cedia competències no solament als poders autonòmics sinó també a a les instàncies supraestats com era la Unió Europea, significant un canvi d'estratègies per part tant dels partits espanyolistes com dels subestats: mentre que per a les formacions estats Europa es presentava com una oportunitat per dotar de més sobirania el subjecte Espanya, afirmant una Europa dels estats, els nacionalismes subestats entenien la nova cojuntura com un moment en el qual l'estat hauria de cedir part de la seua sobirania en benefici d'un projecte superior: l'Europa dels pobles¹⁷⁸. D'aquesta manera, el factor europeu, com afirmen alguns autors, ajudà a

¹⁷⁸ Cal entendre aquesta "Europa dels Pobles" no com a la coalició política formada per EA, ERC, PNG (i altres) sinó com a horitzó al que aspirar més enllà de la representació i poder dels estats.

enfortir els nacionalismes no estatals, que viraren cap a posicionaments federalistes en clau europea on Espanya no seria un intermediari¹⁷⁹.

L'absència de majories absolutes a partir de l'any 1993 a les eleccions al Parlament estatal (i fins l'any 2000) significà el desenvolupament d'un paper principal tant del PNB com sobretot de CiU, primer donant recolzament al govern del PSOE (1993-1996) i després al Partit Popular (1996-2000). No obstant això, tant el pacte d'investidura com el posterior pacte de govern significaren un seguit de conflictes tant interns com entre partits, provocant un augment del sobiranisme a Catalunya (tot i que no solament es pot atribuir a aquest element) que recolliria ERC¹⁸⁰. El cas del BNG seria diferent per la seua baixa rellevància política més enllà del territori gallec i, quan ha comptat amb ella, ha sigut emprada més per desenvolupar un paper de denúncia de l'estat a Galícia que no d'aproximació i negociació amb el govern central¹⁸¹.

Com s'ha pogut comprovar, l'entesa entre els diferents governs centrals i la resta de territoris, en especial els presidits per formacions nacionalistes d'àmbit no estatal no han deixat de ser mai de conveniència independentment de la ideologia del govern de l'estat. Els casos referents a les negociacions del sistema de finançament autonòmic foren un clar exemple, sent reformulats tant amb el govern socialista com el popular. Solament a partir de l'entesa del context espanyol entre el final de franquisme i l'arribada al govern del Partit Popular, hom pot entendre quina fou la dinàmica seguida per les diverses formacions nacionalistes valencianes al panorama polític. Però argumentar que foren factors externs els que condicionaren el valencianisme polític seria esbiaixar la veritat: també s'hi donaren realitats pròpies tant al si de la política i la societat valenciana com a nivell intern dels diferents partits nacionalistes del País Valencià. D'ací aquesta tesi, que pretén, a partir dels capítols següents, fer una explicació del panorama general i particular del nacionalisme polític valencià.

¹⁷⁹ Pere ANGUERA, Justo BERAMENDI, José Luís DE LA GRANJA: *La España de los...* pàg.208.

¹⁸⁰ Astrid BARRIO: *Alianzas entre partidos...* pàg.65.

¹⁸¹ Margarita GÓMEZ-REINO: "El nacionalismo minoritario, de la marginalidad al gobierno: la trayectoria del Bloque Nacionalista Galego (1982-2007)", a: *Papers: Revista de Sociologia*, núm.92, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona:2009, pp.124-125.

CAPÍTOL 2. EL PRIMER FUSTERIANISME POLÍTIC (1974-1982)

Si bé aquesta tesi doctoral tracta la qüestió del nacionalisme valencià a partir de la segona meitat dels anys setanta, cal fer prèviament una anàlisi de què suposaren els seixanta dins del camp de les identitats tant per a Espanya com per a la resta de l'Europa occidental i al País Valencià i com es construeix una nova adscripció nacional lligada a les tesis que Joan Fuster popularitzà entre un sector de la cultura i intel·lectualitat valenciana amb la seua obra *Nosaltres, els valencians* (1962). Seria complicat dur a terme una anàlisi de l'adscripció nacional de les valencianes i valencians sense una contextualització dins del marc europeu i sobretot espanyol, en el qual destaquen sobretot tres identitats diferenciades de l'espanyola: Catalunya, el País Basc i Galícia. Mentre que la primera és per connexions historicoculturals i per ser el marc en el que s'intentà dur a terme l'esclatxa nacional al País Valencià, la segona, pel seu pes i rellevància social a partir del sorgiment de la banda terrorista ETA. En un segon ordre quedava la qüestió gallega que com la valenciana, tot i defensar una singularitat no incidí tan profundament en la política estatal i molt menys als anys seixanta, prenent una relativa força a ambdues identitats a partir de la següent dècada però mai situant-se al nivell de les anteriorment citades i sent ambdós casos uns nacionalismes quasi anecdòtics si s'agafa com a patró l'estudi de Filippo Tronconi per als diferents moviments identitaris emergents als seixanta a tota l'Europa Occidental¹⁸².

2.1. Els seixanta com a marc. Antecedents d'un (nou) moviment

Que els anys seixanta foren una dècada convulsa a nivell identitari és un fet si hom analitza els canvis donats a l'Europa Occidental durant aquestos anys. Així, durant el tardofranquisme també s'hi dugué a terme un qüestionament identitari i de poder i no solament al País Valencià de la mà de la figura de Fuster, el qual es

¹⁸² Filippo TRONCONI: *I partiti etnoregionalisti. La politica dell'identità territoriale in Europa occidentale*, Editrice Il Mulino, Bolònia:2009.

podria insertar en un marc més ampli¹⁸³. La descolonització va ser segurament l'exemple més destacat per la historiografia i a partir del qual es desenvoluparen diferents teories de colonialisme intern a les diferents metròpolis: des de la qüestió a Amèrica Llatina¹⁸⁴ fins a les teories per a l'Europa Occidental de Michael Hechter¹⁸⁵. Galícia fou segurament el cas que més reivindicà a l'estat espanyol aquest colonialisme intern de la mà de la Unión do Povo Galego, fundada a finals del 1963 i que es presentava com a una formació marxista-leninista de tendència anticolonialista; i del Partit Socialista Gallec, formació de l'històric líder galleguista Xosé Manoel Beiras, que nasqué en un principi com a una corrent nacionalista de base socialdemòcrata i que ràpidament es radicalitzà.

Al País Valencià, i més en concret a la Universitat de València de la mà de les figures de Miquel Tarradell o Joan Reglà, s'iniciava el camí cap a una nova percepció del país modern i reformulat basat en l'esquerranitat (i per tant, antifranquista) i la catalanitat del País Valencià. Cal deixar palesa l'idea de que Joan Fuster no fou l'únic precursor d'aquest nou ideari, però si més no, sí el seu màxim exponent i referent al llarg dels seixanta fins als anys vuitanta del segle XX sent el cap visible i el detonant del nou nacionalisme valencià. Aquest projecte de llarg recorregut venia de la mà d'altres nacionalismes al si de l'estat espanyol: Galícia, com s'ha afirmat prèviament era dels altres tres, el menys assentat i per tant, més pròxim al valencianisme dels anys seixanta; per contra, tant el nacionalisme basc com el català tenien un arrelament social que els situava en l'avantguarda dels nacionalismes sense estat ja no solament a Espanya sinò també a l'Europa Occidental.

¹⁸³ Ferran ARCHILÉS: "Melancólico bucle. Narrativas de la nación fracasada e historiografía española contemporánea", a Ferran ARCHILÉS, Ismael SAZ (eds.): *Estudios sobre nacionalismo y nación en la España contemporánea*, Prensas Universitarias de Zaragoza, Zaragoza:2011, pàg.260.

¹⁸⁴ Pablo GONZÁLEZ: "Colonialismo interno (una redefinición), a: *Teoría Marxista Hoy*, 2007, pp.409-434.

¹⁸⁵ Michael HECHTER: *Internal Colonialism: The celtic fringe in british national development*, University of California Press, Berkeley:1975; Ronald ROGOWSKI, Edward TIRYAKIAN (ed.): *New nationalism of the developed west*, Ed. Allen & Unwin, Boston:1985.

Però quin lligam tenia el nacionalisme valencià amb el català? Què significava aquesta reformulació del valencianisme a partir de les tesis fusterianes? “Nosaltres, els valencians” sorgí de la demanda de Max Cahner, qui encarregà a Fuster la redacció del llibre per demostrar la catalanitat del País Valencià i donant-li una propietat deslligada de la submissió espanyola i des d'una perspectiva marxista. L'autor, qui es presentava sempre al marge dels diferents embrions polítics del moment¹⁸⁶, ordenava i redactava les seues idees que venia exposant des dels anys cinquanta sobre “el fet nacional valencià” i que ara es publicaven atenent a un context social i ideològic concret. Aquesta obra de Fuster es configurava com una síntesi històrica que narra el desenvolupament del poble valencià a través dels “fets”, les “indecisions” i els “problemes”. Va ser segurament el primer treball d'anàlisi tant històric com sociològic del País Valencià en què s'intentava, com afirma Ferran Archilés, “desmentir les interpretacions del nacionalisme espanyol, i del regionalisme valencià associat”¹⁸⁷. Mentre que els fets es remeten a fets històrics relacionats amb l'època medieval i fins al segle XVII des d'una perspectiva ètnica de la nació subratllant la catalanitat del poble valencià, les indecisions narren la història del País Valencià des del punt de mira de Joan Fuster als segles XVIII i XIX, on cita per primera vegada la problemàtica entre el particularisme regional i el provincial, havent una diferenciació entre l'abans del segle XV i els anys posteriors, on sí es veu el particularisme valencià però sempre lligat a la unió dels Països Catalans. Per últim, l'autor analitzà els problemes, que per a ell n'eren fonamentalment tres: la manca d'una realitat completa d'estat unitari centralista, la manca també d'una solvent industrialització valenciana durant el segle XIX i finalment, el provincialisme valencià.

L'assagista feia un balanç històric sobre el procés de desnacionalització de la societat valenciana¹⁸⁸. L'obra de Fuster sí constituí un trencament amb l'arrel valencianista prèvia, allunyant-se del tradicional valencianisme de la II República

¹⁸⁶ Ferran ARCHILÉS: “L'inevitable desencís. Joan Fuster i la Transició democràtica (1976-1982)”. a: *Transició política i qüestió nacional al País Valencià*, Afers (67), Catarroja: 2010, pàg.567.

¹⁸⁷ Ferran ARCHILÉS: *Una singularitat amarga...*, pàg.134.

¹⁸⁸ Xavier FERRÉ: “Entre *Nosaltres, els valencians* (1962) i *El cas valencià* (1966)”, a: *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm.23, Barcelona:2012, pàg.334.

que a més, s'enquadrava dins del marc de les lluites anticolonials dels anys cinquanta i seixanta. Per tant, si el franquisme era considerat com una dictadura amb praxis influïdes pel feixisme italià i lligava aquesta concepció a la de nació espanyola, la nova proposta fusteriana passava obligatòriament per adscriure's a l'esquerra i oposar-se a l'idea d'Espanya com a nació per marcar definitivament les distàncies amb el règim, que a més emprava el regionalisme conservador i folcloritzant per enaltir la identitat.

El fusterianisme, per tant, quedava englobat dins dels marges de l'antifranquisme dels anys seixanta i donà peu a la creació i consolidació de grups polítics de caire universitari en un principi per a després, expandir-se pel territori valencià. Els seixanta serviren com a espai on socialitzar els nous postulats de l'assagista, cada vegada més assentats entre una elit cultural i intel·lectual i no exempte de crítiques i debats. D'aquesta reformulació nacional nasqueren diferents tendències polítiques, totes al calor de Joan Fuster i de les seues teories. El nacionalisme polític valencià d'aleshores poc (o res) bevia del que Alfons Cucó encunyà a la seua obra més destacada com a "valencianisme polític" d'inicis de segle XX, essent la figura i la teoria de Fuster la base sobre la que treballar una nova identitat valenciana de caràcter progressista. Els postulats de l'assagista suecà conformaren un amalgama de noves formacions amb una clara debilitat per la qüestió nacional dels valencians. La defensa d'un autogovern va ser la base sobre la qual es desenvoluparen totes les opcions de marcada tendència fusteriana, d'entre les quals destaquen dos alternatives pel que sí arribaren a conformar partits electorals: El Partit Socialista del País Valencià i la Unió Democràtica del País Valencià. Cal afirmar prèviament que el pes d'ambdues formacions no és el mateix ni en sentit d'assentament social, ni a nivell electoral ni referent als estudis històrics. És per aquesta última qüestió que la informació extreta de les dos formacions no està equiparada, ja que mentre que de la UDPV hi ha més bé una escassa literatura que solament als últims anys ha resultat reeixida, referent al PSPV es poden trobar una gran quantitat d'escrits i obres des dels seus inicis.

2.2. La construcció d'un nacionalisme de classe: el PSPV

Per parlar del PSPV prèviament s'ha de fer una anàlisi al respecte dels anys anteriors a la seua fundació, mitjançant un procés de convergència amb altres formacions com Socialistes Valencians Independents, Reconstrucció Socialista del País Valencià i l'Agrupament Socialista del País Valencià, a l'octubre del 1975. Així, parlar del socialisme valencià implica si més no allargar la cronologia fins els anys seixanta, ja que sí té un recorregut més ampli que s'inicià amb el propi Fuster. D'aquest PSPV sí s'ha dut a terme una prolífica obra d'anàlisi de postulats i bases, començant ja per l'obra d'Alfons Cucó, Vicent Garcés, Empar Juan i Josep Sanchis¹⁸⁹ coetània a la seua creació i en la que construeixen el relat de la nova esquerra fusteriana al País Valencià des dels seus inicis. Aquestos es remunten a l'any 1964 amb la creació del Partit Socialista Valencià. Posteriorment, tant Benito Sanz com Miquel Nadal publicaren una de les obres més interessants al voltant de la construcció i evolució de la identitat valenciana des de posicionaments polítics d'esquerra¹⁹⁰, sent autors de referència per a l'estudi del tardofranquisme al País Valencià¹⁹¹, conjuntament amb Amadeu Fabregat¹⁹² i Jesús Sanz¹⁹³. A més dels ja citats, altres autores i autors han treballat i treballen a l'actualitat tant el PSPV com els plantejaments de l'esquerra en referència a la qüestió nacional dels valencians. Valga com exemples dels últims anys les obres de Joan Martí¹⁹⁴ o la tesi doctoral de Vega Rodríguez-Flores¹⁹⁵, d'entre altres obres que ambdós acadèmics han publicat sobre el pensament nacionalista al si del PSPV i del posterior PSPV-PSOE. Parlar de la producció acadèmica referent al socialisme valencià i més en concret del seu lligam amb el fusterianisme donaria per ampliar la bibliografia d'una manera

¹⁸⁹ Alfons CUCÓ, Vicent GARCÉS, Empar JUAN, Josep SANCHIS: *Partit Socialista...*

¹⁹⁰ Miquel NADAL, Benito SANZ: *Tradició i modernitat...*

¹⁹¹ Benito SANZ: *Los socialistas...*; Josep Maria FELIP, Benito SANZ: *La construcción política de...*

¹⁹² Amadeu FABREGAT: *Partits polítics...*

¹⁹³ Jesús SANZ: *La cara secreta de...*

¹⁹⁴ Joan MARTÍ: *Socialistes d'un país imaginat...*

¹⁹⁵ Vega RODRÍGUEZ-FLORES: *Nación española...*

exponencial, i més si es compara amb la resta de formacions valencianistes de la transició i posteriors: Tanmateix, parlar del PSPV és parlar d'una de les corrents polítiques més analitzades al llarg dels anys si es té en compte el procés de la seua formació i les entitats prèvies que es poden considerar precursors del PSPV, fundat l'any 1974 a la clandestinitat.

El recorregut del PSPV començà de la mà de tres agrupacions que s'han considerat les primigènies: El Moviment Social Cristià de Catalunya (més conegut com a MOSCA) nascut el 1960; la seua continuació: l'Acció Socialista Valenciana (1962) i per últim, el Partit Socialista Valencià (1964). La creació d'aquest últim no és casualitat que coincidisca amb la popularització de l'obra de Joan Fuster: molts dels seus fundadors, en la seua pràctica totalitat estudiants universitaris provinents de famílies estables econòmicament i amb professions liberals, havien estat (o continuaven sent) assidus a les tertúlies a casa de l'assagista suecà. Com afirma Xavier Ferré, Fuster veia en aquesta aproximació dels joves al valencianisme com una superació del "vell problema valencià de les minories"¹⁹⁶. Aquest era el cas d'Eliseu Climent, Joan Francesc Mira, Alfons Cucó, Ferran Martínez o Vicent Àlvarez, fundadors del Moviment Social Cristià de Catalunya l'any 1960 fruit de les converses i de l'aprenentatge de la mà de Joan Fuster i dels seus contactes amb Catalunya¹⁹⁷. Aquest recorregut d'agrupacions polítiques va lligat a les afinitats de caràcter demòcratacristianes pel recorregut acadèmic d'alguns dels seus fundadors, antics alumnes jesuïtes, així com tendències més lligades al marxisme, com desprenien les publicacions realitzades a través de la revista "Diàleg", publicació lligada a les i els estudiants del MOSCA. És acceptat per la totalitat dels estudis que aquesta organització política fou la base sobre la qual es creà en 1964 el PSV, passant a denominar-se prèviament Acció Socialista Valenciana per així tenir un nom "menys pancatalanista i cristià, però de contingut semblant"¹⁹⁸. La Declaració de principis de l'ASV deixava clara tant la seua ideologia socialista com

¹⁹⁶ Xavier FERRÉ: "Context nacional de "Nosaltres els valencians"", a: *La Rella: anuari de l'Institut d'Estudis Comarcals del Baix Vinalopó*, núm.18, 2005, pàg.174.

¹⁹⁷ Molt hagué de veure en la creació del MOSCA el que Benito Sanz i Miquel Nadal anomenen el "Viatge iniciàtic dels 13" a Catalunya, organitzat per Joan Fuster i per Max Cahner, a Miquel NADAL, Benito SANZ: *Tradició i modernitat....*, pp.80-91.

¹⁹⁸ *Íbid.*, pàg.92.

la seua adscripció nacional. D'una banda, feien palès el seu rebuig al capitalisme, que s'havia demostrat a ulls de l'ASV com ineficaç i que per tant, havia de virar cap a una economia socialista. Pel que respecta la qüestió identitària, el marc nacional en el que havia de desenvolupar-se el País Valencià era el dels Països Catalans, idea que continuà vigent a les formacions socialistes posteriors creades a partir d'aquest primigeni ASV. Cal tenir en compte la velocitat dels processos que s'emmarquen en aquesta cronologia, sobretot a partir de l'entesa de que el recorregut de molts dels seus militants era solament durant els anys universitaris, espai de debat i desenvolupament de les idees fusterianes entre aquella primera generació que no havia viscut la Guerra Civil i que també integrava el Moviment Social Cristià de Catalunya: Josep Vicent Marqués, Cèlia Amorós, Manuel Ardit, Valerià Miralles o Josep Lluís Blasco. A diferència del que es donà amb altres formacions nacionalistes catalanes, gallegues o basques, al PSV es troben diferents tendències antifranquistes. Aquesta serà una de les diferències més significatives respecte a la resta d'agrupacions nacionalistes de l'estat, les quals sí tenien una ideologia relativament homogeneïtzada al seu interior, com era el cas d'Ekin al País Basc, Unión do Pobo Galego a Galícia o el Front Nacional de Catalunya al Principat¹⁹⁹. A més, com afirma Joan Martí:

“Mentre el PSV i els seus integrants partien del no res, -a penes alguns dels seus membres havia tingut relació amb els grups valencianistes que quedaven a València, o tenien alguna vaga referència valencianista a partir del nucli familiar-, les noves generacions de nacionalistes gallegos, bascos i catalans, partien del que quedava estructurat dels seus respectius moviments nacionals”²⁰⁰.

¹⁹⁹ Per saber-ne més al respecte dels tres moviments nacionalistes als anys seixanta: John SULLIVAN: *El nacionalismo vasco radical. 1959-1986*, Editorial Alianza, Madrid: 1988; Justo BERAMENDI; Xosé Manoel NÚÑEZ SEIXAS: *O nacionalismo galego*, Promocions Culturais Galegas, Santiago de Compostel·la: 1996; Robert SURROCA (coord.): *Memòries del Front Nacional de Catalunya: Cavalcant damunt l'estel*, Editorial Arrel, Barcelona: 2006.

²⁰⁰ Joan MARTÍ: *Socialistes d'un país imaginat...*, pàg.53

Aquesta nova formació política va estar influïda per les tendències nacionalistes del moment i en especial, la catalana: figures com Jordi Pujol, Max Cahner o la revista Serra d'Or eren el mirall en el qual mirar-se per desenvolupar una nova identitat nacional lligada al socialisme²⁰¹. A més, comptava amb un nucli de gent cada vegada més gran si es compara amb les formacions anterior, les quals aportaren una gran part de la militància²⁰². Gràcies a açò, el PSV es pogué expandir cap a altres poblacions del país, a més de continuar tenint el protagonisme estudiantil a la Universitat de València. La creació i conformació d'un grup nacionalista d'esquerres com era el PSV anava de la mà d'altres moviments similars a l'Europa Occidental. Els casos més destacables es poden trobar a la França de Charles de Gaulle: El 1963 es creà al País Basc francès Enbata, formació política que reclamava l'autodeterminació del poble basc a l'estat francès; en 1964 es va conformar l'Unión Démocratique Bretonne i l'any 1967 es crearen tant l'Action Régionaliste Corse com el Mouvement Régionaliste d'Alsace-Lorraine. Dites formacions nasqueren al caliu de la descolonització i basant-se en els seus postulats per defensar la plena autonomia dins del marc francès i europeu i autoidentificant-se com marxistes²⁰³. Altres exemples els trobem a Escòcia amb l'Scottish National Party i a Gal·les amb el Plaid Cymru, que als anys seixanta canvià el seu paradigma, apostant per qüestions relacionades amb els drets lingüístics, dur a terme una descentralització de la política del Regne Unit amb la demanda d'un parlament gal·lès i el ple reconeixement de Gal·les com a membre de l'ONU. I tot des de posicionaments socialistes i deixant de banda el tradicionalisme previ lligat a l'acció cultural. Dit canvi de paradigma cap a la modernitat en el camp de les identitats els valgué el reconeixement electoral: el 1966 per primera vegada el Plaid Cymru aconseguia, de la mà del seu líder Gwyfor Evans, un representant a Westminster²⁰⁴. Es pot parlar doncs, de que els anys seixanta foren els d'eclosió

²⁰¹ *Ibid.*, pàg.134.

²⁰² No sense debat intern, arribant a una escissió per part d'un sector que prompte

²⁰³ Per saber-ne més, Tudi KERNALEGENN; Romain PASQUIER: *L'Union démocratique bretonne. Un parti autonomiste dans un État unitaire*, PU Rennes, Rennes:2014

²⁰⁴ Fou elegit quatre mesos després de les eleccions pel que es coneix com a "by-election" (per la mort d'un parlamentari). Per saber-ne més, Lieven DE WINTER; Huri TÜRSAN (ed.): *Regionalist parties in Western Europe*, Ed. Routledge, Londres: 1998.

dels nacionalismes sense estat a l'Europa Occidental, sent l'estat espanyol, tot i que diferent en el context polític, similar en la qüestió de demandes nacionals.

A la seua declaració de principis el PSV deixava clar el seu objectiu final, basat en posicionaments marxistes, tot i no autoproclamar-los. Hom pot veure doncs com la comunitat nacional dels Països Catalans és afirmada, diferenciant-se de la resta de l'estat espanyol²⁰⁵, el qual hauria de virar cap a una "Confederació de Països Socialistes" amb l'autogovern per al País Valencià²⁰⁶. Per tant, sí es veu una clara continuació dels posicionaments previs, que continuaran en el posterior PSPV i que ja a la segona meitat dels anys seixanta de la mà d'un revifament del comunisme i de l'arribada de noves tendències provinents del moviment del maig del 68, entra en declivi. No s'ha d'oblidar que les diferents crisis internes jugaren un paper fonamental, sobretot a partir de la creació el 1966 de Comissions Obreres, que dividí als socialistes entre la tendència més esquerrana²⁰⁷ i la més nacionalista²⁰⁸, provocant la pèrdua d'un sector de la militància més pròxim a la lluita obrera. En aquest sentit, la discussió historiogràfica se centra en l'any de finalització de l'activitat per part del PSV: mentre que Eliseu Climent data la fi al 1968 amb la seua eixida cap al món de la cultura, Josep Vicent Marqués la fixà en 1970 després dels últims actes a la ciutat d'Elx. Altres posicionaments, com ara el d'Alfons Cucó donen a entendre que el PSV no fou un grup dividit internament i que solament ho va ser en certs punts i moments del seu relat com a formació²⁰⁹.

La militància del PSV acabà dividint-se entre diferents organitzacions de nou cuny, així com abandonant la política per centrar-se en noves tasques culturals (com són els casos d'Eliseu Climent amb la llibreria Tres i Quatre, però també Joan Francesc Mira, Manuel Ardit o Cèlia Amorós) tot i continuar recolzant diferents plataformes polítiques de nou cuny. Un sector de l'extingit partit acabà al PCE (Pedro Zamora o José Rodrigo), mentre que altres crearen noves plataformes nacionalistes (Vicent Ventura, Joan Josep Pérez Benlloch, Alfons Cucó) o iniciaren el

²⁰⁵ Alfons CUCÓ, Vicent GARCÉS, Empar JUAN, Josep SANCHIS: *Partit Socialista...* pàg.100

²⁰⁶ Miquel NADAL, Benito SANZ: *Tradició i modernitat...*, pàg.142

²⁰⁷ Liderada per Vicent Àlvarez.

²⁰⁸ Amb Eliseu Climent com a màxim representant.

²⁰⁹ Alfons CUCÓ: *País i estat...*, pàg. 272.

seu recorregut a l'esquerra radical (Vicent Àlvarez, Josep Lluís Blasco, Josep Vicent Marqués, Valerià Miralles). Per últim, altres acabaren inflant les llistes del PSOE (Ricard Pérez Casado, Manuel Casesnoves)²¹⁰. No obstant, tot i la fi del PSV que, per altra banda, mai es donà objectivament sinó que acabà de deixar de tenir funcions i activitat, la base d'un nou valencianisme d'esquerres quedà present amb la formació de diferents partits hereus dels seus postulats: Germania Socialista (1970) i el Grup d'Acció i Reflexió Socialista (1973). El primer, liderat per Josep Vicent Marqués, Cèlia Amorós o Damià Mollà, mentre que el segon, de la mà de Vicent Ventura, Joan Josep Pérez Benlloch i Màrius Garcia Bonafé, acabà derivant el 1974 en el Partit Socialista del País Valencià²¹¹. Ambdues formacions compartien el passat del PSV, així com el lligam universitari. Ara bé, la diferència entre Germania Socialista i el GARS (i posterior PSPV) residia en que els primers no consideraven que existís una identitat nacional pancatalana²¹², mentre que els segons afirmaven "la singularitat del País Valencià com a poble, reconeix el seu tronc històric, la seua integració en l'àrea cultural dels Països Catalans"²¹³. Però, a nivell identitari, quina era la base sobre la qual s'assentava el nou PSPV? La seua autoidentificació nacional impregnava tota la documentació interna²¹⁴. Com deixaren palès, "ens trobem ara en un procés de recuperació progressiva de la nostra personalitat nacional unitària, a partir de l'afirmació de la personalitat específica del País Valencià, del Principat i de les Illes"²¹⁵. Com afirma Jesús Sanz, la formació es mostrava partidària del projecte dels Països Catalans, del marxisme i del

²¹⁰ Tots aquestos exemples i més es troben a Miquel NADAL, Benito SANZ: *Tradició i modernitat...*, pàg.228.

²¹¹ Joan MARTÍ: *Socialistes d'un país imaginat...*, pp.69-70.

²¹² Vega RODRÍGUEZ-FLORES: "Nació i classe. L'esquerra radical en la transició valenciana", a: Ferran ARCHILÉS (coord.): *Transició política i qüestió nacional al País Valencià*, núm.67, Revista Afers, Catarroja (2010), pàg.680; Xavier FERRÉ: "Etapa de generació teòrica de Germania Socialista (1970-1972)", a *Historia Actual Online*, núm.53, 2020, pàg. 81.

²¹³ Alfons CUCÓ, Vicent GARCÉS, Empar JUAN, Josep SANCHIS: *Partit Socialista...*, pàg.106.

²¹⁴ Cal afirmar que el GARS mai arribà a tenir una documentació important al respecte del tema, essent més bé reduïda. Solament es troben certes anotacions de caràcter personal. Per a més informació: Joan MARTÍ: *Socialistes d'un país imaginat...*pàg.70

²¹⁵ Alfons CUCÓ, Vicent GARCÉS, Empar JUAN, Josep SANCHIS: *Partit Socialista...*, pàg.34

federalisme a tots els nivells²¹⁶ però, com afirmaven alguns dels seus integrants com ara Vicent Garcés: "Som contraris a la separació i estem, en conseqüència, contra el separatisme"²¹⁷. Per a Toni Rico aquesta reformulació dels Països Catalans era en essència una reformulació d'una altra Espanya, però Espanya al capdavant²¹⁸. Aquest primer PSPV, conjuntament amb Reconstrucció Socialista del País Valencià, l'Agrupament Socialista del País Valencià i els Socialistes Valencians Independents, acabarien iniciant un procés de convergència i unitat a les últimes fuetades del franquisme, creant un nou espai d'unitat socialista de caràcter valencianista basat tant en l'emancipació social com la nacional i amb un futur esperançador per als seus creadors però que es demostrà superat a nivell a la primera contesa electoral pel PSOE. Abans, això sí, ja es podien veure diferents posicionaments de futur pel que respecta a la formació nacionalista: mentre que un sector, encapçalat per Ernest Lluch, Alfons Cucó i Vicent Soler eren partidaris de crear vincles amb el PSOE-PV, altra part de la formació liderada pels germans Joan i Vicent Garcés s'oposava²¹⁹. El 1977 marcà pràcticament el final del recorregut del PSPV. Just abans de les eleccions el partit acabà per dividir-se internament entre aquells pro-FPS (electoralment baix les sigles del PSP-Unitat Socialista del País Valencià) i els pro-PSOE (PSPV, que es presentà en solitari per Castelló i València), provocant litigis jurídics pel que fa al nom de la formació. Finalment, un any després el PSPV acabaria sent absorbit pel PSOE-PV, aspecte que es tractarà posteriorment d'una manera més exhaustiva.

²¹⁶ Jesús SANZ: *La cara secreta de...*, pàg.39.

²¹⁷ Amadeu FABREGAT: *Partits polítics al País Valencià, Vol. II...*pàg.69.

²¹⁸ Toni RICO: "Quan dir "Països Catalans" volia dir "Espanya". Els Països Catalans en la narrativa política de la Transició (1975-1978), a: Ferran ARCHILÉS (ed.): *Inventar la nació. Cultura i discursos nacionals a l'Espanya contemporània*, Editorial Afers, Catarroja:2017

²¹⁹ Jesús SANZ: *La cara secreta de...*, pp.41-42.

2.3. La construcció d'un nacionalisme interclassista: la UDPV

Com s'ha afirmat, la UDPV ha estat de les dos corrents valencianistes sorgides durant el franquisme, la menys analitzada i estudiada a l'haver tingut tot el protagonisme l'esquerra socialista, fent palesa a nivell d'estudi la màxima fusteriana de que el País Valencià seria d'esquerres o no seria. Així, hom pot trobar la falta de consideració que se li ha fet al moviment democratacristià. Poques són per tant les obres realitzades que tracten els inicis de la UDPV i la seua trajectòria, tot i que en l'actualitat l'auge dels estudis de la transició han anant omplint els buits al respecte. Un buit que ja al seu moment Amadeu Fabregat intentà omplir gràcies a la seua obra *Partits polítics al País Valencià*²²⁰, un dels primers treballs sobre la qüestió política valenciana creats durant la transició democràtica i que compta amb testimonis directes. Així, trobem a l'obra d'Agustí Colomer²²¹ una de les millors anàlisis concretes fetes fins la data de la Unió Democràtica, encara que no l'única. Autors com Lluís Bernat Prats²²² han tractat la UDPV a diferents obres, essent també un tema transversal a diferents publicacions²²³. D'aquest últim autor és l'obra més acurada i recent pel que fa a la UDPV, en la qual traça una cronologia i la història de la formació valencianista des dels inicis fins a la seua desaparició²²⁴.

Encara que la data d'inici de l'activitat política de la formació no està del tot clara segons la bibliografia ni la documentació d'arxiu²²⁵, tot indica que el partit es creà el 1965 sota el nom d'Unió Democràtica del Poble Valencià (UDPoV) als nuclis

²²⁰ Amadeu FABREGAT: *Partits polítics al País Valencià. I*, Eliseu Climent editors, València: 1976; Amadeu FABREGAT: *Partits polítics al País Valencià, Vol. II*, Eliseu Climent editors, València: 1977.

²²¹ Agustí COLOMER: *Retrobar la tradició...*

²²² Lluís Bernat PRATS: "Nació, Transició i democràcia cristiana..."; Lluís Bernat PRATS: "La Unió Democràtica del País Valencià..."; Joan MARTÍ, Lluís Bernat PRATS: *L'alternativa nacionalista al País Valencià durant...*

²²³ Francesc MARTÍNEZ: "La Transició política..."

²²⁴ Lluís Bernat PRATS: *Democràcia cristiana i valencianisme...*

²²⁵ Per saber-ne més pel que fa a l'any en què es fundà el partit i les diferents versions que hi ha a nivell historiogràfic vegeu: Lluís Bernat PRATS: *Democràcia cristiana i valencianisme...*pàg.70.

universitaris pròxims al valencianisme i no tan marcadament esquerrans (tot i autoconsiderar-se de centre-esquerra²²⁶) com els que sí es podien veure al Partit Socialista Valencià, no fou fins els darrers anys del franquisme quan aconseguí tenir la maduresa i implantació suficient per ser considerat un partit a l'ús i amb una base relativament significativa si es compara amb la resta de formacions valencianistes anteriors. Des d'un principi l'embrió de la UDPV es considerà un partit pròxim a la Unió Democràtica de Catalunya, de caràcter humanista, moderat i basat en la democràcia cristiana europea. El lligam amb la UDC no és solament nominal: la Unió Democràtica de Catalunya col·laborà en la creació de la UDPV al 1965 com també ho feu el 1974 amb la formació Unió Democràtica de les Illes Balears. Com afirmà anys després Vicent Ruiz Monrabal, de la UDPV (i posteriorment de la UCD), s'identificaven "amb punts i comes" amb els plantejaments de la Unió Democràtica de Catalunya: "Teníem el mateix plantejament nacional i democratacristià"²²⁷. Als seus inicis, impulsats sobretot per joves universitaris com Vicent Miquel o Rafel Lluís Ninyoles, la UDPoV tingué un àmbit d'actuació més bé reduït, sent aquest la ciutat de València i comptant amb "Al Vent", una revista pròxima a l'ideari del partit que publicà disset números fins el 1968, any de la seua desaparició. Com afirma Lluís Bernat Prats, es definirà com "un partit democràtic, no confessional, inspirat en l'humanisme cristià i valencianista"²²⁸, seguint les tesis de Joan Fuster i del comunitarisme filosòfic²²⁹. Emili Selfa, jove simpatitzant de la UDPV al Tardofranquisme afirma que la militància solia esdevindre:

"Per tradició personal i familiar, provinents d'ambients de l'església. La democràcia cristiana cobria per a nosaltres els dos aspectes essencials en aquells anys com eren l'ètica humanística que representava eixa democràcia

²²⁶ Amadeu FABREGAT: *Partits polítics al País Valencià, Vol. II...* pàg.102.

²²⁷ "El conseller Villalonga rep atacs poc justificats. Entrevista a Vicent Ruiz Monrabal", *Setmanari El Temps*, 11 de desembre de 1995, núm.599, pp.42-45.

²²⁸ Lluís Bernat PRATS: "Nació, Transició i democràcia cristiana...", pàg.620.

²²⁹ Amadeu FABREGAT: *Partits polítics al País Valencià, Vol. II...* pàg.92.

cristiana i el valencianisme que irradiava aquella Unió Democràtica del País Valencià”²³⁰.

En la seua definició nacional afirmaven la personalitat pròpia del poble valencià, les Illes Balears, Catalunya i el Rosselló, essent també una comunitat nacional²³¹, idea que amb els anys, va anar diluint-se per canviar finalment cap a postulats purament valencianistes. Al si de la UDPoV a partir dels anys setanta i després d’una davallada a finals dels seixanta, es pot veure l’entrada de dos grups: d’una banda un sector de la vella “Derecha Regional Valenciana”, d’entre els quals destacava Joaquim Maldonado, i per altra, la gent d’Unió Democràtica Valenciana, liderada per Vicent Ruiz Monrabal. Aquest procés d’integració comportà el canvi de nom, ara sí Unió Democràtica del País Valencià, per una banda amb les referències nacionals fusterianes que aportà l’antiga UDPoV i per altra, la qüestió del posicionament democratacristià del “gilroblisme” provinent de la DRV i de la UDV²³². No obstant, el partit no seria legalitzat fins el febrer del 1977.

Però, quin era el marc identitari de la formació democristiana? La UDPV s’integrà a la Taula Democràtica de València el 1973 i un any després, al seu II Congrés, deixava palesa la seua lleialtat nacional: el poble valencià, el qual:

“Té una realitat ben diferenciada, amb la nostra personalitat social, cultural, econòmica i històrica pròpia. [...] Aquesta constatació no és altra cosa que l’afirmació d’un dret fonamental de tots els pobles. El principi d’autodeterminació reconegut en la carta de les Nacions Unides”²³³.

La UDPV reconeixia a les seues bases “els vincles comunitaris que per llengua, cultura i història relacionen al País Valencià amb Catalunya i les Illes, basant-se en la federació dels pobles espanyols”²³⁴. Com es veu, a més de parlar de

²³⁰ *Entrevista digital amb Emili Selfa feta per l’autor, Carcaixent-Beniopa (Gandia), 4 de maig de 2020.*

²³¹ Lluís Bernat PRATS: “Nació, Transició i democràcia cristiana...”, pp.620-621.

²³² Lluís CATALÀ: *Fonaments de la identitat...*, pp.528-529.

²³³ Agustí COLOMER: *Retrobar la tradició...*, pàg.169.

²³⁴ *Íbid.*, pàg.169.

la necessitat d'acabar amb la diferenciació de classes, optant pel cooperativisme, l'economia social (inclús no refusant la socialització de les grans empreses) i la cogestió i la participació de la propietat²³⁵, la qüestió nacional quedava clara al si de la UDPV, essent el País Valencià el centre de tota acció política i englobant-lo dins dels marges del fusterianisme del moment, ara bé, reformulat-lo: no parlaven de "nació" sinó de "societat", mentre que entenien que els lligams amb la resta dels Països Catalans eren de caràcter cultural, esborrant qualsevol nexa de caràcter polític. Com afirma Toni Rico, "tenien com a projecte últim la construcció d'una altra Espanya en la qual els valencians, i per extensió els Països Catalans, poguessen encaixar"²³⁶. Sigué possiblement la primera revisió a les tesis fusterianes que es va fer des de posicionaments polítics. Com afirmaven al II Congrés, "Els valencians constituïm, com a poble, una realitat ben diferenciada, amb la nostra personalitat social, cultural, econòmica i històrica pròpia"²³⁷. I aquesta diferenciació era tant amb l'estat espanyol com amb Catalunya ja que, com afirmava Vicent Ruiz Monrabal, "evidentment el nostre partit no és separatista, ja que defensem la unitat de l'Estat espanyol dins una estructura federalista i autonòmica"²³⁸.

La Unió Democràtica treballava col·lectivament amb altres partits pròxims a la democràcia cristiana²³⁹. Inclús amb aliances internacionals com la que descriu Emili Selfa, que relata un acte en el que la Unió Democràtica convidà a l'ex Primer

²³⁵ Agustí COLOMER: "El nacionalisme valencià d'arrel personalista. D'Acció Nacionalista Valenciana a Unió Democràtica del Poble Valencià", a: Manuel LANUSSE; Joan Alfred MARTÍNEZ; August MONZÓN (editors): *Vida amunt i nacions amunt. Pensar el País Valencià en temps de globalització*, PUV, València: 2008, pàg.328

²³⁶ Toni RICO: "Quan dir Països Catalans...", pp.219-220.

²³⁷ Agustí COLOMER: "El nacionalisme valencià d'arrel personalista...", pàg.329.

²³⁸ Amadeu FABREGAT: *Partits polítics al País Valencià, Vol. II...* pàg.101

²³⁹ Formant part a partir del 1975 del *Equipo Demócrata Cristiano del Estado Español*, conjuntament amb el *Partido Nacionalista Vasco*, la Unió Democràtica de Catalunya, *Izquierda Democrática* i la *Democracia Social Cristiana*. Posteriorment a l'entrada de la UDPV se sumarien altres partits com el *Partido Popular Galego* i la *Agrupación Popular Navarra*, mentre que la DSC canviaria el seu nom pel de *Federación Popular Democrática*. Més a: *Íbid.*, pàg.95.

Ministre italià Aldo Moro, de la Democràcia Cristiana Italiana mesos abans del seu assassinat²⁴⁰. És aquesta nova etapa que s'inicià amb l'entrada al Consell Democràtic i amb el treball de la mà d'altres partits demòcrates i cristians quan es va viure el moment de més ressò de la UDPV, tot i que acabà estrepitosament amb una derrota electoral que, si bé entrava dins de les possibilitats, fou inesperada per ser pitjor del que es pogués imaginar en un primer moment. Fins aleshores les expectatives del partit eren molt optimistes. Servisca com exemple l'enquesta respecte el recolzament als partits d'àmbit autonòmics, que donava als posicionaments valencianistes un 19'5% dels vots a l'any 1977²⁴¹. Durant aquesta etapa de plenitud es dugué a terme el III Congrés de la UDPV. Al maig de 1976 es definí amb més claredat al País Valencià com a realitat políticament reconeguda, optant pel federalisme com a model d'organització politico-administrativa²⁴² i passant a formar part de la Taula de Forces Polítiques i Sindicals del País Valencià. La UDPV, com el nou PSPV, es posicionaren en una cordial discrepància amb els posicionaments fusterians gràcies a l'aparició de joves universitaris que inicien el camí cap a la reflexió crítica²⁴³. El pes de la formació fou tal que a la manifestació del juliol de 1976 en favor de la democràcia i on més de 100.000 persones eixiren al carrer, Lluís Font de Mora, qui un any més tard seria cap de llista al Senat per la UDPV a València, llegí el manifest escrit per la Taula per a l'ocasió. El futur de la UDPV i de l'esquerra valencianista en general era vist amb gran optimisme, tot i que els contactes amb la formació d'Adolfo Suárez eren constant i fins l'últim moment s'intentà consolidar una UCD-València conjuntament amb el PDL-PV de Francesc de Paula Burguera i el PPCV d'Emilio Attard, qui no estava d'acord en l'entrada dels valencianistes²⁴⁴. No obstant les bases de la formació demòcrata-cristiana s'hi negaren. Segons afirmà Vicente Ruiz Monrabal, de trenta persones

²⁴⁰ *Entrevista digital amb Emili Selfa*, 4 de maig de 2020.

²⁴¹ Salustiano DEL CAMPO; Manuel NAVARRO; José Félix TEZANOS; *La cuestión regional española*, Cuadernos para el dialogo, Madrid: 1977, pàg.87.

²⁴² Lluís Bernat PRATS: "Nació, Transició i democràcia cristiana...", pàg.628.

²⁴³ Josep SOLVES: *El pensament nacionalista...*, pàg.64

²⁴⁴ Jesús SANZ: *La cara secreta de...*, pàg.32 i pp.55-56.

que integraven el Consell General de la UDPV, vint-i-nou rebutjaren la possibilitat d'anar en llistes per UCD-València mentre que s'hi donà una abstenció²⁴⁵.

Però amb l'exclusió de la Taula de les negociacions prèvies a la Llei de la Reforma Política, s'esvania tota possibilitat de que el País Valencià tingués cert reconeixement diferenciat com a territori com sí van aconseguir Catalunya, el País Basc i, posteriorment, Galícia i Andalusia. Començava així el declivi de la personalitat pròpia valenciana en un moment en el que la victòria al camp de la simbologia era essencial per legitimar-se. Aquest declivi del valencianisme polític i per tant de la UDPV en detriment d'altres forces de caràcter estatal es materialitzà a les primeres eleccions legislatives després de la mort del general Franco. Com es pot comprovar, la UDPV es va moure en tot moment dins del fusterianisme que impregnava als moviments antifranquistes. Primerament des d'un posicionament purament fusterià per a partir dels anys setanta virar cap a posicionaments valencianistes i de federació dels pobles. Aquesta tradició que inicià la UDPV i que no tingué més recorregut que aquell que la cronologia ací marcada estableix (1965-1978) acabà passant a formar part d'altres grups polítics, especialment la Unión de Centro Democrático d'Adolfo Suárez²⁴⁶ i el Partit Nacionalista del País Valencià, de nova creació i liderat per Francesc de Paula Burguera. Certament, hi hagué certs moments als anys vuitanta i noranta on la UDPV reaparegué com a actor cívic, però d'una manera anecdòtica i intermitent.

2.4. No tots els que diuen "Autonomia! Autonomia!" diuen realment "Autonomia!"

Ja des de finals del franquisme, un sector majoritari del País Valencià s'havia posicionat al costat de les llibertats i del futur sistema democràtic, deixant un fet clarament identificable amb la rigidesa d'un procés que no acabava de deslligar-se del seu passat dictatorial ni de les seues elits dirigents, provinents totes de l'últim

²⁴⁵ Lluís Bernat PRATS: *Democràcia cristiana i valencianisme...* pàg.151.

²⁴⁶ "Cuando reucedé la marabunta", *Valencia Semanal*, núm.1, 10-17 desembre 1977, pàg.10.

franquisme. Un exemple clar de contraposició al sistema franquista fou la detenció i empresonament dels coneguts com a “els 10 d’Alaquàs”²⁴⁷ al juny del 1975, fet que significà la mobilització de tot el bloc d’oposició al règim i la constitució del Consell Democràtic del País Valencià com a plataforma alternativa a la Junta Democràtica, la qual s’havia negat a que el País Valencià accedís al paquet proveït per a les conegudes com a nacionalitats històriques que sí foren afirmades per la Junta Democràtica Espanyola, reunida a París al març del 1975²⁴⁸. Ni el PCE ni el PSOE tenien una proposta concreta per al País Valencià més enllà d’un plantejament general d’estat federal amb un corpus jurídic que contemplés el principi d’autodeterminació, idea que ja a l’any 1977 s’havia oblidat amb unes eleccions parlamentàries de les quals eixí victoriosa la UCD. La població espanyola moderà el seu discurs en favor d’opcions no tan extremes com les que es podien trobar a l’esquerra (PCE) o a la dreta (AP), apostant sobretot per la ja citada UCD i per un PSOE que eixí enfortit dels comicis del 1977 i que no solament significaren la conformació d’un parlament democràticament electe: també la Constitució de diferents Assemblees de Parlamentaris a tot l’estat espanyol per fer possible la instauració de governs territorials i la confecció d’un Estatut d’Autonomia. Les gestions es tramitaren dies després de les eleccions a les Corts espanyoles si bé, alguns territoris ja s’havien constituït com fou el cas basc, fou ara quan l’Assemblea de Parlamentaris valenciana inicià els debats sense molt de recorregut, com es tractarà d’analitzar ací.

Com s’ha vist, el relat del nacionalisme polític valencià acabà desembocant en dues formacions polítiques l’any 1977: d’una banda, la UDPV, demòcrata-cristiana a l’estil europeu i d’altra, el nou PSPV, amb una base marcada per les tendències marxistes. Ambdós partits, creats al caliu de les tesis fusterianes, esperaven obtenir uns resultats positius a les primeres eleccions democràtiques després de la mort del dictador, tot i que aquest entusiasme poc a poc va anar perdent-se amb el transvasament de militància els mesos previs a la contesa electoral. Fins aleshores la sensació entre les diferents formacions de tallfusteria

²⁴⁷ Ernest Lluch, Vicent Soler, Joan Josep Pérez Benlloch, Laura Pastor, Xavier Navarro, Carles Martínez, Josep Guia, Carles Dolç, Josep Corell i Francesc Candela.

²⁴⁸ Més a: Mariano GARCÍA, José Miguel SANTACREU: *La transició democrática...*, pàg.15; Jesús SANZ: *La cara secreta de...*, pàg.24.

(independentment del grau de fusterianisme intrínsec) era la de viure un estat òptim per al desenvolupament d'una identitat diferenciada²⁴⁹. La derrota electoral fou l'inici d'un procés de repensar el futur del nacionalisme valencià. A les eleccions legislatives del juny del 1977 es demostrà que al País Valencià l'adscipió nacional no-espanyola no tenia cabuda a nivell polític, tal com es desprèn dels resultats, sent el PSOE el partit més votat al País Valencià, seguit de la UCD, el PCE i Alianza Popular. A més d'estos quatre partits, tant el PSP com la Candidatura Independiente de Centro, aconseguiren escons a Madrid. Per contra, ni la UDPV²⁵⁰ ni el PSPV aconseguiren cap representant, obtenint un 2,60 i un 1,67% de l'electorat, respectivament.

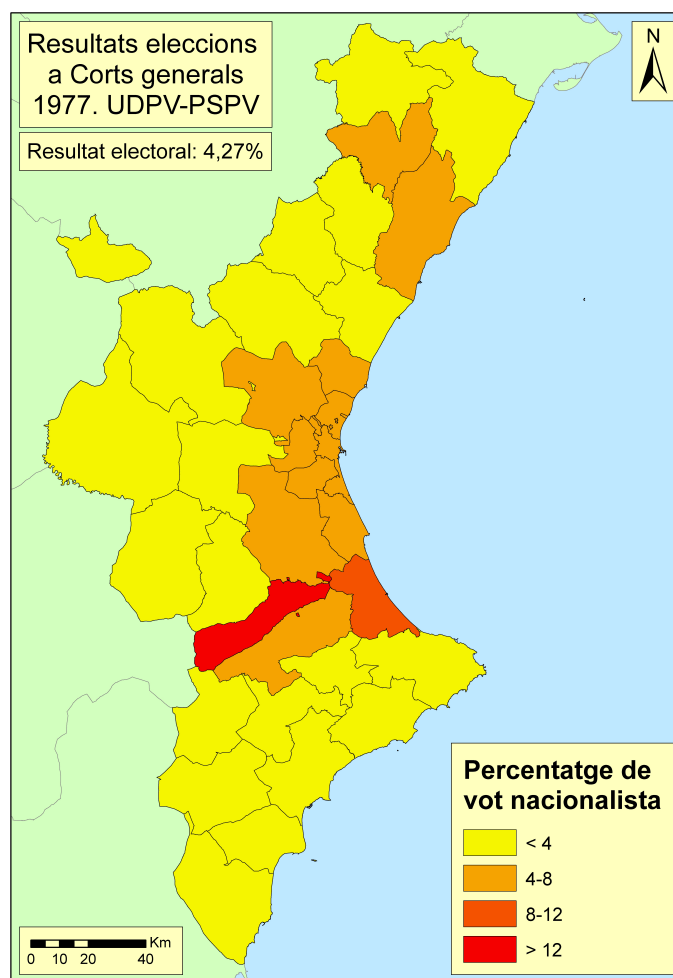
Eleccions generals 1977	Circ. Castelló	Circ. València	Circ. Alacant	País Valencià
PSOE diputats	29,48% 2	36,66% 7	38,90% 4	36,40% 13
UCD diputats	35,43% 2	31,04% 5	35,96% 4	33,05% 11
PCE diputats	5,91% 0	9,84% 1	9,20% 1	9,15% 2
AP diputats	6,15% 0	5,60% 1	6,52% 0	5,94% 1
PSP diputats	2,71% 0	5,44% 1	3,94% 0	4,65% 1
CIC diputats	12,57% 1	- -	- -	1,60% 1
UDPV diputats	2,32% 0	3,23% 0	1,49% 0	2,60% 0
PSPV diputats	1,57% 0	2,54% 0	- -	1,67% 0

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

²⁴⁹ Toni RICO: "Quan dir "Països Catalans"...", pàg.219.

²⁵⁰ Agrupada sota les sigles de la Coalició Electoral Equip de la Democràcia Cristiana.

El suport màxim vingué donat a la comarca de la Costera amb un 14,33% dels vots²⁵¹, seguida de la Safor (8,68%²⁵²) i la Vall d'Albaida (7,17%²⁵³). Per contra, els pitjors resultats es troben tant a l'interior de la província de Castelló (Alt Millars, 1,32%) com al sud del País Valencià (Baix Vinalopó: 0,76%; Baix Segura: 0,91%). Cal dir, respecte a la circumscripció alacantina que per aquesta el PSPV no arribà a presentar-se per no presentar a temps el recurs contra la no autorització de la Junta Electoral Provincial per concórrer a les eleccions²⁵⁴.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.
Mapa realitzat per Jordi Benavent.

²⁵¹ 7,67% per a la UDPV i el 6,66% per al PSPV.

²⁵² En aquest cas el PSPV (4,64%) superà els resultats de la UDPV (4,04%).

²⁵³ PSPV: 4,04%, UDPV: 3,13%.

²⁵⁴ Joan MARTÍ: *Socialistes d'un país imaginat...* pàg.171.

El nacionalisme valencià no havia resultat una ruptura com sí ho va significar el nacionalisme basc i català. El primer, de la mà sobretot del PNB (amb 8 diputats), però també d'Euskadiko Ezkerra (amb un diputat), visibilitzaren la qüestió basca a nivell polític mentre que el segon aconseguí 14 diputats de la mà del PDC, UCDC i EC²⁵⁵. El País Valencià quedava electoralment al nivell del nacionalisme gallec que, amb un 4,43% dels vots, tampoc aconseguí cap representant: mentre que el Partido Socialista Galego es feia amb el 2,41% de l'electorat, el Bloque Nacional – Popular Galego aconseguia el 2,02%. El fusterianisme polític que representaven les dues formacions valencianes quedava al marge, iniciant el camí cap a la fundició, bé al PSOE, bé a la UCD o bé a l'abandonament de les estructures polítiques. Les evolucions polítiques catalanes i valencianes foren doncs molt diferents en matèria de consciència nacional. Quina era la visió des de Catalunya del País Valencià i d'una possible unió més enllà de la cultural? Tarradellas, president de Catalunya retornat de l'exili afirmava que la seua relació amb Joan Fuster era distant²⁵⁶. Més informació al respecte dels lligams polítics entre Catalunya i el País Valencià de la Transició es pot extraure de l'entrevista feta al propi president català al setmanari *El Temps*. En ella Tarradellas afirmava que mai havia estat partidari de l'idea política dels Països Catalans, que “des del punt de vista polític aquest lligam no té cap base” tot i que a nivell cultural i lingüístic sí assumia eixa unió: “Jo crec que som germans dels valencians i de tot aquell que parli català, però em fa l'efecte que la unitat política i cultural són coses diferents”²⁵⁷. En aquest sentit, Doro Balaguer, ex-militant del PCPV, afirmava que,

“Tinc entès que una de les condicions que Suárez va posar a Tarradellas per ser nomenat president de la Generalitat va ser no parlar de

²⁵⁵ 11 per part del Pacte Democràtic per Catalunya (amb Jordi Pujol i Ramón Trias al capdavant); 2 per la Unió del Centre i la Democràcia Cristiana de Catalunya (amb Antoni Cañellas com a referent) i 1 per Esquerra de Catalunya (Heribert Barrera).

²⁵⁶ Toni RICO: *La influència de Joan Fuster...* pàg.163.

²⁵⁷ “Les transaccions de la transició”, *Setmanari El Temps*, núm.389, 2 de desembre de 1991, pàg.12.

Països Catalans, cosa que aquest acceptà sense dificultat i que il·lustra la importància del tema com a problema d'Estat"²⁵⁸.

La nova democràcia espanyola i la Transició havia doncs de lidiar amb la qüestió nacional, assentant com a problema a resoldre a les immediateses la divisió administrativa de l'Espanya del postfranquisme. El País Valencià i els seus partits nacionalistes, com a conseqüència dels resultats electoral poc a poc van anar perdent el pes mediàtic que havien tingut fins aleshores, passant a ser marginals i residuals. Molta de la seua militància, ja siga dins de la UDPV com del PSPV acabà abandonant com s'ha vist abans les formacions per augmentar les files d'altres partits pròxims a l'eix en el que es movien, sent aquest l'eix esquerra-dreta ja que com s'havia demostrat, l'eix centre-perifèria havia fracassat estrepitosament amb un resultat irrisori de quasi un 4,3% i 79.000 vots aproximadament (d'un cens de 2 milions de valencianes i valencians amb dret a votar al juny del 1977). D'estes eleccions sorgí una Assemblea de Parlamentaris que si bé nasqué ferida de bestreta al negar-se el PSOE a participar d'ella en un principi, el parer dels socialistes anà virant amb diferents canvis que els portaren a controlar el procés de la mà de la UCD. Com afirmava Joan Pastor, qui després seria el primer secretari general del PSPV-PSOE, "La no existencia de conciencia nacional fuerte y arraigada en nuestro pueblo, debido a una serie de circunstancias históricas y de estructura, es lo que impulsa a los socialistas a negarnos"²⁵⁹. Les discrepàcies entre el PSPV i el PSOE en aquest sentit eren ben marcades i notòries mesos abans de confirmar la unitat socialista. Els socialistes de tall espanyolista condicionaven l'autonomia a tenir prèviament un text constitucional mentre que el PSPV entenia aquest posicionament com un entrebanc.

Les eleccions per al Parlament espanyol van estar marcades per la qüestió autonòmica i inclús les forces conservadores així ho van entendre, sumant-se a les aspiracions de la plena autonomia per al País Valencià. Amb la creació del Plenari de Parlamentaris dies després s'escenificava aquella suposada unitat política en favor del reconeixement del fet valencià, essent presidida pel socialista Joaquín

²⁵⁸ Doro BALAGUER: *L'esquerra agònica...*, pàg.164.

²⁵⁹ Joan PASTOR: "Las distintas vías hacia la autonomía", *Arxiu BNV/Caixa PNPV II (premsa 1978-1982) - premsa 1978*, Diari Las Provincias, 12 de juliol de 1977, pàg.5.

Ruiz Mendoza. En ella, un control polític clar i directe del PSOE i d'UCD (36 dels 41 representants formaven part o bé dels socialistes o bé dels ucedistes²⁶⁰), clars guanyadors de la contesa electoral. L'esquerra nacionalista del PSPV i la democràcia cristiana d'UDPV foren les grans derrotades, desmuntant la hipòtesi de que la consciència autonòmica i d'arrelament identitari al territori de les i els valencians era sòlida, quedant supeditades a altres demandes de caràcter social o econòmic.

Tot i la nul·la representació del nacionalisme polític valencià al Parlament estatal, la UCD entengué que la qüestió identitaria al País Valencià seria un problema en el futur i més si el socialisme s'hi feia amb el control de les estructures administratives que ara s'hi creaven. D'ací el canvi d'estratègia a les files ucedistes, sobretot a nivell valencià just després de la Diada del 9 d'octubre del 1977: de l'entesa dins del procés a intentar crear un conflicte per enfrontar totes les sensibilitats que el PSOE podia arreplegar (des de l'autonomisme fins al republicanisme, jacobinisme i cert fusterianisme que cal recordar que impregnava tota proposta antifranquista al País Valencià). Paral·lelament a la desvinculació de la UCD del procés autonòmic valencià i a l'erosió interna de la que després se'n parlarà²⁶¹, l'estratègia del blaverisme anava assentant-se en la realitat social i política del país i tots tres punts, amb les figures de Fernando Abril Martorell i d'Emilio Attard com a comú denominador, que arraconaren qualsevol corrent interna ucedista de tall liberal i amb cert valencianisme com era el cas de Francesc de Paula Burguera. S'iniciava doncs el control d'UCD-València per part dels quadres més espanyolistes, canviant el rumb del procés a les acaballes del 1977 en un moment en el que feien aparició diferents elements terroristes lligats a l'extremadreta i al regionalisme com ara el Grup d'Acció Valencianista. A més, comptar amb el vist-i-plau de la premsa local, d'entre els quals destacà sobradament *Las Provincias* serví per erosionar més la societat valenciana. En aquest sentit cal fer una anàlisi en profunditat de quin paper va jugar no solament el mitjà de comunicació valencià sinó també una de les figures més importants durant la Transició valenciana: Manuel Broseta, que arribarà a convertir-se en la

²⁶⁰ La resta del plenari el formaven el PCPV amb 2 representants i el PSP, AP i CIC amb un cadascun.

²⁶¹ "Attard: Segundos fuera", *Valencia Semanal*, núm.2, 17-24 desembre 1977, pàg.12.

mà dreta d'Abril Martorell al País Valencià i marcarà la línia a seguir no solament de la formació sinó també la del propi diari. La nova UCD faria ús d'estos elements desestabilitzadors per fer front a un PSOE que sense tenir pràcticament quadres formats entre els anys 1977 i 1978 havia aconseguit tan bons resultats. Tot i això, la Diada del 9 d'octubre de l'any 1977 esdevingué la major i més multitudinària manifestació en favor de l'autonomia valenciana, convocada per una comissió organitzadora designada pel propi Plenari, unitària de totes les forces parlamentàries (i també d'extraparlamentàries) i que, en paraules del diplomàtic britànic a l'ambaixada Warren-Gash, fou:

“Una manifestació massiva a favor de l'autonomia local de la regió i en la que s'ha decidit mitjançant una reunió de parlamentaris el 25 d'octubre preparar un esborrany d'autonomia per a la seua discussió amb el govern”²⁶².

Per a Xavier Domènech aquella diada seguia l'estela de la manifestació que havia tingut lloc a Barcelona l'11 de setembre²⁶³. La preautonomia semblava ser un desig generalitzat al país i la manifestació, (a la qual també acudiren UCD i AP) hi va tenir les seues conseqüències polítiques i socials. Si bé serví per fer pressió al govern de Suárez i reunir-se amb ell per tractar aspectes preautonòmics, l'extremadreta va fer aparició a Alacant ferint de mort a Miquel Grau, jove militant del Moviment Comunista del País Valencià²⁶⁴. Tant la figura de Miquel com la pròpia manifestació la Diada del 9 d'octubre es convertiren immediatament en mites per al nacionalisme valencià, sent doncs vistes amb recel per part de les formacions conservadores i espanyolistes: el valencianisme es dotava d'elements que el podien unificar i començava a ser vist com un enemic que poc a poc s'anava aproximant a Catalunya i el País Basc. Pel que fa a la Diada, Joan Fuster posava

²⁶² Carta de Haydon Warren-Gash a l'Oficina d'Afers Exteriors i la Commonwealth: “Spain: Regionalism”, *The National Archives, FCO 9/3612*, 27 d'octubre de 1977, pàg.2. (traducció de l'autor).

²⁶³ Xavier DOMÈNECH: *Un haz de naciones...*, pàg.228.

²⁶⁴ Per saber-ne més: Borja RIBERA: “De la unitat a l'enfrontament. Els 9 d'Octubre de 1977, 1978 i 1979”, a: *El 9 d'Octubre del 1977. El País Valencià quaranta anys després*, Afers (88), Catarroja: 2017, pp.583-613.

negre sobre blanc: “El 9 d’octubre, confús i contradictori, va ser un acte d’afirmació “valenciana” sense precedents. Qui ho negaria? Però confús i contradictori. No tots els qui diuen “autonomia, autonomia!” diuen realment “autonomia!”²⁶⁵. Certament, no tots s’identificaren en el desig d’una plena autonomia. El conservadorisme valencià de tall espanyolista s’hi sumà a les demandes per pragmatisme i no per convicció. Martín Villa, així com Abril Martorell i Attard no pretenien crear un “altre problema autonòmic” al nivell del català o basc. D’ací que l’esborrany d’estatut presentat al govern central al desembre del 1977 fora rebutjat per ser massa exigent, provocant un enfrontament i el boicot al Plenari de Parlamentaris primer i, posteriorment, al Consell Preautonòmic formalitzat al març del 1978 i presidit pel socialista Josep Lluís Albiñana. Aquest assumí el dret del País Valencià a tenir la màxima autonomia en el termini més breu possible, això era, aconseguir un estatut per la via del 151 i essent reconegut com a nacionalitat històrica al nivell del País Basc i Catalunya sense perdre això sí el referent nacional: una Espanya plural. Naixia així la preautonomia valenciana que tingué com a màximes l’intent d’aconseguir el màxim de poders possibles (tant del govern central com de les diputacions, encara de tall franquista i que es negaven a assumir la nova realitat democràtica i a cedir competències²⁶⁶). Les coordenades en les que es movia Albiñana i el Consell Preautonòmic eren similars a les que les i els valencians demostraven en ser preguntats pel desig autonòmic: Un 65% s’hi mostraven a favor (inclús un 8% sol·licitaven respostes federals i un 1%, la independència)²⁶⁷. La posterior davallada d’una consciència nacional valenciana i la desestabilització del procés vingué donada per la victòria les tesis de Manuel Broseta qui encapçalà la “desnacionalització” d’un País Valencià que fins aleshores i com a mínim, sí era

²⁶⁵ Joan FUSTER: *Destinat (sobretot) a valencians*, Eliseu Climent editors, València:1979, pàg.63.

²⁶⁶Francesc Andreu MARTÍNEZ: “La Transició política al País Valencià...”, pàg.87.

²⁶⁷ Fundació FOESSA: Informe sociològic sobre el cambio político en España. 1975-1981, IV Informe FOESSA - Vol.1, Euramérica, Madrid:1981, pàg.514. A: Ferran ARCHILÉS: “Ara o mai? El 9 d’Octubre i la qüestió nacional al País Valencià, a: *El 9 d’Octubre del 1977. El País Valencià quaranta anys després*, Afers (88), Catarroja: 2017, p.687

conscient de ser-ho²⁶⁸. Broseta, qui havia estat pròxim als posicionaments primer del PCE i després del PSPV, inclús arribant a ser assessor del propi president Albiñana²⁶⁹, acabà a les files de la UCD, sent escollit senador per la formació de Suárez no sense enfrontaments ni sospites a l'haver aconseguit l'acta de senador en un segon recompte i per un marge escàs de vots al socialista Juan Antonio Sanz, decantant així la balança cap a posicionaments de dretes al País Valencià i polaritzant la política valenciana en dos blocs definits: el catalanisme i l'anticatalanisme²⁷⁰. L'estratègia era clara: presentar-se d'entre ambdues idees com a conciliador i moderat. Inclús s'arribà a afirmar que presentà l'opció a Albiñana de crear conjuntament un partit de tall regionalista deslligat de les tesis fusterianes²⁷¹.

La majoria absoluta aconseguida al territori valencià per part dels socialistes hi va tenir conseqüències al si dels partits nacionalistes. Mentre que la UDPV acabà desapareguent i passant molta de la seua militància a formar part bé de la UCD, bé del nou PNPV, el PSPV tot i les diferències d'adscripció nacional amb el PSOE-PV acabà formalitzant la unitat socialista mesos després de les eleccions al Parlament espanyol del 1977. Caldria fer una anàlisi exhaustiva de la vessant valenciana del PSOE²⁷² (similar a la que hom podria trobar al PSP-PV), amb els quals, com afirma Martí, "no compartien la mateixa posició sobre el contingut i abast del trencament democràtic al País Valencià"²⁷³. La principal discrepància

²⁶⁸ Per saber-ne més: "L'article de Manuel Broseta - Editorial d'Amadeu Fabregat", *Valencia Semanal*, núm.35, 6 agost - 13 agost 1978, pp.8-9; "Amadeu Fabregat responde a Manuel Broseta", *Valencia Semanal*, núm.48, 26 novembre - 3 desembre 1978, pp.13-15.

²⁶⁹ Al 1975 havia estat president de la Junta Democràtica del País Valencià, des d'on reconegué inclús la unitat lingüística.

²⁷⁰ Guillem LLOP, Joana TORMO: *Quan ens dèiem País...*, pàg.132.

²⁷¹ Luís Amador IRANZO: *El papel de la prensa diaria durante la transición a la democracia en Valencia (1976-1982)*, (tesi doctoral no publicada), Universitat de València:2011, pàg.186.

²⁷² Per saber-ne més: Vega RODRÍGUEZ-FLORES: "Por un País Valenciano libre, autónomo y socialista. El PSOE y la identidad valenciana (1974-1978)". A: *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, núm.17, pp.103-125.

²⁷³ Joan MARTÍ: *Socialistes d'un país imaginat...* pàg.139.

entre ambdues formacions residia en la qüestió nacional dels valencians, afirmant Joan Lerma, a diferència del que defensava el PSPV, que:

“Las nacionalidades que han demostrado querer serlo son Cataluña, Galicia y el País Vasco. A éstas seguiría un grupo que, aunque no han podido votar sus estatutos de autonomía, parece que van demostrando su vocación autónoma. En el País Valenciano tenemos todas esas características que pueden hacernos una nacionalidad. Falta ese elemento de voluntariedad que el pueblo del País Valenciano habrá de demostrar y que nosotros defendemos porque los movimientos de emancipación nacional, asumidos por los trabajadores, tienen un contenido revolucionario y renovador de la Sociedad”²⁷⁴.

Per contra, el fusterianisme era la base del PSPV, com afirmava Ernest Lluch qui, abans de passar a les files del PSC, escrivia a la revista “Dos y Dos”:

“La presència dels socialistes en la lluita per l’arrelament dels Països Catalans és antiga i cal dir, sense cap mena de pretensió, que en el camp polític, la iniciativa ha estat nostra i que afirmem la voluntat que continuem essent-hi”²⁷⁵.

Ara bé, la unitat socialista imperà per damunt del problema nacional entre ambdós socialismes. A l’abril del 1978 s’aprovava per un 89% dels vots al III Congrés del PSPV l’entrada dins del PSOE, escenificant el final del projecte únicament valencianista per part del Partit Socialista del País Valencià, final del qual alguns no volgueren ser partícips i que abandonaren les files del PSPV per a,

²⁷⁴ “Avant, revista de la Federació Valenciana del PSOE”, núm.3, abril 1977, A: MARTÍ, Joan: *Socialistes d’un país imaginat. Una història del Partit Socialista del País Valencià (1974-1978)*, Institució Alfons el Magnànim – Centre Valencià d’Estudis i d’Investigació, València: 2017, pàg.140.

²⁷⁵ Nota extreta de: Francesc de Paula BURGUERA: *És més senzill...*, pàg.154.

anys després recolzar el nacionalisme de la Unitat del Poble Valencià²⁷⁶. I això que posteriorment a les eleccions a Corts generals del 1977 el PSPV continuava negant eixa aproximació la qual acabà portant-se a terme:

“Nadie tiene la exclusiva del socialismo, y que tanto el PSOE como el PSP conforman el espectro del socialismo español con una visión puramente regional del País Valencià. Tales opciones habrán de rectificar muchos aspectos de sus actitudes respecto del hecho nacional valenciano para que podamos hablar seriamente de negociaciones. Mientras tanto, el PSPV continuará trabajando por una izquierda valencianista fuerte”²⁷⁷.

No obstant, no fou la convergència del socialisme valencià un procés únic. Cal veure aquest canvi i aquesta agrupació d'una part de l'esquerra com un procés que també es va dur a terme a altres territoris de l'estat: També a Catalunya el PSC-PSOE es creà als anys posteriors a la mort del dictador. Diferent fou l'esdevenir del socialisme nacionalista gallec, que mai arribà a fusionar-se amb el PSOE-Galícia. És més, les coalicions dutes a terme sempre han estat de la mà d'altres forces galleguistes d'esquerres. Al País Valencià, la unió del socialisme va esdevenir com a possible realitat futura a partir de la ja esmentada manifestació del 9 d'octubre del 1977, quan el PSPV entengué que calia abandonar l'extraparlamentarisme per plantejar una unitat socialista, no exempt de debat intern, crítiques i baixes al llarg del procés de convergència amb el PSOE. S'escenificà la unificació del PSPV-PSOE, com s'ha dit, amb una ampla majoria però, res més lluny de la realitat, com afirmava Alfons Cucó, “solament un terç aproximadament de la militància d'aquest partit degué arribar a integrar-se al PSPV-PSOE”²⁷⁸. El PSAN, liderat per Josep Guia, també va veure una oportunitat per engrossar les seues files. Com afirma a l'entrevista Toni Royo, exmilitant de la formació independentista,

²⁷⁶ És el cas de Vicent Ventura qui, tal i com explica Pere Mayor va fer una donació per valor de 10.000 pessetes. *Entrevista amb Pere Mayor feta per l'autor*, València, 21 d'abril de 2012.

²⁷⁷ Joan MARTÍ: *Socialistes d'un país imaginat...* pàg.191

²⁷⁸ Alfons CUCÓ: “Una ullada a la reconstrucció del socialisme valencià”, a *Revista l'Avenç*, núm.228 (1998), pp.34-37.

“Vam mirar de pescar alguna gent solta, que s’havia quedat sense partit, no oblidem que el 60% de la militància del PSPV va votar per unir-se al PSOE, però només el 40% va fer efectiva eixa entrada [...] el nacionalisme va perdre uns anys preciosos, amb aquesta “annexió del PSPV pel PSOE”²⁷⁹.

La resta es decantaren per actuacions en l’aspecte cultural o la reorganització política del nacionalisme valencià fora de les estructures estatals que representava el PSOE. Les tesis nacionalistes del PSPV acabaren diluint-se dins de la nova formació unitària, quedant arraconat després del congrés del PSPV-PSOE del 1982 que tingué lloc a Benicàssim.

2.5. El PNPV i les eleccions de 1979

La victòria el 1977 de la UCD a nivell estatal es va veure representada al País Valencià en una lluita de poder intern com s’ha nomenat prèviament. En un principi, com afirma Patrícia Gascó, “mentre no hi va haver necessitat de definir cap projecte de forma d’Estat, per exemple, la convivència fou possible”²⁸⁰. Ara bé, amb la qüestió autonòmica damunt la taula, la coexistència interna deixà de ser tal. La UCD havia nascut a València com a una unió del Partido Demócrata Liberal del País Valencià, liderat per Francesc de Paula Burguera, i del Partido Popular Regional Valencià, amb Emilio Attard al front. Començaven a crear-se els primers enfrontaments entre els dos sectors provocant un increment de les tensions derivats de l’entesa que es tenia sobre el marc intern del partit: mentre que el sector de Burguera defensava un règim federal dins del grup polític que donés prioritat als territoris i no a la centralització de les polítiques d’UCD, Attard

²⁷⁹ Entrevista digital amb Toni Royo feta per l’autor. Carcaixent - Castelló, 30 de març de 2020.

²⁸⁰ Patrícia GASCÓ: “Els discursos identitaris a la UCD-València”, a: *Transició política i qüestió nacional al País Valencià*, Afers (67), Catarroja: 2010, pàg.643.

apostava per la centralització total de la UCD²⁸¹. Els posicionaments de Burguera no quallaren entre els polítics del partit, que apostaren per una polarització dels seus discursos entorn a Emilio Attard i a Fernando Abril Martorell deixant de banda les demandes territorials o, com a mínim, en un segon plànol²⁸². Aquesta imposició va fer que Burguera renunciés a la seua acta de diputat a les Corts de Madrid per passar-se'n al grup mixt²⁸³.

L'assumpte de les nacionalitats no era gens baladí, desencadenant el primer debat obert entre les conegudes com a "formacions del consens". La problemàtica creada a partir de les consideracions d'autonomies de primera, i altres de segona, era el clar exemple del problema autonòmic per al govern central. Prenia forma la idea en Burguera de que després de l'absència de partits purament valencians i de la seua sortida d'UCD per discrepàncies en matèria identitària, calia dur a terme una nova opció política de caràcter valenciana que aglutinés als descontents de les polítiques centrals gràcies als posicionaments progressistes en tendència europea del moment. Així, Francesc de Paula Burguera va començar a moure's en favor de la creació d'una plataforma política de caràcter nacionalista des d'on criticar aquesta marginalització del País Valencià pel que feia als temes identitaris i territorials, qüestió que ja va tractar tant des de la UCD com des del grup mixt, demanant un estatut que no discriminés les nacionalitats en autonomies de primera i de segona²⁸⁴.

²⁸¹ *Íbid.*, pàg.646.

²⁸² Natxo ESCANDELL: "El nacionalisme valencià...", pàg.753

²⁸³ "Burguera abandona el grupo parlamentario de U.C.D. por la discriminación del País Valenciano en el proyecto constitucional", *Arxiu BNV/Caixa PNPV (premsa 1978-1982) – premsa 1978*, diari Levante, 25 de juny de 1978, pàg.3.

²⁸⁴ Alguns exemples respecte a aquesta qüestió són: "Burguera considera discriminatoria el trato dado al País Valenciano", *Arxiu BNV/Caixa PNPV (premsa 1978-1982) – premsa 1978*, diari Las Provincias, 4 de juliol de 1978, pàg.14; "La enmienda de Burguera a la disposición transitoria segunda, rechazada por la junta de portavoces del Congreso", *Arxiu BNV/Caixa PNPV II (premsa 1977-1982) - premsa 1978*, diari Levante, 20 de juliol de 1978, pàg.3; "No fue admitida la enmienda de Burguera. Reclamaba para el País Valenciano los mismos derechos que para Cataluña, Euskadi y Galicia", *Arxiu BNV/Caixa PNPV II (premsa 1977-1982) - premsa 1978*, diari Levante, 22 de juliol de 1978, pàg.3.

Tal com afirma l'ex militant del PNPV Jesús Puig a l'entrevista, la nova formació es va inscriure el 18 d'agost del 1978 a una notaria a València²⁸⁵, fent-se repercussió la premsa setmanes més tard²⁸⁶. El nom, el qual al seu inici no apareix als mitjans de comunicació més enllà de ser conegut com a “el partit de Burguera”²⁸⁷, comptava amb una part de la militància de la UDPV i del Partido Demócrata Liberal del País Valenciano (una de les corrents dins d'UCD-València, més democràtica-cristiana i valencianista), dos grups posicionats al centre o centre-dreta de l'espectre polític valencià. Tot i això, la premsa afirmava que la nova formació “representará una tendencia de centro izquierda destacando sobre cualquier otro, su sentido nacionalista”²⁸⁸. Anecdòtic és que cap dels cinc promotors que registraren el partit era Francesc de Paula Burguera²⁸⁹ (Vicent Blasco, Vicent Pons, Enric Beltrán, José Cabanes i Jesús Puig, alcalde de la Font d'en Carrós i primer secretari general del partit). La raó era senzilla: al moment de la inscripció de la formació Francesc de Paula Burguera encara era diputat de la UCD²⁹⁰. La legalització del PNPV arribà casualment un dia abans de que Burguera realitzés un discurs a Sueca en favor de l'autonomia completa per a les i els valencians²⁹¹. A partir d'aquest moment s'iniciava el camí de la nova formació nacionalista.

²⁸⁵ *Entrevista digital amb Jesús Puig feta per l'autor, Carcaixent - la Font d'en Carrós, 16 d'abril de 2020.*

²⁸⁶ “Presentada la documentación del partido de Burguera”, *Arxiu BNV/Caixa PNPV II (premsa 1978-1982) - premsa 1978*, diari Levante, 2 de setembre de 1978, pàg.3.

²⁸⁷ Finalment va transcendir el nom: “P.N.P.V., nombre del <<partido de Burguera>>”, *Arxiu BNV/Caixa PNPV II (premsa 1978-1982) - premsa 1978*, diari Las Provincias, 8 de setembre de 1978, s/n.

²⁸⁸ “Presentada la documentación...”, pàg.3

²⁸⁹ “El partido de Burguera solicitó su legalización”, *Arxiu BNV/Caixa PNPV II (premsa 1978-1982) - premsa 1978*; diari Las Provincias, 2 de setembre de 1978, s/n; SANZ, Jesús: *La cara secreta de la política valenciana. De la predemocràcia al Estatuto de Benicàssim*, Fernando Torres Editor, València: 1982, pàg.165.

²⁹⁰ *Entrevista digital amb Jesús Puig, 16 d'abril de 2020.*

²⁹¹ “El P.N.P.V. ya es legal”, *Arxiu BNV/Caixa PNPV II (premsa 1978-1982) - premsa 1978*, diari Levante, 8 d'octubre de 1978, pàg.3,

Pocs són els treballs que s'han realitzat respecte al Partit Nacionalista del País Valencià. Fins la data, es pot trobar la tesi doctoral no publicada de Lluís Català²⁹², que tracta la qüestió de la identitat al País Valencià en general i parla del desenvolupament del nacionalisme polític valencià, i l'article que qui escriu aquestes línies va publicar a la revista *Afers* l'any 2014²⁹³, on es fa un acurat treball de recerca sobre la creació, desenvolupament i final del partit, a més d'analitzar els resultats electorals. També es poden trobar diferents publicacions fetes directament pel partit²⁹⁴, així com obres que tracten la temàtica del valencianisme a la Transició i analitzen, tot i que no amb molta profunditat, la qüestió del Partit Nacionalista del País Valencià, el qual reclamava per al País Valencià els mateixos drets que els territoris que en el seu dia votaren projectes estatutaris propis. Demanava aquests drets també per al País Valencià, que "durant tants segles d'història havien tingut unes institucions polítiques pròpies"²⁹⁵. La idea del govern d'Adolfo Suárez de que el País Valencià havia de tenir una autonomia no tan plena com sí l'havien aconseguit altres territoris, tingué greus repercussions en matèria política i, finalment, llançà a Francesc de Paula Burguera a l'intent d'ocupar un nou espai polític basat en una reformulació valencianista del nacionalisme de tall fusterià. El PNPV, segons els seus fundadors, es creà "per fer front a les forces parlamentàries que tenen els centres de decisió final a Madrid"²⁹⁶. A les reunions prèvies a la creació del partit es podia veure la composició de la junta promotora, que feia veure en el PNPV un continuador del nacionalisme anterior però amb matisos. Simptomàtic era que a aquestes reunions hi participaren persones desencantades en com s'havia tractat la qüestió valenciana. Era el cas del propi Burguera i José Cabanes, provinents del PDL-PV, de Vicent Blasco, qui pertanyia a la UDPV, Elvira Ferrer, qui no acceptà l'entrada del PSPV al PSOE i, fins i tot, comunistes més pròxims al sector nacionalista del PCPV com Jesús Puig i Noguera.

²⁹² Lluís CATALÀ: *Fonaments de la identitat...*

²⁹³ Natxo ESCANDELL: "El nacionalisme valencià...", pp.751-769.

²⁹⁴ Vicent FRANCH: *Què és el Partit Nacionalista del País Valencià? Ponència presentada al II Congrés del Partit Nacionalista del País Valencià*, Edicions del País Valencià, València: 1981.

²⁹⁵ "No fue admitida la enmienda de Burguera", *Arxiu BNV/Caixa Premsa 1978-1981*, diari Levante, 22 de juny de 1978, s/n.

²⁹⁶ "El PNPV, legalitzat", *Arxiu BNV/Caixa Premsa 1978-1981*, retall de periòdic, s/n.

Aquest últim seria designat el primer president d'un Partit Nacionalista del País Valencià que es mogué per trobar el seu espai polític a l'estil del Partit Nacionalista Basc (no és casualitat la proximitat nominal del partit basc i el valencià) i de Convergència Democràtica de Catalunya, encara que ambdues formacions estaven consolidades políticament i social. Va ser amb aquests dos partits nacionalistes, sobretot amb l'últim amb els quals més proximitat ideològica compartí el PNPV²⁹⁷, encara que el partit valencià s'autoafirmava de centre-esquerra²⁹⁸.

Però, quin era el seu posicionament en la qüestió nacional? Les dades extretes del fons documental referit al PNPV mostren clarament uns posicionaments més pròxims al fusterianisme del moment que no pas cap a altres corrents, tot i que reformulant alguns dels seus trets²⁹⁹. En cap moment apareixen als seus documents cap text explicatiu referent a la qüestió nacional de les valencianes i valencians més enllà de l'idea d'autogovern i de millores polítiques, socials i econòmiques per al País Valencià. Dit d'altra manera: l'imaginari dels Països Catalans no quedava reflectit a cap text sorgit del propi partit nacionalista que això sí, s'autoafirmava com a portador de la identitat valenciana deslligada de l'adscripció espanyola. Açò no significava que no fora un objectiu a llarg termini el de la federació de territoris amb una mateixa llengua. Des dels tres territoris s'aplegaven intel·lectuals en favor de les federacions autonòmiques: Des de Vicent Ventura a Maria Aurèlia Capmany, Joan Fuster o Salvador Espriu³⁰⁰. A l'article primer dels estatuts aprovats al seu congrés constituent, afirmaven que són "un partit polític democràtic, nacionalista, progressista i d'esquerra, sense cap obediència ni dependència estranya al País Valencià"³⁰¹. Ara bé, Burguera en

²⁹⁷ Paola LO CASCIO: *Nacionalisme i...*, pàg. 38.

²⁹⁸ "Hi ha estat presentat el Partit Nacionalista", *Arxiu BNV/Prensa 1978-1981*, diari Avui 7 de novembre de 1978, s/n.

²⁹⁹ *Entrevista digital amb Emili Selfa*, 4 de maig de 2020.

³⁰⁰ Certament, alguns polítics com ara Jordi Pujol, Heribert Barrera i Ernest Lluch defensaren també la proposta. Més a Jordi CARBONELL: "L'independentisme durant la transició", a: Pelai PAGÈS (dir.): *La transició nacional als Països Catalans: història i memòria*. Publicacions de la Universitat de València, València:2005, pàg.254.

³⁰¹ "Estatuts del PNPV aprovats pel Congrés Constituent", *Arxiu BNV/Caixa Congressos Ir - IIn PNPV*, sense datar, pàg.1.

abandonar el grup parlamentari de la UCD, afirmava que “la lengua de los catalanes y la nuestra, junto a la de los mallorquines, es la misma, y que los tres pueblos formamos una comunidad histórico-cultural”³⁰², donant a entendre que l’imaginari dels Països Catalans sí existia en ell i per tant, en el nou partit que fundà mesos després però d’una manera cultural i no política. Un altre exemple per veure el posicionament de Francesc de Paula Burguera i del posterior PNPV es pot veure al discurs que va fer el polític valencià al congrés dels diputats quan pertanyia al grup mixt, afirmant que “la lengua valenciana es la misma que la catalana, aunque hablada más dulcemente”³⁰³.

Per tractar la qüestió dels posicionaments del PNPV referents al seu esquerrantisme (o no) i catalanisme (o no), cal fer una ullada a l’entrevista feta al diari Levante dos anys després de la creació del PNPV. A la pregunta “¿De qué se tacha a tu partido?”, Burguera responia que:

“Unos nos tachan de catalanistas; otros, que si somos de derechas y otros, de izquierdas. En definitiva, el PNPV hace oídos sordos a todo esto y lucha por despertar a este país, que hay que levantarlo e intentar que este sentimiento lo asuman las clases populares. Todavía hay que “fer país” durante mucho tiempo”³⁰⁴.

L’al·lusió al “fer país” feia referència a les idees de Jordi Pujol a Catalunya, extrapolables al País Valencià per a Burguera, demostrant una vegada més els lligams amb CDC i amb el nacionalisme que proposava el catalanisme majoritari. Després d’aquesta pregunta, i referent a la qüestió dels posicionaments en l’eix tradicional esquerra-dreta, el polític suecà afirmava que:

³⁰² “Burguera abandona el grupo parlamentario de UCD en el congreso”, *Arxiu BNV/Caixa PNPV (premsa 1978-1982) – premsa 1978*, diari Las Provincias, 25 de maig de 1978, s/n.

³⁰³ “Los diputados valencianos –excepto Burguera- se opusieron a las tesis de los Paisos Catalans”, *Arxiu BNV/Caixa PNPV (premsa 1978-1982) – premsa 1978*, diari Las Provincias, 19 de juliol de 1978, s/n.

³⁰⁴ “Burgera: El futuro del País Valenciano no lo configuran los políticos, sino los maestros”, *Arxiu BNV/Caixa PNPV (premsa 1978-1982) – premsa 1978*, diari Levante, 8 de maig de 1980, s/n.

“El PNPV no es de derechas. En su enunciado ideológico dice bien a las claras que es progresista y de izquierdas. Al estilo europeo y no dogmático, por ser democrático. Pero buscamos, sobre todo, nuestra identificación como pueblo”³⁰⁵.

I, en referència a la qüestió nacional, Burguera deixava en l'aire la seua adscripció a l'afirmar que:

“El País Valenciano es el País Valenciano y Cataluña es Cataluña. Nosotros tenemos nuestra propia identificación y hemos de tener nuestra capacidad de autogobierno. Todo eso de catalanistas son ganas de confundir a la gente. Cuando se acabo la guerra, todos los que no coincidían con los que tenían el poder era calificados de comunistas. Ahora se han inventado lo de catalanistas [...] Che, sí. Es la clásica reacción de la extrema derecha y de un grupo de valencianistas antiguos. [...] Hay tres países –en referència a Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears- que tienen una trayectoria histórica con un fondo cultural común. Y que esa idea de “els països” no se puede imponer. Quizá, dentro de cien años, los pueblos, con otra conciencia nacionalista, decidan otra cosa. Pero hoy por hoy, es imposible”³⁰⁶.

Aquesta entrevista té molt de valor, essent interessant per esclarir el posicionament de Francesc de Paula Burguera que, al remat, era l'ideari del PNPV. A altra entrevista realitzada pel diari Levante, el periodista suecà afirmava que “como organización política, de nuestro alcance, sí [estamos solos en la lucha por el nacionalismo]. A nuestra izquierda solo està el PSAN [...] [A la derecha] no hay nada”³⁰⁷. En aquest sentit argumenta també Emili Selfa, ex membre de la formació, qui afirma que,

³⁰⁵ *Íbid.*, s/n.

³⁰⁶ *Íbid.*, s/n.

³⁰⁷ “Los partidos del nacionalismo valenciano”, *Arxiu BNV/ PNPV-Notes del partit (80-83)*, diari Levante, 8 de maig de 1980, s/n.

“Jo sempre he tingut clar que si no podia parlar públicament dels Països Catalans, era perquè no era una cosa tan clara. Perquè no estava tan clar això d’uns Països Catalans polítics. És evident que formem un mateix marc cultural, però políticament això és més que qüestionable hui per hui [...] El nacionalisme cultural era catalanista i el polític no podia anar per ahi. Una cosa que ben prompte es va fer evident”³⁰⁸.

Tot i que es va dur a terme dos anys després de la creació del partit, és identificativa per entendre les bases del partit i qui el formava. En el moment de la seua creació solament comptaven entre 150 i 200 afiliats segons allò que van dir públicament el dia de la presentació del partit³⁰⁹. No obstant, si es fa una recerca entre els arxius del PNPV, hom pot veure com la realitat era diferent: es comptava amb 97 afiliats a dia del 15 d’octubre del 1978³¹⁰, fet que assenta la teoria de la ràpida creació i de la seua posada en funcionament. Sense unes bases sobre les quals cimentar el partit, el PNPV decidí presentar-se a les eleccions generals del 1979 i per tant, sense un programa de màxims. Però respecte als postulats del PNPV, el primer a tenir en compte era el seu posicionament vers les polítiques de estatals. D’ací que nasquera el partit amb clara intenció d’unir als valencianistes en un nou programa institucional que passés necessàriament per uns mínims definits. Aquestes bases tractaven diferents temàtiques, no solament la qüestió identitaria: postulats relacionats amb la cultura, l’economia o les reivindicacions assistencials es troben ja en aquest programa de mínims que durant els anys posteriors s’anà ampliant ja siga per fer front als resultats de les eleccions del 1979 com per una reformulació que abastés un espectre més ampli. Però tornant a les primeres bases, es veu al punt inicial i com a teoria sobre la qual desenvolupar tot el programa, “el rebuig a l’Estatut de Madrid [...] L’Estatut de Morella com a model d’alternativa autonòmica”³¹¹. Aquesta era la base sobre la qual es recolzava la resta de l’ideari

³⁰⁸ *Entrevista digital amb Emili Selfa*, 4 de maig de 2020.

³⁰⁹ “Presentación del Partit Nacionalista del País Valencià”, *Arxiu BNV/Caixa Premsa 1978-1981*, retall de periòdic, s/n; Jesús SANZ: *La cara secreta de...*, pàg.142.

³¹⁰ “Registre de militants”, *Arxiu BNV/Caixa PNPV – creació*, sense datar, pp.2-4.

³¹¹ “Bases de convergència”, *Arxiu BNV/Caixa Bases de convergència, 1978-1979*, sense datar, s/n.

tant d'aquest apartat com dels següents. A més, sobre dit primer punt també podria descansar la idea general basada en el consens al qual s'hauria d'arribar entre les forces polítiques respecte a la problemàtica dels símbols: denominació del País Valencià, senyera tradicional de la Corona d'Aragó i l'acceptació de la unitat de la llengua baix el nom de llengua catalana. Respecte als temes culturals, el Partit Nacionalista del País Valencià tenia clares les seues postures: defensaven l'oficialitat de l'idioma i a favor d'un procés de valencianització a tots els nivells amb l'ajuda de la universitat com a entitat reguladora, per així començar amb la implantació de l'ensenyament en valencià a l'educació.

Es mostraven partidaris de la creació de plataformes exclusivament valencianes per contrarestar la cultura centralista. Per a tal requeriment veien necessària la creació de plataformes de comunicació valencianes (ràdio i televisió), en valencià i dependent del govern del País Valencià el qual també havia de tenir pes pel que fa a les reivindicacions econòmiques, on es demanava l'entrada en la Comunitat Econòmica Europea per aconseguir un model de societat europea allunyant-se del passat franquista i amb una redistribució de la renda del País Valencià. Aquest punt era un dels punts que fan pensar en el posicionament del partit. Si més no, Burguera havia acceptat que "el ser d'esquerres o de dretes dependrà en gran mesura de la resta d'opcions polítiques representades als òrgans de cada govern"³¹², però aquesta premissa a les seues bases, conjuntament amb la idea de la fiscalitat progressiva i d'un control dels monopolis, fan pensar en el posicionament del partit que es movia ambigüament entre el centre i el centre-esquerra. I que el seu primer president del partit fos un exmilitant del PCPV també era significatiu per entendre millor l'eix en el que es movia el partit. No obstant el PNPV no nasqué amb vocació de ser una força que es mogué en l'eix esquerra-dreta sinó dins del marc de la qüestió nacional del País Valencià. De fet, si fou possible l'entesa entre sectors provinents de la democràcia cristiana, del comunisme i del socialisme fou, en paraules d'Emili Selfa "per la col·laboració prèvia a les manifestacions, aplecs, reunions i demés. Tot allò va donar peu a aquella col·laboració [...] es donava la situació de que, efectivament, ni uns ni altres coneixíem el país que teníem"³¹³. Si es fa un repàs als articles periodístics del

³¹² "Presentación del...", s/n.

³¹³ *Entrevista digital amb Emili Selfa*, 4 de maig de 2020.

moment es pot veure com el partit es declarava obertament progressista i d'esquerres³¹⁴. Curiosament, tot i la victòria del sector més centrista aquestos acceptaren pronunciar-se a favor de l'avortament i el divorci, temes sempre defesos en gran mesura per grups de l'esquerra extraparlamentària.

A més d'aquestes bases relacionades amb les institucions, la cultura i l'economia, es trobaven altres relacionades amb l'assistència. Aquestes es podien resumir en una necessitat de defensar i prioritzar el territori valencià tant físicament com geogràfica, protegint el medi ambient i establint una nova legislació vers l'especulació i els agents contaminadors així com l'intent d'impulsar les energies renovables. Les assistències a les quals es referia aquest programa de partit no solament tractaven el tema territorial ja que també reivindicaven la prioritat i la plena dotació de l'ensenyament públic des dels nivells més baixos fins a la universitat, la posada en funcionament d'una sanitat valenciana o la creació d'un cos de policia autòcton. Aquestos postulats serviren també per a mostrar la victòria del sector de Burguera, de caràcter més moderat. Un moderantisme pròxim a la nova coalició catalana Convergència i Unió que, a l'igual que el PNPV com afirma Paola Lo Cascio, "també hagué de passar per uns poc confortants resultats [...] en les quals el nacionalisme moderat no havia aconseguit afirmar-se del tot"³¹⁵. Els lligams del PNPV no solament es reduïen a la CDC de Pujol, també a la Unió Democràtica de Catalunya, així com al EAJ-PNB i al Partido Galeguista que, refundat el 1978, també comptava amb una tajejòria similar a la del partit de Burguera. Els contactes amb Esquerra Republicana de Catalunya i amb la Unión del Pueblo Canario malgrat que es donaven en menor mesura, també s'hi donaren³¹⁶. Al primer congrés del PNPV, celebrat a finals del 1979, assistiren representants tant de Convergència Democràtica de Catalunya, com d'Unió Democràtica de

³¹⁴ "El PNPV en su congreso constituyente", *Arxiu BNV/ Caixa Premsa 1978-1981*, diari Levante, 2 de desembre de 1979, s/n.

³¹⁵ Paola LO CASCIO: *Nacionalisme i...*, pàg.93.

³¹⁶ Destacable és l'intent de dur a terme per part del PNPV (de tall interclassista) una coalició amb el Partit del Treball d'Espanya (PTE), que sí formà coalició amb ERC a Catalunya però no finalment amb el PNPV. Més a: Jesús SANZ: *La cara secreta de...*, pàg.144.

Catalunya, d'ERC, de l'EAJ-PNB i del Partit Galeguista, fent evident les línies marcades per la formació valencianista³¹⁷.

Pel que respecta a les eleccions a Corts generals del 1979, a nivell estatal significaren la victòria d'UCD d'Adolfo Suárez. És cert que el PSPV-PSOE va guanyar però això sí, perdent distància sobre la UCD. Per tant, parlar del País Valencià en una anàlisi comparada entre les dos eleccions generals que hi havien tingut lloc en la Transició democràtica, era parlar d'un fenomen més bé a la inversa. Pel que respecta als comunistes, aquests sí tingueren una tendència positiva que, al País Valencià, es reflectia en un augment del 3% dels vots respecte als comicis anteriors. Pel que fa al PNPV solament es presentà amb candidatura única per la província de València, aconseguint un 1'28% a la província i un 0'7% si tenim en compte tots els vots emesos al País Valencià. Aquest número és molt menor del que el nacionalisme valencià va arribar a traure a les generals anteriors, on entre el PSPV i la UDPV aconseguiren aproximadament 77.000 vots, dels quals entorn als 61.000 provenien de la circumscripció de València, mentre que el PNPV aconseguir ara fer-se a dita circumscripció solament amb 13.000 vots, quatre vegades menys vots que a les anteriors comicis tot i que al 1979 la única candidatura d'unitat nacional al País Valencià era el PNPV i que, si recordem les paraules de Burguera a una entrevista, aquesta tractava de "congregar tot el nacionalisme progressista –i no n'hi ha d'altre– per tal de dur a terme una tasca que ens concerneix decisivament: fer el País Valencià"³¹⁸.

El nacionalisme valencià no solament no s'havia consolidat sinó que a més havia caigut en termes electorals al punt més baix en matèria política. La societat no recolzava el nacionalisme des d'un punt de vista polític, sent el valencianisme recollit entorn el PSPV-PSOE. Aquestes eleccions generals significaren un fracàs per a les aspiracions nacionalistes valencianes, que inclús van veure reduït el seu número de votants. A més, el no tenir un programa de màxims definit fou un problema afegit per a les seues aspiracions de tenir representació a Madrid.

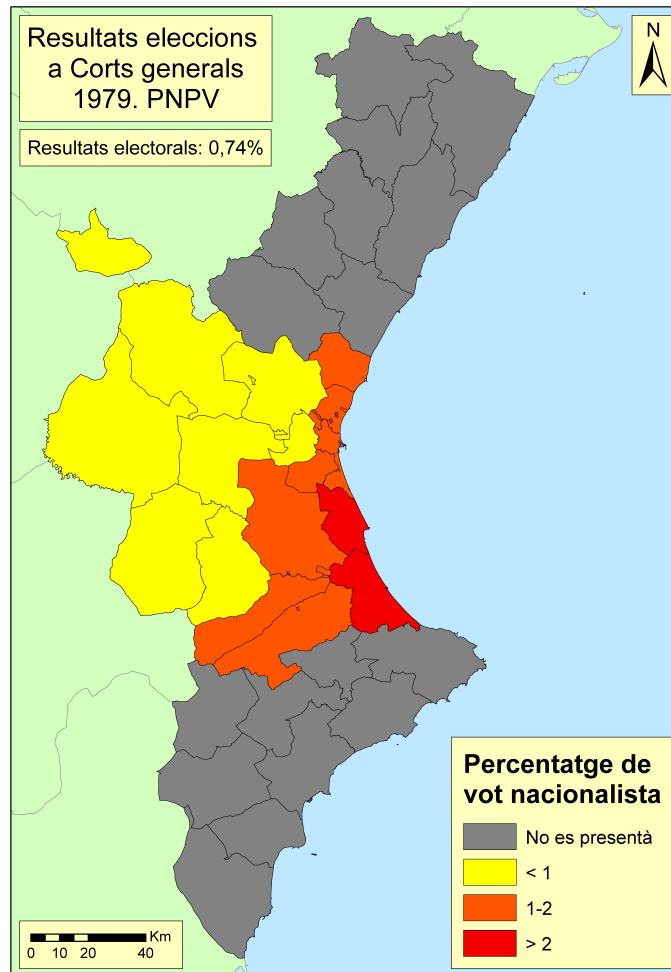
³¹⁷ "Reunions del Consell Nacional del P.N.P.V. - Les Comarques", *Arxiu BNV/Caixa PNPV II (premsa 1977-1982), premsa 1980, sense datar, pàg.5.*

³¹⁸ "Francesc Burguera: fer el País Valencià", *Arxiu BNV/Premsa 1978-1981, retall de periòdic, sense datar, s/n.*

Eleccions generals 1979	Circ. Castelló	Circ. València	Circ. Alacant	País Valencià
PSPV-PSOE diputats	35,79% 2	36,72% 7	39,46% 4	37,41% 13
UCD diputats	46,49% 3	33,87% 6	37,55% 4	36,58% 13
AP diputats	3,50% 0	4,37% 0	5,23% 0	4,51% 0
PCE-PCPV diputats	7,25% 0	13,50% 2	11,22% 1	12,02% 3
PNPV diputats	- -	1,29% 0	- -	0,74% 0

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

El PNPV va tenir la seua màxima implantació a les comarques del sud i sud-est de la província de València, és a dir, entre aquelles valencianoparlants. No obstant, parlar d'implantació és ser benivolents en el sentit que, en el millor dels casos el màxim percentatge obtingut pels nacionalistes fou del 2'83% dels vots a la Ribera Baixa. Percentatge similar es donà també a la Safor (2'68%) i, en un segon escaló, es trobarien la Vall d'Albaida (1'82%), la Costera (1'54%), l'Horta Sud (1'44%) i la Ribera Alta (1'29%). La ciutat de València se situava en els números trets per aquesta última comarca (1'23%), mentre que a les zones castellanoparlants l'assentament no existí. Servisca com exemples el Racó d'Ademús (0'15%), la Canal de Navarrés (0'13%) o la Plana d'Utiel-Requena i la Vall de Cofrents-Aiora (0'12% i 0'11%, respectivament).

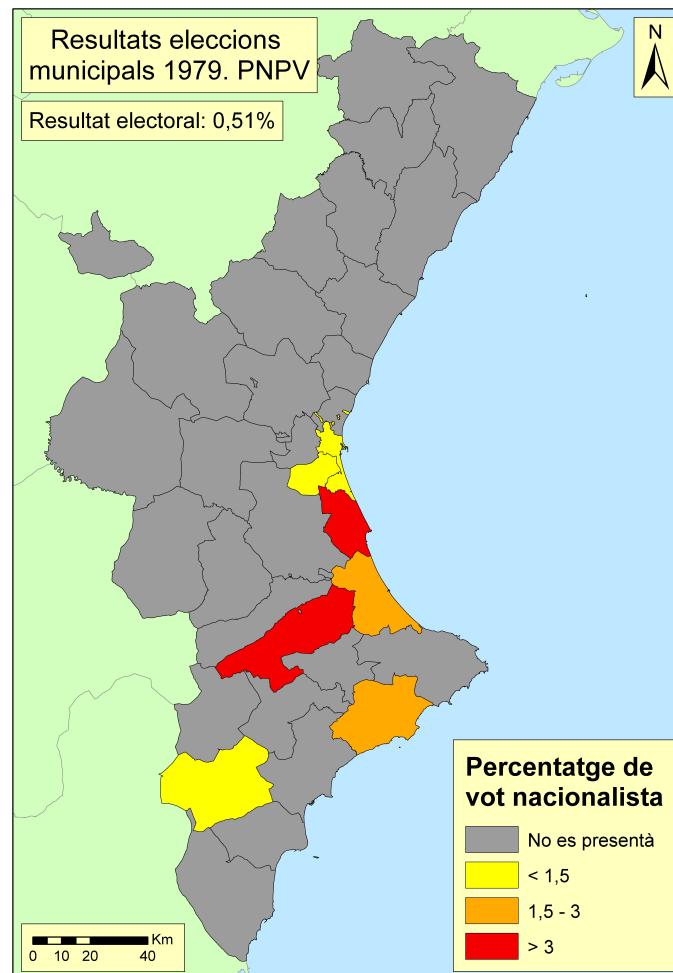
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.
 Mapa realitzat per Jordi Benavent.

A cap comarca, per tant, se superà el llindar del 3%, cosa que impossibilità parlar d'un assentament del nacionalisme polític valencià sorgit durant la Transició. Aquesta fita feia quasi obligatori el replantejament de les bases: s'havia tocat fons a nivell electoral. Aquests resultats foren un altre element per demostrar la immaduresa del partit, que havia aflorat solament uns mesos abans de les eleccions i que com cita Jesús Sanz, "ni tan sols la organització estava mínimament consolidada. Era ben evident que pretenien cremar etapes més ràpidament del que les circumstàncies ho permetien"³¹⁹.

El vot al PNPV per a les eleccions municipals celebrades un mes després es va veure reduït fins la meitat el seu número de votants (0,63%). No obstant això, sí va obtenir representació a sis consistoris, aconseguint la batllia i tres regidors en

³¹⁹ Jesús SANZ: *La cara secreta de...*, pàg.144.

un d'ells: la Font d'en Carròs. A més, tant a Ontinyent com a Sueca aconseguiren també tres representants³²⁰, mentre que a Sedaví, Tavernes de la Valldigna i a Benidorm (única ciutat amb regidors del PNPV fora de la província de València), n'aconseguien un³²¹.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.
Mapa realitzat per Jordi Benavent.

Al còmput dels resultats electorals del valencianisme polític s'han inclòs solament els resultats del PNPV a les ciutats on aconseguiren representació. Ara bé, no es tenen en compte les candidatures locals o agrupacions municipals amb una

³²⁰ Segons el portal de la Generalitat Valenciana Argos, el PNPV no es presentà a Sueca però, una vegada analitzada la documentació de l'Arxiu Històric de la Diputació es pot veure com és una errada: s'hi presentaren tal com diu el Butlletí Oficial de la Província de l'1 de març del 1979 (número 51).

³²¹ Veure Annex 1.

clara ideologia nacionalista i que també es feren amb representació als seus consistoris, destacant sobretot Esquerra Independent de Castelló (7,77%), nascuda a partir del moviment veïnal de la ciutat i des de la qual els seus caps més visibles, Vicent Pitarch i Pep Mata, dugueren a terme una política de consens en favor de la reorganització de la ciutat a través de les seues regidories (ensenyament i policia local, respectivament)³²². L'EIC, formació municipalista creada per la unió de nacionalistes procedents del PSAN, PSPV i la gent que aleshores se l'anomenava "a l'esquerra del PC" com ara MC, OIC, plataformes anticapitalistes a més de gent provinent del moviment veïnal i de l'ecologisme incipient³²³, es convertí en la tercera força més votada a la ciutat i en un gran revulsiu per a la política social del moment, passant de ser diferents col·lectius a nivells de barri a formar part d'una agrupació política local amb gran pes dins del consistori local i on els seus líders tenien, com al cas del nou batlle d'Algemesí, de la formació Iniciativa per Algemesí, una base ideològica pròxima al fusterianisme des de la vessant de les teories de Josep Vicent Marqués en el que a la qüestió de la identitat es referia. Aquesta última formació electoral aconseguí l'alcaldia d'Algemesí amb uns resultats més que positius: un 40,70% dels vots i 9 dels 21 regidors, fent alcalde a Joan Girbés, pròxim al PNPV. D'igual manera succeí amb la Candidatura Independent de Ròtova (on Elidor Faus fou elegit alcalde amb el 37,67% dels vots i quatre regidors³²⁴), l'Agrupació Socialista Independent de Xàtiva (5,26% i un regidor), Esquerra Unida de Gandia (8,18% i dos regidors) i la Unitat Popular Independent de Vinaròs (15,94% i tres regidors). A totes aquestes ciutats el municipalisme d'arrel fusteriana quedava per davant del PCPV-PCE, significat de cara a prendre força una nova força electoral unitària.

³²² *Entrevista amb Vicent Pitarch feta per l'autor, Castelló, 20 d'abril de 2012.*

³²³ *Entrevista digital amb Toni Royo, 30 de maig de 2020.*

³²⁴ *Entrevista digital amb Emili Selfa, 4 de maig de 2020.*

Resultats eleccions municipals 1979 PNPV

	%	Regidors		%	Regidors
Província de València			Província de Castelló		
Racó d'Ademús	-	-	Ports	-	-
Serrans	-	-	Baix Maestrat	-	-
Camp de Túria	-	-	Alt Maestrat	-	-
Camp de Morvedre	-	-	Plana Alta	-	-
Horta Nord	-	-	Alcalatén	-	-
València	1,19%	0	Alt Millars	-	-
Horta Oest	-	-	Plana Baixa	-	-
Foia de Bunyol	-	-	Alt Palància	-	-
Plana d'Utiel	-	-	Prov. Castelló	-	-
Horta Sud	0,97%	1	Província d'Alacant		
Vall de Confrents	-	-	Alt Vinalopó	-	-
Canal de Navarrés	-	-	Alcoià	-	-
Ribera Alta	-	-	Comtat	-	-
Ribera Baixa	-	-	Marina Alta	-	-
Costera	-	-	Marina Baixa	1,93%	1
Vall d'Albaida	4,89%	3	Alacantí	-	-
Safor	1,95%	4	Vinalopó Mitjà	0,29%	0
Prov. València	0,80%	8	Baix Vinalopó	-	-
TOTAL PAÍS VALENCIÀ			Baix Segura	-	-
0,51%			Prov. Alacant	0,16%	1
9					

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

Però si un nacionalisme de dretes com era la UDPV havia fracassat a nivell electoral; si un nacionalisme d'esquerres com el del PSPV també ho havia fet el mateix 1977 i si un valencianisme pròxim a la socialdemocràcia europea també havia sigut una derrota política per al nacionalisme en 1979, on residia el problema? En l'eix tradicional esquerra-dreta? O en la falta d'una consciència

nacional dels valencians? Clarament, la problemàtica era la pràcticament nul·la consciència d'un imaginari nacionalista a nivell valencià, raó per la qual el PNPV restà fora de les institucions i començava una llarga travessia pel desert, sent a partir de l'entrada en l'any 1980 l'inici del final de l'experiència política del partit valencianista, el qual es veia abocat a moure's dins del terreny electoral en favor d'una plataforma política on hi tingueren cabuda la resta de grups nacionalistes. El revés electoral, sumat a l'heterogeneïtat de la militància va donar lloc a dos tendències: una més esquerrana, promoguda per Vicent Pons i Jesús Puig i altra més conservadora, liderada pel propi Burguera i Marina de Paz. Aquest enfrontament ja es deixà entreveure al llarg de la campanya electoral per a ser durant el primer Congrés del PNPV que va tenir lloc el desembre de 1979 quan finalment esclataren les discrepàncies internes: Jesús Puig abandonava la formació, deixant a Francesc de Paula Burguera com a líder indiscutible, qui defensava la supressió de la figura del President del partit, en aquell moment en mans de Puig³²⁵.

Quedava palesa l'idea de que la població havia moderat el seu discurs nacional després de les manifestacions del 9 d'octubre i que, a més, en cas de que un possible valencianisme hagués pogut triomfar, no ho faria lligat a una idea de Països Catalans. La Constitució deixava clara l'adscripció nacional i impossibilitava qualsevol esclatxa en matèria identitària. Ni la federació entre comunitats autònomes (que podria donar pas a uns imaginaris Països Catalans) ni la possibilitat de dubtar de la "patria común e indivisible de todos los españoles" deixaven marge per crear una consciència nacional de tall fusteriana. L'estadi en el que es trobava el PNPV i el valencianisme polític en general estava molt per sota de la dinàmica catalana, basca i gallega. Així quedà reflectit a les diferents contesa electorals que tenen lloc entre els anys 1980 i 1981, període en el que el PNPV entra en un moment d'inactivitat política més enllà de mantenir els regidors aconseguits el 1979 i l'inici de les converses de cara a crear una plataforma unitària del nacionalisme valencià. Lluny quedarien els resultats del nacionalisme basc, amb un 64,46% dels vots a les primeres eleccions autonòmiques o el català, amb un 36,73% dels vots. Inclús el gallec, que va obtenir quatre representants a les primeres eleccions autonòmiques a Galícia amb un 9,67% de l'electorat. I més

³²⁵ Jesús SANZ: *La cara secreta de...*, pàg.144.

importància pren la davallada valencianista si es té en compte el moment d'auge de les demandes territorials en les que Espanya es veia immersa. El País Valencià havia passat d'estar relativament prop de l'avantguarda autonòmica a pràcticament estar dirigida per les elits estatals de tall espanyolista bé de dretes des de Madrid; bé d'esquerres des de la preautonomia.

2.6. El sorgiment d'EUPV i l'AEPV i els difícils anys cap a l'autonomia

Amb els resultats del 1979 quedava una cosa clara: de nou, el valencianisme polític no tenia cap escletxa per la qual sobreixir i poder tenir cert rèdit electoral com sí el van trobar altres nacionalismes com el català o basc i, per primera vegada, l'andalusisme. Per tant, la carrera post-constitucional i pre-autonòmica començava en cert desavantatge respecte altres territoris que sí anaven treballant en favor d'un estatut d'autonomia per la via ràpida i per tant, amb més concessions. A aquest endarreriment dins del marc simbòlic cal sumar-li que la realitat sorgida després de les eleccions municipals deixaren unes diputacions controlades per la UCD que a més, i segons l'acord del Consell Preautonòmic valencià, havien de tenir el mateix número de representants al Consell que els elegits pels parlamentaris. Això feia que la UCD tingués 10 dels 18 representants al Consell³²⁶, encara presidit per un Josep Lluís Albiñana que continuava en la seua tasca de que els municipis se sumaren a la demanda de demanar l'estat autonòmic per la via del 151 tot i mostrar el seu rebuig a les formes de la UCD³²⁷, que a partir de les eleccions municipals canvià completament el seu discurs passant del 151 al 143 i amb l'enfrontament social per bandera. Si la Constitució espanyola exigia un mínim del 75% de la ciutadania per poder entrar a l'autonomia pel 151, al País Valencià s'aconseguí el 99,9% de la població. El desembre del 1979 es lliurà al Ministeri de l'Interior el document en què se sol·licitava dita via, iniciant-se els treballs per

³²⁶ Per sis representants del PSPV-PSOE i dos del PCE/PCPV.

³²⁷ "José Luis Albiñana considera un disparate de UCD la actual composición del Consell", *Hemeroteca diari El País*, 15 de juny de 1979. Document online a: https://elpais.com/diario/1979/06/15/espana/298245620_850215.html

convocar un referèndum per al febrer del 1980 tal com ja s'havia fet al País Basc i Catalunya i s'estava tramitant per a Galícia. Però la UCD havia sabut fet la seua tasca d'enfortir el regionalisme blaver i anticatalanista de la mà de d'alguns mitjans de comunicació, fent visible i objectiva la batalla entre el sector valencianista i el sector anticatalanista. Es trencava el consens establert el gener del 1979 amb l'emblemàtica sessió del consell a Morella, on s'acordava per part de totes les forces l'inici del procés per la via ràpida³²⁸, i més després del bloqueig reiteratiu per part del conseller d'hisenda, Enrique Monsonís, deixant d'autoritzar pagaments i per tant, boicotejant l'activitat de govern. Al mateix temps, augmentava la violència als carrers de València i, a Madrid, tant la UCD com el PSOE aprovaven la Llei Orgànica Reguladora de les Diferents Modalitats de Referèndum, escenificant l'interès en la creació d'obstacles per a la consecució de l'estatut valencià. Aquesta llei deixava clara una qüestió: calia que els municipis havien de sol·licitar explícitament l'accés a l'autonomia per la via del 151. I ací residí el problema: Solament 230 dels 524 municipis que signaren l'acord, ho feren manifestament (un 43% del total, essent necessari el 75%). El cas és que aquesta explicitació de la LOMR no havia estat requisit previ a la recollida de signatures per part dels municipis valencians, essent posterior a les mateixes a l'entrar en vigor el 18 de gener de 1980³²⁹ i per tant, amb un dubtable efecte retroactiu. La UCD i l'ordre als governs municipals on hi ostentaven el poder de signar explícitament la via del 143 van fer la resta.

El 19 de desembre de 1979 el PSPV-PSOE abandonava el Consell Preautonòmic i tres dies després, Albiñana dimetia com a president, deixant el càrrec en mans d'Enrique Monsonís (UCD), qui ja havia presentat una moció de censura dies abans i havia dut a la UCD a oposar-se a un referèndum sobre l'estatut³³⁰. Ja no era solament fàctic, ara també objectiu: la UCD controlava el Consell Preautonòmic al qual faria virar cap a posicionaments més conservadors i abandonant el consens que s'havia creat en referència a la qüestió valenciana i la seua autonomia. Albiñana, el president d'esquerres al Consell de dretes, com titllaren Benito Sanz i Josep Maria Felip, abandonava la presidència enmig d'una

³²⁸ Tant PSOE com UCD, PCE, PSP i AP signaren el document a favor.

³²⁹ Guillem LLOP, Joana TORMO: *Quan ens dèiem País...*, pàg.75.

³³⁰ Que havia de realitzar-se conjuntament amb el d'Andalusia el 28 de febrer de 1980.

crisi interna al PSPV-PSOE i sense cap recolzament dins de l'executiva del mateix³³¹, col·laborant en els inicis del nou PNPV conjuntament de la mà de l'excentrista Francesc de Paula Burguera. Com afirmà el PSPV-PSOE de la mà de Joan Lerma:

“Se ha producido una crisis de modelo de Gobierno autonómico. La situación era insostenible, y la única salida que hemos visto ha sido la tomada. No podemos continuar asistiendo impávidos a una farsa como la que se está representando en el País Valenciano”³³².

El lideratge socialista va recaure en el propi Lerma, qui decidí arraconar els nacionalistes de l'antic PSPV de l'executiva per possibilitar un acord definitiu sobre l'Estatut amb la UCD, tornant inclús després al Consell Preautonòmic. Segurament eixa “farsa” de la que parlava el líder del socialisme valencià no era tal, fent pensar que l'abandonament del Consell per part del PSPV-PSOE i el deixar de recolzar a Albiñana com a president s'hi donà més per debats interns que no pas pel posicionament de la UCD. Poc a poc la mobilització social referent al procés estatutari va anar caient fins al punt de que les negociacions es van dur a terme per les elits sense el recolzament o acceptació per part de la societat valenciana, que havia passat de ser un agent principal a viure d'esquenes al procés autonòmic.

Tots els moviments que s'havien anat gestant des de l'inici de la Transició al País Valencià fins al moment van tenir un resultat evident: la necessitat per part de l'esquerra nacionalista de coordinar-se per dur endavant una força política en clau fusteriana. La davallada del PNPV l'any 1979 a més de la discussió interna al PSPV per la seua entrada al si del PSOE i l'anul·lació dels quadres valencianistes dins de l'agrupació socialista, alimentà les possibilitats de crear noves plataformes a la seua esquerra, amb l'argumentari de que el nacionalisme valencià havia d'anar lligat a les tesis fusterianes si més no primigènies, sí més pròximes que les que desenvolupava el partit de Burguera. Així l'any 1980 i de la conjunció de diferents

³³¹ Josep Maria FELIP, Benito SANZ: *La construcción política de...*, pàg.346.

³³² “La retirada socialista del Consejo agrava la crisis política”, *Hemeroteca diari El País*, 19 de desembre de 1979. Document online a: https://elpais.com/diario/1979/12/19/espana/314406027_850215.html

plataformes electorals de caràcter local pròximes al fusterianisme³³³ i de diversos col·lectius de maulets de l'Horta de València i de la ciutat d'Ontinyent, sorgí el Front d'Esquerra Nacionalista, amb una clara base socialista i fusteriana amb uns punts mínims com eren:

“La lucha por las plenas libertades nacionales y democráticas y por una autentica ruptura con la reforma de Suárez, la autodeterminación del País Valencià en el marco de reconstrucción nacional de los Países Catalans y la consecución de una Sociedad socialista”³³⁴.

Cal dir que prèviament a aquesta primigènica unió de formacions, aquestes ja mantenien contactes amb forces de tall nacionalista com era el cas d'Esquerra Unida de Gandia amb el PNPV local, un exemple de que les formacions nacionalistes entre si hi entaularen bones relacions i que facilitaren el posterior acostament³³⁵. La reorganització del moviment nacionalista no es va fer pas per haver trobat una escletxa des de la qual poder augmentar la seua presència. És més, les motivacions foren altres i en el sentit oposat. Fou amb l'entrada en la nova dècada quan segons Toni Rico, “el valencianisme d'esquerres [...] va ser conscient que els partits valencians d'àmbit espanyol no estaven disposats a assumir uns plantejaments nacionals identificats clarament amb el paradigma fusteria”³³⁶. D'aquests plantejaments sorgí l'any 1980 el citat Front d'Esquerra Nacionalista, al qual molt prompte se sumaren altres formacions de l'esquerra extraparlamentària com ara el POUM, La Lliga Comunista Revolucionària o el Moviment Comunista del

³³³ Les ja citades ASIX, EU-Gandia, UPI-Vinaròs i els Independents d'Esquerra de Vilafranca dels Ports.

³³⁴ “Creación del Front d'Esquerra Nacionalista”, *Valencia Semanal*, núm.116, 27 abril - 04 maig 1980, pàg.6.

³³⁵ Així ho afirma Emili Selfa a l'entrevista. El mateix Selfa, pròxim al PNPV de Gandia explica detalladament com la seua formació no aconseguí representació municipal però que, gràcies a una bona entesa amb la gent d'EUdG, amb dos regidors al consistori, aconseguiren portar moltes de les seues demandes i polítiques al consistori de la Safor. *Entrevista digital amb Emili Selfa*, 4 de maig de 2020.

³³⁶ Toni RICO: “D'esquerres i valencianistes...”, pp.737.

País Valencià³³⁷. Les negociacions entre el FEN i la resta de formacions per establir punts d'acord i iniciar un treball conjunt es materialitzà en la creació l'any 1981 d'Esquerra Unida del País Valencià. S'accepta ací el 1981 com a l'any de la creació de la formació per ser quan oficialment començà a emprar-se el nom d'EUPV encara que no va ser fins el 28 d'octubre del 1982 quan Esquerra Unida del País Valencià s'inscriví al registre de partits, tal com es pot comprovar a l'acta notarial, cessió personal de l'exmilitant Vicent Álvarez³³⁸. En ella set noms: Valerià Miralles, Cipriano Molinero, Cristian Piris, Manuel Colomer, Gonzalo Olcina, Francisco Garcia i Francesc-Marc Esteve. Destacar que Vicent Álvarez, promotor de la formació, no estava entre els registrants del nou partit polític. Anecdòticament caldria destacar que tant Cipriano Molinero com Gonzalo Olcina hagueren de declarar davant del notari que s'havien donat de baixa prèviament d'Acció Comunista i del Partit dels Treballadors, respectivament³³⁹. Deixaven per escrit també les bases ideològiques de la nova formació:

“La instauración de un sistema socialista, a fin de garantizar la liberación de las clases trabajadoras y de todos los sectores oprimidos (sic) y explotados por el sistema capitalista [...] (afirmant) la libertad del País Valencià, el reconocimiento del derecho a gobernarse, a decidir su futuro con soberanía”³⁴⁰.

Aquesta fou la primera formació creada durant la Transició democràtica amb una base clarament marcada pel nacionalisme valencià i l'esquerranisme rupturista. És l'obra de Toni Rico la més significativa per tractar la qüestió d'EUPV, desvetllant gran part de la informació ací emprada i, a més, la quantitat d'obres és irrisòria al recaure tot el pes bibliogràfic en les forces valencianes d'àmbit espanyol. També es pot comptar amb les fonts primàries, d'entre les quals

³³⁷ *Íbid.*, pàg. 738.

³³⁸ “Acta notarial de registre del partit”, *Cessió de documentació de l'Arxiu personal de Vicent Álvarez*, 28 d'octubre de 1982, pp.1-9.

³³⁹ *Íbid.*, pp.2-3.

³⁴⁰ *Íbid.*, pàg.5.

destaquen les resolucions del I Congrés d'Esquerra Unida del País Valencià, on s'assenten les bases del nou partit polític.

EUPV nasqué l'any 1981 de la convicció de que calia una nova esquerra valencianista després de la desfeta electoral del PSPV i posterior dilució dins del PSOE que pogués fer front als nous processos de la Transició democràtica, clarament marcada per una tendència espanyolista i que deixà fora de joc les altíssimes expectatives que la proposta política fusteriana aportava al debat. A la seua creació, es troben sobretot exmilitants del PSPV com Valerià Miralles, qui també havia militat al PCPV, tot i que la base d'EUPV fou l'anteriorment citat Front d'Esquerra Nacionalista i per tant, gent provinent dels col·lectius locals com ara Vicent Pitarch. Ambdós membres coordinaren la nova formació i recolzaren la unitat per crear EUPV. Mentre que el primer fou l'impulsor del partit, fent d'una mena de mecenes, el segon abandonà la seua acta de regidor a Castelló per l'EIC per dedicar-se a la creació de la nova formació i a més, com l'antic militant de l'Esquerra Independent de Castelló Toni Porcar assenyala, per "avorrir-se de les pressions que alguns individus de l'EIC feien"³⁴¹. No obstant, l'EIC no se sumà a EUPV, fent-ho directament el 1983 a la posterior Unitat del Poble Valencià. La raó segons el propi Porcar fou que "les sigles estigueren registrades a nom d'algun dels que es van dedicar a torpedinar el moviment EIC, i nosaltres no poguérem integrar-nos en EUPV com a EIC"³⁴². Com descriu Toni Royo a l'entrevista digital realitzada, "Des de Castelló ens sentíem "sols", i més encara després del 23-F, quan tot es va debilitar bastant"³⁴³. A les bases ideològiques de la nova formació es teoritzava en gran mesura sobre dos aspectes clau per entendre-la: el seu esquerranisme i el seu marc identitari, basat en la idea d'una federació dels Països Catalans. I en aquest ordre: anteposaven l'eix esquerra-dreta posicionant-se clarament a l'esquerra d'aquest marc conceptual que l'eix centre-perifèria on de nou, la seua postura

³⁴¹ En aquest sentit, Porcar afirma que una part de l'afiliació no va veure amb bons ulls la marxa de Vicent Pitarch, tot i que l'entenien perquè estava "més fart que un gos de determinats individus". *Entrevista digital amb Toni Porcar feta per l'autor*. Carcaixent - Castelló, 2 d'abril de 2020.

³⁴² *Íbid.*

³⁴³ *Entrevista digital amb Toni Royo*, 30 de març de 2020.

estava clarament definida dins del marc pancatalanista com es pot veure a la seua Declaració Fundacional, on reconeixien

“El nostre dret l'autodeterminació, és a dir, el nostre dret a decidir sobiranament la nostra forma d'autogovern (independència, federació...); la defensa de la lliure unió en el marc nacional dels Països Catalans; la conquesta de la plena sobirania nacional del nostre poble; fer efectiva la normalització i l'oficialitat de la llengua catalana al País Valencià”³⁴⁴.

Com es pot veure, el fusterianisme estava més que present a les bases ideològiques d'EUPV, la qual afirmava el País Valencià com un ens amb capacitat pròpia. Que es compartís una visió conjunta amb Catalunya no significava una unió política sinó més bé de qüestions culturals. No significava doncs, la creació necessària d'una estructura política comuna, que quedava en mans de la voluntat de les i els valencians, tal i com es pot veure a les seues bases quan afirmaven que

“Dins d'EUPV hi ha un principi bàsic, defensat per tothom: el dret a l'autodeterminació dels pobles, inclòs el dret a la independència i, per tant, del País Valencià, emmarcat en un projecte polític –lliurement assumit pel nostre poble- de defensa de la identitat nacional comuna amb Catalunya, les Illes Balears i el Rosselló”³⁴⁵.

L'EUPV tenia clara la seua tendència esquerrana i així quedà reflectit a les bases, on demanaven una intervenció estatal en matèria d'inversions per reduir l'atur, així com van un pas més enllà de la UDPV i sol·licitaven la nacionalització dels sectors bàsics de l'economia, la reducció de la jornada laboral i “l'ús de la resistència obrera i popular per ampliar les conquestes socials i econòmiques de la classe treballadora”³⁴⁶. Altres bases del partit eren aquelles relacionades amb

³⁴⁴ “Declaració fundacional d'Esquerra Unida del País Valencià”, *Arxiu BNV/ Caixa EUPV*, setembre de 1981, pp.4-8.

³⁴⁵ *Resolucions del I Congrés d'Esquerra Unida del País Valencià*, OCMO, València: 1983, pàg.6.

³⁴⁶ *Íbid.*, pàg.9.

l'ecologisme, les llibertats democràtiques, la defensa del sector primari, de la lliure sexualitat, de l'apoderament juvenil i per últim l'eliminació de la discriminació sexista, l'homofòbia i la lluita internacional per la pau i la desmilitarització.

Com el PNPV, també mostrà el seu rebuig des de l'inici a l'Estatut de Benicàssim, essent un pilar fonamental com la qüestió de l'autodeterminació dels pobles, en el desenvolupament de les seues bases. Ací hi trobaren certs enfrontaments interns entre els rupturistes amb l'Espanya de la Transició, sent partidaris de la creació d'un nou subjecte polític (els Països Catalans) i aquells provinents d'una tradició esquerrana espanyola, que es decantaven per una Espanya federal o confederal³⁴⁷. Ara bé, se desmarcaven del PNPV situant-se a l'esquerra d'aquest, autoafirmant-se com a socialistes i amb una marcada política de classes a diferència del que el partit de Burguera defensava, més pròxims a la transversalitat i a la cohesió en aquest sentit. Açò suposà un problema per a les futures conversacions per crear una plataforma unitària del nacionalisme polític valencià com es pot veure a la premsa del moment, on clarament els enfrontaments entre EUPV i el PNPV, eren periòdiques .

Cas a banda va ser Esquerra Nacionalista Valenciana, la qual s'havia reorganitzat el mateix octubre del 1979 entorn una nova idea de la identitat valenciana, intentant deslligar-la del regionalisme conservador de la Unió Regional Valencianista. Encara que ENV ha estat un partit minoritari i sense incidència política i social, els estudis respecte aquesta formació no són els més escassos que s'han produït si ho comparem amb la resta de partits nacionalistes o valencianistes³⁴⁸. Una gran quantitat d'obres li han dedicat pàgines a aquest partit que, per altra banda, mai ha tingut un pes i una repercussió destacable en l'àmbit polític valencià, tenint uns resultats molt pobres pel que fa a les conteses electorals. Des del propi partit s'han fet algunes publicacions relacionades amb la qüestió valenciana i la seua identitat, destacant sobretot l'obra col·lectiva *Bases per al nacionalisme valencià*³⁴⁹, amb l'objectiu de crear un nou valencianisme durant la segona meitat dels vuitanta, moment clau per entendre l'esdevenir de la qüestió

³⁴⁷ Com afirma Toni Rico, "en tots dos casos, però, els Països Catalans continuaven sent un projecte polític possible", Toni RICO: "D'esquerres i valencianistes...", pàg. 742.

³⁴⁸ DD.AA.: *Cap a una València lliure...*

³⁴⁹ DD.AA.: *Bases per al nacionalisme valencià...*

identitària al País Valencià. També es pot trobar informació respecte al partit a moltes de les obres publicades per Joves Valencianistes³⁵⁰, les quals no tractaven ENV directament sinó que estructuraven un relat valencianista entorn a les idees que el propi partit emprava per definir-se i legitimar-se cara tant al regionalisme conservador com al nacionalisme valencià d'esquerres.

El partit nasqué l'any 1977 com un partit regionalista i conservador, sota el nom d'Unió Regional Valenciana, però fou dos anys després, al seu congrés realitzat a l'octubre, on el sector progressista i nacionalista, conegut com Esquerra Nacionalista Valenciana guanyà per un estret marge a la candidatura regionalista de tall ratpenatista. Així, l'URV passava a ser l'ENV-URV, per no obviar als derrotats, encara que molts d'aquests abandonaren la formació per crear-ne una nova sota el nom d'Unió Valenciana, la qual va tenir més assentament social i polític, sobretot a la ciutat de València i la seua àrea. D'igual manera que el PNPV, l'ENV mai s'assentà com a força electoral, sent vista amb recels tant per part del moviment nacionalista com pel regionalisme valencià. L'ENV no fou vista mai com un "aliada" per la causa fusteriana i mai arribà a comptar amb el beneplàcit ni del moviment regionalista ni del nacionalista "per no compartir la simbologia del fusterianisme i olorar a tardofranquistes. Mentrestant, la dreta regionalista els rebutjava precisament per no ser conservadora i regionalista"³⁵¹. Ells mateix abans s'autoafirmaven com a l'única força exclusivament valenciana que no rendia obediència ni a Catalunya ni a Espanya. Ja a les primeres obres revisionistes pròximes al partit tracten "a les dos bandes [...] de cristians vells, volent imposar a l'altre la seua "fe", el seu particular "valencianisme"³⁵². Aquesta agrupació intentava ser un punt d'encontre de la resta de partits polítics amb la qüestió valenciana entre les seues bases, ja siga com a construcció nacional, integrada dins d'altra identitat com la dels Països Catalans, o com a regió perifèrica de l'estat espanyol. L'ENV era partidaria de la creació d'una Espanya confederal amb una independència fiscal i econòmica, acabant també amb les velles diputacions per

³⁵⁰ Ignaci BELLIDO, Lluís BERTOMEU: *La unió del valencianisme...*; Ignaci BELLIDO, Lluís BERTOMEU, Josep BISBAL: Josep: *L'únic valencianisme...*

³⁵¹ DD.AA.: *Cap a una València lliure...* pàg.51

³⁵² Xavier MARÍ: *Revisió al conflicte valencià*, Edicions Marí Montañana, València: 1983, pàg.13.

enfortir la comarcalització del País Valencià. Aquesta qüestió ha estat una màxima a tota agrupació nacionalista valenciana, la d'acabar amb les velles diputacions provincials. L'ENV s'erigí com el primer partit valencià en favor del conegut com valencianisme tricolor. Encara que la seua presència era ínfima als mitjans de comunicació i a nivell social, l'ENV-URV perdurà en els anys sense pràcticament cap incidència social i política rellevant. No obstant, s'ha de tenir present en aquesta anàlisi si es vol fer una reconstrucció del nacionalisme polític valencià. Ara bé, destacar també que la seua escassa producció interna com a partit ha dificultat l'estudi en profunditat de la formació, a la qual no s'ha pogut accedir.

Paral·lelament, el PNPV hagué de fer front a problemàtiques internes que acabarien per rematar al partit. Dos exemples clars: el primer, relacionat amb els problemes al PNPV de Benidorm, on un dels seus regidors, Toni Mayor, fou acusat de falsificar signatures en favor d'una candidatura interna per liderar al partit³⁵³; el segon, amb la baixa de militància durant el I Congrés del PNPV i l'abandonament de l'alcaldia de Jesús Puig, qui era l'únic alcalde de la formació al País Valencià, passant a les files socialistes l'any 1980. Poc de recorregut se li esperava al PNPV si continuava amb eixa dinàmica derrotista i problemàtica a nivell intern. No obstant, el partit continuà tenint una organització estable fins l'octubre de l'any 1981, quan al II Congrés del PNPV, acabà per ensorrar-se el projecte nacionalista que havia començat un trienni abans. Aquest segon congrés del PNPV serví per esclarir finalment els posicionaments del partit nacionalista, el qual veia reflectit tot el seu ideari a la publicació realitzada sota el títol "Què és el Partit Nacionalista del País Valencià?". En ella, el seu coordinador, Vicent Franch i Ferrer deixava palesos els postulats del PNPV fent un repàs del context del País Valencià del moment, amb dures crítiques al centralisme dels partits estatals i a les formes emprades pel fusterianisme clàssic per intentar un assentament al territori:

"La feblesa de la consciència nacional era manipulable amb el tema de la catalanitat admesa i defensada pel nacionalisme progressista de caire

³⁵³ "Toni Mayor puede ir a la comisión de conflictos del PNPV", *Arxiu BNV/Caixa PNPV-Notes del partit, Revista Canfali*, 16 de maig de 81, s/n.

intel·lectual i minoritari. Un atac massa fort per a un poble tan feble i tan desconegut de si mateix”³⁵⁴.

No obstant, la gran part de les crítiques eren per als partits valencians amb seu a Madrid, destacant sobretot el judici que es fa respecte al PSPV-PSOE tant a nivell de pèrdua d’un valencianisme previ que sí defensava el PSPV com a nivell de poca importància del sector valencià a les decisions preses per l’òrgan federal del partit. Quedava també clara l’adscripció nacional de les valencianes i valencians per al partit: el País Valencià era l’àmbit de treball i mai des de posicionaments independentistes, amb els quals solament tenien en comú la defensa de la unió cultural amb Catalunya i les Illes Balears, així com els símbols³⁵⁵. Tant era així que, com afirmaven, “El nacionalisme dels Països Catalans, sustentat a nivell polític per col·lectius molt minoritaris o a punt de desaparèixer, és un nacionalisme abstracte”³⁵⁶, considerant poderós això sí, al moviment cultural lligat al catalanisme o a la unió cultural i assumint-se pragmàtics en el sentit que s’allunya “dels maximalismes que tot ho redueixen a considerar la posició favorable o desfavorable de la classe política per l’opció política dels Països Catalans”³⁵⁷.

Aquestes declaracions en gran mesura ajudaren a desmarcar-se del nou partit EUPV i de l’embrionari Agrupament d’Esquerra del País Valencià, el qual començava a sorgir a partir de dos grups integrats tant dins del PSAN com del PCPV-PCE. Els primers, després dels resultats electorals a les municipals del 1979³⁵⁸, decidiren abandonar la formació independentista l’any 1980 en favor de la construcció d’una línia més possibilista sota la direcció i organització de Josep Lluís Blasco; els segons, encapçalats sobretot per Doro Balaguer, exmilitant del PCPV-PCE fins el 1980 a causa dels seus posicionaments fusterians, en contra del que el

³⁵⁴ Vicent FRANCH: *Què és el Partit Nacionalista...*, pàg.21.

³⁵⁵ *Íbid.*, pàg.76.

³⁵⁶ *Íbid.*, pàg.32.

³⁵⁷ *Íbid.*, pàg.49.

³⁵⁸ El PSAN es presentà baix les sigles del BEAN (Bloc d’Esquerra d’Alliberament Nacional del País Valencià), sense obtenir ningú representant a cap municipi valencià.

sector ortodox, liderat per Antonio Palomares, defensava i que s'havia posicionat al costat del pragmatisme pel que fa a la identitat de les i els valencians.

Estos dos sectors acordaren dur endavant la creació d'una plataforma d'esquerres amb el fusterianisme com a base pq com afirma Gustau Muñoz, "Crèiem que sí hi havia un espai que calia omplir [...] Volia omplir un espai d'esquerra nacional, sense obediències externes, independent, d'àmbit exclusivament de País"³⁵⁹. Es conformà així l'embrionari Agrupament Nacionalista d'Esquerra del País Valencià per a passar a ser l'Agrupament d'Esquerra del País Valencià el febrer del 1982 després de l'assemblea que tingué lloc a la ciutat de València els dies 27 i 28 del mateix mes³⁶⁰. A aquest primer grup de treball organitzat al voltant dels ex militants del PSAN i PCE, se sumaren diferents personalitats del món del valencianisme cultural i sobretot, Vicent Ventura, qui provenia del PSPV i que no acceptà l'entrada d'aquest (i posterior dissolució del corpus propi) al PSOE³⁶¹. Com ell, altres militants del PSPV que no acceptaren passar a formar part del PSOE i que, tal com es descriu al *Diario de Valencia*, decidiren:

"Integrar-se com a corrent socialista a l'Agrupament d'Esquerra del País Valencià [...] per a participar en el projecte de reconstrucció nacional per seguir lluitant contra el sucursalisme"³⁶².

Tots ells, conjuntament amb prop de dos-cents simpatitzants més formaren l'AEPV a l'assemblea a la qual hi estaven com a convidats per proximitat ideològica

³⁵⁹ *Entrevista digital amb Gustau Muñoz feta per l'autor, Carcaixent - València, 15 d'abril de 2020.*

³⁶⁰ "Esquerra. Butlletí informatiu de l'Agrupament Nacionalista d'Esquerra", *Arxiu BNV/Caixa Agrupament Esquerra I (82-83)*, febrer de 1982, s/n.

³⁶¹ No significà allò que Vicent Ventura s'afiliés a l'AEPV, de fet, no ho va estar, essent solament un dels grans suports i pilars. Per saber-ne més, Toni RICO: "D'esquerres i valencianistes...", pàg. 746.

³⁶² "Retall sense títol", *Arxiu BNV/Caixa Agrupament Esquerra I (82-83)*, *diario de Valencia*, 2 d'abril de 1982, pàg.14

(ja siga per l'esquerranisme o pel fet nacional), Francesc de Paula Burguera (PNPV) i Valerià Miralles (EUPV).

El sorgiment de l'AEPV es va fer paral·lelament al d'EUPV però amb una diferenciació: mentre que els segons prioritzaven els posicionaments trotskistes per davant de la identitat nacional, els primers no veien en aquesta preferència la solució al problema de la identitat dels valencians, com tampoc veien la solució en el PNPV per ser un partit interclassista. S'ha de considerar que, des de l'aparició de l'obra de Joan Fuster, la màxima de "el País Valencià serà d'esquerreres o no serà" fou legitimada fins al punt que la confluència esquerra-valencianisme era l'única opció possible per canviar el marc autonòmic i millorar la condició identitària de les valencianes i valencians. Així s'excloïa en un principi al PNPV, titllat de dretà per la resta de partits en els quals el debat sobre la identitat estava a l'ordre del dia. Aquest debat entre les corrents valencianistes tingué un important pes mediàtic, tal i com es pot veure al *Diario de Valencia*, on les disputes entre Adolf Beltran (periodista i membre fundador de l'AEPV), EUPV i Francesc de Paula Burguera eren constants al llarg de l'any 1981.

La creació de l'AEPV significà una davallada de quadres al si del PCPV, tot i que no s'ha marcar aquest procés com a l'únic causant de la minva electoral ja que el nucli era més bé reduït. I, com a les opcions polítiques nacionalistes prèvies, la crítica a l'Estatut de Benicàssim era la base sobre la qual treballar com a partit. Un dels màxims dirigents de l'AEPV, el pintor Doro Balaguer, així ho afirmava en dir que "el procés valencià, és que allò que se'n diu "l'autonomia plena" ha estat descartat des del principi"³⁶³. En realitat, si s'analitzen les bases tant d'EUPV com de l'AEPV, pràcticament no es trobarien diferències: ambdues formacions tenen el "nosaltrisme" de Joan Fuster com a base ideològica i sempre des del marc d'una esquerra rupturista. El que el nacionalisme valencià considerà fracàs estatutari serví per impulsar noves formacions polítiques per una banda i, per altra, per focalitzar el problema de les valencianes i valencians, fent del País Valencià el subjecte polític a tractar³⁶⁴, arreplegant eixa tradició que ja havia començat Germania Socialista a inicis dels anys setanta i el PSPV que "acabà sent una iniciativa desgraciadament malbaratada que va desaparèixer integrant-se al

³⁶³ Doro BALAGUER: *L'esquerra agònica...*, pàg.167.

³⁶⁴ Toni RICO: "D'esquerreres i valencianistes...", pàg. 747.

PSOE”³⁶⁵. Així, els Països Catalans “[eren] un element a debatre en el present i en el futur sense perdre de vista que el subjecte polític central per al valencianisme havia de ser el País Valencià”³⁶⁶. Ara bé, aquesta consideració del marc cultural dels Països Catalans no significava que a nivell polític no es tingués una idea sobre la nació dels valencians, tema el qual es prendria a debats posteriors, tot i que ja es marcaven unes línies a seguir de caràcter polític per començar a crear un nou marc nacional conjuntament amb Catalunya i les Illes Balears. El fusterianisme no solament hi va tenir en contra al conservadorisme ucedista. Si era d’esperar que la formació de Suárez titllara a les opcions nacionalistes (i en definitiva, a tot l’ideari fusterià) d’un “cáncer que no hay más remedio que extirpar”³⁶⁷, també el comunisme espanyolista s’enfrontà a les noves formacions no solament per la qüestió nacional sinó també, per disputar-se un electorat similar que podria decantar la balança.

L’AEPV nasqué per omplir el que ells consideren un buit a les polítiques nacionalistes, ja que si bé a nivell popular el nacionalisme existia però no hi tenia cap estructura organitzativa, a nivell polític, la poca estructura que hi havia, romania ofegada al si dels partits estatals. Segons la nova formació, AEPV era el punt d’encontre entre el PNPV, al que definien com un grup liberal socialdemòcrata o de centre esquerra, destinat a una base burgesa i de classes mitjanes progressistes, i EUPV, a la qual consideraven l’esquerra extraparlamentària. En aquest sentit el nou col·lectiu polític s’afirmava com “una organització nacionalista de masses, inequívocament d’esquerra, d’opció socialista, amb voluntat de presència i influència dins les classes populars valencianes”³⁶⁸. La voluntat quedava clara des d’un principi en afirmar que la seua voluntat era acabar constituint una organització hegemònica del nacionalisme al País Valencià.

³⁶⁵ “Document fundacional AEPV”, *Arxiu BNV/Caixa 3001, AEPV al pacte UPV*, 18 de maig de 1982, pàg.1

³⁶⁶ *Íbid.*, pàg.5

³⁶⁷ “Abril: La teoría los “Países Catalanes” es un cáncer a extirpar”, *Hemeroteca diari El País*, 1 de maig de 1981. Document online a: https://elpais.com/diario/1981/05/01/espana/357516024_850215.html

³⁶⁸ “Per una nova esquerra valenciana”, *Arxiu BNV/Caixa Agrupament Nacionalista d’Esquerres del País Valencià*, sense datar, pàg.4.

Mentrestant, el Consell del País Valencià, amb l'ucedista Enrique Monsonís al capdavant, acceptà el gener del 1980 la decisió del govern central a Madrid de que tota aquella autonomia que no hagués accedit fins aleshores al seu estatut, ho faria per la via de l'article 143. Aquest fet enfrontà al Consell: mentre que la UCD acceptà i començà les gestions, l'esquerra rebutjà en bloc aquesta idea, aferrant-se a la via del 151 i mobilitzant a una població que, per primera vegada, no estava unida en matèria estatutària: l'enfrontament dividí el País Valencià fins al punt de no retorn. Amb el temps, però sobretot amb el canvi de direcció dins del PSPV-PSOE, en mans de Joan Lerma i d'un sector més espanyolista que no pas l'anterior en el que s'enquadrava Albiñana, el socialisme valencià virà cap al desig d'accedir a l'autonomia per l'article 143, com la UCD pretenia i el seu secretari d'Estat per a les Autonomies el valencià Manuel Brosseta s'encarregà de dur a terme. També els comunistes s'hi mostraren a favor de reestablir negociacions amb la UCD, materialitzant el canvi cap a posicionaments més pròxims a la via del 143 amb l'arribada del sector més ortodox a la cúpula del PCPV-PCE. Monsonís, Suárez, Attard, Brosseta i en definitiva la UCD en el seu conjunt aconseguiren un canvi en els interlocutors de la resta de formacions valencianes per així, passar d'un estatut propi a un text autonòmic de tall administratiu sense cap tipus de personalitat. Com afirmà Josep Lluís Albiñana, a ell i per extensió al sector més valencianista del PSPV-PSOE, Adolfo Suárez amb la complicitat de Felipe González els van fer un cop d'estat³⁶⁹, fet que el motivà a passar a formar part d'una nova plataforma posterior: Si bé en un principi recolzà al PNPV de Burguera, acabà formant part de la Unitat del Poble Valencià. I és que, com afirma Ferran Archilés, ja en l'estiu del 1977 s'havia produït l'abandó de la defensa del federalisme per part del PSOE i PCE³⁷⁰. Ambdós partits sí havien tingut un referent nacional sempre de caràcter espanyol i

³⁶⁹ "La realitat social del País Valencià ha crescut malgrat una política frontalment espanyolista", entrevista a Josep Lluís Albinyana a *diari El Punt Avui*. Document online a: <http://www.elpuntavui.cat/article/3-politica/17-politica/602640-la-realitat-social-del-pais-valencia-ha-crescut-malgrat-una-politica-frontalment-espanyolista.html>.

³⁷⁰ Ferran ARCHILÉS: "Demandar l'autogovern: més enllà de...", pàg.64.

des de posicionaments lligats a una “herència marxista, un nacionalisme espanyolista progressista i aspectes de la lluita antifranquista”³⁷¹.

2.7. Conclusions

Si per alguna cosa cal remarcar els anys seixanta és sense cap mena de dubte pel sorgiment dels moviments contestataris a tots els àmbits. Des de la descolonització d'Àfrica fins a moviments estudiantils passant per la lluita contra els sistemes establerts per part d'una nova generació. I en aquest sentit el País Valencià no era cap tipus d'anomalia. Que aparegués una figura eminentment contestatària al règim franquista com ho era Joan Fuster no fou més que un fenomen que tot i ser inesperat per la gran repercusió que hi va tenir en certs àmbits, sí anava en línia amb la resta de territoris. Que Joan Fuster marcà un abans i un després dins del camp de les identitats al País Valencià és un fet evident. A partir de la seua visió del País Valencià s'hi creà tota una sèrie d'obres que analitzaven el discurs, la història i quin hauria de ser el futur de les valencianes i valencians i que pel seu caràcter antifranquista, impregnà una part d'una nova generació de joves estudiants que veien en Fuster i en el nou nacionalisme valencià un espai rupturista on s'hi juntaren moltes sensibilitats amb un denominador en comú: El fusterianisme.

Molt prompte sorgiren les primeres formacions de tall polític als nuclis universitaris que comptaven amb les teories de Joan Fuster com a element sobre el qual dissenyar un nou País Valencià. Des d'UDPV fins al PSPV, passant per tot un seguit de grupúscles i partits que des d'una nova perspectiva lligava el País Valencià a l'antifranquisme. S'han narrat ací les històries tant del PSPV com de la UDPV, així com del posterior Partit Nacionalista del País Valencià i el sorgiment als anys vuitanta de l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià i d'Esquerra Unida del

³⁷¹ Vega RODRÍGUEZ-FLORES: “PSOE, PCE e identidad nacional en la construcción democrática”, a Ferran ARCHILÉS, Ismael SAZ: *La nación de los españoles. Discursos y prácticas del nacionalismo español en la época contemporánea*, PUV, València:2012, pàg.324.

País Valencià. Totes elles amb un marc nacional similar: el País Valencià. I totes elles preocupades per l'encaix del territori valencià dins d'un estat espanyol en constant canvi, producte d'una Transició que durà a terme les elits. Amb el marc jurídic creat el 1978 i amb una autonomia fruit d'un pacte entre les elits a un moment de tensa polarització social el 1982, el nacionalisme polític valencià deixava de tenir qualsevol possibilitat de poder irrompre al joc polític valencià amb unes bases que no s'adequaven a la realitat sorgida del procés postfranquista. D'ací que com s'ha vist, els resultats electorals foren una derrota constant, quedant als marges i a la subalternitat sense més representació que l'escassa que el municipalisme hi podia donar en un moment en el que el PSOE a l'estat i el PSPV-PSOE al país es trobaven en procés de crear una hegemonia contra la qual la poca maquinària política del nacionalisme poc podia fer.

Però aleshores, quin marge de moviment tenia el nacionalisme polític valencià fora quina fora la seua representació política? Calia dur a terme una reconfiguració de les bases fusterianes per adequar-les a una nova dècada com era la dels vuitanta, amb còrpus teòric i legislatiu ja establert i assentat? Els resultats electorals assenyalaven que políticament el nacionalisme valencià era irrisori, mentre que a nivell cultural sí tenia certa influència. Era aquest el nacionalisme que els socialistes veien amb bons ulls: aquell que tingués el seu pes a la vida cultural del país, però no a la política. En tot aquest període molt van influir les altes esferes de la política estatal i valenciana del moment. Des de la reformulació ideològica pel que fa a l'autodeterminació dels pobles per part de comunistes i socialistes fins al moviment d'extremadreta del blaverisme, amb el suport de mitjans de comunicació i el beneplàcit d'un govern ucedista que no cal oblidar, organitzaren aquella estratègia que, com s'hi veurà posteriorment, traspassà fronteres arribant inclús a ser tractat a nivell internacional amb l'ambaixada britànica, tal com afirmen els seus documents.

Pel que fa als propis partits nacionalistes, aquests en cap moment s'hi replantejaren els postulats, en part per creença de l'existència d'alguna possibilitat a un moment de construcció de l'estat, en part per la poca durada que hi van tenir, no sobrepasant cap formació de les ací tractades el procés de la Transició. No obstant s'hi trobe diferències entre ells. Mentre que a un costat hom podria trobar un fusterianisme més posicionat a l'esquerra com era el PSPV, l'AEPV el d'EUPV en

el que l'horitzó final quedava clar i definit en els Països Catalans i en la lliure autodeterminació del poble valencià, per altre se situava un interclassisme valencianista, escenificat en la UDPV i el PNPV, que situaven al centre del discurs el País Valencià i evadien entrar en profunditat en la qüestió del marc referencial català i la unitat política amb Catalunya i les Illes Balears. Aquestes diferències no significaren un enfrontament entre formacions, que al remat acabaren desapareguent o bé per engrossar les files de formacions estatals com fou el cas del PSPV amb el PSOE i d'UDPV amb la UCD³⁷². De fet, els punts d'acord s'hi donaren relativament prompte sobretot per la necessitat de dur a terme un nacionalisme polític unitari de cara a les primeres eleccions autonòmiques del 1983.

³⁷² No tota l'afiliació ni del PSPV ni de la UDPV acceptaren les respectives integracions i una part de la militància decidí abandonar la política o passar a formar part o bé del nacionalisme cultural o bé de les posteriors formacions polítiques nacionalistes.

CAPÍTOL 3. LA UPV: COALICIÓ, UNIFICACIÓ I PRIMERES DIVERGÈNCIES (1982-1987)

Els primers anys vuitanta significaren per al País Valencià un canvi profund no solament a les estructures administratives que s'hi venien contruint per part de les elits espanyoles sinó també dins del propi nacionalisme polític valencià. La refundació del valencianisme polític era quasi obligatòria si es volia lluitar contra les maquinàries polítiques d'assentament estatal: mentre que el PSOE poc a poc anava erigint-se com a formació hegemònica, la nova dreta ara entorn a Alianza Popular prenia el paper d'oposició mentre una UCD encara al govern estatal però cada vegada amb menys recolzaments feia aigües i el PCE s'estancava. Una gran part del nacionalisme valencià entengué que calia unificar esforços per poder fer front des d'una adscripció no espanyola a tot el sistema estatal que s'hi havia iniciat amb la Constitució del 1978 i que continuava amb el procés de creació d'un Estatut autonòmic per al País Valencià. Però hi havia alguna possibilitat de construir una alternativa al socialisme imperant i en vies d'hegemonitzar-se a partir de les eleccions estatals del 1982? Podia una formació de nou cuny, marcadament esquerrana i amb un concepte de nació completament diferenciat del que el PSOE predicava, construir-se un espai polític? Els fets van esdevindre en un context de clara majoria política i social dels de Felipe González a Espanya i de Joan Lerma al País Valencià. Però quin va ser el recorregut? En quin marc es motivà la creació d'una plataforma unitària del nacionalisme valencià i sobre quines bases?

Amb l'aprovació del nou marc constitucional l'any 1978, el camí cap a una federació de territoris englobats en uns possibles Països Catalans quedava tancat per a la cultura política del nacionalisme valencià. La Constitució impedia les federacions autonòmiques per sistema, quedant en via morta un pancatalanisme que tampoc tenia els recolzaments necessaris en el moment de construcció d'un nou marc mental referent a la identitat³⁷³. Així, cada vegada més s'apostava pels posicionaments hegemònics del regionalisme i l'autonomisme, quedant en la marginalitat l'ideari fusterià, reduït a la literatura, al món acadèmic i a certs grups

³⁷³ Ferran ARCHILÉS, Ismael SAZ: *La nación de los...*, pp.36-37.

culturals. “La indisoluble unidad de la Nación española, patria común e indivisible de todos los españoles”³⁷⁴ impossibilitava que les formacions nacionalistes tingueren un pes relatiu a la política valenciana. Un pes que posats a dir, mai havien sabut guanyar. Nacionalitats i regions passaven a ser jurídicament autonomies territorials, renunciant doncs a la “nació” en favor d’una teòrica pau territorial. Per tant, hi havia realment un espai on poder treballar una nova identitat valenciana lligada als postulats fusterians? La realitat assenyalava la impossibilitat de la fita tot i els canvis interns realitzats al si del nacionalisme polític, representat la gran part dels anys vuitanta i noranta per la Unitat del Poble Valencià. A més, les derrotes prèvies a l’aparició de la coalició feien presagiar que l’esclatxa no havia estat creada al moment en què es pressuposava que aquesta havia de conformar-se en paral·lel a altres moviments nacionalistes que sí influïren als seus territoris o que com a mínim s’assentaren. I molt hagué de veure el context espanyol del moment: el cop d’estat del 23 de febrer va produir un canvi a la política autonòmica i pel que fa a les nacionalitats, provocant problemàtiques als possibles autogovernos que es conformaren a partir del moment, recentralitzant la visió d’Espanya tant a l’esquerra com dins de la dreta espanyola, que mai es plantejà una cessió massiva de poders als parlaments autonòmics.

3.1. Les eleccions a Corts de 1982 i la Unitat. La porta mai oberta dels PPCC

Sí bé la UCD havia abandonat els plantejaments a favor d’una autonomia plena per al País Valencià a meitat 1979, el PSOE actuà d’una manera similar a inicis del 1980 quan acceptà la via lenta i amb menys prerrogatives del 143 a canvi de la creació d’una llei orgànica posterior que dugués a terme un traspàs de competències gradual a partir de l’article 150 de la Constitució. En canvi, el PSPV-PSOE i per presions internes del sector nacionalista provinent del PSPV van mantenir oficialment la demanda de la via del 151 fins aproximadament inicis del 1981. El PNPV, a través dels seus lligams amb altres partits com el PNB o la CDC de Jordi Pujol aconseguí presentar esmenes al text presentat a Madrid. Inclús la

³⁷⁴ Article 2 de la Constitució espanyola de 1978.

Minoria Catalana (el grup parlamentari en el que s'englobà CDC) presentà una esmena a la totalitat a la proposta d'Estatut per al País Valencià³⁷⁵. El que intentava organitzar el PSOE des de Madrid era un nou accés a l'autonomia per als territoris que com el valencià, s'havien quedat en un limb administratiu al no haver prosperat cap de les dues vies articulades al text constitucional, argumentant la formació que “es necesario promover un procedimiento especial para estas cuatro comunidades (en referència al País Valencià, Canàries, Balears i Aragó)”³⁷⁶. Que la UCD es mostrara en contra de la via ràpida per al País Valencià ho testimonia el rebuig a les adhesions de les ciutats valencianes segons la LOMR³⁷⁷, negativa materialitzada pel Secretari d'Estat per a les comunitats autònomes Manuel Broseta. Que l'Estatut autonòmic valencià acabés sent el que és semblava més una estratègia orquestrada des de Madrid que no pas per les elits valencianes, bé socialistes bé ucedistes. Poca importància tenia un Consell Preautonòmic que a més, ballava a la música dictada des del govern central.

A inicis de febrer del 1981 els parlamentaris socialistes i comunistes varen presentar dues propostes diferenciades però encaminades cap al mateix objectiu: modificar la LOMR per oficialitzar les signatures municipals que segons la llei orgànica no eren vàlides al no haver estipulat la concreció de la via del 151. Calia sumar esforços al Congrés per tirar endavant aquesta modificació, però setmanes després del cop d'estat del 23 de febrer tant socialistes com comunistes retiraven les seues propostes de modificació de la llei. Com afirma Alfons Cucó, el PSOE no informà a l'executiva valenciana d'aquest canvi³⁷⁸, fent palés l'enfrontament intern a les files socialistes que acabarien al País Valencià amb l'arraconament definitiu

³⁷⁵ “Esmenes a l'Estatut de Benicàssim”, *Hemeroteca diari Avui*, 4 de novembre de 1981, pàg.11. Document online a: <https://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=975549&view=hemeroteca&lang=ca>

³⁷⁶ “El PSOE busca salidas para las autonomías de Aragón, Canarias, Valencia y Baleares”, *Hemeroteca diari El País*, 27 de novembre de 1980. Document online a: https://elpais.com/diario/1980/11/27/espana/344127631_850215.html

³⁷⁷ “El Gobierno afirma que no se han cumplido los requisitos del artículo 151”, *Hemeroteca diari El País*, 11 de febrer de 1981. Document online a: https://elpais.com/diario/1981/02/11/espana/350694026_850215.html

³⁷⁸ Alfons CUCÓ: *Roig i blau: La transició...* pp.194-196.

del sector nacionalista durant el III Congrés Nacional del PSPV-PSOE al gener del 1982. Allí per primera vegada s'ometé dels textos "l'opressió nacional del País Valencià", fent referència a una societat valenciana invertebrada³⁷⁹. Si bé la dreta (espanyolista per convicció) s'havia mantés impermeable al fusterianisme, la unitat socialista demostrà la consolidació d'un "valencianisme autonomista" on la catalanitat quedava reduïda al marge cultural renunciant al nacionalisme polític i al reconeixement del fet nacional del País Valencià compartit amb la resta dels Països Catalans, com afirmava el PSPV³⁸⁰.

El model autonòmic que pretenia l'esquerra espanyola fins aleshores desaparegué, demostrant que en matèria autonòmica el cop d'estat no va estar un fracàs. El PSPV-PSOE dies després del cop legitimà el procés autonòmic al fer pública la seua petició d'incorporar-se de nou al Consell preautonòmic baix el lideratge de Monsonís i la UCD i ocupant la vicepresidència de la mà de Felipe Guardiola en un nou Consell on sis dels dotze representants serien per als ucedistes per cinc per als socialistes i un pels comunistes. Les tres formacions acordaren un nou projecte d'estatut d'autonomia: l'Estatut de Benicàssim. La comissió fou resultat dels desitjos de la UCD: cinc representants i no nou, com pretenia el sector nacionalista del PSPV-PSOE i que el sector moderat del partit no acceptà³⁸¹. Quedà formada així per Felipe Guardiola i Joan Lerma pel PSPV-PSOE, José Ramón Pin Arboledas i Luís Belenguer per la UCD i Antonio Palomares pel PCPV-PCE. Els representants socialistes formaven part del sector moderat de la formació, mentre que Palomares era la mà dreta de Santiago Carrillo al País Valencià i qui s'havia mostrat contrari a les tesis nacionalistes afirmant que "Nosotros hemos estado y seguiremos estando en contra de la iniciativa de la burguesía, que consiste en crear la gran Cataluña"³⁸². La divisió interna al comunisme valencià, que venia gestant-se mesos abans, acabà per donar-se quan

³⁷⁹ Javier PANIAGUA: "La construcció de l'autonomia...", pàg.112.

³⁸⁰ Joan MARTÍ: "Valencianistes socialistes i...", pàg.607.

³⁸¹ La votació per a la composició es realitzà mitjançant vot secret a petició del propi Joan Lerma, demostrant una clara aproximació entre els postulats de la UCD i del PSPV-PSOE al resultar guanyadora de la votació la proposta ucedista. Més a, Guillem LLOP, Joana TORMO: *Quan ens dèiem País...*, pàg.167.

³⁸² "Abril: La teoría los "Países Catalanes"..."

dies després el propi Ernest Garcia, encara a les files del PCPV afirmava que cedir en l'Estatut implicaria institucionalitzar la paràlisi dels darrers anys: "La enorme presión ucedista hacia un Estatuto abierta y declaradamente antinacionalista apunta bien claramente a un blanco: romper la convergencia entre movimiento obrero y valencianismo popular aislando así a uno y a otro"³⁸³.

El nacionalisme polític no participà doncs de la redacció del text estatutari, concretat baix el nom de l'Estatut de Benicàssim i acabà sent conegut pel nacionalisme valencià com a l'Estatut de Madrid³⁸⁴. En aquest, cap menció a la qüestió de la identitat nacional de les i els valencians com sí va ocórrer a Catalunya i el País Basc. Tampoc es va fer servir el terme nacionalitat ni identitat històrica com sí s'havia plasmat a Galícia i Andalusia ni per últim, el mot nacionalitat històrica. Aquesta darrera exemplificava molt bé què es volia per al País Valencià per part dels redactors de l'Estatut. Si la via del 151 s'articulava entorn a l'idea de ser una nacionalitat històrica amb un recorregut, el fet d'obviar aquesta concepció de la identitat de les i els valencians implicava no autoreconèixer-se com a tal. Ara bé, l'esborrany previ a les esmenes del Plenari acceptava el mot País Valencià tot i que com afirma Vicente Ruiz Monrabal, ell mateix proposà per part de la UCD canviar-lo per Regne de València³⁸⁵, desdiguent-se anys després:

"Le dije a Broseta que no apoyaba quitar el nombre de País Valencià [...] Mira Manolo (Broseta), voy a defender la franja azul porque lo llevo haciendo desde que tenía 10 años, pero no voy a defender que se quite País Valencià porque para mí, no es catalanista. Para hacer una comunidad política

³⁸³ "La izquierda no debe hacer coro", *Arxiu BNV/Caixa PNPV (I) - premsa 81-82-1-93*, Diario de Valencia, 30 d'abril de 1981, pàg.11.

³⁸⁴ Alguns exemples on se cita com a tal: "La lluita per l'autogovern del País Valencià - Declaració fundacional EUPV", *Arxiu de la Democràcia*, 23 d'octubre de 1981; "Revista Trellat . Crítica cultural i política", *Arxiu BNV/Caixa Revista Trellat*, estiu - primavera 1981, pàg.5; "Programa electoral U.P.V., 1982", *Arxiu BNV/Caixa 3003, Eleccions generals 1982*, pp.4-6.

³⁸⁵ Vicente RUIZ MONRABAL: "El largo camino hacia la autonomía valenciana". A: DD.AA: Dos décadas de Rendimiento Institucional en la Generalitat Valenciana (1983-2003). 25 años de compromiso autonómico, *Revista Valenciana d'Estudis Autonòmics*, núm.41-42 (2003), Generalitat Valenciana, pàg.402.

de Països Catalans, el nombre de cada trocito no tiene importancia. [...] Además, País Valencià tiene una carga autonomista muy importante”³⁸⁶.

A la reunió del Plenari del juny el PSPV-PSOE es desmarcà d'un possible canvi en el text votant en contra de totes les esmenes presentades al text de Benicàssim: entre elles, tant l'ucedista de coronar la bandera autonòmica amb la franja blava com la comunista de reduir la coneguda com a barrera del 5% per accedir a les futures Corts Valencianes³⁸⁷. Ara bé, l'Estatut s'aprovà per unanimitat tal com hi havia arribat de Benicàssim tot i les diferències entre la UCD i els socialistes valencians, però mai arribà a engegar-se oficialment. En realitat, el suposat consens en matèria estatutària no anava més enllà de les formacions amb representació parlamentària: el nacionalisme polític valencià no s'hi sentí representat en un estatut que al seu parer es presentava:

“Com a resultat d'un pacte entre les forces parlamentàries, fruit de l'abandó i l'entreguisme, cada volta més palesos, del PSOE i del PCE, a les apetències d'UCD [...] que ha comportat, fins i tot, el desdir-se i anar en contra de les conclusions dels seus propis congressos, fins i tot pel que fa als símbols i signes, tan importants, de la nostra identitat”³⁸⁸.

A finals del 1981 i una vegada s'havia engegat el mecanisme que acabaria desembocant en la LOAPA, Calvo-Sotelo paral·litzà els acords preautonòmics signats fins la repressa de les negociacions al març del 1982. Si en primera votació al Parlament espanyol no prosperà el text estatutari valencià, al tornar-se a la

³⁸⁶ “Suárez acabó con el nacionalismo valenciano al presentarse a las elecciones del 77 de forma desleal. - Entrevista a Vicente Ruiz Monrabal”, *Hemeroteca diari Levante - EMV*, 24 de gener de 2010. Document online a: <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2010/01/24/suarez-acabo-nacionalismo-valenciano-presentarse-elecciones-77-forma-desleal/672182.html>

³⁸⁷ Una barrera percentual que, en paraules d'Emili Selfa, “fou creada pel PSPV-PSOE exclusivament per a nosaltres (en referència al nacionalisme polític)”. *Entrevista digital amb Emili Selfa*, 4 de maig de 2020.

³⁸⁸ “El PNPV ataca l'Estatut de Benicàssim”, *Arxiu BNV/Caixa PNPV (I) - premsa 81-82-1-93*, Diari Avui, 27 de juny de 1981, pàg.16.

Comissió Constitucional en segona votació no hi va haver pràcticament discussions. El PSOE i la UCD acordaren un canvi al nom del territori, passant de País a Comunitat amb una bandera amb la franja blava coronada i amb el compromís de dur a terme la creació d'un espai intermedi entre la via 143 i la del 151 per donar cabuda tant al País Valencià com a les Illes Canàries, que havien seguit un procés paral·lel al valencià per la qüestió autonòmica: La Llei Orgànica de Transferència de Competències de Titularitat Estatal a la Comunitat Valenciana (la LOTRAVA, LOTRACA al cas insular). El procés autonòmic iniciava el seu tram final essent reconeguda com a identitat històrica. Certament aquesta identificació anava més enllà de l'Estatut de Benicàssim, acceptant també la nació espanyola com a unitat indissoluble reafirmant a nivell autonòmic el que ja s'havia emmarcat a la Constitució. Allò provocà que el nacionalisme valencià demostrés el seu posicionament contrari tal com es desprén de la carta enviada per una sèrie de personalitats del món de la cultura al País Valencià: Andreu Alfaro, Josep Renau, Vicent Andrés Estellés i Eliseu Climent, en la que s'afirmava que l'esquerra parlamentària havia estat subjecta a pressions i xantatges per part d'Abril Martorell i Manuel Broseta, als quals se'ls descriu com "valencianos que dimitieron ya hace mucho de su condición de tales y reencarnación más que evidente del caciquismo de la Restauración"³⁸⁹. Per als signataris de la columna d'opinió aquell estatut significà,

“La traición de estas fuerzas políticas [...] y la destrucción patente del pacto autonómico adoptado el 8 de octubre de 1978 [...] Porque, hasta hace poco, UCD, desde el Consell del País Valenciá, hacía suyas estas tres realidades: la catalanidad del idioma, las cuatro barras de la bandera, sin más añadidos que el escudo del Consell, y el nombre del País Valenciano para el conjunto de nuestro territorio”³⁹⁰.

³⁸⁹ “El estatuto valencino de UCD y la farsa”, *Hemeroteca diari El País*, 11 de març de 1982. Document online a: https://elpais.com/diario/1982/03/11/espana/384649204_850215.html

³⁹⁰ *Íbid.*

Però els posicionaments d'Attard en la qüestió estatutària valenciana triomfaren per sobre la resta, portant fins als seus postulats a les principals formacions que si bé no estaven completament d'acord amb el seu discurs, sí que el recolzaren en major o menor mesura: el Parlament estatal acceptava la totalitat del seu text estatutari amb 250 vots a favor, 14 en contra i 15 abstencions. El PCE va mostrar el seu rebuig a l'estatut aprovat al considerar que es vulnerava allò aprovat a Benicàssim a més de tombar la seua proposta referent a la rebaixa del 5% per poder accedir a les Corts Valencianes³⁹¹. Allò, com explica Vega Rodríguez-Flores, significà de nou una pugna de poder i discussions internes al sí de la formació comunista³⁹². L'abstenció per part de la Minoria Catalana i Basca es degué en gran mesura a les reticències a aprovar un text que s'havia treballat unilateralment des del govern central³⁹³. El "fantasma dels Països Catalans" que la dreta valenciana s'havia encarregat de crear per aconseguir una majoria social i una societat dividida fou arraconat una vegada havia estat utilitzat. A partir d'aleshores, el blaverisme s'institucionalitzava sobrepasant l'esfera social per assentar-se també a la política.

L'Estatut d'autonomia valencià fou interpretat pel nacionalisme valencià com una imposició realitzada des del centralisme amb el recolzament del sucursalisme dels partits prèviament citats. L'aprovació del nou Estatut mitjançant la Llei Orgànica 5/1982 marcà jurídicament l'inici de l'autogovern valencià, recuperant unes institucions eliminades des de feia segles i que no van poder ressorgir durant la II República. No obstant, que el territori valencià aconseguís en major o menor mesura un autogovern no fou únicament ni exclusiva per la pressió social o exigència ciutadana. Indubtablement els fets nacionals català i basc i la

³⁹¹ Al respecte del per què de l'oposició, Ernest Garcia publicà a la revista Trellat un text relatiu a la seua intervenció a la Conferència del PCPV en la que explicava els motius. Més a: "Revista Trellat...", pp.7-13.

³⁹² Vega RODRÍGUEZ-FLORES: *Fer País. Comunismo valenciano y problema nacional (1970-1982)*, Institució Alfons el Magnànim - Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació, València:2018, pàg.296

³⁹³ "El Estatuto Valenciano", *Hemeroteca diari El País*, 29 d'abril de 1982. Document online a: https://elpais.com/diario/1982/04/29/opinion/388879201_850215.html

pressió que van dur a terme a l'estat van arrastrar un nou sistema autonòmic a la resta de territoris.

Cal donar-li la importància que mereix al fet que des de finals de 1982 a Madrid el govern estava en mans socialistes, així com a la gran majoria dels ajuntaments de les grans ciutats no solament valencianes sinó també, a nivell estatal. Aquest fet indubtablement marcà el camí a seguir a nivell administratiu. Entre tant, les derrotes prèvies del valencianisme polític animaren l'intent de crear una plataforma unitària. Així, al març del 1982 apareixia al *Diario de Valencia* una publicació conjunta entre el PNPV, l'AEPV i EUPV en la qual es defensaven els interessos dels valencians per damunt de tota política³⁹⁴, sent aquesta la primera de totes les accions conjuntes que hi durien a terme fins acabar en la creació de la Unitat del Poble Valencià. L'endemà mateix es tornà a publicar un altre escrit amb el mateix títol al mateix diari, criticant els posicionaments tant del PSOE com del PCE i de la UCD en matèria estatutària i fent una crida per fer front a les imposicions que arribaven des de Madrid, anunciant "la voluntat d'oposició i resistència i cridem el poble valencià a manifestar igualment els seus sentiments i conviccions de llibertat"³⁹⁵. Les caixes analitzades a la seu de l'actual Bloc Nacionalista Valencià han donat llum respecte als mesos en els que es dugueren a terme les negociacions per crear la coalició de la UPV. Entre febrer i agost del 1982 es desenvolupà la creació no solament per part dels tres partits nacionalistes més representatius del panorama polític valencià: altres formacions també se sumaren per intentar consolidar una alternativa unitària de caràcter valencianista. Aquesta reorganització del nacionalisme no estatal no solament es dóna al País Valencià. Si s'analitzen les formacions galleguistes del moment, hom pot veure com l'estratègia de les mateixes girava entorn a aconseguir un front el més gran possible, reconeixent formalment:

³⁹⁴ "Valencians i valencianes, el País Valencià està en perill", *Arxiu BNV/Prensa 1982*, *Diario de Valencia*, 9 de març de 1982, s/n.

³⁹⁵ "Valencians i valencianes, el País Valencià està en perill", *Arxiu BNV/Prensa 1982*, *Diario de Valencia*, 10 de març de 1982, s/n.

“A existència organizativa e ideolóxico-política das diversas tendéncias que o integren, apoiar un funcionamento democrático e defender un programa de soberanía nacional na liña das Bases Constitucionais da nación galega”³⁹⁶.

El destí final de la futura UPV el tenien clar: calia crear i consolidar una nova formació que aglutinés tot el nacionalisme valencià sota les mateixes sigles emparant-se en la màxima fusteriana de que el País Valencià seria d'esquerres o no seria. Aquesta concepció no era compartida per totes les parts, sent el PNPV una formació més transversal que apostava més decididament pel Pacte Valencià de Progrés tal com s'afirma des de la documentació³⁹⁷, evitant així en un principi haver d'emprar les sigles UPV, com també intentava fer la UDPV amb l'aposta ferma per la plataforma “Front Nacional Valencià” perquè segons la formació moderada, “no és necessari incidir en les sigles P.V. [País Valencià]”³⁹⁸. És interessant veure com el 1982, quatre anys després de l'última aparició pública de la UDPV, aquesta torna a tenir certa activitat, tot i testimonial: la seua militància havia marxat i els quadres que quedaven sembla ser que eren irrisoris³⁹⁹. Ambdues formacions apostaven en un sentit similar, per un País Valencià basat en l'autogovern per a poder vertebrar “una consciència valenciana per la qual lluitem [que] serà possible creant una voluntat col·lectiva de canvis progressius”⁴⁰⁰. Ni a les reivindicacions del PNPV ni del UDPV es trobava la qüestió dels posicionaments esquerra-dreta, raó

³⁹⁶ “UPG, III Congreso (1982), Edicions Terra e Tempo, pp.18-27”, a: Xosé Ramón QUINTANA: *Un longo e tortuoso camino. Adaptación, crise e cambio no Bloque Nacionalista Galego. 1971-2009*, Editorial Galaxia, Vigo:2010, pàg.85.

³⁹⁷ “Pacte Valencianista de Progrés”, *Arxiu BNV/Caixa 3001*, 23 de febrer de 1982, pp.1-5.

³⁹⁸ “La UDPV al pacte d'UPV”, *Arxiu BNV/Caixa 3001*, sense data, pàg.1

³⁹⁹ No tota la militància se sumà al projecte d'UCD una vegada passades les eleccions del 1979: alguns sectors de la formació demòcrata cristiana marxaren al nou PNPV i molts altres, abandonaren la política activa. Però és interessant el fet que les sigles UDPV apareguen a la documentació en un moment en què la seua activitat era nul·la. A l'obra de Lluís Bernat Prats no se'n parla de la formació més enllà del 1978 i per tant, aquesta informació no s'hi troba a l'obra de referència de la UDPV. Per saber-ne més pel que fa a les trajectòries personals posteriors: Lluís Bernat PRATS: *Democràcia cristiana i valencianisme...*, pp.239-247.

⁴⁰⁰ “Pacte Valencianista de...”, pàg.4.

per la qual hom pot pensar que aquestos eren vistos com secundaris, intentant crear una plataforma que aglutinés tot el nacionalisme valencià d'una manera transversal. Per contra, la lectura dels textos de les altres formacions que s'interessaren en crear una plataforma com després va ser la UPV, açò era l'AEPV, EUPV i el PSUPV, anava més enllà i apostava pel nacionalisme des de posicionaments purament esquerrans. L'AEPV afirmava que calia "La creació d'una oferta electoral única⁴⁰¹ basada, (més enllà d'una coalició de les forces polítiques nacionalistes estrictes) en la consolidació d'una instància electoral valenciana"⁴⁰². Tot i que les relacions entre l'AEPV i el PNPV eren més bé tenses (com també ho eren entre el PNPV i EUPV), finalment sí s'arribà a una entesa entre ambdues formacions, encara que fora de mínims per poder tirar endavant la coalició. Després d'analitzar la documentació, en aquesta discussió reeixí amb claredat els posicionaments de l'AEPV, la qual aconseguí que tant el nom Unitat del Poble Valencià (també desitjat per EUPV⁴⁰³) com el posicionament esquerrà de la coalició foren les bases de la nova formació electoral, qüestió que sorprenentment no era condició indispensable per al PSUPV, el qual afirmava que:

"Avui, però, creguem que solament amb la participació de totes les capes socials del nostre poble representades per els partits polítics i les associacions democràtiques i l'alliberament nacional d'àmbit i obediència a nivell de País Valencià han d'oferir un pacte que ha de plasmar-se en la firma d'un document polític que oferisca un front comú"⁴⁰⁴.

El juny del 1982 es conformà així la coneguda com a Unitat Valenciana, que aglutinava tant al PNPV com al PSUPV, la UDPV i per últim, el Partit Radical Socialista del País Valencià de l'ex president del Consell Valencià Josep Lluís Albiñana⁴⁰⁵. En aquesta primera formació nacionalista, tot i les converses prèvies,

⁴⁰¹ El subratllat és original del text.

⁴⁰² "L'AEPV al pacte d'UPV", *Arxiu BNV/Caixa 3001*, 18 de maig de 1982, pp.1-2.

⁴⁰³ "L'EUPV al pacte d'UPV", *Arxiu BNV/Caixa 3001*, 18 de maig de 1982, pàg.1.

⁴⁰⁴ "El PSUPV al pacte d'UPV", *Arxiu BNV/Caixa 3001*, 20 de maig de 1982, pàg.1.

⁴⁰⁵ "Unitat Valenciana", *Arxiu BNV/Caixa 3001*, 11 de juny de 1982, pàg.6.

no van estar representades ni l'AEPV ni EUPV⁴⁰⁶. Ambdues formacions afirmaren que deixaven les negociacions “por las nuevas condiciones creadas, en torno al tema de una unidad electoral nacionalista, por la aparición pública de Unidad Valenciana, compromiso electoral del que forma parte importante el PNPV”⁴⁰⁷. La Unitat Valenciana no obstant fou el primer pas per a la consolidació de la posterior coalició nacionalista i al mateix temps, significà el trencament de les negociacions d'aquesta. La transversalitat de la Unitat Valenciana no coincidia amb l'esquerranisme rupturista de l'EUPV ni de l'AEPV, la qual continuava defensant al creació d'una plataforma unitària la qual eren conscients “que això planteja greus problemes polítics i ideològics per a tots”⁴⁰⁸.

Finalment, i segurament per la proximitat de les eleccions estatals de l'octubre del 1982, l'AEPV acabà integrant-se a la nova coalició, finalment anomenada Unitat del Poble Valencià, en canvi, EUPV continuà per separat tot i les bones relacions entre la coalició i el partit, en la qual no es troba cap rastre referent a la UDPV, PSUPV i PSRPV a les reunions prèvies. També s'integrà el Col·lectiu per la Renovació de l'Esquerra del País Valencià, moviment encapçalat per Ernest Garcia i que aglutinava un sector del PCPV que havia estat expulsat o bé l'havia abandonat per convicció pròpia. El CREPV tenia com a referència el moviment verd alemany i el valencianisme polític. Com afirma el propi Garcia, “Allò (el CREPV) era el rai de la medusa, eren les restes d'un naufragi”⁴⁰⁹. Finalment el CREPV desistí en la seua proposta de consolidar una força ecologista al País Valencià al creure inexistents les condicions propícies per poder fer-ho, sumant-se així a la UPV⁴¹⁰.

⁴⁰⁶ “Albiñana y Burgera, líderes del Partido Nacionalista de Valencia”, *Arxiu BNV/Caixa 3001*, Diario 16, 11 de juliol de 1982, s/n.

⁴⁰⁷ “Fracasa el proyecto de una candidatura nacionalista de carácter unitario”, *Arxiu BNV/Caixa 3001*, Las Provincias, 1 de juliol de 1982, s/n.

⁴⁰⁸ “Proposta d'AEPV per a la coalició”, *Arxiu BNV/Caixa 3001*, sense data, pàg.1.

⁴⁰⁹ *Entrevista digital amb Ernest Garcia feta per l'autor*, Carcaixent - València, 11 d'abril de 2020.

⁴¹⁰ Una reflexió profunda pel que fa a l'ecologisme com a alternativa emancipatòria des de posicionaments marxistes la trobem a l'obra del propi Ernest Garcia, que apunta quines vies s'haurien d'aprofundir per aconseguir l'alliberament col·lectiu. Més a Ernest GARCIA: *Les cendres de...*

Les diferents candidatures de la Unitat del Poble Valencià comptaren amb tot un seguit de membres provinents sobretot del PNPV (sobretot a la circumscripció de València), però també de gent provinent del PSUPV com Doménec Serneguet i d'alguns militants de la UDPV com ara Enrique Teruel o Miquel Pérez. Cal dir que una gran part dels integrants de les llistes electorals eren independents que se sumaren a la coalició sense formar part de cap dels partits que la crearen, com ara Jaume Lloret, Josep Lluís Blasco, Carles Mulet o Empar Sarabia⁴¹¹. Segurament el canvi de tendència i el progressiu traspàs des de la Unitat Valenciana cap a la Unitat del Poble Valencià es pogué donar per les cessions que el PNPV realitzà per dur a terme una coalició més ampla, estirant del PSUPV, UDPV i PSRPV, els quals se sotmeteren a la nova formació, integrant-se els seus afiliats a nivell nominal o donant suport com a partits polítics des de la distància. La Unitat del Poble Valencià es creà en el moment que menys confiança es tenia de que així fora.

Amb un sistema autonòmic ja clar i definit des d'un any abans i amb la LOAPA aprovada però recorreguda tant pel govern basc com català i per CiU i el PNB, la qüestió territorial era si més no, el punt principal sobre el que descansaven les noves bases nacionalistes renovades, que comptaven amb certes esperances d'augmentar el recolzament popular per fer front a una política que, com afirmaren posteriorment de cara a les eleccions autonòmiques i municipals del 1983 "tendeix a ajornar els problemes de la nostra identitat i a no resoldre cap qüestió valenciana"⁴¹². El País Valencià no era cap excepció a la normalitat democràtica i territorial de l'estat espanyol. L'estatut valencià a diferència d'estos últims, no fou referendat per al població i més bé, va ser pactat per les elits polítiques, sobretot per la UCD, la qual veia al País Valencià un possible futur problema per a l'esdevenir del nou model d'estat que s'estava configurant. Així ho explicava Sir David Reddaway a la documentació oficial britànica arran els contactes entre l'ambaixador i Abril Martorell, el qual "temia que el nacionalisme rampant fora la

⁴¹¹ Tot i que molts d'ells figuraven com a independents, molts provenien de l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià. És el cas de Carles Mulet, per exemple. Informació oficial extreta de: http://www.juntaelectoralcentral.es/cs/jec/documentos/GENERALES_1982_Candidaturas.pdf

⁴¹² "Els 21 punts de la Unitat", Arxiu BNV/Caixa 3001, febrer de 1983, pàg.1.

major amenaça per a la democràcia. L'estatut de València és un obstacle deliberat per a l'imperialisme català"⁴¹³. Que l'estatut d'autonomia valencià fora un "obstacle deliberat" per part del govern central per fer front a una possible amenaça catalanista, és significatiu per entendre quin document s'aprovà i quin fou el procés de creació del mateix. No fou casualitat que tots els processos autonòmics tractats al parlament espanyol seguiren un patró dins de la dinàmica de l'aprovació d'estatuts: eren ratificats en conjunt. Servisquen com a exemple els aprovats el 18 de desembre de 1979 (estatuts català i basc), el 30 de desembre de 1981 (estatuts asturià, cantàbric i andalús) o el 10 d'agost de 1982 (estatuts aragonès, manxec, canari i navarrès). En canvi, l'estatut valencià fou aprovat amb certa diligència, sent l'únic que passà pel parlament estatal l'1 de juliol del 1982. Aquesta realitat havia de ser acceptada en un moment en el que el nacionalisme valencià havia estat derrotat i en plena Batalla de València, en la qual el blaverisme també comptava amb eixa sensació entre les seues files al no haver-se reconegut únicament el nom històric de Regne de València i a l'emprar-se una adaptació de les Normes de Castelló i de el Puig. Amb tot, el regionalisme conservador impulsat pels mitjans de comunicació pròxims a la dreta espanyolista, hi estigué més conforme amb el terme intermedi pel qual s'optà que no pas el nacionalisme valencià, el qual o bé quedava reduït i marginat com a opció política, o bé quedava arraconat dins dels partits de l'esquerra espanyola. La problemàtica derivada de l'aprovació de l'estatut passà a ser part central del discurs del nacionalisme valencià, considerant aquesta una estratègia positiva per aconseguir recolzament social però sobretot, electoral.

Fins la data moltes havien estat les teories sobre quin i el per què de l'estatut autonòmic valencià aprovat el 1982. La seua aprovació no significà la desaparició del marc pancatalanista: aquest ja havia desaparegut anys anteriors tal com demostren els resultats electorals i la pròpia discussió sobre la Constitució. No s'ha d'obviar que el marc constitucional impedia les unions territorials o autonòmiques i que, per tant, l'imaginari dels Països Catalans quedava en l'oblit. A més, els propis partits nacionalistes se n'adonaven que el discurs d'unitat catalana

⁴¹³ Carta de Sir David Reddaway a l'Oficina d'Affers Exteriors i la Commonwealth: "Madrid Telno 121: Valencian autonomy", 10 de maig de 1982, *The National Archives, FCO 9/3612*, pàg.1. (traducció de l'autor).

no era ben rebut per una societat cada vegada més definida i que apostava clarament pels posicionaments regionalistes dins d'un nou marc com era el de l'Espanya de les autonomies. Tot i saber totes aquestes realitats al si de la societat valenciana, la UPV es presentà a les eleccions generals amb un programa poc realista pel que fa a la qüestió nacional dels valencians. Encara que al seu programa electoral aquesta qüestió es tractava tangencialment, la identificació de la UPV amb l'imaginari catalanista era acceptada per una societat en gran mesura contrària a dits posicionaments. A més, comptava amb la problemàtica afegida de l'hegemonia socialista al País Valencià ja des d'inicis de la Transició, qüestió clau per entendre el poc marge d'auge que podia tenir el nacionalisme valencià i que es materialitzarà a les conteses electorals posteriors.

Les eleccions estatals del 1982 deixaren un País Valencià on clarament el recolzament es decantà pels socialistes, ara amb majoria absoluta a les tres circumscripcions electorals, mentre que la UPV es va fer amb un irrisori 0,88% dels vots, sent la setèima força més votada. Però si es parla del vot en clau nacionalista, cal destacar que els vots que arrebegà la UPV no són el total del vot amb una adscripció nacional diferenciada de l'espanyola ja que a aquestes eleccions EUPV també es presentà en solitari, aconseguint el 0'44% del total valencià. A l'estudi que ací s'està realitzant s'ha decidit no englobar dins dels resultats electorals del nacionalisme a l'ENV-URV ja que, tot i que pot ser considerat com un partit valencianista, la seua base ideològica pot dur a confusió respecte a la qüestió nacional, essent englobat a aquest estudi dins del camp del regionalisme, tal com s'ha dut fent fins l'actualitat⁴¹⁴. Aquest partit es va fer amb el 0,32% del total del vot total al País Valencià, però solament es va presentar a la circumscripció de València on, per altra banda, aconseguí millors resultats que l'EUPV. Dit exemple pot servir també per a futures anàlisis relacionades amb el percentatge del vot nacionalista, el qual solament serà referit als vots de la UPV⁴¹⁵ o als partits i coalicions que posteriorment sorgiren d'aquest. Per tant, es pot afirmar ací que el vot nacionalista augmentà respecte a les darreres eleccions generals del 1979, on solament s'aconseguí el recolzament del 0,74% de l'electorat per al PNPV. Tres

⁴¹⁴ Mariano GARCÍA, José Miguel SANTACREU: *La transició democrática...*, pp.111-112.

⁴¹⁵ En aquest cas, també de l'EUPV per ser un partit que acabà englobat dins de la UPV.

anys després, al 1982, es duplicà el vot nacionalista que això sí, quedava dividit en dos grups polítics: el total entre la UPV i l'EUPV fou de l'1,32%.

Siga com siga, el que queda reflectit amb aquestos resultats és que el nacionalisme valencià havia augmentat la seua presència però no havia sigut cap èxit ni molt menys, una peça clau per atendre a la qüestió. Que l'assentament continuava sent irrisori és un fet evident. Es pot parlar, després de veure els resultats i la tendència d'un èxit? No. Ni havien assentat una nova concepció nacional ni quedava prop el poder fer-ho amb les dinàmiques seguides fins la data. Quedava palès que la dinàmica no era en clau centre-perifèria com sí succeïa al País Basc, Catalunya o en menor mesura Galícia. Aquesta última, encara que no va obtenir cap representant nacionalista al Congrés espanyol l'any 1982, sí que tenia un major recolzament electoral entre la societat. Tant el Bloque PSG (2,97%) com Esquerda Galega (1,72%) superaren els resultats del PCE-PCG (1,55%), fet que al País Valencià no s'ha donat mai fins 2011. A Catalunya i al País Basc els resultats per al nacionalisme sí van anar acompanyats d'èxits: Tant Convergència i Unió com Esquerra Republicana de Catalunya aconseguiren parlamentaris⁴¹⁶ i un 22,57% i 4,02% de l'electorat respectivament. Al País Basc no sols aconseguiren representació el Partit Nacionalista Basc (8), Herri Batasuna (2) i Euskadiko Ezquerria (1) sinó que a més entre les tres formacions aconseguiren un 54,39% de l'electorat⁴¹⁷. En canvi, al País Valencià els resultats confirmaren el que venia produint-se al llarg de la història recent del territori: l'adscripció era l'espanyola i el marc mental era Espanya, com es pot veure a la següent taula.

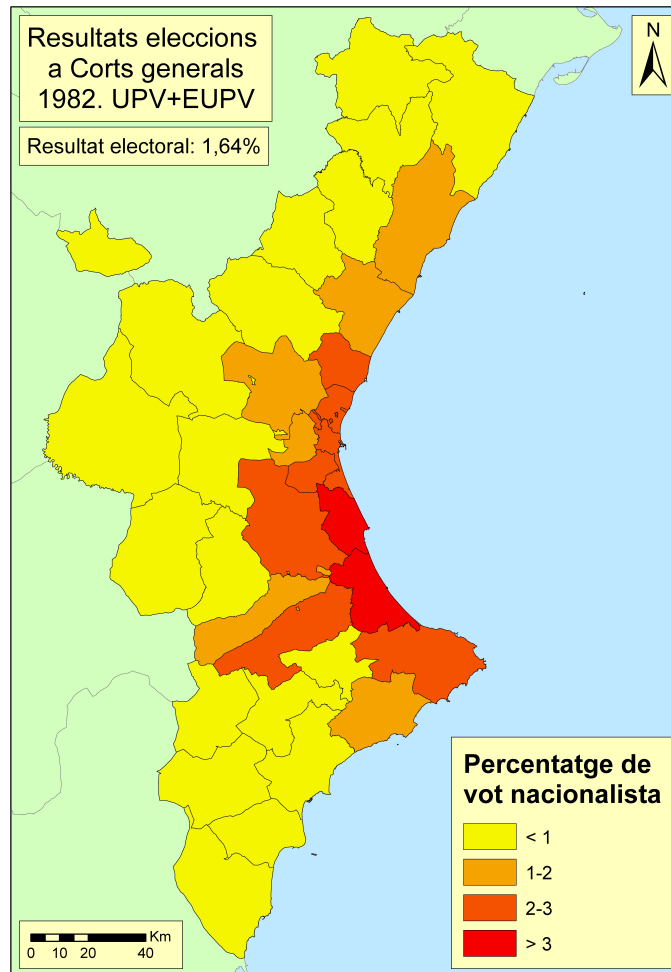
⁴¹⁶ En el cas de CiU 12, mentre que ERC es va fer amb un diputat.

⁴¹⁷ Mentre que el PNB es va fer amb el 31,88% dels vots (la formació més votada), HB aconseguí un 14,78% i EE un 7,73%.

Eleccions generals 1982	Circ. Castelló	Circ. València	Circ. Alacant	País Valencià
PSOE diputats	49,83% 3	53,53% 10	54,38% 6	53,33% 19
AP diputats	28,25% 2	29,50% 5	29,15% 3	29,24% 10
UCD diputats	12,84% 0	4,44% 0	7,24% 0	6,35% 0
PCE/PCPV diputats	3,17% 0	5,31% 0	4,09% 0	4,67% 0
CDS diputats	2,72% 0	2,37% 0	2,57% 0	2,47% 0
UPV diputats	0,61% 0	1,22% 0	0,37% 0	0,88% 0
EUPV diputats	0,75% 0	0,51% 0	0,19% 0	0,44% 0
ENV-URV diputats	- -	0,57% 0	- -	0,32% 0

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

Per a fer una anàlisi més exhaustiu del vot nacionalista s'ha de tenir en compte quina era la seua implantació al País Valencià. L'assentament es donava de nou a les zones valencianoparlants del nord de la ciutat de València (Camp de Morverdre, 2,75%; l'Horta Nord, 2,29%) i del centre del país (la Safor, 3,73%; la Ribera Baixa, 2,82%; la Vall d'Albaida 2,73%) així com la Marina Alta (2,23%). Al nord si destacà alguna comarca aquesta fou la Plana Baixa (1,79%), tenint uns resultats pobres a la resta de territoris. A més, destacar que a la circumscripció de Castelló l'EUPV va superar els resultats de la UPV. La ciutat de València va estar per baix de la mitjana dels resultats tant per a la UPV com per a EUPV, mentre que ENV sí va obtenir millors resultats que a la resta de territoris, demostrant el seu caràcter pròxim al blaverisme tricolor, amb més acceptació al cap i casal. Al següent mapa es pot veure l'assentament del vot nacionalista a les comarques del País Valencià que per altra banda era pràcticament similar al que es podia veure tres anys abans amb el PNPV.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.
Mapa realitzat per Jordi Benavent.

Vist en perspectiva històrica, que l'electorat valencià hagués votat en clau espanyola i espanyolista no fou cap novetat. La nació estava clara per al votant. Ara bé, quina era la nacionalitat de la UPV? En aquest sentit es pot afirmar que el fusterianisme encara continuava essent el pilar fonamental sobre el qual descansava l'ideari de la coalició. Certament al llarg dels anys aquesta va anar derivant cap a altres posicionaments que, tot i estar dins del que hom pot considerar fusterianisme o pancatalanisme, focalitzaren el centre del discurs en el País Valencià. En aquest sentit, més a veure va tenir l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia valencià que la possible literatura crítica amb els posicionaments de Joan Fuster, la qual no va afectar la formació fins ben entrats els anys noranta. L'estudi dels diferents congressos de la UPV, així com les denominades Assemblees

de País que hi van tenir lloc a partir de l'any 1984⁴¹⁸ donen llum pel que fa a com va variar a nivell de base ideològica la Unitat. Fins aleshores la UPV no va tenir cap tipus de document intern en el que es definirà la seua adscripció nacional que, per altra banda, quedava definida pels marcs en els que treballaven les tres formacions que la integraven. La documentació extreta de l'anàlisi de les fonts primàries destaca que ja la coneguda com a la Conferència d'UPV "aspira a donar forma, definició i instruments a aqueix renovat compromís"⁴¹⁹, començant a donar forma a la unitat, aquesta vegada en minúscules. El que està clar a partir de la documentació ací tractada és que la idea d'aglutinar a tot el nacionalisme valencià sota les mateixes sigles era un treball previ que s'havia de fer per poder donar peu a la irrupció política més enllà de les esferes locals. Com s'afirmà al document:

"L'encert d'aqueixa iniciativa [confluir en una coalició a partir de l'any 1982] consistia fonamentalment en que, per primera vegada, el nacionalisme valencià compareixia en el panorama electoral com una única opció [...] Malgrat les diferències ideològiques, doctrinals i polítiques dels distints grups de persones, tothom va considerar necessari superar les debilitats i l'aïllament de cadascú i presentar una proposta unitària"⁴²⁰.

3.2 La UPV i les primeres eleccions autonòmiques

Poc a poc s'anaven superant fases de desavinences entre les diferents formacions nacionalistes. Prèviament a la creació de la UPV com a partit polític, al gener de 1983 s'iniciaven les converses entre la UPV i EUPV per ampliar la coalició i presentar-se definitivament conjuntament de cara a les primeres eleccions autonòmiques al País Valencià, que van tenir lloc al maig del mateix any. Per a EUPV aquestes converses començaren tres mesos tard, ja que havien d'haver-se

⁴¹⁸ Any en el que la coalició es conformà com a partit.

⁴¹⁹ "Materials de la 1ª Conferència de la UPV", *Arxiu BNV/1a Conferència UPV*, sense datar, pàg.2

⁴²⁰ *Íbid.*, pàg.1.

iniciat “just l’endemà de les generals del 1982”⁴²¹. Si respecte a les qüestions de base ideològica o de fons de la qüestió no es poden trobar massa discussions o diferències entre ambdues formacions, sí que es poden veure més problemes en altres aspectes com ara el nom de la coalició, el qual per a EUPV havia de ser “Unitat del Poble Valencià – Esquerra Unida (UPV – EUPV)”⁴²² i que ni el PNPV ni l’AEPV acceptaren a l’entendre que hi havia uns mínims en els quals no havien de cedir fent recular finalment a EUPV⁴²³; les llistes, acordades prèviament al pacte PNPV – AEPV i que delegava a aquesta segona formació la responsabilitat de “proposar ja caps de llista per al Parlament Valencià”⁴²⁴ i que impulsà a EUPV a demanar “compensacions en les llistes de les ciutats grans”⁴²⁵; i la importància de les eleccions municipals, les quals eren més prioritàries per a l’Esquerra Unida del País Valencià. Finalment, el sis de febrer del 1983 se signava l’acord de pacte electoral entre la coalició i EUPV, acordant el sistema depenent de si aquest últim seria legalitzat o no a temps de cara a les eleccions autonòmiques⁴²⁶. A més, se li cedia el primer lloc per la circumscripció de Castelló a Vicent Pitarch, membre fundador d’EUPV⁴²⁷ (per Alacant es proposà a Joan Josep Sendra⁴²⁸, del PNPV i per València seria proposat per l’AEPV Doro Balaguer) i la campanya es finançaria a parts iguals⁴²⁹.

La celeritat va propiciar que la coalició UPV es presentés a les eleccions autonòmiques i municipals amb un programa de mínims que no obstant, no fou

⁴²¹ “Conclusions de la reunió mantinguda amb EUPV el 27-1-83”, *Arxiu BNV/Caixa 3001*, 27 de gener de 1983, pàg.2.

⁴²² *Íbid.*, pàg.1.

⁴²³ L’exemple queda reflexat en el document que el PNPV li entrega a l’AEPV en el qual afirmen que “El PNPV vol recordar que les propostes en qüestió eren de punts mínims i per tant no negociables”, a: “Document entregat del PNPV a l’AEPV en la reunió”, *Arxiu BNV/Caixa 3001*, 1 de febrer de 1983, pàg.4.

⁴²⁴ *Íbid.*, pàg.4.

⁴²⁵ “Conclusions de la reunió...”, pàg.1.

⁴²⁶ “Pacte electoral U.P.V.”, *Arxiu BNV/Caixa 3001*, 6 de febrer de 1983, pàg.1.

⁴²⁷ *Íbid.*, pàg.1.

⁴²⁸ Finalment la llista fou encapçalada per Carles Mulet, provinent d’AEPV.

⁴²⁹ “Pacte electoral...”, pàg.3.

condicionant per a que les enquestes prèvies a la contesa electoral els donaren representació al primer parlament autonòmic valencià⁴³⁰, cosa que des del partit es veia amb cert recel. Tot i això, de nou el nacionalisme es veia sobrepassat pels esdeveniments, no tenint cap document intern més enllà del programa electoral. En ell, la qüestió nacional de les valencianes i valencians passava més bé desapercebuda, sent els dos primers punts d'un total de vint-i-un que englobaven el sentir de la coalició. El primer dels punts era una crítica a l'estatut d'autonomia aprovat mesos abans i la defensa d'una reforma o directament, un canvi per tenir:

“Les garanties màximes d'autogovern. En aquesta línia, defensa del màxim de competències i de democratització de les institucions, en la perspectiva de guanyar la sobirania política i forjar instruments útils d'actuació per al poble valencià”⁴³¹.

El segon punt, a més de tractar la qüestió comarcal “com alternativa a l'arbitrària i disgregadora divisió provincial”⁴³², també apel·lava a la unitat lingüística entre el País Valencià, Catalunya i les Illes Balears, defensant la denominació de País Valencià i la senyera quadribarrada. La resta de punts emmarcaven la UPV dins del camp de l'esquerra, amb qüestions relacionades amb la defensa del medi ambient, el territori, el recolzament a les reivindicacions obreres i del camp valencià, la defensa d'un sistema sanitari i educatiu públic, la igualtat entre els dos sexes, la implantació de l'ensenyament en valencià i la retirada completa de l'OTAN.

A les eleccions autonòmiques la victòria fou per al PSPV-PSOE amb una clara majoria absoluta. Mentre que els socialistes es feren amb el 51,77% dels vots (i 51 diputats), els conservadors d'AP aconseguiren un 32,11% del recolzament electoral (32 diputats a les Corts). El tercer i últim grup amb representació a les Corts

⁴³⁰ “Los nacionalistas de la UPV van a tener representación en las Cortes Valencianas”, *Arxiu BNV/Caixa 3004, Eleccions autonòmiques 1983*, diari Notícias, 4 de maig de 1983, pàg.5.

⁴³¹ “Defensa la nostra terra. Vota País Valencià. Vota Unitat del Poble Valencià. UPV, Punts del programa electoral”, *Arxiu BNV/Caixa 3001*, sense data, pàg.2.

⁴³² *Íbid.*, pàg.2.

valencianes fou el PCE-PCPV, amb un 7,51% dels vots i sis diputats. De nou, el nacionalisme quedava fora de l'hemicicle, en aquest cas, el valencià. La UPV aconseguí el 3,09% dels vots, un percentatge elevat si es compara amb les conteses electorals prèvies. Aquesta vegada la Unitat es va fer amb 58.712 vots, una xifra insuficient per accedir a la representació parlamentària, però un gran èxit si es compara amb els resultats donats fins aleshores. Va ser la quarta força més votada al País Valencià. Per altra banda, el regionalisme d'ENV es va fer amb el 0,40% de l'electorat, sent intrascendent i quedant al marge. Els seus posicionaments pegaven bandades entre el valencianisme tricolor i el blaverisme, afirmant que la diferència entre ells i la UPV era que:

“La UPV defiende que la nación valenciana se debe denominar País Valencià y pertenecer a los Países Catalans, mientras que ellos [ENV] optan por la denominación de “nacionalidad, ya que “nació” parece ser que es anticonstitucional” y no incluyen a Valencia dentro de los Países”⁴³³.

Un aspecte a tenir en compte relacionat amb aquest percentatge és que, de no haver existit la barrera del 5%, tal i com anomenen Pere Mayor i Vicent Pitarch a les respectives entrevistes⁴³⁴, el resultat d'UPV hagués tingut els seus fruits amb dos diputats en Corts, un per la província de Castelló (on el recolzament arribà al 4,51%) i un altre per la de València (amb un 3,49%), és a dir, Vicent Pitarch, d'EUPV i Doro Balaguer, provinent de l'AEPV, que encapçalaven les llistes per aquestes dos circumscripcions respectivament⁴³⁵.

⁴³³ “Esquerra Nacionalista presentó sus candidaturas”, *Arxiu BNV/Caixa 3004, Eleccions autonòmiques 1983*, Diari Notícies, 26 d'abril de 1983, s/n.

⁴³⁴ *Entrevista amb Vicent Pitarch*, 20 d'abril de 2012; *Entrevista amb Pere Mayor*, 21 d'abril de 2012.

⁴³⁵ “Las candidaturas nacionalistas”, *Arxiu BNV/Caixa 3004, Eleccions autonòmiques 1983, Noticias*, (11 de març de 1983), s/n.

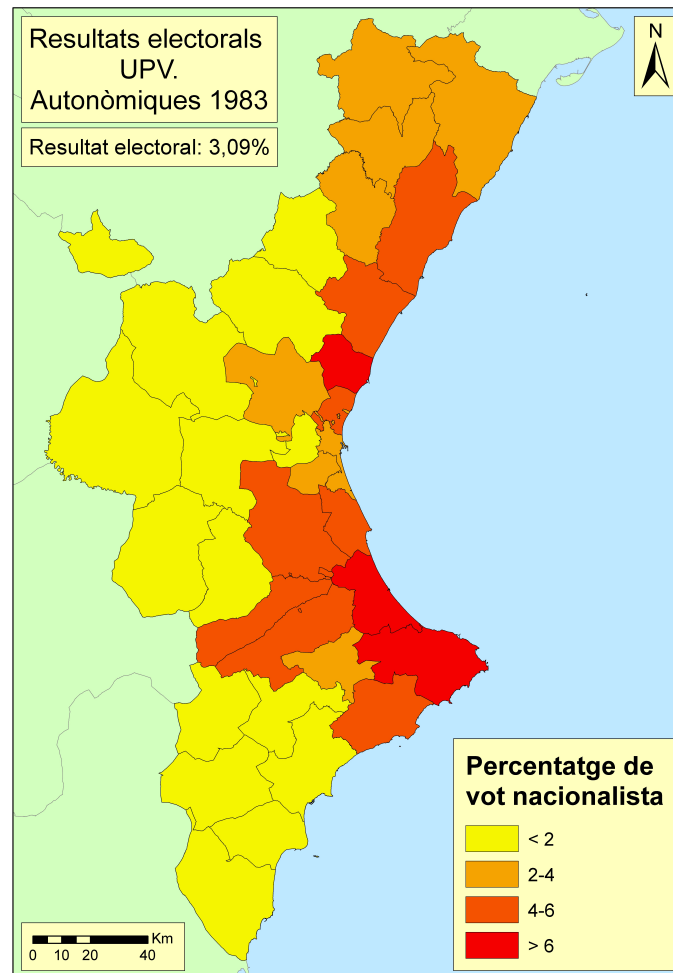
Eleccions Autonòmiques 1983	Circ. Castelló	Circ. València	Circ. Alacant	País Valencià
PSPV-PSOE diputats	49,42% 14	50,56% 20	55,07% 17	51,77% 51
AP diputats	34,34% 10	32,04% 12	31,32% 10	32,11% 32
PCE-PCPV diputats	5,64% 1	8,35% 3	6,69% 2	7,51% 6
UPV diputats	4,51% 0	3,49% 0	1,74% 0	3,09% 0
CDS diputats	2,03% 0	1,63% 0	2,36% 0	1,90% 0
PDL diputats	4,06% 0	0,84% 0	1,93% 0	1,57% 0
ENV diputats	- -	0,70% 0	- -	0,40% 0

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana - ARGOS.

Comarcalsment la UPV continuava tenint millors percentatges de vota les zones valencianoparlants però, en aquesta ocasió, amb una presència més elevada en elles. Si a les eleccions estatals realitzades uns mesos abans el percentatge màxim es donava entre el 3 i el 4%⁴³⁶, en aquestes autonòmiques del 1983 el recolzament percentual més elevat es va donar a la Marina Alta i a la Safor, on quasi triplicà la mitjana: mentre que a tot el País Valencià la UPV aconseguí un 3,09% dels vots, a dites comarques ascendí fins el 8,21% i el 8,01%, respectivament. Altres comarques on el vot nacionalista fou important foren el Camp de Morvedre (7,73%), la Plana Baixa (5,93%), la Ribera Baixa (5,53%), la Plana Alta (4,84%) i amb un percentatge pràcticament igual, la Costera (4,32%) i la Ribera Alta (4,31%). Per contra, i com havia estat fins aleshores (i continuà sent-ho al llarg de totes les eleccions), allà on l'ús del valencià era menor o directament no existia, el recolzament fregava la nul·litat: el Racó d'Ademús (0,22%), el Baix Segura (0,24%)

⁴³⁶ El percentatge més elevat del nacionalisme valencià (en aquest cas, UPV i EUPV conjuntament) es donà a la Safor amb un 3,73% dels vots.

i la Vall de Cofrents-Aiora (0,32%). La ciutat de València restà amb un 2,61% de l'electorat, mig punt per baix de la mitjana però sorprenentment elevat al feu del blaverisme, ja gestat i consolidat de la mà d'AP.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.
Mapa realitzat per Jordi Benavent.

Fora com fora, a nivell autonòmic el recolzament havia estat superior que el donat fins aleshores a nivell estatal, duplicant-se en els escassos mesos que passaren entre les eleccions generals del 1982 i les autonòmiques del 1983. Segurament aquest ascens del valencianisme polític vingué donat per la percepció de que per a la qüestió valenciana un partit purament valencià podria fer més pels interessos propis, encara que aquesta defensa dels afers propis també era un punt clau per entendre la victòria socialista, els quals també eren vistos com garants dels interessos de les valencianes i valencians. El pacte amb el PSPV l'any 1978 els

aportà uns quadres valencianistes que es posaren a disposició del PSOE i que en gran mesura quedaren exclosos de les altes esferes de poder, deixant-los un marge de maniobra de caràcter municipalista. Com descriu Joan Martí, es donà la unió socialista però no la de caràcter nacionalista, tot i l'intent de presentar la unió com "un bany de valencianisme polític de l'antic PSOE"⁴³⁷.

Pel que respecta a les eleccions municipals, aquestes també tingueren lloc el 8 de maig del 1983 conjuntament amb les eleccions autonòmiques i on de nou el socialisme tornà a vèncer a les grans ciutats però en aquesta ocasió la seua implantació va anar poc a poc introduint-se a l'àmbit de les poblacions menudes, terreny fins aleshores dominat per la UCD. Un element a destacar d'estes eleccions va ser el cas del nacionalisme en si que, en aquestes eleccions va perdre la meitat dels vots respecte a les autonòmiques. Als comicis municipals, la UPV obté un total de l'1,54% de l'electorat que traduït a termes numèrics significà el recolzament de la meitat dels seus electors que sí donaren el seu vot a nivell autonòmic. En comparació a les anteriors eleccions municipals, cal dir que el nacionalisme valencià es presentà a un major número de pobles i ciutats. Un exemple remarcable fou que solament a la província de València es presentaren més d'un centenar de candidatures⁴³⁸. Pel que respecta als regidors nacionalistes, les eleccions deixaren un llegat de 35 repartits per tot el País Valencià, però sobretot destacant les comarques centrals. Si se comparen aquestos resultats amb els obtinguts al 1979, hom pot veure com es multiplica per tres el nombre de representants nacionalistes als ajuntaments, triplicant també el número de votants (dels 10.773 vots que arrebegà el PNPV, el 1983 passaren als 29.389 d'UPV). Van ser 24 municipis els que comptaren amb regidors nacionalistes, sense comptar el cas d'Algemesí, on la plataforma independent "Iniciativa per Algemesí", pròxima al nacionalisme valencià de la mà del seu cap, Joan Girbés, aconseguí l'alcaldia amb 14 dels 21 regidors. La formació municipalista Esquerra Independent de Castelló no revalidà els seus dos regidors, tot i quedar-se a les portes de la representació⁴³⁹.

⁴³⁷ Joan MARTÍ: *Socialistes d'un país imaginat...* pàg.216.

⁴³⁸ "UPV presenta un centenar de listas", retall de periòdic, *Arxiu BNV/Prensa* 1983.

⁴³⁹ Per facilitar el coneixement del que significaren les eleccions municipals del 1983 per al nacionalisme, s'ha fet una relació detallada dels poble i ciutats on la UPV aconseguí representació municipal a l'annex 2.

Resultats eleccions municipals 1983 UPV

	%	Regidors		%	Regidors
Província de València			Província de Castelló		
Racó d'Ademús	-	-	Ports	-	-
Serrans	-	-	Baix Maestrat	1,14%	0
Camp de Túria	-	-	Alt Maestrat	-	-
Camp de Morvedre	4,79%	2	Plana Alta	2,52%	0
Horta Nord	2,68%	3	Alcalatén	-	-
València	1,50%	0	Alt Millars	-	-
Horta Oest	0,58%	0	Plana Baixa	2,53%	3
Foia de Bunyol	-	-	Alt Palància	-	-
Plana d'Utiel	-	-	Prov. Castelló	1,95%	3
Horta Sud	1,20%	0	Província d'Alacant		
Vall de Confrents	-	-	Alt Vinalopó	-	-
Canal de Navarrés	-	-	Alcoià	-	-
Ribera Alta	1,53%	2	Comtat	-	-
Ribera Baixa	1,04%	0	Marina Alta	4,95%	11
Costera	2,91%	1	Marina Baixa	3,23%	2
Vall d'Albaida	3,52%	3	Alacantí	-	-
Safor	7,13%	8	Vinalopó Mitjà	-	-
Prov. València	1,92%	19	Baix Vinalopó	-	-
TOTAL PAÍS VALENCIÀ			Baix Segura	-	-
1,54%			Prov. Alacant	0,65%	13
35					

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

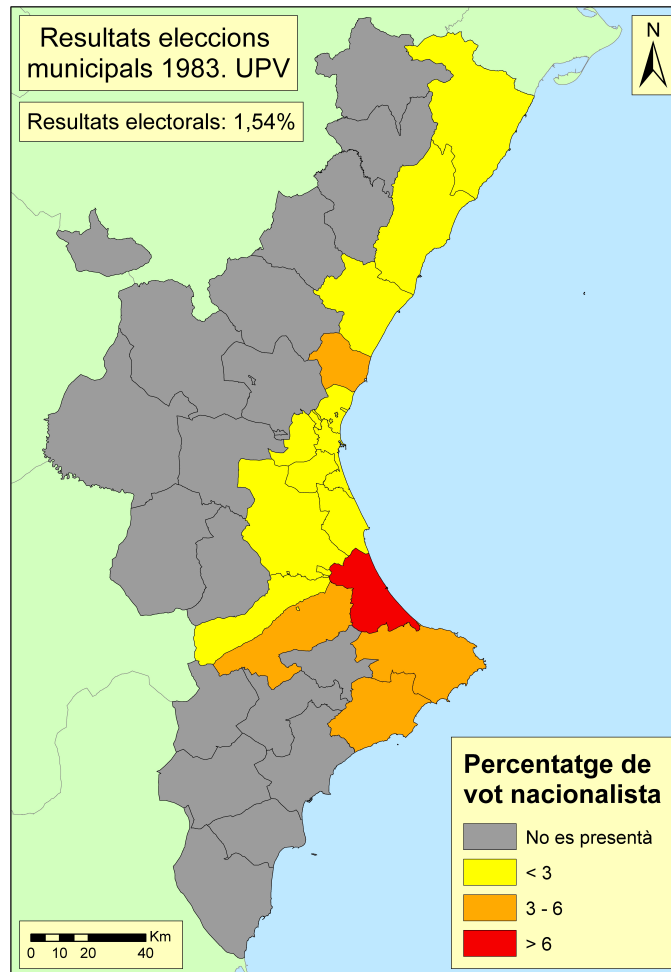
Com s'observa, les comarques centrals tenien pràcticament tot el pes de la representació municipal (des del sud de la ciutat de València fins la Vall d'Albaida). No obstant, hom pot trobar certs nuclis poblacionals amb representació nacionalista tant a la Plana Baixa com a la Marina Alta. Des de l'inici la UPV va tenir implantació a moltes localitats del país, tal com es pot veure al primer número del

setmanari *El Temps*, en el qual apareix una relació de pobles i ciutats on existia un col·lectiu format i amb personalitat jurídica⁴⁴⁰: en total 56 col·lectius locals que no havien de ser obligatòriament de nova creació, ja que molts d'estos es basaven en alguna de les tres formacions de la UPV o en col·lectius locals que se sumaren a la coalició per tenir una millor implantació. Des de Vinaròs fins Alacant es podien trobar agrupacions locals de la Unitat, la qual tenia implantació a totes les ciutats i pobles on el PNPV havia aconseguit representació⁴⁴¹, a més de les ciutats més grans del País Valencià. Que l'estratègia d'assentar-se en primera instància en l'esfera municipalista per a després encarar amb unes bases més sòl·lides les conteses autonòmiques ho demostren els esforços en assentar-se a les ciutats mitjanes industrialitzades de la zona centre i del litoral del país. Tant és així, que en qüestió de pocs mesos aquestes primeres seus augmentaren en número, expandint-se sobretot a les conurbacions del sud de la ciutat de València fins a la d'Alacant i a la costa castellonenca, a més de col·lectius veïnals a la ciutat de València⁴⁴².

⁴⁴⁰ "Per a canviar de marxa: Fem la Unitat. Primera relació de col·lectius d'UPV", *Setmanari El Temps*, 28 de maig de 1984, núm.1, pàg.2.

⁴⁴¹ A excepció de la Font d'en Carrós i de Sedaví, on no hi havia col·lectiu local d'UPV.

⁴⁴² "Nous col·lectius d'Unitat del Poble Valencià", *Setmanari El Temps*, 23 de juliol de 1984, núm.9, pàg.14.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.
Mapa realitzat per Jordi Benavent.

3.3. De coalició a partit: Marc nacional i desavinences internes (1984-1986)

Saber qui dirigia el partit i el per què de tal direcció i els posicionaments de la UPV que se'n deriven després de la seua creació l'any 1984 és necessari per entendre l'esdevenir de la formació, la qual quedava lligada a un nucli de líders i a l'intent de consolidació dins del panorama polític valencià. Així, al desembre d'aquell any tingué lloc la primera conferència de la Unitat, on s'assentaren definitivament les bases de la UPV com a tal. Prèviament a aquesta I Conferència es va dur a terme una sèrie de conversacions per treballar un document marc sobre el qual assentar la nova formació. Dit text es podia dividir en cinc punts sobre els quals es recolzava el futur partit i els quals es tractaven amb total celeritat per ser

la base i ideari de la futura UPV: el nacionalisme valencià; les institucions valencianes i l'autonomia; la gestió socialdemòcrata del poder de l'estat; els elements d'una política alternativa i, per últim; UPV, l'alternativa nacionalista. Aquest últim punt estava elaborat, tal com afirmen els propis redactors de la font, "a partir dels 21 punts programàtics de la coalició UPV a les darreres eleccions, que varen significar ja un acord polític"⁴⁴³. Així, amb aquestos materials i els treballs previs realitzats, es podia dur a terme el primer congrés de la UPV com a partit polític que tingué lloc a la ciutat de València l'1 i 2 de desembre de 1984, on s'assentaren les bases sobre les quals treballar: el nacionalisme, l'ecologisme i el pacifisme⁴⁴⁴, augmentant els lligams amb altres partits similars a la resta de territoris dels Països Catalans. En aquest sentit, les bases tant de la UPV com d'Esquerra Republicana de Catalunya i del Partit Socialista de Mallorca s'assimilaven en gran mesura sobretot en la qüestió nacional, més enllà dels posicionaments esquerrans, els quals també són similars entre totes tres formacions. La diferència residia no en les bases sinó en l'assentament i als resultats electorals: mentre que ERC comptava amb el 8,90% dels vots i 14 parlamentaris a Catalunya, el PSM aconseguí un 6,59% dels vots i dos diputats al parlament insular⁴⁴⁵. És més, com afirma Culla, la clau de la governabilitat a Catalunya requeia en ERC⁴⁴⁶, idea que mereixeria ser reelaborada si es té en compte la majoria absoluta al Parlament de Catalunya per part de CiU.

A la votació per conformar el Consell Polític de la UPV, Vicent Pitarch fou el candidat més votat dels vint-i-un que havien de ser elegits amb 268 vots dels quasi 300 compromisaris que hi assistiren a la I Conferència de la Unitat, estant també d'entre aquestos Doro Balaguer, Ernest Garcia, Adolf Beltran, Marisa Bolta, Josep Ivarra, Andreu Banyuls, Pere Mayor, Josep Lluís Blasco, Ximo Corts o Francesc

⁴⁴³ "Materials de la 1ª...", pàg.4.

⁴⁴⁴ En aquest sentit, durant la Conferència es va fer una aturada per assistir a la manifestació en contra de l'OTAN, essent atacats per grups feixistes al tornar a la Conferència de la UPV.

⁴⁴⁵ Antoni MARIMON: *Entre la realitat i la utopia: Història del PSM*, Editorial Documenta Balear, Palma:1988, pàg.77.

⁴⁴⁶ Joan Bautista CULLA: *Esquerra Republicana de...*, pàg.202.

Codonyer⁴⁴⁷. A més d'estos onze, estaven Francesca Sevilla, Jaume Ivorra, Joaquín Sorolla, Empar Saràbia, Antonio Lluís Carrió, Daniel Climent, Pepa Chesa, Vicent Lerma, Toni Mayor i Francesc Salt⁴⁴⁸. Destaca la poca presència femenina als càrrecs orgànics del nou partit, aspecte també molt visible a la resta de formacions però en aquest cas, més remarcable al considerar-se la UPV una formació amb una marcada defensa del feminisme. Que pràcticament el 90% dels allí presents recolzaren un mateix candidat per a liderar el Consell Polític de la nova formació diu molt de la unitat que hi hagué a aquesta primera conferència. EUPV, la qual en un principi no va entrar a formar part de la coalició, es feia amb els comandaments de la mateixa recolzats en tot moment per una gran quantitat de membres provinents de l'AEPV. Així, el PNPV poc a poc començava a quedar en un segon ordre dins del nou partit.

Al moment de creació de la UPV com a nova formació unitària del nacionalisme valencià, la nova Comunitat Valenciana ja estava en funcionament i plenament definida, assenyalant quins eren els límits i els marges. Si la Constitució esborrava aquella màxima de “de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó”, el nou Estatut d'Autonomia ara determinava una nova realitat a la que adequar-se i dins la qual treballar no sense problemàtiques identitàries. La qüestió era si aquesta identitat havia sigut reformulada després del 1982: la Unitat del Poble Valencià acceptà el nou marc jurídic que desprenia l'estatut autonòmic? Abandonava també el fusterianisme per emmarcar la seua identitat als límits definits pel nou text autonòmic? El 1984 les bases de la nova formació unitària del nacionalisme valencià acordaren que:

“Els Països Catalans són el marc on s'ha de produir el procés històric nacionalitari, que difícilment pot culminar per separat [...] La qüestió nacional al País Valencià no es resol en l'àmbit cultural, sinó en el polític. L'alliberament

⁴⁴⁷ “La UPV, més Unitat”, *Setmanari El Temps*, 10 de desembre de 1984, núm.25, pp.18-19.

⁴⁴⁸ “Acta I Conferència 1 i 2 de desembre 1984”, *Arxiu BNV/Caixa 1011 1a Conferència 1984*, 2 de desembre de 1984, pàg.9

nacional, el dret a l'autodeterminació, i dins d'aquest el dret a defensar la plena sobirania, requereixen un moviment reivindicatiu"⁴⁴⁹.

I on quedava el marc valencià en aquesta aspiració? Si bé la UPV no acceptava el contingut de l'Estatut d'Autonomia valencià, sí el concepte d'autogovern, el qual per als ponents de les bases ideològiques del partit havia de ser-ne un altre, com prèviament ja havien afirmat les tres formacions polítiques englobades dins de la Unitat. Reconeixien allò que denominaren el "fet nacional valencià". Dits postulats eren similars als que hom podria trobar a altres nacionalismes perifèrics de l'estat espanyol. Es pren com exemple a la formació gallega Bloque Nacionalista Galego⁴⁵⁰, la qual cronològicament també es reformulà a inicis dels anys vuitanta, com el valencianisme polític. Als seus principis, la formació nacionalista afirmava que:

"Galicia é unha nacion, e polo tanto ten dereito á autodeterminación política que, de ser real, ha de concretarse nunha alternativa de Soberania Nacional, marco imprescindible para exercer o control popular de todos os recursos da sociedade galega. O pobo galego consecuentemente ten dereito a exercer o poder constituínt que desemboque no pleno exercicio da Soberania Nacional"⁴⁵¹.

En el mateix sentit es movien les bases ideològiques d'ERC, que afirmaven que:

"Els drets nacionals són: Dret a l'autodeterminació, és a dir, el dret de qualsevol nació a decidir lliurement el seu futur polític, i a organitzar-se en

⁴⁴⁹ "Resolucions de la Unitat del Poble Valencià, València, 1-2 desembre 1984", *Arxiu BNV/ Caixa 1011, 1a Conferència UPV*, 2 de desembre 1984, pàg.2

⁴⁵⁰ Tota la informació extreta respecte el BNG ha estat cedida voluntàriament i de franc pel propi partit gallec. D'ací que la citació dels documents interns del partit gallec siguin nombrats de tal manera, al mancar de més informació al respecte. Agrair la seua col·laboració per a la realització d'aquesta tesi doctoral.

⁴⁵¹ "I Asemblea Nacional BNG, 1982", *Documentació cedida pel Bloque Nacionalista Galego*, pàg.3.

termes d'igualtat amb la resta de nacions del món, mitjançant la creació d'un estat o qualsevol altra estructura juridicopolítica pròpia [...] Cap nació o estat aliè, ni cap instància jurídica superior té facultat per decidir per una altra nació”⁴⁵².

Similars eren els fonaments de la nova UPV al País Valencià. Per a la nova formació unitària i segons les resolucions aprovades a la I Conferència, calia “aprofundir i replantejar els temes del nacionalisme, per tal d'oferir un projecte polític valencià”⁴⁵³. Per primera vegada i ja des dels seus inicis la UPV va fer servir el terme “valencianista” per autodefinir-se dins del camp de les identitats, alhora que afirmaven la realitat existent fins aleshores:

“La unitat dels Països Catalans ha estat sempre una idea de capes intel·lectuals i professionals. No obstant això, per a UPV el reconeixement del fet nacional valencià és lligat a l'afirmació de les relacions històriques i la unitat lingüística dels Països Catalans. Implica, així mateix, malgrat la inexistència de projectes polítics institucionals, el reconeixement dels PPCC com el marc on s'ha de produir el procés històric nacionalitari”⁴⁵⁴.

Valencians dins dels Països Catalans, fent evident la separació amb el fusterianisme primitiu que sí defensava el PSAN als seus postulats i posicionant des de l'inici el País Valencià al centre de les seues polítiques. Segurament aquesta valencianització del discurs pancatalanista no esdevingué per qüestions identitàries o per una reformulació per part de les capes dirigents del partit sinó més bé per l'acceptació forçada d'un nou marc autonòmic que calia treballar i canviar com a primer pas per dur endavant la posada en l'agenda política la qüestió nacional, fet que resultà impossible com els resultats evidenciaren.

Però quin era el punt principal que va fer que la UPV es creés com a plataforma electoral primer i com a partit polític després? Certament el partit

⁴⁵² “Declaració ideològica d'Esquerra Republicana de Catalunya”, Documentació extreta de: <https://www.esquerra.cat/arxius/textosbasics/declaracio-ideologica.pdf>, pàg.19.

⁴⁵³ “Resolucions de la Unitat del...”, pàg.2

⁴⁵⁴ “*Íbid.*”, pàg.2.

s'autodefinia com a esquerrà, emprant el discurs de les classes populars i dels treballadors i criticant i amb un clar i contundent missatge internacionalista i de recolzament a l'altermundisme, tal com es pot veure al punt número dos de les resolucions aprovades a la primera conferència⁴⁵⁵. Aquest canvi de posicionament es pot veure en el traspàs del lideratge de la Unitat entre Francesc de Paula Burguera, qui sempre es va mantenir en posicionaments més moderats en matèria ideològica, afirmant un any abans de la creació de la UPV que "El PNPV es de ideologia socialdemòcrata, una izquierda nacional no revolucionaria"⁴⁵⁶. En canvi Vicent Pitarch, filòleg i sociolingüista que provenia dels moviments veïnals de Castelló, així com d'Esquerra Independent de Castelló i posteriorment d'Esquerra Unida del País Valencià, tenia un perfil més esquerrà i més pròxim a la classe treballadora. Amb ell estava Doro Balaguer, artista dedicat a les arts plàstiques provinent del PCPV, partit en el qual milità fins el 1980 pel debat intern sobre la qüestió nacional dels comunistes, ajudant a crear l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià, i Ernest Garcia, sociòleg i ex-secretari general del PCPV fins el 1980, any en que seria apartat del càrrec per enfrontaments interns i també fundador de l'AEPV⁴⁵⁷. Ernest Garcia havia passat de ser escollit secretari general del PCPV a inicis del 1979 a ser apartat el setembre del 1980 per donar suport públic a la integració del Partit Comunista d'Euskadi dins d'Euskadiko Ezkerra. Però com afirma a l'entrevista, allò fou només:

"L'episodi final d'un procés d'allunyament que ja havia madurat. Ho expressaré amb una anècdota que trobe significativa [...] m'expulsaven per ser antisoviètic, catalanista i contrari al centralisme democràtic. Antisoviètic, per negar que el sistema de la URSS fos socialisme (s'admetia dir que era un socialisme deformat, burocratitzat, incomplet, etc., però no negar el

⁴⁵⁵ *Íbid.*, pp.4-6.

⁴⁵⁶ "Somos radicales al plantear una autonomía al máximo", *Arxiu BNV/Caixa PNPV (I)*, premsa 1981-1982, Diario Información de Alicante, 4 de febrer de 1982, s/n.

⁴⁵⁷ Tot i ser relegat de les seues funcions de secretari general del PCPV i que seguí militant al PCPV fins el 1981, com afirma a l'entrevista. *Entrevista digital amb Ernest Garcia*, 11 d'abril de 2020. Ací sorgeix un diferenciació entre les paraules de Garcia, qui afirma haver ser apartat, i els textos de Jesús Sanz, el qual parla de la dimissió del propi secretari general. Més a: Jesús SANZ: *La cara secreta de...*, pàg.159.

substantiu). Catalanista, per negar-se a posar en sordina la unitat de la llengua i la comunitat cultural. Contrari al centralisme democràtic, per considerar que el sistema leninista-stalinista de no admetre tendències internes ni debats en públic estava del tot superat una vegada fora de la clandestinitat i era en definitiva impropï d'un partit democràtic. Antisoviètic, catalanista, liberaloide”⁴⁵⁸.

Amb ells, hom pot trobar un canvi a la direcció, deixant en un segon plànol al PNPV, el qual estava representat sobretot per Andreu Banyuls. Com era d'esperar, aquells territoris on el nacionalisme polític havia tingut més assentament electoral, quedaven ben representats al Consell Polític: Andreu Banyuls i Vicent Pitarch n'eren un exemple. A més, la militància de la ciutat de València tenia gran part de la representació per la gran influència que desprenia i per ser el nucli poblacional més numèric. La Safor, la Marina Alta i la Plana Alta quedaven representades amb una presència important i, en un tercer ordre, quedaven les comarques de la Ribera Alta, la Ribera Baixa, la Vall d'Albaida, el Camp de Morvedre i l'Horta Sud.

La Unitat es conformà en un moment determinant en matèria d'identitat, al ser els vuitanta el període d'eclosió assagística al respecte. Mesos abans de la Primera Conferència de la Unitat del Poble Valencià, Joan Francesc Mira obtenia el Premi d'Assaig “Joan Fuster dels Premis Octubre” per la seua obra “Crítica de la nació pura”. En ella l'autor feia una aproximació a la qüestió de les identitats i del concepte de nació des d'una visió general no centrada en el País Valencià, tema que desenvolupà entrada la dècada dels noranta. Mira partia de la idea de que cada comunitat imaginada⁴⁵⁹ necessita un grup de lleialtat nacional amb símbols i mites. Per a l'autor el sentiment de pertinença era induït i pertànyer era doncs un fet de

⁴⁵⁸ *Entrevista digital amb Ernest Garcia*, 11 d'abril de 2020. L'obra de Vega Rodríguez-Flores al respecte del PCPV als anys de la Transició exposa els fets que van suposar la divisió interna del PCPV-PCE així com les disputes entre el sector que reconeixia el fet nacional d'entre les seues polítiques i el sector més centralista i oficial. Veure: Vega RODRÍGUEZ-FLORES: *Fer País. Comunismo valenciano...*

⁴⁵⁹ Terme encunyat un any abans pel politòleg Benedict Anderson a la seua obra *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*, Ed. Verso, Londres: 1983.

caràcter ideològic. Així, Joan Francesc Mira s'endinsà en l'intent de definir què era una nació, diferenciant la nació cultural de la nació política (i de l'estat):

“(la nació cultural és) El resultat de l'existència d'un poble –en el sentit d'èthnos o ètnia, Volk, “tribu cultural...”- amb trets o caràcter comuns objectius”, la nació política “és un fet de consciència induïda, i un fet de lleialtat més o més voluntàriament assumida”⁴⁶⁰.

Mira acabà afirmant que la nació cultural no podia subsistir si no esdevenia en política. Era la primera vegada que la diferenciació entre nació cultural i nació política s'aplicava des de posicionaments fusterians com a tal. I en aquest sentit actuà la UPV, que reconegué des dels seus inicis el fet nacional valencià que això sí, anava lligat als Països Catalans, arreplegant aquella tradició que prèviament havia iniciat Josep Vicent Marqués i Germania Socialista. Més que a Fuster pròpiament dit, la UPV seguia els postulats de Marqués, el qual afirmava:

“La referència a Barcelona – per a Joan Fuster – era sempre la temptació, pel que el referent català apareix com necessari [...] En este sentit, la intervenció de Fuster era una pujada del nivell de la reflexió, s'estigués o no d'acord amb ella”⁴⁶¹.

Hom pot afirmar que la UPV se situava prop del fusterianisme clàssic a partir de la renovació dels anys setanta, però mai arribà al punt d'acceptar, com va fer el PSAN, el nom de Catalunya per a denominar tots els territoris dels Països Catalans:

“Si des dels primers inicis seriosos per restablir una terminologia col·lectiva haguéssim agafat l'opció unitària per tota la nació del mot

⁴⁶⁰ Joan Francesc MIRA: *Crítica de...* pàg.110.

⁴⁶¹ “La burguesía valenciana no tiene personalidad”, *Hemeroteca diari El País*, 22 d'abril de 2001. Document online a: https://elpais.com/diario/2001/04/22/cvalenciana/987967091_850215.html

“Catalunya” potser ara ens trobaríem en millors condicions d’alliberament nacional”⁴⁶².

La Unitat era doncs un fusterianisme possibilista més adequat a la realitat valenciana del moment post-transicional. El PSAN, liderat per Josep Guia fou en canvi l’únic partit que mai abandonà els plantejaments fusterians i defensava la plena independència dels Països Catalans. Per a ell, tot habitant d’aquesta comunitat imaginada era considerat català: “Jo soc valencià que és la meua manera de dir-me català, és a dir, que soc català dels Països Catalans però no de Catalunya. Sí, ho ha entès bé: català sí; de Catalunya no”⁴⁶³. Aquesta diferència estratègica va tenir un cost elevat tant entre el PSAN i la UPV, que van veure com s’agreujaven les relacions entre ambdues formacions, com entre personalitats ja que cal recordar que un sector de la militància de la Unitat provenia de la formació independentista. D’ací que les acusacions de traïr el fusterianisme foren repetides, tal i com afirma Toni Royo: “Els trencaments sempre són traumàtics [...] entenien, i entenc, que impulsar una formació nacionalista amb cara i ulls havia de servir per a que a poc a poc l’independentisme anara entrant en el cervell dels valencians”⁴⁶⁴.

No es pretén ací afirmar que la discussió dialèctica referent a les identitats va marcar l’agenda de la UPV. Res més lluny de la realitat: el debat estava servit, però no estava socialitzat entre la població que, a més, tenia clara la seua pertinença nacional. Segons les enquestes del Centre d’Investigacions Sociològiques el 1984 el 20,5% de la població valenciana se sentia únicament i exclusiva espanyola, mentre que pràcticament un 15% se sentia més espanyola que valenciana. Per contra, la prioritització de la valencianitat per damunt de l’espanyolitat es donava solament al 10% de la població i per últim, un 0,7% es consideraven solament valencians. Al centre de l’enquesta, és a dir, amb un sentiment de pertànyer per igual tant al territori valencià com a l’estat espanyol, un 50,9% dels enquestats⁴⁶⁵. Sense anar més lluny, al País Valencià es donava el punt

⁴⁶² Josep GUIA: *És molt senzill...*, pàg.3.

⁴⁶³ *Ibid.*, pàg.25.

⁴⁶⁴ *Entrevista digital amb Toni Royo*, 30 de març de 2020.

⁴⁶⁵ “Barómetro Comunidad Valenciana (II)”, *Centro de Investigaciones Sociológicas – Departamento de Banco de Datos*, estudio 1.437, octubre 1984.

més baix de tot l'estat pel que fa a una identitat lligada a una nació, sent per contra la identitat regional la més elevada de tot l'estat⁴⁶⁶. Per tant, que la UPV delimités més clarament el seu marc d'actuació en el País Valencià fou més per les realitats sorgides al moment que no pas per l'aparició d'un debat intel·lectual al respecte i per tant, es defensa ací la teoria de que dit debat no fou tampoc l'eix sobre el qual girà el viratge de la formació política, no tenint més recorregut que el de caràcter assagístic, literari i amb poca influència fora del radi d'actuació del partit, intel·lectual i universitària.

La Unitat del Poble Valencià no comptà amb un secretari general fins l'any 1988, quan va ser elegit un jove activista provinent del nacionalisme cultural com fou Pere Mayor⁴⁶⁷. Fins aleshores el partit funcionava d'una manera assembleària d'entre els anys 1984 i 1988, on hagué de fer front entre les eleccions estatals del juny de 1986 i les autonòmiques i locals d'un any després una II Conferència de la Unitat al gener del 1986 i a una conferència extraordinària el novembre del mateix any.

3.4. 1986: L'any clau i la desfeta electoral a les generals

El 1986 fou segurament l'any en què esclataren tots els conflictes interns que fins la data no havien sorgit més enllà de la dialèctica interna de la UPV. Per primera vegada i just menys de dos anys després de la creació del partit, sorgien escletxes internes sobre quin hauria de ser el paper de la Unitat de cara a afrontar tant els conteses electorals posteriors com les bases ideològiques del partit, encara en construcció pel que fa referència al funcionament intern. Així, dos corrents, famílies o posicionaments comencen a prendre forma dins de la UPV: la

⁴⁶⁶ Joaquín MARTÍN: *La polémica identidad de los...*, pàg.14

⁴⁶⁷ En aquell moment comptava amb 29 anys i militava dins del món del nacionalisme cultural (primer) i polític (després) des de finals dels anys setanta, arribant a formar part de l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià i tancant la llista electoral del PNPV a Ontinyent a les eleccions municipals de 1979. *Entrevista amb Pere Mayor*, 21 d'abril de 2012.

priorització del nacionalisme com a eina per canviar el País Valencià, i per tant, a favor de continuar en solitari a les diferents eleccions democràtiques que es presenten⁴⁶⁸, i la defensa d'una coalició amb altres formacions d'esquerra que estiguen disposades a assumir el paper del nacionalisme al si de l'agrupació de partits o com a mínim, la independència de la UPV. Aquest últim posicionament parlava en tot moment tant del PCE/IU com del Front Progressista, deixant de banda qualsevol altre partit per dur a terme una coalició electoral que, a més, havia de quedar ben definida, sense ser una rendició del nacionalisme polític valencià. En aquest primer debat respecte la priorització de posicionaments d'esquerra per davant dels relacionats amb l'alliberament nacional dels valencians i per extensió lligats a una possible candidatura unitària amb Izquierda Unida, la II Conferència de la Unitat decidí continuar en solitari, apostant pel fet nacional valencià tot i que des d'una clara i marcada tendència esquerrana i progressista. Aquest punt és remarcable pels esdeveniments que van tenir lloc posteriorment a les estatals del 1986 ja que un any abans d'estes la UPV es mostrava en contra de "qualsevol pacte amb forces estatals"⁴⁶⁹, tal com havien expressat a l'Assemblea de País del juny anterior. Solament contemplaven la possibilitat d'unir esforços en matèria electoral amb les forces nacionalistes de l'estat espanyol per a les futures eleccions europees. Pel que respecta als territoris de parla catalana, tenien contactes amb partits com Convergència Democràtica de Catalunya, Esquerra Republicana de Catalunya, Entesa de l'Esquerra Catalana, Nacionalistes d'Esquerra i el Partit Socialista de Mallorca i Menorca. Així mateix, també mantenien contactes amb els nacionalistes gallecs i bascs.

Mesos abans de la II Conferència de la UPV ja s'obrí el debat sobre la qüestió en concret en el que participaren la pròpia Marisa Bolta, Josep Lluís Blasco, Doro Balaguer, Adolf Beltran, Ernest Garcia i Gustau Muñoz. Aquests sis membres del Consell Polític dibuixaren diferents terrenys sobre els quals s'hauria de moure la UPV i quines conseqüències tindria l'acceptació d'un pacte estatal amb el PCPV.

⁴⁶⁸ En aquest sentit no es tenien en compte les eleccions europees, les quals sí s'acceptava que calia una unió de partits nacionalistes, ecologistes i d'esquerra de la resta de l'estat espanyol.

⁴⁶⁹ "Informe sobre estratègia electoral" *Arxiu BNV/3a Assemblea de País*, 19 d'octubre de 1985, pàg.1.

Podria semblar que des d'un partit minoritari com la Unitat, el nivell d'exigències seria més bé baix per acceptar un pacte que els pogués donar representació institucional. Però res més lluny de la realitat: les demandes fetes per la UPV eren clares i sense cap mena de cessió en qüestió identitària. De fet, ningun dels ponents es mostra favorable a un pacte de redempció. De dur endavant una coalició electoral (tots sis parlen en aquestos termes), havia de ser entenent el pacte com una unió de forces valencianes, cosa impossible si, com explicava Ernest Garcia, "el PCPV no té personalitat jurídica pròpia, el nostre interlocutor, en darrera instància, seria el Comité Central del PCE a Madrid, amb independència del que digués el programa electoral"⁴⁷⁰. Mentre que Josep Lluís Blasco es negà en rotund afirmant que "ambdós grups estem trepitjant terrenys comuns, però amb objectius molt divergents ara per ara. En conseqüència, no té sentit el pacte"⁴⁷¹, altres membres del Consell Polític com ara Adolf Beltran, Ernest Garcia i Gustau Muñoz es mostren favorables sempre i quant s'accepten "unes condicions en què supose un servei a la societat valenciana i al projecte de consolidació d'una nova política. Però només en aquest cas"⁴⁷². Marisa Bolta també resumí el seu parer en un posicionament similar al de Blasco, afirmant que "hem de donar-nos un vot de confiança, una oportunitat"⁴⁷³.

Amb tot el treball previ realitzat, a la segona conferència de la UPV la qual tingué lloc els dies 25 i 26 de gener de 1986 es va rebutjar la creació d'una coalició amb el PCPV per a les eleccions legislatives basant-se sobretot en els textos de Josep Lluís Blasco i en el document que el propi Consell Polític (en el qual també es trobava Blasco) redactà per a l'ocasió. Així ho va fer saber ja dies abans Ernest García, afirmant que "Las posibilidades de llegar a un acuerdo con el PC son

⁴⁷⁰ "Quin pacte electoral caldria assajar? Document d'Ernest Garcia", *Arxiu BNV/Caixa Històric ponències UPV*, novembre 1985, pàg.15.

⁴⁷¹ "Sobre pactes electorals amb el PCPV. Document de Josep Lluís Blasco", *Arxiu BNV/Històric ponències UPV*, novembre 1985, pàg.4

⁴⁷² "Reflexions sobre un "pacte". Document d'Adolf Beltran", *Arxiu BNV/Històric ponències UPV*, novembre 1985, pàg.13

⁴⁷³ "Pacte? No, gràcies. Document de Maria Bolta", *Arxiu BNV/Històric ponències UPV*, novembre 1985, pàg.7.

prácticamente nulas”⁴⁷⁴. Aquesta declaració és significativa si es té en compte que el mateix Ernest Garcia havia estat secretari del PCPV i en aquests moments era membre del Consell Polític de la UPV, on havia anunciat ja que no es presentaria a la reelecció⁴⁷⁵. Josep Lluís Blasco al seu text “De quina convergència parlem?”, afirmava que les convergències eren positives, tal com es podia despendre de la pròpia UPV, punt d’encontre de diferents plataformes polítiques l’any 1982, convergint dos anys després en un partit polític. Ara bé, l’afinitat amb alguns partits situats a l’esquerra del PSPV-PSOE no presentava possibilitats reals al no tenir el comunisme tradicional un “projecte polític concret”⁴⁷⁶. Cal tenir en compte que en el moment en el què es produïa el debat al respecte d’una coalició electoral o no, el PCPV-PCE es trobava immers en una situació de crisi per l’enfrontament entre el carrillisme tradicional i el nou comunisme de tall europeista i amb trets marcadament valencianistes que, finalment, fou derrotat. El comunisme valencià sí oferí dur a terme una coalició electoral, fent més palesa la discussió a la UPV. Com afirmà Marisa Bolta:

“L’única diferència entre els dos textos presentats [els contraris al pacte i els favorables al mateix] radicava en el fet que l’un (l’aprovat) rebutjava el pacte amb el PCPV i l’FP, però deixava la possibilitat d’analitzar d’altres propostes de col·laboració electoral (quines?), mentre que l’altra contemplava com a únics marcs d’acord electoral les eleccions al Senat i al Parlament Europeu”⁴⁷⁷.

Finalment els posicionaments del Consell Polític foren acceptats a la II Conferència del 1986, essent aprovat l’Informe del Consell Polític de la UPV per un gran marge de vots: mentre que a favor votaren 249 de 281 vots emesos, en contra

⁴⁷⁴ “Ernest Garcia deja la dirección de UPV”, *Arxiu BNV/Caixa 3007, referéndum OTAN 86 Elecciones europeas 1987 (Esquerra dels pobles)*, diari Levante, 24 de gener de 1986.

⁴⁷⁵ I amb ell, Empar Saràbia, Adolf Beltran, Paco Codonyer i Paco Salt, d’entre altres.

⁴⁷⁶ “De quina convergència parlem?”, *Arxiu BNV/Caixa 1021, II Conferència 1986*, sense datar, pàg.1.

⁴⁷⁷ “¿Dues UPV?”, *Setmanari El Temps*, 10 de febrer de 1986, núm.86, pàg.17

no hi hagué cap vot, per 32 abstencions⁴⁷⁸, quedant rebutjada la possibilitat d'un pacte electoral i afirmant que "es incompatible con las estructuras organizativas y las características de aquestos partidos, por lo que no podemos confluir en un proyecto común en el próximo futuro"⁴⁷⁹.

Així, amb la negativa a crear una plataforma electoral d'àmbit valencià amb el PCPV finalment la UPV es presentà en solitari a les eleccions estatals del 1986 aconseguint l'1,93% del recolzament electoral. Al respecte del PCE al País Valencià, cal destacar els seus resultats, ja que serien aquestos els que podrien estar darrere de la motivació a formar una coalició amb el nacionalisme valencià. Si hom es fixa en ells, pot veure com a aquestes eleccions el PCE no aconseguí cap diputat pel País Valencià, situant-se en un 4,72% dels vots, insuficients per tenir representació.

En aquell moment, la qüestió de l'OTAN, amb la realització del referèndum just dos mesos abans, fou el punt clau a unes eleccions que tornà a guanyar el PSOE a tot l'estat, tot i el seu canvi de parer sobre l'entrada en l'aliança militar. Si s'analitza el programa electoral de la UPV, es veu com ja a la introducció, el primer punt és el referent a l'OTAN, desplaçant a un segon apartat la qüestió valenciana, la qual segons la Unitat "ja no existeix [...], tractant-nos com tres províncies més. Han dissenyat una campanya basada en l'homogeneïtat centralista més absoluta i en el protagonisme dels cuneros⁴⁸⁰"⁴⁸¹. A partir d'ací, es desenvolupa la qüestió ecologista per a després dur a terme una sèrie d'explicacions referents a temes socials, reduint les aportacions de caràcter identitari a un sol punt en tot el programa electoral. La campanya de la UPV virà cap a posicionaments més esquerrans que no pas cap a la qüestió nacional dels valencians, que s'havia demostrat que no aportava cap tipus de rèdit electoral i menys a unes eleccions en les quals es votava en clau espanyola. Per tant, centrar el debat en el País Valencià

⁴⁷⁸ "Informe del Consell Polític. Esmenes i Texts de Síntesi", *Arxiu BNV/Caixa 1021, II Conferència 1986*, sense datar, pàg.101.

⁴⁷⁹ "Los nacionalistas irán solos a las elecciones generales", *Arxiu BNV/Caixa 3007, referèndum OTAN 86 Eleccions europees 1987 (Europa dels Pobles)*, Diari Levante, 28 de gener de 1986, s/n.

⁴⁸⁰ El subratllat és original del text.

⁴⁸¹ "Programa electoral UPV 1986", *Arxiu BNV/Caixa 3006, eleccions generals 1986*, sense datar, pàg.3.

semblava una bogeria si el que es pretenia era aconseguir recolzament electoral. El camp de les identitats s'aparcava en favor de posar al centre del discurs l'idea de l'esquerranisme i alternativa al PSOE.

La UPV tingué el seu màxim assentament a les comarques centrals del país, d'entre les quals destacà la Safor (5,68%), el Camp de Morvedre (4,25%) i la Ribera Alta (4,22%). La ciutat de València per primera vegada quedava amb uns resultats pròxims a la mitjana del país (1,74%). No obstant, tot i que el percentatge de vot a la circumscripció d'Alacant fou el més baix (en diferència: un 0,90% de l'electorat), a la Marina Alta el recolzament arribà fins el 4,56%. A la circumscripció de Castelló el vot arribà fins el 2,17% del total, per baix del que es donà a la circumscripció de València, amb un 2,43%. De nou, els resultats més baixos es donaren a l'interior del país i a les zones castellanoparlants, on pràcticament no s'arribà a l'1%. ENV, que solament es presentà per València, obtingué uns resultats gens destacables:

Eleccions generals 1986	Circ. Castelló	Circ. València	Circ. Alacant	País Valencià
PSOE diputats	46,51% 3	47,00% 9	49,56% 6	47,72% 18
CP diputats	33,55% 2	27,63% 5	29,66% 3	28,98% 10
CDS diputats	9,01% 0	8,33% 1	9,68% 1	8,83% 2
IU-EU diputats	2,40% 0	5,11% 0	4,93% 0	4,72% 0
UV diputats	0,53% 0	5,15% 1	0,28% 0	3,09% 1
UPV diputats	2,17% 0	2,43% 0	0,90% 0	1,93% 0
ENV-URV diputats	- -	0,18% 0	- -	0,10% 0

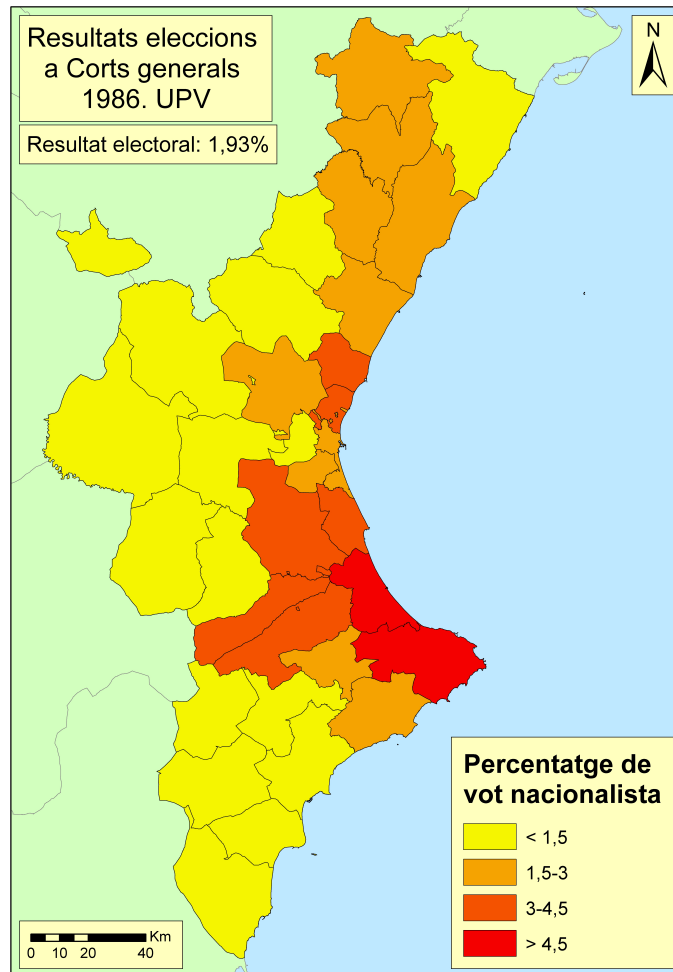
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

Vistos els resultats estatals, la UPV hagué de fer un replantejament referent a la qüestió dels pactes electorals: anar en solitari era sinònim de derrota, i més en l'àmbit espanyol, on els resultats eren pitjors que a la resta de conteses. De tots els territoris de l'estat espanyol amb una dualitat identitària, el País Valencià fou l'únic sense representació al Parlament estatal ja que, si bé ERC no aconseguí cap escó pels mals resultats obtinguts (un 2,67% dels vots), CiU sí aconseguí el 32% de l'electorat català i 18 diputats. A més, tant al País Basc com a Galícia s'aconseguien representants nacionalistes: El PNB 6 amb un 27,82% dels vots, HB 4 amb el 17,69%, EE n'aconseguí 2 amb el 9,02% dels vots bascos i per últim, Coalición Galega un amb el 6,24%⁴⁸². Si es prenen els resultats tant de la UPV com d'IU, hom pot afirmar que amb total seguretat sí s'hagués aconseguit representació al parlament espanyol, sobretot per les circumscripcions d'Alacant i de València. El 1986 fou l'any de canvi al si de la Unitat, la qual començava a fer aigües a nivell intern sent creades de forma informal dues corrents: una de tall més nacionalista, que prioritzava la qüestió valenciana per sobre de l'esquerrantisme, i altra que donava més importància a la qüestió de l'eix esquerra-dreta que no pas al valencianisme o a la identitat de les i els valencians. Ja just després de les eleccions el marc per al debat quedava establert per part del Consell Polític, on ja hi trobem enfrontaments i divergències en la forma d'analitzar els resultats electorals⁴⁸³. Aquestes divergències s'accentuaren als següents mesos, creant una tensió que acabà per dividir la formació anys després. Tot i que per a les eleccions estatals quedà clar que el PCPV i la UPV no acudirien conjuntament, tal com així es veu a les resolucions de l'Assemblea de País i que el Consell Polític acceptà, sí es recollí aquesta proposta per a possibles futures coalicions⁴⁸⁴. En aquest sentit, torna a tenir molta importància la qüestió del domini i del poder dins de la formació nacionalista. Com s'ha dit, entendre qui eren els que dirigien la UPV i la seua procedència política, ajudaria a comprendre el per què de les decisions i el viratge de posicionaments.

⁴⁸² Ni el PSG-EG (3,56%) ni el BNG (2,11%) aconseguiren representació.

⁴⁸³ "Informe de valoració de les eleccions per part del Consell Polític. Butlletí de la Unitat", *Arxiu BNV/Caixa 3006*, juliol 1986, sense data, pàg.1.

⁴⁸⁴ "Informe sobre estratègia...", pàg.2.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.
 Mapa realitzat per Jordi Benavent.

A més, tot i que en un segon plànol per la menor repercussió social que hi va tenir, el debat identitari al País Valencià afectà la formació. Foren aquestos anys, a finals dels vuitanta, quan més ressò intern va tenir la qüestió valenciana. El 1986, amb la publicació de l'obra de Damià Mollà i Eduard Mira, *De Impura natione*, s'obria el camí per a una reformulació dels postulats fusterians. Per primera vegada no es revisen els posicionaments solament sinó que també es crea una corrent paral·lela en favor de la reconciliació nacional: la denominada Tercera Via. Interessant seria fer una anàlisi sobre qui estava darrere amb el seu suport i recolzament per entendre com aquesta revisió poc a poc va anar prenent forma no solament dins dels marges de la intel·lectualitat: també dins del nacionalisme polític valencià. No és casualitat que l'any 1986 el Premi Joan Fuster d'Assaig

recaigués en l'obra de Mollà i Mira⁴⁸⁵, el relat del qual girava entorn a la creació d'un espai de diàleg i d'unió de les dos parts implicades en el conflicte de la identitat valenciana: el blaverisme i el catalanisme. Ambdues tendències ideològiques eren englobades pels autors en un terme nou encunyat per a l'ocasió: el nosaltrisme, que inclouria tant al fusterianisme com el ratpenatisme.

Mentre que el primer (el fusterianisme) seria la concepció moderna i urbana de la identitat valenciana, que es lligava políticament als Països Catalans, el segon (el ratpenatisme) entenia aquesta unió com una comunitat estrictament cultural, eliminant tota referència a la component catalana del valencianisme polític. I és ací, en aquesta discussió sobre la catalanitat (o no) del País Valencià, on es trobà el conflicte entre ambdues percepcions. Tant Mollà com Mira culpabilitzaven als seus textos a Joan Fuster en concret i al fusterianisme sorgit a posteriori d'haver creat eixa escletxa en la concepció del País Valencià. Com afirmaven al text, "la manca de tacte amb què amples sectors del fusterianisme feren les coses, el menyspreu que mostraren devers el "vernaclisme" emotiu i casolà [...] ajudaren a radicalitzar les postures"⁴⁸⁶. Tot i que aquesta tercera via naixia dels postulats de l'escriptor suecà, per primera vegada es reformulaven, atribuint-li la culpa de l'enfrontament nacional entre les i els valencians. El valencianisme quedava englobat dins dels marges de la cultura, essent exclòs de qualsevol opció política. Com afirmaria anys més tard un dels seus autors, Miquel Nadal:

"Cal considerar que una comunitat lingüística implica experiències compartides, un intent de de biografia compartida, difícil de recuperar a hores d'ara i en el futur [...] La idea de nació coincideix amb l'àmbit de la Comunitat Autònoma"⁴⁸⁷.

⁴⁸⁵ Tot i que amb el nom de "El valencianisme, un joc de poder".

⁴⁸⁶ Eduard MIRA, Damià MOLLÀ: *De impura natione....*, pàg.126.

⁴⁸⁷ Miquel NADAL: "Sobre el futur de tot açò", a: DD.AA: *El valencianisme que ve*, Editorial Saó, València:1996, pp.93-120.

3.5. La Conferència extraordinària. Del no al sí: la coalició amb IU

Menys de tres anys després de la creació del partit, les discrepàncies internes per la qüestió nacional i la prioritització dels postulats tensaven la UPV: esquerranisme o nacionalisme? El sorgiment de nous posicionaments identitaris, lligats al fracàs electoral del 1986 encetà el debat al si de la formació. Així van prendre força les famílies o corrents ideològiques a la Unitat, la qual s'hagué de ratificar a la Conferència extraordinària de novembre de 1986. L'Assemblea de País, reunida el 13 de setembre a València, acordà, no sense una discussió prèvia, convocar-la per al dia 9 de novembre amb tres punts: el primer, dur a terme un debat i un punt d'encontre sobre la qüestió electoral; el segon relacionat amb l'elecció del nou Consell Polític, el qual havia entès que havia de dimitir després de les crítiques internes a proposta de Vicent Àlvarez, amb 13 vots a favor pels 9 de la proposta de Vicent Pitarch⁴⁸⁸; per últim, l'aprovació d'un nou pla de treball a realitzar els mesos previs a les eleccions. Al remat, tot el debat se centrà en una única qüestió: pactar amb el nou comunisme espanyolista de Izquierda Unida o continuar en solitari a les eleccions autonòmiques del 1987? El debat estava servit, i els diferents sectors de la UPV començaren una producció literària al respecte mai vista fins la data.

Mentre que el sector pro-pacte amb EU girava entorn a la figura de Vicent Àlvarez i Josep Lluís Blasco, el sector partidari de continuar en solitari a les conteses electorals era liderat per altra membre del Consell Polític de la UPV: Pepa Chesa. Destacable és el canvi de posicionament de molts dels consellers del Consell Polític de la UPV, els quals si bé tant a als anys 1984 i 1985, així com fins les eleccions estatals de 1986, defensaven la independència del partit respecte a possibles pactes o coalicions amb l'esquerra espanyola, és a finals del mateix any quan canviaren els posicionaments en favor d'un pacte electoral amb Izquierda Unida de cara a les eleccions autonòmiques del 1987. A la pròpia Assemblea de País del 13 de setembre es designà la Comissió Organitzadora de la Conferència,

⁴⁸⁸ "Butlletí de la Unitat, agost-setembre 1986", *Arxiu BNV/Caixa 1030, Conferència Extraordinària 1986*, agost-setembre, pàg.2

representada per Pere Mayor, Josep Castiñeira, Francesca Sevilla, Consol Castillo, Rafa Company, Josep Duart i Gustau Muñoz⁴⁸⁹.

Els mesos entre les eleccions estatals i la Conferència extraordinària del 1986, celebrada al novembre foren d'una gran producció de textos a favor i en contra de cadascun dels posicionaments. Es poden comptar per desenes els documents interns que es tractaren de cara a la conferència extraordinària, i pràcticament tots paradoxalment en favor d'una unitat electoral amb l'esquerra espanyola. I paradoxalment perquè mesos abans aquesta proposta no es volia ni damunt la taula. Solament textos com els presentats pel col·lectiu de la UPV de Castelló de la Plana defensaven la independència electoral de la UPV⁴⁹⁰.

“El País València necessita una oferta electoral nítidament nacionalista; si UPV es diluïa en d'altres sigles, entenem que deixaríem en mans del PSOE i d'UV la incentivació electoral “valencianista””⁴⁹¹.

Els autors defenien que la discussió no havia de girar entorn a si es volia un pacte electoral amb l'esquerra espanyola o no. Més bé, la problemàtica residia en la manca d'un projecte polític per a la UPV. Per a ells, la base havia de ser un “nacionalisme de signe inequívoc i majoritari d'esquerres”⁴⁹² i per tant, un possible pacte amb Izquierda Unida “posaria entrebancs a la coordinació amb la resta de partits nacionalistes de l'Estat i, de manera especial, amb els dels Països Catalans”⁴⁹³. Ara bé, l'Assemblea de Castelló també romania dividida a nivell intern com demostra la creació de diferents documents en cadascun dels sentits de les propostes. Mentre que com s'ha vist, un sector defensava una UPV en solitari a les eleccions autonòmiques, l'altra corrent, favorable al pacte amb IU, també tenia els

⁴⁸⁹ *Íbid.*, pàg.2.

⁴⁹⁰ Encapçalat per Manolo Carceller, Sergi Català, Rafa Menezo, Joan Francesc Mira, Enric Nomdedéu, Vicent Pitarch, Toni Porcar, Toni Royo, Josep Manuel Segarra, Liliane Varea i Marçal Vicent

⁴⁹¹ “El nacionalisme polític, la força necessària”, *Arxiu BNV/Caixa 1030, Conferència extraordinària 1986*, 12 d'octubre de 1986, pàg.3.

⁴⁹² *Íbid.*, pàg.5.

⁴⁹³ *Íbid.*, pàg.2.

seus seguidors. De la mà d'Àngel Coba, Aureli Ferrando, Adela Gonell, Vicent Grau i Nel·lo Martí d'entre altres, es presentà un document tres dies abans que l'anteriorment citat en el que es defensava la proposta de la coalició, al·legant que,

“O UPV deixa de ser marginal al terreny polític valencià, o ens espera l'assumpció del fracàs del nostre projecte i la responsabilitat de carregar amb la frustració de les il·lusions que hem generat”⁴⁹⁴.

Per als autors del text, l'acord electoral facilitaria el “resoldre els problemes econòmics, d'imatge i d'organització d'UPV”⁴⁹⁵. Per contra, l'Assemblea d'Oliva i de la mà de Pepa Chesa, a l'agost del 1986 confirmà que s'oposaven al pacte, però no al debat intern. Reobrir la problemàtica d'un pacte electoral quan aquest ja s'havia resolt a la II Conferència de la Unitat del gener del 1986, era tornar a estar:

“Immersos en un mercadeig -programàtic, de llocs en les llistes- que paralitzaria l'organització durant els pròxims decisius mesos. Com ningú, sembla, vol que UPV s'integre en IU, sinó que hi haja un pacte estrictament electoral, IU-UPV, s'armaria el cacau”⁴⁹⁶.

Cal dir que a l'escrit coordinat per Pepa Chesa s'adheriren altres militants i membres del Consell Polític com ara Vicent Pitarch, Joan Francesc Mira, Francesca Sevilla, Josep Castiñeira, Rafa Menezo i Vicent Sansano, que són els mateixos sotasignants del document enviat per l'Assemblea de Castelló.

Per contra, mesos abans Josep Lluís Blasco dugué a terme la realització d'un document en favor del pacte amb EU, amb el recolzament de personalitats tant de la UPV com a militants de base com d'alguns dels membres del Consell Polític com Doro Balaguer, Andreu Banyuls, Pere Mayor, Pere Beneyto, Consol Castillo, Francesc Baixauli, Gustau Muñoz, Josep Duart i Vicent Àlvarez. Blasco proposava a

⁴⁹⁴ “De la incomoditat del ghetto a la por a eixir de nit”, *Arxiu BNV/Caixa 1030, Conferència extraordinària 1986*, 9 d'octubre de 1986, pàg.10

⁴⁹⁵ *Íbid.*, pàg.6.

⁴⁹⁶ “UPV: Un debat crucial”, *Arxiu BNV/Caixa 1030, Conferència extraordinària 1986, Documents sobre la postura de la UPV a les eleccions de 1987*, agost 1986, pàg.5.

l'Assemblea de País que convoqués un Consell Extraordinari per tractar el tema ja que:

“Amb els resultats que hem obtingut en les passades eleccions generals [...], les possibilitats que té UPV de superar el 5% necessari per a entrar a les Corts Valencianes semblen mínimes. Pràcticament, hauríem de triplicar els 40.000 vots obtinguts en les passades eleccions generals”⁴⁹⁷.

Hom pot veure com destaquen d'entre les dos opcions internes a la UPV, dos personalitats: d'una banda, Pepa Chesa i per l'altra, Josep Lluís Blasco. Ambdós comptaven amb un seguit de militants al seu darrere recolzant sendes argumentacions, com s'ha pogut comprovar gràcies a la documentació analitzada. L'equilibri entre les dos forces feia que l'enfrontament intern fora entre iguals, cosa que feia més problemàtica la presa de decisions al no ser incontestablement majoritària fora quin fora el resultat. La UPV s'embolicava en un problema intern derivat d'uns resultats electorals negatius, inclús pitjors dels esperats, una tradició política dividida en diferents sectors, cadascun d'ells provinents d'anteriors partits que confluïren anys abans i que ara començaven a clivellar. El que estava clar era que molta de la militància va entendre que el pacte podia ser bo pel simple fet que, com afirmen moltes de les persones entrevistades per a la realització d'aquesta tesi, la situació del moment poc o gens podia empitjorar ja i per tant, tot i que l'aliança electoral no era de gust de pràcticament ningú, era l'únic camí que quedava.

Durant la Conferència Extraordinària del novembre del 1986, Vicent Àlvarez i el seu equip de coordinació realitzaren el document conegut com “Pla de treball”, on es deixà la porta oberta a un possible pacte amb la nova Izquierda Unida:

“Aquest programa global, si més no en les seues línies polítiques inspiradores bàsiques, serà el fonament de la negociació –si UPV opta

⁴⁹⁷ “Per una intervenció política ara i ací”, *Arxiu BNV/Caixa 1030, Conferència extraordinària 1986, Documents sobre la postura de la UPV a les eleccions de 1987*, agost 1986, pàg.8.

finalment per aquesta via- amb Esquerra Unida per tal d'arribar al que hem anomenat un "programa electoral mínim"⁴⁹⁸.

És més, parlaven directament de preparar la campanya electoral en solitari però sempre tenint present que hi pot haver un acord electoral amb IU⁴⁹⁹. Per contra Pepa Chesa defensava que,

"El pitjor servei al País Valencià que pot fer el nacionalisme polític (que, insistim, ara com ara és UPV) és retirar, afeblir o difuminar la seua presència específica coaligant-se amb un conjunt de grups polítics espanyols"⁵⁰⁰.

Àlvarez al seu pla de treball esbossa dues hipòtesis que s'haurien de donar al País Valencià per a que anant en solitari la UPV obtingués resultats. I ho va fer a partir de la realitat sorgida després de les eleccions autonòmiques i locals del 1983. En cap de les dues hipòtesis, els números donaven per segur tenir representació a les Corts Valencianes⁵⁰¹. En contraposició, Pepa Chesa fa una clara crítica al Consell Polític per canviar el seu parer en tan pocs mesos, assenyalant-los com a principals culpables de les tensions i les reaccions internes⁵⁰².

Per primera vegada a una conferència de la Unitat es preveia un trencament intern passés el que passés a les votacions. Culminaven així els mesos de debat previ amb una votació per part dels 263 delegats en què s'aprovà l'acord electoral amb Izquierda Unida per 135 vots a favor, 116 en contra, 7 vots en blanc i 5 abstencions. Això es traduí en un resultat percentual del 51% a favor del pacte pel 44% dels detractors al mateix, un marge molt estret com per apagar el foc intern a

⁴⁹⁸ "Pla de treball coordinat per Vicent Àlvarez", Arxiu BNV/Caixa Conferència extraordinària UPV, 9 de novembre 1.986, 9 de novembre de 1986, pàg.5

⁴⁹⁹ *Íbid.*, pàg.5.

⁵⁰⁰ "Construir la unitat, construir el País Valencià", Arxiu BNV/Caixa 000 UPV, Ponència, pla de treball i annexos coordinats per Pepa Chesa, Conferència Extraordinària UPV, 9 de novembre 1986, pàg.6.

⁵⁰¹ "Pla de treball coordinat...", pp.8-10

⁵⁰² "Construir la unitat, construir...", pàg.11

la UPV, que es veia dividida i ara, públicament com hom pot veure a les notícies dels periòdics dels dies posteriors, on es ressalta l'intens debat entre les diferents opcions i el to de les mateixes⁵⁰³ però, tot i això, ambdues parts descartaren per complet qualsevol fragmentació política. A més, com afirmà Ximo Sorolla, membre del Consell Polític de la UPV, "l'entrada d'UPV a la coalició d'Esquerra Unida no suposarà una absorció de les sigles. Les sigles d'ambdós partits figuraran al mateix nivell"⁵⁰⁴. Dels 27 membres del Consell Polític, 17 es mostraren a favor del pacte, mentre que els altres 10 recolzaren l'opció de presentar-se en solitari: Josep Lluís Blasco eixí enfortit d'aquell enfrontament intern a la UPV amb el recolzament d'altres consellers com Pere Mayor, Doro Balaguer o Vicent Àlvarez. Per contra, la corrent nacionalista de Pepa Chesa restava derrotada i amb un menor marge de maniobra dins de la Unitat. No obstant, no consideraven que el seu moment hagués passat. Així la reorganització del moviment nacionalista entorn a Pepa Chesa i els seus postulats continuà estant present tant a nivell intern de partit, creant-se la corrent coneguda com a l'Assemblea d'Almussafes, com a nivell social, amb l'auge que prenia en aquells moments la tercera via del nacionalisme valencià i les conegudes com Tertúlies de l'Hotel Anglès.

Una problemàtica arrel d'aquell pacte electoral no fou el derivat de la coalició a nivell autonòmic. Més bé fou de cara a preparar les eleccions municipals ja que s'havia de dur a terme una coordinació amb els col·lectius locals d'IU. Si bé alguna militància es mostrà contrària al pacte autonòmic o com a mínim, en un posicionament que Toni Royo anomena "no pactisme moderat, és a dir, no ser partidari del pacte però acceptant que no fora la fi del món"⁵⁰⁵, en qüestions municipals era més reticent al ser l'espai de treball més pròxim i on totes i tots solien col·laborar d'una manera més activa: "I això ens va obligar a bastants antipactistes a postular el pacte municipal, sense cap il·lusió, però...I la veritat és

⁵⁰³ "Unitat del Poble Valencià, abierta al pacto electoral con Izquierda Unida", *Arxiu BNV/Caixa Conferència extraordinària UPV 9 de novembre 1.986*, diario Hoja del Lunes, 10 de novembre de 1986, s/n.

⁵⁰⁴ "UPV propone un pacto electoral a IU en el que se mantiene la independencia política de los nacionalistas", *Arxiu BNV/Caixa Conferència extraordinària UPV 9 de novembre 1.986*, Diario Mediterraneo, 11 de novembre de 1986, s/n.

⁵⁰⁵ *Entrevista digital amb Toni Royo*, 30 de març de 2020.

que aquest acord municipal ens va costar militància que es va donar de baixa, sobretot entre el jovent⁵⁰⁶. Sobre aquest tema també parla l'ex militant de la UPV a Castelló Toni Porcar, qui explica el debat intern pel que fa a la coalició i els diferents posicionaments: mentre que un sector de Castelló apostava per Vicent Pitarch per a les eleccions a les Corts valencianes i propi Porcar per a l'alcaldia de Castelló, altre grup de militants, que al remat acabaria imposant-se, volia que Aureli Ferrando encapçalara la llista per la circumscripció de Castelló a les eleccions. Allò provocà que molts joves se sentiren exclosos: una maniobra interna els deixà sense poder votar. D'ací la baixa de militància entre el jovent, segons explica qui seria aquell any elegit regidor per la coalició IU-UPV⁵⁰⁷. Altre exemple de deriva municipal fou el donat a la Safor, on a cap municipi es va dur a terme la coalició IU-UPV autonòmica⁵⁰⁸.

Amb aquesta situació interna dins del nacionalisme polític valencià s'hagué de fer front a la contesa electoral autonòmica i municipal i de la mà d'una coalició amb l'esquerra espanyola, ara sota les sigles de Izquierda Unida. També caldria analitzar el perquè del desig dels comunistes d'anar en coalició. Com argumenta Pere Mayor,

“Després del trencament, les enquestes deien que no arribaven al 5% en intenció de vot: ho tenien molt malament i es veien obligats a presentar-se a les eleccions amb nosaltres. De fet, a les eleccions generals immediatament anteriors havien tingut només un 4,9% del vot. Això, que a les eleccions generals no era tan greu, a les autonòmiques representava un desastre⁵⁰⁹.”

Tant la UPV com IU veien necessari un pacte per a les eleccions autonòmiques si es volia tenir alguna probabilitat d'obtenir representació. No obstant la presència que més perillava era la de la formació nacionalista. Per contra

⁵⁰⁶ *Íbid.*

⁵⁰⁷ Com afirma el propi entrevistat, fou curiós que ell encapçalara la llista quan havia fet públic el seu desacord amb la coalició tot i afirmar que sí ajudà a tenir representació municipal. *Entrevista digital amb Toni Porcar*, 2 d'abril de 2020.

⁵⁰⁸ *Entrevista digital amb Emili Selfa*, 4 de maig de 2020.

⁵⁰⁹ Pere MAYOR: *Un país amb futur...*, pàg.26.

Izquierda Unida necessitava assegurar-se la seua presència en un moment en el que el PSOE (tant a nivell estatal com autonòmic) estava començant a sofrir el desgast governamental. Cal destacar que la valencianització del partit Izquierda Unida no va poder fer-se fins l'any 1992, quan en el moment d'intentar registrar Esquerra Unida del País Valencià – EUPV, es trobaren amb que aquestes sigles ja estaven registrades⁵¹⁰. L'any 1982 havia estat creada l'Esquerra Unida històrica de la mà de Vicent Pitarch, el qual acceptà cedir el nom i les sigles sense cap tipus de contrapartida⁵¹¹. Fins aleshores, es farà referència a Izquierda Unida, per veracitat històrica i per diferenciació amb l'Esquerra Unida prèvia que s'integrà dins de la Unitat del Poble Valencià l'any 1984. Així ho reflexa també tota la documentació analitzada i tractada per a la realització de la tesi doctoral. El pacte entre ambdues formacions tindria el nom de Coalició Izquierda Unida – Unitat del Poble Valencià (IU-UPV), tal com es desitjava pels nacionalistes durant les negociacions del pacte⁵¹². A més, la UPV volia que mentre que la presència als mitjans de comunicació fora del 50%, proposava que un dels caps de llista per alguna de les tres circumscripcions pertanyés a la formació nacionalista, així com d'entre el 30 i el 40% dels candidats electes. Com afirma Pere Mayor a l'entrevista,

“Els eren partidaris de donar-nos la part baixa de les llistes, però nosaltres, d'una manera encertada proposarem anar per dalt, ja que parlaven de que trauríem 10 o 11 diputats i nosaltres dèiem que no, que n'eixiríem 6-7. I efectivament ixírem 6”⁵¹³.

⁵¹⁰ “La dirección de EU confía en usar las siglas porque se registraron antes de que naciera IU”, *Hemeroteca diari Levante - EMV*, 20 de desembre de 2007. Document online a: <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/3757/comunitatvalenciana-direccion-confia-siglas-registraron-naciera/385225.html>

⁵¹¹ *Entrevista amb Vicent Pitarch*, 20 d'abril de 2012. Tanmateix, a l'Entrevista amb Emili Selfa, aquest afirma que la cessió la va fer Ciprià Molinero, exregidor d'Esquerra Unida de Gandia. *Entrevista digital amb Emili Selfa*, 4 de maig de 2020.

⁵¹² “Propostes d'UPV a l'acord eleccions autonòmiques 1987 IU-UPV”, *Arxiu BNV/Caixa 3008, Eleccions autonòmiques i municipals*, sense datar, pàg.1

⁵¹³ *Entrevista amb Pere Mayor*, 3 de setembre de 2020.

A més, es treballà en un programa electoral base a partir dels punts en els que coincideixen⁵¹⁴, dels quals sorgiren deu temàtiques a tractar durant les eleccions. D'estes deu, solament en la primera, titulada "Una política avanzada: Por el progreso y las libertades nacionales del País Valenciano", es fa una lleugera referència a les qüestions nacionals de les valencianes i valencians, criticant el poc interès del PSPV-PSOE en acabar amb el sucursalisme i la submissió al govern central⁵¹⁵:

"Este país no ha funcionado, ha perdido prestigio como tal colectividad, ha perdido la ocasión histórica de poner en marcha las opciones nacionales y político-sociales más dinámicas. Una sensación de abandono, de degradación, de cómoda inserción del poder político en los mecanismos provincianos y conformistas de las clases dominantes tradicionales se extiende como único equipaje. Con nuestros gestores de cariz socialdemócrata, los intereses de siempre, y que, como siempre, no tienen más proyecto para el País Valenciano que su lenta decadencia"⁵¹⁶.

No obstant, no són els pamflets o programes electorals els espais on s'ha de trobar qualsevol tipus de referència nacional sinó més bé a les bases dels partits polítics: allà on es reflexa la ideologia que ha mogut les seues creacions i desenvolupaments dins del marc democràtic de l'estat espanyol. La qüestió nacional, com desprèn el programa electoral, quedava als marges agafant tot el pes electoral la qüestió mediambiental i del moviment obrer valencià. Semblava que la preponderància i la maquinària d'IU es va situar en una clara sobreposició respecte a la UPV. Respecte del primer punt, destacava el gran èmfasi que s'hi posa a la problemàtica nuclear, exemplificada en la central de Cofrents⁵¹⁷, i a les millores

⁵¹⁴ "Propostes d'UPV a l'acord eleccions autonòmiques 1987 IU-UPV", *Arxiu BNV/Caixa 3008, Eleccions autonòmiques i municipals*, sense datar, pàg.1

⁵¹⁵ "Programa electoral EU UPV, autonòmiques 87", *Arxiu BNV/Caixa 3008, Eleccions autonòmiques i municipals*, sense datar, pàg.2.

⁵¹⁶ *Íbid.*, pàg.5

⁵¹⁷ "Cofrentes y el Estatuto, puntos destacados de la campaña de IU-UPV", *Arxiu BNV/Caixa 3008, eleccions autonòmiques i municipals 1987, dossier de premsa eleccions, Diari Levante-EMV*, 12 de maig de 1987, s/n.

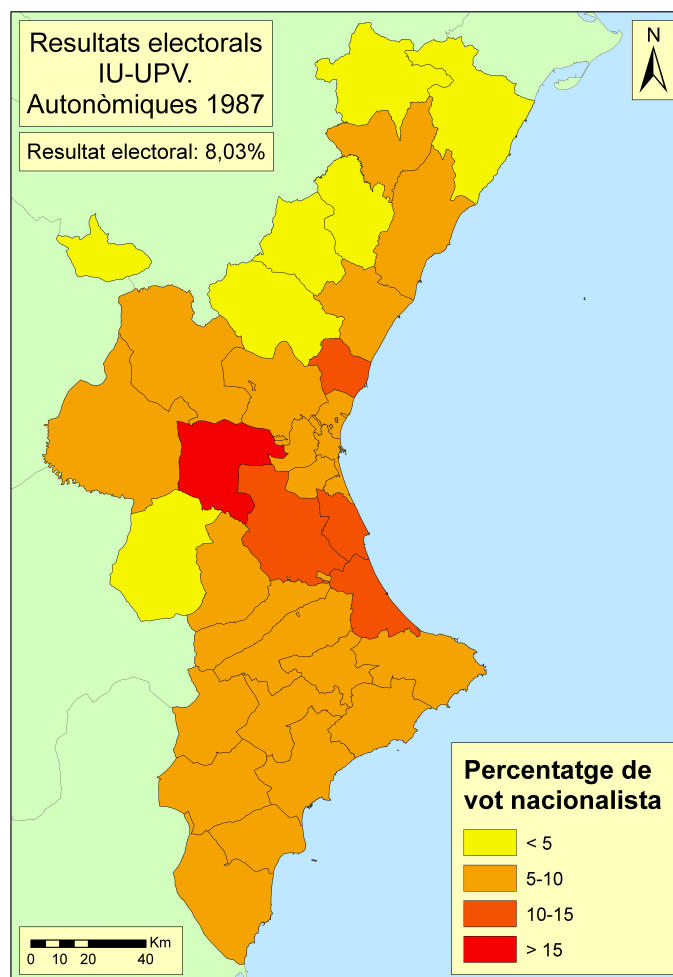
socials per les i els valencians. Les eleccions a les Corts Valencianes del 1987 fou una contesa on de nou el socialisme triomfà encara que amb un menor marge de victòria respecte els mateixos comicis del 1983. De fet, la davallada és de deu punts percentuals per als socialistes (41,72% dels vots i 42 diputats) i de vuit per a Alianza Popular (23,96% i 25 diputats). Aquesta caiguda del recolzament dels dos partits majoritaris millorà els resultats de dos formacions que aconseguiren representació a les corts valencianes per primera vegada: el CDS (11,36% dels vots i 10 diputats) i el regionalisme conservador d'Unió Valenciana (9,24% de l'electorat i 6 diputats). Per primera vegada el nacionalisme valencià aconseguia tenir representació parlamentària a les Corts Valencianes després del franquisme, fent-se amb dos escons de la mà de la coalició amb IU que, amb un total de 6 diputats i el 8,03% del recolzament electoral, aconseguia tenir grup propi a la càmera de representació valenciana.

Eleccions autonòmiques 1987	Circ. Castelló	Circ. València	Circ. Alacant	País Valencià
PSOE diputats	41,45% 11	41,03% 17	43,13% 14	41,72% 42
AP diputats	31,10% 8	20,07% 8	28,33% 9	23,96% 25
CDS diputats	11,66% 3	9,60% 3	14,50% 4	11,36% 10
UV diputats	3,15% 0	15,09% 6	0,81% 0	9,24% 6
IU-UPV diputats	5,60% 1	9,19% 3	6,86% 2	8,03% 6
ENV-URV diputats	0,19% 0	0,25% 0	0,15% 0	0,21% 0

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

S'ha fet ací un estudi del vot comarcal entre les eleccions autonòmiques del 1983 (amb les dos formacions per separat: UPV i PCPV) i comicis valencians del 1987 (aquesta vegada en coalició). Si el 1983 conjuntament se situaren en un

10,60% dels vots, quatre anys després, als mateixos comicis electorals la coalició IU-UPV aconseguia un 8,03% de l'electorat, veient reduït el seu resultat. I això en un moment de debilitat del socialisme que es presentava com una oportunitat per acaparar cert electorat. De fet, si s'analitza comarcament el vot es pot veure com a totes les comarques la confiança en ambdues formacions era superior el 1983 que no al 1987, quan el recolzament baixa d'una manera generalitzada, sent la Plana Baixa, el Camp de Morverdre i la Ribera Baixa les comarques on la davallada és més forta (9,42%, 13,25% i 10,26% respectivament). Solament a cinc comarques el vot a la coalició IU-UPV el 1987 fou superior que el vot tant a UPV com al PCE del 1983, tot i que en cap comarca s'arribà a un augment d'un 1%: L'Alt Palància (0,61%), l'Alt Maestrat (0,77%), l'Alcoià (0,17%), l'Alacantí (0,15%) i la Ribera Alta (0,01%). En general, l'esquerra empitjorava els resultats al País Valencià, enfortint una nova dreta lligada al regionalisme blaver que tampoc es feia amb la majoria absoluta amb la suma dels seus resultats.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.
Mapa realitzat per Jordi Benavent.

Comarques	A83 % UPV	A83 % PCE	A83 % UPV-PCE	A87 % IU-UPV	DIF % A83-A87
Alt Millars	1,00	0,87	1,87	1,04	-0,83
Alt Palància	0,57	3,69	4,26	4,87	0,61
Baix Maestrat	3,41	3,47	6,88	3,31	-3,57
Ports	2,59	0,58	3,17	2,08	-1,09
Plana Alta	4,84	2,70	7,54	5,65	-1,89
Plana Baixa	5,93	10,59	16,52	7,10	-9,42
Alcalatén	2,43	5,75	8,18	3,78	-4,40
Alt Maestrat	2,29	1,97	4,26	5,03	0,77
Camp de Morverdre	7,73	18,56	26,29	13,04	-13,25
Camp de Túria	2,87	5,30	8,17	6,16	-2,01
Racó d'Ademús	0,22	0,97	1,19	1,08	-0,11
Cofrents-Aiora	0,32	7,11	7,43	4,58	-2,85
Canal de Navarrés	1,07	10,65	11,72	8,27	-3,45
Costera	4,32	4,83	9,15	7,28	-1,87
Foia de Bunyol	0,56	21,71	22,27	19,87	-2,40
Plana Utiel-Requena	0,40	10,40	10,80	5,08	-5,72
Ribera Alta	4,31	5,69	10,00	10,01	0,01
Ribera Baixa	5,53	16,07	21,60	11,34	-10,26
Safor	8,01	8,00	16,01	11,93	-4,08
Vall d'Albaida	5,06	5,75	10,81	8,77	-2,04
Horta Nord	4,09	9,28	13,37	9,20	-4,17
Horta Oest	1,76	11,25	13,01	9,45	-3,56
Horta Sud	2,92	7,10	10,02	8,42	-1,60
Serrans	0,76	5,54	6,30	5,85	-0,45
València	2,61	6,60	9,21	8,36	-0,85
Alt Vinalopó	0,38	10,64	11,02	8,01	-3,01
Baix Vinalopó	0,70	9,90	10,60	7,88	-2,72
Comtat	3,53	5,93	9,46	8,57	-0,89
Vinalopó Mitjà	0,61	7,73	8,34	6,18	-2,16
Marina Alta	8,21	3,12	11,33	8,25	-3,08
Marina Baixa	4,25	5,02	9,27	5,55	-3,72
Baix Segura	0,24	6,89	7,13	5,30	-1,83
Alacantí	0,96	5,27	6,23	6,38	0,15
Alcoià	1,55	6,67	8,22	8,39	0,17

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana - ARGOS.

La valoració per part de la UPV respecte les eleccions autonòmiques del 1987 fou positiva pel fet d'obtenir per primera vegada representació, però com afirmen:

“Això no pot amagar el fet que no s’ha produït un significatiu efecte multiplicador de la coalició EU-UPV, que els 6 diputats obtinguts són menys que els esperats, que no s’ha pogut o sabut recollir el vot a l’esquerra del PSOE. En bona mesura el descontent amb el PSOE ha anat a l’abstenció, sense ser nosaltres capaços de guanyar-ne una part important”⁵¹⁸

El fet que mereix una valoració política va ser l’entrada de dos diputats d’UPV a les Corts. Significava això una nova realitat i una nova dimensió d’iniciativa política i de possibilitats d’intervenció que en un altre cas no existirien. Segons la pròpia Unitat, “cal reafirmar avui que les opcions preses en el seu moment per l’organització foren rigorosament encertades”⁵¹⁹. A la vista del nou panorama polític sorgit de les eleccions autonòmiques, amb un PSOE per primera vegada sense majoria absoluta (la qual cosa dinamitzà el joc polític valencià) i amb una Unió Valenciana amb més i millors possibilitats de dur a la pràctica la demagògia anticatalanista, la presència dels diputats d’UPV cobrava una significació que no cal subratllar en aquest sentit, essent protagonistes de la vida política valenciana des del primer moment i que com afirmen:

“Ha d’introduir modulacions en la nostra actitud. No és el mateix l’oposició oberta i global a un partit amb majoria absoluta, que l’oposició condicionada a un partit amb majoria relativa hostigat per la dreta”⁵²⁰.

Els dos diputats nacionalistes foren elegits un per la circumscripció de Castelló, Aureli Ferrando, i l’altre, Pere Mayor, per la de València. A més tal com s’acordà al pacte electoral la UPV havia d’encapçalar una de les tres circumscripcions⁵²¹, essent la de Castelló i per tant, Aureli Ferrando, el seu número

⁵¹⁸ “Valoració de les eleccions del 10 de juny de 1987”, *Arxiu BNV/Caixa 3008, Eleccions autonòmiques i municipals 1987*, sense datar, pàg.1.

⁵¹⁹ *Íbid.*, pàg.1

⁵²⁰ *Íbid.*, pàg.2.

⁵²¹ “Propostes d’UPV per a l’acord eleccions autonòmiques 1987 amb IU-EU”, *Arxiu BNV/Caixa 3008, Eleccions autonòmiques i municipals*, sense datar, pàg.1.

u⁵²². Pere Mayor per contra era el número dos de la llista per València, encapçalada per Albert Taberner. A nivell autonòmic el PSPV-PSOE perdia la majoria absoluta, igual que a molts ajuntaments importants del país, començant pel propi de València que tot i mantenir l'alcaldia, ho va fer amb clar desavantatge respecte a la dreta, ara majoritària⁵²³ però que no arribà al consens per governar la ciutat. Per tant, seria lògic assumir que la davallada del centre-esquerra (PSPV-PSOE) no fou una oportunitat per a l'esquerra (IU-UPV) sinó més bé per al centre-dreta. D'altra banda, s'ha de dir que la suma dels vots dels socialistes i de la coalició IU-UPV continuava sent clarament majoritària al País Valencià.

Pel que respecta a les eleccions municipals, la UPV aconseguí fer-se amb 66 regidors al llarg del País Valencià sense cap mena de pacte electoral, és a dir, presentant-se sota les sigles UPV. Mitjançant pactes amb IU n'aconseguí 34 més i, gràcies a les candidatures locals d'independents, amb 8 regidors més que sumats donen 108 regidors nacionalistes de la formació⁵²⁴. Aquest número és important si es té en compte d'on es venia en 1983: de 35 regidors nacionalistes de la UPV (més de mig centenar si es compten les candidatures municipals i independents) es passava quasi el triple de representants⁵²⁵. Encara que al terreny municipal és més difícil generalitzar una dinàmica sembla clar que s'havia produït una significativa progressió de la presència municipal de la Unitat. Foren, com afirmaven des del propi partit, uns resultats moderadament bons tot i que amb excepcions que solien anar lligades a la qüestió comarcal i lingüística. Així i tot es guanyaren alcaldies per part o bé de la formació nacionalista o bé gràcies al pacte electoral. Cal incidir en que a algunes comarques ja hi havia una densa presència municipal d'UPV com eren els casos de la Marina Alta o la Safor però que amb tot, la UPV encara estava molt lluny de ser una força municipal de gran envergadura. I el mateix ocorria amb

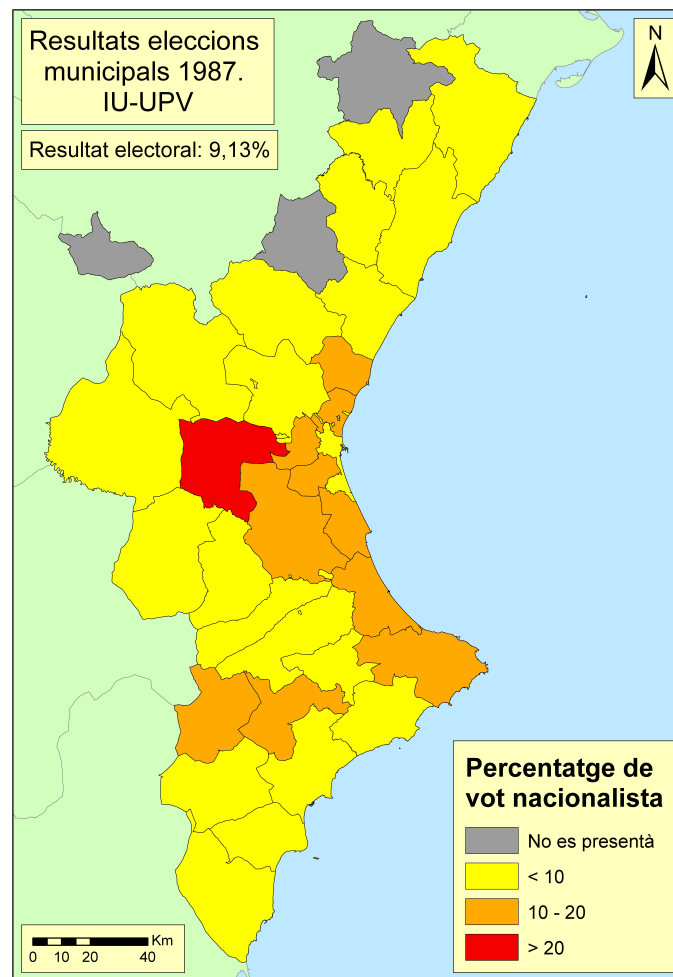
⁵²² Fou l'únic diputat de la coalició elegit a la circumscripció de Castelló, mentre que per València en foren elegits tres i per Alacant, dos.

⁵²³ La força més votada després del PSPV-PSOE (amb 13 regidors) fou Unió Valenciana, amb 7 regidors, igual que AP, mentre que el Centro Democrático y Social es va fer amb 4. Per últim, IU-UPV aconseguí dos representants al consistori

⁵²⁴ "Valoració de les eleccions ...", pàg.1.

⁵²⁵ "Llistat regidors 88-91", *Arxiu BNV/Caixa 3008, Eleccions autonòmiques i municipals 1987*, juny de 1987, pp.1-12.

la coalició IU-UPV, que en alguns casos va permetre l'entrada de regidors nacionalistes als ajuntaments mentre que en altres, l'absència de pactes electorals deixà fora tant a IU com a UPV o com a mínim a la segona, sent els casos més destacables els d'Alcoi, Vila-real o Elx. Però l'ajuntament on més costà d'assimilar la no entrada de regidors nacionalistes fou el de València, on per escassos 150 vots la coalició no aconseguí un tercer regidor que hagués significat l'entrada de la UPV, tal com s'estipulà als acords previs⁵²⁶.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana - ARGOS.
Mapa realitzat per Jordi Benavent.

⁵²⁶ "Acuerdo electoral Izquierda Unida y Unitat del Poble Valencià de la ciudad de Valencia - Documentación interna IU sobre acuerdo IU-UPV", *Arxiu BNV/Caixa 3008, Eleccions autonòmiques i municipals 1987*, sense datar, pàg.4.

Resultats eleccions municipals 1987 IU-UPV

	%	Regidors		%	Regidors
Província de València			Província de Castelló		
Racó d'Ademús	-	-	Ports	-	-
Serrans	6,37%	6	Baix Maestrat	2,92%	1
Camp de Túria	4,82%	5	Alt Maestrat	4,42%	1
Camp de Morvedre	11,78%	10	Plana Alta	5,18%	3
Horta Nord	10,57%	23	Alcalatén	4,59%	1
València	8,05%	2	Alt Millars	-	-
Horta Oest	11,17%	19	Plana Baixa	8,79%	14
Foia de Bunyol	27,89%	22	Alt Palància	4,16%	5
Plana d'Utiel	7,22%	9	Prov. Castelló	5,92%	25
Horta Sud	10,28%	20	Província d'Alacant		
Vall de Confronts	5,59%	1	Alt Vinalopó	16,68%	13
Canal de Navarrés	7,80%	4	Alcoià	10,76%	4
Ribera Alta	12,08%	36	Comtat	3,47%	3
Ribera Baixa	13,53%	18	Marina Alta	11,12%	23
Costera	7,63%	14	Marina Baixa	6,12%	3
Vall d'Albaida	9,60%	14	Alacantí	6,54%	6
Safor	16,92%	34	Vinalopó Mitjà	8,20%	9
Prov. València	10,24%	237	Baix Vinalopó	9,02%	6
TOTAL PAÍS VALENCIÀ			Baix Segura	6,19%	12
			Prov. Alacant	8,36%	79
9,13%			342		

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

El 1987 fou també l'any en que per primera vegada a l'estat espanyol es duen a terme eleccions europees, on la UPV de la mà de la coalició Esquerra dels Pobles no aconseguí representació, obtenint un 1,25% dels vots. A dita coalició s'integraven diferents nacionalismes d'esquerra de l'estat, encapçalant la llista

Euskadiko Ezkerra i el Partido Socialista Galego – Esquerda Galega i sent la UPV el tercer partit de la formació⁵²⁷. Per a aquesta ocasió, IU i UPV decidiren no anar de la mà i la dinàmica general va seguir relativament la tendència donada a les autonòmiques, tot i que amb lleugers canvis. La davallada de la UPV pogué ser donada per la complexitat del missatge a tres nivells, produint segurament distorsions que a més hagueren de conviure amb un cap de llista gens conegut al País Valencià com era Mario Onaindia (EE) i amb un panorama excessivament atapeït d’ofertes electorals. Encara que els resultats foren irrisoris, la UPV valorà per una part de manera positiva l’experiència europea i la candidatura de l’Esquerra dels Pobles al ser aquesta coalició l’espai d’encontre dels nacionalismes perifèrics de l’estat espanyol on s’assentaren futures col·laboracions i per altra, insatisfactoris perquè com afirmaven des del propi partit, “els 24.687 vots obtinguts són lluny dels nivells que pot assolir UPV”⁵²⁸, i més en un moment de retrocés del PSOE, adversari electoral amb el qual es podia arribar a disputar certa part de l’electorat⁵²⁹.

3.6. Conclusions

El període des de l’inici del procés autonòmic fins a les eleccions europees del 1987 fou el de l’intent de consolidació, de nou, d’una opció unitària del nacionalisme polític valencià. La diferència amb els anys previs fou que la consolidació sí va tenir cert èxit en el que a assentment es referix: finalment una formació de tall nacionalista creà les bases per consolidar-se a una cronologia de llarg recorregut. En aquesta cronologia, el sorgiment de diferents grups nacionalistes que acabarien desembocant en la Unitat del Poble Valencià va significar la resposta a un còrpus administratiu que des de la perspectiva

⁵²⁷ Altres formacions que integraren la candidatura foren Entesa dels Nacionalistes d’Esquerra, la Unidad Aragonesa – Chunta Aragonesista, el Partit Socialista de Mallorca – Esquerra Nacionalista i el Partit Socialista de Menorca

⁵²⁸ “Valoració de les eleccions...”, pàg.3

⁵²⁹ *Íbid.*, pàg.2.

nacionalista no recollia les demandes de la societat. De l'eclosió autonomista es passà a un Estatut d'autonomia dirigit per les elits de les grans formacions polítiques estatals. El redireccionament de la qüestió autonòmica valenciana per part del PSOE i de la UCD amb el beneplàcit de la resta de formacions parlamentàries, incloent les formacions de tall nacionalista basques i catalanes, vingué acompanyat d'un procés d'assimilació de la identitat espanyola des de posicionaments de subordinació i de tall regionalista. No es posà en dubte la nació al no tenir una esclatxa per on poder fer-ho, ja no solament de caràcter polític i electoral sinó tampoc a nivell jurídic: La formació de l'estat de les autonomies havia finalitzat amb una clara victòria dels posicionaments descentralitzadors però no del qüestionament d'Espanya al País Valencià. Altra realitat es viuria a Catalunya i al País Basc, on l'hegemonia nacionalista de tall conservador augmentà durant el procés de consolidació de l'estat de les autonomies. Solament algunes formacions a altres territoris com fou el cas del nacionalisme gallec, representat per les formacions PSG, EG i BNG i al País Valencià la UPV posaven en dubte el sistema de la Transició. Però com s'ha afirmat per al cas valencià i els resultats electorals així ho demostraren, sense cap opció de que la crítica a l'autonomisme establert fora mínimament recolzat. Uns resultats electorals que mai superaren el 3% de l'electorat avalen la hipòtesi de que el nacionalisme polític valencià restava al marge de la realitat sorgida posteriorment a l'Estatut d'autonomia (si més no abans). Però que el nacionalisme polític valencià s'organitzara sota unes úniques sigles no significà la unitat del valencianisme polític al comptar el PSPV-PSOE entre les seues bases certa sensibilitat (cal dir que cada vegada més arraconada fins ser pràcticament inexistent a les bases ideològiques de la formació). La UPV, primer com a coalició (1982) i després com a partit unificat (a partir del 1984) no era una força homogènia internament, debatint-se ja pràcticament des dels inicis sobre quin hauria de ser l'eix central de la seua política: la nació o la classe? Aquest debat va romandre durant tot el procés de creació, consolidació i auge de la formació fins al punt del trencament posterior i de les derives electorals en les que es va veure immersa la formació que, d'altra banda, poc a poc es consolidava a nivell municipal, essent les zones centrals i costeres del país allà on més assentament s'hi podia trobar.

L'autonomia valenciana nasqué amb un consens entre les formacions polítiques que s'hi donà prèviament al consens social. És a dir, la realitat sorgida del procés transicional fou dirigida per les elits dirigents que com afirmen les fonts ací analitzades anteriorment, poc o res van tenir present no solament els desitjos de les valencianes i valencians sinó que tampoc comptà amb les formacions polítiques assentades al territori ni amb les pròpies branques territorials. Com afirmà la diplomàcia britànica, l'Estatut valencià així com la discussió prèvia a la seua aprovació fou resultat de la creació d'un obstacle deliberat per acabar amb tota temptativa pancatalanista. La Unitat del Poble Valencià s'hi configurà com una eina política a l'esquerra de l'hegemònic PSPV-PSOE amb un arrelament pràcticament nul en el moment de la seua creació. El nacionalisme polític previa venia de tocar fons amb el PNPV, que hagué de fer un exercici de reconfiguració del valencianisme interclassista que hi predicava per treballar conjuntament amb la resta de forces nacionalistes de nou cuny: AEPV i EUPV. Amb la unitat de les formacions nacionalistes s'iniciava un nou període no exempt de lluites internes i un mínim assentament polític a l'esfera municipal que no s'hi reflexà a la resta de conteses electorals, on el fracàs fou evident.

CAPÍTOL 4. L'ENTRADA A LES CORTS I EL MARC IDEOLÒGIC: ESQUERRA O PAÍS? (1987-1991)

El panorama post-electoral del 1987 deixava clara una diferència amb el període anterior per al nacionalisme polític valencià: per primera vegada es comptava amb una representació política més enllà del municipalisme on la Unitat del Poble València veia augmentat el seu recolzament, així, si en 1983 s'aconseguien 35 regidores i regidors, quatre anys més tard s'hi arriba a pràcticament un centenar repartits per tot el territori valencià, en especial pes la zona centre i costanera del país. La UPV, formada en 1984 passava a estar solament tres anys després a les Corts Valencianes de la mà d'una coalició amb Izquierda Unida. S'entenia doncs a partir de l'anàlisi feta per la formació que la presència institucional aniria acompanyada d'una presència als mitjans i un augment del coneixement de la formació per part d'una societat definida autòmicament i nacional. Però res més lluny de la realitat. Les problemàtiques internes que succeïren a la UPV als anys posteriors al 1987 suposaren una pèrdua de confiança electoral i una derrota social i comunicativa. A quins problemes s'hagué de fer front per part del nacionalisme polític valencià? A què fou deguda la davallada posterior? I sobretot, quin pes va tenir la literatura al respecte en l'esdevenir de la UPV? Parlar dels fets que hi van tenir lloc entre el 1987 i el 1991 ajudarien a entendre els processos interns que es van viure a la formació. Les eleccions, les conferències de la UPV i els debats entre posicionaments interns foren una constant que deixaven a la Unitat en la corda fluixa a cada passa, sent qüestionades totes les accions que es duïen a terme ja fora per un sector o per l'altre, fent palesa la inestabilitat del nacionalisme polític valencià.

La dreta continuava immersa en un període d'inestabilitat ja sobrevinguda amb la desfeta electoral de la UCD a inicis de la dècada dels vuitanta que els situà en un segon ordre. No obstant, no cal oblidar que al País Valencià els marges entre els eixos dreta-esquerra cada vegada eren més reduïts. Mentre que les diferències

percentuals entre els mateixos el 1983 era de quasi 30 punts⁵³⁰, solament quatre anys després aquest marge es reduïa a poc més del 5%⁵³¹. D'ací que el període 1987-1991 marcara els següents anys amb una clara por a la pèrdua de l'hegemonia socialista al territori valencià. Açò va influir en les polítiques de la UPV, que hagué de passar de la crítica al govern a la construcció d'un discurs del recolzament, reposicionant-se al camp de l'esquerra, ara base prioritària de la formació per davant del nacionalisme i afectant així a unes bases dividides entre prioritzar la nació abans que la classe.

4.1. El debat post-electoral

La coalició IU-UPV per a les autonòmiques del 1987 significà una major incidència de les posicions d'esquerres i nacionalistes a nivell electoral, augmentant la presència significativament i donant com a resultat l'encert de la conferència extraordinària pel que respecta a la política de pactes allí aprovada. Segons la pròpia Unitat, "ha estat una política possible, realitzable. Ha estat realitzable sense pèrdua de la nostra independència ideològica i política"⁵³². No obstant, la valoració que s'hi fa és reflexiva: mentre que el socialisme s'estancava tot i no perdre mai el lideratge polític ni al país ni a l'estat en part per una gestió que la UPV qualificava de deficient en molts casos, les xifres d'atur no disminuïen, fregant el 20% i que anaven conjuntament amb una manca d'increment de la despesa social, "l'esquerra alternativa i políticament viable (no haja estat) qui haja collit el descontent dels sectors socials afectats. La campanya electoral d'EU-UPV

⁵³⁰ El bloc d'esquerres, conformat pel PSPV-PSOE, PCPV-PCE i UPV al 1983 obtingué el 62,37% dels vots pel 34,01% de l'eix dretà, que aglutinava tant a Coalición Popular com al CDS.

⁵³¹ El PSPV-PSOE i la coalició IU-UPV aconeguí el 1987 el 49,75% del recolzament (12,62 punts percentuals menys que a la contesa electoral anterior) mentre que el bloc de la dreta format per AP, UV i el CDS augmentaren fins el 44,56% (augmentant en 10,55 punts).

⁵³² "La coalició EU-UPV, tardor 1987", *Arxiu BNV/Caixa 3008, Eleccions autonòmiques i municipals 1987*, sense datar, pp.1-2.

no ha estat encertada”⁵³³ ja que tot i l’augment de pràcticament 20.000 vots (en comparació amb les eleccions estatals del 1986), la coalició:

“No ha produït l’efecte multiplicador i que els 6 diputats obtinguts són menys que els esperats [...] En bona mesura el descontent amb el PSOE ha anat a l’abstenció, sense ser nosaltres capaços de guanyar-ne una part important”⁵³⁴.

La situació de la UPV objectivament millorava respecte a la que se li havia presentat solament dos anys abans. Ara bé, en aquest cas eixa millora no significava que les dificultats s’hagueren acabat: la presència institucional continuava sent precària. La coalició no assolí les expectatives generades a l’aconseguir els mateixos resultats que el PCPV-PCE a les anteriors eleccions autonòmiques. Tot i així el resultat certament significà un èxit per al nacionalisme polític valencià, que per primera vegada aconseguia tenir representació parlamentària després del seguit de derrotes i fracassos previs. El que també es donava com a resultat de les eleccions autonòmiques del 1987 és una nova base de treball més sòlida i una possibilitat de donar certa projecció pública als punts de vista i postulats que abans no es tenia o com a mínim, no era tan gran com sí ho era amb la presència a les institucions supramunicipals. Però després de les eleccions del juny del 1987 s’han de distingir dues etapes: una d’escassos quatre mesos a l’inici de la nova legislatura, fins la tardor del mateix any, i altra de conflictes persistents i de posicionaments discrepants a temes molt significatius que van conduir a la dissolució del grup parlamentari conjunt, passant els dos diputats d’UPV al Grup Mixt de les Corts Valencianes. Aquesta situació ja es podia intuir si s’analitza la documentació interna de la UPV, on ja es troben diferents problemàtiques internes derivades de la inoperància dels òrgans de control de la coalició a nivell autonòmic, no reunits des de les mateixes eleccions⁵³⁵. De fet,

⁵³³ “Valoració de les eleccions...”, sense datar, pàg.3.

⁵³⁴ “Valoració eleccions 1987 – Estiu 87”, *Arxiu BNV/Caixa 3008, Eleccions autonòmiques i municipals 1987*, sense datar, pàg.1.

⁵³⁵ “Guió temàtic – Política estratègica i de coalicions”, *Arxiu BNV/Caixa 3008, Eleccions autonòmiques i municipals 1987*, sense datar, pàg.1.

només tornà a reunir-se formalment i a petició de la UPV per a estudiar els conflictes que dugueren a la separació del grup parlamentari, al·legant fonamentalment l'absència d'una perspectiva estratègica conjunta⁵³⁶. El pacte, segons la documentació, es limitava a la qüestió parlamentària i, més enllà d'aquest àmbit, el treball conjunt entre ambdues formacions no adquirí sentit més enllà de punts concrets i iniciatives puntuals. Clar i ras, la relació entre IU i la UPV es donava únicament i exclusiva al si del grup parlamentari, cosa que no responia a les expectatives creades al respecte, i més si els conflictes eren presents ja siga per un enfrontament ideològic en alguns punts, ja siga pel propi funcionament del grup, als mecanismes de control i a la presa de decisions. Per contra, IU entengué que les raons de la Unitat per abandonar el grup eren derivades de la pròpia ambigüïtat del nacionalisme, on alguns sectors per a Pedro Zamora, dirigent d'Izquierda Unida, no podien classificar-se d'esquerra ni progressistes, intentant torpedejar qualsevol acord entre els sectors progressistes i d'esquerra del nacionalisme i la resta de l'esquerra del País Valencià. Com afirmava el propi Zamora, "Su objetivo sería el de llevar cada día más al nacionalismo a posiciones de derecha"⁵³⁷. Els dos partits, encara que enquadrats en l'esquerra, tenien projectes diferents.

Un dels primers punts que dugué al trencament de la coalició, més enllà de les negociacions encetades per IU amb formacions de centre-dreta com el CDS per la Mesa de les Corts⁵³⁸, fou la decisió unilateral d'Izquierda Unida de designar als components del grup a la Diputació de València i els mecanismes de gestió del deute electoral, demostrant una clara falta de consens i soscavant l'estabilitat de la coalició⁵³⁹, encara que com afirmà IU "Nosotros pensamos que la coalición, a instancias de la UPV, era estrictamente parlamentaria"⁵⁴⁰. A més, la qüestió del

⁵³⁶ "La coalició EU-UPV, tardor 1987", *Arxiu BNV/Caixa 3008, Eleccions autonòmiques i municipals 1987*, novembre 1987, pàg.2.

⁵³⁷ "La convergencia a debate - Revista Ara i ací. Full de debat i discussió de l'Esquerra Unida, març 1988", *Arxiu BNV/Caixa 3008, Eleccions autonòmiques i municipals 1987*, març de 1988, pàg.2.

⁵³⁸ "Acords d'investidura", *Arxiu BNV/Caixa 1031 - III Conferència*, sense datar, pàg.1.

⁵³⁹ "La coalició EU-UPV, tardor 1987", *Arxiu BNV/Caixa 3008, Eleccions autonòmiques i municipals 1987*, novembre de 1987, pàg.3.

⁵⁴⁰ "La convergencia a debate...", pàg.2.

dèficit i el traspàs de la sanitat pública de mans de l'estat al govern valencià fou també, segons afirma Pere Mayor, un problema que no va tenir solució dins de la coalició ja que mentre que IU recolzava el format de devolució de competències, la UPV defensava que,

“Era un desastre com s’estava traspasant i anava a traspassar-se per baix del cost real [...] en els anys, Felipe Guardiola, que en aquella època era el president de la comissió de traspàs de competències, va reconèixer públicament que ells també reconeixien”⁵⁴¹.

Però el fet més important per entendre la crisi interna de la coalició i la posterior ruptura va esdevenir quan IU posà com a condicionant per continuar amb el grup parlamentari que l’acord entre ambdues formacions continués en el futur. Això implicava intrínsecament que tant IU com UPV hagueren de replantejar-se els seus respectius projectes polítics, cosa a la que la Unitat no estava per sumar-se perquè, si hom es fixa en el punt dos de l’acord de la conferència extraordinària del 1986, aquest deixava ben clar el posicionament:

“Les negociacions i el possible acord no suposen entrar en cap debat polític tendent a la unitat política de l’esquerra a nivell estatal ni de País. En conseqüència, l’acord ha de fer-se sobre un programa electoral mínim, del qual seran punts irrenunciables la necessitat de reforma de l’Estatut d’Autonomia, la recuperació dels símbols històrics i el tancament de la nuclear de Cofrents”⁵⁴².

Aquesta nova condició era sense cap mena de dubte un entrebanc fonamental per a la recomposició d’un grup parlamentari ja degradat per si i a més, significà un debat intern a la UPV sobre si s’havia definit o no amb claredat l’abast de les decisions preses al Consell Extraordinari. De nou a nivell intern naixien esclatxes sobre quin havia de ser el funcionament de la formació i quines les seues

⁵⁴¹ *Entrevista amb Pere Mayor*, 3 de setembre de 2020.

⁵⁴² “Unitat. Burtlletí de la Unitat del Poble Valencià, Octubre-Novembre 1986”, *Arxiu BNV/Caixa 1030, Conferència extraordinària 1986*, pàg.11.

conclusions però, a nivell públic, la situació era ben diferent a les anteriorment mostrades: la UPV tenia presència a les Corts i calia aprofitar aquesta nova realitat per negociar un govern d'esquerres encara que des de fora del mateix. Així, com afirmen des del principi,

“Aquestes coordenades produeixen una situació òptima perquè UPV puga recordar contundentment que el consens produït a Benicàssim en l'Estatut, amb el 5% com a barrera electoral i altres temes, cal començar a revisar-lo”⁵⁴³.

El vot afirmatiu de la UPV i d'IU donà la majoria absoluta al govern socialista. Abans però ja avisaren a IU de que estaven disposats a pactar amb el PSPV-PSOE independentment de la decisió dels comunistes. Finalment el grup parlamentari IU-UPV retirà la seua candidatura a la presidència per votar a favor de Joan Lerma. A canvi, demanaren la creació de la Conselleria del Medi Ambient, la creació d'un Consell de Planificació Econòmic i Social, la voluntat d'avançar cap a la comarcalització, eliminant competències a les diputacions, la creació d'una comissió tècnica de seguiment de la política de normalització lingüística o, sobretot, la reducció de la coneguda com a “barrera del 5%” pel 3% necessari per accedir a les Corts Valencianes⁵⁴⁴. Tot i el recolzament a la investidura al juliol, la presentació dels pressupostos a les Corts per part del govern socialista significà posar de relleu les discrepàncies i la pèrdua de la majoria parlamentària del govern de Lerma al ser rebutjats en bloc per tota l'oposició. Totes les formacions presentaren conjuntament una esmena a la totalitat, encara que finalment els dos diputats de la Unitat es van abstenir⁵⁴⁵, provocant també una fricció interna amb

⁵⁴³ “Informe polític de la Unitat”, *Revista Unitat, publicació d'Unitat del Poble Valencià, número extraordinari, novembre 1986 – juliol 1988*, sense datar, pàg. 8.

⁵⁴⁴ “Acords d'investidura...”, pp.1-2.

⁵⁴⁵ “La oposición de las Cortes valencianas devuelve los presupuestos al Gobierno autónomo”, *Hemeroteca diari El País*, 3 de desembre de 1987. Document online a: https://elpais.com/diario/1987/12/03/espana/565484423_850215.html

IU⁵⁴⁶. Més que el rebuig als pressupostos, s'intentava donar un missatge per part de l'oposició de poder deixant palesa l'idea d'un govern fràgil en minoria. Així, solament dos mesos després i amb unes negociacions entre govern i oposició, s'aproven els pressupostos de la Generalitat Valenciana.

El mes de gener del 1988 fou essencial per la rapidesa dels esdeveniments interns que s'hi donaren al grup IU-UPV. A inicis d'any, Pere Mayor desmentia la decisió del trencament amb IU apareguda en premsa, al·legant incerteses (però mai negant la possibilitat taxativament):

“És veritat que hi ha diferències de criteri amb Izquierda Unida respecte de diverses qüestions. Això és bastant lògic i no pot estranyar ningú. UPV té els seus criteris propis i la seua pròpia política. Però d'aquí a plantejar-se un trencament com l'esmentat hi ha una gran distància”⁵⁴⁷

Tampoc Pere Mayor confirmava el trencament de la coalició dies després a una resposta al diari El País al propi Santiago Carrillo, qui titllava a la UPV de “aliados ocasionales [...] (la UPV) piensa romper con IU conservando dos diputados regionales”⁵⁴⁸. En paraules textuais de Mayor,

“(la) Unitat del Poble Valencià no piensa romper con IU, siempre que se cumplan unas condiciones hechas publicas relativas a condiciones mínimas de buen funcionamiento de la coalición, funcionamiento que se ve sin duda dificultado por presiones externas a IU (y también internas, especialmente en

⁵⁴⁶ “El nacionalisme valencià deixa plantats els comunistes d'IU”, *Hemeroteca diari Avui*, 29 de gener de 1988. Document online a: <https://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=774579&view=hemeroteca&lang=ca>

⁵⁴⁷ “Comunicat de premsa – Secretaria de Premsa d'U.P.V.”, *Arxiu BNV/Caixa 3008, Eleccions autonòmiques i municipals 1987*, 4 de gener de 1988, pàg.1.

⁵⁴⁸ “IU, una etapa sobrepassada - Santiago Carrillo”, *Hemeroteca diari El País*, 15 de gener de 1988. Document online a: https://elpais.com/diario/1988/01/15/espana/569199606_850215.html.

Valencia), de las que artículos como el que puntualizo del señor Carrillo son buena muestra”⁵⁴⁹.

Una quinzena de dies després el propi Mayor ja deixava entreoberta la possibilitat de marxar del grup parlamentari i que la UPV se’n passés a al Grup Mixt a l’afirmar que “Nosaltres sempre els havíem dit que el problema era que no teníem prou diners per separat per comprar l’entrada del cine, i que si ajuntàvem els diners podíem comprar dues entrades”⁵⁵⁰ per a finals de gener confirmar que la UPV se n’eixia del grup parlamentari per passar-se’n al Grup Mixt des d’on impulsà diferents iniciatives parlamentàries. Segurament Com afirmaren des del propi partit, autoafirmat com a formació a l’esquerra del govern i dins d’un altra identificació nacional, “som l’oposició que pels continguts nacionals i d’esquerra, xoca més clarament amb el conjunt d’idees consensuades durant la transició al País Valencià”⁵⁵¹. Si amb el grup parlamentari conjunt amb IU, la UPV presentà 43 iniciatives parlamentàries, a partir del febrer del 1988, ja al grup mixt, en presentava 88 en solament quatre mesos⁵⁵². Si es mira en perspectiva aquesta legislatura 1987-1991, la UPV fou el grup parlamentari que en relació a la seua representació institucional a les Corts Valencianes, més proposicions no de llei presentà: entre els dos diputats nacionalistes, un total de 78, essent aprovades 53 sent considerat com el més actiu dins de l’hemicicle valencià⁵⁵³.

El final del grup parlamentari conjunt amb IU coincidí amb la necessitat de replantejar de nou les bases del partit mitjançant una nova Conferència, que hi tingué lloc el 2 i 3 de juliol del 1988. Calia, dos anys després, seure’s per tractar els temes interns del partit com eren els nous estatuts, tema coordinat per Andreu

⁵⁴⁹ “Debate ajeno - Pere Mayor”, *Hemeroteca diari El País*, 19 de gener de 1988. Document online a: https://elpais.com/diario/1988/01/19/opinion/569545204_850215.html.

⁵⁵⁰ Pere MAYOR: *Un país amb futur...*, pàg.27

⁵⁵¹ “Informe polític de...”, pàg. 9.

⁵⁵² “Unitat del Poble Valencià a les Corts Valencianes”, *Arxiu BNV/Caixa 1031 III Conferència 1988*, sense datar, pp.7-11.

⁵⁵³ “Un informe revela que UV es el grupo menos trabajador de las Cortes, frente a EU y UPV”, *Arxiu BNV/Caixa 3031, Autonòmiques i Municipals 1991, dossier de premsa*, Diari Levante, 11 de març de 1991, pàg.1.

Banyuls, a més de dur a terme una nova ponència política que aquesta vegada estaria dirigida de Josep Lluís Blasco. D'entrada remarcar que el context era diferent, amb una Unitat amb presència institucional i més mediàtica que fins aleshores. Això es va veure reflectit a la III Conferència i a la ponència política, on es fa una crítica al continuisme socialista i a la incapacitat del PSPV-PSOE a oferir un projecte global perdent així la seua capacitat hegemònica i per tant deixant la porta oberta a "la recuperació dels espais de poder per part de la dreta política i del poder social tradicional"⁵⁵⁴ encara que:

"D'una banda la dreta política espanyola manca ara com ara de possibilitats reals d'acostar-se al poder. D'una altra, els intents de reformulació de l'espai a l'esquerra del PSOE troben encara moltes dificultats per concretar-se"⁵⁵⁵.

Com s'afirmava des de la UPV, els estatuts havien resultat obsolets pel creixement del partit i per tant, calia donar més autonomia als col·lectius locals, dotant-los de responsabilitats per donar major fluïdesa als acords i a la praxi política⁵⁵⁶. El més interessant dels nous estatuts de la UPV fou la total absència del terme "Països Catalans", substituint dita idea per una concreció més valencianista era el definir-se com "una organització política de l'esquerra nacionalista i les forces progressistes i ecopacifistes del País Valencià"⁵⁵⁷. Hom pot assenyalar la III Conferència de la Unitat del Poble Valencià com l'inici del canvi de paradigma, tot i que no d'una manera clara i concissa. Ara bé, a la resta de documentació analitzada i trobada a l'arxiu de la Unitat sí es feien algunes afirmacions pròximes al pancatalanisme sobretot per part de Josep Lluís Blasco al parlar de l'alliberament nacional o de l'ús dels termes fusterians per referir-se a la coalició europea de l'Esquerra dels Pobles que, tot i que la centralitat del discurs havia virat cap a

⁵⁵⁴ "Ponències Marc de la III Conferència", *Unitat, Publicació d'Unitat del Poble Valencià*, juny de 1988, pàg.3.

⁵⁵⁵ *Íbid.*, pàg.3.

⁵⁵⁶ *Íbid.*, pàg.11.

⁵⁵⁷ "Títol I: Denominació i àmbit territorial, article I", *Estatuts de la Unitat del Poble Valencià, Ciutat de València, 2 i 3 de juliol, 1988*, juliol de 1988, pàg.3.

postulats situats en l'eix esquerra – dreta i abandonant la dinàmica de lluita per l'emancipació nacional com a eix de referència⁵⁵⁸, a la ponència de Blasco sí trobem l'idea de Països Catalans al parlar de la necessitat d'una renovació de la tradició nacionalista:

“El cos ideològic del nacionalisme valencià, definit en la predemocràcia, s'ha mantingut a través de les experiències frustrades de la transició d'una forma potser massa insensible a les noves condicions polítiques i als canvis socials en curs. Els debats que s'estan produint, malgrat l'extrema artificialitat que presenten molt sovint, són un símptoma. Fins ara, la principal aportació de la UPV a la necessària renovació de la tradició nacionalista ha estat pràctica: ha estat la creació d'una organització viable. Açò és importantíssim, perquè ací han estat sempre les principals mancances. Però, justament des d'açò, des d'una base pràcticopolítica real, haurien d'intervenir més activament en la difusió social de formes més realistes de percebre la realitat nacional dels Països Catalans”⁵⁵⁹

La realitat nacional de la societat valenciana no és que havia canviat i que per tant la UPV havia de virar el seu discurs cap a posicionaments més valencianistes: és que en cap moment havia estat pròxim a les demandes nacionals de la pròpia formació, que no acabava de deslligar-se del fusterianisme ortox en un moment en el que la Tercera Via començava a tenir una presència important tant als mitjans com a la literatura respecte la qüestió nacional. És a dir, ni en la predemocràcia, per emprar els termes de la UPV per referir-se als anys 1975-1982, ni a les acaballes dels vuitanta el País Valencià havia vist necessària una identitat diferenciada de l'espanyola lligada al regionalisme o, des de postures més progressistes, al sistema autonòmic. Allò va fer que la Unitat es replantejara si l'acceptació del marc autonòmic podia ser la solució. Aquest ha estat sempre un factor diferencial respecte a Catalunya i el País Basc, on els nacionalismes sense estat han comptat ja des d'inicis de la Transició amb un gran recolzament per part de la població. A ambdós territoris s'havia generat i es continuaven generant dinàmiques que res havien de veure amb el comportament social (i polític,

⁵⁵⁸ “Ponències Marc de la III...”, pàg.7.

⁵⁵⁹ *Íbid.*, pàg.7.

econòmic, cultural...) del País Valencià. Aquest fet també en canvi no seria aplicable a Galícia, encara que és cert que la dreta espanyolista, en un major o menor grau, acceptà la diferenciació cultural pròpia, aspecte que mai es va donar al País Valencià⁵⁶⁰. Amb tot, el BNG també es va veure obligat a modificar els seus posicionaments en matèria nacional, modulant l'estratègia i el discurs, així com la praxi política del partit⁵⁶¹. D'una banda es defensava la participació acceptant les normes de autonòmiques i estatals, cosa que implicava reformular les tàctiques i, d'altra banda aquest viratge significà la posada en escena de diferents contradiccions. El fet més evident fou la jura de la Constitució per part de Xosé Manuel Beiras després de ser elegit diputat al parlament autonòmic, cosa que provocà l'escissió del sector més radical, provinents d'Unión do Povo Galego, creant el Partido Comunista de Liberación Nacional.

Per tant, des de finals dels setanta i inicis dels vuitanta quedava demostrada l'obsolescència d'aquella màxima nacional dels Països Catalans o si més no, d'iniciar un camí cap a la sobirania nacional dels valencians. Les realitats que es donaven al País Valencià eren altres que no contemplaven la qüestió nacional com a un eix sobre el qual crear una programa polític i el condicionant més determinant era la pròpia situació del territori valencià adscrit a una identitat superior com era l'espanyola. L'idea dels Països Catalans no s'oblidava a la Unitat però certament, el replegament nacional de la UPV "de fronteres endins", és a dir, amb la centralització del discurs al País Valencià que tot s'ha de dir, no s'havia perdut en cap moment, és feia més palés i es posicionava més clarament en primera línia del discurs. Tot aquest xicotet canvi es donà en un moment clau per entendre el procés d'adscripcions nacionals que es va viure al territori valencià a finals dels anys vuitanta amb l'aparició de noves obres referents al tema que tot i no ser el màxim condicionant, sí posaren damunt la taula un nou debat intern a la formació. Paradoxalment, i després de mesos de tertúlies a l'Hotel Anglès on hi van tenir cita pràcticament totes les formacions assentades al País Valencià, s'arribà a la conclusió per part tant de la UPV com de la literatura del moment sobre la nació de les i els valencians de que calia aprofundir en el debat. Els posicionaments enfrontats entre els fusterians ortodoxos i els tercerviístes tingueren el seu reflexe

⁵⁶⁰ Sebastián BALFOUR, Alejandro QUIROGA: *España reinventada...*, pàg.230.

⁵⁶¹ Xosé Ramón QUINTANA: *Un longo e tortuoso...*, pàg.100.

també a la literatura. Als XVI Premis Octubre celebrats el 1987, es van distingir dues visions de país: *Document 88*, obra defensora del valencianisme estricte, i *La pesta blava*, de tall fusterià. El debat quedava servit, i més després de que el jurat decidira no recolzar cap dels dos posicionaments que s'hi reflexaven a les obres. Fer-ho, certament, hagués estat un condicionant important que hagués marcat l'esdevenir d'ambdues idees al respecte si es té en compte que les dues obres eren la negació de l'altra i premiar bé una bé l'altra hagués significat prendre implícitament un posicionament polític. Mesos després apareixeria l'obra de Josep Guia, *València: 750 anys de nació catalana*, on l'autor deixava clara la seua adscripció al fusterianisme ortodox a l'afirmar la nacionalitat catalana seguint la línia d'*És molt senzill: digueu-li Catalunya*.

D'altra banda, els contactes de la Unitat amb la resta de formacions quedà marcada per les darreres eleccions europees celebrades el 1987, que significaren un punt d'inflexió amb les aliances existents fins aleshores. Si fins els anys 1987-1988 les relacions entre el nacionalisme polític valencià i ERC eren cordials, inclús essent convidats als propis Congressos i Conferències, la decisió dels republicans de formar coalició amb Eusko Alkartasuna per a les eleccions europees del 1987 i no amb Euskadiko Ezkerra, amb qui sí es coal·ligà la UPV, significaren la creació d'una escletxa entre ambdues formacions que també cal dir, aprofità l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra per sumar-se a la coalició de l'Europa dels Pobles i estrényer relacions amb la Unitat. El fet que Josep Lluís Albiñana participara com a independent de la mà d'ERC i EA tampoc sentà bé entre les files de la UPV a l'haver sigut prèviament l'expresident un dels militants de la formació⁵⁶². A més, les afirmacions d'Albiñana no ajudaren a reconduir la situació entre ambdues formacions, afirmant que ERC era "l'única força nacionalista que es presenta a aquestes eleccions"⁵⁶³. Tampoc la decisió de la UPV d'anar en coalició a les autonòmiques valencianes del 1987 amb IU ajudà a reestablir les bones

⁵⁶² Josep Lluís Albiñana anava en quarta posició a la candidatura. També anava seté a la llista Joan Mir, del Partit Socialista de Mallorca, provocant també escletxes a les relacions amb els illencs. Més a: http://www.juntaelectoralcentral.es/cs/jec/documentos/PEuropeo_1987_Candidaturas.pdf

⁵⁶³ "La defensa de l'Europa dels pobles. Entrevista a Josep Lluís Albiñana", *Setmanari El Temps*, 1 de juny de 1987, núm.154, pàg.51.

relacions amb Esquerra Republicana de Catalunya. El 1987 fou doncs l'any en el que les bones relacions entre la UPV i el nacionalisme català d'ERC es trencaren (també entre el PSM i ERC) per a, definitivament amb l'entrada dels noranta, no existir cap tipus de reconstrucció d'alliances possibles, tot i les paraules d'Àngel Colom, representant d'Esquerra, que afirmava que "Encara som a temps perquè ERC, UPV i PSM pactem a nivell nacional"⁵⁶⁴.

Al juliol del 1988 i en ple debat sobre la qüestió nacional de les valencianes i valencians arran les diferents publicacions de tall terciarista, amb un panorama electoral millor que el donat a les legislatures anteriors al comptar ara amb representació a la càmera autonòmica i amb cert assentament a les comarques centrals i costaneres del país, s'hi celebrà la III Conferència de la Unitat. Allí s'hi reafirmaren els postulats esquerrans i de tall nacionalista deixant de banda una possible alineació amb els posicionaments que Damià Mollà i Eduard Mira defensaven a *De impura natione*. Tampoc es va fer seguidisme de les conclusions ni postulats que les conegudes com a les Converses de l'Hotel Anglès hi feia. Aquestes significaren la creació d'un espai de debat obert impulsat per un sector de la societat pròxima al reformisme i al liberalisme valencià que es plantejaven la qüestió de per què no havia sobreixit una força valencianista, liberal i progressista al País Valencià com sí ho havia fet al País Basc o Catalunya. Entre aquestes figures es troben sobretot els autors de la coneguda com a tercera via: Damià Mollà, Agustí Colomer, Vicent Franch o Rafa Company. Però també personalitats que eren convidades per intercanviar diferents opinions relacionades amb les possibilitats de la identitat valenciana. Figures com ara Eliseu Climent, Vicent González Lizondo, Josep Lluís Blasco, Joan Lerma o Francisco Camps també foren participants d'aquesta iniciativa que intentava ser punt d'encontre i on participaren pràcticament tots els partits polítics⁵⁶⁵. Aquest "think tank" del pensament valencianista tenia diferents procedències: des del nacionalisme pancatalanista fins a l'independentisme de la nació valenciana, les corrents demòcrata-cristiana, el revisionisme fusterià, el regionalisme i la tercera via del nacionalisme valencià.

⁵⁶⁴ Francesc MARCO: *Més enllà del Sénia. Partits polítics...*, pàg.154.

⁵⁶⁵ A excepció d'Izquierda Unida, que mai arribà a participar a les tertúlies.

Fou, com afirma Lluís Català, la primera iniciativa més o menys pública de conciliació entre les “dues subcultures nacionalistes”⁵⁶⁶.

Amb aquest panorama de plena efervescència identitària al País Valencià era lògic que a partir dels textos aprovats prèviament per a la III Conferència respecte els posicionaments de la UPV s’hi produïra el debat, presentant-se a dit encontre de la UPV diferents documents alternatius els quals giraven entorn a dos qüestions primordials al juliol del 1988: el marc on s’havia de desenvolupar la nacionalitat de les valencianes i valencians i la qüestió de les següents eleccions europees, que van tenir lloc el 15 de juny del 1989. D’aquest primer punt al respecte del marc nacional de la UPV, si en 1984 afirmaven que els “PPCC com el marc on s’ha de produir el procés històric nacionalitari, que difícilment pot culminar per separat”⁵⁶⁷, ara s’hi reafirmaven com a valencianes i valencians això sí, sense reduir la territorialitat ni negar els Països Catalans i sense oblidar-se’n d’un marc històric, cultural i lingüístic en comú que es va fer palès, per exemple, al discurs de Pere Major, secretari d’organització del partit,

“Per a nosaltres, ser nacionalistes és – no ho hem amagat mai – declarar que el nostre marc nacional són els Països Catalans. No podem alinear-nos, per tant, al costat de cap “tercera via”, de cap intent de defugir o de simular aquest fet bàsic que és la nostra realitat nacional compartida amb el Principat de Catalunya i amb les Illes”⁵⁶⁸

Altre exemple de la defensa d’un marc nacional comú per part de la UPV fou aquella que va fer pública al diari Avui Pere Mayor a l’afirmar que la “UPV

⁵⁶⁶ Lluís CATALÀ: *Fonaments de la identitat...*, pàg.559.

⁵⁶⁷ “Resolucions de la Unitat del Poble Valencià, València, 1-2 desembre 1984”, *Arxiu BNV/Caixa 1011, I Conferència UPV 1984*, 1 i 2 de desembre de 1984, pàg.2.

⁵⁶⁸ “Intervenció de Pere Mayor, secretari d’organització i diputat a les Corts Valencianes, en la III Conferència d’Unitat del Poble Valencià. València, juliol de 1988”, *Arxiu BNV/Caixa 1031, III Conferència*, juliol de 1988, pp.10-11.

considera que el marc nacional del País Valencià són els Països Catalans”⁵⁶⁹. Quedava ja d’entrada rebutjada tota possibilitat de posicionar-se al costat d’una Tercera Via valenciana com un sector de la formació desitjava. Destacar que la votació de l’informe del Consell Polític fou aprovada amb més abstencions que no vots a favor, sent indicatiu del clima que s’hi respirava a la formació⁵⁷⁰. En la qüestió pel que fa a les eleccions europees del 1989 també hi tractaven el discurs dels Països Catalans amb una clara focalització del discurs en el País Valencià tot i no obviar una entitat nacional superior lligada a la catalanitat del territori. Així, com s’afirmava des de la pròpia UPV:

“Dins del marc de la Coordinadora de Partits Nacionalistes d’Esquerra i de la coalició Esquerra dels Pobles, caldrà potenciar els intercanvis amb els PPSS de Mallorca i Menorca i amb l’ENE per tal d’anar definint elements específics de la nostra comuna problemàtica nacional”⁵⁷¹.

Això no significava una mateixa política sinó més bé una coordinació de cara a futures accions i activitats en favor del reconeixement dels tres territoris com a un ens propi. Com afirmaven als textos de la III Conferència, la UPV desitjava una unitat entre l’Entesa dels Nacionalistes d’Esquerra amb Esquerra Republicana de Catalunya per a després, conjuntament amb el Partit Socialista de Mallorca, el Partit Socialista de Menorca i Unitat Catalana de la Catalunya Nord, crear una Coordinadora de Països Catalans que “sense perjudici de la sobirania de cadascuna de les organitzacions en el seu marc territorial propi, pugui anar avançant en el procés de vinculació i refermament nacional”⁵⁷².

⁵⁶⁹ “Esquerra Unida ha entrat en combinació amb la dreta. Entrevista a Pere Mayor”, *Hemeroteca diari Ara*, 22 de febrer de 1988, pàg.9. Document online a: <https://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=774914&view=hemeroteca&lang=ca>

⁵⁷⁰ “UPV: La nova esquerra que no va poder ser”, *Cessió de documentació de l’Arxiu personal de Vicent Àlvarez*, diari Levante, 28 de desembre de 1988, s/n.

⁵⁷¹ “Informe polític de...”, pàg.6.

⁵⁷² “Estratègia política a Europa. Textos de la ponència política coordinada per Josep Lluís Blasco”, *Arxiu BNV/Caixa 1031, III Conferència 1988*, sense datar, pàg.16.

La gran quantitat d'esmenes per part dels col·lectius locals o assembles comarcals arribà al punt de que la producció literària solament de la documentació específica al tema de la III Conferència se'n puja fins més d'un centenar de pàgines, amb aproximadament una cinquantena d'esmenes. D'entre estes, cal ressaltar la presentada i signada per vuit membres del partit: Del col·lectiu de Russafa-Centre, Juli Just i Mila Moya; del d'Abastos, Salvador Rodríguez i del de Castelló, el més nombrós: Nel·lo Martí, Àngel Lluís Coba, Artur Aparici, Lluís Meseguer i Adela Gonell. Les i els sotasignants destacaven que la situació del País Valencià, amb una terciarització de l'economia i un sistema polític estabilitzat,

“Ha deixat probablement obsoleta la clàssica aspiració a la construcció d'un estat propi, d'una consciència nacional unificada i d'una cultura més o menys homogènia”⁵⁷³.

En relació a les crítiques al Consell Polític, aquestes venien donades per dos sectors diferenciats entre sí: mentre que una corrent criticava la catalanitat de Pere Mayor i la resta de membres de la cúpula de la UPV apostant per un reposicionament cap al valencianisme transversal que la Tercera Via defensava, altre sector es mostrava partidari de reconfigurar el partit com a l'esquerra valenciana. Així ho demostraren mesos després un sector de la formació liderat per Nel·lo Martí, Adela Gonell, Mila Moyà, Salus Herrero i Juli Just a l'abandonar la direcció d'UPV per obrir un procés de reflexió⁵⁷⁴. Segurament el sector més crític amb Pere Mayor i el seu equip directiu fou el col·lectiu de la ciutat de València, el qual es va veure immers en una sèrie d'irregularitats mesos després amb l'elecció de la seua coordinadora, on sembla que hi hagué frau a les votacions, otorgant-li al sector oficialista la majoria dels vots recomptats: A Gustau Muñoz se li comptabilitzaren 32 vots quan en realitat n'havia aconseguit 17. El mateix ocorria

⁵⁷³ “UPV – III Conferència. Ponència política – Esmena a la totalitat”, *Arxiu BNV/Caixa 1031 III Conferència, 1988*, juliol de 1988, pp.38-39.

⁵⁷⁴ “UPV: La nova esquerra que...”, s/n.

amb Rafa Esteve, qui al primer recompte tenia 9 vots i al segon, 19⁵⁷⁵. El fet va portar a la creació d'una comissió d'investigació interna al partit⁵⁷⁶.

També tractaven la qüestió dels lligams i l'obertura mitjançant aliances amb alguns moviments socials i amb altres forces polítiques, destacant la necessitat de reconstruir el grup parlamentari IU-UPV a les Corts Valencianes⁵⁷⁷. En un sentit diferent, i per posar més exemples de crítiques al text presentat pel Consell Polític, el col·lectiu de Carcaixent defensava la reivindicació d'un nou marc nacional per a les i els valencians, sent les eleccions europees el millor espai on poder desenvolupar aquesta idea ja que, com afirmava Josep Lluís Blasco, "són més testimonials i ideològiques, que no compromisos de govern"⁵⁷⁸. Com s'afirmava des del col·lectiu local:

"És per això que creguem que la UPV ha d'esgotar totes les vies possibles per presentar-se amb una candidatura dels Països Catalans [...] Quan es presentarà una millor oportunitat per difundir la idea de Països Catalans a l'estat espanyol i a Europa? Mai"⁵⁷⁹.

En la mateixa línia es mostrava el col·lectiu d'Altea, el qual proposava un debat sobre el processos de construcció del País Valencià i dels Països Catalans, vertebrant aquest últim però amb l'autonomia de cadascun dels projectes polítics integrants d'una candidatura unitària de cara a les eleccions europees: "Una candidatura que permeta al nacionalisme d'esquerres, ecologista, pacifista...dels

⁵⁷⁵ "Presunto pucherazo oficialista en UPV", *Cessió de documentació de l'Arxiu personal de Vicent Àlvarez*, diari Hoja del Lunes, 14 de novembre de 1988, s/n

⁵⁷⁶ "Informe de la comissió d'investigació creada per l'assemblea de la ciutat de València", *Cessió de documentació de l'Arxiu personal de Vicent Àlvarez*, 25 de novembre de 1988, s/n.

⁵⁷⁷ "UPV – III Conferència. Ponència política – Esmena a la totalitat", *Arxiu BNV/Caixa 1031 III Conferència, 1988*, juliol de 1988, pàg.39.

⁵⁷⁸ "UPV – III Conferència. Ponència política – Esmenes del Col·lectiu de Carcaixent", *Arxiu BNV/Caixa 1031 III Conferència, 1988*, juliol de 1988, pàg.49.

⁵⁷⁹ *Íbid.*, pàg.49.

Països Catalans avançar en el camí de construcció d'una nació més solidària i sobirana"⁵⁸⁰.

Aquesta decisió d'acudir a les europees en un pacte d'àmbit nacional havia d'estar presa no per la Conferència sinó per l'Assemblea de País. Dins de l'Esquerra dels Pobles, la UPV es trobava vinculada al nacionalisme basc per via d'Euskadiko Ezquerria; del nacionalisme gallec gràcies al PSG-Esquerda Galega; i del nacionalisme insular canari amb Izquierda Nacionalista Canaria, erigint-se la formació valenciana com "un aliat leial en l'esforç comú, a tots els nivells, per dur endavant aquestes [les seues] reivindicacions"⁵⁸¹. A més, a nivell de Països Catalans formaven part de la formació els partits socialistes de Mallorca i Menorca i l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra. També havien tingut lligams amb Esquerra Republicana de Catalunya, la qual com s'ha dit, abandonà voluntàriament i unilateral la coalició sent substituïda per l'ENE, amb més coherència ideològica amb la resta de partits de la coalició però això sí, amb menor presència en la vida política catalana, tenint una menor incidència electoral per l'homogeneïtat d'ERC a l'espai nacionalista d'esquerres català, provocant enfrontament entre ambdues formacions com el vet d'Esquerra a l'Entesa a la Coordinadora dels partits nacionalistes d'esquerra en la que també s'integrava la UPV⁵⁸². Tampoc el BNG participà de la coalició i finalment es presentà sol a les europees del 1989 al rebutjar finalment anar de la mà amb Herri Batasuna, segurament pel canvi del discurs en favor d'un acatament legal que HB no acceptava i que fou aprovat a la III Assemblea Nacional de la formació gallega⁵⁸³. Als textos aprovats a la III conferència s'hi definia clarament quin era el marc nacional de la Unitat:

"UPV defineix clarament el marc nacional dels valencians com a integrant del conjunt dels Països Catalans, tot i que preconitza l'existència, en cadascun dels territoris que els integren, de partits propis, tot i que coordinats entre ells. Pel que fa a les Illes Balears, UPV rferma els seus lligams fraternals

⁵⁸⁰ *Íbid.*, pàg.52

⁵⁸¹ "Ponència política coordinada per Josep Lluís Blasco", *Arxiu BNV/Caixa 1031, III Conferència 1988*, 2-3 de juliol de 1988, pàg.16.

⁵⁸² *Íbid.*, pàg.17.

⁵⁸³ Xosé Ramón QUINTANA: *Un longo e tortuoso...*, pàg.98.

amb els companys dels Partits Socialistes de Mallorca i Menorca, amb qui es troba integrat en l'Esquerra dels Pobles. Al Principat de Catalunya, UPV ratifica les seues vinculacions amb l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra, i comparteix la seua aspiració d'assolir la unitat de totes les forces nacionalistes d'esquerra"⁵⁸⁴.

Per a aquestes eleccions europees del 1989 i segons s'acordà, la UPV elegí Vicent Ventura com a cap de llista per la UPV, encara que es pensava en una eventual absència o renúncia per part del mateix, cosa que feia necessària l'acord respecte al número dos d'UPV⁵⁸⁵ que al remat i no exempt de discussions⁵⁸⁶, fou Ernest Garcia (amb 26 vots, guanyant a Sara Sánchez que n'aconseguí 11, produint-se 8 abstencions) ja que, si bé en un principi es negà a encapçalar la llista, sí veia en bons ulls anar en segon lloc⁵⁸⁷. Però si alguna cosa cal destacar d'estes eleccions europees del 1989 va ser la evidenciació de que la Unitat romania dividida. Paca Sevilla, una de les militants històriques de la Unitat del Poble Valencià i del sector crític amb la cúpula de la formació s'hi presentà com a candidata com a independent amb la coalició Per l'Europa dels Pobles, de la que formaven part

⁵⁸⁴ "Ponència política coordinada per...", pàg.16.

⁵⁸⁵ "Esborrany de l'acta de l'assemblea de País del dia 25 de febrer de 1989, Sueca", *Arxiu BNV/Caixa 2101 Assemblea de País 1986-1989*, 25 de febrer de 1989, pàg.2.

⁵⁸⁶ El debat se centrà en la discriminació positiva per escollir una dona com a candidata. Mentre que un sector de la UPV, amb Vicent Àlvarez, Enric Crespo i Elia Serrano al capdavant defensen Sara Sánchez, Josep Lluís Blasco, Empar Sarabia i Pere Mayor recolzen Ernest Garcia "perquè pot disputar el vot a Izquierda Unida", afirmant que la qüestió de la discriminació positiva és un tema que no ha estat profundament debatut. Com a anècdota cal apuntar que Ernest Garcia demanà el vot per a Sara Sánchez, per a que la discussió sobre principis referents a la qüestió de la paritat o la discriminació positiva anés endavant. El tema de la discriminació positiva (o no) fou el tema sobre el qual girà tota l'Assemblea de País del 25 de febrer de 1989 la qual hagué de finalitzar abans d'hora per quedar-se la sala sense llum i no poder continuar prenent notes de l'acta.

⁵⁸⁷ "Esborrany de l'acta de l'assemblea...", pàg.6.

Eusko Alkartasuna, Esquerra Republicana de Catalunya i el Partido Nacionalista Galego⁵⁸⁸.

Des de l'any 1985, la Unitat del Poble Valencià mantenia relacions de cooperació política amb totes aquestes organitzacions implantades a diferents territoris de l'Estat espanyol, amb els quals els unien semblants plantejaments polítics i una reivindicació nacionalista des d'una perspectiva esquerrana. L'Esquerra dels Pobles i les eleccions europees ajudaren a crear eixos lligams entre diferents partits nacionalistes de diferents territoris de l'estat, encara que dins de la UPV hi hagueren diferents sectors que defensaven altres alternatives de coordinadores "siga Herri Batasuna, siga la coalició EA-ERC, que va ser patrocinada per algun membre del Consell Polític d'UPV"⁵⁸⁹. En aquest sentit, el recolzament al pacte amb HB era mínim, sent extensament assentada al si de la UPV l'idea de que no s'hi podia pactar amb "la justificació ideològica de la violència, que n'és característica incompatible amb els principis d'una candidatura de la pau"⁵⁹⁰. Respecte al pacte EA-ERC, defugien de la confrontació, així com la pròpia HB i IU⁵⁹¹, encara que un sector de la Unitat defensava trobar-se "més a prop del sr. Àngel Colom d'Esquerra Republicana de Catalunya, que de Mario Onaindia (candidat d'EE)", com afirmava Paca Sevilla, crítica amb la ponència oficial⁵⁹². També un sector del nacionalisme cultural veié en la coalició una errada estratègica que afavoria la representació basca i no la pròpiament catalana⁵⁹³. Finalment la UPV de la mà de la coalició Esquerra dels Pobles, obtingué un 2,59% de l'electorat valencià i un eurodiputat, Juan Maria Bandrés, d'Euskadiko Ezquerria, que s'integrà en el grup parlamentari d'Els Verds, els quals van obtenir un important recolzament a tota Europa, fent replantejar a la UPV la prioritització de polítiques de cara a noves conteses electorals i de nou fent desembocar nous litigis interns a la formació. La

⁵⁸⁸ Fou l'única candidata que formà part de la llista com a independent. Més a: http://www.juntaelectoralcentral.es/cs/jec/documentos/PEuropeo_1989_Candidaturas.pdf

⁵⁸⁹ "Ponència política coordinada per...", pàg.20.

⁵⁹⁰ "Informe sobre la coalició electoral al Parlament Europeu "Esquerra dels Pobles", *Arxiu BNV/Caixa 2101, Assembla de País 1986-1989*, 17 de desembre de 1988, pàg.13.

⁵⁹¹ *Íbid.*, pàg.10.

⁵⁹² Francesc MARCO: *Més enllà del Sénia. Partits polítics...*, pàg.166.

⁵⁹³ "Regalar vots. Editorial", *Setmanari El Temps*, 6 de febrer de 1989, núm.242, pàg.7.

discussió ja no era solament entre roig o quadribarrat, emprant els termes de Marqués a la seua obra *Tots els colors del roig*: ara també es plantejava la possibilitat d'una UPV verda. Fou un recolzament electoral elevat si es tenen en compte els resultats anteriors, on no s'arribà al 2%. Aquell 1989 fou per a l'estat, un any de problemàtiques socials que acabaren amb la convocatòria anticipada d'eleccions al parlament espanyol.

4.2. 1989: Anticipació de les eleccions estatals. Per l'esquerra verda (valenciana)

La crisi arrel la reforma laboral proposada pel PSOE acabà amb la convocatòria de vaga general al desembre del 1988, obligant al govern a negociar amb els sindicats una sortida pactada al problema i a convocar eleccions anticipades, les quals ajornaren l'aprofundiment de la discussió de les propostes que s'havien presentat fins aleshores sobre quin havia de ser el camí a seguir per part de la UPV. En concret, tres posicionaments preien rellevància: el primer, defensat sobretot per Vicent Àlvarez, criticava el trencament del grup parlamentari autonòmic amb Izquierda Unida, defensant una reconciliació, encara que aquesta via de pacte amb la formació estatal quedava pràcticament descartada. És la que Francesc Ferrandis anomenava "alternativa roja"⁵⁹⁴. En segon lloc, "l'alternativa verda" era defensada tant per Ernest Garcia com Pere Mayor i Xavier Cantera, qui al remat seria el candidat per la circumscripció de València a les eleccions generals. Aquesta vessant, la més pròxima al fusterianisme primitiu dels seixanta i setanta, es mostraven favorables a l'establiment de pactes amb els grups verds del país, negant la discussió pel que fa a la qüestió nacional dels valencians que per als seus defensors, estava clara: la llengua era aquell element que construïa la nació dels valencians, conjuntament per tant amb Catalunya i les Illes Balears. Com a resposta a les alternatives roges i verdes, el mateix Francesc Ferrandis defensava una tercera

⁵⁹⁴ "UPV: Debat i eleccions – Nota de premsa", *Arxiu BNV/Caixa 3013, Eleccions generals 1989*, 12 de setembre de 1989, pàg.1.

sortida a la problemàtica interna de la UPV basada en un nou nacionalisme de tall valencianista. Aquesta corrent intentava:

“preservar, encara que revisada, la seua identitat com a formació política nacionalista i, per tant, cal que faça l'esforç ideològic per traure a llum les deficiències teòriques del valencianisme hereu del nacionalisme d'arrels culturals”⁵⁹⁵

Finalment la UPV es presentà a les eleccions estatals del 1989 en solitari amb el lema “Ara és la teua. Per l'esquerra verda valenciana”⁵⁹⁶, indicatiu de quin posicionament prendria la formació en campanya, sent el seu cap de llista per València Xavier Cantera, qui es posicionà com s'ha vist dins del grup partidari dels pactes amb grups verds del País Valencià⁵⁹⁷. S'ha de tenir present que la UPV, integrada dins de l'Esquerra dels Pobles, formava part del grup parlamentari dels Verds – Europa. Tanta presència va tenir la qüestió verda a la UPV per a les eleccions del 1989 que si hom es fixa en les publicacions als periòdics, pot veure com la Unitat solament parlava de la necessitat d'una força ecologista, inclús arribant a reduir la impressió de cartells per conscienciar l'electorat⁵⁹⁸. Durant els mesos previs a les eleccions estatals es parlà molt sobre la possible coalició d'UPV amb altres formacions verdes o inclús amb la mateixa IU però no obstant, totes aquestes suposicions quedaren en paper mullat en part per no arribar a acords mínim o en part, per no ser del tot verídics ja que si s'analitza la premsa del moment es pot veure com no quallà la possibilitat de repetir un pacte com

⁵⁹⁵ “*Íbid.*, pàg.1.

⁵⁹⁶ “UPV planteja una campanya d'esquerra i ecologista”, *Arxiu BNV/Caixa 3013 Eleccions generals 1989*, diari Mediterráneo, 7 d'octubre de 1989, pàg.5.

⁵⁹⁷ Per Alacant el candidat fou Robert Miralles i per la circumscripció de Castelló, Maria Gràcia Moles. Més a: http://www.juntaelectoralcentral.es/cs/jec/documentos/GENERALES_1989_Candidaturas.pdf

⁵⁹⁸ “Problemes ecologistas, respostes nacionalistes – Nota de premsa”, *Arxiu BNV/Caixa 3013 Eleccions generals 1989*, sense datar, pàg.6.

l'autonòmic amb IU⁵⁹⁹. També amb Los Verdes s'intentaren dur a terme diferents reunions i certa aproximació de cara a les eleccions i, com s'afirmà des del propi partit ecologista i en paraules del seu líder, José Merlo:

“UPV nos ofreció incluso el 50% de las listas y los principales puestos, pero lo hemos rechazado porque consideramos que UPV tiene que definirse antes y que nosotros debemos desarrollar completamente nuestro propio programa”⁶⁰⁰.

Les eleccions estatals van tenir lloc quatre mesos després de les europees, a l'octubre del 1989 i, de nou, el PSOE revalidava la seua majoria absoluta amb 176 dels 350 diputats. El gran beneficiat de l'avançament electoral fou Izquierda Unida, que passà de 7 a 17 diputats, duplicant els vots aconseguits el 1986. La resta de partits van mantenir aproximadament la seua representació⁶⁰¹. Al País Valencià, la dinàmica de resultats electorals es donà d'una manera similar a la de l'estat però amb una diferència: el regionalisme blaver prenia força i aconseguia dos diputats a Madrid. La UPV solament aconseguí el recolzament de l'1'93% de l'electorat valencià situant-se com a sexta força més votada, però insuficient per aconseguir representació. De nou, l'exclusió a nivell estatal quedava palesa amb poc més de quaranta mil vots que d'altra banda estabilitzaven els aconseguits a les eleccions generals anteriors, el 1986. Tant és així, que la diferència de vots es donà en un augment de prop de cinc-cents vots, obtenint el mateix percentatge.

⁵⁹⁹ “UPV hará una campaña más ecologista que nacionalista”, *Arxiu BNV/Caixa 3013 Eleccions generals 1989*, diari Las Provincias, 15 de setembre de 1989, pàg.3.

⁶⁰⁰ “Todos Los Verdes irán juntos y sin UPV”, *Arxiu BNV/Caixa 3013 Eleccions generals 1989*, diari Las Provincias, 14 de setembre de 1989, pàg.2.

⁶⁰¹ En aquest sentit, el més destacable serien els 5 diputats perduts pel CDS, confirmant l'inici del decliu de la formació d'Adolfo Suárez.

Eleccions generals 1989	Circ. Castelló	Circ. València	Circ. Alacant	País Valencià
PSOE diputats	41,95% 3	40,31% 8	44,03% 5	41,67% 16
PP diputats	34,11% 2	24,35% 4	29,52% 3	27,14% 9
IU-EU diputats	5,53% 0	9,94% 1	9,00% 1	9,12% 2
CDS diputats	8,86% 0	6,50% 1	10,02% 1	7,89% 2
UV diputats	1,29% 0	11,53% 2	0,60% 0	6,88% 2
UPV diputats	2,48% 0	2,30% 0	1,06% 0	1,93% 0
ENV-URV diputats	0,11% 0	0,12% 0	0,05% 0	0,10% 0

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

El fet més significatiu de les eleccions estatals fou segurament l'estabilitat de fons que es va fer palesa amb els resultats. La continuïtat del sistema polític i de partits configurat en la Transició i de la distribució relativa dels vots entre els partits estatals des del 1982 si més no des del 1977: l'entrada d'opcions noves en aquest sistema continuava sent d'extrem dificultat. Les novetats a les generals del 1989 foren matisos com ara la reducció de la majoria de centre-esquerra, l'homogeneïtzació cultural de l'esquerra tradicional, que facilità el transvasament entre el PSOE i el PCE/IU, certs indicis de recomposició de la dreta o un augment del nacionalisme al País Basc. I cap d'estes novetats millorava el context polític de la UPV i allò que representava: un nacionalisme d'esquerra alternativa al País Valencià. De fet, cap de les forces de l'estat situades a l'espai alternatiu europeu (esquerra i/o ecologisme) no van obtenir uns resultats satisfactoris i l'explicació d'aquesta situació no estava a la capacitat de les grans forces polítiques de canalitzar dites aspiracions que en part recollia i defensava la UPV. Més aviat caldria buscar l'explicació en altres direccions. El valencianisme polític i les visions

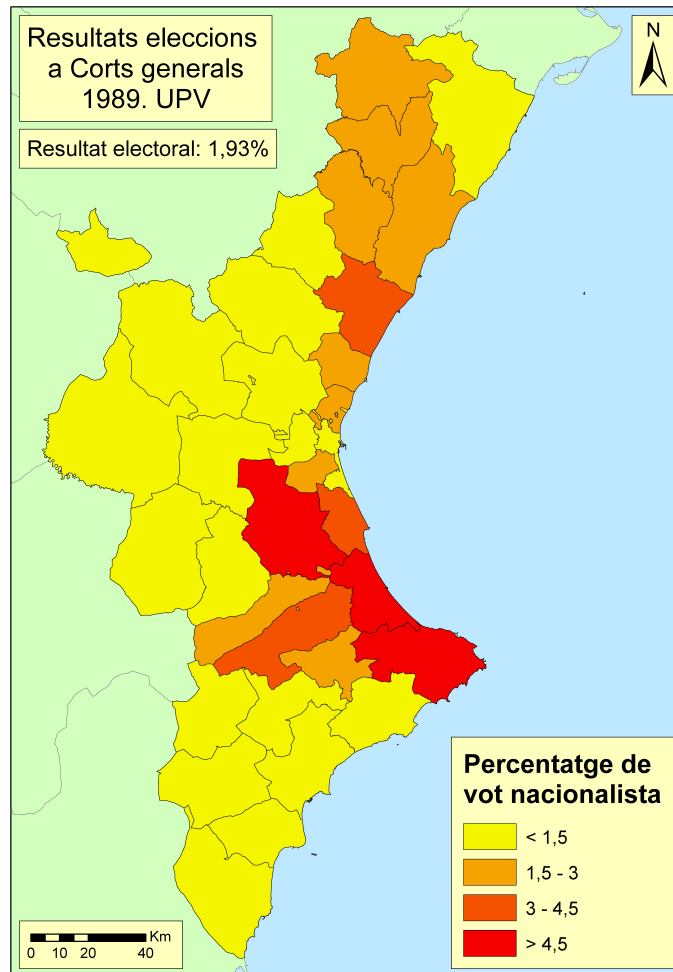
alternatives de la societat patiren en la dècada dels vuitanta derrotes molt dures: començant per l'aprovació d'un Estatut d'Autonomia que, com afirmen des de la formació, fou creat per l'eix Benicàssim-Madrid⁶⁰² i, en segon lloc, el "sí" al referèndum de l'entrada a l'OTAN. Com declaraven, "la societat no ha reaccionat encara a aquestes desfetes. Pel contrari, continua assimilant-les i normalitzant-les, convertint-les en dades contra les quals res no pot fer-se"⁶⁰³.

El valencianisme polític se situava en un tercer ordre a nivell estatal en un moment en el que l'ascens de les demandes nacionalistes prenién un altre caire amb l'impuls d'una nova onada als territoris de l'URSS i Iugoslàvia. Si en primer lloc hom podria trobar Catalunya i el País Basc per tenir una presència més que assentada i sòlida a la societat i amb les seues hegemonies socials, culturals i polítiques, en un segon nivell s'hi trobarien Galícia o les Illes Balears al tenir representació i un mínim assentament però no tenir el paper preponderant. Com afirmaven els nacionalistes del Partit Socialista de Mallorca, comptaven amb un espai polític "No tan ample com voldríem, ni tan estret com altres diuen i creuen; però al cap i a la fi, un espai real, molt més enllà del pur testimonialisme"⁶⁰⁴. Per últim, s'hi trobarien la resta de nacionalismes entre els quals es trobaria el valencià, sense representació política i sense quasi cap tipus d'assentament a nivell social. El fet més evident respecte aquesta divisió es troba als propis resultats electorals del 1989: el nacionalisme català aconseguí 18 dels 46 diputats al parlament estatal, tots provinents de CiU al no aconseguir de nou ERC cap representant.

⁶⁰² "Anàlisi general de les eleccions estatals – Documentació interna UPV", *Arxiu BNV/Caixa 3012 Eleccions generals 1989*, sense datar, pàg.14.

⁶⁰³ *Íbid.*, pp.14-15.

⁶⁰⁴ *Revista Mallorca Socialista*, núm.2 (II època), desembre 1985, pp.20-21, a Antoni MARIMON: *Entre la realitat...*, pàg.88

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.
 Mapa realitzat per Jordi Benavent..

La perspectiva de la UPV en aquestes eleccions generals no havia estat mai la d'obtenir un ascens espectacular. Si de cas sí tenien certa esperança d'un lleuger increment que segurament no es donà pel denominat "vot útil". Un vot útil que per al nacionalisme polític valencià era de caràcter sucursalista i centralista, entenent que l'absorció del PSPV per part del PSOE i la impossibilitat d'un comunisme purament valencianista sabotejat pel PCE foren el final de les possibilitats prèvies. I aquest aïllament nacional a nivell polític és el que passà factura anys després a la UPV, que no va poder arrebregar cap tradició política prèvia al no existir i a més no saber ni poder crear-la en un moment en el que el terreny de joc polític estava ja definit, provocant un aïllament de la Unitat i quedant marginada no solament per la incapacitat de finançar degudament una campanya electoral sinó per com es pot veure la documentació, a la manca d'arrelament social, que va fer més palesa la

divisió interna al partit⁶⁰⁵. L'aferrament amb alguns matissos a l'ortodòxia fusteriana per part del Consell Polític de la UPV en un moment en el que cada vegada prenien més força els posicionaments tercerviïstes tot i la feroç crítica per part no solament de la Unitat sinó també d'Acció Cultural del País Valencià, que actuava en aquest sentit com un "think tank" del nacionalisme valencià, va fer que un sector considerat per la historiografia com a "més nacionalista" o "més dretanitzat" iniciara el camí de l'auto-organització, posicionant-se en contra de la preponderància dels postulats esquerrans per damunt dels nacionals o valencianistes. Ara bé, que aquest sector prioritzés la qüestió nacional dels valencians per sobre la resta no significa que les tesis fusterianes foren la base ideològica: molts dels plantejaments de l'assagista suecà foren obviats per aquest sector de la UPV, com afirma Pere Alberola, posicionant-se al costat de la tercera via⁶⁰⁶. La decepció electoral de les eleccions generals del 1989 va ser interpretada de manera diferent entre els dos sectors de la UPV: mentre que l'establishment del partit va fer una lectura favorable a la necessitat de reforçar l'esquerrantisme i l'ecologisme, un altre sector feia servir dita derrota electoral per iniciar un canvi de paradigma en favor de la personalitat nacional pròpia⁶⁰⁷.

4.3. La IV Conferència: La divisió interna a la UPV i finalment, el trencament. El PVN i la tercera via política

Ni la campanya ni la prioritització dels postulats lligats a l'ecologisme i a l'esquerrantisme de la UPV per davant d'una qüestió nacional havien estat recolzades per igual per tots els sectors o famílies polítiques integrades dins de la formació. Per entendre la següent anàlisi cal acceptar un factor clau que es desenvolupa a tot col·lectiu mínimament organitzat. I és que a més creixement, en

⁶⁰⁵ "Anàlisi general de les eleccions estatals...", pàg.15.

⁶⁰⁶ Pere ALBEROLA: "Estratègies polítiques i identitat...", pp.7-26.

⁶⁰⁷ Vicent FLOR: "Breu anàlisi dels valencianismes polítics actuals", a DD.AA: *Cap a una València lliure. Exercicis de metavalencianisme*, Joventut Valencianista, València:1994, pp.87-88

aquest cas d'una agrupació política, més fragmentació o divisió interna en diferents corrents o famílies. La mostra de que a nivell intern la UPV es trobava dividida en les dos corrents que tot s'ha de dir ja portaven creades tres anys, és que solament un més després de les eleccions estatals aparegué un manifest signat per la coneguda com a "Assemblea d'Almussafes", un corrent pròxima a la Tercera Via identitària que parlava d'un nou valencianisme que sense obviar la unitat cultural amb altres territoris centrava el discurs polític en el País Valencià. Tal com afirmaven, volien que la UPV fos "un partit nacionaliste (sic) d'esquerres, ecologista (sic) i "alternatiu", però sent el nacionalisme el que donara sentit a l'existència d'aquest com a formació política diferenciada"⁶⁰⁸. Al manifest es defensaven cinc punts sobre els quals descansava la seua crítica a la direcció de la Unitat. El primer d'ells era justament la culpabilització dels resultats a les eleccions legislatives al Consell Polític, màxim òrgan del partit. El segon, la crítica a la decisió estratègica que diluïa i desdibuixava el missatge polític nacionalista en compte de diferenciar-lo de la resta de missatges, que haurien d'haver-se posat en un segon ordre i que aquesta prioritització de certs posicionaments eren fruit d'un projecte més que calculat per part del Consell Polític, com afirmaven al tercer dels punts. Per últim es mostraven contraris a una rendició interna del nacionalisme com a eix bàsic i fonamental sobre el que giraria la UPV per acabar demanant el retorn de protagonisme al valencianisme polític⁶⁰⁹. Açò feia impracticable una unitat interna tal com reflexa la documentació, la qual parla literalment de que ja inclús abans de la IV Conferència de la Unitat, que tindria lloc al maig del 1990, "no hi ha un element de pacificació"⁶¹⁰. Per contra, el sector oficialista del partit de la mà de Xavier Cantera, Pere Mayor i Ernest Garcia, continuava defensant que "El nacionalisme ja no és un factor de modernització del País Valencià"⁶¹¹. A més, amb

⁶⁰⁸ *Íbid.*, pàg.67.

⁶⁰⁹ "Manifest de l'Assemblea d'Almussafes a l'Assemblea de País – Butlletí de la Unitat, 1989-1991", *Arxiu BNV/Caixa 1042 IV Conferència 1990*, novembre de 1990, pàg.1.

⁶¹⁰ "Acta de sessió del Consell Polític. 16 de desembre, 1989, València", *Arxiu BNV/Caixa 2302, Consell Polític – Convocatòries i actes del Consell Polític 1987-1990*, 16 de desembre de 1989, pàg.18.

⁶¹¹ "Notes per al debat postelectoral – Document intern UPV", *Arxiu BNV/Caixa 3012 Eleccions generals, 1989*, sense datar, pàg.28.

l'inici de la dècada dels noranta Izquierda Unida reincorporà a les seues bases certs aspectes del fusterianisme, reivindicant inclús la màxima oblidada durant la Transició democràtica de l'autodeterminació dels pobles, situant-se ideològicament ben a prop d'aquesta UPV més esquerrana i ecopacifista. Aquesta valencianització de la formació postcomunista s'hi reafermà amb el canvi del nom, ara Esquerra Unida del País Valencià (EUPV). Aquest fet va tenir dues lectures a la Unitat. Mentre que per al sector de Mayor aquest fet afirmava "la influència i existència del nostre projecte polític, que incideix sobre el seu espai ideològic i d'influència social"⁶¹², el viratge tant d'IU com d'UPV cap a punts d'encontre va ser interpretat per l'Assemblea d'Almussafes com un pas més cap a un possible pacte més enllà de l'electoral i per tant, un perill per a l'existència d'un nacionalisme polític. I certament, l'intent de repetir la coalició es va donar l'any 1990⁶¹³, quan una representació d'IU i altra d'UPV es reuniren per veure si hi havia punts d'acord per iniciar de nou les converses encara que al remat no s'arribà a cap concreció ni pacte per l'intent d'IU de que la UPV passés a formar part del partit⁶¹⁴.

A la IV Conferència de País s'arribà amb un partit més dividit que mai i amb poques esperances d'arribar a espais de retrobament ideològic. No fou una Conferència més a la llum dels textos, els enfrontaments i els posicionaments interns que s'hi van veure. El 5 i 6 de maig tingué lloc a la ciutat de València dita conferència que significà el final d'una etapa no solament per la realitat internacional sinó pels canvis al paradigma fusterià, així com una realitat social i política distinta a la que el partit propugnava. S'aprovà la realització de la conferència al Consell Polític del 16 de desembre del 1989, encarregant-se de l'Informe Polític Ernest Garcia i Enric Morera i ampliant la Comissió Organitzadora a figures internes del partit que representaven alguna de les corrents o famílies,

⁶¹² "Ponències, esmenes, propostes de resolució i reglament intern", *Arxiu BNV/Caixa 1051 5é Congrés UPV 1992*, 30 i 31 de maig de 1992, pàg.6.

⁶¹³ D'estes converses la premsa es va fer ressó. Uns exemples els trobem a: "UPV propone a Esquerra Unida un pacto para las autonómicas", diari El País, 20 de juny 1990; "UPV ofrece un pacto a Esquerra Unida para las elecciones autonómicas", diari Levante, 20 de juny 1990. Ambdues notes a *Arxiu BNV/Caixa 2303, Consell Polític - Premsa 1990*, pàg.1.

⁶¹⁴ Pere MAYOR: *Un país amb futur...*, pàg.27.

com ara Rafa Castelló, Joan Carles Martí, Fina Pons o Joan Damià Batista⁶¹⁵. També Pere Mayor seria l'encarregat de les Bases d'actuació Política, mentre que Gustau Muñoz i Josep Lluís Blasco s'encarregarien de les Bases pragmàtiques per a les eleccions autonòmiques de 1991 i la Reforma dels Estatuts, respectivament. S'hi van posar damunt la taula dos models de partit amb una visió de país completament diferenciada: mentre que el sector de la formació que es trobava als càrrecs de la UPV defensaven un plantejament d'esquerres lligat al marc de referència dels Països Catalans, el conegut com al sector valencianista defensaven que tot i provindre dels fusterianisme calia dur a terme una proposta de tall interclassista i d'estricta obediència valenciana, sobretot després de les diferents derrotes i fracassos electorals. Els posicionaments de l'Assemblea d'Almussafes giraven entorn a l'idea de que calia un canvi de paradigma a la UPV cap als posicionaments valencianistes no solament per qüestions ideològiques sinó també per pragmatisme. El redreçament valencià per a aquest sector passava per resituar el País Valencià com a identitat de les valencianes i valencians deixant de banda els posicionaments del fusterianisme ortodox i de l'esquerra rupturista. En aquest sentit es movia també un sector del nacionalisme cultural que a més, era el majoritari. Eliseu Climent, d'Acció Cultural del País Valencià ja es mostrà contrari al pacte del 1987 amb IU. Anys després el propi Pere Mayor afirmà que Climent promogué i impulsà l'escissió interna a la UPV⁶¹⁶. Interessant és en aquest sentit l'aportació de Gustau Muñoz, que afirma,

“Ens va resultar desagradable, i decebedora, la ingerència exterior d'Eliseu Climent, secretari general d'un organisme plural i de tots com ACPV, que va recolzar amb una oficina i un manifest (encapçalat per Lluís Llach, que veges tu...) una de les opcions (el “no pacte”). Al capdavant d'aquesta oficina hi va posar Rafa Company...Quico Mira secundava l'operació”⁶¹⁷.

⁶¹⁵ “Acta de sessió del Consell Polític. 16 de desembre, 1989, València”, *Arxiu BNV/Caixa 2302, Consell Polític – Convocatòries i actes del Consell Polític, 1987-1990*, 16 de desembre, 1989, pàg.18.

⁶¹⁶ Pere MAYOR: *Un país amb futur...*, pàg.56; *Entrevista amb Pere Mayor*, 3 de setembre de 2020.

⁶¹⁷ *Entrevista digital amb Gustau Muñoz*, 15 d'abril de 2020.

Conjuntament amb els documents oficials per part del Consell Polític, l'Assemblea d'Almussafes presentà una esmena a la totalitat sota el nom de "El nacionalisme: Base per a l'actuació d'UPV". En ella es feia una crítica als últims resultats electorals que segons els seus impulsors, encapçalats per Francesc Ferrandis, Rafa Company, Joan Mansanet, Joan Cebolla, Vicent Martí o Pepa Chesa demostren l'estancament electoral si més no, ja que es venia processos democràtics on s'aconseguí millors resultats. I el raonament que hi feien era senzill: s'havia errat en el plantejament i en la tàctica⁶¹⁸. Primerament amb el pacte amb IU per a les autonòmiques, en el que sí reconeixen el fet positiu d'entrar a les institucions més enllà dels municipis. Però també feien al seu document una crítica als posicionaments a les eleccions generals del 1989, en les que s'intentà una coalició ecologista amb Los Verdes i que:

"com que no es pot pactar amb ells, posem-nos el seu tratge...Així va ser sense cap període de reflexió i debat en cap Assemblea de País ens convertírem en "l'esquerra verda valenciana", un partit amb molt d'esquerra, menys de verda i poquet de valenciana [...] Molts crèiem que la UPV esdevenia "la força política del nacionalisme valencià". Molts, però, pel que hem comprovat, no tots"⁶¹⁹.

La crítica a l'esquerranització de la UPV es compaginava amb la consideració d'un estancament electoral i un retrocés en els posicionaments nacionals que atemorien al sector valencianista, preocupat per la conversió que estava donant-se a la Unitat cap a una mena de formació electoral verda⁶²⁰. D'ací la seua tasca de dur a terme una teorització d'un nou nacionalisme per al partit amb una base clarament municipalista. Si l'any 1984 la UPV es definia com un partit nacionalista d'esquerres, en aquesta IV Conferència s'actualitzaren els postulats, erigint-se com a "l'esquerra verda valenciana" i no com a una formació nacionalista d'esquerra,

⁶¹⁸ "El nacionalisme: Base per a l'actuació d'UPV" – Esmena a la totalitat, Assemblea d'Almussafes, març 1990", *Arxiu BNV/Caixa 1042, IV Conferència, Documents ponències i resolucions de les conferències d'UPV, maig 1990*, sense datar, pàg.39.

⁶¹⁹ *Íbid.*, pp.40-41.

⁶²⁰ *Íbid.*, pàg.59.

com preconitzava el sector més valencianista⁶²¹. Per a l'Assemblea d'Almussafes la base sobre la qual havia de girar la UPV era el nacionalisme, deixant de banda doncs eixa "esquerra verda" tot i que afirmaven que ho feien des d'una visió "més o menys marxista"⁶²². Com manifestaven, la Unitat, de la mà d'un nou valencianisme havia de ser "el catalitzador que accelere el procés pel qual el poble valencià esdevinga nacionalment conscient" a partir d'un nou:

"Valencianisme modern (que) ha de plantejar-se trencar la inèrcia ideològica, producte de la praxi del nacionalisme culturalista tradicional, adreçada a debatre la identitat nacional dels valencians des d'un punt de mira retòric, essencialista i allunyat de qualsevol mínima vibració popular"⁶²³.

Cal deixar clar que fins a la IV Conferència, el corrent nacionalista de la UPV no es plantejava la sortida del partit per fundar-ne altre, però no significava això que no es valorés la possibilitat de cara a un futur pròxim, com acabà succeint⁶²⁴. Reclamaven cert retorn a aquells posicionaments que feren que es constituís la UPV primer com a coalició i després com a partit producte d'un agrupament de diferents sentiments polítics i socials que tenien un comú denominador: el nacionalisme. Com afirmaven:

"[La UPV] porta el camí de convertir-se en el partit més feminista que menys dones té; en el partit més ecologista que tan sols té un ecologista "oficial"; en el partit més esquerrà sense obrers; i per últim, en un partit nacionalista sense nació (ho hauríem de dir sense noció?)"⁶²⁵.

Altre aspecte interessant a destacar de l'esmena a la totalitat del grup d'Almussafes són els dos annexos que acompanyaven la publicació: "Elements per

⁶²¹ "UPV, més amb menys", *Setmanari El Temps*, 14 de maig de 1990, núm.308, pp.26-28.

⁶²² "El nacionalisme: Base per a l'actuació d'UPV...", pàg.44.

⁶²³ *Íbid.*, pàg.43

⁶²⁴ *Entrevista amb Pepa Chesa feta per l'autor*, Oliva, 1 de juliol de 2020.

⁶²⁵ FLOR, Vicent: "Breu anàlisi dels valencianismes...", pàg.66.

al programa polític d'UPV⁶²⁶ i "Aportacions a una reflexió nacionalista"⁶²⁷. El primer dels dos annexos es dividia en tres punts: un programa màxim amb un projecte per reconstruir el País, integrant-lo en Europa com a ens amb capacitats pròpies mitjançant el dret a l'autodeterminació; un programa de factibles per definir estratègies per "incidir i dirigir el procés de redreçament nacional"; i per últim, unes tàctiques d'intervenció quotidiana adaptades al nivell de consciència nacional de les i els valencians⁶²⁸. El segon dels annexos feia un repàs històric sobre la qüestió nacional a nivell internacional per a després focalitzar la temàtica en el País Valencià i la seua història, per acabar defensant el procés d'autodeterminació del poble valencià per aconseguir les màximes quotes de poder, inclús permetent "la independència i l'accés directe a Europa"⁶²⁹.

Però el desig de l'Assemblea d'Almussafes d'un canvi en la prioritització de polítiques per part de la UPV situant el cleavage nacional al centre del discurs no va ser acontentat per la IV Conferència, la qual rebutjà l'esmena a la totalitat encara que obrint espais per al debat al respecte ja que com signava un dels grups al si de la UPV⁶³⁰, "han existit errors i algunes insuficiències. Ens ha mancat treball social, tasca d'arrelament i iniciatives engrescadores"⁶³¹. El rebuig a la ponència alternativa de l'Assemblea d'Almussafes es va resoldre amb solament un 15% dels vots a favor tal com afirma Rafael Castelló, un dels seus redactors⁶³². L'intent de situar la qüestió nacional al centre del debat havia fracassat, iniciant el corrent un temps de reflexió en el que hagué d'elegir un futur immediat, plantejant-se així crear una plataforma de debat a nivell ideològic dins de la UPV o per contra, iniciar la consolidació d'un nou partit. Pepa Chesa, una de les cares més visibles de l'Assemblea d'Almussafes i posteriorment secretaria general del PVN, formació

⁶²⁶ "El nacionalisme: Base per a l'actuació d'UPV...", pp.50-53.

⁶²⁷ *Íbid.*, pp.54-63.

⁶²⁸ *Íbid.*, pàg.50.

⁶²⁹ *Íbid.*, pàg.57.

⁶³⁰ Els sotsignants del document intern foren: Isabel Fernández, Vicent Àlvarez, Vicent Grau, Paco Garcia, Elia Serrano, Vicent Piñana, Paco Cueva, Rafa Esteve i Guillem Agulló.

⁶³¹ "UPV, superar la crisi – Document intern", *Arxiu BNV/Caixa 1042, IV Conferència, 1990*, sense datar, pàg.1.

⁶³² *Entrevista amb Rafa Castelló feta per l'autor*, Oliva, 1 de juliol de 2020.

nascuda al calor de les tesis de dit corrent, afirma a l'entrevista que, "Quan marxàrem del Congrés recorde veure a Josep Lluís Blasco dient-nos adéu amb la mà en un gest gens amistós. Teníem un enfrontament a mort"⁶³³. Finalment, i veient la passivitat de la UPV per iniciar un replantejament a posteriori de la IV Conferència, l'Assemblea d'Almussafes començà a treballar en favor d'una nova plataforma política, creant posteriorment el Partit Valencià Nacionalista. Ara bé, s'intentà prèviament dur a terme un pacte intern i arribar a un punt de reconciliació, com afirma la mateixa Chesa, però "Blasco girava el cap. Blasco era el que manava. Pere Mayor no era el que manava"⁶³⁴. Dita formació ha generat més documentació de la que hom podria esperar no pel fet de ser un partit valencianista sinó més bé, per ser la primera escissió dins del nacionalisme valencià i pel que suposà a la llarga l'assentament dels seus postulats, impregnant de valencianisme polític possibilista la UPV. El PVN ha estat tractat sobretot als anys noranta per Vicent Flor⁶³⁵, qui va fer una acurada aproximació a la teoria del partit i en general, per l'organització Joventut Valencianista, grup juvenil provinent del nacionalisme al si d'Unió Valenciana (i que els costà l'expulsió del partit) que defensava l'aproximació entre el fusterianisme i el blaverisme per crear una plataforma unida purament valencianista i que es consolidarà amb la formació del PVN⁶³⁶.

Ambdues formacions tenien una base molt reduïda i, o bé no concorrien a les eleccions com era el cas del PSAN, o bé els seus resultats eren pràcticament nuls com l'ENV. A inicis de la nova dècada dels noranta el nacionalisme valencià comptava amb dos opcions importants, doncs: l'esquerrana i més pròxima als postulats pancatalanistes amb la UPV i la moderada (o autoafirmats com a interclassistes) i purament valencianista del PVN, qui abandonà alguns dels plantejaments del nou nacionalisme valencià impulsat per Joan Fuster per posicionar-se al costat del que es denominà com "valencianisme de reconciliació", més pròxim a la Tercera Via impulsada als anys vuitanta i de tall transversal. No obstant l'aparició d'un nou partit valencianista remogué els pilars sobre els quals

⁶³³ *Entrevista amb Pepa Chesa*, 1 de juliol de 2020.

⁶³⁴ *Entrevista amb Pepa Chesa*, 1 de juliol de 2020.

⁶³⁵ DD.AA.: *Cap a una València lliure...*

⁶³⁶ Ignaci BELLIDO, Lluís BERTOMEU: *La unió del valencianisme...*

s'havia creat el nacionalisme polític valencià. La Unitat veié la nova formació com un intent de desestabilitzar el nacionalisme. I ací sorgeix una qüestió que caldria analitzar en posteriors estudis centrats en el nou partit: fou la creació del PVN un intent de consolidar un nou valencianisme o per contra, fou fruit del tacticisme per dur a terme un canvi al nacionalisme polític valencià? Quin era l'horitzó final de la formació liderada per Pepa Chesa?

El que quedava clar era que el PVN fou la posada en escena d'un valencianisme moderat, demostrant que sí era possible al País Valencià com ho estava sent a Catalunya o al País Basc, més enllà del regionalisme d'Unió Valenciana. L'eix esquerra-dreta al PVN mai fou decisiu alhora de crear una nova formació de tall valencianista que nasqué per iniciar un pols contra el nacionalisme valencià d'esquerres que havia pactat amb l'esquerra espanyola d'IU que, tot i deixar clar el seu posicionament en favor de l'autodeterminació dels pobles i de prendre diferents posicionaments fusterians, no deixava de ser una esquerra amb seu a Madrid. El PVN assumien el valencianisme polític com a eix vertebrador per sobre d'altres reivindicacions que per a la nova formació la Unitat havia sobreposat, com ara la qüestió ecologista, el pacifisme, el posicionament clarament esquerrà de la formació o el feminisme⁶³⁷. No obstant, preguntada Pepa Chesa pel mantra de ser una formació de dretes, nega aquesta visió del PVN, afirmant que ideològicament la formació era d'esquerra progressista⁶³⁸.

Fora com fora, la creació del PVN significà una davallada de quadres a la UPV, la qual va veure com en tan sols un mes el seu número d'afiliats es reduïa ràpidament. Significatius són els casos d'Oliva, on es donà de baixa més de la meitat del col·lectiu, al·legant el "no coincidir les conclusions aprovades en la IV Conferència de dita organització amb el nostre projecte polític de nacionalisme per al País Valencià"⁶³⁹. El mateix model de baixa col·lectiva empraren a Carcaixent, Benifaió, els Poblets, Favara, Altea, Almussafes o Orba. A títol individual molts afiliats decidiren deixar de ser-ho, com el cas del gramàtic Enric Valor, per

⁶³⁷ "En la construcció del País calen tots els nacionalistes. Entrevista a Pepa Chesa", *Setmanari El Temps*, 1 de febrer de 1993, núm.450, pp.24-25.

⁶³⁸ *Entrevista amb Pepa Chesa*, 1 de juliol de 2020.

⁶³⁹ "Baixes UPV Oliva – Correspondència afiliats 1987-1990", *Arxiu BNV/Caixa 2302, Consell Polític*, 13 de maig de 1990, pp.2-6.

qüestions d'edat i impossibilitat d'assistir a res⁶⁴⁰; Josep Arnandis, qui afirma que abandona la militància pel pacte amb Izquierda Unida i que, en cas de que no es reedités, tornaria a afiliar-se ⁶⁴¹, Ramón Sanchis o Josep Catalunya, ambdós per les resolucions aprovades a la IV Conferència. Destaca d'entre totes les baixes la de Francesc Ferrandis, un dels impulsors de l'Assemblea d'Almussafes, i no pel fet en si sinó per l'argumentació que dóna respecte a com es va viure la tensió entre ambdues concepcions de què havia de ser la UPV a partir de la IV Conferència. Critica l'ortodòxia d'un sector de la UPV, la qual "abans de començar la Conferència, que cal excomulgar a determinats heterodoxes, entre ells, a mi. Tot dins d'una tàctica adreçada a dividir i derrotar el grup opositor"⁶⁴². Per a Ferrandis, qui militava a Futur Valencià, un col·lectiu sorgit a partir de les ja citades Tertúlies de l'Hotel Anglès, la UPV s'havia decantat per:

"La petrificació de determinats dogmes del nacionalisme elitista per tal d'afavorir el creixement d'una esquerra alternativa i la radicalització verbal d'un ecologisme de saló [...] Tot per acabar de satèl·lits marginals dels socialdemòcrates espanyolistes!"⁶⁴³.

De totes les sol·licituds de baixa, també destaca la de Paca Sevilla, una de les veus més importants dins de la UPV, sobretot als inicis d'aquesta. Si hom revisa la documentació, pot veure com Sevilla formà part de tot l'entramat intern del partit: des d'organitzadora de diferents Conferències de la Unitat fins al Consell Polític, passant per la coordinació de textos i informes. La militant del col·lectiu d'Altea afirmà després de sol·licitar la baixa de tots els militants que "Vosaltres vos quedeu

⁶⁴⁰ "Baixes UPV Enric Valor – Correspondència afiliats 1987-1990", *Arxiu BNV/Caixa 2302, Consell Polític*, 10 de maig de 1990, pàg.35.

⁶⁴¹"Baixes UPV Josep Arnandis – Correspondència afiliats 1987-1990", *Arxiu BNV/Caixa 2302, Consell Polític*, 20 de juny de 1990, pàg.7.

⁶⁴² "Baixes UPV Francesc Ferrandis – Correspondència afiliats 1987-1990", *Arxiu BNV/Caixa 2302, Consell Polític*, 20 de juny de 1990, pàg.11.

⁶⁴³ *Íbid.*, pàg.11.

amb altres formacions⁶⁴⁶. El més interessant d'estos contactes inicials entre el PVN i dits partits catalans són els propis posicionaments de cadascuna d'elles. CiU era el representant del catalanisme conservador, allunyat doncs de les bases ideològiques del nacionalisme polític valencià donat fins aleshores però amb similituds amb la nova formació valencianista. D'ací que no haja de sorprendre els contactes informals amb la coalició de Jordi Pujol, amb qui compartien certa visió de caràcter social i tot i les diferències entre ambdós territoris. D'altra banda, Esquerra Republicana de Catalunya havia iniciat els anys noranta amb un canvi de tendència gràcies a l'arribada de nous membres provinents de diferents grups independentistes⁶⁴⁷, ampliant el marc i posant l'èmfasi en els Països Catalans i no solament en Catalunya. La formació materialitzà el seu canvi ideològic al XVI Congrés que hi va tenir lloc a Lleida el 18 de novembre de 1989, on es posava punt i final al sector més tradicional de la formació, liderat per Joan Hortalà, per donar pas a una nova onada de joves que encapçalaren Esquerra, dirigits per Àngel Colom i Josep-Lluís Carod-Rovira. Amb la seua entrada a la direcció la formació es va posicionar més a l'esquerra sobretot per l'entrada de nous militants joves així com l'afermament de l'independentisme com a base sobre la qual desenvolupar el partit⁶⁴⁸. En aquest sentit Andrew Dowling afirma que l'acceptació de la independència dels Països Catalans com a objectiu final vingué de la mà d'un nou lideratge gràcies a l'atracció dels sectors més radicals però no exempt de

⁶⁴⁶ "L'escissió al si d'UPV complica el panorama del nacionalisme valencià", *Hemeroteca diari Avui*, 11 de juny de 1990, pàg.8. Document online a: <https://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=1051528&view=hemeroteca&lang=ca>

⁶⁴⁷ Una dada: Al congrés del 1992 d'ERC solament un 15,5% dels congressistes s'havien afiliat abans del 1987 mentre que un terç dels mateixos ho féu a partir del 1989. Dades extretes de: Joan Bautista CULLA: *Esquerra Republicana de...*, pàg.350.

⁶⁴⁸ Cap dels dos, així com Joan Hortalà, aconseguiren la majoria absoluta necessària en primera volta. De fet en aquesta, fou Hortalà qui aconseguí més vots. En segona ronda, Carod-Rovira, qui havia aconseguit 235 vots (el menys votat: Hortalà 879 i Colom 772), donà el seu recolzament a Àngel Colom que, aquesta vegada sí guanyà amb 929 vots per 886 d'Hortalà. Per saber-ne més: Joan Bautista CULLA: *Esquerra Republicana de...*, pp.333-334

convulsions internes⁶⁴⁹. Molt hagué de veure en aquesta última qüestió l'entrada de nous militants provinents de Terra Lliure, Catalunya Lliure, Maulets, el Front Nacional de Catalunya i de l'Associació per a la Delegació Olímpica Catalana d'entre altres⁶⁵⁰, que aconseguiren pal·liar (i inclús augmentar) les baixes esdevingudes per l'escissió de Joan Hortalà: Esquerra Catalana, la qual en 1992 es presentà conjuntament amb CiU per a un any després, integrar-se dins de Convergència Democràtica de Catalunya⁶⁵¹. Amb l'entrada dels noranta i d'una nova generació de polítics al si d'ERC, el marc nacional dels Països Catalans prenia altre caràcter més formal essent una de les primeres polítiques dutes a terme pel partit la creació i consolidació de delegacions tant a la Catalunya Nord com a les Illes Balears i al País Valencià. El mateix 1992, al seu XVIII Congrés la formació propugnava al seu primer article la unitat territorial i la independència de la Nació Catalana, la qual estava integrada també pel País Valencià, les Illes Balears i la Catalunya Nord. Així es demostrà a la Declaració Ideològica del següent any quan afirmaven que:

“La Nació Catalana ha estat dividida en diferents territoris per imperatius polítics [...] Aquest esquarterament, fruit de més de 300 anys d'opressió per part dels estats espanyol i francès, ha fet que els diferents territoris hagin viscut ignorant-se els uns als altres o, en el pitjor dels casos, ignorant la pròpia identitat [...] Amb l'excepció d'Andorra, que ja gaudeix d'estat propi, l'obtenció de la independència de la Nació Catalana dins l'Europa Unida constitueix un objectiu irrenunciable”⁶⁵².

⁶⁴⁹ Andrew DOWLING: *La reconstrucció nacional de Catalunya, 1939-2012*, Editorial Pasado y Presente, Barcelona:2013, pp.270-271

⁶⁵⁰ Roger BUCH: “De l'esquerra d'alliberament nacional a ERC: Els antecedents extraparlamentaris dels diputats d'ERC dels anys noranta”, a Ramón ALQUÉZAR; Enric MARÍN; Mercè MORALES (coord.): *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d'història (1931-2001)*, Editorial Columna, Barcelona:2001, pàg.189.

⁶⁵¹ Joan Bautista CULLA: *Esquerra Republicana de...*, pàg.339.

⁶⁵² “Declaració ideològica d'Esquerra Republicana de Catalunya – XIX Congrés d'ERC, 18-19 desembre, 1993”, pàg.19. Document online: <https://www.esquerra.cat/arxius/textosbasics/declaracio-ideologica.pdf>

Com afirmava Josep Aixalà, provinent de Catalunya Lliure: “(CiU defensa) la Catalunya petita de les quatre províncies, que és la Catalunya mida Jordi Pujol”⁶⁵³. Si s’analitzen les premisses d’ERC hom pot veure com entraven en contradicció amb la raó de ser del PVN al tenir els republicans una idea evident de construcció dels Països Catalans, exactament el fet que va fer que sorgís la formació valencianista. Esquerra estava reposicionant-se cap a un concepte que no solament afectava Catalunya⁶⁵⁴ i que abandonava els postulats federalistes de la formació, vistos com a passes errades al llarg dels darrers anys⁶⁵⁵. El canvi fou degut a molts factors d’entre els que destaca la demanda de la Crida Nacional, element social vertebrador de l’independentisme al voltant dels Països Catalans, que havia publicat uns anys abans (desembre del 1986) un manifest sol·licitant a ERC que virara cap a posicionaments en defensa de la nació i de l’autodeterminació. Al llistat, personalitats pròximes o integrants de la UPV (Josep Lluís Albinyana, Vicent Ventura, Josep Lluís Blasco), gent del món de la cultura del País Valencià (Matilde Salvador, Gonçal Castelló) i figures que finalment acabarien militant en el PVN com Paca Sevilla (en aquell moment, militant d’UPV, també)⁶⁵⁶.

Però tornant al 1991 cal recordar que la competència entre ERC i la UPV havia causat certs desencontres entre ambdues formacions que no els impedí presentar mocions similars al respecte del dret a l’autodeterminació en un moment en què s’estaven produint les independències dels països del Bàltic respecte l’URSS.

⁶⁵³ “Àngel Colom desafia Jordi Pujol que proclami la independència o que calli”, *Hemeroteca diari El Punt*, 8 de setembre de 1991, pàg.8. Document online a: <https://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=2266586&view=hemeroteca&lang=ca>

⁶⁵⁴ Ja al desembre del 1986 ERC s’hi plantejava el marc nacional dels Països Catalans com a referent més enllà de la reducció de l’acció política al territori català. Més a: “Una necessitat vital: refundar ERC? Article d’opinió de Josep Lluís Carod-Rovira”, *Hemeroteca diari Avui*, 1 de novembre de 1986, pàg. 9. Document online a: <https://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=1008739&view=hemeroteca&lang=ca>

⁶⁵⁵ Josep VALL: “1987. L’any que Esquerra comença a ser independentista”, a: DD.AA: 1987. *L’any de la Crida Nacional a Esquerra Republicana de Catalunya*, Fundació Josep Irla, Barcelona:2012, pàg.7.

⁶⁵⁶ “Crida Nacional a Esquerra Republicana de Catalunya”, *Hemeroteca diari Avui*, 24 de desembre de 1986, pàg.5. Document online a: <https://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=1009812&view=hemeroteca&lang=ca>

Aquest fet demostrava que tot i les discrepàncies ente les dos formacions, les relacions mai es donaren per trencades. Amb qui no es van dur a terme contactes per part del PVN fou amb el Partit Socialista de Mallorca, molt pròxim a la Unitat i que afirmava al febrer del 1990 que “Estem disposats a parlar amb les formacions que assumeixen plantejaments nacionals i d’esquerres [...] Per tant, som propers a ERC i UPV”⁶⁵⁷. L’aparició d’un nou nacionalisme polític valencià més enllà de la Unitat va significar per tant un reposicionament en les relacions entre les formacions de Catalunya i les Illes Balears.

4.4. Les eleccions autonòmiques de 1991. Ni presència ni (molt menys) hegemonia (nacional)

La crisi interna de la UPV s’havia mostrat finalment amb un element objectiu: la davallada d’afiliats i la creació del Partit Valencià Nacionalista. Si fins aleshores la crisi interna (continuada i repetida al llarg de la història del nacionalisme polític valencià) no havia comportat cap conseqüència real més enllà de diferències entre sectors i el debat intern, amb l’arribada de la dècada dels noranta s’accentua fins al punt de l’aparició d’un nou partit polític en un moment en el que l’hegemonia socialista es veia amenaçada per l’ascens del Partit Popular i per diferents casos de corrupció interna a nivell estatal. A més, calia organitzar-se de cara a les eleccions autonòmiques i municipals que van tenir lloc el 26 de maig del 1991. En elles, la Unitat es presentava sota el lema “Ara, la teua esquerra”, ometent el caràcter nacionalista de la formació que una vegada més es veia a la documentació interna però passaven per alt a les conteses electorals. De fet, tot i que el primer punt del seu programa electoral era “La UPV: El valencianisme democràtic”⁶⁵⁸, des del principi es parla del partit des d’una òptica d’esquerres i autoerigint-se com a:

⁶⁵⁷ Francesc MARCO: *Més enllà del Sénia. Partits polítics...*, pàg.186.

⁶⁵⁸ “Programa electoral UPV – maig 1991”, *Arxiu BNV/Caixa 3031, eleccions autonòmiques i municipals*, maig de 1991, pàg.1.

“l’alternativa ecopacifista deslligada de les velles tradicions de la cultura socialista que ara s’han esgotat [...] L’orientació de l’esquerra ecologista, per la qual la UPV va optar des de la seua fundació, apareix avui com la més coherent i productiva de les alternatives existents”⁶⁵⁹.

Ara bé, no deixen de banda la qüestió nacional, tot i que ara pren un caràcter secundari i és mampresa des de la perspectiva de l’alliberament democràtic dels pobles, fent referències en tot moment al desmantellament de l’URSS que es produeix simultàniament el 1991, context en el que situen al País Valencià, afirmant que:

“Una de les novetats de l’actual commoció europea és la força amb la qual les reivindicacions nacionals i els nacionalismes reapareixen [...] el valencianisme democràtic representa alhora l’afirmació nacional del nostre poble i la contribució a una Europa pluralista⁶⁶⁰”.

A partir d’estes descripcions generalistes, es desenvolupa tot un programa referent a les qüestions pròpies de les valencianes i valencians, iniciant el text amb els punts referits al desarmament i l’antimilitarisme, fet significant de quins anaven a ser els punts clau de la campanya electoral i per tant, assenyalant quin era el votant al qual es volia mobilitzar: aquell amb posicionaments d’esquerreres per damunt dels postulats valencianistes. És a dir, la competència electoral passava a ser Esquerra Unida, qui solament quatre anys abans havia estat l’aliat a la coalició electoral. El fet el trobem en què en cap moment es plantegen poder arribar a un electorat pròxim a UV amb un difús progressisme valencianista segurament per la mancança del mateix, optant per fer una campanya esquerrana en la línia de les eleccions anteriors però amb un objectiu clar: competir amb el PSPV-PSOE i sobretot amb EU. I on es trobava el PVN a aquestes eleccions autonòmiques? La formació es presentà a les eleccions municipals de maig del 1991 però, per diferències amb la UPV no s’aconseguí dur a terme una candidatura unitària per a les Corts Valencianes, cosa que provocà que el PVN no es presentés per no dividir el

⁶⁵⁹ *Íbid.*, pp.1-2.

⁶⁶⁰ *Íbid.*, pàg.2.

vot valencianista, com també passà a les eleccions generals de 1993⁶⁶¹. En aquest sentit Carles Mulet, militant de la UPV afirma a l'entrevista que el PVN “no tenia prou entitat com per competir, substituir o danyar seriosament un projecte ja assentat com la UPV”⁶⁶². El 1991 s’oferí per part de la nova formació valencianista la possibilitat de crear conjuntament amb la UPV un Bloc Nacionalista que va obtindre com a resposta segons el Partit Valencià Nacionalista “la prepotència del silenci”⁶⁶³.

A les eleccions autonòmiques del 1991 el PSOE aconseguí de nou la majoria absoluta, revalidant la presidència de Joan Lerma i inclús millorant els resultats del 1987. Segurament aquesta millora fou provocada per la no entrada a les Corts ni del CDS ni de la UPV, que aconseguiren un 3,85 i 3,71% dels vots, respectivament. La desaparició d’ambdues formacions com a grups parlamentaris fou aprofitada també pel PP, que augmenta en sis el seu número de diputats. UV també millorà mínimament els resultats i Esquerra Unida continua amb els mateixos escons que el 1987. El 5% mínim per accedir a la representació a les Corts impedí de nou que la UPV aconseguís diputats per la circumscripció de València, on aconseguiren un 3,91% dels vots, i per Castelló, on tot just es quedaren al límit amb un 4,98% del recolzament. A Alacant els resultats foren més baixos: un 2,85%. A la taula següent es pot veure com la variació respecte les autonòmiques del 1987 entre els blocs esquerra-dreta no havia variat quasi, no obstant, la davallada del CDS, que conservà solament un terç del seu electorat, i l’extraparlamentarisme d’UPV fou aprofitat pel PP i pel PSOE respectivament. Els socialistes, amb solament 28.000 vots més que a les eleccions del 1987, augmentaren en tres diputats. Però a més del 5% com a element que afavorí a les formacions majoritàries, també esdevingué un augment de l’abstenció, passant del 25,5% en 1987 al 30,8%, facilitant així amb la

⁶⁶¹ Natxo ESCANDELL: “Los Países Catalanes como comunidad imaginada: límites y posibilidades en el caso valenciano (1982-1996)” a: *La Historia, lost in translation?, Actas del XIII Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, Cuenca:2017, pp.2865-2876.

⁶⁶² *Entrevista digital amb Carles Mulet feta per l'autor*, Carcaixent - Dènia, 26 d’octubre de 2020.

⁶⁶³ “Ponència política”, *Arxiu BNV/Caixa PVN, 3r Congrés del PVN*, 1997, maig del 1997, pàg.41.

coneguda com Llei d'Hondt, l'augment de representació tant del PP com del PSPV-PSOE.

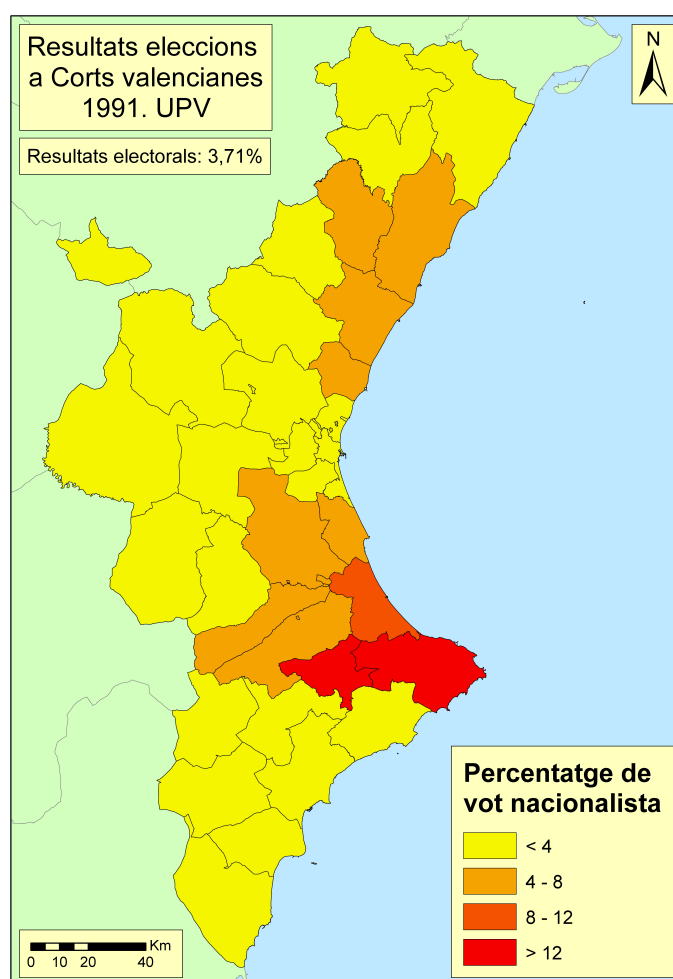
Eleccions autonòmiques 1991	Circ. Castelló	Circ. València	Circ. Alacant	País Valencià
PSPV-PSOE diputats	41,82% 11	42,61% 18	45,12% 16	43,29% 45
PP diputats	35,67% 9	23,50% 10	33,43% 12	28,11% 31
UV diputats	5,26% 1	16,44% 6	1,74% 0	10,47% 7
EUPV diputats	4,85% 1	8,37% 3	7,34% 2	7,61% 6
CDS diputats	4,75% 0	2,50% 0	5,92% 0	3,85% 0
UPV diputats	4,98% 0	3,91% 0	2,85% 0	3,71% 0

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

Si es fa una anàlisi dels resultats de la UPV, hom pot veure com el resultat es positiu si es compara amb les autonòmiques del 1983 o les generals del 1989, però empitjoren respecte les eleccions a les corts valencianes del 1987 per l'absència de representació institucional. Si es deixen de banda aquestes últimes eleccions per tenir el component diferenciat respecte a la resta d'haver participat de les eleccions autonòmiques de la mà d'una coalició (IU-UPV), es pot veure com la comparació amb el 1983 infinitament millor: el 1991 ja a vuit comarques valencianes la UPV superava el 5% dels vots: la Marina Alta (16,57%), el Comtat (12,90%), la Safor (10,10%), la Vall d'Albaida (7,60%), la Ribera Alta (7,40%), la Plana Baixa (6,40%), i la Plana Alta i el Camp de Morvedre (5,40% cadascuna). A més tant a l'Alcalatén (4,90%) com a la Costera (4,60%) el percentatge se situava pròxim al 5%. Per contra, a la zona central del país (l'Horta i la ciutat de València), el recolzament s'assentava entre el 2 i el 3% mentre que a les comarques de l'interior i castellano-parlants, l'assentament de la UPV no arribava a l'1%. Es pot afirmar que el comportament electoral de les comarques fou l'esperat en eixe sentit, obtenint més

recolzament a les zones valencianoparlants. Segons l'informe intern de la UPV referent als resultats electorals:

“Destaca primerament la importància del vot jove. Un 26% dels votants d'UPV són joves que en 1987 eren encara menors d'edat. Quasi un 40% dels joves que han accedit a la majoria d'edat s'han abstingut. La resta majoritàriament han optat per votar al PSOE (un 31%) i les preferències continuen a molta distància amb el PP (9%), UPV (8%), EUPV (7%), LV (3%) i UV (2%)⁶⁶⁴.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

Mapa realitzat per Jordi Benavent.

⁶⁶⁴ “Les eleccions autonòmiques-91 al País Valencià: els partits”, *Arxiu BNV/Caixa 2101, Informe sobre eleccions autonòmiques 1991*, pàg.15.

Conjuntament amb les eleccions autonòmiques hi tingueren lloc les municipals, on per primera vegada el vot d'adscripció no espanyola es presentà dividit en dos partits després de que el PVN com s'ha afirmat, es presentés, aconseguint 10 regidors⁶⁶⁵. La UPV per la seua banda, aconseguí fer-se amb 92 regidors. Aquesta dada cal que s'analitze correctament ja que, si bé a les darreres eleccions municipals la UPV n'havia aconseguit 100, ara es reduïa el seu número però, aquesta vegada, completament en solitari, aconseguint presència a més municipis del país i un diputat provincial per la Marina. No obstant, les eleccions locals no modificaren substancialment el panorama polític valencià: El PP superà al PSOE a la província de Castelló gràcies al recolzament del vot centrista a les seues files⁶⁶⁶) i reduí a València i Alacant el marge amb els socialistes. L'exemple més clar fou la pròpia ciutat de València:

“L'abstenció als barris on tradicionalment l'esquerra era majoritària (10 punts per sota de la mitjana), en districtes amb majoria de centre-dreta (Ciutat Vella, Eixample, Extramurs, Pla del Real), aquesta és clar que ha beneficiat més a la dreta, UV-PP, que ha acudit en bloc a votar, inclinant cap al seu favor el sempre delicat equilibri esquerra-dreta a la ciutat de València, amén de la dispersió del vot d'esquerra (EUPV-UPV-LV)”⁶⁶⁷.

El PVN es presentà en 10 municipis, aconseguint representació a Oliva, amb tres regidors; Almussafes i Altea, amb dos cadascun; i a Benifaió, Ibi i Alginet, amb un representant a cada localitat⁶⁶⁸. A més, es presentaren també a Almassora, Callosa d'en Sarrià, Alcoi i Favara. A excepció d'Almassora, on la UPV sí es presentà i

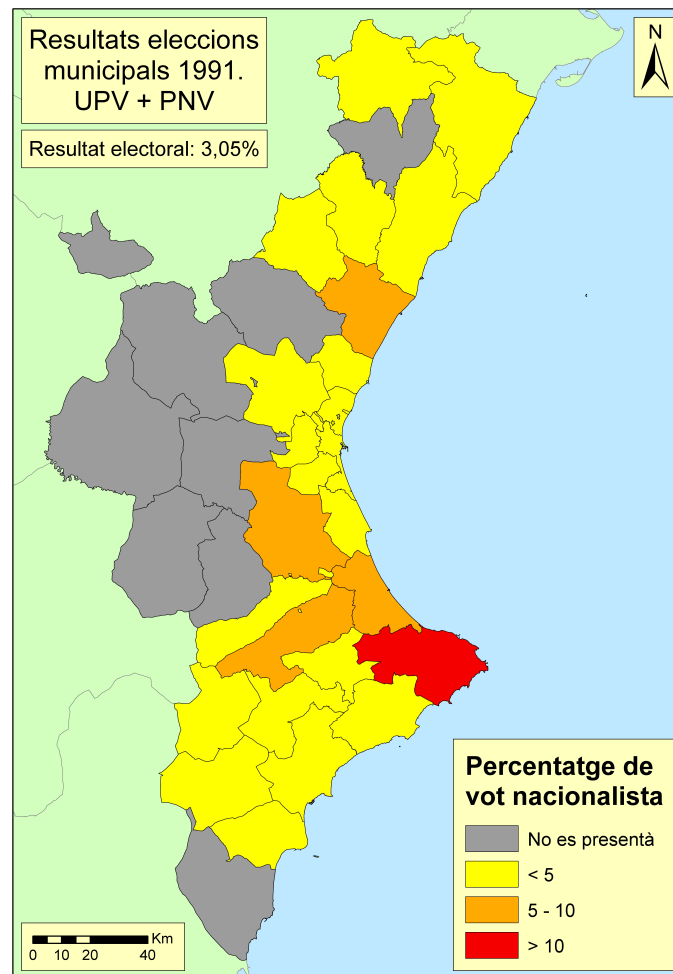
⁶⁶⁵ Cal deixar clar que era la primera vegada a unes eleccions municipals ja que el valencianisme sí s'havia presentat per separat a les eleccions estatals tant del 1977 (UDPV i PSPV) com del 1982 (UPV i EUPV) però no fou fins el 1991 quan ho feu a unes locals.

⁶⁶⁶ En aquest sentit cal tenir present la davallada del CDS, que passà de 395 regidors i un 11,14% de l'electorat valencià a 196 representants municipals i un 4,47% dels vots.

⁶⁶⁷ “Eleccions municipals: Els partits”, *Arxiu BNV/Caixa 2101, Informe sobre eleccions autonòmiques, 1991*, pàg.20.

⁶⁶⁸ A aquestos municipis, el 1987 la UPV aconseguí 8 diputats en total, és a dir, dos menys que al 1991.

aconseguí un regidor, a la resta de localitats la Unitat no es presentà a nivell municipal per no aconseguí fer llista electoral.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana - ARGOS.
Mapa realitzat per Jordi Benavent.

Resultats eleccions municipals 1991 UPV + PVN

	%	Regidors		%	Regidors
Província de València			Província de Castelló		
Racó d'Ademús	-	-	Ports	0,50%/-	0
Serrans	-	-	Baix Maestrat	2,61%/-	1
Camp de Túria	0,86%/-	1	Alt Maestrat	-	-
Camp de Morvedre	3,43%/-	0	Plana Alta	4,92%/-	4
Horta Nord	2,7%/-	3	Alcalatén	3,90%/-	1
València	1,62%/-	0	Alt Millars	-0,38%	-0
Horta Oest	1,22%/-	1	Plana Baixa	6,69%/-	7
Foia de Bunyol	-	-	Alt Palància	-	-
Plana d'Utiel	-	-	Prov. Castelló	4,60% + 0,05%	13 + 0
Horta Sud	0,79%/-	0	Província d'Alacant		
Vall de Confrents	-	-	Alt Vinalopó	0,79%/-	1
Canal de Navarrés	-	-	Alcoià	-1,83%	-1
Ribera Alta	6,26% + 1,09%	17 + 2	Comtat	2,68%/-	2
Ribera Baixa	3,31% + 1,51%	3 + 2	Marina Alta	15,88%/-	30
Costera	1,70%/-	0	Marina Baixa	2,62% + 1,80%	1 + 2
Vall d'Albaida	5,42%/-	5	Alacantí	0,91%/-	1
Safor	7,12% + 2,12%	13 + 3	Vinalopó Mitjà	1,60%/-	1
Prov. València	2,63% + 0,32%	43 + 7	Baix Vinalopó	1,01%/-	0
TOTAL PAÍS VALENCIÀ			Baix Segura	-	-
2,77% + 0,28%			Prov. Alacant	2,29% + 0,30%	36 + 3
92 + 10					

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

La mateixa Unitat del Poble Valencià donava els resultats de les autonòmiques i locals com a insuficients. “Inferiors al que esperàvem”, com afirmaven a la documentació d'arxiu analitzada⁶⁶⁹ i que significà una nova situació

⁶⁶⁹ “75.000 valencians i valencianes han votat Unitat del Poble Valencià”, *Arxiu BNV/Caixa 2101, Informe sobre eleccions autonòmiques, 1991, sense datar, pàg.23.*

en la que es perdia la presència institucional a nivell autonòmic i per tant, presència pública i als mitjans de comunicació que, com afirmà Pere Mayor, “tant contribueixen a crear estats d’opinió”⁶⁷⁰. Aquesta nova situació d’apertura del partit (els resultats electorals demostren més assentament a les comarques centrals i a la zona costera del nord del país) havia de conviure amb els obstacles resultants de les eleccions, que impedièn el desenvolupament de la consciència nacionalista al País Valencià i que caldria, com afirmen als documents, treballar al següent congrés ordinari conjuntament amb una estratègia a seguir al període 1991-1995. Aquesta hauria de basar-se, segons el Secretari General de la UPV, Pere Mayor en:

“Un enfortiment i augment de l’organització; increment de la nostra projecció social, a partir de la política que ens és possible fer, ateses les circumstàncies ja esmentades; millora de la nostra proposta política, pensant en la majoria del país i ajustant el missatge a demandes també generals. I les tres línies d’actuació em semblen indestruïbles, unides en la pràctica, només separades per una qüestió de mètode”⁶⁷¹

Per la seua banda, el PVN premonitòriament reclamava l’articulació d’un nacionalisme interclassista i purament valencià. Hom pot veure a les bases del PVN com aquest no es decantava per una teorització fusteriana netament esquerrana, volent erigir-se com l’espai d’unió i enfront de tot el valencianisme, no solament polític sinó també de caràcter cívic i cultural⁶⁷². En eixe intent d’unió, ja des de la pròpia creació del nou partit s’articularen les bases per poder crear una plataforma conjunta amb la UPV que finalment resultà fracassada. Com afirma la primera presidenta del Partit Valencià Nacionalista, Pepa Chesa,

⁶⁷⁰ “Assemblea de País, Dènia, 29 de juny de 1991 – Proposta de línies d’actuació”, *Arxiu BNV/Caixa 2101, Assemblea de País 1986-1989*, 29 de juny de 1991 pàg.2.

⁶⁷¹ *Íbid.*, pp.3-4.

⁶⁷² “Informe de la Comissió Executiva. 1er Congrés Nacional del PVN”, *Arxiu BNV/Caixa PVN 1r Congrés del PVN*, abril 1992, sense datar, pàg.2.

“Vàrem tenir una reunió amb una representació de la direcció d’UPV a Sueca. I va quedar clar per part dels dirigents d’UPV que no estaven d’acord amb la proposta de Bloc”⁶⁷³.

Vicent Flor deixava clara la intenció del nou partit valencianista:

“Estimem necessària la creació d’una plataforma, més o menys estable, d’entitats cíviqes, culturals i polítiques del nacionalisme valencià, que puga actuar com un bloc valencianista plural, però amb una major coherència en la seua visió, al voltant de la reivindicació de la sobirania del Poble Valencià”⁶⁷⁴

A inicis dels anys noranta la discussió intel·lectual i acadèmica sobre el fusterianisme i la qüestió nacional dels valencians assaltava l’esfera política, impregnant de debats i discussions (primer internes; després entre partits) les diferents ofertes polítiques. El PVN es decantà cap al valencianisme estricte de la mà de Rafa Castelló, encarregat de la ponència ideològica al 1r Congrés del PVN. Per contra, la UPV es posicionà al costat de les teories al voltant dels Països Catalans com a espai on desenvolupar-se com a nació, tal com es desprenia de la documentació interna. Després de fer una crítica als que suposadament tenen una afiliació valencianista però que militen a partits espanyolistes (destacant i posant com a exemple el PSPV-PSOE), els autors del document afirmaven que gràcies a la UPV “s’ha aconseguit generar un estat de debat que almenys fa que es perda la por a temes que algú pot considerar tabú”⁶⁷⁵. Cal assenyalar que aquesta afirmació que es feia per part del partit no es corresponia amb la realitat: l’adscripció nacional de les i els valencians estava claríssima. Segons l’estudi del Centre d’Investigacions Sociològiques dirigit per Manuel García Ferrando, Eduardo López-Aranguren i Miguel Beltrán, al País Valencià se superava la mitjana estatal del percentatge de la gent que s’autoidentificava com a “Solament espanyol”: mentre que la mitjana estatal era d’un 18%, el País Valencià se situava sis punts per damunt de la mitjana

⁶⁷³ *Entrevista amb Pepa Chesa*, 1 de juliol de 2020.

⁶⁷⁴ FLOR, Vicent: “Breu anàlisi dels valencianismes...”, pàg.68.

⁶⁷⁵ “Algunes notes sobre el dret a l’autodeterminació”, *Arxiu BNV/Caixa 2302*, sense datar, pàg.5.

amb un 24%⁶⁷⁶. I a l'inrevés, el percentatge de població que s'identificava més amb la regió que no pas Espanya, queia per sota de la mitjana en vuit punts, sent aquesta d'un 15% i al País Valencià d'un 7%. El percentatge d'aquelles i aquells que es reconeixien "Solament de la regió" era d'un 4%, similar al 5% de l'estat. Aquestos resultats del CIS demostraven que el País Valencià quedava encara lluny dels percentatges que es donaven als territoris amb una dualitat identitària, que es pot subdividir en diferents casos: en un primer ordre trobaríem tant a Catalunya com al País Basc i, sorprenentment, a les Illes Canàries. Els tres casos tenen un filia al territori superior a la resta, sent Catalunya amb un 45% i les altres dos amb un 41% els màxims exponents. En segon lloc, Astúries i Galícia, amb un 28% i 24% respectivament d'adscripció o bé a la regió o bé més a la regió que a l'estat. En una tercera escala trobaríem paràmetres similars als donats al País Valencià, però lleugerament superiors: són els casos de les Illes Balears (17%⁶⁷⁷), Aragó (17%) i Extremadura (16%). Per últim trobaríem els territoris amb nivells iguals o inferiors als valencians, situat com s'ha dit en l'11%: La Rioja (10%), Castella la Manxa o Murcia (ambdues comunitats en el 7%). Cas a banda meresqué Navarra on la triple identificació quedava palesa en l'adscripció espanyola (28%), navarresa (23%), basca (9%) o variants d'aquestes: basco-navarresa (29%) o navarresa-espanyola (6%)⁶⁷⁸.

S'ha de mencionar que des de la darrera conferència de la Unitat, celebrada el 1990, s'havien dut a terme diferents canvis de caràcter internacional (no tant a nivell estatal o valencià, on la dreta primer i el PSOE després continuaven al poder des de la Transició), d'entre els que destacava l'eclosió de moviments nacionalistes arreu de l'Europa de l'est i, en general, de l'antiga URSS, ara desmembrada i

⁶⁷⁶ A aquest percentatge caldria sumar-li el 8% de la població que afirma sentir-se "Més espanyol que no pas la de la regió". Miguel BELTRÁN, Manuel GARCÍA FERRANDO, Eduardo LÓPEZ-ARANGUREN: *La conciencia nacional...*, pàg.16

⁶⁷⁷ En aquest sentit destacar que l'adscripció "Solament de la regió" és nul·la, sent el total "Més de la regió que espanyol".

⁶⁷⁸ Cal assenyalar que de les tres era el País Basc el territori que més adscripció tenia "Solament a la regió" amb un 20% (Catalunya: 14%; Canàries 12%). Dades extretes de Miguel BELTRÁN, Manuel GARCÍA FERRANDO, Eduardo LÓPEZ-ARANGUREN: *La conciencia nacional...*, pàg.16

desapareguda. Aquest i altres fets posaven de rellevància la necessitat per a la UPV de recordar que el País Valencià mantenia el seu dret a l'autodeterminació i que per tant, així calia declarar-ho. Si la pedra angular sobre la qual es recolzava tota teorització política l'any 1990 era l'esquerrantisme, tal com es demostrava a l'informe de Pere Mayor quan es referia a l'anterior Conferència afirmant que "cal partir de refermar com a trets d'UPV, quant a la seua definició ideològica-política, el seu enquadrament en el camp de l'esquerra"⁶⁷⁹. No obstant ja dos anys abans d'aquesta cinquena conferència, l'informe assegurava també que s'han de renovar les propostes i que "la UPV va nàixer i existeix perquè vol un País Valencià sobirà plenament, i aquest objectiu és irrenunciable"⁶⁸⁰. En aquest sentit argumentava també Andreu Banyuls dies abans de la Conferència de la Unitat del 1992 la seua proposta: bastir una UPV que arribe al ciutadà normal: "No són temps ja de grans definicions ideològiques, ni de resituacions en l'espectre polític a l'esquerra o a la dreta de ningú"⁶⁸¹. Banyuls, que pertanyia a la plataforma de debat "Compromís de Sueca", fou l'encarregat de presentar les conclusions de la ponència política del 5é Congrés de la UPV, redactades sota 10 punts d'entre els que destacava l'afirmació del dret a l'autodeterminació del poble valencià i la defensa de la plena sobirania. Es defensava "la unitat de la llengua que es parla al Principat, a les Illes i al País Valencià, així com la realitat d'una història i una cultura que ens és comuna"⁶⁸². Semblava doncs que la Unitat es replantejava els posicionaments i tornava a focalitzar el seu discurs en la qüestió nacional de les i els valencians i amb Europa com a teló de fons:

"Hem de ser capaços d'engegar un projecte nacionalista que, tot i desemmascarant l'opressió nacional, plantege clarament no només la

⁶⁷⁹ "Informe del secretari general, Pere Mayor al 5é Congrés" *Arxiu BNV/Caixa 1051, 5é Congrés, 30-31 de maig, 1992, 30 de maig de 1992, pàg.8.*

⁶⁸⁰ *Íbid.*, pàg.8.

⁶⁸¹ "UPV i la societat civil valenciana - Andreu Banyuls, article d'opinió", *Arxiu BNV/Caixa 1051, 5é Congrés, 30-31 de maig, 1992, sense datar, pàg.1.*

⁶⁸² "Conclusions ponència política Vé Congrés UPV - Compromís de Sueca, Plataforma de debat per al 5é Congrés d'UPV", *Arxiu BNV/Caixa 1052, 5é Congrés 1992, 31 de maig de 1992, pàg1.*

caducitat dels vells estats-nació sinó a més a més el seu efecte de fre respecte a la construcció d'Europa [...] No es tracta de calcar els models dels actuals estats i aplicar-lo a la nostra realitat, l'exigència de recuperar la sobirania, cal integrar-la amb les exigències que es deriven de la igualtat social, de l'ecopacifisme, de la democràcia de base, de la solidaritat internacional”⁶⁸³.

La UPV no es quedava ací: tot seguit afirmaven el concepte d'autodeterminació nacional per, en última instància, assumir també el d'independència nacional:

“L'autodeterminació és un dret irrenunciable de tota nació. En aquest sentit, cal recordar que el País Valencià, marc d'actuació política d'UPV, forma part d'un conjunt nacional més extens, els Països Catalans, encara que tinga trets característics propis dins d'aquest conjunt”⁶⁸⁴

La referència als trets característics es donà en un moment en el que ERC es trobava immersa en un debat intern sobre si dur a terme un assentament de la formació a la resta dels Països Catalans (idea defensada pel seu secretari general, Àngel Colom) o si per contra, es dedicaven a donar recolzament a les formacions ja establertes als territoris (posicionament de Josep Lluís Carod-Rovira)⁶⁸⁵. Òbviament tant el PSM com la UPV defensaven aquesta última opció per evitar així un enfrontament polític entre les seues formacions i Esquerra. Com afirmava el secretari general del Partit Socialista de Mallorca Mateu Morro, calia respectar l'àmbit territorial de cada força política”⁶⁸⁶. Pere Mayor, secretari general de la UPV seguia també la mateixa línia a l'afirmar que calia augmentar el nacionalisme a cadascun dels tres territoris, però que calia que l'actuació política fora “a les Illes del

⁶⁸³ “Ponències, Esmenes, Propostes de Resolució i Reglament Intern – 5é Congrés Unitat del Poble Valencià, 30 i 31 de maig 1992” *Arxiu BNV/Caixa 1051, 5é Congrés 1992*, 30 de maig de 1992, pp.8-9

⁶⁸⁴ *Íbid.*, pàg.9.

⁶⁸⁵ Joan Bautista CULLA: *Esquerra Republicana de...*, pàg.332.

⁶⁸⁶ “L'esquerra nacionalista als Països Catalans”, *Setmanari El Temps*, 12 de febrer de 1990, núm.295, pàg.16.

PSM, d'ERC a Catalunya i d'UPV al País Valencià"⁶⁸⁷. Però no era la visió majoritària a Esquerra, la qual havia signat amb Catalunya Lliure a canvi de la seua entrada en la formació republicana, estendre la formació fora de Catalunya i apostar programàticament per la independència⁶⁸⁸, decisió que semblà donar els seus resultats a les eleccions al Parlament de Catalunya al passar de 6 a 11 diputats. Aquest fet, malgrat els enfrontaments entre la Unitat del Poble Valencià i Esquerra Republicana de Catalunya que s'hi venien donant des d'aproximadament el 1987, va fer que la formació valenciana féra públic el seu desig de concòrrer conjuntament amb ERC i el PSM a les eleccions europees del 1994⁶⁸⁹. Si la UPV va veure en els resultats dels republicans un punt de sortida cap a un treball conjunt sempre de tall federatiu i no d'assentament de la formació catalana al País Valencià, aquesta visió no era compartida per Esquerra, la qual constituí ERC-PV solament un mes després de les eleccions catalanes amb Valerià Miralles com a president, sent així un element desestabilitzador de la UPV per competir per un electorat similar.

4.5. Conclusions

Entre els anys 1987 i 1991 la UPV va haver de fer front a moltes problemàtiques internes tot i la seua presència institucional a les Corts Valencianes. Però, a què fou degut el canvi des de posicionaments més pròxims a l'esquerra cap a una prioritització de la qüestió nacional de les i els valencians? Si bé en el 1987 la UPV es presentava a les eleccions autonòmiques de la mà d'IU i amb una clara postura esquerrana, prioritzant el discurs pacifista i antinuclear, i així ho continuà fent al llarg d'aquella legislatura tant a nivell de política pública com de treball intern, cinc anys després i una crisi interna que acabà exemplificant-se amb la sortida d'una part de la militància per conformar una nova plataforma política, la

⁶⁸⁷ "L'esquerra nacional", *Setmanari El Temps*, 23 de desembre de 1991, núm.391, pp.20-21.

⁶⁸⁸ Joan Bautista CULLA: *Esquerra Republicana de...*, pàg.347.

⁶⁸⁹ "Els altres escenaris: Madrid i Països Catalans", *Setmanari El Temps*, 30 de març de 1992, núm.406, pàg.11.

Unitat tornava als seus orígens nacionals, tot i que no oblidant el marc progressista i esquerrà en el que es movia en tot moment. Amb la caiguda de l'URSS i la independència aconseguida pels pobles que la composaven, es va produir un canvi a la situació internacional. Aquesta nova realitat va tenir moltes repercussions des d'aleshores però el cert és que dit procés de desmembrament soviètic llançà al món un missatge encoratjador de llibertats, creant noves il·lusions i expectatives no solament al cas valencià. I més pròxim en el temps, i seguint les línies iniciades a altres indrets europeus, el resultat de les últimes eleccions a Catalunya confirmaren d'alguna manera que alguna cosa estava canviant en la consciència dels ciutadans a l'estat espanyol respecte del recolzament als partits nacionalistes o, almenys, aquesta era la visió que es tenia al si de la Unitat⁶⁹⁰. Una visió que es pot confirmar com a errònia si s'analitzen els resultats electorals i l'assentament de les forces nacionalistes al País Valencià i es compara amb altres territoris com Catalunya (març del 1992) o el País Basc (octubre del 1990). O fins i tot amb Galícia: mentre que al País Valencià el nacionalisme polític valencià solament havia tingut presència de la mà d'una coalició amb IU la legislatura anterior i tenia un centenar de regidors repartits pel territori, el nacionalisme català representava el 60% de l'hemicicle autonòmic⁶⁹¹, el basc el 75%⁶⁹² i el gallec un 12%⁶⁹³. Inclús el nacionalisme balear o canari tenien més assentament entre la societat que no pas

⁶⁹⁰ "Ponències, Esmenes, Propostes...", pàg.12.

⁶⁹¹ Dit percentatge és la suma dels diputats de Convergència i Unió (70: 54 de CDC i 16 d'UDC) i d'Esquerra Republicana de Catalunya (11). L'espanyolisme (federal o no) representava l'altre 40% (PSC amb 40 diputats i Iniciativa per Catalunya i el Partit Popular amb 7 diputats cadascun).

⁶⁹² De 75 diputats a la càmera vasca sorgida després de les eleccions autonòmiques del 1990, 50 eren de tall nacionalista o independentista de la mà del PNB (22), Herri Batasuna (13), Eusko Alkartasuna (9) i Euskadiko Ezkerra (6). Els 25 diputats espanyolistes provenien del PSE (16), el Partit Popular (6) i Unidad Alavesa (3).

⁶⁹³ De la mà dels cinc diputats del BNG, els dos del PSG-EG i els dos de Coalición Galega: els altres 66 diputats eren del PP (38) i del PSdG-PSOE (28).

el valencià, que se situava en les coordenades de l'aragonisme progressista de la Chunta⁶⁹⁴.

La legislatura 1987 – 1991 havia deixat un panorama ben diferent del que s'intuïa a l'inici ja que, si bé s'havia aconseguit representació a les Corts Valencianes mitjançant una coalició amb IU i s'havia augmentat el número de regidors, assentant la UPV a les latituds municipals de les comarques centrals del país, la realitat és que per primera vegada la discussió interna havia acabat en una escissió política i un viratge del partit cap a postures més esquerranes i en defensa d'un fusterianisme previ sense cap de les reformulacions que s'estaven produint a finals dels anys vuitanta intentant fer-se així amb el votant desencantat de les polítiques socialistes tant a nivell estatal com de país. No obstant, aquesta estratègia no va donar els fruits esperats, tal com es desprèn de la documentació analitzada, cosa que provocà a les diferents conferències realitzades al llarg d'estos anys, canvis i bandades ideològiques que aniran reposicionant-se al llarg de la dècada dels noranta en part per la pressió que tant el PVN com la literatura que envoltava la qüestió nacional dels valencians van dur a terme en un moment de canvis internacionals i, al mateix temps, de canvis tant a nivell estatal com autonòmic. La reformulació de les tesis de la UPV era necessària en el canvi de dècada pels propis processos que s'estaven gestant, amb un ascens de la dreta, l'inici de la crisi del socialisme espanyol (i valencià) i un regionalisme consolidat i contra el qual poca marge d'actuació es tenia pel seu assentament social, sobretot a la ciutat de València i entre els mitjans de comunicació.

⁶⁹⁴ A les eleccions autonòmiques aragoneses del 1991, la ChA aconseguí un insuficient 2,33% dels vots i cap representant parlamentari.

CAPÍTOL 5. DEL TRENCAMENT PREVI A L'UNIÓ POSTERIOR: CAP AL VALENCIANISME DE RECONCILIACIÓ (1991-1994)

El canvi de dècada comportà també canvis al si de la formació majoritària del nacionalisme polític valencià. Si bé el període 1987-1991 havia comportat una esquerranització primer, exemplificada amb el pacte amb IU el 1987, amb el temps es retornà al camí del nacionalisme per desmarcar-se d'una esquerra copada tant per la pròpia IU-PV com sobretot pel PSPV-PSOE, hegemònic al País Valencià i amb un control total i absolut de l'administració a tots els seus nivells. A més, el bany de valencianisme al qual se sotmeté Esquerra Unida amb el temps, inclús amb la valencianització del nom, així com els elements de cert nacionalisme (més bé cultural que no polític) al PSPV tancaven les portes a una tercera força en el marc de l'eix esquerra - dreta. La UPV per tant no tenia altra opció que desmarcar-se i iniciar un camí cap al valencianisme, i més en un moment en el que el PVN, més que la confrontació, buscava la reconciliació amb l'entorn de la Unitat. Però quins foren els moviments interns a la UPV amb l'entrada als anys noranta?

La volatilitat de les bases ideològiques no era tal si assumim que des dels inicis la UPV va tenir clara la seua adscripció: l'esquerra nacionalista i rupturista al País Valencià. Ara bé, l'element definitori de la formació anava modul·lant segons el context, cosa que sí marcava l'acció i reacció de la Unitat. El que no estava tampoc ben definit era el marc nacional: si en un principi aspiraven a l'autodeterminació i a la unió política amb la resta de territoris de parla catalana, certament amb els anys aquest postulat anà caiguent en desús fins pràcticament desaparèixer. És amb l'arribada dels anys noranta quan definitivament s'abandona el marc dels Països Catalans com a horitzó polític. Així ho demostren les diferents aparicions públiques de la formació que si bé no acaben de deslligar-se del seu passat, sí cada vegada que més arraconat, focalitzant el discurs al País Valencià. A nivell intern fou altra qüestió: el marc pancatalanista no s'oblidava del tot.

Calia un canvi a les accions de la UPV per superar l'ostracisme. D'ací que els noranta propiciaren més contactes amb altres formacions: des de partits valencianistes pròxims al nacionalisme "tricolor" com ENV fins a altres com

Esquerra Republicana de Catalunya, que iniciava ara el seu assentament al País Valencià. Però sense cap mena de dubte, la relació que acabà fructificant fou amb Convergència i Unió, amb la qual es pactà una coalició electoral per a les eleccions europees del 1994. Entre mig i com s'havia donat des dels inicis de la formació terciarista, negociacions, pactes de no-agressió i diferents enteses amb el PVN, exemple més important del valencianisme de reconciliació i que des d'un posicionament enfrontat a la UPV però sense sobrepassar mai la discussió dialectal ni la crítica, arribà a un pacte electoral amb la formació, primer pas cap a la unitat del valencianisme polític després d'uns anys de divisió pel marc nacional.

5.1. El marc polític del 1992 com element definitori. El 5é Congrés de la UPV

El 30 i 31 de maig del 1992 va tenir lloc a València el 5é Congrés de la UPV, en el qual s'intentà redirigir la UPV cap a un nou model ideològic en el qual la nació tornaria a ser l'eix sobre el qual vertebrar la formació. Molts factors podrien explicar aquest canvi de paradigma. A escala global, hom pot trobar un canvi a nivell mundial el qual esdevenia amb el final de la Guerra Freda i la caiguda dels sistemes soviètics, que va traure a la llum la qüestió de les nacions sense estat sota el poder de l'URSS, plantejant un problema per a l'esquerra europea en relació al dret a l'autodeterminació dels pobles. Cal tenir present que en qüestió de dos anys escassos s'havia assistit al procés d'independència dels països bàltics, al conflicte bèl·lic en què desembocà la desintegració de l'estat de Iugoslàvia i, sobretot, a la dissolució del PCUS i de la mateixa Unió Soviètica⁶⁹⁵. A nivell estatal, l'esquerra continuava "estant copada" per Esquerra Unida i sobretot pel PSOE que a més, al País Valencià, havien ofert una imatge de cert valencianisme, encara que molt lluny de nacionalisme i del que ofería la UPV. Aquest repartiment de l'eix esquerrà feia que per pragmatisme la Unitat hagués de revisar els seus posicionaments. No tenien cabuda a l'esquerra. En un tercer escaló, trobaríem els factors interns de la pròpia formació nacionalista, que a nivell ideològic intentava crear una identitat

⁶⁹⁵ "Ponències i esmenes del 5é Congrés UPV, maig 1992", *Arxiu BNV/Caixa 000 UPV*, 30 i 31 de maig de 1992, pàg. 2.

que fins aleshores s'havia vist fallida. I no es tractava d'una entesa pancatalanista a l'estil dels inicis de la UPV o del model fusterià sinó més bé, d'una reformulació d'aquest últim cap a posicionaments en els què el País Valencià era l'epicentre sense obviar el marc nacional de referència: els Països Catalans. No obstant, el discurs començava a girar més clarament entorn al territori valencià. És a dir, els anys 1991 i 1992 van ser els de l'inici d'un nou camí: no de la tercera via, però sí d'una aproximació cap a aquesta que més tard s'acabaria per concloure. Per últim, altre tema a tenir en compte fou l'aparició del PVN com a partit polític, que acotà els marges de maniobra de la Unitat al servir com a contrapès dins del nacionalisme polític valencià. I encara que amb menys repercussió, l'assentament d'Esquerra Republicana de Catalunya al País Valencià estrenyia també la UPV. Tot plegat feia que la Unitat del Poble Valencià hagués de modificar-se bé per convicció, bé per pressió. Els anys noranta foren doncs un punt i apart en la formació, virant clarament i diferenciant-se de la Unitat dels anys vuitanta.

El discurs de Pere Mayor al 5é Congrés de la UPV començava fent un repàs de les polítiques prèvies al 1992. En aquest breu resum explicat a la militància, Mayor recorda que inclús després del pacte amb Izquierda Unida el 1987 per a les eleccions autonòmiques i de la sortida dels dos diputats nacionalistes del grup conjunt, tot provocant l'escissió del partit i la creació d'una nova formació de tall valencianista i centrista com fou el PVN, s'establiren negociacions per repetir la coalició de cara a les autonòmiques del 1991, aprovant-se dita proposta pel Consell Polític el 14 de juny:

“El 20 de juny es va entregar la proposta a EU, que la va rebre amb una certa sorpresa i que, com veuríem després, no estava disposada a acceptar-la [...] Ara resultaria pràcticament impossible repetir-la. Per aquells temps es van donar de baixa setanta-quatre militants d'UPV de l'Assemblea d'Almussafes”⁶⁹⁶

Després d'estes paraules en les que la proximitat quedava palesa enter ambdues formacions, Mayor intenta desmarcar-se de la formació esquerrana argumentant que:

⁶⁹⁶ “Acta 5é Congrés de la UPV, 30 i 31 de maig, 1992”, *Arxiu BNV/Caixa 1052, 5é Congrés UPV, 30 i 31 de maig de 1992, pàg.2.*

“El seu futur està en mans del PCE. I ja veieu quina dinàmica de progressiva secessió traumàtica s’hi està creant, precisament per aquells motius que ens han impedit, abans, arribar a acords estables amb ells. Ja fa temps que ho hem dit. Està clar que el seu i el nostre són projectes distints”⁶⁹⁷.

Aleshores, si tan diferents eren els projectes, els programes i les finalitats últimes en matèria nacional, per què es buscà una nova coalició amb la formació? Les paraules del secretari general de la Unitat a l’inici del 5é congrés deixaven palesa la situació interna, on no quedava definida cap línia a seguir, així com la deriva ideològica de la UPV, que pegava bandades des de la seua pròpia creació entre l’esquerra i el nacionalisme. Tant és així que les paraules de Pere Mayor són rebatudes per Vicent Àlvarez, qui sense fer una crítica excessiva, marcava els punts en els quals s’havia fallat a nivell organitzatiu⁶⁹⁸. Recordà que Pere Mayor parlava d’espai nacionalista i d’esquerra alternativa, afirmant que no s’havia treballat en eixe sentit. A més, Àlvarez exemplificava la mancança de pluralitat en el Butlletí de la Unitat, la publicació del partit en format de revista per difondre les activitats, ideari i actualitat de la UPV. Segons Vicent Àlvarez, calia més debat i participació interna per avançar en l’arrelament al País Valencià⁶⁹⁹. Calia doncs una major vinculació amb els moviments socials, qüestió a la que Mayor no havia fet referència, i també recolzar a Enric Morera, representant del partit a la coalició Esquerra dels Pobles a Europa per a després afirmar que: “Cal major esforç per integrar les distintes sensibilitats del partit. La gent de l’Assemblea d’Almussafes se n’anà, i alguns militants de Castelló també (cal evitar-ho)”⁷⁰⁰. Per últim i com es veu a les actes del congrés de 1992, fa una definició del que anomena “Esquerra crítica valencianista” sobre com creu que ideològicament havia de ser el partit i diu que ell

⁶⁹⁷ “Informe del secretari general Pere Mayor, maig 1992”, *Axiu BNV/Caixa 1051, 5é Congrés 1992*, 30 i 31 de maig de 1992, pàg.6.

⁶⁹⁸ En aquest sentit va també Xavier Hervàs durant el seu torn de paraula, criticant el plantejament de la campanya autonòmica del 1991 per no estar ben enfocada a les grans ciutats: “Acta 5é Congrés de la UPV...”, pàg.3.

⁶⁹⁹ *Íbid.*, pàg.3.

⁷⁰⁰ *Íbid.*, pàg.3.

i altres militants (sense afirmar quins) se situen en eixa tessitura. Argumentava que no és suficient llegir i votar un informe en qüestió, deixant clar que al congrés “Es va a debatre obertament i sense intencionalitats ocultes [...] S’ha fet un canvi important, però segueixen havent-hi deficiències”⁷⁰¹. Com afirmava també Xavier Hervàs: “Cal intentar corregir el missatge per a tornar al Parlament”⁷⁰².

No obstant, la votació de l’informe va ser clara: 164 vots a favor, 6 abstencions i solament un vot en contra⁷⁰³, passant a la qüestió important d’aquest 5é congrés: la ponència política. Aquesta quedava emmarcada dins de les resolucions aprovades pel Consell Polític al febrer del 1992 en les que s’afirmava que calia reformar tant la Constitució espanyola com l’Estatut d’autonomia del País Valencià. El primer, en un sentit molt específic: incloure el dret a l’autodeterminació dels pobles⁷⁰⁴, tema el qual lliguen a la modificació de l’article 145, el qual sent reformat, permetria una possible unió política entre els territoris de parla catalana:

“(Cal una reforma en profunditat de) l’art. 145, que prohibeix la federació de comunitats autònomes. El principi d’autodeterminació comporta la llibertat per a les relacions entre els diferents pobles de l’Estat, sense interferències de les Corts Generals i d’altres organismes del poder central”⁷⁰⁵

S’ha de tenir present que tant aquesta demanda d’autodeterminació com les reformes constitucionals i estatutàries no es van donar ara pel canvi de posicionament de la UPV ja que si s’analitza la documentació dels anys vuitanta, hom pot trobar-se amb aquestes demandes d’una manera clara i recurrent, inclús ja fetes per les diferents opcions polítiques que acabaren confluint en la Unitat. Ara bé, mesos abans al congrés, la UPV es desmarcà de la convocatòria de la manifestació del 9 d’octubre, on la formació nacionalista no acudí, sent objecte de

⁷⁰¹ *Íbid.*, pàg.3.

⁷⁰² *Íbid.*, pàg.4.

⁷⁰³ *Íbid.*, pàg.6

⁷⁰⁴ “La reforma de l’Estatut. Cap a la plena sobirania valenciana”, *Arxiu BNV/Caixa 2304*, *Consell Polític*, febrer de 1992, pàg.2.

⁷⁰⁵ *Íbid.*, pàg.2.

crítiques tant externes com internes, sobretot de la mà de Vicent Àlvarez, qui explicà que “la gente nacionalista no va a entender la actitud de la dirección de UPV”⁷⁰⁶. La novetat en 1992 és la que se’n deriva de l’article 148.2 de la Constitució, que permet la reforma estatutària ampliant les competències:

“(Després) d’haver transcorregut cinc anys i mitjançant la reforma dels seus estatuts, les Comunitats Autònomes podran ampliar successivament les seues competències dins el marc establert per l’art. 149”⁷⁰⁷.

La petició de reformar l’Estatut d’Autonomia era també històrica des del seu inici el 1982 i feien referència a les qüestions identitàries: nom, bandera i llengua. A més ara se sumaven altres reclames relacionades no solament amb la també clàssica demanda de suprimir l’exigència del 5% dels vots emesos a tot el País per obtenir representació a les Corts Valencianes per reduir-la al 3% de cada circumscripció electoral d’acord amb el règim general, sinó també la modificació a favor de que el President pogués dissoldre les Corts davant de qualsevol situació d’ingovernabilitat⁷⁰⁸. En aquest sentit argumentava Pere Mayor durant l’acte del partit del 9 d’octubre de 1991, afirmant que l’estatut no compensava el passat ni garantia un futur digne i criticava tant al PSOE com el PP i UV per la seua hipocresia al reconèixer el dret a l’autodeterminació de les repúbliques bàltiques però no als territoris de l’estat espanyol⁷⁰⁹. Quedava clar doncs que amb aquestes propostes no s’intentava configurar un règim autonòmic que satisfera totes les aspiracions nacionals del País Valencià, que simplement feien un pas endavant per tal d’aprofundir en l’autonomia, així com institucionalitzar el país i, com anomenaven, “Anar creant condicions per a la consecució de la plena sobirania nacional”⁷¹⁰. Una

⁷⁰⁶ “Vicent Alvarez critica la ausencia de UPV en la marcha unitaria por la autodeterminación”, *Documentació cedida per Vicent Àlvarez*, diari Levante, 10 d’octubre de 1991, pàg.26.

⁷⁰⁷ “La reforma de l’Estatut...”, pàg.3.

⁷⁰⁸ *Íbid.*, pàg.4.

⁷⁰⁹ “Mayor (UPV): El Estatuto no nos garantiza un futuro digno como pueblo”, *Documentació cedida per Vicent Àlvarez*, diari Levante, 10 d’octubre de 1991, pàg.26.

⁷¹⁰ “La reforma de l’Estatut...”, pàg.6.

sobirania nacional que es preveia en clau valenciana i la qual tenia dos vessants per a l'estudi i anàlisi diferenciades, tot i que relacionades entre si. Per una banda, la unitat nacional i política i d'altra, la qüestió de la independència. La Unitat, des del 1982 que es conformà com a coalició i a partir del 1984 amb corpus propi, havia reconegut i defensat un marc nacional per a tots els Països Catalans, fent bandera d'aquest fusterianisme als seus inicis. La realitat assenyalava que dit imaginari es basava en una unitat lingüística que mai es posà en dubte i, com afirmà Josep Lluís Blasco, per una:

“Comuna història cultural i política (des de la reconquesta fins a les guerres contra els Borbons a primeries del segle XVIII) i econòmica (lligams econòmics industrials agrícoles comercials)”⁷¹¹.

Ara bé, tot açò s'havia de traduir en una organització política unitària de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià? Per a la Unitat aquesta era una de les possibilitats, però no l'objectiu final i el destí únic de la formació. Es parteix a aquesta tesi de l'afirmació que els lligams històrics que hi tenim als territoris dels denominats Països Catalans poden donar lloc a multitud de formes de col·laboració. I en eixe sentit, la UPV també ho expressava de la següent manera:

“Les col·laboracions a nivell cultural i lingüístic deuen potenciar-se des de la política educativa, editorial, de mitjans de comunicació, la qual cosa implica concretar concerts entre els governs dels tres territoris. Pel que fa a la col·laboració econòmica, la iniciativa haurien de prendre-la, cosa que ja fan, les entitats empresarials, cooperatives, sindicals, al temps que els governs dels territoris concreten els marcs jurídics adequats”⁷¹².

El que sorprén alhora d'analitzar els textos interns de la UPV són les bandades ideològiques de la formació ja que si públicament reduïren el pes del fusterianisme que els havia dut a consolidar una força unitària el 1984, a nivell

⁷¹¹ “UPV i els Països Catalans – Proposta de document intern”, *Arxiu BNV/Caixa 2303, Consell Polític U.P.V.*, desembre de 1992, pàg.1.

⁷¹² *Íbid.*, pàg.1

intern el pancatalanisme continuava relativament vigent i a l'ordre del dia en tant en quant afirmaven que "El País Valencià (era el) marc d'actuació política d'UPV, (i que) forma part d'un conjunt nacional més extens, els Països Catalans, encara que tinga trets característics propis dins d'aquest conjunt"⁷¹³. Però i els lligams polítics? La UPV entenia aquestos com a fórmules basades en les necessitats de cada moment sempre i quant es respectés la voluntat popular⁷¹⁴. Què significava això? Que depenent de les circumstàncies el discurs nacionalista i d'unitat política variaria passant de ser central a perifèric al debat intern i per tant de cara a l'opinió pública. Si prenem aquesta afirmació com a certa, aleshores podrem entendre la modulació pragmàtica del discurs de la Unitat que a més estava influenciat pel context en el que es desenvolupà. Cal tenir en compte que a inicis dels anys noranta hi havia un estat autonòmic consolidat al País Valencià amb una clara victòria del regionalisme. No solament a nivell polític on els resultats electorals els situaven com a eina indispensable per a l'ascens de la dreta essent crossa del Partit Popular a moltes localitats, també en termes socials sent hegemònic entre una població que independentment de la filiació política entenia la Comunitat Valenciana com un ens subordinat a la nació espanyola. Tant fou així que el propi Josep Lluís Blasco afirmava al document "UPV i els Països Catalans" que:

"Cal desfer la idea de que la tesi de Països Catalans, com a estructura unitària, és un projecte que pretén imposar un corrent d'opinió política i intel·lectual d'aquest País. UPV no pretén ni contempla en el seu ideari la creació d'un estat unitari dels Països Catalans"⁷¹⁵.

S'hi tornava a veure de nou eixe discurs poc clar de la que es parlava abans, tractant ara els Països Catalans com una utopia que ni tan sols es plantejaven (però sí deixaven palesa a la documentació interna). I més si es té en compte que durant el 5é Congrés de la UPV, la mateixa formació es trobava en negociacions amb ERC

⁷¹³ "Ponències i esmenes 5é Congrés UPV maig 1992", *Arxiu BNV/Caixa 000, UPV*, 30 i 31 de maig de 1992, pàg.8.

⁷¹⁴ "UPV i els Països Catalans...", pàg.2.

⁷¹⁵ *Íbid.*, pàg.2.

per dur a terme conjuntament amb el PSM una coalició electoral per a les eleccions al Parlament Europeu que hi tindrien lloc dos anys després. Cada vegada més i de nou, es difuminava la qüestió nacional ja que si fins l'any 1991 s'havien prioritzat polítiques esquerranes combinades amb una idea nacional del País Valencià que res bevia de la Tercera Via, a partir del 5é congrés l'eix nacional pren altre caire, canviant el seu epicentre ara situat al País Valencià i a la seua vertebració com a territori. No obstant la UPV seguia treballant en la línia de propiciar i enfortir els lligams i la col·laboració entre els territoris que conformaven culturalment els Països Catalans això sí, respectant sempre el principi de llibertat i sobirania i dins del procés de construcció d'Europa, identitat supraestatal que calia enfortir no solament per creences europeïstes sinó també perquè en la pràctica significava una major dotació de competències que serien cedides pels estats. La UPV es movia dins del camp de la indefinició del projecte que per una banda, donava certs avantatges com ara l'adaptabilitat als contextos de cada moment i cert possibilisme (sobretot a les esferes municipals) però al mateix temps, generava també certs inconvenients com el bloqueig de certes expectatives i sobretot, el desconcert intern entre la militància. I més quan la formació romania dividida internament: mentre que un sector defensava la centralitat del discurs en el País Valencià, altre grup de militants continuaven en la línia d'esquerranitzar el partit per sobre de la qüestió nacional. I per últim, un tercer grup de menor pes intern advocava pel fusterianisme d'inicis de la formació. Així, com s'observa a les actes del 5é Congrés, moltes de les intervencions van ser per ressaltar la falta de concreció a les bases i a les ponències presentades. Com afirmava Oto Luque, militant de la UPV: "En un moment de crisi de l'esquerra, el nacionalisme és el nostre referent"⁷¹⁶ i, pel que consta a la documentació consultada, també ho era la ciutat de València, espai cabdal per al desenvolupament del valencianisme polític. De fet, al congrés de 1992 una de les discussions que més literatura va conformar fou aquella relacionada amb la ciutat de València i si era o no el model a exportar a la resta del país o si per contra, havia de tenir una estratègia diferenciada. L'agrupació coneguda com a "Compromís de Sueca", amb Andreu Banyuls al capdavant, defensaven la capitalitat de València i la seua importància en el desenvolupament del nacionalisme polític valencià. Per això, a les seues esmenes defensaven que:

⁷¹⁶ "Acta 5é Congrés de la UPV...", pàg.7.

“La direcció del partit, amb la col·laboració del col·lectiu local, prendrà la iniciativa a la ciutat de València per tal d’encetar noves vies de treball que puguen canviar sensiblement la situació en un termini prudent de temps”⁷¹⁷.

Les esmenes presentades per part del “Compromís de Sueca” foren acceptades a excepció del punt 8, el qual afirmava que,

“Ara mateix l’eix vertebrador de la nostra política institucional passa pels nostres regidors i alcaldes, és per això que hem de potenciar la seua coordinació de manera permanent en un òrgan de debat i d’intercanvi d’experiències, amb incidència real en la política d’UPV”⁷¹⁸.

Tampoc s’acceptaren les esmenes fetes pel col·lectiu de Castelló i defensades per Toni Royo i Manuel Carceller, els quals proposaren una esmena en favor de la coordinació dels partits nacionalistes tant de Catalunya com de les Illes Balears: Això era en la pràctica ERC, Partit Socialista de Mallorca i Menorca, tot i no oblidant ni a Iniciativa per Catalunya (formació a la que es va integrar l’Entesa dels Nacionalistes d’Esquerra, escissió d’ERC) ni a Convergència i Unió. Ara bé, acabava afirmant Royo que els republicans eren els millors aliats d’entre les tres formacions catalanes per la impossibilitat política i ideològica dels dos primers⁷¹⁹. Afirmaven els sotasignants que s’havia de treballar per dur a terme la creació d’una entitat política conjunta als Països Catalans però n’eren conscients de les dificultats i més quan Esquerra Republicana de Catalunya estava gestant la creació de la seua formació al territori valencià, fet que va fer que molta de la militància de la UPV decidira votar en contra de l’aprovació de l’esmena, com afirmava Carles Mulet (membre de la comissió encarregada de redactar la ponència), contrari a

⁷¹⁷ “Conclusions ponencia política Vé Congrès UPV...”, pàg.2.

⁷¹⁸ *Íbid.*, pàg.2.

⁷¹⁹ “Esmenes no acceptades a la Ponència Política - Esmena de substitució al punt A 58/B 20 pàgina 9”, *Arxiu BNV/Caixa 1051, 5é Congrès 1992*, 30 i 31 de maig de 1992, pàg.15.

l'assentament d'Esquerra al País Valencià⁷²⁰. La situació del País Valencià a inicis dels anys noranta exigia a la UPV la confecció d'unes línies d'actuació no solament a curt i mitjà termini per garantir la continuïtat i l'assentament real d'una consciència que s'havia demostrat inestable com era la valenciana de tall fusterià. El projecte de la UPV, com afirmaven, tenia una perspectiva de futur solament si aquesta era feta des de l'òptica del nacionalisme d'esquerra, el qual havia de superar alguns problemes i "obrir-se camí a altres realitats de les que tradicionalment ha estat reduït, com són els cercles culturals"⁷²¹. Es buscava la manera de fer arribar el discurs a sectors de la societat valenciana que prèviament no s'havien tingut en compte, així com dinamitzar el debat intern el propi congrés del 1992 escenificà.

Del 5é Congrés de la UPV celebrat al maig del 1992 s'extragueren uns nous estatuts que deixaran clar el posicionament de la formació, cada vegada més pròxims a la renovació del nacionalisme polític valencià com l'article 1 reflectia: "La Unitat del Poble Valencià (UPV) és una organització política de l'esquerra nacionalista i les forces progressistes i ecopacifistes del País Valencià"⁷²² i, com afirmava l'article següent: "L'àmbit territorial de la UPV el constitueix bàsicament la totalitat del País Valencià"⁷²³. Aquesta denominació ja venia produint-se des del 1988, a la III Conferència, però és ara, amb el canvi del context tant internacional com estatal i autonòmic quan pren realment força el valencianisme al si de la formació i s'assenta entre una gran part de la militància que entengué definitivament el canvi de paradigma com a element de modernitat, adequant-se a la realitat autonòmica del moment. Aquests canvis tant a nivell internacional amb el esfondrament dels països soviètics i amb l'entesa autonòmica estatal van ser assimilats a les bases no solament a la Unitat sinó també a altres formacions de tall

⁷²⁰ "Nacionalisme de voluntat majoritària", *Setmanari El Temps*, 15 de juny de 1992, núm.417, pàg.29

⁷²¹ "Ponències, esmenes, propostes de resolució i reglament intern maig 1992 - Línies d'actuació. Transaccional a l'esmena presentada per Enric Crespo i Vicent Álvarez. (Assumida)", *Arxiu BNV/Caixa 1051, 5é Congrés 1992*, 30 i 31 de maig de 1992, pàg.10.

⁷²² "Estatuts aprovats al Vè Congrés. Maig de 1992", *Arxiu BNV/Estatuts 1992*, 30 i 31 de maig de 1992, pàg.1.

⁷²³ *Íbid.*, pàg.1

nacionalista dels territoris dels Països Catalans: El PSM, al seu X Congrés, celebrat el desembre del 1990 i coincidint amb la IV Conferència de la UPV, eliminà tota referència al marxisme que fins aleshores encara propugnaven, sent un factor identificatiu i similar al que Esquerra Unida del País Valencià defensava a la seua creació l'any 1982. També eliminaren les remeses referents al socialisme autogestionari, causant ambdues supressions problemes interns i no menys discussions similars a les provocades al si de la UPV, tot i que en altres termes. Com afirma Antoni Marimon,

“Un sector del partit volia mantenir el terme marxista, i un altre sector propugnava que el Partit es definís obertament com a independentista. Es va destacar el caràcter plural del Partit i la necessitat d'integrar els grups afins. S'insistí en la vocació mallorquina i balear però s'afirmava que el marc nacional eren els Països Catalans”⁷²⁴.

Solament un any després, alguns dels dirigents i teòrics del PSM centralitzaren el seu discurs en les illes i concretament en Mallorca, abandonant el marc pancatalanista i afirmant que la nació dels mallorquins era Mallorca, entenent l'illa com un ens dins d'una comunitat política com eren les Illes Balears⁷²⁵. Com havia afirmat al 5é Congrés de la Unitat Josep Lluís Blasco, la Unitat havia de rebutjar la unitat dels Països Catalans si aquesta s'hi feia amb imposicions des de Catalunya, deixant això sí la possibilitat d'un ambigu i poc desenvolupat espai de coordinació⁷²⁶. El PSM entenia els Països Catalans com l'espai d'unitat cultural i lingüística. Al seu XI Congrés que tingué lloc un any després, l'independentisme quedava rebutjat al si del Partit Socialista de Mallorca, tot i que s'acceptà una ponència alternativa de caràcter independentista elaborada per Hilari de Cara⁷²⁷.

⁷²⁴ Antoni MARIMON: *Entre la realitat...*, pàg.138.

⁷²⁵ Miquel PAYERAS: “Entrevista a fons a Sebastià Serra i Busquets”, a Pere FULLANA; Antoni MARIMON; Miquel PAYERAS: *Palma, entre la realitat i la il·lusió*, Editorial Cort, Palma:1995, pp.48-49.

⁷²⁶ “Acta del cinqué congrés d'UPV”, *Arxiu BNV/Caixa 1052, 5é Congrés 1992*, 30 i 31 de maig de 1992, pàg.1.

⁷²⁷ Antoni MARIMON: *Entre la realitat...*, pàg.138.

Veiem doncs com no solament la UPV es reposicionava al tauler de joc polític, també el PSM se situava dins dels paràmetres del que Damià Pons anomenà “triple nació”: des dels termes macro amb els Països Catalans com a nació cultural, fins l’illa de Mallorca com a “pàtria emotiva”, passant per les Illes Balears com a nació política on desenvolupar-se com a entitat amb poder propi⁷²⁸. Els canvis ideològics al PSM comportaren paral·lelament un augment de la representació al Parlament de les Illes: si el 1987 aconseguiren repetir els dos diputats trets quatre anys abans⁷²⁹, el 1991 i després de l’inici de la renovació interna, augmentaren fins els tres representants i 7,05% de l’electorat, situant-se com a la tercera força de les Illes per darrere del PP-UM i del PSIB-PSOE⁷³⁰. Aquest fet podria ser vist per part de la Unitat com un reforçament de cara a un canvi de paradigma que es negava al si de la formació i que defensaven des del Partit Valencià Nacionalista.

5.2. Els contactes amb altres formacions i les eleccions generals de 1993

Que el nacionalisme polític d’adscripció no espanyola s’estava reinventant per situar-se en els marges que a l’Europa Occidental començaven a canviar era un fet evident no sols al País Valencià, les Illes Balears o Catalunya. El canvi al paradigma també es donà a un Bloque Nacionalista Galego que va viure a inicis dels noranta un canvi de perspectiva amb una expansió del que Angelo Panebianco titlla de “coalició dominant”⁷³¹: una entesa interna que hom pot trobar al si de la formació galleguista en la que les parts cedien en favor d’una idea superior com era la del “front d’alliberament nacional”, terme que s’emprava als inicis de la formació però que mai s’arribà a concretar i definir. Aquesta ambigüitat derivada de

⁷²⁸ Tomeu MARTÍ: “El redreçament nacional de les Illes. Entrevista amb Damià Pons”, a: *Revista Debat Nacionalista* (núm.27, hivern), Associació Tribuna Catalana, 1996, pp.45-57.

⁷²⁹ El 1983 es feren amb 6,63% de l’electorat, baixant al 4,92% en 1987.

⁷³⁰ Tot i que a molta distància d’ambdues formacions (PP-UM: 47,32%; PSIB-PSOE: 30,09%).

⁷³¹ Angelo PANEBIANCO: *Modelos de partido. Organización y poder en los partidos políticos*, Editorial Alianza, Madrid:1990, pp.83-94.

l'absència de definició va permetre, com al cas de la UPV, una adaptabilitat a les circumstàncies de cada moment. La radicalitat del BNG que també trobaríem a la UPV permetia funcionar com a una etiqueta de deslegitimació de l'estatus quo. En 1990 el canvi estratègic del BNG se situà en paral·lel als assumits per la Unitat i pel PSM: la moderació i sobretot, la creació d'unes condicions internes per aglutinar totes les forces nacionalistes, liderades internament per l'UPG (majoritària d'entre les formacions del BNG). L'entrada de grups nacionalistes al BNG més moderats que la pròpia UPG resituà el discurs⁷³², referendat els nous posicionaments a la V Assemblea Nacional a proposta de la permanent, la qual optava per formar-se com espai d'encontre de formacions nacionalistes:

“Nosa iniciativa de “Proxecto Comun”, que orientou nos últimos anos a nosa actividade política. No mesmo irán as que BNG formule no presente e no futuro, declarando a vontade de estarnos abertos e sermos receptives a todas as iniciativas unitàries que se fagan desde esta perspectiva”⁷³³.

Les eleccions al parlament gallec del 1989 havien deixat un panorama ben diferent respecte a les del 1985, on el BNG havia aconseguit un únic diputat per a passar a cinc quatre anys després. Per contra, Coalición Galega, formació nacionalista de tall moderada passava d'11 a 2 diputats, fent palesa la seua crisi que acabaria amb l'escissió interna i la creació del Partido Nacionalista Galego-Partido Galeguista l'any 1988, integrant-se al BNG en 1991⁷³⁴. La incorporació del PNG-PG fou la segona duta a terme després de la realitzada per Galiza Nova (gener 1991), iniciant un seguit de noves integracions al si del Bloque als anys noranta⁷³⁵,

⁷³² Ignacio LAGO: “La coordinación electoral del nacionalismo gallego alrededor del BNG”, a: *Revista Internacional de Sociología* (núm.39, setembre-desembre), Instituto de Estudios Sociales Avanzados (CSIC), 2004, pp.42-43.

⁷³³ “Enerxia alternativa. Ponéncias V Asemblea Nacional. Vigo 25-27 de Xaneiro de 1991”, *Documentació cedida pel Bloque Nacionalista Galego*, 25-27 de gener de 1991, pàg.9.

⁷³⁴ Xosé Ramón QUINTANA: *Un longo e tortuoso...*, pàg.119.

⁷³⁵ Seguirien Esquerda Nacionalista (abril 1992), corrent organitzada al si del BNG, Inzar (maig 1993) i Unidade Galega (octubre 1994). Informació extreta de: Ignacio LAGO: “La coordinación electoral...”, pp.42.

demostrant que la formació era l'espai d'encontre del nacionalisme gallec, que no pas de l'independentisme (històricament més posicionat a l'esquerra). L'exemple fou el 1994, quan es votà en contra de l'entrada del Frente Popular Galega (FPG), per, com afirma Xosé Ramón Quintana, anar en contra de l'imatge de moderació que tan bons rèdits estava donant al BNG⁷³⁶.

L'ascens electoral del Bloque comportà una recomposició interna de les organitzacions que el formaven. El BNG començava a ser percebut a inicis dels noranta com a un partit amb possibilitats de govern (percepció que mai arribà a donar-se al nacionalisme polític valencià), exigint-se a nivell intern una nova burocràcia organitzativa per facilitar el funcionament. Aquest element de canvi intern dotà d'estructures pròpies el BNG a costa del desmantellament de la formació majoritària al si del Bloque, la Unión do Povo Galego, la qual no abandonà mai els posicionaments marxistes encara que poc a poc entraren en el joc dels marges del nacionalisme amb un discurs de centre-perifèria des de posicionaments anticolonialistes per a la nació gallega⁷³⁷. La principal diferència amb la UPV és que aquesta última actuava des de l'any 1986 com a un únic partit, sense cap organització interna pròpia més enllà de diferents posicionaments ideològics, tot i que en la praxi, els enfrontaments eren evidents i similars. Fou l'any 1992 quan nasqué la primera corrent formal al si de la Unitat, anomenada "Esquerra i País"⁷³⁸ i emparant-se en l'article 7é dels estatuts de la UPV que confirmaven que:

"Les persones membres de l'organització podran agrupar-se, sense cap limitació, en plataformes per a la defensa, en l'interior d'UPV, de les seues decisions polítiques. Aquestes plataformes (o tendències) estaran reconegudes com a tals i tindran dret a ser presentades al conjunt de l'organització i en

⁷³⁶ Xosé Ramón QUINTANA: *Un longo e tortuoso...*, pàg.123

⁷³⁷ Xose Manoel NÚÑEZ SEIXAS: "Radicais e pragmáticos: don nacionalismo galego a finais do século XX" a, *Grial: Revista galega de cultura* (núm.138), 1998, pàg.322.

⁷³⁸ "Carta d'Esquerra i País a tots els afiliats/des", *Arxiu BNV/Caixa 2303, Consell Polític U.P.V*, novembre 1992, pp.1-4.

cadascun dels òrgans; també tindran lliure accés a els publicacions d'UPV i dret a l'expressió pública als mitjans de comunicació"⁷³⁹.

Esquerra i País argumentava des de l'esquerra eco-pacifista la necessitat d'una nova reconsideració de l'esquerra tradicional. La raó del seu sorgiment com a corrent interna la donaren a un article signat per Vicent Àlvarez al setmanari *El Temps*, on afirmaven que havien pegat el pas "pels esdeveniments de l'últim congrés realitzat la primera passada, que marquen, des del nostre punt de vista un canvi important al partit"⁷⁴⁰.

Quedava conformada la primera corrent ideològica de caràcter formal ja que si es revisa el funcionament intern de la Unitat es pot veure com l'Assemblea d'Almussafes no era una formació a l'ús sinó més bé una agrupació de debat. Esquerra i País comptava al 1993 amb vint-i-cinc persones que la recolzaven. El 1992 la UPV entengué que havia de conformar-se com a epicentre del moviment polític nacionalista i que havia d'articular un espai de diàleg amb la resta de formacions amb una identificació com a mínim valencianista. A més el partit començà a treballar en un nou relat en un moment en el què calia dur a terme enteses electorals per fer front a l'ascens del bipartidisme: mentre que IU quedava estancada i a molta distància del PSOE i del PP, el CDS estava en descomposició, travessant molta de la seua militància al renovat Partit Popular, com succeïa al País Valencià amb UV, la qual veia com molts dels seus quadres marxaven cap als populars, iniciant el procés d'hegemonia electoral a la dreta.

Aquestos intents de coalició es van veure reflexats en l'inici dels contactes tot i que informals tant amb el recent PVN com l'irrisòria ENV, sobre la qual inclús s'arribà a generar un document per analitzar en quins postulats se situava i quins aspectes caldria esgrimir per poder arribar a futures accions conjuntes. Josep Lluís Blasco, autor del text, afirmava sobre l'ENV que,

⁷³⁹ "Estatuts Unitat del Poble Valencià (aprovats al Vè Congrés, maig de 1992)", *Arxiu BNV/sense caixa - documentació solta per arxiva*, 30 i 31 de maig de 1992, pàg.4.

⁷⁴⁰ "Esquerra i país (I)", *Setmanari El Temps*, 7 de desembre de 1992, NÚMERO, pàg.28.

“Cal esperar actituds públiques sobre qüestions d’identitat nacional a les quals UPV no pot mai renunciar [...] i que conseqüentment, implique (a ENV) l’abandó immediat de les seues posicions anti-catalanistes [...] Pel que fa a uns possibles contactes entre ENV i UPV cal dir que no són necessaris ni útils”⁷⁴¹.

Que la Unitat contemplara un possible acord amb ENV ja és interessant per si es té en compte el poc assentament de la formació. Segurament es donava més importància social i institucional a la formació tricolor de la que en realitat tenia ja que a nivell electoral la seua incidència electoral era pràcticament nul·la, quedant en guaret des del seu II Congrés Extraordinari el 1990 pels bons resultats obtesos per Unió Valenciana, formació que es disputava un espectre electoral similar⁷⁴². El 1992 però, ENV iniciava un nou període de reactivament per l’entrada en la formació del senador Miquel Ramón i Quiles i el regidor de l’Ajuntament de València Francesc Martínez de León⁷⁴³, començant els contactes amb la resta de formacions, en especial amb el PVN, les quals eren considerades per Josep Lluís Blasco com “fum de botja” encara que amb cert temor a que l’anomenada Tercera Via cristalitzara⁷⁴⁴. Al mateix temps, no tindria cap sentit cap relat conjunt entre la UPV i ENV ja que de fer-ho, la Unitat se situaria exactament en els mateixos posicionaments del PVN, el qual segons Blasco s’estava aproximant cap al valencianisme tricolor si més no, en postures similars al blaverisme, un atac exagerat si es té en compte la deriva del blaverisme i el seu fort pes dins del conservadorisme valencià. D’altra banda Esquerra Republicana de Catalunya mitjançant la seua secció al País Valencià oferí entaular converses per crear conjuntament amb la UPV i el PVN un bloc nacional de cara a les eleccions generals:

⁷⁴¹ “Esquerra Nacionalista Valenciana (E.N.V.) – Document intern”, *Arxiu BNV/Caixa 2303, Consell Polític*, desembre 1992, pp.1-2.

⁷⁴² Vicent FLOR: *L’anticatalanisme al País Valencià. Identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”* (tesi doctoral), març 2009, pàg.50. Document online a: <https://www.tdx.cat/handle/10803/10298>

⁷⁴³ “Esquerra Nacionalista Valenciana (E.N.V.) – Document intern”, *Arxiu BNV/Caixa 2303, Consell Polític*, desembre 1992, pàg.2.

⁷⁴⁴ *Íbid.*, pp.1-2.

“Amb una escena política dominada per forces espanyolistes, és de sentit comú arribar a una entesa de les distintes sensibilitats nacionals [...] Aquesta coalició generaria il·lusió i empena necessària per aglutinar el vot nacionalista dispers que avui retenen, sota una errònia concepció de vot útil, opcions espanyolistes com el PSOE [...] La unitat, aspiració de tots els nacionalistes, és possible. Amb la coalició iniciàrem un camí comú que ha de continuar en les pròximes eleccions europees. Esquerra Republicana de Catalunya fa aquesta proposta sense condicions prèvies”⁷⁴⁵.

També es van dur a terme diferents contactes amb el CDS (sempre per part d'aquest últim) per crear una “Taula de Convergència Autònoma” que no prosperà mai per les diferències ideològiques entre ambdues formacions. Des d'un principi el propi CDS deixava palesa la seua idea de que era una plataforma reivindicativa pragmàtica, allunyada de posicionaments ideològics o unipartidistes⁷⁴⁶. Ambdues formacions s'havien quedat sense representació a les Corts, fet que motivava a la formació d'un recentment dimitit Adolfo Suárez a buscar un espai de confluència al territori valencià, adduhint que:

“Deberíamos hacer el esfuerzo supremo de aunar criterios sobre aquellos puntos programáticos que nos unan en beneficio de la sociedad valenciana [...] sin hacer renuncia expresa a los rasgos diferenciadores que nos pueden separar, desde una colaboración sana y estrecha”⁷⁴⁷.

Altre tema a banda serien les relacions del nacionalisme polític valencià amb Esquerra Republicana de Catalunya, amb qui es van dur a terme negociacions per a les eleccions generals del 1993 i les europees del 1994 malgrat el clima de pau freda entre ambdues formacions. Encara que les friccions entre la UPV i ERC eren paleses, hi hagueren certs àmbits en els que la col·laboració era existent. Ara bé, si fins al moment ERC havia estat present a les Conferències i Congressos de la

⁷⁴⁵ “Carta d'Esquerra Republicana de Catalunya – Proposta electoral”, *Arxiu BNV/Caixa 2401, Secretaria general fins 1994*, 17 de febrer de 1993, pàg.1.

⁷⁴⁶ “Carta de CDS a UPV per crear una nova convergència valenciana”, *Arxiu BNV/Caixa 2401, Secretaria general fins 1994*, 29 de setembre de 1992, pàg.1.

⁷⁴⁷ “Carta de CDS a UPV per...”, pp.1-2.

Unitat del Poble Valencià o com a mínim havia presentat salutacions per escrit, amb l'arribada de la nova dècada canvia per complet la situació: a la documentació de la Unitat no s'hi troba cap referència a l'assistència d'Esquerra als congressos ni cap document enviat per la formació catalana. Per contra tant Esquerra Unida del País Valencià, el PVN, el PSPV o inclús Euskadiko Ezkerra i el PSM sí havien estat presents o havien enviat per carta una salutació excussant-se per la no participació. Molt hagué de veure en aquesta cordialitat des de la distància el fet que ERC afirmara taxativament que calia expandir la formació creant una estructura orgànica i normal de partit a tots els Països Catalans "sense cedir ni un pam de territori"⁷⁴⁸. Com afirmà Pere Mayor uns anys després, "(L'assentament d'ERC al País Valencià) no tenia sentit i podia ser contraproductiu. Uns anys després ja n'hem vist quin profit n'han tret"⁷⁴⁹. No obstant i d'una manera informal tot i les friccions, els actes, taules redones o trobades en les que s'hi coincidia significaven un punt d'inflexió i la reconstrucció de lligams entre les personalitats de les formacions (que no de les pròpies formacions).

Definir l'ambigüetat de la identificació nacional de la UPV és un treball de difícil elaboració segons els documents que s'analitzen ja que si bé a nivell de documentació interna no acaben mai d'oblidar la catalanitat dels seus posicionaments pròxims a un fusterianisme orfe (Fuster va morir el 21 de juny del mateix 1992), s'hi presenten públicament com una nova formació lligada a un valencianisme progressista renovat on l'articulació no recaurà sobre l'eix esquerra-dreta, tot i que tenir clara la seua militància "a l'esquerra del PSOE"⁷⁵⁰. Allò que quedava clar a inicis dels noranta és que els discursos etnonacionalistes relacionats amb la catalanitat del País Valencià quedaven fora del panorama polític valencià, essent una excentricitat a nivell social que no anava més enllà del món associatiu. A nivell social la identitat de les i els valencians estava clara. Segons el baròmetre del CIS de novembre de 1992, el 20,8% de les i els valencians es consideraven "Solament espanyols" i el 10,6% "Més espanyol que valencià", mentre que l'eix on

⁷⁴⁸ "La reforma d'ERC", *Setmanari El Temps*, 15 de juny de 1992, núm.417, pàg.26.

⁷⁴⁹ Pere MAYOR: *Un país amb futur...*, pàg.78.

⁷⁵⁰ "Ponències i esmenes - Vè Congrès UPV. La UPV davant la crisi de l'esquerra i el repte de bastir una nova alternativa, València 30 i 31 de maig, 1992", *Arxiu BNV/Caixa 000, UPV*, 30 i 31 de maig de 1992, pp.5-6

predomina l'adscripció valenciana era en total del 8,9% (7,8% "Més valencià que espanyol"; 1,1% "Solament valencià")⁷⁵¹. Les dades demostren que hi havia una part de la població valenciana que era susceptible d'esser o bé votant o com a mínim, simpatitzant de les forces nacionalistes (d'esquerres). Inclús essent preguntats pel seu grau de nacionalisme, un 35% de la població afirma tenir un gran sentiment nacionalista, tot i que solament el 5% de les i els valencians consideraven el País Valencià com una nació⁷⁵². A més, la societat valenciana se situava al centre-esquerra de l'espectre, espai hegemònicament socialista però pròxim a la UPV⁷⁵³. Aquest fou un tema de treball al si de la UPV de cara a les eleccions estatals del 1993 ja que, si bé la Unitat era segons els informes interns el màxim instrument que havia tingut mai el nacionalisme⁷⁵⁴, calia fer front a la idea del vot útil que predicava el PSOE a nivell estatal i autonòmic (i local en molts casos, tot i les particularitats que hi trobaríem a cada cas) encara que algunes veus dissonants a la UPV defensaven la idea de no presentar-se a les eleccions al parlament estatal per ser econòmicament costoses i ser una "pèrdua de temps"⁷⁵⁵. Altres veus com la d'Andreu Banyuls afirmaven que no traure cap diputat a les eleccions generals del 1993 seria un fracàs, inclús donant per fet la davallada del PSOE: "Hi ha una possibilitat d'un resultat sorpresa, que el PSOE caiga en picat"⁷⁵⁶.

Després vuit mesos de nova Comissió Executiva de la UPV sorgida al seu 5è Congrés, els debats interns s'havien apaivagat en comparació als anys previs en favor d'una concòrdia interna i la necessitat de reestructurar el partit. La

⁷⁵¹ "Barómetro del CIS - Opinión pública y cultura política en las Comunidades Autónomas" (núm. 2034), *CIS (Centro de Investigaciones Sociológicas)*, noviembre de 1992 pàg.29. Document online a: http://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/2020_2039/2034/es2034mar_s.pdf

⁷⁵² *Íbid.*

⁷⁵³ La mitjana a l'eix esquerra - dreta, essent l'1 l'extrema esquerra i el 10 l'extrema dreta era al País Valencià d'un 4,76. A: "Barómetro del CIS (núm. 2034)...", pàg.14.

⁷⁵⁴ "Asamblea de País, 7 de novembre de 1992", *Arxiu BNV/Caixa 2102, Asamblea de País 1990-1996*, 7 de novembre de 1992, pàg.2.

⁷⁵⁵ A l'assemblea de país del 7 de novembre li donà veu a aquesta corrent Tudi Torró. A: *Íbid.*, pàg.3.

⁷⁵⁶ *Íbid.*, pàg.4.

delicadesa de la situació concretitzada en la pèrdua de la representació a les Corts Valencianes no va vindre de la mà d'una feblesa real interna sinó més bé de crítiques sobre el funcionament que no replantejaven les bases ideològiques: la nova imatge renovada d'un valencianisme amb estricta obediència política al País Valencià quedava concretada en els discursos d'un dels artífexs de la formació, Francesc de Paula Burguera, qui afirmava que "el poble valencià no té consciència de ser-ho", assumint doncs l'espanyolitat i obviant també la seua catalanitat històrica i cultural⁷⁵⁷, fet diferencial i clau entre la nova concepció del valencianisme polític i la vella ortodòxia fusteriana, que no havia ressorgit al tenir la societat valenciana ben clara la seua adscripció: "Ara com ara, el fet nacional del qual els valencians se senten partícips, ben cofois i, a vegades, fins i tot capdavanter, és el fet nacional espanyol"⁷⁵⁸. I així quedaria constatat a les eleccions generals del 1993, convocades a l'abril i anticipades al juny pel panorama de crispació arran la crisi econòmica que assolava l'estat espanyol i la crisi política, lligada a la corrupció socialista i a la divisió interna del partit⁷⁵⁹.

Malgrat que finalment la Unitat es presentà a les eleccions estatals en solitari s'ha de tenir present que les negociacions per entaular una coalició existiren. A inicis del 1993 el president d'ERC-PV, Valerià Miralles proposà a la formació de Pere Mayor un pacte electoral. Mitjançant una carta, Valerià Miralles proposava dur a terme una coalició de Bloc Nacional que iniciaria un camí comú que continuaria a les següents eleccions europees⁷⁶⁰. També obrí la possibilitat d'incloure al PVN en el mateix però aquest últim i com afirmà el propi Miralles, quedà a l'espera de com es desenvolupaven les negociacions entre els republicans i la Unitat⁷⁶¹. No calgué esperar molt al rebutjar la UPV tota proposta feta per ERC,

⁷⁵⁷ Francesc de Paula BURGUERA: *És més senzill...*, pàg.9.

⁷⁵⁸ *Ibid.*, pàg.204.

⁷⁵⁹ "González adelanta las elecciones al 6 de junio", *Diari Hemeroteca diari El País*, 13 d'abril de 1993. Document online a: https://elpais.com/diario/1993/04/13/espana/734652017_850215.html

⁷⁶⁰ "Carta d'ERC de proposta electoral", *Arxiu BNV/Caixa 2401 Secretaria general fins 1994*, 17 de febrer de 1993, pàg.1.

⁷⁶¹ "El País Valencià no existeix. Entrevista a Valerià Miralles", *Setmanari El Temps*, 15 de març de 1993, núm.456, pàg.22.

que acabaria no presentant-se al País Valencià⁷⁶². Tampoc prosperarien les negociacions a les Illes Balears entre la formació catalana i el Partit Socialista de Mallorca però, en aquest cas, sí decidiren presentar-se per la circumscripció balear⁷⁶³.

La UPV s'enfrontà a aquestes eleccions generals amb una calma tensa interna ja que si bé el corrent discrepant s'havia donat de baixa i constituït en partit polític anys abans, el qüestionament de la Comissió Executiva era constant i evident, al·legant una falta d'iniciativa i "una manca de criteris organitzatius i de funcionament racional"⁷⁶⁴. No obstant es votà a favor dels candidats per les tres circumscripcions: per la de Castelló, Toni Porcar, per la d'Alacant, Ximo Llorca i per últim, per València Pere Mayor, amb 37 vots a favor, cap en contra i 8 abstencions⁷⁶⁵. A les eleccions del 6 de juny del 1993 la UPV recollia uns resultats pèsims, empitjorant els donats quatre anys abans. Ara, tot i augmentar en aproximadament mil vots i passar de ser la sisena força del País Valencià a la cinquena, el seu percentatge de vot es va veure reduït mínimament per la davallada de l'abstenció passant d'un 1,93% a l'1,69% de l'electorat valencià. De nou, les comarques valencianoparlants suportaven el pes electoral de la Unitat: la Safor (6,91%), la Marina Alta (6,07%), el Comtat (5,67%), les dues Riberes (Alta: 4,73%; Baixa: 4,02%) i la Vall d'Albaida (3,82%) fou allà on la formació tingué més recolzament. Per contra, i seguint en la dinàmica donada des de la Transició, tant a l'interior com al sud del país l'assentament era nul.

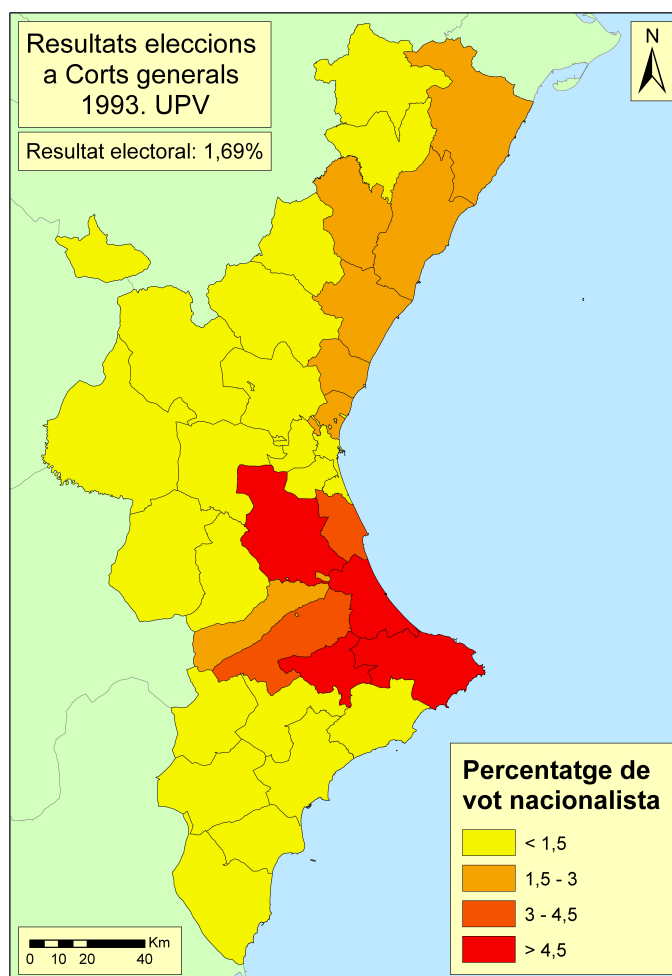
⁷⁶² "UPV qualifica la implantació d'ERC al País Valencià d'estratègia publicitària", *Hemeroteca Ajuntament de Girona - Diari Avui*, 17 de juliol de 1993, pàg. 11. Document online a: <https://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=1095017&view=hemeroteca&lang=ca>

⁷⁶³ "ERC no convence al PSM para ir juntos a las elecciones", *Hemeroteca diari La Vanguardia*, 7 de desembre de 1992, pàg.13. Document online a: <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1992/12/07/pagina-13/33535184/pdf.html?search=ERC%20no%20convence%20al%20PSM%20para%20ir%20juntos%20a%20las%20elecciones>

⁷⁶⁴ "Document intern per a la comissió executiva de la Unitat del Poble Valencià", *Arxiu BNV/Caixa 2401, Secretaria general fins 1994*, 28 de gener de 1993, pàg.1.

⁷⁶⁵ "Asamblea de País, 7 de novembre...", pàg.5.

La Unitat repetia pràcticament els mateixos resultats de les eleccions generals del 1989: 41.000 vots, però baixant en percentatge per l'augment de la participació, la qual recolzava més al partit a les comarques on es tenia presència municipal, fet evident per altra banda. A més del factor extern de l'alta identificació nacional amb l'estat espanyol, el bipartidisme i el discurs de la por a un possible govern de dretes que utilitzà el PSOE privà d'una millora electoral a la formació nacionalista.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.
Mapa realitzat per Jordi Benavent.

El PSOE aconseguí de nou revalidar el govern amb els vots a favor de CiU i EAJ-PNB, així com l'abstenció del Partido Aragonés. La resta de formacions votaren en contra. Interessant veure com els partits nacionalistes de tall conservador (EAJ-PNB i CiU) feren de crossa del socialisme però mai arribant a formar part del govern ja que tot i que podria ser una tàctica rentable, assenyalaren que tal

escenari no seria possible sense tenir clares algunes condicions. En particular, Convergència i Unió reclamava una mena de pacte d'estat que implicara el reconeixement previ de la plurinacionalitat del mateix i per tant, el fet diferencial català, amb totes les millores financeres i fiscals que això comportaria a Catalunya⁷⁶⁶. Aquesta decisió de mantenir-se al marge del govern central tot i donar el seu suport fou motiu de diferents discussions internes a CiU.

El PSOE aconseguí així ser la força més votada encara que amb una davallada d'escons (es quedà en 159, 16 menys que al 1989), arreglats pel Partit Popular, comandat per José María Aznar que se situava amb 141 com a segona força política i augmentant en 34 els seus diputats. Izquierda Unida i Convergència i Unió no van veure variada significativament la seua representació, mentre que Unió Valenciana, representada per González Lizondo, es va fer amb un únic escó, perdent l'altre que hi havia aconseguit a l'anterior contesa estatal. Al País Valencià, la victòria fou per al PP, superant el PSPV-PSOE a les tres circumscripcions i a les grans ciutats per primera vegada⁷⁶⁷ encara que si s'analitzen els resultats per blocs, l'esquerra i centre-esquerra aconseguia ser predominant. La UPV va obtenir uns resultats que podrien resultar lògics si es té en compte la situació nacional del País Valencià i es posen en relació amb els donats fins aleshores a les anteriors eleccions estatals.

⁷⁶⁶ "Estoy dispuesto a entrar en el gobierno si se reconoce el estado plurinacional. Entrevista a Josep Antoni Duran i Lleida", a *Hemeroteca diari La Vanguardia*, 1 de desembre de 1996, pp.18-19. Document online: <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1996/12/01/pagina-18/33947912/pdf.html>

⁷⁶⁷ "Informe provisional per a l'Assemblea de País – Assemblea de País 26 de juny 1993", *Arxiu BNV/Caixa 2102, Assemblea de País 1990 – 1996*, 26 de juny de 1993, pàg.2.

Eleccions generals 1993	Circ. Castelló	Circ. València	Circ. Alacant	País Valencià
PP diputats	45,16% 3	38,08% 7	43,70% 5	40,72% 15
PSOE diputats	39,85% 2	37,40% 6	40,16% 4	38,57% 12
EU-PV diputats	7,09% 0	11,49% 2	10,32% 1	10,60% 3
UV diputats	1,76% 0	7,57% 1	0,56% 0	4,63% 1
CDS diputats	2,06% 0	1,39% 0	1,95% 0	1,65% 0
UPV diputats	2,15% 0	2,02% 0	0,96% 0	1,69% 0
ENV diputats	0,06% 0	0,08% 0	0,04% 0	0,06% 0

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

Encara que lleugerament pitjor, anaven en consonància amb el que signifiquen unes eleccions generals a un territori amb un baix nivell de consciència nacionalista, tot i que les enquestes inclús afirmaven que la UPV podria arribar al 4,6% de l'electorat valencià i traure un diputat per València⁷⁶⁸. Quedava palesa la idea de que el vot municipal i inclús autonòmic es feia en altra clau que no es donava a les estatals. Aquesta dinàmica no era únicament i exclusiva valenciana: als territoris amb una dualitat identitària el vot a les eleccions generals per als partits nacionalistes no varià significativament entre el 1989 i el 1993. Altra situació es dóna en la comparació autonòmiques-estatals, on els partits nacionalistes veuen com els seus resultats es donen a la baixa, sobretot CiU, que passava del 46,74% del recolzament a les eleccions al parlament de Catalunya del 1992 a obtenir un 31,82% a les estatals uns mesos després. Els marges percentuals en el que se

⁷⁶⁸ "Contribució a l'anàlisi de la situació política després de les eleccions – Balanç dels resultats electorals al PV", *Arxiu BNV/Caixa 2401, Secretaria general fins 1994, sense datar, pàg.1.*

situaven tant ERC com el PNB, EA i HB no van ser excessius, moguent-se sempre en un interval que no superava el 4% entre les estatals del 1993 i les autonòmiques prèvies. Tots els partits nacionalistes catalans i bascos ací tractats comptaven amb un marge d'assentament superior al de la UPV, cosa que els feia protagonistes de la vida política als respectius territoris i amb un presència al joc polític que la Unitat no tenia. Altra dinàmica era la seguida pel nacionalisme gallec del BNG i l'aragonesisme de la Chunta Aragonesista. Mentre que el primer es mantenia en un interessant 8% dels vots però sense representació a Madrid, tot i tenir 9 diputats al parlament gallec, la CHA a les estatals del 1993 no arribà al punt percentual (0,83%) i continuant al marge de la representació tant a l'estat com a Aragó.

Però quines podrien les causes dels resultats electorals de la Unitat? Es fa ací una divisió entre els factors externs i els interns. Mentre que els primers són el resultat d'un País Valencià "espanyolitzat" en termes identitaris on solament un percentatge pràcticament marginal de la societat no s'identificava amb l'estat-nació, el segon havia de veure més amb la línia política del partit i les errades que van dur a la UPV a no assolir els mínims electorals. L'anàlisi dels resultats electorals així com d'assentament de la UPV deixaven clar un aspecte: és innegable que a les grans ciutats la formació restava a la marginalitat o com a mínim a la baixa representació a excepció de Castelló (1,97%): A la ciutat de València aconseguiren un 0,88% dels vots; a Alacant un 0,18%; en Elx es feren amb el 0,29%; Torrent, 0,66% o Benidorm un 0,60%. La línia política més o menys emmarcada dins dels nacionalisme d'esquerres sempre havia estat un fracàs i aquesta crítica era també present a un nombre significant de militants que entenien que la Unitat havia comés l'errada d'intentar entrar al sector poblacional clarament identificat amb posicionaments progressistes i pròxims al PSPV-PSOE i que havia de tornar als plantejaments inicials de la Unitat allunyant-se això sí, de l'esquerra tradicional⁷⁶⁹. Com afirmava Andreu Banyuls a l'anàlisi electoral elaborat per a l'ocasió, "Sociològicament i estratègicament nosaltres disputem molt més el vot al PSOE que a IU"⁷⁷⁰, tot i que un altre sector de la militància posava a Izquierda Unida com a entitat a tenir més en compte per ser la que li disputava l'electorat. A més

⁷⁶⁹ *Íbid.*, pàg.3

⁷⁷⁰ "Anàlisi electoral. Generals 1.993 – Andreu Banyuls", *Arxiu BNV/Caixa 2102, Assembla de País 1990 – 1996*, sense datar, pàg.1.

segurament la direcció del partit tampoc va realitzar tots els esforços possibles per crear una plataforma integradora on coexistiren diferents idees, enriquint i aportant treball a la causa del valencianisme polític d'esquerres, provocant així un èxode de militància cap a altres partits o directament abandonant la política: si en 1988 era el 20% de l'afiliació la que es donava de baixa per escindir-se i formar el PVN, a inicis del 1989 foren cinc els membres del Consell Polític els que havien abandonat l'organització conjuntament amb alguns dels membres més actius de la Unitat, sobretot provinents de les ciutats de València i Castelló⁷⁷¹. Un any més tard, en 1990, ho feren Vicent Grau i Isabel Fernández, també del Consell Polític. Per últim, uns mesos abans de les eleccions estatals del 1993 tot el col·lectiu d'Alacant es donava de baixa de militància, entre ells Gràcia Jiménez, del Consell Polític⁷⁷². I és que les crítiques internes a la UPV venien donades per la falta de lligams amb altres forces de caràcter social, sindical i culturals. La Unitat pecava segons un sector de la formació⁷⁷³ de titllar d'espanyolista a tota formació cultural, cívica o sindical (d'entre altres) que no comulgués amb el valencianisme⁷⁷⁴, aspecte que ajudaria a entendre la marginalitat de la UPV. La crítica als pocs lligams amb altres entitats feia plantejar la possibilitat d'entaular negociacions amb EU, Els Verds i el PVN per crear una entesa valencianista de progrés de cara a les següents eleccions autonòmiques que tindrien lloc en maig de 1995, aspecte que s'intentà dur a terme però que no va ser capaç d'unir a totes les formacions citades perquè d'entre altres al si de la Unitat hi havia veus discrepants en repetir una coalició amb IU (d'entre aquest sector destacava Pere Mayor)⁷⁷⁵. Aquesta taula de negociacions s'intentava també exportar al conjunt de forces nacionalistes de l'estat de cara a les següents

⁷⁷¹ Els cinc membres del Consell Polític que abandonaren la UPV foren Sal·lus Herrero, Adela Gonell, Nel·lo Martí, Mila Moya i Juli Just.

⁷⁷² "Documentació interna UPV – Elaboració d'un nou projecte, 1993", *Arxiu BNV/Caixa 2403, UPV 1993*, sense datar, pàg.5.

⁷⁷³ El text el signen Cristina Domingo, Vicent Álvarez, Quique Crespo, Vicent Arnau, Elia Serrano i Paco Garcia.

⁷⁷⁴ "Contribució a l'anàlisi de la situació política...", pàg.5.

⁷⁷⁵ *Íbid.*, pàg.9.

eleccions europees (juliol 1994) sempre i quan es respectés “la independència organitzativa i la imatge de la campanya d’UPV”⁷⁷⁶.

5.3. Convergència i Unió. Un pacte de reposicionament

A l’any 1993 la UPV es trobava a un encreuament de camins en el que havia de prendre posicionaments. Si bé al llarg dels anys havien anat modulant el seu nacionalisme cap a tendències valencianistes tot i que a nivell intern no acabaren mai de deslligar-se del catalanisme inicial, cert és que cada vegada eren assimilats a nivell social com una formació que moderava el seu discurs per pragmatisme electoral. Ja no competien amb IU per l’electorat sinó que com afirmaven, el seu rival polític era el PSOE, de posicionaments de centre – esquerra o progressistes, allunyats de l’esquerrantisme postcomunista de Izquierda Unida (i dels inicis del PSPV). No obstant, el projecte polític de la Unitat havia donat sempre la impressió d’anar a remolc de les altres dues forces progressistes. D’altra banda, el posicionament de la UPV era problemàtic en tant en quant havia d’escollir entre seguir una línia política i de posicionaments pròxima o bé a l’esquerra, representada per les formacions estatals abans citades o bé al Partit Valencià Nacionalista en un moment en el que la Unitat tornava a tenir en l’horitzó el seu sisé congrés, que finalment se celebrà el desembre del 1994, just després d’unes eleccions europees les quals marcaren el projecte de la Unitat del Poble Valencià.

I el marcaren perquè les coalicions dutes a terme determinarien quin anava a ser el camí a seguir per part del partit. Abans d’iniciar les conversacions de cara a les eleccions europees s’intentà per part de diferents formacions valencianistes coordinar esforços per crear una plataforma baix el nom de Convergència Valenciana. De la mà del PVN, Esquerra Nacionalista Valenciana, el nou Partit Socialista Independent de l’expulsat pel PSOE Rafael Blasco i alguns dissidents tant del PSOE com d’UV es va dur a terme una proposta que girava al voltant de la creació d’una formació “poderosa, progresista, valencianista y de centro que debe

⁷⁷⁶ “Informe provisional per a l’Assemblea de País – Asamblea de País 26 de juny 1993”, Arxiu BNV/Caixa 2102, Asamblea de País 1990 – 1996, 26 de juny de 1993, pàg.4.

concurrir en las próximas autonómicas y municipales”⁷⁷⁷. Cal dir que tot i els esforços de les formacions anteriorment citades, la UPV des del principi es mostrà reticent a participar d’aquesta convergència encara que Pere Mayor afirmava que s’estava treballant en una plataforma alternativa amb els Verds i el CDS, el qual s’oferí a explorar les possibilitats de col·laborar políticament⁷⁷⁸: “Las conversaciones siguen su curso con la mirada puesta a las elecciones autonómica y municipales de 1995 y en función de los comicios europeos”⁷⁷⁹. A la pregunta sobre si aquesta plataforma alternativa a la Convergència Valenciana de Blasco i Lizondo podria obrir-se a altres partits (és a dir, a la pròpia Convergència Valenciana), Mayor responia breument amb un:

“Una cosa es hacer política y otra cocinar tortillas [...] Yo insisto en que la plataforma de González Lizondo es un apéndice más de las posibilidades de Eduardo Zaplana de llegar a la presidencia de la Generalitat [...] Manetenemos la puerta abierta, pero tenemos claro que CDV no es un proyecto para construir país, es una UTE”⁷⁸⁰.

Per contra el PVN s’hi mostrà molt interessat, així com ENV, mentre que UV s’hi mostrà expectant. La formació liderada per Pepa Chesa va entendre que tot i la renúncia de la UPV de formar part d’una plataforma unitària, calia dur a terme les converses amb la resta d’actors polítics⁷⁸¹. Inclús ERC entrà al debat afirmant que estarien disposats a parlar-ne⁷⁸². Un fet a remarcar pel xoc que podria significar

⁷⁷⁷ “Novedades políticas valencianas, Vicent Franch i Ferrer”, *Hemeroteca diari La Vanguardia*, 18 de gener de 1994, pàg.14. Document online a: <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1994/01/18/pagina-14/34394973/pdf.html?search=Novedades%20pol%C3%ADticas%20valencianas>

⁷⁷⁸ “Carta del CDS a la Unitat del Poble Valencià”, *Arxiu BNV/Caixa 2401, Seretariat General fins 1994*, 1 de març de 1994, pàg.1.

⁷⁷⁹ “UPV no cambiará por el pacto con Convergència. Entrevista a Pere Mayor”, *Arxiu BNV/Caixa 2102, Asamblea de País 1990 - 1996, Premsa*, Diario 16, 28 de febrer de 1994, pàg.16.

⁷⁸⁰ “*Íbid.*”, pàg.16.

⁷⁸¹ *Entrevista amb Pepa Chesa*, 1 de juliol de 2020.

⁷⁸² “Operació Blasco”, *Setmanari El Temps*, 25 d'octubre de 1993, núm.488, pàg.17.

fou que paral·lelament a aquestes conversacions informals i segons la premsa del moment, ENV entaulava conversacions amb ERC-PV. I és interessant veure dites relacions si es té en compte el conservadorisme i el valencianisme tricolor que s'havia nodrit de significats blavers d'UV. Afirmaven des de la formació valenciana que el seu enemic era Madrid i que eren nacionalistes valencians en la seua limitació geogràfica⁷⁸³. Cal marcar que aquestes converses eren publicades per la pròpia premsa ja que ENV sempre afirmà que s'hi reuniren però d'una manera informal i laxa, tal com demostra l'encontre entre Esquerra, el PVN i l'ENV a finals de juliol del 1993 en el que s'acordà que la formació catalana donaria veu al Congrés a les demandes d'ambdós partits valencianistes⁷⁸⁴. Aquest fet va distanciar encara més una UPV cada vegada més aïllada del tacticisme polític que desenvolupaven els partits en l'àmbit dels Països Catalans. El desig de la Unitat era que hi hagués independència de cadascuna de les formacions assentades als tres territoris sense injerències d'ERC ni al País Valencià ni a les Illes, aspecte que es rebutjava per part d'ERC. Com afirmava Pilar Rahola des de la formació catalana: "Podem revisar-ho tot menys, òbviament, el dret que té un partit nacionalista d'implantar-se a tot el marc nacional"⁷⁸⁵. Malgrat els intents d'ERC de negociar candidatures unitàries amb ENV i el PVN, aquestes dos últimes es desvincularen de les converses per iniciar un aproximament entre ambdues formacions valencianistes que al remat, tampoc fructificà tot i la signatura d'un protocol d'unitat d'acció⁷⁸⁶. A principis del 1994 també s'iniciaren els contactes entre la UPV, Convergència i Unió i el Partit Socialista de Mallorca per dur a terme una coalició electoral de cara a les eleccions europees per compartir, en paraules de Pere Mayor,

⁷⁸³ "Mentre hi haja un nacionalista en UV, Lizondo tindrà un enemic" *Setmanari El Temps*, 23 de novembre de 1992, núm.440, pp.20-24.

⁷⁸⁴ "Colom afirma que ERC reforçarà les coincidències entre catalans i valencians", *Hemeroteca diari Avui*, 23 de juliol de 1993. Document online a: <https://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=1095180&view=hemeroteca&lang=ca>

⁷⁸⁵ "Iniciativa i ERC s'han de trobar. Entrevista a Pilar Rahola", *Setmanari El Temps*, núm.524, 4 de juliol de 1994, pàg.39.

⁷⁸⁶ "IIIer Congrés del PVN. Ponència Política i Estratègica - Maig, 1997", *Arxiu BNV/Caixa 0001 PVN (antic, per classificar)*, maig de 1997, pàg.34.

“Una concepción federalista de una Europa de los pueblos, la defensa de la agricultura mediterránea, la protección del tejido industrial de la pequeña y mediana empresa y la defensa del medio ambiente”⁷⁸⁷.

Amb aquesta Convergència de centre moderat semblava que no hi havia problemes de possibles pactes per a la comitiva de la UPV, quedant tancada la porta a un pacte amb ERC. No obstant, el procés de negociacions tot i que clar per a les cúpules dels partits, es posava en dubte per part d'un sector de la militància d'UPV per no tenir una tendència esquerrana com se li pressuposava a la formació (i al PSM). De fet la Unitat del Poble Valencià secundà la vaga general del 27 de gener del 1994 contra la reforma laboral pactada entre CiU i el PSOE, aspecte que hagués pogut posar entrebancs a les negociacions que encetava la UPV amb els conservadors catalans.

En un posicionament similar al de la militància de la Unitat (tot i que per altres raons) se situava Unió Democràtica de Catalunya, que no veia amb bons ulls el pacte amb les formacions de Mallorca i del País Valencià “dada la distancia ideològica que existe con respecto al PSM y, en menor medida, con la UPV”⁷⁸⁸. A més feien constatar que les seues preferències en cas d'un pacte, serien amb Unió Mallorquina i amb el PVN malgrat que finalment votaren a favor de que tant els membres de la UPV com del PSM anaren a les seues llistes tot i que de manera individual, aspecte que havien de ratificar les quatre formacions⁷⁸⁹. El PSM per la seua banda també hagué de litigar internament entre el sector més moderat i el més ecologista i esquerrà, que no volien un pacte amb una formació considerada de

⁷⁸⁷ “UPV reitera su voluntad de pactar con CiU y PSM de cara a las europeas”, *Arxiu BNV/ Caixa 2102 Assemblée de País 1990 - 1996, Diario 16*, 13 de febrer de 1994, retall de premsa sense numerar, s/n.

⁷⁸⁸ “Sin acuerdo en CiU para ampliar la coalición europea”, *Hemeroteca diari La Vanguardia*, 15 de febrero de 1994, pàg.12. Document online a: <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1994/02/15/pagina-12/34390343/pdf.html>

⁷⁸⁹ “Unió accepta incorporar a militantes de otros partidos en la lista europea de CiU”, *Hemeroteca diari la Vanguardia*, 22 de febrero de 1994, pàg.16. Document online a: <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1994/02/22/pagina-16/34402403/pdf.html>

dretes com era CDC i, més en concret, amb Miquel Roca⁷⁹⁰. Abans però, la formació mallorquina ja havia entaulat converses amb diferents formacions nacionalistes de l'estat espanyol per concòrrer unides tot i la decisió final d'apostar per una triple entesa CiU-UPV-PSM⁷⁹¹.

Per un altre costat, les dures crítiques internes de la UPV a la decisió del secretari general i del consell polític de la formació foren contundents per part d'un sector de la militància: dies més tard de que Pere Mayor manifestara estar d'acord en un pacte amb CiU per a les europees, apareixia al Levante un article demolidor contra tal decisió signat per Antoni Montesinos en el què afirmava que Mayor,

“No sabia on estava la barrera que separa la dreta de l'esquerra [...] no es podrà negar que del que es tracta en realitat és d'una operació de llarg abast per a reconduir la UPV a un terreny més *neutral* (sic), política i socialment, allunyada dels idearis de l'esquerra, l'ecopacifisme i dels anhels d'una veritable transformació de la societat. Aquesta és la pura veritat”⁷⁹².

Certament els posicionaments de la UPV cada vegada anaven més en la línia que el PNPV des del 1978 fins el 1982 havia estat defensant: un valencianisme on l'eix esquerra – dreta perdia pes als ciments sobre els quals s'havia creat el partit, aspecte que feia que molts dels integrants de la Unitat criticaren el viratge cap a un moderantisme en el que per a un sector de la Unitat es trobaria tant CiU com el PSOE⁷⁹³. Finalment el pacte es va resoldre a nivell intern a la UPV amb un 70% dels vots a favor de presentar-se conjuntament amb el PSM i CiU en la que casualment va ser la primera vegada que tres formacions de l'àmbit dels Països Catalans es

⁷⁹⁰ Antoni MARIMON: *Entre la realitat...*, pàg.113.

⁷⁹¹ “Informe de la comissió executiva i proposta de coalició electoral per a les properes eleccions europees: PSM – Nacionalistes de Mallorca”, *Arxiu BNV/Caixa 2102, Assemblea de País 1990 – 1996*, 31 de gener de 1994, pp.1-3.

⁷⁹² “UPV: On és el futur”, *Arxiu BNV/Caixa 2102 Assemblea de País 1990-1996*, diari Levante, 18 de febrer de 1994, pàg.4.

⁷⁹³ “Un emmarcament (creiem que indispensable) del debat esquerra – dreta”, *Arxiu BNV/Caixa 1061, 6é Congrés 1994*, sense datar, pàg.2.

presentaven baix la mateixa llista. A l'assemblea de País del 26 de febrer s'acordà per 63 vots a favor, 15 en contra i 12 abstencions, concórrer al País Valencià com a UPV-CiU, quedant doncs rebutjada l'altra opció: un pacte amb els Verds⁷⁹⁴. El fet d'un pacte amb la formació conservadora catalana provocà l'enfrontament entre la corrent oficial de la UPV liderada per Pere Mayor i la corrent d'Esquerra i País, liderada per Ernest Garcia, Carles Mulet i Vicent Álvarez, el qual afirmava que el pacte era una homologació de UPV com a un partit de centre, trencant així el consens fundacional de la UPV, assenyalant que:

“El nacionalismo de izquierdas sólo puede avanzar en la sociedad valenciana si se conecta con una dinámica de cambio social y cultural profundo, y, en estos momentos, el factor cambio social y cultural más importante, o al menos con el que yo me identifico más, es el que representa el ecologismo y, en este sentido, creo que la UPV se desconecta”⁷⁹⁵.

En contraposició, Pere Mayor responia que “no serán tan de derechas si está todos los días pactando con el PSOE [...] A ver si resulta que el PSOE puede pactar con ellos y nosotros, no”⁷⁹⁶ defensant així el que es conegué com a el pacte de l'Eix del Mediterrani⁷⁹⁷ i inclús que tant CiU com UPV i PSM tenien els mateixos interessos econòmics⁷⁹⁸. A l'Assemblea de País del 16 d'abril es designaren els candidats per part de la UPV, la qual tenia assegurada el quart lloc a la llista i que

⁷⁹⁴ “UPV aprueba por amplia mayoría el pacto con CiU para las europeas”, *Arxiu BNV/Caixa 2102 Assemblea de País 1990 - 1996, Documentació solta*, El País, 27 de febrer de 1994, s/n.

⁷⁹⁵ “La asamblea de la UPV aprueba el pacto electoral con CiU y PSM en las europeas”, *Arxiu BNV/Caixa 2102 Assemblea de País 1990 - 1996, Documentació solta*, Diario 16, 27 de febrero de 1994, pàg.9.

⁷⁹⁶ “UPV aprueba por amplia mayoría...”, s/n.

⁷⁹⁷ “Un nuevo mensaje nacionalista”, *Arxiu BNV/Caixa 2102, Assemblea de País 1990 - 1996, Documentació solta*, Diari Mediterráneo, 2 de març de 1994 pàg.3.

⁷⁹⁸ “Mayor: CiU, UPV y PSM defendemos los mismos intereses económicos”, *Arxiu BNV/Caixa 2102, Assemblea de País 1990 - 1996, diari Levante*, 2 de març de 1994, pàg.33.

seria per a Enric Morera⁷⁹⁹. La votació de la proposta se saldà en 42 vots a favor i 5 abstencions, no havent-hi cap vot en contra⁸⁰⁰, per la qual cosa la problemàtica de la coalició amb CiU quedava finalment tancada i marcant la deriva que prendria la UPV a partir d'aleshores. Es reservava la UPV el dret a fer el programa electoral per al País Valencià, redactat per una Comissió de redacció que quedaria integrada per Enric Morera, Empar Saràbia, Vicent Monroig, Rosa Roig, Rafa Xambó, Rafa Ninyoles, Josep Martínez Peiró, Guillem Gómez i Paco Pérez Moragón i oberta a la participació posterior de qui ho desitjés⁸⁰¹. El posicionament al costat del conservadorisme de Convergència i Unió així com l'allunyament dels postulats inicials de la Unitat marcaren les línies internes i els debats entre l'afiliació. Per a Mulet allò fou,

“L'episodi final del procés de reconversió [...] Era a la vegada el colofó d'un canvi d'estratègia política, massa orientada cap al mercantilisme polític, cap a l'aproximació al centre dreta i al regionalisme anticatalanista com per impossible per a molts de nosaltres de continuar-hi”⁸⁰².

Així, el 12 de juny van tenir lloc les eleccions europees, on destaca l'alta abstenció (un 41%) i on per primera vegada el Partit Popular aconseguia ser la força més votada a tot l'estat (40,12% i 28 eurodiputats), seguida del PSOE (30,79% i 22 representants) i a molta distància Esquerra Unida (13,44% i 9 diputats). L'aliança entre CiU-UPV-PSM aconseguí fer-se amb tres parlamentaris a la càmera europea i un 4,66% dels electors i, per últim la Coalició Nacionalista conformada per EAJ-PNB, Coalición Galega, Coalición Canaria, la Unió Valenciana, el Partit Aragonès i Unió Mallorquina es va fer amb dos eurodiputats i el 2,79% de l'electorat. Es feia palés un doble fenomen lligat entre si: al mateix temps que es reduïa dràsticament el número de candidatures electes d'11 en 1989 a 5 en 1994,

⁷⁹⁹ La resta de candidats de la UPV van ser Sofia Salvador, Vicent Pitarch i Mari Carme Sellés.

⁸⁰⁰ “Acta assemblea de País, 16 d'abril de 1994, València”, *Arxiu BNV/Caixa 2102, Assembla de País 1990 – 1996*, 16 d'abril de 1994, pàg.2.

⁸⁰¹ “*Ibid.*, pàg.2.

⁸⁰² *Entrevista digital amb Carles Mulet*, 26 d'octubre de 2020.

el vot passava a estar més concentrat que mai fins aleshores al tenir entre el PP i el PSOE més del 70% de l'electorat (més del 84% si se suma el vot a IU). Una clara tendència doncs al bipartidisme amb certs matissos segons els territoris i amb una variació respecte la dinàmica anterior: si abans era el CDS qui quebrava el vot a la dreta amb la seua pràctica desaparició del tauler de joc, era ara l'esquerra la que restava dividida front a una dreta cada vegada més compacta al voltant del PP.

Al País Valencià la dinàmica seguida fou similar a la de l'estat en el seu conjunt amb excepció de la força d'Unió Valenciana (Coalició Nacionalista), que aconseguí pràcticament duplicar els resultats donats a Espanya: un 5,33% de l'electorat valencià es decantà pel regionalisme d'UV. Un dels aspectes més significatius respecte als resultats a la resta de l'estat fou la menor abstenció al País Valencià (un 35%) Per contra, UPV-CiU (nom que rebé la coalició al País Valencià) va veure caigut el seu recolzament fins l'1,80%. Enric Morera, candidat de la UPV que es presentava el quart a la llista, no aconseguí l'escó a unes eleccions on la Unitat va veure reduït el seu recolzament a la ciutat de València i comarques centrals en contraposició a l'augment de vots a les comarques de la Marina Alta, la Marina Baixa, la Plana Alta, la Plana Baixa i el Baix Maestrat. S'havia produït una davallada cara de vots respecte a les eleccions europees de 1989 i un estancament respecte a les generals del 1993 amb una redistribució del vot nacionalista que progressava lentament en aquelles comarques on ja hi havia una implantació prèvia de la Unitat, així com certa presència pública, estancant-se o fins i tot retrocedint a nivells marginals a les ciutats del centre i sud del País Valencià⁸⁰³.

5.4. La reconstrucció del nacionalisme polític valencià. Les primeres passes del Bloc Nacionalista

Els resultats electorals així com la deriva ideològica i un funcionament intern discutit (i el seu lideratge representat en Pere Mayor) provocà que un sector

⁸⁰³ "Eleccions europees, juny 1994. Informe - anàlisi de la Comissió electoral d'U.P.V. per a l'Assemblea de País", *Arxiu BNV/Caixa 2102, Assemblea de País 1990 - 1996*, 2 de juliol de 1994, pp.4-10.

de la formació sol·licités un congrés extraordinari on tractar la crisi per la que passava la UPV perquè com afirmava Carles Mulet, un dels fundadors del partit “si no es convoca un congrés extraordinari, als afiliats sols els quedarà apuntar-se al PSOE, ja que els atacs electorals cap a Esquerra Unida ens fan irreconciliables amb esta coalició”⁸⁰⁴. El sector crític amb la cúpula de partit es posicionava així al costat de l’esquerranització i les polítiques ecologistes del partit sense oblidar el nacionalisme que impulsà la Unitat, d’ací que se situara més pròxim a un pacte amb els Verds a Europa i enfortir lligams amb IU, rebutjant el pacte signat mesos abans amb CiU. Carles Mulet afirma a l’entrevista que “El grup de Pere Mayor em sembla que ja s’encarrilava cap a l’abandonament del binomi esquerra-catalanisme i per un acostament decidit a Jordi Pujol i CiU, de qui volien ser els únics afins al País Valencià”⁸⁰⁵. Altre sector crític amb Pere Mayor i partidari d’una refundació del partit i de la recuperació del projecte previ al que consideraven la dretanització del partit, encapçalat per Ernest Garcia sota la corrent d’Esquerra i País formalitzà la petició de la dimissió del secretari general malgrat que no van tenir els seus fruits, cosa que desembocà en la dimissió d’una vintena de militants d’entre els quals destaca el propi Ernest Garcia, Enedina Granell, Antoni Montesinos, Carles Mulet, Vicent Mauri, Francesc Garcia o Josep Lluís Duart⁸⁰⁶. A tots ells cal sumar la baixa de l’històric líder de la UPV Vicent Àlvarez quinze dies abans i que inicià contactes per formar part de la nova formació Nacionalistes d’Esquerra, a la qual alguns dels crítics amb la direcció del partit decidiren integrar-se⁸⁰⁷. El nou partit fou inscrit el 4 de juliol d’aquell 1994, sent un dels seus objectius la consecució de l’autogovern valencià i la plena sobirania. Per a tal considerava necessari un enteniment o la

⁸⁰⁴ “Los críticos de UPV acusan a Mayor de no dejar otra salida que “apuntarse al PSOE”, *Hemeroteca Valenciana - Levante EMV*, 3 de juliol de 1994, pàg.20.

⁸⁰⁵ *Entrevista digital amb Carles Mulet*, 26 d’octubre de 2020.

⁸⁰⁶ “Un grupo liderado por Ernest García deja UPV tras pedir que dimita la dirección - El País”, *Arxiu BNV/Caixa 2102 Assemblée de País 1990 - 1996, Premsa 1994*, 3 de juliol de 1994, pàg.3.

⁸⁰⁷ *Íbid.*, pàg.3.

construcció d'un bloc valencià de progrés i d'esquerres⁸⁰⁸. Per la seua banda, Pere Mayor i els seus afins continuaven defensant el pacte per a les eleccions europees i criticant a "aquells militants que no assumiren les directrius majoritàries del partit"⁸⁰⁹ rebutjant la teoria de que el pacte amb CiU significava la dretanització de la UPV i lamentant les baixes tot i discrepar dels arguments emprats pels crítics que per a la direcció de la Unitat, "La política seguida por la dirección del partido se ha circunscrito en todo momento a las decisiones apoyadas por la Asamblea"⁸¹⁰.

La UPV s'hi trobava en una cruïlla. Com afirmava Salvador Alcàsser a una contundent columna d'opinió al Levante EMV, la formació es trobava davant de dos possibles camins a seguir. O bé prosseguir amb el continuïsm dels dirigents del moment significant al seu parer un estancament i per tant, repetint errors o bé iniciar un procés de diàleg a través de la dimisió de Pere Mayor i la resta del seu equip, obrint-se i integrant a "tots els que han anat quedant-se pel camí o han sortit corrent"⁸¹¹. La Unitat del Poble Valencià, que mai havia reeixit dels problemes interns i les discussions, entrava en una profunda crisi ja no solament electoral sinó també de caire ideològic, estructural i de bases i militància. Reconduir la situació per ambdues parts era condició indispensable per a la supervivència del nacionalisme polític valencià, assimilat cada vegada més a un valencianisme no tan marcadament a l'esquerra del PSOE, com s'havia afirmat fins aleshores. El gir valencianista no era baladí: cal tenir recordar que UV havia tret més del 10% dels vots a les autonòmiques i que el camp de les identitats estava definit des d'inicis dels anys vuitanta. Açò comportà a la UPV no solament el problema intern al qual s'ha fet menció, també a la discussió amb el catalanisme cultural, representat sobretot en la figura d'Eliseu Climent i d'Acció Cultural del País Valencià que a ulls

⁸⁰⁸ "Resolución de Inscripción del partido político denominado Nacionalistas d'Esquerra del País Valencià (N.E.P.V.)", *Documentació cedida per Vicent Àlvarez*, Ministeri de Justícia i Interior, 4 de juliol de 1994, pp.1-2.

⁸⁰⁹ "Los críticos de UPV acusan a Mayor...", pàg.20.

⁸¹⁰ "UPV "lamenta" las bajas de militantes y anuncia congreso para noviembre - Levante EMV", *Arxiu BNV/Caixa 2102 Assemblée de País 1990 - 1996, Premsa 1994*, 5 de juliol de 1994, pàg.23

⁸¹¹ "La meua visió de la UPV. Article d'opinió de Salvador Alcasser - Levante EMV", *Arxiu BNV/Caixa 2102 Assemblée de País 1990 - 1996, Premsa 1994*, 5 de juliol de 1994, pàg.39.

de la Unitat, conflua amb el PSPV-PSOE: a canvi de l'ajuda d'ACPV per mantenir als socialistes a la Generalitat i dotar-los d'unes mínimes connotacions valencianistes en qüestions culturals i lingüístiques⁸¹², el govern continuava subvencionant l'entitat⁸¹³. Entrar en la qüestió cívica i cultural del nacionalisme valencià implica obligatòriament parlar d'ACPV i dels seus moviments en defensa del valencianisme així com els enfrontaments amb la UPV o millor dit, de les personalitats que les representava. La creació del Bloc de Progrés Jaume I n'és l'exemple més destacable. Empès pels socialistes, Eliseu Climent capitalitzà el BPJI amb el recel de la Unitat per l'encoberta campanya a favor del vot útil cap al socialisme al qual s'apel·lava des de la nova formació cívica⁸¹⁴.

Amb aquest panorama s'arribà al 6é Congrés de la UPV, celebrat el desembre del 1994 amb un objectiu clar: reconstruir-se com a formació transversal del nacionalisme polític valencià en un moment de deriva ideològica i de crisi interna. També els nous temps requerien una adequació ja que els darrers quaranta anys havien representat per a la societat valenciana un període de transformacions accelerades de canvi d'unes condicions econòmiques i socials de caràcter tradicional (en gran mesura de caràcter agrari) a unes de caràcter modern en el sentit ampli del mot amb un procés d'industrialització sobre el territori, un creixement de la terciarització de la economia, un urbanisme cada vegada més extensiu i una homogeneïtzació de les formes de vida a causa de la globalització del món. Però dita modernització del territori no semblava pas que hagués comportat al mateix temps i en paral·lel una modernització de les actituds i de la visió nacional del país, que continuava sent marcadament provincial, regional i espanyola i per tant, més pròxima als posicionaments d'UV que no als de la Unitat. El 6é Congrés havia d'actualitzar eixe compromís amb el País Valencià que la UPV havia iniciat als vuitanta "de cara a un nou període en el qual poden produir-se canvis polítics d'importància", esmentant directament la possibilitat d'un govern de dretes amb el PP i UV o un possible govern socialista en el què la Unitat podria exercir un paper

⁸¹² Pere ALBEROLA: "Estratègies polítiques i identitat...", pp.19-26.

⁸¹³ Lluís CATALÀ: *Fonaments de la identitat...*, pàg.624.

⁸¹⁴ VIADÉL, Francesc: *No mos fareu catalans. Història inacabada del "blaverisme"*, Editorial L'esfera de Llibres, Barcelona:2006, pp.250-251; "Unitat. Premsa política d'Unitat del Poble Valencià" - gener 1995", *Arxiu BNV/Caixa 1061, 6é Congrés 1994*, gener de 1995, pàg.2.

fonamental per poder dur-se a terme⁸¹⁵. D'ací que ja al congrés la formació nacionalista defensara una aliança amb el PSOE i IU⁸¹⁶ tot i les dures crítiques que se li van fer a aquesta última per part de Pere Mayor, el qual afirmava que,

“Izquierda Unida manté un idil·li curiosíssim amb el PP [...] EU/IU ni fa la revolució ni intenta transformar la realitat fent gestió i responsabilitzant-se, mentre manté el somni, purament propagandístic, de convertir-se en “l'única esquerra”, una pretensió simplement ridícula”⁸¹⁷.

I si es parteix dels resultats de la UPV anteriors, el 5% era l'obstacle més gran al que s'havia de fer front, posant sobre la taula dos possibles camins a prendre per part de la formació: o intentar sumar tot el vot nacionalista baix una plataforma valenciana o bé sumar de la mà d'EU o del PSPV-PSOE. Respecte a Esquerra Unida ja van fer saber a la UPV que no anaven a dur a terme cap coalició al País Valencià i que en cas d'arribar a una entesa seria sota les sigles de l'organització espanyola⁸¹⁸ i pel que fa al PSPV-PSOE, els moviments anaven en el mateix sentit d'integració i no d'una possible coalició, idea contrària al projecte de la Unitat⁸¹⁹. Però quin era el projecte? Què significava la Unitat del Poble Valencià deu anys després de la seua creació com a partit polític? La militància demanava un posicionament de cara a les futures conteses electorals després de les diferents

⁸¹⁵ “U.P.V. - Ponència marc 6é Congrés UPV”, *Arxiu BNV/Caixa 1061, 6é Congrés 1994*, pàg.12.

⁸¹⁶ “CDC reconoce a UPV como la fuerza nacionalista del País Valenciano”, *Hemeroteca diari La Vanguardia*, 19 de desembre de 1994, pàg.17. Document online a: <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1994/12/19/pagina-17/34448288/pdf.html?search=UPV>; “Mayor, reelegit secretari general d'UPV”, *Hemeroteca diari Avui*, 19 de desembre de 1994, pàg.13. Document online a: <https://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=1117284&view=hemeroteca&lang=ca>

⁸¹⁷ “Informe de Pere Mayor, secretari general”, *Arxiu BNV/Caixa 1061 6é Congrés 1994*, 18 de desembre de 1994, 17 de desembre de 1994, pàg.3.

⁸¹⁸ *Íbid.*, pàg.8.

⁸¹⁹ *Íbid.*, pàg.8.

bandades entre Izquierda Unida el 1987 i CiU el 1994⁸²⁰. En set anys s'havia passat d'un pacte amb un partit nacionalment espanyol i d'esquerres a una coalició europea amb una formació conservadora i d'adscripció purament catalana, provocant discussions entre diferents executives comarcals, al consell polític i al propi congrés. Pel mig, diferents contactes amb un grapat de formacions que anaven des d'Esquerra Republicana de Catalunya fins al Centro Democrático y Social, passant pels Verds però, sobretot, pel Partit Valencià Nacionalista, qui poc a poc va prendre la davantera en matèria de coalicions i lligams amb la Unitat del Poble Valencià. Mentre que un sector defensava les formes dutes a terme fins aleshores, un altre grup de militants afirmava que calien nous missatges que no tingueren un caràcter tan marcadament nacionalista per així poder incidir a la zona castellanoparlant del país i a les grans capitals, on el castellà era majoritàriament la llengua més emprada⁸²¹. I al si del partit n'eren conscients dels canvis produïts fins aleshores. El que la cúpula de la UPV titllà d'apertura "a nous col·lectius sectorials i socials des dels seus postulats d'esquerra no dogmàtica"⁸²² va ser interpretat per un sector de la militància com "un canvi radical de plantejaments, com un viratge ideològic cap a la dreta"⁸²³.

Altra crítica formulada (i reiterada sovintment) fou el pessimisme amb el qual s'encarava el congrés i les següents eleccions, de caràcter autonòmic, així com la necessitat de que la UPV s'afiançara en un espai polític i, per a tal, calia acudir en solitari a la contesa electoral argumentant com fa Xavier Hervàs que "La UPV ha crescut: hi ha més nacionalistes que al 1983. És una reflexió sincera i sincerament, ja coneixem la resta de partits"⁸²⁴. Però s'ha de deixar clara una cosa, i és que tot i

⁸²⁰ "Acta del 6é Congrés de la U.P.V.", *Arxiu BNV/Caixa 1061, 6é Congrés 1994*, 18 de desembre de 1994 pàg.5.

⁸²¹ En aquest sentit es desenvolupen el discurs de Vicent Guillamon i Miquel Bononat durant el seu torn de paraula al 6é Congrés, responent-li a Enric Morera, qui havia defensat la pluralitat interna i la millora del partit després del recorregut de la formació. Per saber-ne més: *Íbid.*, pp.5-6.

⁸²² "Unitat. Premsa política d'Unitat del Poble Valencià" - desembre 1994 (sic)", *Arxiu BNV/Caixa 1061, 6é Congrés 1994*, desembre de 1994, pàg.1.

⁸²³ *Íbid.*, pàg.1.

⁸²⁴ "Acta del 6é Congrés...", pàg.6.

els desencontres dialèctics al congrés, cal afirmar que el del 1994 fou segurament el més “pacífic” a nivell intern, sense un elevat to crític a la cúpula del partit i amb certa homogeneïtat a les resolucions aprovades. Fet i fet, l’informe del Secretari General de la UPV Pere Mayor, s’aprovà amb 124 vots a favor i solament 4 en contra (amb 11 abstencions). El 6é congrés no va variar la vida interna del partit ni els seus posicionaments, els quals venien més representats per les accions i la praxi que no per les bases de la pròpia Unitat. A nivell literari els estatuts no van ser quasi modificats: el País Valencià era la nació de les i els valencians i l’espai on la UPV havia de desenvolupar-se com a formació valencianista, progressista i d’esquerres, moderant el discurs de cara a unes eleccions autonòmiques en les que la formació desitjava majoritàriament anar en solitari deslligant-se de l’ideari previ de que així no s’aconseguien resultats òptims per desenvolupar-se. Solament hi va haver un canvi substancial: la desaparició del Consell Polític de la Unitat i la distribució de les seues competències entre la Comissió Executiva i l’Assemblea de País, així com que el Congrés escollira a trenta tres persones en qualitat de membres electes de l’Assemblea de País⁸²⁵ els quals tenien la potestat d’elegir al nou secretari general de la UPV, càrrec per al qual solament optava Pere Mayor al ser l’únic candidat presentat, aconseguint 29 vots a favor, 2 en blanc i un vot nul. La ponència política marc, que fou realitzada en primera instància per Enric Morera, Vicent Monroig i Josep Lluís Blasco, als que cal sumar les aportacions dels diferents col·lectius, quedà resolta amb un clar missatge valencianista:

“Els nacionalistes valencians tenim el deure i la responsabilitat història de plantejar al nostre poble que el camí de la submissió incondicionada a l’estat espanyol és una via morta i sense futur. I que per als valencians, com a poble i com a país, és nefast i destructiu continuar en una situació de subordinació nacional, cultural, econòmica i lingüística”⁸²⁶.

⁸²⁵ Aquesta proposta va ser feta per Josep Lluís Blasco, del col·lectiu de València ciutat, aprovant-se per majoria sense cap vot en contra i amb l’abstenció d’alguns delegats no per la proposta sinó per “no haver disposat de suficient temps per debatre-la”. Més a: “Unitat. Premsa política d’Unitat del Poble Valencià” - gener 1995”, *Arxiu BNV/Caixa 1061, 6é Congrés 1994*, desembre de 1994, pàg.15.

⁸²⁶ “*Íbid.*, pàg.4.

Més que pel que diu, aquest text és interessant pel que no diu: no parla en cap moment d'un replantejament de la "subordinació política" dins dels Països Catalans. Ara bé, sí citen el marc pancatalanista com a horitzó al que aspirar. Solament un breu text dins de "La qüestió nacional: Un problema pendent", document que serví de base per elaborar el congrés de la Unitat. En ell es fa referència a la unitat dels Països Catalans de la següent manera:

"Un nacionalisme valencià coherent amb els orígens del nostre poble i ab el seu passat històric, amb els senyals d'identitat i amb un projecte de progrés i de futur, no pot prescindir ni de l'especificitat valenciana ni de la relació especial amb un àmbit d'identitat més ampli"⁸²⁷.

Continuaven al text afirmant que tot i la personalitat pròpia del País Valencià, aquest estava entroncat amb una realitat superior, els Països Catalans:

"La nostra llengua, la nostra tradició cultural, els nostres orígens i les vicissituds de la història, fan evident la relació particular amb Catalunya i les Illes. Però sobretot, els interessos del nostre present i del nostre futur fan d'aquesta relació un marc de referència privilegiat i preferent: uns interessos compartits en el camp de la comunitat lingüística i del desenvolupament cultural, però tant i més, també, en el camp de les reivindicacions polítiques enfront del poder central, en el camp de les coincidències econòmiques, en les comunicacions, i en el camí de la presència a Europa"⁸²⁸.

La Unitat emmarcava la nació al País Valencià sense abandonar formalment la unitat, aquesta vegada en minúscules, amb la resta de territoris de parla catalana. S'ha de destacar que quan la UPV parla d'interessos compartits ja no ho fa des d'un mateix marc nacional. És a dir, no són els Països Catalans la nació de referència sinó més bé el propi País Valencià, ara admés com a autoritat sobirana, cosa que no significava que moltes de les lluites o reivindicacions no foren compartides al tenir problemes similars amb la relació amb Madrid (qüestions lingüístiques, culturals o d'infraestructures majoritàriament). S'emprava (i no

⁸²⁷ "U.P.V. - Ponència marc 6é...", pàg.3

⁸²⁸ *Íbid.*, pàg.4.

casualment) el mot “arc mediterrani” per tractar les qüestions que eren comunes a tots tres territoris evitant el terme “Països Catalans” ni per fer una breu referència al camp cultural, econòmic o social. “Arc mediterrani” i diferents eufemismes lligats a la qüestió territorial i d’infraestructures, com així s’havia dut a terme durant la campanya electoral de les europees dels mesos previs, foren els elements que destaquen del nou llenguatge de la UPV:

“Des de la literatura fins al tren d’alta velocitat, des de la resistència a la castellanització fins les polítiques territorials i econòmiques comunes dins l’arc mediterrani”, aquest és l’espai del nostre futur. Pensar que el País Valencià no necessita aliats pròxims, que pot fer el seu camí en solitari - o, pitjor encara, en contra dels països més pròxims i amb interessos connectats amb el d’ell -, o que pot prescindir de tot reforçament i de tota referència a un espai compartit en història, llengua, i estratègia econòmica, cultural i política, és una forma de suïcidi nacional: és condemnar-nos a la dissolució com a país i com a poble”⁸²⁹.

Altre aspecte a tenir en compte va ser el debat sobre si titllar al PVN de formació blavera o regionalista⁸³⁰ ja que de fer-ho es tancaven segurament tota possibilitat d’una entesa electoral per al 1995. Per això el text de la ponència marc parlava d’un blaverisme genèric, sense noms ni referències a les formacions. Els discursos de la Unitat a la seua ponència política giraven entorn a un nou model de partit basat en el valencianisme interclassista, desvinculant-se poc a poc de l’esquerrantisme del qual nasqué i encoratjant a la resta de la societat a que se sumaren a la causa. Si és interessant analitzar el discurs del 6é congrés de la UPV és per veure com es deixava la porta entreoberta a un possible pacte amb el PVN i

⁸²⁹ *Íbid.*, pàg.5.

⁸³⁰ Cal dir que en cap moment se nomena a la formació liderada per Pepa Chesa a la documentació, però les referències a “un nou partit” o “partits com UV o equivalents” són constants.

es deixava de costat la possibilitat d'anar de la mà d'Esquerra Unida⁸³¹. El relat al 1994 anava encaminat a facilitar una possible coalició per concentrar el vot valencianista front a una esquerra que anava perdent recolzaments en detriment d'una dreta cada vegada més homogeneïtzada al voltant del PP i d'un blaverisme que se sabia fort i actuava de manera intransigent, disposat a pactar a canvi del reconeixement institucional del secessionisme lingüístic. El País Valencià s'hi trobava en un moment de viratge cap a posicionaments més pròxims al centre-dreta que no pas al centre-esquerra que havien dut al PSPV-PSOE a la Generalitat i a tenir una hegemonia a nivell polític, cultural i social. Al remat, tot i que la UPV contemplava com a primera opció anar a les eleccions en solitari, no es tancava a possibles acords "amb grups que tinguen amb nosaltres coincidència programàtica i d'objectius polítics"⁸³². Això era en la pràctica el PVN, amb qui mai s'havia deixat de tenir certa relació cordial i sempre i quan s'acceptara com a objectiu:

"L'assoliment de la vertadera i efectiva autodeterminació del poble valencià, recuperant la sobirania -com a poble diferenciat- per poder decidir amb qui, quan i de quina manera, volem compartir el nostre destí"⁸³³.

En aquest punt és necessari fer una anàlisi al mateix Partit Valencià Nacionalista. Amb una implantació menor que la Unitat pel seu ràpid procés de creació i per haver-se format feia apenes cinc anys, aconseguí influir a la UPV en els seus debats interns. Eixa fou segurament la victòria més important del Partit Valencià Nacionalista: l'haver pogut incidir en el pensament de la Unitat del Poble

⁸³¹ Ambdues formacions s'hi trobaven presents al Congrés, convidades per la pròpia Unitat. Amb elles, el PSPV, ENV i Convergència Democràtica de Catalunya. Destacar que ERC feia palés el distanciament no acudint al Congrés de la UPV (tot i que enviaren salutacions postals) però sí estant presents al Congrés del PSM que hi tingué lloc el mateix dia. Més a: "Congressos de continuïtat", *Setmanari El Temps*, núm.550, 2 de gener de 1995, pp.26-28.

⁸³² "U.P.V. - Ponència marc 6é...", pàg.13; "Unitat. Premsa política d'Unitat del Poble Valencià" - desembre 1994 (sic)", *Arxiu BNV/Caixa 1061, 6é Congrés 1994*, desembre de 1994, pàg.3.

⁸³³ "Unitat. Premsa política d'Unitat del Poble Valencià" - gener 1995...", pàg.4.

Valencià fins al punt de fer-la virar cap a posicionaments més pròxims a una esquerra valencianista que tot i no acabar mai de deslligar-se per complet del marc dels Països Catalans, poc a poc començava a ser menys determinant pràcticament desapareguent de la literatura interna de la formació. L'enfrontament i la divisió entre UPV i PVN no fou solament per l'esquerranització de la Unitat, centrant el discurs al període 1987-1989 en els posicionaments més ecologistes i esquerrans sinó també per quina era la nació de les valencianes i valencians. Mentre que un sector de la Unitat seguia lligant la formació al fusterianisme, altre sector virava cap als nous postulats terciaristes. Això és interessant tenir-ho present per entendre com entre el PVN i la UPV hi pogué haver certa complicitat al llarg dels primers noranta encara que des de posicionaments diferenciats. La coneguda com Assemblea d'Almussafes no abandonà la formació solament per l'escorament de la UPV a l'esquerra: ho féu sobretot per no tenir el País Valencià com a eix i com a base de la seua política. A més, el pacte amb IU a les autonòmiques del 1987 així com la negativa a una reformulació interna de la formació ajudaren a que el PVN es formés com a plataforma política alternativa però mai deslligada totalment de les dinàmiques en les que s'hi trobava la Unitat: des dels contactes entre ambdues formacions fins als vincles amb altres formacions. Les connexions personals entre col·lectius continuaven sent una realitat. Això explicaria el per què el PVN no s'havia presentat a cap tipus de contesa electoral més enllà de les municipals, donant a entendre que certament sí hi havia una cordialitat i alguns contactes informals entre ambdues formacions, encara que als mesos previs s'havia vetat per part de la Unitat la possibilitat de participar conjuntament ambdós partits a les eleccions (de la mà d'altres). La Convergència Democràtica Valenciana encapçalada per Rafael Blasco i que pretenia comptar amb un seguit de formacions minoritàries per crear un tercer espai contra el bipartidisme fracassà tant per la negativa de la UPV de participar com per les tensions internes que portaren a UV a desmarcar-se

del projecte⁸³⁴. El fracàs de CDV portà a l'exconseller socialista a fitxar pel PP, amb el que iniciaria una nova etapa política no exempta de crítiques, ambigüitats i processos judicials. La realitat era que el projecte estava destinat a fracassar si es té en compte que s'hi volia crear un tercer espai polític moderat amb formacions d'esquerres i valencianistes i partits de dretes i de tall espanyolistes. A més els possibles votants de tall conservador tenien la seua adscripció nacional ben clara. Com afirmava Eliseu Climent a una entrevista al diari Levante, solament figures com la de Martí Domínguez o Joaquim Maldonado hagueren pogut aconseguir un suport per part de la dreta valencianista⁸³⁵. Eliseu Climent s'hi mostrà sempre a favor de la creació d'una força nacionalista de tall dretana al País Valencià com sí hi havia a Catalunya amb Convergència i Unió arribant a afirmar que sí tindria cabuda en el joc polític valencià.

Per què a inicis del 1994 la UPV no volgué formar part de la Convergència Democràtica i ara, un any després es parlava d'una possible coalició amb el PVN? Cal recordar que entre l'intent de sumar a la Unitat a la CDV i aquestes negociacions hi hagueren unes eleccions europees i un congrés de partit al si de la UPV que va fer virar a la formació cap a un nacionalisme possibilista on el focus era més clarament el País Valencià. El pacte amb CiU per a les eleccions europees feia tambalejar els posicionaments esquerrans de la Unitat, apropant-se així a l'interclassisme que preconitzava el Partit Valencià Nacionalista aplanant el camí cap a una possible unió electoral. Les demandes tant de la Unitat del Poble Valencià com del Partit Valencià Nacionalista a grans trets i referents a la qüestió de poder autonòmic anaven en la mateixa línia: un augment de les competències per al

⁸³⁴ La problemàtica interna d'UV provenia de la discussió entre els militants sèniors i la formació juvenil d'UV, a favor d'una convergència valencianista pròxima al fusterianisme revisat. A més, que ERC hi estigués en l'òrbita de la Convergència Democràtica Valenciana no era del gust del blaverisme polític. Més a: "La qüestió lingüística divideix els partits de la tot just creada Convergència Valenciana", *Hemeroteca diari Avui*, 22 de febrer de 1994, pàg.12. Document online a: <https://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=1104212&view=hemeroteca&lang=ca>

⁸³⁵ "En Valencia no existe otra solución que batallar. Entrevista a Eliseu Climent", *Hemeroteca diari Levante*, 1 de novembre de 2009. Document online a: <https://www.levante-emv.com/cultura/2009/11/01/valencia-existe-solucion-batallar/647119.html>

govern de la Generalitat en detriment de les de l'estat i, al mateix temps, una ampliació del poder europeu per damunt de la resta de països, apostant així perquè els pols de les competències foren dos: Europa i el País Valencià⁸³⁶. El fet que les diferències sobre una política real no distaren entre els dos partits va fer que finalment s'acordara una coalició electoral de cara a les eleccions autonòmiques i municipals del 28 de maig del 1995 en el que deixaven la porta oberta a que se sumaren altres formacions, en especial, Esquerra Nacionalista Valenciana. Per contra, encara que als anys previs s'havien fet declaracions públiques en favor d'explorar les vies per dur a terme un pacte electoral amb Esquerra Republicana de Catalunya del País per a les eleccions autonòmiques del 1995, la UPV s'hi negà a col·laborar.

5.5. La unitat del valencianisme. Les eleccions autonòmiques del 1995

El pacte entre la Unitat del Poble Valencià i el Partit Valencià Nacionalista al qual se sumaren diferents col·lectius d'àmbit local com ara el Bloc Progressista de Monòves, el Grau Unit de Castelló i els Nacionalistes d'Alcoi se signà el 10 de febrer del mateix any amb solament quatre punts al seu acord. El primer feia referència al nom de la coalició: UPV-Bloc Nacionalista. Aquest punt significà per primera vegada friccions internes al PVN a l'entendre una part de la militància que s'havia perdut una oportunitat per posar el nom de la formació a l'acord electoral, eliminant-se així tota referència al partit i renunciant a molt a les negociacions amb la UPV. El segon punt tractava les qüestions municipals ja que si bé l'acord era a nivell autonòmic, el mateix deixava palesa la necessitat d'unificar candidatures (sota el mateix nom: UPV-Bloc Nacionalista) "tot respectant les singularitats de cada municipi"⁸³⁷. Finalment els punts tres i quatre eren una crida per:

⁸³⁶ "Propostes programàtiques - Organització territorial i distribució de la sobirania", *Arxiu BNV/Caixa 0001 PVN (antic, per classificar) - II Congrés PVN*, febrer 1995, pp.1-4.

⁸³⁷ "Acord electoral eleccions autonòmiques 1995", *Arxiu BNV/Caixa 0001 (antic, per classificar)*, 10 de febrer de 1995, pàg.1

“Vertebrar el nacionalisme polític, democràtic, obert, compromés amb les reivindicacions del nostre poble i amb voluntat d’esdevenir l’eix polític del País Valencià [...] Fer una crida a totes les forces polítiques i moviments cívics i culturals que participaren d’aquests plantejaments, a incorporar-se a aquest acord de cara a aconseguir un major ressò en la consciència i la voluntat dels nostres conciutadans”⁸³⁸.

Com afirmava Pere Mayor, aquest pacte “És el primer pas cap a la vertebració del nacionalisme polític, democràtic i obert”⁸³⁹. En la mateixa línia argumentava Pepa Chesa, lideressa del PVN la qual afirmava també que “Aquest país no pot permetre’s que els nacionalismes (sic) quedin fora del Parlament”⁸⁴⁰. Caldria remarcar la pluralitat de nacionalismes a la qual feia referència Pepa Chesa, donant a entendre que les defenses nacionals entre la UPV i el PVN encara eren distants però cordials i amb possibilitats d’aproximar-se i arribar a un terme mig entre ambdues concepcions de la nació de les valencianes i valencians. La qüestió nacional quedava relegada del programa polític de la coalició, que se centrà en la defensa d’una descentralització estatal per així augmentar l’autogovern i un apostar per l’arc mediterrani com a eina de desenvolupament territorial⁸⁴¹. La UPV-BN reformulava els seus posicionaments, situant-se ara en un centre-esquerra molt diferent al que s’hi donà als anys vuitanta. I molta importància tingué en aquest sentit el pacte europeu amb CiU, que moderà el discurs econòmic dels nacionalistes valencians tot i l’intent de remarcar la seua tendència esquerrana com a forma d’aconseguir vots de cara a un possible ascens del PP i davallada del PSPV-PSOE.

No solament el nacionalisme polític valencià entengué que calia la unió de totes les forces englobades dins del progressisme valencià: també ACPV mitjançant

⁸³⁸ *Íbid.*, pàg.1.

⁸³⁹ “Els grups nacionalistes valencians s’uneixen en coalició electoral”, *Hemeroteca diari Avui*, 11 de febrer de 1995, pàg.20. Document online a: <https://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=1119913&view=hemeroteca&lang=ca>

⁸⁴⁰ *Íbid.*

⁸⁴¹ “Programa electoral UPV-Bloc Nacionalista per a les eleccions autonòmiques, 1995”, *Arxiu BNV/Caixa 0001 PVN (antic, per classificar)*, maig 1995, pp.1-3.

l'articulació del Bloc de Progrés Jaume I exemplificava la necessitat d'una articulació valenciana per fer front a una possible victòria del conservadurisme, representat pel PP i Eduardo Zaplana i que les enquestes donaven com a possible⁸⁴². El 1995 fou l'any en el que es materialitzaren canvis polítics de gran calat i que es completaren un any després a les eleccions estatals. El poder socialista es tambalejava i el relleu popular començava a ser cada vegada més factible i real. El PSPV-PSOE, atemoritzat de la possible derrota electoral, s'aplegà per primera vegada a la manifestació del 25 d'abril, celebrada el 6 de maig. En ella, representants de totes les formacions progressistes demanaven baix el paraigües del Bloc de Progrés Jaume I una articulació front una possible victòria del Partit Popular. I amb ella, les crítiques internes sobretot per part de la UPV, que veia en el BPJI una instrumentalització per part del PSPV-PSOE per apel·lar al vot útil. Mayor ho definí anys després afirmant que “Nosaltres impulsem un nacionalisme no sols de reivindicació cultural i lingüística, sinó plenament polític [...] (El nacionalisme cultural) no donava suport al nacionalisme polític”⁸⁴³.

Amb aquest panorama sociopolític s'arribà a les eleccions municipals i autonòmiques del 1995, en les que per primera vegada s'hi donà un canvi a la dinàmica seguida fins la data: la dreta, reformulada baix les sigles del Partit Popular i amb un lideratge fort com era el d'Eduardo Zaplana, ex alcalde de Benidorm gràcies a un pacte amb un trànsfuga socialista. Els mesos previs a les eleccions s'havien caracteritzat per una polarització política i un enfrontament dialèctic entre una esquerra cada vegada amb menys recolzaments i una dreta en auge. L'hegemonia que havia tingut el PSPV-PSOE al País Valencià es tambalejava des de feia uns anys amb la pèrdua de grans ciutats en mans dels populars en part per causes estatals i d'altra banda, per qüestions específicament valencianes. La proliferació d'escàndols polítics relacionats amb la corrupció i el PSOE també ofenien a les i els valencians indubtablement. Junt a aquesta situació de desprestigi s'hi troba la pràctica desaparició del centre polític, representat fins aleshores pel CDS de manera que una de les poques alternatives del moderantisme deixava

⁸⁴² “Valencia huele a cambio” *Hemeroteca diari La Vanguardia*, 14 de maig de 1995, pàg.34. Document online a: <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1995/05/14/pagina-34/34436809/pdf.html?search=encuesta%20eduardo%20zaplana>

⁸⁴³ Pere MAYOR: *Un país amb futur...*, pàg.59.

d'aparèixer a l'opinió pública⁸⁴⁴. Aquesta fita feia que el conegut com a "centre" fora el terreny de disputa entre el PSPV-PSOE i el PP però amb una diferència: mentre que els populars no havien de carregar amb el desgast de governar, els socialistes comptaven amb el hàndicap dels anys previs. Tot plegat explicaria els resultats autonòmics: mentre que el PP passava del 28,11% dels vots i 31 diputats al 43,28% i 42 representants, el PSPV-PSOE es deixava pel camí pràcticament nou punts percentuals i tretze escons, passant-ne de 45 a 32.

Davant d'aquesta situació de crisi del socialisme, un sector de la militància socialista es decantà per posicionar-se al costat d'Esquerra Unida, vista com a una possible alternativa més progressista que no el centre moderat. La davallada del PSPV-PSOE a les eleccions autonòmiques significà un recolzament a EU però com s'afirmava des de la coalició UPV-Bloc Progressista, "no és una alternativa real de govern"⁸⁴⁵. Tot i augmentar fins a 10 els diputats i pujar més de quatre punts percentuals, no era suficient per construir una majoria progressista. Unió Valenciana per la seua banda es deixà dos punts i mig per la captació del seu vot cap a posicionaments més pròxims al PP, passant de set a cinc diputats. En última instància i com a cinquena força política se situava la UPV-Bloc Progressista amb un 2,74% de l'electorat i sense aconseguir cap representant, perdent recolzaments si es compara amb les autonòmiques prèvies, on el resultat fou d'un 3,71%. De nou el valencianisme polític quedava exclòs de l'hemicicle inclús anant baix una única formació⁸⁴⁶.

⁸⁴⁴ Si en 1991 aconseguí un 3,85% dels vots i cap diputat, en 1995 el recolzament es quedà en un irrisori 0,23%.

⁸⁴⁵ "El PVN i la política valenciana. Evolució del mapa polític al País Valencià", *Arxiu BNV/ Caixa 0001 PVN (antic, per classificar)*, II Congrés PVN, pàg.1.

⁸⁴⁶ El valencianisme tricolor (titllat per alguns sectors de l'esquerra nacionalista) d'Esquerra Nacionalista Valenciana es presentà en solitari amb un 0,08% del recolzament i per tant, sent marginal i inexistent.

Eleccions autonòmiques 1995	Circ. Castelló	Circ. València	Circ. Alacant	País Valencià
PP diputats	46,09% 11	40,49% 16	47,19% 15	43,28% 42
PSOE diputats	35,96% 8	32,86% 12	36,36% 12	34,34% 32
EU diputats	8,29% 2	12,69% 5	11,06% 3	11,66% 10
UV diputats	4,41% 1	10,45% 4	2,11% 0	7,08% 5
UPV-BN diputats	4,24% 0	2,62% 0	2,40% 0	2,74% 0
ENV diputats	0,10% 0	0,07% 0	0,09% 0	0,08% 0

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

Com afirmava la pròpia coalició, es continuava tenint “buits grandíssims en València i l’Horta Sud, Alacant, Elx i les zones castellanoparlants”⁸⁴⁷, per això des d’UPV-BN es convidava a enfortir els lligams entre les forces que la formaven ja que si bé es podien trobar algunes diferències entre la Unitat del Poble Valencià i el Partit Valencià Nacionalista, la vertebració era necessària si es té en compte la nova cojuntura política on per primera vegada la Generalitat Valenciana requeia en mans de la dreta i del blaverisme després de dur-se a terme la coalició entre el PP i UV. El pacte entre ambdues formacions ja s’havia intentat gestar des del principi amb alguns enfrontaments que deixaren les negociacions tocades i finalment el conegut per la premsa com a “Pacte del pollastre” es va dur a terme gràcies a les pressions per part de l’Associació Valenciana d’Empresaris i de la mà del seu president Federico Fèlix, qui es dedicava al sector avícola valencià (i d’ací el nom). La seua

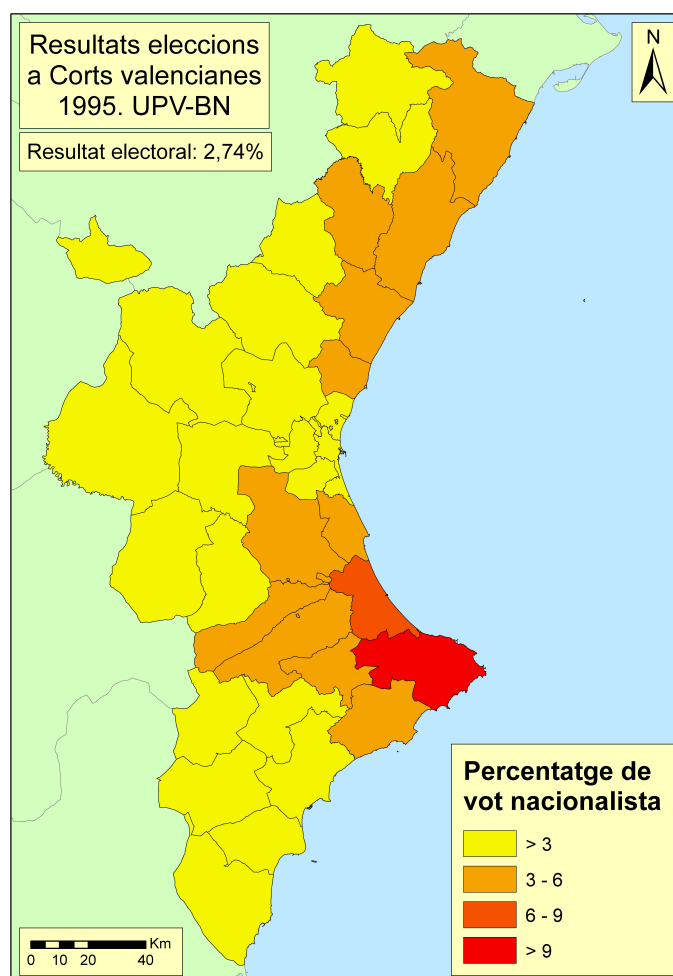
⁸⁴⁷ “Anàlisi dels resultats eleccions municipals i autonòmiques 1995 (resultats provisionals)”, *Arxiu BNV/Caixa 2102, Assemblea de País 1990-1996*, 10 de juny de 1995, pàg.3.

interferència per dur a terme una coalició al govern que defensara els interessos de la patronal valenciana fou clau per a que la dreta obtingués el govern de la Generalitat, tal i com afirmà el propi Federico Félix⁸⁴⁸. Amb el pacte, el regionalisme conservador d'Unió Valenciana es feia amb la Conselleria d'Agricultura, Pesca i Medi Ambient i González Lizondo fou designat president de les Corts Valencianes⁸⁴⁹. Paradoxalment l'entrada d'UV al govern significà l'inici de la decadència de la formació que ja presentava signes de debilitat des del 1993⁸⁵⁰. La Unitat pel seu costat, seguia tenint a les zones castellanoparlants un nul assentament, mentre que la costa nord i centre del país així com el sud de la ciutat de València tornaven a ser el bressol de la gran part del seu electorat, destacant la Marina Alta (13,29%), la Safor (8,82%), la Ribera Alta (5,83%), la Plana Baixa (5,38%) i el Comtat (5,23%).

⁸⁴⁸ “¿Pacto del pollo? Hicimos lo que había que hacer: presionar a Zaplana y a Lizondo para que los dos partidos conservadores alcanzaran un acuerdo”, *Hemeroteca Diari Las Provincias*, 8 d'agost de 2010. Document online a: <https://www.lasprovincias.es/v/20100808/comunitat/pacto-pollo-hicimos-habia-20100808.html>.

⁸⁴⁹ A la seua repentina mort el 23 de desembre del 1996 el substituí Héctor Villalba. Cal recordar que un mes abans de la seua defunció, Lizondo fou expulsat d'UV per, segons la nova direcció del partit, “apropar-se al Partit Popular”.

⁸⁵⁰ Anselm BODOQUE: “Unió Valenciana (1982-2008)...”, pàg.210.

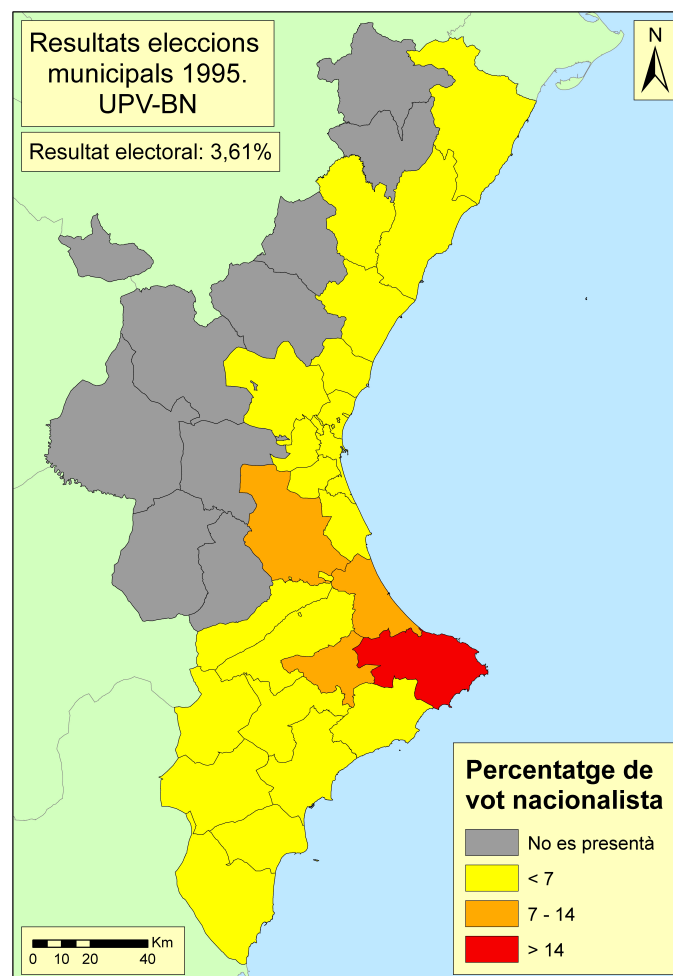
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

Mapa realitzat per Jordi Benavent..

Si els resultats a nivell autonòmic havien significat una davallada de recolzament respecte als anteriors comicis, pel que respecta a les eleccions municipals que van tenir lloc el mateix dia no es provocà el mateix fenomen, passant del 2,7% al 3,6% del recolzament total al País i augmentant el número de regidores i regidors de 91 a 168, pràcticament duplicant la seua representació als consistoris. Per contra, tant el PSPV-PSOE com UV veieren mermada la seua representació als pobles i ciutats del país, acabant definitivament amb “l’opul·lència política” socialista als ajuntaments⁸⁵¹. El sabor agre del resultat autonòmic fou contrarestat per la millora a nivell municipal, on aconseguiren pràcticament 20.000 votants més. Respecte a la qüestió municipal, la UPV acordà a l’Assemblea de País del 10 de juny de 1995 i a proposta de la Comissió Executiva

⁸⁵¹ “Anàlisi dels resultats eleccions municipals i...”, pàg.2.

que no es duria a terme cap acord global amb cap força política, deixant en mans de cada formació municipal les possibles estratègies. A més s'acceptà que allà on hi hagen possibilitats d'aconseguir l'alcaldia s'intentaria assumir la responsabilitat i, en cas d'haver de votar a altre candidat de progrés (és a dir, a altres formacions), no s'assumirien responsabilitats directes de govern per dur a terme una política pròpia i diferenciada⁸⁵². El recolzament majoritari de nou s'hi donà a les comarques valencianoparlants del centre i sud de la província de València, així com al nord de la d'Alacant i la costa de la de Castelló. L'interiori del territori valencià així com el sud eren d'una baixa densitat del vot, per no dir nul·la.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana - ARGOS.

Mapa realitzat per Jordi Benavent.

⁸⁵² "Propostes de resolució de la Comissió Executiva a l'Assemblea de País d'UPV - Sobre l'elecció d'alcaldes a les corporacions municipals", *Arxiu BNV/Caixa 2102, Assemblea de País 1990-1996*, 10 de juny de 1995, pàg.5.

Fou evident que la qüestió de la presència (o l'escassa presència) als mitjans de comunicació fou un factor decisiu però més va influir el marc mental de la població valenciana alhora de votar i en clau de què votar: Espanya era el marc i la Comunitat Valenciana un apèndix de la mateixa. Per tant, era evident que insertar altre marc en el que desenvolupar-se era una aventura destinada a fracassar si no es modificava lleugerament el discurs. Amb tot, també s'hi donaren diferents problemàtiques internes i errades de la pròpia coalició però després d'analitzar la documentació interna, tot i que afirmen que "les mancances tan significatives (externes a la coalició) no deuen impedir que fem una autocrítica dels nostres errors"⁸⁵³, no apareixen a cap text. En aquest cas, la Unitat del Poble Valencià (qui dugué a terme una mena d'anàlisi interna de les dues conteses electorals del 1995) tot i parlar d'errades internes no les desenvolupa, deixant en l'aire la qüestió sense aprofundir més enllà del titular.

⁸⁵³ "Anàlisi dels resultats eleccions municipals i...", pàg.3.

Resultats eleccions municipals 1995 UPV-BN

	%	Regidors		%	Regidors
Província de València			Província de Castelló		
Racó d'Ademús	-	-	Ports	-	-
Serrans	-	-	Baix Maestrat	4,73%	2
Camp de Túria	1,31%	0	Alt Maestrat	-	-
Camp de Morvedre	4,21%	1	Plana Alta	6,21%	6
Horta Nord	3,99%	8	Alcalatén	4,02%	1
València	0,95%	0	Alt Millars	-	-
Horta Oest	0,57%	0	Plana Baixa	6,40%	7
Foia de Bunyol	-	-	Alt Palància	-	-
Plana d'Utiel	-	-	Prov. Castelló	5,33%	16
Horta Sud	2,18%	1			
Vall de Confrents	-	-	Província d'Alacant		
Canal de Navarrés	-	-	Alt Vinalopó	1,20%	1
Ribera Alta	8,32%	23	Alcoià	2,09%	1
Ribera Baixa	6,14%	8	Comtat	7,47%	3
Costera	3,70%	4	Marina Alta	21,72%	48
Vall d'Albaida	5,52%	7	Marina Baixa	6,50%	6
Safor	11,61%	28	Alacantí	1,04%	3
Prov. València	3,14%	80	Vinalopó Mitjà	6,01%	10
			Baix Vinalopó	0,89%	0
			Baix Segura	0,01%	0
			Prov. Alacant	3,82%	72
TOTAL PAÍS VALENCIÀ	3,61%	168			

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

L'única apreciació que es va fer a nivell intern per part de la Unitat fou la de valorar positivament la coalició, argumentant per primera vegada que l'alliança es mantingués, proposant la seua continuïtat i demanant una reorganització interna de les formacions per consolidar el projecte. Fou la primerava vegada que la UPV feia referència a un possible pacte més enllà de l'electoral signat mesos abans de la

contesa autonòmica i municipal. I en aquest punt, cal destacar que la qüestió no era baladí si tenim en compte que pactar més enllà de les eleccions significaria dur a terme una reconsideració del fet nacional valencià per aproximar posicionaments entre la Unitat i el Partit Valencià Nacionalista. Sobre l'articulació d'una nova força valencianista fruit de la unió d'ambdues formacions, la UPV proposava:

“Encetar des de l'Executiva el treball de cara a les pròximes eleccions generals, procurant articular una proposta que puga ser assumida per tota la coalició UPV-BN, així com sumar altres sensibilitats organitzades o personals per tal d'oferir una candidatura nacionalista amb possibilitats reals d'obtenir representació”⁸⁵⁴.

Les conseqüències d'aquelles eleccions obligaren a fer una reflexió profunda per part de tots els agents valencianistes del moment. Aquell resultat no havia estat bo per al nacionalisme polític. I el regionalisme, altra forma d'entendre la identitat valenciana, perdia vots respecte el 1991. I aquestos dos fets, calien ser reflexionats. Era urgent doncs, com afirmà Josep Vicent Boira, membre del consell nacional del PVN, dur a terme una reconstrucció del valencianisme polític: “L'articulació d'un nou projecte per al valencianisme polític passa per reconèixer els nostres errors i, després, per plantejar les solucions als problemes que tenen els valencians, amb serietat i rigor”⁸⁵⁵. Quedava clar que hi havia una sèrie de mancances de tall estructural, però no havien de ser una excusa ni impediment: tant a les Illes Balears com Canàries o fins i tot Galícia eren nacionalitats amb un sentiment igual o menor de projecte de construcció nacional, però les seues forces polítiques nacionalistes havien sabut encertar un missatge que la UPV-BN no. D'ací les seues presències als corresponents Parlaments autonòmics. Com afirmava el propi Boira,

⁸⁵⁴ “Propostes de resolució de la Comissió Executiva a l'Assemblea de País d'UPV - Sobre l'elecció d'alcaldes a les corporacions municipals”, *Arxiu BNV/Caixa 2102, Assemblea de País 1990-1996*, 10 de juny de 1995, pàg.5.

⁸⁵⁵ “Per la reconstrucció del valencianisme polític. Article d'opinió de Josep Vicent Boira”, *Diari Levante, documentació cedida per Emili Selfa*, 6 de juny de 1995, pàg.4.

“Este és el nostre problema: la renovació del missatge i la renovació de les estructures polítiques que li donen suport i veu pública. Cal aprofitar l'experiència de molta gent que ha treballat tants anys per este país però és imprescindible encetar un procés de renovació profund i de forma ràpida [...] Ara sí hem de parlar”⁸⁵⁶.

Quedava doncs la porta oberta a de nou dur a terme un procés d'unitat del nacionalisme polític més enllà de les conteses electorals, tot i que amb pas curt, centrant-se en les següents eleccions de tall estatal que hi van tenir lloc el març del 1996 i que significaren un canvi a nivell a nivell espanyol en la línia del que s'havia produït al País Valencià.

5.6. Conclusions

La consolidació del sistema de partits estatal des dels inicis de la Transició fins la data, feia molt difícil, per no dir impossible, l'arribada de nous competidors electorals dins del conjunt de partits de caràcter institucional. Cas a banda són els territoris basc, català i gallec, on sí hi havia un sentiment identitari diferenciat de l'espanyol i per tant, hi havia un segon eix en el que es movia la política més enllà de l'esquerra - dreta tradicional: l'eix centre - perifèria. Ara bé, que hi hagués altre eix sobre el que moure el terreny de joc polític no significava obligatòriament tenir una adscripció nacional diferenciada de l'espanyola majoritària. Era el cas gallec, on des del 1989 el PP tenia la majoria absoluta, revalidada i augmentada a les eleccions autonòmiques de 1993 i on el Bloque Nacionalista Galego passa de 105.000 vots i 5 diputats al parlament autonòmic a 269.000 recolzaments electorals i 13 representants⁸⁵⁷. Com afirmaven des de la UPV, el BNG s'havia “enfortit i vigoritzat després de passar la travessia del desert durant els anys 80,

⁸⁵⁶ *Íbid.*, pàg.4.

⁸⁵⁷ Malgrat els bons resultats, aquestos no van servir per acabar amb l'hegemonia popular de Manuel Fraga.

però amb presència continuada al Parlament Gallec”⁸⁵⁸. Galícia era l'excepció certament si es compara amb Catalunya i el País Basc, on 41 dels 75 diputats tenien una adscripció nacional basca després del resultat electoral de les autonòmiques del 1994⁸⁵⁹. Si hom fa un repàs a les formacions consolidades durant els vuitanta i inicis dels noranta pot veure com són poques les ofertes polítiques que ho aconseguiren: Unió Valenciana es consolidà durant els anys vuitanta gràcies en part a un discurs en auge com era el del blaverisme i a la debilitat del PP com a plataforma consolidada i hegemònica a la dreta de l'espectre polític. Però fou amb l'entrada dels anys noranta quan el Partit Popular inicià el camí cap a un reposicionament de la dreta cap a punt d'encontre amb altres formacions de caire conservador de la mà de Jose María Aznar, fent que la independència d'UV es trobés amenaçada. Altra formació que aconseguí consolidar-se fou el Partit Socialista Andalus, que el 1984 es refundà en el Partido Andalucista i que va viua els moments de màxima representació al parlament andalus⁸⁶⁰.

Finalment, cal analitzar la cronologia del capítol. Es partia el 1991 d'un moment de crisi interna que mai va deixar d'estar present tot i que amb alt i baixos. El camí iniciat per la UPV així com el lideratge de Mayor es posaren de nou en dubte per part d'un sector de la formació diferent al que decidí abandonar la UPV i crear el PVN. La Unitat pegava bandades entre una esquerra alternativa al socialisme hegemònic però cada vegada més immers en un lent procés de descomposició, i un nacionalisme de nou tall valencianista allunyat de les tesis anteriors basades en la catalanitat del territori i la societat del país. Que la qüestió nacional i el seu debat intern era una realitat ho demostren les diferents accions

⁸⁵⁸ “Assemblea de País d'UPV - València, 16 de desembre de 1995”, *Arxiu BNV/Caixa 2102, Assemblea de País 1990 - 1996*, 16 de desembre de 1995, pàg.1.

⁸⁵⁹ Cal fer un aclariment: Al llarg de la seua existència, Herri Batasuna mai arribà a ocupar els seus seients ni al Parlament Basc ni a l'estatal, decisió presa per mostrar-se contraris tant a l'estat espanyol com a l'estatut d'autonomia basc per la defensa de la formació *abertzale* de la independència. Des de les eleccions autonòmiques del 1994 HB comptava amb 11 representants (16,29%) mentre que Eusko Alkartasuna n'aconseguí 8 (10,31%) i el PNB 22 (29,84%).

⁸⁶⁰ En 1990 el PA aconseguí el 10,75% dels vots i 10 diputats, sent el resultat més positiu durant la seua existència, que acabà el 2015 amb la dissolució del partit.

dutes a terme durant aquestos anys: d'IU a CiU. I amb tot aquest panorama de derives electorals i d'inicis de canvi de paradigma, a nivell electoral la UPV continuava estant als marges. Solament els resultats municipals eren vistos com a existosos, inclús donant peu a un representant a la Diputació d'Alacant, però la resta de conteses foren un fracàs al no obtenir cap escó ni a les Corts Valencianes ni al Parlament estatal ni a l'europeu. Es comptava segons la formació amb una "base mínima, però sòlida per afrontar nous reptes"⁸⁶¹. Certament tota la literatura respecte a la qüestió valenciana afectà indubtablement en aquest inici de canvi de paradigma, però cal centrar-se més en les diferents realitats que es donaren al País Valencià a inicis dels noranta per entendre com la UPV poc a poc anà moderant el seu discurs tot i que sempre dins del camp de l'esquerra política i en definitiva a l'esquerra del PSOE. La Unitat mai arribà a tenir un recolzament des d'altres àmbits de la cultura, el sindicalisme o els moviments socials o, en cas de tenir-los, quedaven sempre a l'ombra per la maquinària socialista. I aquest factor també caldria tenir-lo present per entendre a quins espais la UPV tenia certa influència. A un món cada vegada més hegemonitzat i amb un bloc com el soviètic ja descomposat, el descrèdit de l'esquerra era una barrera difícil de superar per a aquelles opcions polítiques que no havien renegat totalment dels posicionaments socialistes. Entre elles la UPV, que veia copada l'oferta esquerrana al País Valencià i a més, intentava situar-se al marc polític establert mitjançant una escletxa que no havien arribat mai a crear: el nacionalisme valencià no era una opció d'entre una societat amb una clara identitat espanyola. El 1995 significà el final de l'inici de la Unitat i conseqüentment, l'inici del final de la UPV. La formació s'havia fet gran en el sentit de formació establerta al tauler de joc polític valencià des dels marges a les grans representacions però vigent a escala municipal. El retrobament del valencianisme polític de la mà de la coalició UPV-BN fou el començament d'un nou projecte, aquesta vegada sí, diferenciat del procés anterior.

⁸⁶¹ "Asamblea de País d'UPV - València, 16 de desembre de 1995...", pàg.2.

CAPÍTOL 6. DE COALICIÓ ELECTORAL A FORMACIÓ POLÍTICA: CONGRESSOS, APROXIMACIONS I EL BLOC VALENCIANISTA

A les acaballes del 1995 semblava que el nacionalisme polític valencià havia canviat el seu posicionament respecte la identitat de les valencianes i valencians. Certament, el context tant al País Valencià com a l'estat espanyol feia veure que altra comunitat imaginada que no fora l'espanyola baix un sistema autonòmic era impossible no solament per evidències socials sinó també per delimitació estatutària i constitucional. D'ací que la reformulació de la Unitat del Poble Valencià fora més que per convicció, per necessitat i supervivència dins del joc polític. El fusterianisme iniciàtic dels seixanta i setanta quedava cada vegada més arraonat a cercles com els del PSAN, que no disposava d'una estructura suficient com per dur a terme una implantació territorial, i d'ERPV, amb un assentament pràcticament testimonial i solament present com partit però no institucionalment a algunes localitats del nord del país, evidenciant que el nou nacionalisme valencià o bé es reformulava o bé quedaria situat als marges de la societat i la política valenciana. Tampoc a nivell cultural tenia un ressó de grans magnituds tot i que el seu assentament era superior que el de tall polític: el domini del govern socialista era evident, deixant espais on desenvolupar-se però sempre amb un control governamental i marcant els marges.

Tota aquesta realitat també influí en la pressa de posicionaments per part de la Unitat. Fou el 1996 l'any clau en la formació per un seguit de factors que s'hi conjugaren aquella data i que acabaren en el 7é Congrés de la UPV a l'Eliana. Si alguna cosa s'ha de destacar dels anys previs els quals s'han tractat ací és que s'hi donaven dues tendències a la UPV: la primera era la pèrdua de confiança de l'electorat eleccions rere eleccions a nivell autonòmic i estatal al temps que s'havia anat aconseguint una major presència municipal. Què significava aquella tendència? Senzillament, que la UPV era incapaç de traduir els vots municipals en vots a la resta d'eleccions. Que no fidelitzava a la votant i el votant valencià. No era cap descobriment si analitzem la realitat donada fins aleshores, però fou el 1996 quan per primera vegada, l'autocrítica a la formació tingué repercussions més enllà

del llepar-se les ferides que s'hi veu a tota la documentació que s'anà creant durant el recorregut cronològic de la UPV.

6.1. El necessari debat post-electoral: Un nou valencianisme i les generals de 1996

Una vegada superades les eleccions autonòmiques, que deixaren la coalició UPV-BN de nou com a primera força extraparlamentària i per tant sense representació, quotes econòmiques ni presència a la radiotelevisió pública valenciana, el nacionalisme polític valencià hagué de reformular-se per força major. Aquest cop al nacionalisme polític valencià no era nou i de fet era esperat per part de la formació. Segons la coalició "Sense un referent de política "espanyola", amb els mitjans de comunicació públics pràcticament tancats a UPV-BN, i també d'alguns privats, sense recursos econòmics, les coses han estat sense dubte més dures que mai"⁸⁶². Com s'ha dit al capítol anterior, fins aleshores no es veu ninguna crítica interna tot i que sí comencen molts dels seus escrits afirmant que "cal fer autocrítica" o que "les mancances significatives no deuen impedir que fem una autocrítica dels nostres errors"⁸⁶³. Fou durant el Congrés de desembre del 1996 quan per primera vegada es va dur a terme un judici al respecte. El panorama sorgit de les darreres eleccions portava a la Unitat a realitzar unes interpretacions internes. Com afirmaven des de la formació,

"Una de les reflexions consisteix en atribuir-nos els èxits als esforços propis i els fracassos a causes alienes. Ací el discurs seria dir que hem arribat a tindre més de 150 regidors perquè som molt bons (imaginatius, dinàmics, honrats, etc.) i que encara no tenim un diputat perquè els altres ens ho impideixen (la culpa la té la barrera del 5%, la culpa la té el nacionalisme cultural que arrastra vots envers el PSOE, etc.). Aquest discurs és clarament el més còmode i el més immobilitzador, perquè des d'eixa posició no ens

⁸⁶² "Anàlisi municipals i autonòmiques 1995", *Arxiu BNV/Caixa 2102 Assembla de País 1990 - 1996*, 10 de juny de 1995, pàg.3.

⁸⁶³ *Íbid.*, pp.1-2.

plantejem cap repte i, en conseqüència, no tractem de fer gran cosa per millorar la situació”⁸⁶⁴.

En aquest sentit, es feia també un altre raonament lligat als resultats municipals i com aquestos no eren capaços d’assentar-se a nivell autonòmic i estatal:

“Si hem aconseguit algun èxit a nivell municipal és perquè els altres partits (el PSOE, el PP, IU) han estat en bastants casos fluixos, inhibits, negligents o corruptes: és a dir, han gestionat les coses tan malament que ens ho han servit en safata d’argent; així mateix, també cal que ens plantejem la possibilitat de què els nostres reiterats fracassos a nivell autonòmic i estatal poden vindre motivats perquè no hem sabut estar a l’altura de les circumstàncies”⁸⁶⁵.

Després de les eleccions autonòmiques s’obrí un període de reflexió interna pel que fa a com, amb qui i amb quines bases continuar el nacionalisme polític valencià. Si durant la campanya electoral havia intentat deixar clara la seua postura esquerrana per fer-se amb el vot indecís, també és cert que intentà donar una imatge de serenitat gràcies al pacte previ per a les eleccions al parlament europeu amb Convergència i Unió i al que no volien titllar de germà gran, tot i que sí es reconeixia que la seua notorietat a Catalunya els podria beneficiar com el propi Pere Mayor afirmava⁸⁶⁶. CiU per la seua banda havia aconseguit mesos després de les eleccions a les Corts Valencianes revalidar el govern per cinquena vegada, aquesta vegada en minoria⁸⁶⁷. I de nou el catalanisme decidí no interferir al País

⁸⁶⁴ “Annex I: La constatació d’un fracàs. Ponència política marc”, *Arxiu BNV/Caixa 1071, 7é Congrés 1996*, desembre de 1996, pàg.34.

⁸⁶⁵ *Íbid.*, pàg.34.

⁸⁶⁶ Pere MAYOR: *Un país amb futur...*, pàg.80.

⁸⁶⁷ CiU passà de 70 a 60 diputats; PSC n’aconseguí 34, 6 menys que al 1992; el PP augmentà de 7 a 17 els seus representants; ERC també millorà resultats: d’11 a 13 diputats i per últim, Iniciativa per Catalunya - Els Verds passaren de 7 a 11. Jordi Pujol va ser investit president de la Generalitat de Catalunya en segona votació al desembre amb els vots en contra d’ERC i IpCV i l’abstenció tant del PP com del PSC.

Valencià: ERC-PV de fet, no es presentà a les eleccions autonòmiques encara que comptava amb certa estructura i assentament sobretot a les comarques del nord del país. I és que el catalanisme (almenys l'intel·lectual o de nuclis culturals) històricament no havia tingut cap interès en desenvolupar un marc nacional conjunt com s'havia descrit anys previs⁸⁶⁸. Com afirma Toni Rico, "Al catalanisme històric li era difícil de digerir que des del País Valencià es parlara d'una catalanitat política que trencava el relat històric del catalanisme"⁸⁶⁹. Altra cosa era Jordi Pujol que com afirmà el seu biògraf, mai havia defugit dels Països Catalans tot i establir prudència⁸⁷⁰. Però el conservadorisme de CiU podria fer lligues amb el nou govern valencià, liderat per Eduardo Zaplana. Aquest últim afirmà que "La nostra Comunitat Valenciana té similituds geogràfiques, econòmiques i culturals amb Catalunya i en aquest sentit, les nostres relacions han de ser de cooperació"⁸⁷¹. Aquestes declaracions poden servir per fer veure que institucionalment sí hi havia contactes amb Catalunya: el que aquesta tesi defensa és que entre formacions polítiques de tall nacionalista, no hi havia ingerències. Ara bé, que hi hagueren relacions formals no significa que aquestes anaren en una mateixa línia o que hi hagués una distensió entre els dos governs: el nou executiu valencià derogava parcialment l'ordre d'homologació de les titulacions de valencià amb les equivalents de les Illes Balears i Catalunya. Açò va suposar el'organització d'un front contra la política de Zaplana que liderà Acció Cultural, la qual va recórrer

⁸⁶⁸ Interessants són les aportacions en aquest sentit que s'hi fa al Setmanari el Temps. Alguns exemples: "Nosaltres (i) els valencians", *Setmanari El Temps*, 17 d'abril de 1989, núm.252, pàg.12; "Nosaltres els fusterians. Entrevista a Alfaro, Castellet i Barnils", *Setmanari El Temps*, 24 de juny de 1991, núm.366, pp.54-57.

⁸⁶⁹ Toni RICO: *La influència de Joan Fuster...* pàg.162.

⁸⁷⁰ Antoni PLAJA: *Jordi Pujol: una vida dedicada a construir Catalunya*, Editorial Mediterrània, Barcelona:2003, pàg.77. Citat a Francesc MARCO: *Més enllà del Sénia. Partits polítics...*, pàg.251.

⁸⁷¹ "Els socialistes han provocat amb la llengua divisió i enfrontament. Entrevista a Eduardo Zaplana", *diari Avui*, 22 de maig de 1995. Citat a: Francesc MARCO: *Més enllà del Sénia. Partits polítics...*, pàg.264.

judicialment⁸⁷². També suprimí la retransmissió conjunta amb TV3 dels Premis Octubre per RTVV⁸⁷³, provocant enfrontaments indirectes entre Zaplana i Pujol, com el propi president català afirmava⁸⁷⁴. Però del que es tracta a aquesta tesi és d'analitzar en tot cas les relacions ente els partits nacionalistes: entre la Unitat, el PVN i les formacions catalanes, no s'hi veuen interferències entre Catalunya i el País Valencià a la documentació analitzada. Sí contactes, coalicions electorals per a les eleccions europees (1994) i debats entre les formacions, però mai cap tipus d'ordre en cap de les dues direccions. Amb tot, l'assentament d'ERC-PV fou vist per les formacions abans citades com una intromissió⁸⁷⁵.

Així s'arribà a les següents eleccions legislatives. En elles, la UPV no tenia dipositades massa expectatives, essent vistes més com una contesa que calia passar per preparar el salt autonòmic a les Corts Valencianes a les futures eleccions del 1999. De fet, no s'ha trobat a l'arxiu de la pròpia formació cap documentació que tractés la qüestió de les eleccions estatals al detall. Sí que s'hi narren les discussions entre la UPV-BN i el PSPV-PSOE, el qual segons la coalició “no troba inconvinent en enviar-nos a les catacumbes polítiques”, exemplificant aquesta declaració amb els pactes entre els socialistes i el PP a Muro d'Alcoi, a Dènia o Monòver⁸⁷⁶, però d'entre la documentació no s'hi troba cap text al respecte ni a les assemblees de país ni a cap reunió interna, no significant que no existira. Així, el 3 de març hi van tenir lloc a nivell estatal i, per primera vegada el Partit Popular

⁸⁷² El 2006 el Tribunal Suprem espanyol va anul·lar l'ordre de la Generalitat. Més a: “El Supremo afirma que valenciano y catalán son la misma lengua y repone la convalidación”, *Hemeroteca diari Levante*, 6 d'abril de 2006. Document online a: <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/3116/supremo-afirma-valenciano-catalan-son-lengua-repone-convalidacion/188209.html>

⁸⁷³ “Informe d'anàlisi dels resultats electorals. Eleccions generals 1996. Comissió executiva de l'11 de març de 1996”, *Arxiu BNV/Caixa 2102 Assembla de País 1990 - 1996*, 11 de març de 1996, pàg.1.

⁸⁷⁴ “Només hi ha un Jordi Pujol”, *Setmanari El Temps*, 29 de juliol de 1996, núm.632, pp.30-31.

⁸⁷⁵ *Entrevista amb Pepa Chesa*, 1 de juliol de 2020.

⁸⁷⁶ “Assembla de País d'UPV”, *Arxiu BNV/Caixa 2102, Assembla de País 1990 - 1996*, València, 16 de desembre de 1995, pàg.2.

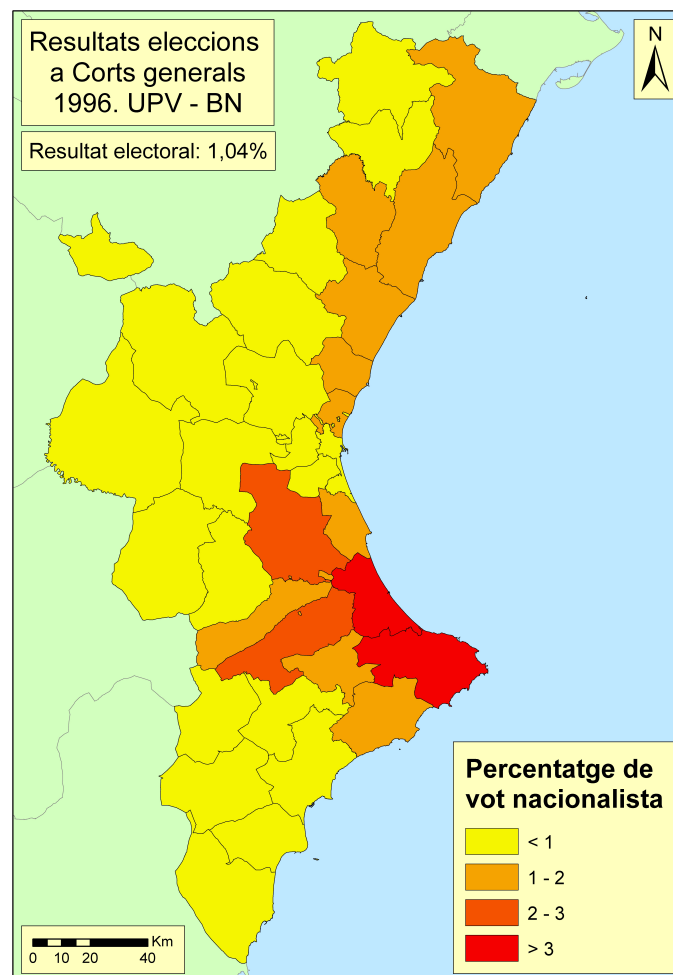
aconseguí fer-se amb la victòria, sent la força més votada amb un 38,79% dels vots. A poc més d'un punt percentual s'hi trobava el PSOE, que per primera vegada des del 1977 no fou la força més votada. Si es compara amb els resultats del 1993 s'hi veu com els percentatges d'ambdues formacions no derivà molt: el PP pujà en 4 punts percentuals el seu resultat i el PSOE solament en baixà un. Tampoc es veuen grans canvis als percentatges de la resta de formacions. Al País Valencià se seguia la mateixa línia que a nivell estatal amb la diferència que ja al 1993 s'hi pot veure una victòria popular. Totes les formacions que hi van aconseguir representació el 1993 repetiren el 1996, repentinament inclús número d'escons⁸⁷⁷. La coalició UPV-BN empitjorà els seus resultats, passant d'un 1,64% dels vots a l'1,04%, deixant-se 15.000 vots en apenes tres anys.

Eleccions generals 1996	Circ. Castelló	Circ. València	Circ. Alacant	País Valencià
PP diputats	46,86% 3	42,36% 7	46,07% 5	44,09% 15
PSOE diputats	40,33% 2	37,27% 6	40,39% 5	38,63% 13
EUPV diputats	7,67% 0	12,18% 2	10,70% 1	11,17% 3
UV diputats	1,98% 0	5,67% 1	0,52% 0	3,57% 1
UPV-BN diputats	1,45% 0	1,17% 0	0,67% 0	1,04% 0
ERC diputats	0,28% 0	0,10% 0	0,12% 0	0,13% 0
ENV diputats	0,05% 0	0,04% 0	0,04% 0	0,04% 0

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

⁸⁷⁷ PP: 15; EUPV: 3; UV:1. Solament el PSOE passà de 12 a 13 diputats per l'augment de la població valenciana i per tant, l'augment en la seua representació al Parlament.

Per comarques, el recolzament al valencianisme de la UPV-BN es va donar sobretot a les zones que històricament ho havien fet fins la data, tot i que aquesta vegada amb uns percentatges per baix del que les eleccions autonòmiques solien donar al nacionalisme. La Marina Alta (4,46%) fou la comarca on més recolzament hi va tenir la coalició, seguida de la Safor (4,43%), la Ribera Alta (2,82%), la Vall d'Albaida (2,09%) i la Ribera Baixa (1,99%). Per contra, i com històricament succeïa amb el nacionalisme polític valencià, tant la zona de l'interior del país com la zona sud del mateix eren els territoris on menys assentament electoral s'hi podria veure (el Baix Segura, 0,03%; el Racó d'Ademús el 0,05% o la Plana d'Utiel i Requena, un 0,08%). La qüestió lingüística continuava sent important alhora d'emetre un vot⁸⁷⁸.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

Mapa realitzat per Jordi Benavent.

⁸⁷⁸ A les dades que s'hi representen no es contemplen en cap moment ni els resultats d'ERC (0,13%) ni les d'ENV (0,04%), quedant representades solament les de la coalició UPV-BN.

Pel que fa a la documentació post electoral del 1996 solament s'hi troba un text, el qual no deixa de ser un informe objectiu dels resultats electorals. Una mena d'anàlisi de la contesa general en la que afirmen que aquestes "han deixat al guanyador (PP) desconcertat i fofut i al perdedor (PSOE) tant content o més que si haguera guanyat"⁸⁷⁹. Es plantegen quina formació faria de crossa del nou govern de Jose Maria Aznar i sobretot, a quin preu, descartant de bestreta un possible pacte PP-CiU que al remat, sí es produiria. Tampoc acertaren quan afirmaven que "Si el PP no ha estat capaç d'aconseguir ara la majoria absoluta és improbable que la puga aconseguir mai"⁸⁸⁰. Altre aspecte que sorprén a la coalició valencianista foren els resultats de la resta de nacionalismes no estatals: des de la irrupció del BNG gallec amb dos diputats fins a l'augment de vots que va tenir la Chunta Aragonesista, que passava de poc més de 6.000 vots a pràcticament 50.000, tot i no aconseguir representació al parlament⁸⁸¹. Aquestos resultats que la UPV desgranava poc a poc deixaven una cosa clara, i és que al País Valencià no s'hi comptava amb una força nacionalista forta com sí es donava als territoris històricaments amb un fort pes del nacionalisme. A més, a aquestos dos tradicionals (Catalunya i el País Basc) des de finals dels anys vuitanta calia sumar-li l'assentament del nacionalisme gallec que, si bé al llarg del postfranquisme i de la democràcia hi va tenir certa rellevància, fou a inicis dels noranta quan eclosionà. Des del 1993 comptava amb 13 representants autonòmics i un 18,55% dels votants i a les anteriors eleccions municipals s'hi feren amb amb 428 regidores i regidors repartits per tota Galícia (un 13,15% de l'electorat total). No obstant, la seua època daurada encara no havia arribat, essent aquesta a finals de segle XX i inicis del nou mil·leni. Per contra el País Valencià mai havia tingut posteriorment a la dictadura cap representant nacionalista a Madrid. De la delegació valenciana de 31 diputades i diputats, trenta es dissolien dins dels seus respectius grups estatals mentre que Unió Valenciana havia aconseguit representació pels pèls.

⁸⁷⁹ "Informe d'anàlisi dels resultats electorals. Eleccions generals 1996...", pàg.1.

⁸⁸⁰ *Íbid.*, pàg.2.

⁸⁸¹ Mentre que el BNG passava del 8,01% aconseguit a les eleccions legislatives del 1993 (però cap representant) al 12,85% de l'electorat i dos diputats, la Chunta multiplicava quasi per huit els seus resultats anteriors: del 0,83% al 6,42%, tot i no aconseguir representació institucional al Parlament estatal.

El missatge valencianista clarament no havia calat, estant la disputa en altres coordenades: entre la dreta amb una percepció recentralitzadora de l'estat i un progressisme socialdemòcrata autonomista. Com afirmaven des de la Unitat,

“Una proposta neocentralista, pretesament regeneracionista i de liberalisme econòmic dur, i una altra proposta que plantejava la defensa del mínim estat del benestar. Nosaltres hem jugat *d'outsiders*, en una competició bipolaritzada entre dos models, amb un tercer convidat de pedra, IU”⁸⁸².

Però el que realment movia a la Unitat del Poble Valencià i al Partit Valencià Nacionalista era el futur immediat més enllà de les eleccions estatals, centrant-se sobretot en matèria autonòmica i com a horitzó pròxim, una possible unió dels partits abandonant la coalició per formar una nova força unitària del valencianisme. El camí cap a les eleccions autonòmiques, municipals i europees que hi tindrien lloc el 1999 no anava a ser gens fàcil si hom es fixa amb l'estat en què es trobava la formació i la coalició a inicis del 1996. Els resultats estatals podien reproduir-se a les autonòmiques del 1999 si no s'actuava i es feia una reflexió sobre quin model seguir de cara al futur. Quin futur li esperava a la UPV si continuava moguent-se a un espai nacionalista que quedava sobradament demostrat que era pírric per la nul·la consciència nacional de les valencianes i valencians més enllà d'una Espanya regional? La Unitat del Poble Valencià com a partit i la coalició UPV-BN que conformava amb el Partit Valencià Nacionalista tenien el repte d'aconseguir certa lleialtat electoral, però com afirmaven,

“Aquest repte només té sentit i serà possible si UPV és capaç de contestar què és i quins objectius persegueix, quin programa proposa a la societat, al capdavant, per a què reclama aquella lleialtat; i també, després, amb quines aliances poden dur a terme aquestes polítiques d'una manera efectiva”⁸⁸³.

⁸⁸² “Informe d'anàlisi dels resultats electorals. Eleccions generals 1996...”, pàg.3.

⁸⁸³ “Annex 7 a l'acta de l'Assemblea de País d'U.P.V. del dia 30 de març de 1996. Valoració dels resultats electorals de les Generals del 3 de març de 1996”, *Arxiu BNV/Caixa 2102, Assemblea de País 1990 - 1996*, 30 de març de 1996, pàg.3

La UPV no era una eina eficaç a nivell polític, quedant doncs condemnada a un projecte de tall municipalista si no viraven ideològicament. Però cap on? Ací raïa el problema. Era necessari obrir un període de reflexió i clarificació del paper que la UPV havia jugat (i jugava) dins de la societat valenciana. I no solament: calia també repensar quines propostes i quin programa s'estava disposat a impulsar i sobretot, en un moment d'absència de majories absolutes als nivells tant autonòmic com estatal, amb quines formacions polítiques calia replantejar lligams, ja siguen a nivell de coalició electoral com posteriorment de cara a negociacions per conformar un espai de valencianisme polític unitari que hauria de servir per crear governs progressistes. Com afirmaven, "Abandonar la improvisació davant les convocatòries electorals, plantejar-se que en rigor l'acció política és un compromís social per dur a terme un programa global"⁸⁸⁴. I tot açò la UPV ho hauria de fer sense diluir el projecte en altres sigles ni fent fugida cap a altres formacions però sí apostant per un bloc unitari de tall valencianista i transversal.

Així s'arribà al 1996, any clau on es tractaria la qüestió de quines passes seguir i mesures adoptar de cara al 7é Congrés de la UPV que tindria lloc a finals del mateix. Si alguna cosa destaca és que la totalitat dels col·lectius interns de la UPV, la gran majoria de tall comarcal, apostaven per un canvi ideològic al si de la formació per així poder aspirar a sortir dels marges socials i polítics en els que la Unitat havia estat des dels seus inicis amb comptades excepcions fins la data. El col·lectiu de la UPV de la Safor - Valldigna, encapçalat per Josep M. Moya i Emili Selfa, presentren un document de cara a la ponència política del posterior congrés de la UPV anomenat "El futur d'UPV, el futur del nacionalisme, el futur del país". En ell afirmen que al País Valencià s'hi dona un doble debat com a la resta de territoris de l'estat espanyol amb una doble vessant identitària: l'ideològic (eix esquerra - dreta) i el nacional (valencianisme - espanyolisme), aspecte que les dades del CIS desmentien categòricament amb una gran quantitat d'exemples que es poden trobar a l'estudi que es va fer al novembre del 1996 sobre la consciència nacional i regional al territori valencià⁸⁸⁵. A la pregunta sobre identificació nacional, el 19,4% afirmava sentir-se únicament espanyol/a, mentre que un 14,8% se sentia més

⁸⁸⁴ *Íbid.*, pàg.3.

⁸⁸⁵ "El futur d'UPV, el futur del nacionalisme, el futur del país - Col·lectiu la Safor - Valldigna", *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, maig de 1996, pàg.1.

espanyola o espanyol que valenciana o valencià, conformant un bloc d'espanyolisme d'un 34,2% de la població valenciana. Per contra, únicament del territori valencià se sentia l'1,3% per el 9,8% que afirmava sentir-se més valenciana o valencià que espanyola o espanyol. El 53,5% afirmava sentir-se per igual tant de l'estat com del territori⁸⁸⁶. Aquestos percentatges deixaven el sentiment de pertinença a una identitat autonòmica per baix de les donades per territoris com Andalusia o Aragó. Per contra, al País Basc, les Illes Canàries, Galícia o Catalunya (en aquest ordre) es podia veure una clara majoria de població identificada amb el territori propi i no en l'estat⁸⁸⁷. Per fer-se una idea, el 86,2% de la població valenciana afirmava que València era una regió pel 7,9% que ho considerava una nació⁸⁸⁸. Per tant, semblava que el debat que pretenien obrir per part del col·lectiu de la Safor - Valldigna no era un debat real entre la societat valenciana: l'eix esquerra - dreta existia certament, però l'eix nacional entre Espanya o el País Valencià era irreal i com les dades demostraven, no tenia assentament entre la societat. Tot i que afirmaven que la controvèrsia nacionalisme - centralisme no havia estat la qüestió inicial i que per tant, els tocava redoblar els esforços per assentar el debat entre la societat, defensaven que era possible. Ara bé, consideraven que si eixe debat no s'havia donat al País Valencià, havia estat fet d'una manera intencionada i deliberada per part de la resta de formacions d'esquerra:

“La puresa que se'ns exigeix a nosaltres no se'ls té en compta a l'hora del vot a la resta. Nosaltres som i serem els radicals (només en els temes nacionals, això cal recordar-ho) a qui se'ls aprecia i respecta, però no se'ls vota, en la creença (honestament en alguns casos, absolutament interessada en altres) que és així com s'afavorirà el País, la qual cosa dóna pas a una de les

⁸⁸⁶ “Conciencia Nacional y Regional. Comunidad Valenciana. Estudio nº 2.228, noviembre 1996”, *Centro de Investigaciones Sociológicas - CIS*, noviembre 1996, pàg.9. Document online a: http://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/2220_2239/2228/es2228mar_05ComunidadValenciana.pdf

⁸⁸⁷ País Basc: 50,5%; Illes Canàries: 44,5%; Galícia: 42,7%; Catalunya: 36,7%. Dades i comparatives extretes de Pere ANGUERA, Justo BERAMENDI, José Luís DE LA GRANJA: *La España de los...*, pàg.248.

⁸⁸⁸ “Conciencia Nacional y Regional. Comunidad Valenciana. Estudio nº 2.228...”, pàg.3.

contradiccions més difícils de pair: la defensa del nacionalisme cultural des de projectes polítics centralistes”⁸⁸⁹.

Afirmaven des del col·lectiu de la Safor - Valldigna que el nacionalisme tenia dos mals per sobre de la resta: el conflicte lingüístic i els conflictes territorials. Sostenien la idea de que una unitat lingüístico-cultural amb Catalunya i les Illes Balears era diferent a defensar una unitat política: “Tot i l’esforç en predicar la diferència entre la defensa d’una unitat lingüístico-cultural amb Catalunya i les Illes i l’assumpció d’una unitat política”⁸⁹⁰. Pel que fa a les relacions amb altres formacions pròximes, ja siga per l’esquerra o pel fet nacional, el col·lectiu es preguntava:

“Amb qui ens entendríem amb més facilitat? Amb un espanyolista o centralista d’esquerres o amb un valencianista de dretes? [...] Les circumstàncies ens han fet inútil el dubte i propellit a una més fàcil entesa amb els centralistes (o espanyols) d’esquerra, posant en greu perill una part de la intrínseca definició del nostre partit. La veritat és que si prioritzàrem la tasca de construcció política nacional (cosa que demana a crits el moment actual), és precisament als qui fins ara hem abandonat als qui hauríem d’acostar-nos”⁸⁹¹.

El Consell Comarcal de la Safor - Valldigna ja redactà mesos abans una breu anàlisi pel que fa a la situació de la Unitat al conjunt de la política valenciana. En aquest document afirmaven que els resultats electorals eren fruit del denominat vot útil, de la marginació als mitjans de comunicació i sobretot, de la poca consciència nacional del poble valencià. Però com confirmen,

“Aquesta transitorietat que hom al·ludeix dura ja massa temps i res fa preveure que s’acabe aviat: el vot útil tornarà a reclamar-se [...] i la consciència

⁸⁸⁹ “El futur d’UPV, el futur del nacionalisme, el futur del país - Col·lectiu la Safor - Valldigna”, *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, maig de 1996, pàg.2

⁸⁹⁰ *Íbid.*, pàg.2.

⁸⁹¹ *Íbid.*, pàg.2.

nacional no arribarà a ningú per il·luminació, incapaços com hem estat nosaltres d'eixamplar-la"⁸⁹².

En eixe mateix sentit es movia l'assemblea comarcal de la Ribera Alta, que parlava de la necessitat d'una refundació del partit per conformar-se com a la "casa gran del nacionalisme polític de progrés"⁸⁹³ i el col·lectiu local de Xaló, que apostava per recuperar el qualificatiu de "valencianista" i que aquest fora l'element característic de la Unitat⁸⁹⁴. Tots tres col·lectius es posicionaven doncs contra el continuisme i a favor d'una reformulació ideològica de la UPV tot i que la premsa del moment titllà als dos col·lectius majoritaris (el de la Safor i el de la Ribera Alta) com a antagònics per tenir al seu parer visions diferenciades de quins camins havia de seguir la nova Unitat del Poble Valencià. Mentre que les propostes del col·lectiu de la Ribera Alta eren vistes com esquerranes, a les de la Safor se les atribuïa un posicionament més pròxim als postulats del PVN o inclús en alguns casos a UV. Per a les agrupacions ací descrites el continuisme significava acabar amb tot debat i qüestionament intern, claudicant enfront una realitat diferenciada de la que la puresa ideològica de la formació quedava al marge però intacta. En definitiva, el no virar cap a posicionaments possibilistes donaria per conclosa a la llarga la via de la UPV. I era ací on la Unitat del Poble Valencià havia de posar tots els esforços si no volia desaparèixer del joc polític o si volia tenir alguna possibilitat de reeixir electoralment més enllà dels comicis municipals. Calien noves referències més enllà del territori basc o català, que partien d'una realitat ben diferenciada de la valenciana: mentre que a ambdós territoris hi havia un nacionalisme d'esquerres i que aquest estava ben representat políticament i assentat a nivell social, certament també hi existia un nacionalisme conservador que a més, era majoritari. D'ací que les realitats foren ben diferents a les del País Valencià. I quins eren els territoris

⁸⁹² "Anàlisi de la situació política valenciana després de les darreres eleccions generals i estratègies de futur per al nacionalisme polític. Consell Comarcal Safor - Valldigna", *Arxiu BNV/Caixa 2102 Assemblea de País 1990 - 1996*, 30 de març de 1996, pàg.1.

⁸⁹³ "Per la refundació d'UPV. Col·lectiu comarcal de la Ribera Alta", *Arxiu BNV/Caixa 2102 Assemblea de País 1990 - 1996*, 23 de març de 1996, pàg.1.

⁸⁹⁴ "Escrit del col·lectiu d'UPV de Xaló", *Arxiu BNV/Caixa 2102, Assemblea de País 1990 - 1996*, 30 de març de 1996, pàg.1.

amb una realitat similar? La Unitat del Poble Valencià, de cara a la reformulació de les seues bases ideològiques posà en el centre els casos de Galícia i de les Illes Canàries: el Bloque Nacionalista Galego i Coalición Canaria, respectivament. Ambdues formacions sorgiren del resultat d'una operació de sumar diferents forces nacionalistes a partir d'un acord de mínims que aconseguí trencar la barrera electoral per consolidar-se dins del panorama polític autonòmic. Era possible doncs una solució com la presa per les formacions gallegues i canàries? Si aquesta proposta s'acceptava per la Unitat, quedava aclarit el camí: caldria consolidar-se com a espai unitari del nacionalisme polític valencià, allunyant-se de posicions escorades i avançant cap a la consolidació d'un espai polític propi per aconseguir despertar un interès social que fins ara havia donat l'esquena a la formació. Com s'afirmava per part de la Unitat, "Aquest país necessita, per entendre'ns, d'una Convergència i Unió o d'un BNG. Al capdavall, qualsevol dels models es construeix d'una manera semblant i, per fer-ho, només comptem amb nosaltres mateixos...i els altres"⁸⁹⁵. Destacables dos aspectes: el primer, el símil amb Convergència i Unió, coalició conservadora catalana que tot i considerar-se una coalició que a l'eix ideològic se situaria a la dreta⁸⁹⁶, es pren com a model; el segon, la consideració de que caldria comptar amb els denominats al document "els altres" per conformar una plataforma unitària del nacionalisme polític valencià. Allò era, doncs, el Partit Valencià Nacionalista amb el qual hi havia certa entesa com demostren els pactes electorals previs. I tota aquesta reformulació interna de la Unitat, abandonant l'escorament i centralitzant el discurs en termes possibilistes es feia com afirmava una part de la formació, s'havia de fer sabent que,

⁸⁹⁵ "Altres models nacionalistes", *Arxiu BNV/Caixa 2102, Assemblea de País 1990 - 1996*, 30 de març de 1996, pàg.4.

⁸⁹⁶ Un estudi del Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS) confirmava que el 71,7% de la població catalana assimilava la formació dins de l'espectre de la dreta (el 44,8% tenien una visió de centre-dreta mentre que el 26,7% consideraven a CiU una coalició de dretes). Més a: "Estudio Preelectoral: Elecciones generales y autonómicas de Andalucía 1996. Estudio nº2.207/0-0, febrero 1996", *Centro de Investigaciones Sociológicas - CIS*, febrero 1996, pàg.2. Document online a: http://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/2200_2219/2207/Es2207mar_0.html.

“La gran majoria de nosaltres no acabem de veure’ns treballant per fer realitat operacions semblants: mai ens han agradat els corrents descafeïnats [...] Ja arribarà l’hora de mamprendre iniciatives ideològicament més senyalades solucionat el problema polític de la manca d’un veritable referent nacionalista”⁸⁹⁷.

A inicis del 1996 ja es tenia clar per part d’un sector de la militància de que calia dur a terme canvis estructurals per poder avançar cap a la consolidació del valencianisme polític, deixant de banda aspectes fins la data no havien aportat un capital humà important per poder reeixir electoralment. Per a tal moviment intern, calia, com s’ha dit, prendre nous referents polítics. Convergència i Unió així com Coalición Canaria eren vistos com possibles models a seguir però, d’entre totes les formacions, la que més s’assimilava per posicionaments ideològics així com per la realitat que hi vivien era el Bloque Nacionalista Galego. D’ací que es realitzara un estudi analític i detallat pel que fa a la història, l’evolució electoral, l’estructura organitzativa i els principis ideològics de la formació. Tot aquest conjunt fou presentat a la UPV a Godella a inicis de juny del 1996 baix el títol “Altres models polítics i organitzatius: Coalición Canaria i el Bloque Nacionalista Galego”. Destacable és que tot i que es parla de la formació canària, aquesta no apareix en cap moment dins del document sent solament tractat el BNG, vist com a model a seguir per la seua estructura organitzativa, la qual intenta conciliar el respecte a la pluralitat ideològica del nacionalisme gallec amb la unitat d’acció entorn a un programa nacionalista. Si hom compara les bases ideològiques d’ambdues formacions pot veure com les diferències eren més bé poques: tant el BNG com la UPV consideraven els seus territoris com una nació que tenia per tant el dret a la lliure autodeterminació. En el cas valencià i des dels seus inicis en 1984, l’assoliment de la nació mitjançant un procés d’autodeterminació anava lligat al marc dels Països Catalans, referència on desenvolupar-se com a identitat pròpia tot i que cada vegada aquest discurs es diluïa més, destacant la indefinició nacional de la Unitat. Solament s’hi troba una diferència entre el BNG i la UPV: mentre que la formació valenciana no entén el País Valencià com un territori colonitzat, el Bloque sí considera Galícia un territori ocupat per les forces espanyoles. Com afirmen al

⁸⁹⁷ “Anàlisi de la situació política valenciana després de...”, pàg.4.

document anteriorment citat, "GALIZA Y EL COLONIALISMO: Partiendo del hecho de que Galiza está sometida a unas relaciones de dependencia colonial, la actividad política se encamina a cortar esa dependencia"⁸⁹⁸. Per contra, el valencianisme polític no hi feia (ni havia fet) referència a un colonialisme intern al País Valencià per part d'Espanya.

Si bé des d'inicis dels anys noranta amb la creació del PVN, la Unitat del Poble Valencià defugia explicar el seu posicionament al terreny identitari, fou el 1996 l'any del canvi de paradigma final. Als fracassos electorals calia sumar tres factors a tenir en compte per al reposicionament ideològic de la UPV: el primer fou la pròpia creació del Partit Valencià Nacionalista i de l'assentament d'un terciarisme cada vegada més acceptat (o com a mínim no enfrontat amb la militància) d'entre els nacionalistes, delimitant així els marges ideològics en els que es movia la UPV; el segon, la necessitat d'una estratègia diferenciada per resituar-se al mapa electoral després d'assolir derrotes continuades des de la seua creació, deixant palesa la idea de que el recolzament al nacionalisme polític valencià era irrisori i per últim, el contrapés del nacionalisme cultural, cada vegada més allunyat de la Unitat i amb unes relacions congelades entre ambdues entitats si més no, trencades. Aquest tercer i últim punt lligava amb els dos primers ja que si bé l'entitat cultural més important per al nacionalisme era Acció Cultural del País Valencià, aquesta no se situava en les coordenades que ho feia la UPV. Aquestes desavinences facilitaren el camí per a que la formació política es posicionara cada vegada més a prop del revisionisme fusterià que ja defensava el PVN. D'ací, els punts d'encontre entre els dos partits polítics. La Unitat del Poble Valencià es veia doncs arraconada no solament per la falta d'un assentament electoral sinó també per la manca d'un recolzament cultural i social a més d'un marc estatutari del qual no podia defugir. Açò explicaria aquell canvi electoral entre el 1987 i el 1994: entre un pacte amb IU i altre amb CiU.

Encara que el revisionisme no s'havia assentat al si de la UPV, aquesta treballà de la mà del PVN com les eleccions a les Corts valencianes exemplificaren en un moment en què institucionalment s'hi donà certa continuïtat entre els

⁸⁹⁸ "Cap al 7é Congrés d'UPV. Jornades d'informació i debat. Altres models polítics i organitzatius: Coalición Canaria i el Bloque Nacionalista Galego", *Arxiu BNV/Caixa 1071, 7é Congrés 1996*, 1 de juny de 1996, pàg.19

governos valencians del PSPV-PSOE i el Partit Popular. Està visió d'un govern valencià genèric, com afirma Anselm Bodoque,

“Assenta una idea del País Valencià com a societat regional espanyola dinàmica, integradora (a diferència d'altres pobles), que no viu del victimisme i del record del passat, sense tradició ni vel·leïtats actuals nacionalistes alternatives al nacionalisme espanyol dominant”⁸⁹⁹.

En aquest context tant intern de la UPV com polític al País Valencià i a l'estat espanyol, Pere Mayor afirmà que certament calia un canvi en les bases de la Unitat si es volia tenir alguna possibilitat real d'assentament més enllà dels quadres municipalistes⁹⁰⁰. En paral·lel a aquests desitjos per part d'un sector de la militància de la Unitat del Poble Valencià, el PVN també preparava el seu 3r Congrés. No fou casualitat que mentre que el 7é Congrés d'UPV va tenir lloc el desembre del 1996, el del Partit Valencià Nacionalista es realitzara el maig del 1997, exemplificant que ambdues formacions pegaven passes cap a la unitat valencianista. Però, qui va encapçalar i quin posicionament prengué la nova Unitat del Poble Valencià? Molta fou la documentació que es creà els mesos previs al 7é Congrés d'UPV. Es compten per centenars els papers relacionats amb una possible reforma dels estatuts de la formació, així com diferents posicionaments al respecte per part de la militància, que feia les seues aportacions bé des de col·lectius sectorials, bé des de col·lectius territorials. Ara bé, la gran majoria d'estos textos tenien una finalitat similar: assumir la necessitat d'un canvi de paradigma al si de la formació per poder sobreviure políticament i a partir d'ací, consolidar-se dins del panorama electoral valencià. El repte com afirmaven era,

“Seguir construint, contra-corrent, un País que algun dia vulga assumir la seua condició diferencial o deixem diluir el fet diferencial en el context d'un projecte d'Estat espanyol; és a dir, o optem per la via de Catalunya i Euskadi, o per la via d'Extremadura o Castella la Manxa”⁹⁰¹.

⁸⁹⁹ Anselm BODOQUE: *Partits polítics i conformació...*, pàg.4.

⁹⁰⁰ Pere MAYOR: *Un país amb futur...*, pàg.101.

⁹⁰¹ “Futur del País Valencià”, *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, setembre 1996, pàg.1.

Per això, al número extra del setembre de 1996 de la revista "Unitat", la Permanent de la Comissió Executiva d'UPV presentà una proposta de reforma d'estatuts a nivell intern que anaven en sintonia amb els objectius polítics que s'havien anat desenvolupant a cada congrés fins aleshores. La reforma adequava els estatuts per anar en consonància amb la ponència política, de la qual es parlarà més endavant. S'obria la possibilitat a l'afiliació directa al partit i no mitjançant els col·lectius locals allà on aquests no existiren. Açò va facilitar que als pobles i ciutats on la UPV no tenia col·lectiu, s'iniciara el camí per poder crear-lo i per tant, ampliar la base de la formació⁹⁰². Fins aleshores l'actuació era a l'inversa: primerament s'hi creava un col·lectiu local i després aquest es nodria de militància. Amb el canvi, de bestreta es creava un grup de treball local que reforçaria la presència de les sigles per a després dur a terme l'assentament de la formació a nivell municipal. Aquest canvi provocà que la Unitat creara col·lectius a comarques on fins aleshores la seua presència era pràcticament nul·la, en especial al sud del país. Així ho confirmaven a l'acceptar que "Les comarques centrals (allà on la UPV té més presència) tenen una bona potència econòmica, demogràfica i cultural. Però la contrapartida és que són absolutament insuficients"⁹⁰³.

Per millorar la coordinació interna i donar pes a col·lectius sectorials i comarcals, la UPV apostava per un model on la presa de decisions es faria conjuntament entre la Comissió Executiva i les Secretaries Comarcals. Així la formació s'assegurava una millora de la participació i un salt qualitatiu pel que fa a la democràcia interna, la qual es veuria millorada gràcies a la possibilitat de que els diferents col·lectius comarcals per primera vegada podrien contractar personal per dinamitzar la militància i de que podrien gaudir de finances pròpies. En aquest sentit, també la Comissió Executiva Nacional podria fer ús d'estes contractacions⁹⁰⁴. Interessant fou el canvi de nom de l'Assemblea de País pel de

⁹⁰² "Ponència de reforma d'Estatuts - Revista Unitat (número extra), títol II, article 3.b.", *Arxiu BNV/Caixa 1071, 7é Congrés 1996, estatuts vigents*, setembre de 1996, pp.2-3.

⁹⁰³ "Futur del País Valencià", *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, setembre 1996, pàg.1.

⁹⁰⁴ "Ponència de reforma d'Estatuts - Revista Unitat (número extra), títol IV, articles 10.1, 10.2 i títol V, article 11.8", *Arxiu BNV/Caixa 1071, 7é Congrés 1996, estatuts vigents*, setembre de 1996, pp.8-9.

Consell Nacional, ara màxim òrgan intern de la formació entre congressos i responsable de les activitats de l'organització. També el canvi de Comissió Executiva per Comissió Executiva Nacional, remarcant així la identitat de la Unitat, aspecte important per entendre els canvis posteriors cap a una idea en la que la nació on desenvolupar-se era la valenciana. I per primera vegada s'inclouia als Joves d'UPV al Plenari del Consell Nacional, els quals havien d'estar representats tant a l'estructura política del partit com a les llistes electorals⁹⁰⁵. Per últim, el format d'elecció del secretariat general canviava també: a partir del 1996 i a proposta de la Permanent, el nou secretari o secretària passaria a ser elegit pel Congrés Nacional i no pels membres del Congrés a l'Assemblea de País. A més, ho faria "per majoria absoluta dels vots emesos en primera votació o per majoria simple en segona, d'entre els dos candidats més votats en la primera" i no per majoria absoluta com fins aleshores⁹⁰⁶. Aquest canvi assimilava el format d'elecció al que ja s'hi donava a ERC. Totes aquestes reformes proposades foren un intent de millorar i adaptar la Unitat del Poble Valencià davant una nova conjuntura política. Cercaven així tenir una major operativitat dels òrgans executius així com abordar el compliment de les resolucions de l'Assemblea de País (ara dotades d'un caire més obligatori que fins la data).

6.2. El 7é Congrés de la UPV: El canvi a l'Eliana cap l'entesa valencianista

És clar que tots aquests canvis haurien de ser votats al proper següent Congrés d'UPV que hi va tenir lloc al desembre del 1996. Abans però, s'hi treballà paral·lelament la ponència política, la qual havia de modificar les bases ideològiques de la formació per adequar-les a una realitat valenciana que la pròpia militància sol·licitava. Aquesta seria redactada per un equip de treball designat per la Comissió Executiva la qual acceptà totes les propostes que es van tractar a l'Assemblea de País del 30 de març en les que els diferents col·lectius locals i comarcals aportaren diferents textos en favor d'una reformulació política. També

⁹⁰⁵ *Íbid.*, pp.14 i 25.

⁹⁰⁶ *Íbid.*, pàg.16

quedava obert el termini per seguir enviant diferents esmenes i propostes prèvies al Congrés⁹⁰⁷. Aquest document és interessant perquè parlava no solament del 7é Congrés sinò també de quina era la percepció que s’hi tenia de la UPV a nivell social i als mitjans de comunicació, els quals afirmaven segons la formació que el congrés suposava una entrega a les tesis d’Unió Valenciana i un viratge cap al nacionalisme tricolor del que el PVN era el màxim exponent. També veien en la formació liderada per Pere Mayor una crossa en matèria lingüística per al govern valencià, ara en mans del Partit Popular i un enemic del Bloc de Progrés Jaume I. Tot açò creava un malestar i descontent d’entre la militància que no tenia la repercussió mediàtica que sí tenien els atacs a la UPV i que per tant calia contrarrestar amb una campanya pròpia i explicativa⁹⁰⁸.

L’equip de treball encarregat de la redacció de l’esborrany de la ponència política marc i de l’esborrany de la ponència de reforma dels estatuts estaria encapçalat per històrics militants de la formació nacionalista com Doro Balaguer i Josep Lluís Blasco, així com militants amb un clar arrelament comarcal o a la ciutat de València com eren Xavier Hervàs, Emili Selfa o Victor Baeta. També destacaven altres personatges de pes intern com ara Joan Sorribes, Josep Lluís Sirera i Vicent Monroig. A més, també estava el secretari general, Pere Mayor. La llista completa de redactors no s’ha trobat a la documentació analitzada i a les entrevistes fetes per poder tenir eixa informació, cap dels entrevistats recorda al complet el llistat de ponents. No obstant Emili Selfa, un dels redactors, afirma que no era tant qui estava a l’equip: era qui va agafar el compromís per dur a terme una nova ponència⁹⁰⁹. I d’entre tots, per a Selfa, destacà Josep Lluís Blasco, qui era “El pare espiritual de tot allò. Va saber captar el missatge”⁹¹⁰. A la primera reunió, celebrada el 6 maig de 1996, s’acordà qui seria el responsable de cadascun dels punts de la ponència. El primer punt de la ponència política, anomenat “Quinze anys

⁹⁰⁷ “Document 7é Congrés d’Unitat del Poble Valencià de la Comissió Executiva”, *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés*, setembre 1996, pàg.1.

⁹⁰⁸ *Íbid.*, pàg.1.

⁹⁰⁹ Un exemple fou Enric Morera, qui no estava entre l’equip de treball però sí col·laborà en la redacció i en el debat. D’altra banda, Emili Selfa afirma que tot i estar en l’equip, Doro Balaguer no participà d’una manera activa.

⁹¹⁰ *Entrevista digital amb Emili Selfa*, 4 de maig de 2020.

d'autonòmia del País Valencià", seria una mena d'introducció històrica al context valencià i estaria redactada pel secretari general Pere Mayor. El segon dels apartats, "Quinze anys d'Unitat del Poble Valencià", on es feia una anàlisi general pel que fa a la formació des dels seus inicis fins el mateix 1996 estaria encarregat a Josep Lluís Sirera, dramaturg i militant de la ciutat de València. Segurament el punt més important de la ponència política, el tercer, titulat "El futur del País Valencià", va quedar en mans de Josep Lluís Blasco i Josep Sorribes. Aquest era el punt més interessant perquè era aquell on es plantejaven els canvis ideològics de cara al futur de la formació. El plantejament es feia a partir d'una pregunta: era possible seguir fent un país a través del catalanisme provinent del nacionalisme cultural o per contra, calia construir un nou País Valencià mitjançant un nou valencianisme polític? I sobre aquella qüestió versà tot el document. El punt següent, anomenat "Els conflictes interns valencians" fou redactat per quatre ponents: Emili Selfa, Vicent Monroig, Xavier Hervàs i Joan Sorribes de nou. Aquests mateixos redactors s'encarregaren també de les propostes de resolució i del que s'anomenà "El futur d'Unitat del Poble Valencià. El futur del nacionalisme", tot i que sota la supervisió i revisió de Pere Mayor.

Joan Francesc Mira fou, més que redactor, un col·laborador. Així ho demostren els diferents casos que exemplifica Emili Selfa, qui afirma que el propi Mira supervisà la ponència i que durant aquell estiu del 1996, a un acte de la Universitat d'Estiu de Gandia li confirmà al propi secretari comarcal de la Safor que estava acabant la redacció d'una obra al voltant de la nació dels valencians⁹¹¹. Joan Francesc Mira, militant i teòric sobre el nacionalisme i les diferents formes i condicions en les que existia, revisava les aportacions fetes per l'equip de treball encarregat del projecte de ponència política d'aquell 7é Congrés d'UPV. Es va prendre com a material de base moltes de les obres prèvies que tractaven la qüestió nacional de les valencianes i valencians i a partir d'estes s'elaborà una nova base ideològica per a la UPV en la que s'afirmava que cali acabar amb l'essencialisme i tenir una actuació més directa sobre les qüestions que afectaven a la població, abandonant les polítiques maximalistes que s'havien defensat fins aleshores. La llengua, la cultura, l'himne o la bandera passaven a ser elements de segon ordre. Cal deixar palés que aquest "segon ordre" no significava abandonar

⁹¹¹ *Íbid.*

completament el discurs sinó que aquest passava tenir menor rellevància en favor d'altres aspectes com ara l'economia, el benestar social o les infraestructures. Aquest grup de treball seria l'encarregat de redactar un nou còrpus ideològic per a la UPV mitjançant dos documents base: El primer, el projecte de ponència política com a tal, elaborat a partir dels materials preparats per a l'ocasió pel propi equip de treball; en segon lloc un document sota el nom "Ser lliures, ser valencians!" en el que es fa una aproximació al per què dels nous posicionaments de la Unitat, també realitzat per la Comissió encarregada de la redacció del projecte.

Començant pel segon dels documents, en ell es feia una introducció al context valencià el qual per als autors es troba a un moment històric en el qual el nacionalisme polític valencià havia de respondre amb un "projecte social hegemònic" que vertebré tot el país per a la consecució posterior "d'un autèntic poder polític valencià". El repte que tenia per davant la Unitat era el de,

"L'establiment d'un veritable poder valencià en el camí de la recuperació de la Sobirania Nacional valenciana [...] En aquest sentit, l'acceptació de l'actual marc imposat per la Constitució Espanyola i per l'Estat d'Autonomia no pot convertir-se en una deserció dels objectius centrals del nacionalisme valencià"⁹¹².

Ja al punt següent d'aquesta presentació deixaven clar quin seria el posicionament respecte a la nació de les valencianes i valencians: "L'assumpció del País Valencià com a referent exclusiu (sic) no sols de la nostra acció política sinó com a marc nacional del nostre projecte futur"⁹¹³. En aquest sentit es movia la ponència política. Si bé els seus autors apostaven per una fórmula taxativa com fou la d'acceptar el País Valencià com un país sobirà "en un nou concepte de sobirania que no implica independència, només capacitat plena de decisió en aquelles qüestions de la nostra competència"⁹¹⁴. I per aconseguir dita sobirania valenciana

⁹¹² "Ser lliures, ser valencians! - Projecte de Ponència política", *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996, projecte de ponència política*, setembre 1996, pàg.3.

⁹¹³ *Íbid.*, pàg.3.

⁹¹⁴ "Ponència política marc 1996 - 7é Congrés d'UPV", *Arxiu BNV/Caixa 1071, 7é Congrés 1996*, setembre 1996, pàg.12.

deslligada d'altres territoris, la UPV apostava per una reforma estatutaria i constitucional per així veure reconeguts els seus drets nacionals dins d'una Europa federal. A més reconeixien clarament la separació de l'àmbit cultural del polític alhora de considerar quina nació era la de les valencianes i valencians:

“El reconeixement de la unitat lingüística del català no duu necessàriament a un projecte de construcció política dels països on es parla. Enfortir la comunitat cultural i lingüística que compartim amb Catalunya, les Illes, Catalunya Nord, la Franja d'Aragó, Andorra i l'Alguer, no implica necessàriament la construcció política dels Països Catalans ni la reivindicació nacional dels mateixos”⁹¹⁵.

La renúncia al marc dels Països Catalans era doncs explícita. Interessant fou el canvi de visió respecte l'estatut autonòmic: si bé fins el 1996 la UPV i el nacionalisme polític en general apostava decididament per una proposta estatutaria alternativa, amb el nou congrés de la formació s'acceptava dit text autonòmic això sí amb matissos i amb una clara voluntat de reforma. Com afirmà Pere Mayor al seu informe per al 7é Congrés,

“S'ha consolidat un Estatut d'Autonomia, que nosaltres criticàrem per curt, però que ha produït una Administració autonòmica que administra un bilió de pessetes, que té competències fonamentals en educació i sanitat, també en agricultura, indústria, política turística, d'infraestructura i en altres terrenys de la vida pública [...] Que podria ser un gran instrument de cohesió territorial [...] Una Administració que compta amb una important capacitat de finançament, que podria revertir en millorar la qualitat de vida dels ciutadans i les ciutadanes d'aquest país”⁹¹⁶.

Seguidament el document enfortia la nova proposta nacional de la Unitat del Poble Valencià adscribint la lleialtat nacional al País Valencià i demanant una col·laboració entre tots els territoris “ibèrics i europeus” sense oblidar-se'n

⁹¹⁵ “Ser lliures, ser valencians!...”, pàg.4.

⁹¹⁶ “Informe de Pere Mayor, Secretari General. L'Eliana (el Camp de Túria)”, *Arxiu BNV/Caixa 1071 7é Congrés 1996*, 30 de novembre 1996, pàg.5.

d'aquells amb qui compartien llengua i cultura⁹¹⁷. No obstant, s'aprofità aquest espai del text per dur a terme una crítica al nacionalisme cultural, el qual era vist per part de la UPV com un moviment que de vegades pecava de ser únicament i exclusiu un element per consolidar i mantenir "uns mínims" que no abastaven més enllà de la llengua i la cultura i "la representació política en organitzacions d'obediència i projecte espanyol"⁹¹⁸. Una valoració que tot i no tenir noms i cognoms, es dirigia a Acció Cultural del País Valencià, amb la qual s'hi tenien unes relacions més bé fredes. Des de la formació política es veia necessària la proposta de Pere Mayor de distanciar-se d'ACPV, pilar fonamental del Bloc de Progrés. Tant Acció Cultural com el Bloc de Progrés eren vistos per part de la Unitat com elements que invadien l'espai polític de la formació, i més quan les mobilitzacions que duïen a terme les organitzacions que s'hi trobaven baix el paraigües d'Eliseu Climent no es traduïen en recolzaments electorals per a la formació política nacionalista la qual paral·lelament era el nucli més important d'afiliació a ACPV, tot i les baixes d'alguns dels militants històrics de la UPV⁹¹⁹. Segons publicava el diari Levante - EMV just després de la manifestació del 25 d'abril organitzada per Acció Cultural i el Bloc de Progrés, en la qual Pere Mayor s'absentà premeditadament, la Unitat del Poble Valencià treballava en un gir polític cap a la socialdemocràcia i amb resolucions clares que permetrien llevar-se l'etiqueta de "catalanistes", inclús renunciant a la màxima política dels Països Catalans⁹²⁰.

Els nacionalismes cultural i el polític tornaven a mantenir una tensa relació que provenia de meitat dels anys vuitanta quan un sector de la Unitat apostà decididament per Joan Francesc Mira a la II Conferència de la Unitat del 1986 com a secretari general de la formació, càrrec que no s'arribà a crear aquell any però sí a la següent Conferència, celebrada el 1988. Aquella proposta de Mira per al secretariat fou vista per molta de la militància de la UPV com un intent d'Eliseu

⁹¹⁷ "Ser lliures, ser valencians!...", pàg.5.

⁹¹⁸ "Íbid., pàg.5.

⁹¹⁹ Segons confirma Emili Selfa a l'entrevista, tant ell com Andreu Banyuls i Josep Lluís Blasco s'hi donaren de baixa d'ACPV. *Entrevista digital amb Emili Selfa*, 4 de maig de 2020.

⁹²⁰ "UPV se distancia de Acció Cultural porque cree que Climent invade su espacio político", *diari Levante, documentació cedida per Emili Selfa*, maig de 1995, pàg.32.

Clement de controlar la formació⁹²¹. A més, l'escissió del PVN també fou un retret constant que se li va fer des de la Unitat del Poble Valencià a l'ens cultural i cívic. De tot plegat, el distanciament de la militància de la Unitat respecte a Acció Cultural del País Valencià. Com afirma Enric Nomdedéu, militant aleshores de la UPV,

“ACPV segons èpoques, de vegades semblava donar suport, però a l'hora de la veritat, s'acostava a qui manava o subvencionava, i eixos no érem nosaltres. Em vaig donar de baixa d'ACPV molt d'hora [...] Crec que Acció Cultural no va ajudar especialment a la consolidació del valencianisme polític”⁹²².

A la documentació analitzada, la UPV afirmava la necessitat de superar el conflicte lingüístic i cultural com a primer pas per acabar amb la dicotomia de les valencianes i valencians, apostant per un pacte que assumira tots i cadascun dels símbols, denominacions i “valors valencians”. Allò significava l'acceptació de la simbologia de la Transició i per tant, de la institució. Ara bé, aquesta adopció de la simbologia havia de vindre de la mà del que denominaren “Pacte per la Llengua”, és a dir, el reconeixement del valencià com a l'idioma del País anava acompanyat de la unitat de la llengua compartida amb Catalunya i les Illes Balears i de “l'acceptació de la normativa derivada del consens de les Normes del 1932, reclamant aquest fet històric com un acte de sobirania dels valencians”⁹²³. El més interessant fou l'acceptació final dels símbols institucionals que representaven al conjunt del País Valencià: “En aquest sentit, UPV reconeix la senyera de les quatre barres roges coronada sobre franja blava, que l'Estatut d'Autonomia designa com a oficial del País Valencià com la bandera diferencial i privativa de tots els valencians”. Però això sí, matitzaven que per a fer més palés el consens caldria que el Penó de la Conquesta fora també incorporat com a patrimoni comú⁹²⁴. Respecte a aquesta

⁹²¹ En 1996, Joan Francesc Mira era el president d'Acció Cultural del País Valencià, càrrec que va exercir des de 1992 fins 1999.

⁹²² *Entrevista digital amb Enric Nomdedéu feta per l'autor, Carcaixent - València, 11 de maig de 2020.*

⁹²³ “Ser lliures, ser valencians!...”, pp.6-7.

⁹²⁴ *Íbid.*, pàg.7.

qüestió interessant fou l'acte del 29 de juny del 1996 en que per primera vegada des del 1977 acudien a un acte conjuntament membres d'UPV, ENV, Nacionalistes d'Esquerra, el PVN i Joventut Valencianista⁹²⁵. Durant l'acte (que commemorava la promulgació dels decrets de Nova Planta del 1707), Joan Sorribes, membre d'UPV afirmà que “El primer paso hacia la unión de los nacionalistas debemos darlo los militantes de base, porque los líderes están atados por sus promesas electorales”. També Emili Selfa, de la Unitat, afirmava que “Los españolistas se asustaron al ver la fuerza que teníamos los valencianos unidos en 1977 y urdieron una táctica para enfrentarnos”. Altres veus com la d'Ignasi Bellido de JV afirmaven que la discussió pel que fa a la franja blava o no a la bandera oficial era “un debate estéril que ha durado 20 años y que hoy se empieza a superar”, mentre que Francesc Ferrandis, exmilitant d'UPV aleshores en les files del PVN criticà les polítiques radials i centralistes⁹²⁶. En aquella commemoració el més destacable fou el coprotagonisme de les dues senyeres tal i com desitjava la Unitat i així ho van reflectir a la documentació. Com es pot comprovar tots els camins semblaven confluïr en un únic destí: la unió del valencianisme polític sota unes mateixes sigles més enllà de les confluències electorals.

Si s'analitzen els resultats històrics de la UPV a les diferents conteses hom pot veure com la seua penetració a les zones castellanoparlants era pràcticament nul·la. Que l'interior i del País Valencià i el sud foren terrenys quasi inhòspits era una situació que mereixia al parer de la Unitat una reflexió després de més d'una dècada sense que hi hagués cap voluntat des del partit per tractar la qüestió. Sí que s'han documentat diferents propostes per part de la militància per tractar l'absència del valencianisme polític a les zones de l'interior i del sud del país, però mai s'havien arribat a concretar a cap text oficial del partit, sent un terreny no explorat per part de la formació. Fou per allò que la Unitat es replantejà el seu discurs als territoris de l'interior i del sud. No obstant aquesta voluntat tampoc es definí ni es desenvolupà durant el 1996, tot i que es deixava damunt la taula per a

⁹²⁵ Entitat prèviament lligada a Unió Valenciana i expulsada d'aquesta per ser, a ulls de González Lizondo, una branca massa nacionalista.

⁹²⁶ “Las dos “senyeres” presiden juntas el primer acto de los nacionalistas valencianos desde 1977”, *Diari El País*, documentació cedida per Emili Selfa, 30 de juny de 1996, pàg.3.

futures actuacions a realitzar i amb una prioritat a tenir en compte posteriorment al 7é Congrés.

En definitiva, la proposta de cara al nou marc identitari de la Unitat del Poble Valencià es basava en set punts clau: la reforma de l'estatut autonòmic; aconseguir una autonomia financera amb concerts econòmics i una hisenda pròpia per desenvolupar les infraestructures i el territori de l'interior del país; la supressió de la divisió provincial, així com dels seus poders, creant una demarcació única per al País Valencià a partir de la comarcalització; la reforma de la Constitució Espanyola; l'adopció de polítiques sostenibles, progressistes i de desenvolupament productiu garantint l'estat del benestar; l'adopció d'una política ecològica com a base del desenvolupament sostenible de l'economia i per últim, dur a terme un pacte per la llengua i un pla de normalització del valencià⁹²⁷. Totes aquestes demandes eren a grans trets compartides per la resta de formacions i entitats nacionalistes. De fet, a la commemoració de la promulgació dels decrets de Nova Planta s'acordà presentar mocions als ajuntaments on el nacionalisme valencià tenia presència per sol·licitar tots els punts anteriorment citats⁹²⁸. Aquestes qüestions eren la base per mantenir, consolidar i eixamplar la UPV. Fins aleshores la Unitat s'havia basat en una inoperància i en girar l'esquena a qualsevol debat possible. Per això, per voluntat pròpia d'avançar cap a un espai valencianista, feien una crida a tota l'esquerra valenciana per sumar-se al renovat projecte.

I per poder sumar un espai unitari calia reformular-se per fer de la Unitat la casa comú del valencianisme polític, superant la rellevància municipalista i incidir en el conjunt del País Valencià a tots els nivells més enllà de l'estadi local que tot i ser part fonamental de la idiosincràsia de la Unitat no era suficient per assentar una identitat diferenciada ni on es decidia el futur de les valenciane si valencians. Per a tot allò la UPV havia de dotar-se d'una nova estructura adequada a nivell intern que reflectira dues idees: l'assentament de la formació a nivell territorial i el model de país i de societat que propugnaven. Per tant calien nous òrgans de decisió compromesos amb la refundació de la Unitat i amb el seu estil de fer política, vist com fallit fins aleshores al no aconseguir l'assentament electoral més enllà del municipalisme.

⁹²⁷ "Ser lliures, ser valencians!..." pàg.7.

⁹²⁸ "Las dos "senyeres" presiden juntas...", pàg.3

Altre debat intern a la formació fou una qüestió que sempre havia sobrevolat a la militància i als dirigents de la Unitat: era la UPV un partit de l'esquerra nacionalista? o per contra, eren nacionalistes d'esquerra? Ja des dels seus inicis el matís entre què era el nom i què era l'adjectiu era important⁹²⁹ però fou el 1996 quan per primera vegada es conceptualitzà: la UPV era a finals el mil·lenni un partit nacionalista d'esqueres. Per tant la prioritització de les polítiques estava clara. Tot i que des dels seus inicis es reclamava com a força d'esqueres, des del principi i fins el mateix 1996 no obviaven la voluntat de constituir-se en el pal de paller del valencianisme polític. I allò fou segons l'equip de treball de la ponència de cara al congrés de la Unitat, "un enorme error i un obstacle a la identificació amb la base sociològica que forma UPV i el seu electorat [...] (que) ha fet que l'evolució pràctica de l'organització avançara cap a una ambigüitat"⁹³⁰. Aquesta crítica al passat de la Unitat també es va veure reflectida a la resta de documentació analitzada. El propi Pere Mayor al seu informe per al 7é Congrés afirmava que "Potser, nosaltres sols, encara no hem estat capaços de vertebrar un moviment ampli, plural i de progrés que represente, sense embuts, el País Valencià com es mereix. Però també sense nosaltres això no serà possible"⁹³¹. Recuperar el sentit original de la UPV com una força situada clarament en posicions d'esquerra, amb pretensió d'arribar a un ampli espectre social implicava per a la formació assumir que la Unitat no podia ser aquella casa comuna de totes i tots els valencianistes. I implicava al mateix temps que si es volia un assentament a nivell territorial més enllà dels ajuntaments, calia reconèixer i conviure amb altres opcions valencianistes. Per tant l'assumpció de la Unitat del Poble Valencià com una formació d'esqueres era incompatible amb aquella màxima de la unió del valencianisme polític i si el que es pretenia era apostar decididament per la unitat nacionalista, calia abandonar la prioritització dels valors esquerrans per resituar-se al joc polític. Les crítiques en aquest sentit es podien trobar a la premsa del moment. El propi Emili Selfa, secretari comarcal de la Safor i regidor a Gandia de la UPV-BN, afirmà al Levante - EMV que "No s'ha prioritzat (per part del nacionalisme

⁹²⁹ *Entrevista digital amb Ernest Garcia feta per l'autor, Carcaixent - València, 7 de maig de 2020.*

⁹³⁰ "Ser lliures, ser valencians!...", pàg.8.

⁹³¹ "Informe de Pere Mayor...", pàg.6.

polític valencià) la construcció nacional valenciana i, sense poder polític ni projecte nacional consolidat, hem aplegat on estem” i que calia reconèixer al País Valencià com a una nació i que tenia el valencià com a la seua llengua pròpia⁹³².

La UPV tenia davant seua l'oportunitat de formular un programa marc, un còrpus ideològic (i polític) que l'identificara com una força valencianista i progressista i que no solament es preocupés per la qüestió del País Valencià: calia tenir un discurs també en relació a la globalització i dins del marc europeu. En aquest sentit, la UPV ja havia realitzat al llarg de la seua història algunes aproximacions que podien servir com a base per a l'elaboració. La documentació creada ad hoc per a les Conferències de la Unitat, així com per als Congressos que van tenir lloc entre el 1984 i 1996, serviren per marcar quin cos ideològic i polític representava la Unitat. La pregunta, en definitiva, versava sobre quin país es volia i quina societat es proposava. Aquests dos grans eixos eren els que van moure a la formació a replantejar-se el seu paper al tauler de joc polític i la seua base ideològica i a sol·licitar la participació d'altres sectors que tot i no ser d'afiliació a la UPV, estaven sent convidats a un procés obert de replantejaments ideològics: “Ser capaços de que les alternatives que es puguen oferir des d'UPV i des d'aquest Programa arriben a ser assumides per altres forces i sectors socials, és també una manera de ser eficaços políticament”⁹³³. Aquest missatge anava destinat clarament al PVN, que romania a l'espera de veure què succeïria al congrés d'UPV per dur a terme el III Congrés del PVN, que finalment va tenir lloc el febrer del 1997. Així, la Unitat estava disposada a col·laborar o com a mínim mantenir una política de respecte amb totes aquelles formacions de tall valencianista que assumiren el seu programa de mínims sense perjudici de l'enfrontament electoral o els acords i coalicions que es pogueren dur a terme. Com s'afirmava des de la pròpia Unitat calia “Contribuir a desdogmatitzar el valencianisme i a desdogmatitzar l'esquerra, mantenint polítiques d'obertura i de respecte”⁹³⁴.

La Unitat es mostrava a favor de dur a terme una entesa valencianista independentment de les sigles que sorgiren d'aquell espai unitari. Bé Bloc

⁹³² “Superar el conflicte. Article d'opinió d'Emili Selfa”, *diari Levante, documentació cedida per Emili Selfa*, 17 de maig de 1996, pàg.4.

⁹³³ “Ser lliures, ser valencians!...”, pàg.10.

⁹³⁴ *Íbid.*, pàg.11.

Valencianista; bé Pacte Valencià, entenien que calia incidir a les institucions i en l'opinió pública inicialment per a després tenir la capacitat de construir un govern nacionalista. Per tal de dur a terme les seues polítiques es mostraven a favor d'obrir contactes amb la resta de forces polítiques. Interessant és que no es limitaven a aquelles d'obediència estrictament valenciana però no obstant, eren la prioritat per crear un "programa de mínims o Pacte Valencià" i la consecució d'un compromís d'iniciar el treball de cara a una possible convergència en una sola plataforma electoral però des del respecte a les posicions i personalitats de cada una de les organitzacions que l'integraren i (a diferència del pacte del 1987 amb Izquierda Unida), es comprometien a dur endavant un treball estable i ferm a les institucions més enllà d'un acord per aconseguir representació: treballar conjuntament. A més, aquestes llistes unitàries la UPV entenia que no havien de ser solament a les eleccions a les Corts Valencianes: també a nivell municipal i tant al Parlament Europeu com espanyol. La Unitat, que aleshores mantenia un acord de col·laboració amb Convergència i Unió i el Partit Socialista de Mallorca al Parlament Europeu, es comprometia a obrir diàleg i relacions amb la resta de formacions nacionalistes de l'estat espanyol sense cap mena de distinció ideològica.

Amb totes aquestes passes fetes durant el 1996 s'arribà al 7é congrés de la Unitat del Poble Valencià, que va tenir lloc a l'Eliana al desembre del mateix any. Si alguna cosa havia canviat al 1996 fou que mentre que el discurs de l'autoconfiança desmesurada basada en el victimisme els feia fins aleshores mantenir-se en un continuïsm sense massa perspectives de canvi, l'autocrítica que es generà durant el congrés podia tenir certa utilitat: una renovada esperança amb el canvi de paradigma i amb un augment del pes de la militància i la base municipalista. Com afirmava el propi partit:

"Per explicar-ho amb una comparació: si la UPV és una empresa que no funciona, però que sortosament i curiosament disposa d'una xàrcia (sic) d'agents comercials (els regidors) que cada volta venen millor el seu producte, potser allò que cal fer és canviar l'estructura de l'empresa i, per consegüent, la seua direcció. Perquè pensar que allò que ha de canviar per motu proprio són les circumstàncies adverses pot endinsar-nos a un miratge fatalista i cada volta més inoperant. per a dur avant el nostre projecte hem de confiar en nosaltres i

en aquells de nosaltres mateixos que estan més capacitats per a dirigir -amb la participació i el compromís de tots- un canvi necessari”⁹³⁵.

Les tensions entre totes les famílies polítiques així com la pressió externa que s'exercia per part dels mitjans de comunicació, que per primera vegada tractaven a la formació com un element polític més i no des del paternalisme cap a opcions extraparlamentàries, s'acumularen i acabaren eclosionant al 7é Congrés de l'Eliana l'1 i 2 de desembre del 1996. Tot i que fou més bé pacífic no va quedar exempt de crítiques i discussions. Fou un estira i arronsa constant entre les tres visions majoritàries al si de la Unitat del Poble Valencià. Per entendre millor la situació caldria fer una mena d'explicació de quines eren aquestes tendències, qui les liderava i en quin sentit ho feien. El primer dels parers de la pròpia UPV era la que defensava la majoria de la formació i que es veia representada pels membres del Consell Nacional. És a dir, el sector oficialista de la Unitat, encapçalat per Pere Mayor i Josep Lluís Blasco. No obstant comptava amb tot un seguit de personalitats internes que es mostraren a favor dels canvis produïts al si de la UPV per virar cap a un nacionalisme progressista: Emili Selfa, Xavier Hervàs, Enric Morera o més col·lectivament, les agrupacions comarcals de la Ribera Alta i la Safor sobretot. No cal obviar que les cinc personalitats citades anteriorment havien estat a l'equip de redacció de la nova ponència (certament, Enric Morera no formava part del grup de treball però com s'ha afirmat, també col·laborà). En aquest sentit cal destacar un aspecte: tot i que molts del protagonistes provenien de pobles i ciutats mitjanes, la seua afiliació moltes vegades es feia a la ciutat de València. La raó, contrastada amb algunes de les entrevistades i entrevistats, fou que la militància moltes vegades s'iniciava durant l'etapa universitària. És a dir, moltes vegades la residència a la capital durant el curs feia que l'afiliació també repercutira en la ciutat de València. D'ací per exemple que, per a les eleccions municipals del 1996 gent provinent de pobles i ciutats anaren en llistes per a l'Ajuntament de València. En un segon ordre es trobava la visió que hi tenien els col·lectius municipals de la Marina Alta i en definitiva, el propi col·lectiu comarcal. Aquestos es decantaven més per una assimilació més concreta dels posicionaments del PVN, defensant un canvi de

⁹³⁵ “Annex I: La constatació d'un fracàs. Ponència política marc”, *Arxiu BNV/Caixa 1071, 7é Congrés 1996*, sense datar, pàg.35.

lideratge i per la creació d'una plataforma unitària amb el partit anteriorment citat. S'ha de tenir en compte era allí on el Partit Valencià Nacionalista tenia el gros del seu assentament i d'ací la possible influència entre els dos partits. La tercera pota era el col·lectiu de la Costera, liderat per les agrupacions municipals de Rotglà i Corberà i sobretot Canals. Entre les figures més importants dins d'aquesta corrent, destacava la presència prominent de Toni Cucarella. Els posicionaments del col·lectiu de la Costera eren els d'una assimilació de la UPV primigènia: l'assumpció dels Països Catalans com a marc des d'un posicionament d'esquerres. És a dir, aquesta tercera corrent era en definitiva un retorn a les bases de la Unitat dels primers anys, insinuant que la nova ponència era un intent d'aproximació al blaverisme. A les crítiques pel que fa a la ponència cal sumar les que s'hi donaren per una part de la militància a Pere Mayor. De fet s'hi plantejaren diferents alternatives al seu lideratge que no arribaren a donar-se. En un primer lloc, una part de la militància animà a Enric Morera a que presentés una candidatura pròpia al secretariat general de la formació. Morera havia estat designat per la formació com a candidat per a les eleccions al Parlament europeu del 1994 conjuntament amb Convergència i Unió ocupant el quart lloc a la llista, sent una de les cares més visibles i de més consens de la formació, encara que finalment decidí no presentar-se com alternativa a Mayor. La raó, segons explica Emili Selfa, fou deguda a que Morera era partidari del canvi de paradigma però no d'iniciar-lo amb un enfrontament intern. Una possible segona candidatura fou la del propi Emili Selfa, que directament la rebutjà i, per últim, es decidí apostar per Xavier Hervàs, qui finalment també es negà a presentar-se com a candidat a la secretaria general⁹³⁶. Per tant els moviments per fer fora a Pere Mayor es van veure reduïts a diferents converses que tot i no anar més enllà, provocaren el malestar en la figura del secretari general, éssent reelegit posteriorment sense cap alternativa. També s'elegí a l'Eliana als nous consellers nacionals de la Unitat. En aquest cas, trenta-tres designats per vot directe d'entre la militància present. S'hi presentaren cinquanta-un candidats. Molt destacable és la presència al primer i tercer lloc de la votació a dos membres del col·lectiu de Dènia: Sebastià Garcia, membre més votat al 7é Congrés (162 vots), i Maria del Carme Sellés (133), ambdós de la Marina Alta, col·lectiu comarcal que representava l'ala més moderada de les tres que s'han

⁹³⁶ *Entrevista digital amb Emili Selfa*, 4 de maig de 2020.

tractat prèviament i que significaren els tres poscionaments més destacables a nivell intern de la Unitat. En segon lloc trobem a Xavier Hervàs (145 vots), del col·lectiu local de Carlet, a la Ribera Alta, mentre que a Toni Porcar, de Castelló, el votaren en quart lloc (132). Destacar també a Emili Selfa, altre possible candidat a la secretaria general, en cinqué lloc (126 vots) i a Enric Morera, en l'octau (108 vots). A més, membres que havien conformat la ponència política i que havien estat a l'organització del 7é Congrès, com ara Josep Lluís Sirera, Joan Sorribes o Josep Miquel Moya, quedaren exclosos de l'elecció al no ser dels candidats més votats⁹³⁷. Veient el llistat de membres del Consell Nacional, caldria fer un especial nomenament a que, dins d'un partit considerat feminista i que apostava per la paritat, dels trenta-tres consellers elegits, solament nou eren dones, és a dir, un 27% del total de la representació⁹³⁸.

Com s'ha tractat prèviament, l'equip de redacció fou l'encarregat d'elaborar tant la ponència política marc com la reforma dels estatuts. Referent als estatuts hi van haver un total de 42 esmenes al text. Els col·lectius que més aportaren al debat foren la Comissió Executiva Comarcal de València, Andreu Banyuls, en representació del col·lectiu municipal de Gandia i el col·lectiu de la ciutat de Vila-real. Altres col·lectius com ara els municipals de Rotglà i Corberà i Canals, així com el de Castelló i el comarcal de la Ribera Alta també presentaren esmenes tot i que en una menor quantitat. De totes les realitzades, quatre foren retirades durant el congrés i altres nou foren rebutjades mitjançant el vot presencial. A més, altres deu foren transaccionades per la comissió executiva. Fou destacable l'absència d'esmenes per part del col·lectiu de la Marina Alta, que es reduïren solament a la ponència política, deixant de banda una ponència d'estatuts on es reafirmava l'àmbit polític en el que desenvolupar-se tant com a partit com a societat: el País

⁹³⁷ "Votacions dels membres del Consell Nacional electes directament pel Congrès i al Secretariat General", *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrès 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.1.

⁹³⁸ De 51 candidates i candidats al Consell nacional, solament 10 eren dones. Per a més informació, veure els annexos 3 i 4.

Valencià⁹³⁹. Pel que fa a l'esmena d'alguns col·lectius locals de la Costera, cal dir que aquesta fou rebutjada. Les seues demandes sempre al voltant d'un retorn a la UPV primigènia en aquest cas s'articularen en forma d'esmena que sol·licitava mantenir les denominacions dels òrgans de l'organització: Congrés de País, Assemblea de País i Comissió Executiva.

La gran majoria de les esmenes presentades a la reforma dels estatuts eren més de forma que no de contingut o de canvi important en les bases. Així, el col·lectiu comarcal de València inclogué diferents paràgrafs per fer més fàcil l'entesa i per deixar clar el desig de la Unitat. Aspectes com remarcar la qüestió comarcal i la integració europea⁹⁴⁰ o el dret a proposar candidatures⁹⁴¹ foren inclosos sense cap debat previ. Altres punts com ara el presentat pel col·lectiu de Vila-real, que pretenia eliminar un apartat en el que es prohibia a les agrupacions locals i comarcals fer-se càrrec de les despeses electorals, foren rebutjats⁹⁴². S'acceptaven als nous estatuts esmenes relacionades amb els càrrecs públics de la Unitat, els quals quedaven ara limitats a quatre mandats segons l'esmena acceptada i aprovada del col·lectiu comarcal de València. Aquest nou punt al text també incloïa que cada òrgan hauria de renovar un mínim del 25% dels seus membres en cada nou mandat⁹⁴³. A més, s'aprovava que el Congrés Nacional es reuniria ordinàriament una vegada cada dos anys i no cada quatre, tal com establien les

⁹³⁹ "Ponència de reforma dels estatuts d'Unitat del Poble Valencià. Títol I: Denominació i àmbit territorial - Article 1", *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.1.

⁹⁴⁰ *Íbid.*, pàg.1.

⁹⁴¹ "Ponència de reforma dels estatuts d'Unitat del Poble Valencià. Títol IV: L'organització i els càrrecs públics electes - Article 9", *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.4.

⁹⁴² "Ponència de reforma dels estatuts d'Unitat del Poble Valencià. Títol V: Les finances d'UPV - Article 11", *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.5.

⁹⁴³ "Ponència de reforma dels estatuts d'Unitat del Poble Valencià. Títol IV...", pàg.4.

normes anteriors⁹⁴⁴. Finalment, la UPV es comprometia a la creació d'un Codi Ètic per als càrrecs públics en un termini màxim de sis mesos⁹⁴⁵.

Però la qüestió que més debat i enfrontaments generà fou el document de la pròpia ponència política. Al voltant d'ella i del viratge cap a posicionaments més pròxims a una tercera via de tall progressista i des de l'òptica socialdemocràtica, s'hi redactaren una gran quantitat de textos no solament per al propi congrés: també en premsa i entre les elits intel·lectuals i culturals del País Valencià. Abans de dur la ponència redactada per l'equip de treball anteriorment citat Emili Selfa, Xavier Hervàs i d'altres redactors es reuniren amb una sèrie de personatges per buscar el seu vist-i-plau o com a mínim, veure quines eren les distàncies i els punts en els que s'hi podria trobar fricció. Servisquen com a exemples Josep Vicent Marqués, sociòleg, escriptor, columnista i un dels fundadors de Germania Socialista; Pepa Chesa, secretaria general del PVN; i Eliseu Climent, fundador d'Acció Cultural del País Valencià. Amb aquest últim van dinar un dia d'estiu del 1996 Emili Selfa i Xavier Hervàs per saber la seua opinió al respecte del canvi de paradigma que pressuposadament anava a donar-se a la Unitat del Poble Valencià. Com afirma Selfa a l'entrevista, Eliseu Climent afirmà que cadascú, referint-se a la UPV i a ACPV, havia de fer el seu camí. No obstant, no era contrari a la nova ponència política, la qual veia amb bons ulls per situar el cleveage valencianista a sobre de qualsevol altre⁹⁴⁶. També com s'ha afirmat abans aquell estiu fou en el que Joan Francesc Mira acabà la seua obra *La nació dels valencians*. En un encontre entre Emili Selfa i l'assagista, aquest últim afirmà que la ponència estava anant pel bon camí. Destacar que l'obra de Mira reafirmava els posicionaments que l'equip de treball estava redactant en aquell moment i que tenir el recolzament d'un dels caps intel·lectuals del nacionalisme cultural valencià significava un enfortiment del camí que estava prenent la UPV. També el vist-i-plau de Pepa Chesa fou vist com una mena de senyal de cara al futur entre ambdues formacions.

⁹⁴⁴ "Ponència de reforma dels estatuts d'Unitat del Poble Valencià. Títol VI: Els òrgans de direcció i decisió d'UPV. Capítol I: El congrés nacional - Article 13", *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.7.

⁹⁴⁵ "Ponència de reforma dels estatuts d'Unitat del Poble Valencià. Disposicions addicionals - Primera", *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.17.

⁹⁴⁶ *Entrevista digital amb Emili Selfa*, 4 de maig de 2020.

Cal dir que moltes foren les aportacions en forma d'esmena que s'hi feren prèviament al congrés de desembre del 1996. En total aproximadament unes 135 esmenes prèvies al congrés, d'entre les quals no hi eren les del col·lectiu comarcal de la Marina Alta, que en un principi presentà una esmena a la totalitat de la ponència política i que prèviament al congrés fou tractada conjuntament entre els redactors de la ponència i la pròpia agrupació comarcal per veure quins punts es podien transaccionar, quins altres es podien dur al debat i a la posterior votació i per últim, quins eren innegociables per part de l'equip de redacció de la UPV. Moltes de les esmenes de la Marina Alta foren incloses directament al text. Aquest fou el punt diferencial amb els col·lectius de Rotglà i Corberà i Canals, de la Costera, que no foren tractats prèviament per l'equip de la ponència i com afirma Emili Selfa, decidiren seguir endavant amb la seua esmena a la totalitat, la qual fou contundentment rebutjada durant el congrés de l'Eliana⁹⁴⁷. Tant, que al veure les respostes que s'hi feien per part de l'equip de la ponència política, durant la sessió del congrés decidiren marxar al veure que la seua esmena a la totalitat anava a ser tombada. Així, el resultat de la votació pel que fa a l'esmena dels col·lectius de la Costera quedà rebutjada per 196 vots en contra, 43 abstencions i solament 25 vots a favor⁹⁴⁸.

A més de les esmenes incloses de la Marina Alta, d'entre els col·lectius que més canvis presentaren al text es trobava sobretot el de la Ribera Alta, el comarcal de València i el de la Marina Baixa. En un segon ordre, trobaríem tant el col·lectiu municipal de Benicolet i Ontinyent, que presentaren totes les esmenes conjuntament; l'agrupació comarcal de l'Horta Nord i els col·lectius municipals de Burjassot i de Castelló. Per últim, amb una relació més reduïda d'esmenes presentades s'hi trobaren el grup de Meliana, Borriana, Rafelbunyol, el militant de la ciutat de València Joan Sorribes i el col·lectiu de Sueca, que presentà totes les seues esmenes de la mà de Pep Cortell. Destacar que més enllà dels ací citats, no hi hagué més propostes d'esmenes. A més, de les pràcticament 140 esmenes presentades, 100 foren acceptades prèviament al congrés i incloses al text, essent la resta bé dutes a debat o bé retirades en el moment de la seua defensa per part del col·lectiu o membre que la presentava.

⁹⁴⁷ *Íbid.*

⁹⁴⁸ *Íbid.*

Algunes de les esmenes realitzades tenien un clar interès en promoure una nova concepció del valencianisme polític. Així, l'esmena presentada conjuntament pels col·lectius de Benicolet i d'Ontinyent que fou acceptada de bestreta afirmava que "El nacionalisme valencià és més cívic que ètnic i per tant hem d'aconseguir que l'acord voluntari de constituir-nos en col·lectivitat, sense deixar de reconèixer que tenim una identitat pròpia basada en la llengua i la cultura"⁹⁴⁹. No obstant, aquesta aportació no contribuïa a resoldre el conflicte entre els posicionaments d'unitat nacional amb la resta de territoris catalanoparlants ni amb els posicionaments valencianistes. Tanmateix, es feia una valoració positiva de "l'entrisme" als partits estatals, vist com a positiu per a la construcció política del País Valencià, tot i que la seua tasca reforçava segons la Unitat l'espanyolisme, sense anar més enllà d'una "pàtria valencianista i d'un activisme cultural sense conseqüències pràctiques a nivell polític"⁹⁵⁰. En aquest punt s'acceptava una esmena del col·lectiu comarcal de l'Horta Nord que feia referència a l'independentisme i als Països Catalans, ara vist com un projecte polític "molt allunyat de la realitat valenciana"⁹⁵¹. El col·lectiu municipal de Burjassot refermava aquest posicionament esmenant i afirmant que,

"La UPV i els seus socis del Bloc Nacionalista són, ara per ara, les úniques forces clarament inclinades a trencar la despersonalització del País Valencià i a treballar per l'assumpció de la condició nacional del País Valencià en una tasca amb dificultats clarament majors"⁹⁵².

⁹⁴⁹ "Resultat de les votacions. Ponència política marc - Quinze anys d'autonomia del País Valencià. Esmena Benicolet i Ontinyent", *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.5.

⁹⁵⁰ "Ponència política marc 1996 - 7é Congrés...", pàg. 9.

⁹⁵¹ "Resultat de les votacions. Ponència política marc - Quinze anys d'autonomia del País Valencià. Esmena Horta Nord", *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.9.

⁹⁵² "Resultat de les votacions. Ponència política marc - El futur del País Valencià. Esmena Burjassot", *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.10.

Aquesta esmena venia a reformular el text base que havia preparat l'equip de treball i que s'ha citat anteriorment, evitant així les comparacions amb altres territoris. També es va dur a terme un canvi respecte al poder autonòmic en una perspectiva integrada dins del nou marc europeu. Mentre que la ponència afirmava que:

“El futur del País Valencià depén de la seua fermesa en aquest procés: podem ser un país sibirà (en un nou concepte de sobirania que no implica independència, només capacitat plena de decisió en aquelles qüestions de la nostra competència, i per tant, sobirania compartida amb totes les instàncies abans esmentades - Estat espanyol, regió mediterrània, UE -)⁹⁵³ o renunciar a la nostra quota de sobirania i cedir-la a l'Estat central”⁹⁵⁴,

el col·lectiu comarcal de València apostà per esmenar el text, quedant de la següent forma:

“El futur del País Valencià depén de la seua fermesa en aquest procés: podem ser un país sobirà amb plena capacitat de decisió i fent valdre els nostres interessos en totes les instàncies abans esmentades, i decidir de manera sobirana quines qüestions volem compartir amb tercers, o bé s'ens aboca a la pèrdua definitiva de la nostra sobirania nacional i a la nostra extinció com a poble diferenciat. Partim avui d'una sobirania que l'Estat espanyol, que ens la va traure per la força de les armes, no ens reconeix, i la primera condició per a poder avançar és el seu ple reconeixement i la plena recuperació. La renúncia a exercir els nostres drets nacionals ens condueix a la desaparició”⁹⁵⁵.

També hi van haver canvis substancials proposat pel col·lectiu de la Ribera Alta, el qual esmenà el text proposant canviar “hem de ser mantenint el projecte d'un País diferenciat i sobirà” per “hem de continuar mantenint el projecte d'un

⁹⁵³ En aquest sentit, el col·lectiu de Rafelbunyol també presentà una esmena per eliminar el text entre parèntesi, tot i que finalment retiraren la seua alternativa al document.

⁹⁵⁴ “Ponència política marc 1996 - 7é Congrés...”, pàg.12.

⁹⁵⁵ “Resultat de les votacions. Ponència política marc - El futur del País Valencià. Esmena C.E.C. València”, *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.12.

país capaç de decidir lliurement el seu futur”, eliminant per tant la referència a la diferència en qüestions de sobirania⁹⁵⁶. Interessant fou també el format en que s’abordà la qüestió dels lligams amb Catalunya i les Illes Balears. Si la ponència política afirmava que s’hi constituïa una comunitat cultural i lingüística, amb unes estructures econòmiques comunes i problemes compartits, el col·lectiu comarcal de València esmenà en el sentit d’eliminar que s’hi constituïa per un banal “es formava part d’una mateixa comunitat cultural”⁹⁵⁷. No obstant, el canvi no afectava al fons de l’assumpte, en el que es deixava palés el rebuig de la Unitat a treballar per una integració política. És a dir, Països Catalans sí però solament de tall lingüístic i cultural, no d’àmbit i aspiració política i nacional. I per a que quedara més palés, s’integrà al text una esmena de la comarcal de València que afirmava “La nostra relació amb altres comunitats amb què compartim llengua i cultura ha de partir sempre de la insubornable defensa dels interessos valencians i del poble respecte a la nostra condició nacional”⁹⁵⁸. Pep Cortell, del col·lectiu de Sueca, esmenà el text en el sentit d’afirmar que era només:

“Des de la plena sobirania dels valencians que apostem perquè els lligams que ens agermanen als països amb els quals compartim llengua i cultura troben una formulació estable i enriquidora, i servesquen també per beneficiar una més important col·laboració en tots aquells altres interessos comuns que la posició geoestratègica i la semblança de les nostres societats fan convenient i necessari”⁹⁵⁹.

Aquesta esmena no fou acceptada. No obstant, una altra presentada pel col·lectiu comarcal de la Ribera Alta i que la Comissió Executiva transaccionà

⁹⁵⁶ “Resultat de les votacions. Ponència política marc - El futur del País Valencià. Esmena C. C. Ribera Alta”, *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.12.

⁹⁵⁷ “Resultat de les votacions. Ponència política marc - El futur del País Valencià. Esmena C. E. C. València...”, pàg.13.

⁹⁵⁸ *Íbid.*, pàg.13.

⁹⁵⁹ “Resultat de les votacions. Ponència política marc - El futur del País Valencià. Esmena Josep Cortell, Sueca”, *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.14.

prèviament sí. Aquesta última afirmava el que Pep Cortell i el col·lectiu de Sueca deien, posant un text previ que sostenia que “La nostra adscripció i lleialtat nacional és valenciana, perquè la nostra nació és el País Valencià. Açò no es contradiu amb el reconeixement de la unitat de la llengua que compartim amb Catalunya, i les Illes Balears”⁹⁶⁰. Fou a partir del punt “Nacionalisme cultural i nacionalisme polític” on més discussions hi van haver pel que fa a la ponència. D’entrada, el col·lectiu de la Marina Baixa volia eliminar tot el punt abans citat tot i que l’esmena fou rebutjada, com també ho fou la de Benicolet i Ontinyent, a favor d’eliminar una part del text. Per contra s’acceptà una esmena del col·lectiu comarcal de València que afirmava que:

“L’anomenat nacionalisme cultural és una reducció del fet diferencial a uns problemes estrictament culturals que necessàriament no es vinculen a un redreçament global del país, i que per tant no tenen una traducció obligada en opcions polítiques nacionalistes”⁹⁶¹.

En aquest sentit també s’acceptà una esmena transaccionada del col·lectiu de Burjassot que afirmava que:

“Tot i que l’exponent polític lògic d’aquestes energies (el nacionalisme cultural) és UPV i els seus socis del Bloc Nacionalista, s’ha creat una distància entre nacionalisme cultural i nacionalisme polític, que resulta absolutament perjudicial per al nostre país. Les causes d’aquesta separació són diverses. UPV ha de demostrar que és l’única força política capaç de garantir que les pretensions dels moviments que intengren el nacionalisme cultural siguen realitat. Sense una presència nacionalista a les nostres institucions, totes les energies del nacionalisme cultural es trobaran sempre pendents del xantatge (sic) que exerciten els partits estatals donant suport a aquestes iniciatives

⁹⁶⁰ “Resultat de les votacions. Ponència política marc - El futur del País Valencià. Esmena C. C. Ribera Alta + Transaccional acceptada per la Comissió Executiva”, *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.14.

⁹⁶¹ “Resultat de les votacions. Ponència política marc - El futur del País Valencià. Esmena C. E. C. València...”, pàg.15.

només quan necessiten un ajut electoral concret. No hi ha cap possibilitat de salvar culturalment aquest país sense salvar-lo políticament”⁹⁶².

La realitat era que aquells sectors del nacionalisme cultural que més presència tenien dins del panorama valencià, en realitat poques vegades contribuïen a un assentament del nacionalisme polític, demostrant una incompatibilitat que havia permés fins aleshores que el nacionalisme polític comptés amb un sostre electoral ben baix, no arribant més enllà del 3% del recolzament a les conteses (inclús reduïnt-se a l’1% quan es parlava d’eleccions al Parlament estatal). D’ací que la Unitat del Poble Valencià intentés clarificar que la seua presència no es justificava exclusivament per la defensa de trets culturals sinó també per un projecte de País Valencià diferenciat al que oferien la resta d’opcions polítiques. A més, la Unitat, en un intent d’abastar un espectre més gran de possibles votants, acceptava la irrellevància del conflicte nominal del territori, respectant les preferències de cadascú i no fent bandera d’aquest tema⁹⁶³. També acceptaven, com prèviament s’havia dit públicament des de la formació, la senyera coronada amb franja blava:

“Hem de ser conscients de la difícil situació a què es va veure abocat el nacionalisme en defensar, des de la racionalitat i de manera unilateral, uns determinats símbols i noms, mentre que altres, des de centres de poder aliens, utilitzaren el conflicte per a provocar l’enfrontament del nostre poble”⁹⁶⁴.

Els símbols per a la formació havien de considerar-se un element d’unió si eren capaços d’aglutinar a tot un conjunt social. Certament aquest aspecte no havia estat possible durant els inicis dels anys vuitanta però el recurs divisor dels elements simbòlics havia minvat als darrers anys, essent superada una etapa

⁹⁶² “Resultat de les votacions. Ponència política marc - El futur del País Valencià. Esmena Burjassot...”, pàg.16.

⁹⁶³ “Ponència política marc 1996 - 7é Congrés...”, pàg.18.

⁹⁶⁴ “Resultat de les votacions. Ponència política marc - Els conflictes interns valencians. Esmena Burjassot + Joan S. Sorribes + Transaccional acceptada per la Comissió Executiva”, *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.19.

d'enfortiment simbòlic amb una concepció nacional clarament guanyadora. I no era la que la UPV i les formacions prèvies a aquesta havien defensat fins aleshores. Per tant, calia superar aquell conflicte amb responsabilitat. El problema més greu, no obstant, s'hi donava en la qüestió lingüística. Concretament en la unitat de la llengua i en el canvi social d'ús del valencià. Com afirmava la Unitat, "caldrà substituir el recel que provoca la col·laboració amb tot l'àmbit lingüístic, és a dir, erradicar el discurs anticatalà com a component d'un cert valencianisme"⁹⁶⁵.

Però no solament les qüestions lingüístiques i culturals tenien cabuda a la ponència política. També hi hagué per a altres qüestions socials. La Unitat del Poble Valencià era conscient de la responsabilitat que tenia al respecte d'un nou projecte nacional i com a tal havia de tractar aspectes que englobaren dins del denominat Pacte Valencià. En ell la formació defensava la reforma estatutària per aconseguir el màxim sostre competencial permés per la Constitució espanyola, sent el seu desig el d'arribar a tenir cotes de poder autonòmic similars a les de Catalunya i el País Basc. Afirmaven a través de l'esmena acceptada de Castelló que,

"Defensem la supressió de les secretaries d'Estat i les direccions generals del govern central dedicades a matèries que són competència exclusiva autonòmica [...] Cal tindre competències exclusives en temes com la justícia civil, mercantil i penal. UPV defensa el traspàs de tots els ports valencians a la Generalitat, de l'INEM, i la creació d'una policia realment valenciana"⁹⁶⁶.

En aquest sentit respecte a l'economia el col·lectiu de Castelló presentà una esmena que fou acceptada finalment en la que es declarava que,

"El pacte fiscal hauria de reconèixer a la Generalitat Valenciana capacitat legislativa, és a dir sobirana, sobre el el 100% de l'IRPF. Defensem un sistema fiscal similar al concert econòmic, on la Generalitat ingressaria els

⁹⁶⁵ "Ponència política marc 1996 - 7é Congrès...", pàg.19.

⁹⁶⁶ "Resultat de les votacions. Ponència política marc - Els conflictes interns valencians. Esmena Castelló de la Plana", *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrès 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.24.

impostos i en cediria una part al Govern central [...] Rebaixar els tipus d'interès, instar el govern central per reduir l'impost d'activitats econòmiques (IAE), revisar els mòduls d'estimació objectiva i afavorir la conversió dels contractes temporals en estables"⁹⁶⁷.

Després de repassar tot allò que havien suposat els quinze anys previs al 1996 tant a nivell estatal i autonòmic com al si de la formació nacionalista així com de fer un concient exercici d'instrospecció per marcar quines havien estat les errades i quin podria ser el futur factible tant per al País Valencià com per a la UPV, abordaven seguidament a la ponència política el repte que havia marcat l'agenda interna de la formació i que era cabdal per marcar els anys següents. Sota el títol "El futur d'Unitat del Poble Valencià. El futur del nacionalisme" es marcaven les línies estratègiques, el paper de la Unitat, les relacions amb la resta d'agents nacionalistes, l'ampliació (o no) del projecte o les noves estratègies, d'entre altres. És a dir, la refundació de la UPV i el seu canvi de paradigma. Molt interessants són les aportacions i el debat al voltant de quin nacionalisme i com es desenvoluparia al si de la formació valenciana destacant les aportacions sobretot dels col·lectius locals de Castelló, Burjassot, Rafelbunyol, Benicolet-Ontinyent i dels comarcals de València, la Ribera Alta i la Marina Baixa. En aquesta nova etapa de la Unitat el nacionalisme no havia de ser solament una ideologia en defensa de la seua llengua, cultura i les institucions històriques sinó que a més havia de ser de caràcter social i econòmic, mirant pels problemes concrets de la gent. L'objectiu era com afirmava el col·lectiu local de Castelló, la construcció del propi país al servei de les persones que l'habitaven⁹⁶⁸.

Entre el 1994 i el 1996 la Unitat canvià definitiva cap a una nova posició en termes nacionals. Un camí que s'havia iniciat a inicis dels anys noranta i que es demostrava ara esgotat i que les consecutives eleccions donades fins aleshores havien confirmat. Els resultats constataren que si es volia trencar l'esclatxa electoral i tenir certa presència política més enllà dels ajuntaments calia propiciar canvis als plantejaments. I en aquest punt, s'aprovà una esmena del col·lectiu comarcal de la Marina Baixa que significava la integració al text de tres nous

⁹⁶⁷ *Íbid.*, pp.24-25.

⁹⁶⁸ *Íbid.*, pàg.26.

apartats anomenats “L’aprofundiment de les relacions entre tots els nacionalistes: el Bloc Nacionalista”, “Ampliar el projecte amb persones no estrictament nacionalistes” i “El municipalisme com a eix central: l’Assemblea de Regidors”. Si bé el col·lectiu que més decidídament apostava per un canvi de paradigma, aproximant la Unitat al PVN era el de la Marina Alta, el de la Marina Baixa també se situava en aquelles latituds. Per a ells la UPV havia de fer una autocrítica real de quin havia estat el camí fins aleshores i intensificar les relacions sorgides arran el Bloc Nacionalista. Veien en la creació d’un projecte unitari del nacionalisme polític valencià més enllà de les diferències ideològiques l’única alternativa i forma d’avançar: “Així és com el BNG ha aconseguit consolidar el nacionalisme gallec com una alternativa amb futur”⁹⁶⁹. El text en tot moment girava entorn la idea d’una unitat valencianista en la que calia que la UPV fora molt generosa i s’obriera a la possibilitat d’integrar-se (sense cap preponderància ni protagonisme) dins d’una coalició estable més enllà de les conteses electorals. El nom de la nova formació, aprofitant aquell que s’emprà a les darreres eleccions, seria Bloc Nacionalista, sent per al col·lectiu l’única opció: “Tal i com estan les coses, al capdavall, l’alternativa per a la UPV és: “generositat o extinció””⁹⁷⁰.

S’arribà a l’entesa mitjançant l’esmena del col·lectiu de la Marina Baixa que si es volia fer el País Valencià, els nacionalismes externs a la Unitat eren tan importants com el propi de la formació, comptant també amb personalitats “amb vocació per la política” tot i ser considerats independents i que no mostraven convicció per opcions estatals com ara el PP, el PSOE o IU. Si fins aleshores s’intentava augmentar el recolzament des de l’esquerra i el progressisme ara, per primera vegada, s’obria el camp al centre-dreta que representava el Partit Popular. I per a tal proposta calia “funcionar com un partit” si no, “no resultarem gens atractius per a les persones amb vocació política que podrien sumar-se i ampliar el nostre projecte”⁹⁷¹. Un projecte que a diferència del que havia demostrat el PSPV-PSOE i el PP fins aleshores tenia en el seu centre polític el País Valencià. El que es

⁹⁶⁹ “Resultat de les votacions. Ponència política marc - El futur d’Unitat del Poble Valencià. El futur del nacionalisme. Esmena C.C. Marina Baixa”, *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.27.

⁹⁷⁰ *Íbid.*, pàg.27.

⁹⁷¹ *Íbid.*, pàg.28.

pretenia amb la nova Unitat del Poble Valencià era situar-se als marges on s'hi trobava ja el nacionalisme gallec i canari. D'ací la reorientació estratègica i l'intent de cohesió i eixamplament del valencianisme. Altre canvi, però aquesta vegada a les formes, fou pretendre constuir missatges senzills i directes com ara "la defensa dels valors democràtics -pluralisme, tolerància, ...- la reivindicació d'una vertadera justícia social i individual i la reclamació de tots els drets individuals i col·lectius"⁹⁷². El discurs nacionalista d'UPV havia de ser de tall modern, encara que sempre fonamentat en el seu propi passat, adaptant-se a la nova estratègia que el 1996 s'intentava aplicar. La Unitat "havia d'evolucionar" al mateix ritme que la societat valenciana ho feia. La pràctica diària havia de ser el marc per resoldre les discrepàncies entre un partit valencianista i una societat que no s'autoafirmava com a tal, sintetitzant tots els nacionalismes per així,

"Assentar les bases del que ha de ser el nou nacionalisme valencià, que evitarà que "los defensores de la personalidad valenciana" continuen fent un ús demagògic de les aspiracions del poble per obtenir un benefici en favor del centralisme"⁹⁷³.

La Unitat es preguntava si unint totes les tradicions valencianistes es bastiria un moviment més ampli, popular, intel·lectual i que podria ser l'eix vertebrador d'una nova consciència. La formulació d'aquest nou valencianisme hauria d'implicar un gran ventall de forces socials, cultural i econòmiques sense descartar ningú. La formació argumentava que amb l'arribada tant al govern estatal com a l'autonòmic de la dreta del Partit Popular, caldria crear un espai de cooperació a nivell polític al País Valencià que deixés d'estar subordinat a estratègies alienes als interessos del territori en una clara al·lusió a les formacions estatals que tenien en el País Valencià el seu apèndix però no el centre del debat.

El col·lectiu comarcal de la Ribera Alta afegí mitjançant una esmena a la ponència política de la Unitat del Poble Valencià dos punts finals sota el títol de

⁹⁷² "Resultat de les votacions. Ponència política marc - El futur d'Unitat del Poble Valencià. El futur del nacionalisme. Esmena Rafelbunyol", *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.29

⁹⁷³ "Ponència política marc 1996 - 7é Congrés...", pàg.30.

“Cap a la refundació” i “Dos reptes decisius”. En ells l’agrupació liderada per Xavier Hervàs parlava de la creació d’un Bloc Nacionalista Valencià que pogués configurar-se com una força oberta i plural, desmarcant-se de l’esquerrantisme previ i redefinint-se com a valencianistes i progressistes que tingueren les seues vessants sindicals, culturals i cíviques així com un major intercanvi amb les entitats educatives que defensaven el valencià a l’ensenyament o les organitzacions ecologistes, per citar alguns exemples. Ara bé, aquestes col·laboracions no s’haurien de fer des d’una unió de les forces sinó amb recolzament i independència entre elles⁹⁷⁴. Seguidament, manifestaven una realitat palesa fins aleshores: la escassa presència a les grans ciutats del país i la mínima incidència a les zones de l’interior i del sud així com a algunes àrees metropolitanes. Així es feia necessari un compromís per part de la formació per abordar aquest tema, sempre damunt la taula però mai analitzat i tractat amb la profunditat que requeria. Calia superar el conflicte lligat a la mancança d’obertura del valencianisme i refundar el projecte polític “no només sobre València sinó també sobre Alacant i Elx” elaborant “plans estratègics individualitzats per a cada una de les zones de gran concentració urbana, confegits per la nova executiva nacional i els òrgans comarcals i locals de cada àrea” que tindrien un caràcter prioritari en la nova direcció política⁹⁷⁵.

Per últim, el col·lectiu comarcal de la Ribera Alta defensava l’assumpció de la nova etapa del nacionalisme polític que el 7é Congrés de la UPV celebrat a l’Eliana el desembre de 1996 volia començar amb l’esperança de que conduís a la formació cap a nous plantejaments basats en el rigor i amb la implantació d’un futur Bloc Nacionalista Valencià com a horitzó proper així com l’intent d’assentar-se a les zones castellano-parlants mitjançant discurs diferenciats dels que la UPV havia propugnat fins aleshores⁹⁷⁶.

Finalment, i després de les discussions i les votacions de les esmenes, el text restava preparat per ser votat per la militància. La votació per a la figura de secretari general de la UPV fou relativament curta al no presentar-se cap

⁹⁷⁴ “Resultat de les votacions. Ponència política marc - El futur d’Unitat del Poble Valencià. El futur del nacionalisme. Esmena C.C. Ribera Alta”, *Arxiu BNV/Caixa 1072, 7é Congrés 1996*, 1 de desembre de 1996, pàg.32.

⁹⁷⁵ *Íbid.*, pàg.32.

⁹⁷⁶ *Íbid.*, pàg.32.

alternativa a Pere Mayor, qui revalidà la direcció de la Unitat amb el 82% dels vots i el 16,6% dels vots en blanc: De 217 vots totals, 178 foren favorables a l'única candidatura presentada, mentre que 36 foren vots en blanc, per tres vots nuls⁹⁷⁷. Més recolzament va tenir la ponència oficial, que va rebre el suport del 90% dels delegats, reformulant definitivament el marc de referència de la UPV i afirmant que la seua única nació era el País Valencià, abandonant tota proposta púrament fusteriana: els Països Catalans quedaven doncs com una comunitat lingüística i de caràcter cultural però sense ser un horitzó polític de la formació, ara oberta a ampliar la seua base amb l'acceptació d'una tercera via de tall progressista. S'apostava així per la vertebració d'un espai nacionalista que potenciés en un futur el Bloc Nacionalista, casa comuna del valencianisme i que havia d'articular un programa electoral i polític que exigira el màxim sostre competencial per al territori valencià. Per últim, l'ample suport al nou rumb de la formació valencianista contrastava amb el vot recollit per l'informe i la gestió de Pere Mayor. Tot i que fou votat favorablement per un 61% dels comissaris allí presents, va ser vist com un vot de càstig per una part de la militància⁹⁷⁸, que criticava el seu victimisme, en especial els col·lectius de Rotglà i Corberà i Canals.

Així, el 7é Congrés de l'Eliana significà un punt i apart en la història de la Unitat del Poble Valencià i un inici de nou paradigma polític amb el valencianisme com a base. Si fins aleshores el marc havia quedat delimitat a la unió política (i cultural i lingüística) amb Catalunya i les Illes Balears, a partir del 1996 el subjecte nacional era el propi País Valencià. Aquell cap de setmana tingué lloc també el 13é Congrés del Partit Socialista de Mallorca - Nacionalistes de Mallorca⁹⁷⁹, tot i que en ell no es van canviar pràcticament les bases ideològiques de la formació, ara baix la direcció de Pere Sampol, portaveu del grup parlamentari a les Illes. De fet, l'ambient fou, a diferència del que es podia veure al congrés d'UPV, d'extraordinari consens i cordialitat. Ara bé, tot i que no s'abandonaren els eixos i premisses

⁹⁷⁷ "Votacions dels membres del Consell Nacional...", pàg.2.

⁹⁷⁸ *Entrevista digital amb Emili Selfa*, 4 de maig de 2020.

⁹⁷⁹ Al qual la Unitat del Poble Valencià (conjuntament amb el Partit Socialista de Menorca, l'Esquerra Nacionalista d'Eivissa, Convergència Democràtica de Catalunya i Esquerra Republicana de Catalunya) assistí convidat. Més a: "Nacionalisme pragmàtic", *Setmanari El Temps*, núm.648, 18 de novembre de 1996, pp.34-36.

bàsiques certament sí que es dugué a terme una moderació del discurs⁹⁸⁰. Però tornant a la Unitat del Poble Valencià, aquest era l'únic partit de tot l'espectre que aspirava a restablir la plena sobirania de les valencianes i valencians, ara delimitant el seu marc al propi país. L'altra formació amb seu al territori, Unió Valenciana, havia sorgit d'una resposta al catalanisme de la Transició i ara, a la meitat dels anys noranta, assolí una posició més assentada que la Unitat gràcies al fet que tot i no posar en dubte l'Estat, es presentava com a l'autèntic defensor del valencianisme o si més no de la "valenciania". Amb un referent a la contra com era Catalunya van saber assolir les quotes més altes possibles per a una formació regionalista i ara amb el seu líder històric González Lizondo expulsat, havien de desenvolupar un nou discurs no solament marcadament anticatalanista sinó a més, allunyat del Partit Popular. Amb tot UV tenia més alcaldes que la UPV, a més de la representació en les Corts Valencianes i un diputat al Congrés. Podria semblar lògic que des de la Unitat es qüestionaren algunes de les premisses que fins aleshores s'havien defensat des de la formació: la renúncia al concepte polític de Països Catalans i l'acceptació de la nació valenciana. Però si aquesta estratègia de la UPV era per aproximar-se a UV com afirmava Toni Cucarella, del col·lectiu de la Costera i més pròxim a la Unitat iniciàtica, caldria que anés acompanyada d'altres noves línies d'actuació: des de la qüestió de la unitat lingüística fins a l'acceptació efectiva dels símbols. I, com Pere Mayor i la resta de militància venien fent, almenys pel que fa nom de la llengua, no era una cessió que ni s'havia donat, ni es contemplava de cara al futur. Fet i fet, mesos després del 7é Congrés la Unitat formà part del conglomerat de partits nacionalistes signants de la coneguda com a "Declaració de Cotlliure", on la pròpia formació, a més d'Unitat Catalana, el PSM-Nacionalistes de Mallorca i Convergència Democràtica de Catalunya, afirmaven que "La llengua és l'eix d'unió bàsica i matriu de la nostra identitat". No obstant, en cap part del text es parla d'una unió política entre els tres territoris, tot i que fan referència a les confluències culturals, històriques i econòmiques⁹⁸¹. Amb el canvi de paradigma de la Unitat es conclouïa amb el fusterianisme polític clàssic.

⁹⁸⁰ Antoni MARIMON: *Entre la realitat...*, pàg.127.

⁹⁸¹ "Declaració de Cotlliure. Declaració dels partits polítics Unitat Catalana, Unitat del Poble Valencià, PSM-Nacionalistes de Mallorca i Convergència Democràtica de Catalunya", *Arxiu BNV/Caixa 2103, Consell Nacional 1997-1999*, 12 d'abril de 1997, pàg.8.

6.3. Les passes del PVN cap al Bloc Nacionalista

Una vegada passat el 7é Congrés de la Unitat, l'Executiva Nacional de la UPV es reestructurà i es realitzaren importants processos de dinamització amb la convocatòria dels congressos comarcals emmarcats ja dins dels nous estatuts aprovats al desembre del 1996. De fet, a inicis de març del 1997 solament quedava pendent la realització del congrés comarcal de l'Alcoià-Comtat. Però l'aproximació cap a posicionaments d'unitat nacionalista i d'entesa amb la resta de formacions de tall valencianista i amb especial prioritat amb el PVN, començava en mal peu: la mediàtica moció de censura presentada a els Poblets entre el PP i el PVN, que a les municipals no arribà a una entesa amb la UPV i decidiren no formar coalició, demostraren que el camí cap al Bloc Valencianista anava a ser complicat⁹⁸².

Si a les acaballes del 1996 tingué lloc el congrés de la Unitat, el maig del 1997 hi va tenir lloc el del Partit Valencià Nacionalista. Sembla que no fou casualitat la proximitat entre ambdós congressos que a més, seguien camins paral·lels i mostraven un interès per desembocar en el mateix final: la unitat del valencianisme polític confluint sota unes úniques sigles. Si fins aleshores la formació d'un únic front polític nacionalista era vist com un desig per fer de contrapés a les polítiques socialistes i eixamplar la base municipalista, ara amb l'obertura d'un nou cicle polític conservador amb el PP al govern de l'estat, a la Generalitat Valenciana (conjuntament amb el regionalisme d'UV) i a moltes ciutats (encapçalades des del 1991 per la pròpia València), es veia com una necessitat, i més després de l'intent del Partit Popular d'erosionar les bases socials d'Unió Valenciana per fer-se amb el seu votant i així anul·lar la formació regionalista. Així, amb aquesta estratègia basada en l'atracció de càrrecs i líders d'UV cap a les files del PP provocant divisions al si dels regionalistes, s'aconseguien dues noves realitats: la desarticulació d'Unió Valenciana, cada vegada amb menys presència pública, i la creació d'una nova imatge dels conservadors populars lligada a cert valencianisme. La crisi i divisió d'UV deixava en una precària situació l'opció regionalista, i més després de l'expulsió de la seua figura més mediàtica i posterior mort, Vicent González Lizondo. L'abandonament d'una gran quantitat de militants

⁹⁸² "Consell Nacional 8 de març de 1997. Acta d'acords", *Arxiu BNV/Caixa 2103, Consell Nacional 1997-1999*, 8 de març de 1997, pàg.3.

pròxims a Lizondo (el senador Vicente Ferrer, l'eurodiputat Alfonso Novo, el diputat autonòmic Rafael Ferraro o els alcaldes de Pego -Carlos Pascual Sastre- o Carcaixent -Rafael Navarro-, per citar alguns exemples) tenia un doble objectiu: D'entrada, erosionar la formació i a llarg termini, acabar en les files del PP. Aquest moment hagués pogut servir a Unió Valenciana per redefinir-se en el marc de les identitats, aproximant-se cap a un valencianisme reconciliador que les seues joventuts ja havien expressat anys anteriors, però la realitat fou altra. El continuisme de la formació, ara baix el lideratge d'Hèctor Villalba es va fer palés en reformular-se el pacte de govern amb el PP amb els mateixos punts signats prèviament.

El PVN va veure en aquest buit que poc a poc anava deixant UV una possibilitat de refer un nou valencianisme que, diferenciat del regionalisme d'Unió Valenciana, pogués fer-se amb una part dels seus votants. Però aquesta tasca havia d'anar acompanyada de dos fets. El primer era el canvi del nacionalisme polític cap a posicionaments purament valencianistes i pròxims a la tercera via que el propi partit defensava. El segon era la moderació als posicionaments ideològics. En aquest sentit, calia doncs dur a terme un nou Bloc Nacionalista de la mà d'UPV que pogués ser capaç d'absorbir una part de l'electorat d'UV, ara orfe d'opcions purament valencianes. Com afirma Francesc Ferrandis, un dels fundadors i ideòlegs del PVN, aquest partit "Intentava ser un partit nacionalista d'ampli espectre. Hi havia gent amb diferents opcions ideològiques. No obstant, crec que la gran majoria sentia com a propis els postulats nacionals de Joan Fuster"⁹⁸³. Pel que fa a la possible configuració d'una coalició política més enllà de l'electoral, la Unitat del Poble Valencià ho tractà de nou (posteriorment al 7é Congrés on deixaren clara el seu posicionament reconciliador i aperturista) al seu Consell Nacional del 8 de març de 1997, essent partidari de crear un Bloc Nacionalista que es dotara d'una mesa estable com a òrgan de coordinació política, tot i mantenir cada grup polític la seua independència d'actuació i només compromentent-se amb les decisions emanades i aprovades per la pròpia mesa de la coalició. També es proposava per part d'UPV que les sigles BN foren afegides als noms i logotips de totes les formacions que formaren part. Les funcions de la denominada "Mesa del BN"

⁹⁸³ *Entrevista digital amb Francesc Ferrandis feta per l'autor. Carcaixent - València, 8 de juny de 2020.*

anirien des de crear adhesions al projecte fins a articular actuacions conjuntes a nivell comarcal⁹⁸⁴.

En paral·lel, obrir el camí cap a la confluència era vist per part del PVN com una acció necessària. D'ací que al seu 3r Congrés que hi va tenir lloc els dies 17 i 18 maig de 1997 canviés el títol preliminar dels estatuts de la seua ponència d'estatuts, coordinada per Adel Francés, Ferran Gonzàlez, Vicent Flor i el ja citat Francesc Ferrandis. En ell s'afegia "amb vocació unitària" per completar la denominació i àmbit territorial, deixant el text de la següent manera: "El Partit Valencià Nacionalista (PVN) és una organització política del nacionalisme progressista valencià, **amb vocació unitària**⁹⁸⁵, que té com a àmbit d'actuació territorial la totalitat del País Valencià"⁹⁸⁶. També es podien veure canvis en favor d'un llenguatge més inclusiu i una nova estructura als òrgans de participació i de govern del PVN. Si fins el 1996 la formació valencianista s'organitzava internament amb dos tipus d'òrgans locals com eren les Agrupacions Municipals i les Coordinadores Comarcals, a partir del 3r Congrés se sumen les Coordinadores Intercomarcals. A més, les comarcals passaven a denominar-se Consells Comarcals. Els òrgans generals passaven de cinc a set: Al Congrés Nacional, l'Assemblea General, el Consell Nacional i el Consell Executiu se sumaven el Secretariat d'Organització i la Vicepresidència Nacional. A més, la Presidència del Consell Nacional passava a denominar-se Presidència Nacional⁹⁸⁷.

Simbòlicament també es canviava la bandera que identificava el seu projecte nacional. Si fins aleshores la bandera del PVN estava composta per quatre barres roges sobre fons groc i amb un triangle blau al lateral amb una estrella groga, ara el

⁹⁸⁴ "Consell Nacional 8 de...", pàg.5.

⁹⁸⁵ La cursiva i la negreta són originals del text.

⁹⁸⁶ "Ponència d'estatuts del PVN. Proposta de modificació dels estatuts - Denominació i àmbit territorial: Art. 1", *Arxiu BNV/Caixa 0001 PVN (antic, per classificar), III Congrés PVN, maig 1997, pàg.2.*

⁹⁸⁷ "Ponència d'estatuts del PVN. Proposta de modificació dels estatuts - Organització i funcionament: Art. 4", *Arxiu BNV/Caixa 0001 PVN (antic, per classificar), III Congrés PVN, maig 1997, pàg.4.*

triangle passava a ser una franja, en una clara al·lusió a la senyera oficial del País Valencià, però amb una estrella blanca⁹⁸⁸.

Però sense dubte, i com succeí amb la UPV i el seu 7é Congrés, la documentació important per veure les passes cap a la confluència política més enllà de les coalicions electorals, és la “Ponència política i estratègica”. Aquesta, coordinada per Rafael Castelló i Vicent Flor, després de fer un repàs històric al respecte del nacionalisme en època contemporània diferenciant entre el de caràcter ètnic i el de tall cívic, se centrava en l’actualitat del territori europeu i els diferents projectes nacionals que s’hi donaven contemporàniament al valencià, assumint com a normal la qüestió valenciana i la seua situació en comparació amb la resta de nacions sense estat. La diferència eren les diferents identitats que s’hi trobaven que, per al PVN n’eren tres: l’espanyola, la pancatalana i la valenciana. Mentre que la primera quedava definida i assentada tot i les seues variants segons el grau d’autonomisme, federalisme o centralisme, el projecte nacional pancatalà havia tingut una resposta globalment negativa per part de la societat valenciana. El model establert per Joan Fuster era, segons el Partit Valencià Nacionalista,

“Oposat al l’espanyolisme, però, en certa mesura, també al valencianisme. [...] Fins i tot, intel·lectuals valencians, que fins ara havien defés esta proposta política com l’única apropiada com a resposta al nacionalisme estatalista espanyol, han revisat els plantejaments tot assumint la possibilitat de construcció d’un projecte nacional valencià específic”⁹⁸⁹.

Tot i que per a la formació valencianista el catalanisme al País Valencià ha tingut una base equivocada al pensar que a Catalunya hi havia un interès pel pancatalanisme que certament solament ERC defensava i solament des d’inicis de la dècada dels noranta, el PVN reconeixia que “amb tots els errors que es vulguen assenyalar, ha estat el nacionalisme català a València la gran alternativa al

⁹⁸⁸ “Ponència d’estatuts del PVN. Proposta de modificació dels estatuts - Annex: Símbols”, *Arxiu BNV/Caixa 0001 PVN (antic, per classificar)*, III Congrés PVN, maig 1997, pàg.12.

⁹⁸⁹ “Ponència política i estratègica. 3r Congrés del PVN”, *Arxiu BNV/Caixa 0001 PVN (antic, per classificar)*, III Congrés PVN, maig 1997, pàg.17.

nacionalisme espanyol”⁹⁹⁰. En aquest sentit la formació, que tot i veure la política estatal des d’una òptica catalanòfila, es definia com un partit nacionalista valencià que defensava un projecte específic per al País Valencià⁹⁹¹.

En tercer lloc quedava doncs la identitat estrictament valenciana, defensada políticament pel PVN i des de feia uns mesos per la UPV. El primer d’estos dos argumentava que amb una cultura pròpia, una història i institucions d’autogovern, així com una problemàtica social i econòmica particular, el territori valencià havia de plantejar-se el disseny aleshores d’una política pròpia,

“Sense dependències ni sucursalismes, perquè som nosaltres mateixos els que hem de fer anar endavant els nostres propis projectes [...] Amb este bagatge d’especificitat, no és estrany que existisca a la societat valenciana certa consciència de valencianitat. Una consciència que els nacionalistes valencians hem de ser capaços de transformar de consciència regional espanyola en consciència nacional valenciana”⁹⁹².

I en aquesta consciència nacional valenciana, el PVN incloïa UV que, tot i situar-los a la dreta i dins del camp del conservadorisme, eren vistos com a una formació valencianista⁹⁹³. Era aquest titllament una estratègia política per situar Unió Valenciana dins dels marges del possibilisme valencianista? Segurament el PVN intentava arrastrar UV cap a eixe espai valencianista amb la UPV, aspecte que seria impossible si es té en compte el posicionament de cadascuna de les formacions dins de l’eix esquerra-dreta. D’entrada, l’espai que pretenia el PVN era si més no, dificultós i pràcticament impossible si es tenen en compte les adscripcions de les quals provenien ambdues formacions paral·leles: mentre que UV tenia clara la seua espanyolitat, tot i que amb un marcat regionalisme anticatalanista que no posava en dubte la seua adscripció, la UPV fins feia uns mesos afirmava la catalanitat del País Valencià. Semblaven doncs, irreconciliables. El Partit Valencià Nacionalista parlava també d’incloure en aquest nou centre

⁹⁹⁰ *Íbid.*, pàg.18.

⁹⁹¹ *Íbid.*, pàg.18.

⁹⁹² *Íbid.*, pàg.22.

⁹⁹³ *Íbid.*, pp.29-30.

valencianista a Esquerra Nacionalista Valenciana, però els seus períodes d'inactivitat, així com la considerada pel PVN com a "trajectòria erràtica" i declaracions al respecte del difunt fundador d'UV Vicente González Lizondo, amb el que admetien compartir principis, van fer que ENV fora exclòs d'una possible coalició política com la que s'estava gestant entre la Unitat i el PVN, tot i que sí es negocià la seua entrada en la coalició electoral del 1995 i 1996 UPV-BN, encara que al remat les discrepàncies tàctiques i contradiccions internes els impediren participar⁹⁹⁴. Malgrat els intents de crear una Convergència Valenciana, aquesta no va sobreixir per dos qüestions: la primera, per una diferència ideològica important entre alguns dels sectors que la integrarien i, en segon lloc, per la inesperada eixida de Rafael Blasco, un dels líders de la possible entesa valencianista que acabà en les files del Partit Popular⁹⁹⁵.

Interessant és el punt dedicat a la història de la UPV, a la qual defineixen com un "aglutinador de la nova esquerra, de l'esquerra alternativa no comunista, ecologista i pacifista, i, per què no? també nacionalista" tot i que per al PVN fins el 1996 no creien en el dret a la sobirania del poble valencià:

"De tota manera, també és cert que sempre han militat, a UPV, persones i col·lectius amb forta consciència nacionalista. Però també els hi ha, potser menys, al PSOE, a UV o a IU [...] No en va, durant un lustre UPV ha estat l'organització que monopolitzava el qualificatiu de partit nacionalista democràtic, encara que no l'exercira"⁹⁹⁶.

En aquesta línia ací descrita, també afirmaven que la Unitat posava en dubte quin era el seu àmbit d'actuació, exemplificant les "erràtiques trajectòries" amb els pactes tant autonòmic del 1987 amb IU com per a les eleccions al Parlament europeu del 1989 baix la coalició Esquerra dels Pobles. També ho confirma Josep Savall a l'entrevista, preguntant-se "com hauria d'explicar la UPV a l'electorat que es proposara als ajuntaments i a les Corts Valencianes anar de la mà dels comunistes i a Europa amb els convergents? Un caos. Buscar l'escó

⁹⁹⁴ *Íbid.*, p.35.

⁹⁹⁵ *Entrevista amb Pepa Chesa*, 1 de juliol de 2020.

⁹⁹⁶ "Ponència política i estratègica. 3r Congrès...", p.35.

desesperadament: la cadireta personal”⁹⁹⁷. No obstant, el seu darrer congrés fou vist positivament perquè si bé d’una banda confirmava les intencions de canvi de paradigma amb la renúncia explícita a la construcció política dels Països Catalans, d’altra, apostava per iniciar contactes per a la creació d’un Bloc Nacionalista ample que semblava no comptar amb el recolzament d’Acció Cultural del País Valencià, qui segons el PVN feia seguidisme a l’esquerra espanyola, actuant en la pràctica més com “un regionalisme avançat o un protonacionalisme que com qualsevol altra cosa”⁹⁹⁸. Era allò el que segurament feia que el nacionalisme cultural tingués més importància i assentament que no el polític, sent el primer més potent socialment. I era la tendència completament oposada al blaverisme: mentre que el nacionalisme polític no reeixia i el cultural cobrava rellevància, el regionalisme polític s’havia consolidat en detriment de les associacions culturals (bàsicament la RACV i Lo Rat Penat), que comptaven amb una influència social limitada a l’àrea de la ciutat de València (i cada vegada més qüestionats).

El Partit Valencià Nacionalista feia un repàs als seus cinc anys de vida acceptant que s’hi crearen “després d’un període de reflexió”. Al llarg de l’entrevista amb Pepa Chesa, secretària general de la formació des del 1991 fins al 1998 (és a dir, durant tots els anys d’existència del PVN), aquesta afirma que “la creació d’un partit a partir de l’Assemblea d’Almussafes no era el destí dels que allí estàvem. La cosa no va eixir i als quinze dies ja estàvem presentant el PVN. Fou ràpid i amb algunes reunions prèvies, però tots veïem que era el més lògic”⁹⁹⁹. En aquest sentit descriu també la creació del PVN Francesc Ferrandis, qui afirma que,

“Crec que la gran majoria sentia com a propis els postulats nacionals de Joan Fuster. Sincerament, vaig ser dels pocs que intentàrem posar els fonaments d’un nacionalisme valencià al marge dels postulats clàssics fusterians. A més a més, als documents presentats per al debat a la IV Conferència d’UPV i, ja d’una manera més extensa, a ‘La València virtual’, m’atrevia amb arguments favorables (i saludables) a l’existència i

⁹⁹⁷ *Entrevista digital amb Josep Saval feta per l'autor, Carcaixent - Callosa d'en Sarrià, 2 de juliol de 2020.*

⁹⁹⁸ “Ponència política i estratègica. 3r Congrés...”, p.36.

⁹⁹⁹ *Entrevista amb Pepa Chesa, 1 de juliol de 2020.*

desplegament del sentiment nacionalista en general (d'arrelament a la terra on un va nàixer), no excloent, com a equilibri entre els instints i la raó. Les meues idees varen passar sense pena ni glòria, tot i que algú/ns va/ren pegar algun glopet del pou on estaven depositades... però actuant amb nocturnitat i traïdoria”¹⁰⁰⁰.

El queda clar tant per la documentació d'arxiu com per les entrevistes realitzades és que el PVN nasqué amb una voluntat municipalista més enllà de la representació institucional a les Corts valencianes. Totes les entrevistades i entrevistats parlen de la qüestió municipal com l'element bàsic de la formació que, conjuntament amb la qüestió nacional de les valencianes i valencians, fou el tema de discussió amb la Unitat del Poble Valencià. Fet i fet, un dels factors que llançaren a la creació del PVN fou “La necessitat de presentar candidatures municipals a les eleccions de 1991”, però no negaven que “Malgrat haver nascut com una escissió, el PVN sempre ha tingut clara la necessitat de la unió de tots els nacionalistes valencians”¹⁰⁰¹. Segons la pròpia formació, van tenir un creixement amb l'arribada d'un sector de la militància del vell Partit Nacionalista del País Valencià, fundat per Francesc de Paula Burguera, així com de persones no adscrites prèviament a cap partit. Segons Pepa Chesa, el PVN arribà a comptar amb dos-cents afiliats en alguns moments de la seua existència¹⁰⁰², aspecte que no s'ha pogut contrastar al no haver cap llistat de militància de la formació. Però en aquest sentit, Andreu Banyuls, ex militant del PNPV i posterior militant d'UPV, preguntat per la similitud ideològica entre el PNPV i el PVN i la possible eixida de afiliades i afiliats cap al nou partit, afirma que,

“El PVN no va arribar mai a tenir una presència pública significativa ni quasi cap incorporació nova del si d'UPV. Realment la decisió de crear un nou

¹⁰⁰⁰ *Entrevista digital amb Francesc Ferrandis*, 8 de juny de 2020.

¹⁰⁰¹ “Ponència política i estratègica. 3r Congrés...”, p.48.

¹⁰⁰² *Entrevista amb Pepa Chesa*, 1 de juliol de 2020.

partit fou molt arriscada, l'ona política que encara no ha acabat conduïa a la desaparició dels partits menuts, no a la creació d'altres nous"¹⁰⁰³.

La seua massa militant se centrava sobretot a la Plana Alta, l'Horta, la Ribera Alta i Baixa, la Costera, la Costera, l'Alcoià i el Comptat, però sobretot destacaven tres comarques: la Safor i la Marina Alta i Baixa. De fet, les agrupacions locals de major importància numèrica al si del PVN eren Oliva, Benifaió, Almussafes, els Poblets, Ibi, Favara i el col·lectiu de la ciutat de València¹⁰⁰⁴. Que l'assentament del PVN s'hi donés a aquestes comarques era lògic: eren les comarques on la UPV també tenien el seu assentament previ i mantenien importants lligams municipals. De fet, si s'analitzaren els diferents mapes que s'han anat introduint al llarg de la tesi doctoral s'hi veuria com amb el PVN no s'aconseguien noves comarques amb un alt percentatge de vot nacionalista: la implantació del PVN s'estenia de manera dispersa per les comarques centrals i de la costa, sent molt escassa la seua presència al nord del país i a ciutats com Alacant o Elx (on el nacionalisme polític no tenia pràcticament assentament), Alzira, Gandia, Sagunt o Benidorm (on la UPV tenia l'hegemonia del nacionalisme polític). També comptaven amb un sector de Joventut Valencianista, branca juvenil d'Unió Valenciana que per discrepàncies amb la línia ideològica de la formació, acabaren expulsats, passant molta de la seua militància al PVN i fent d'aquest partit una mena de convergència valencianista que aspirava a poder reunir baix les mateixes sigles tot el valencianisme polític, i més després del canvi de paradigma de la UPV que, segon la formació de Pepa Chesa, havia començat a "seguir les passes ideològiques del PVN amb un cert retard però darrerament amb la convicció necessària per produir una autèntica catarsi col·lectiva"¹⁰⁰⁵. Fet i fet, els mantres que arrossegava la UPV es repetien també al PVN: un partit amb una gran part de la seua militància dedicada al món del funcionariat, tant de la branca administrativa com del sector de l'ensenyament, tot i

¹⁰⁰³ *Entrevista digital amb Andreu Banyuls feta per l'autor, Carcaixent - Gandia, 9 de maig de 2020.*

¹⁰⁰⁴ Aquesta informació ha estat extreta de: "Ponència política i estratègica. 3r Congrés...", p.48, però també ha sigut confirmada a les entrevistes amb Francesc Ferrandis, Pepa Chesa i Rafael Castelló.

¹⁰⁰⁵ "Ponència política i estratègica. 3r Congrés...", p.48

que també estaven ben representats els professionals liberals i els xicotets empresaris. La joventut, com a la UPV, solia estar representada per joves estudiants universitaris¹⁰⁰⁶.

A nivell de partit, el PVN tenia quatre objectius a desenvolupar a curt termini. El primer era la consolidació de la formació en termes no solament electorals sinó també d'assentament social i de reconeixement. En segon lloc es proposaven doblar el número de militants i fer que s'integraren dins de les estructures del partit. També parlaven d'un intent d'augmentar i consolidar la presència pública de la formació a través dels mitjans de comunicació i amb campanyes pròpies. Per últim tenien com a objectiu assegurar un finançament adequat, per a la qual cosa calia augmentar la col·laboració dels col·lectius i dels càrrecs electes per tal de mantenir les propietats i la seu principal (situada al carrer Miracle de València) que tot i no tenir unes grans despeses al ser compartida amb l'entitat cívica Futur Valencià, tenia certs costos econòmics¹⁰⁰⁷. Indicatiu era la propietat de l'immoble: Eugeni Senent, president aleshores de la patronal valenciana de la xicoteta i mitjana empresa i pròxim al PVN.

La ponència feia un resum de totes les sensibilitats polítiques valencianistes, però també de les entitats cíviques, culturals i econòmiques del País Valencià. Entenien que si bé el PVN havia d'erigir-se com espai d'unió de tots els valencianismes, calia doncs comptar amb totes les sensibilitats i posicionaments. D'ací la fallida Convergència Democràtica Valenciana amb un sector d'UV i amb Rafael Blasco (d'entre altres). Que el PVN fou un partit que intentava aglutinar i reconduir a la resta de nacionalismes i regionalismes possibilistes és un aspecte que el propi Josep Saval, ex militant del PVN confirma¹⁰⁰⁸. Un tercer espai basat en la denominada tercera via del nacionalisme valencià per "serenar la societat valenciana i establir un clima enriquidor i propiciatori de l'expansió del valencianisme a tots els nivells"¹⁰⁰⁹. Amb la no consolidació de la CDV, el PVN hagué de fer front a una travessia pel desert fins que el pacte electoral amb UPV per a les

¹⁰⁰⁶ *Entrevista amb Pepa Chesa*, 1 de juliol de 2020.

¹⁰⁰⁷ *Íbid.*

¹⁰⁰⁸ *Entrevista digital amb Josep Saval*, 2 de juliol de 2020.

¹⁰⁰⁹ "Ponència política i estratègica. 3r Congrés...", p.37.

eleccions a les Corts Valencianes de 1995 i al Parlament estatal del 1996 obriren una nova possibilitat. D'ací sorgí el que a la ponència política del PVN s'anomenà "La proposta del PVN: El Bloc Valencianista". Certament aquesta proposta havia estat aprovada mesos abans per la Unitat al seu 7é Congrés, tal com s'ha vist anteriorment. El que el PVN havia de fer al seu 3r Congrés era ratificar aquest moviment polític per donar vida a una nova formació política més enllà de les conteses electorals.

La qüestió era quines formacions la integrarien. Com afirmen al text, hi havia diferents convergències possibles, no solament delimitant-se a una possible coalició política amb la UPV, tot i que en totes les possibilitats que quedaven obertes, la Unitat era una de les formacions a tenir present. Es dibuixaven doncs tres possibles escenaris: la convergència o federació del PVN bé amb la UDPV (entitat política als setanta ara de tall cívica), bé amb UPV; la convergència del PVN amb UPV i UDPV i per últim, la refundació de totes les propostes d'estricta obediència valenciana, d'entre les quals es trobava UV, en la conformació d'un Front Nacional Valencià. Cal dir que al primer dels escenaris es prioritzava l'entesa amb la UDPV per tenir uns posicionaments "filosòfico-polítics afins però diferents, tot i resultar perfectament compatibles". De fet, com afirmen al final del punt,

"En el cas que la UDPV per problemes de temps polític, de caire ideològic o pel que fóra, decidira no apostar per una convergència amb nosaltres, el PVN passaria a prioritzar l'acord exclusiu amb la UPV, tot deixant la porta oberta a una posterior integració de la UDPV"¹⁰¹⁰.

La federació PVN-UDPV no era per a la primera incompatible amb un acord amb la Unitat. Ara bé, demanaven que la UPV no monopolitzara l'estratègia ni menyspreara les aportacions de la resta de formacions. De ser així afirmaven que el trencament seria immediat fins el moment que les forces de correlació al si de la UPV i els sectors més decididament favorables al Bloc Valencianista es feren amb el control de l'aparell¹⁰¹¹. Aquesta afirmació venia donada pel que Pepa Chesa, secretaria general del PVN afirma durant l'entrevista: que el secretari general de la

¹⁰¹⁰ *Íbid.*, p.43.

¹⁰¹¹ *Íbid.*, p.43.

UPV, Pere Mayor, “En un principi no era partidari de la creació del Bloc Nacionalista, ja que entenia que l’únic camí del nacionalisme valencià era enfortir la Unitat del Poble Valencià”¹⁰¹². El Bloc Nacionalista s’entenia com una confluència d’entitats amb un nou discurs valencianista centrat en la superació del conflicte i en les qüestions al respecte del benestar de la societat, abandonant discursos identitaris i millorant així la percepció pública de la formació. Aquesta segona realitat possible en la que tant el PVN com la UDPV i UPV confluïren era la més probable i per tant, era per la que el PVN apostava més decididament ja que la tercera possibilitat que s’hi podia donar, una confluència baix un mateix Front Nacional amb el PVN, la UPV, UV i UDPV, era pràcticament inviable. Solament podria ser viable si la davallada electoral d’UV fera perillar la seua presència a les Corts Valencianes, aspecte que segurament faria replantejar l’estratègia. Aquest tercer escenari on s’hi crearia una gran opció electoral valencianista estava lluny de poder existir. Tot i els esforços del PVN en dur a terme un valencianisme de reconciliació, s’hi trobaren resistències per part tant d’UV (per les seues posicions regionalistes) com d’UPV (amb un discurs que tot i aproximar-se cada vegada més al del PVN, encara comptava amb matissos i debats interns pel que fa a la nació de les valencianes i valencians). Ara bé, la major oposició venia donada per part d’Unió Valenciana, més reticent a deconstruir el seu discurs conservador i regionalista.

Altre debat pel que fa a la creació i consolidació d’un espai electoral únic de tall valencianista era el nominal: El PVN defensava un nom com Bloc Valencianista era per evitar el terme “nacionalista”, que segons la formació tenia unes connotacions més bé negatives a una societat identitariamente espanyola com era la del País Valencià. Interessant és veure com sí empraven el mot al nom del seu partit. Alhora, amb el Bloc Valencianista es contribuïa a impedir que Unió Valenciana aparegués davant l’electorat com l’única opció valencianista. Però amb el nom hi havia un problema d’assentament, sobretot a les comarques del sud del país, més reticents al terme “Valencianista” i d’igual manera, la decisió de la paraula “Bloc” era una estratègia per aproximar als sectors més esquerrans i fusterians,

¹⁰¹² *Entrevista amb Pepa Chesa, 1 de juliol de 2020.*

que segurament no veurien en bons ulls termes com “Convergència”, “Unió” o “Aliança”, simbòlicament pròxims al conservadorisme¹⁰¹³.

Però quins eren els objectius del Bloc Valencianista? Destacaven tres propòsits si atenem a la documentació analitzada per a la investigació. El primer d'ells era el de dur a terme l'articulació política d'un valencianisme unitari, projectant una proposta nacionalista a una societat moderna com era la del País Valencià dels anys noranta. Allò passava per la representativitat i pel treball des de la base i el municipi¹⁰¹⁴. En segon lloc, l'objectiu tàctic residia en l'accés a les Corts Valencianes a curt o mitjà termini, i a llarg termini a la resta d'institucions (Corts espanyoles i Parlament europeu) per poder desenvolupar una tasca institucional i parlamentària professionalitzada. Per últim, i lligat a la qüestió que Rafa Castelló citava a l'entrevista, el Bloc Valencianista havia de convertir-se en un gran poder municipal i comarcal accedint a les diputacions provincials. Amb tot la creació d'un Bloc Valencianista no significaria la desaparició de les formacions que l'integraren, les quals mantindrien la independència política dins de la coalició que al mateix temps, no es limitaria a fer accions conjuntes als períodes electorals sinó que hi hauria una continuïtat coordinada per una mesa política on la representació no es limitaria a les formacions: també a les seues organitzacions juvenils, a entitats cíviques, culturals i a altres sectors independents disposats a participar.

La ponència política del PVN fou aprovada per un elevat percentatge de vots i sense pràcticament oposició interna acordant així, i en la línia del que la UPV havia aprovat també mesos abans, a treballar per una unitat nacionalista de tall progressista. De fet, com narra Pepa Chesa a l'entrevista, el propi Pere Mayor era present al 3r Congrés del PVN¹⁰¹⁵, accedint a dir unes paraules d'agraïment per la invitació i per la feina i el material creat per a tal ocasió¹⁰¹⁶. Certament el congrés del PVN no canvià pràcticament a nivell intern la formació, però sí significà un gest d'acostament cap a la Unitat, com a l'inversa també es va produir al congrés de l'Eliana de la UPV el 1996. Les diferències entre ambdues formacions es reduïen i

¹⁰¹³ “Ponència política i estratègica. 3r Congrés...”, p.44.

¹⁰¹⁴ *Entrevista amb Rafa Castelló*, 1 de juliol de 2020.

¹⁰¹⁵ De la mateixa manera, Pepa Chesa assistí com a convidada al 7é Congrés de la UPV al desembre del 1996.

¹⁰¹⁶ *Entrevista amb Pepa Chesa*, 1 de juliol de 2020.

s'encaminava cap a un Bloc Valencianista d'unitat política. De fet aquestes converses que venien produint-se des de feia mesos, prenién ara altre caire de proximitat. Tot i que la UPV duia a terme reunions a moltes de les formacions, destaquen sobretot les que hi tenien com a protagonistes a la gent del PVN: si bé el congrés del PVN fou el 17 i 18 de maig, just nou dies després, el 26 del mateix mes, la Unitat es reuní amb la gent del Consell Nacional del PVN tal i com afirma la documentació. També estaven portant a terme diferents reunions amb altres formacions com ERPV (assistint inclús a la inauguració de la seua seu a la ciutat de València), Els Verds, CDC i PSM-Nacionalistes de Mallorca, UDPV, EUPV i el PSPV¹⁰¹⁷. Amb aquestes últimes dues formacions, per qüestions concretes com ara amb el PSPV per la reforma de l'estatut i la llei de caixes i tant amb els socialistes valencians com amb EUPV per tractar la moció de censura que la Unitat del Poble Valencià recolzà de la mà del PP, el CDS i la Candidatura Independent Per Sagunt per fer fora del govern al PSPV i EUPV a Sagunt, com succeí també a Gata de Gorgos. Per contra a Novelda, la UPV-BN conjuntament amb el PSOE dugueren endavant altra moció de censura, aquesta vegada contra Milagrosa Martínez, alcaldessa del Partit Popular¹⁰¹⁸. Però si hi va haver una reunió que serví per assentar les bases d'un possible Bloc Valencianista fou aquella que va tindre lloc als salons Oliva Nova, a la ciutat homònima a l'estiu del 1996. En ella, tal i com narra Pepa Chesa, estaven presents Pere Mayor, Xavier Hervàs, Enric Morera, Vicent Martí, Lluís Miquel Campos, Rafa Castelló, Enric Morera, Xavier Hervàs, Francesc Ferrandis, Paca Sevilla i la pròpia Chesa d'entre altres¹⁰¹⁹. Allí inclús abans dels respectius congressos s'establia d'una manera informal un acord en favor del Bloc Valencianista que veuria la llum a inicis de setembre.

El 4 de setembre de 1997 es constituí per primera vegada l'Executiva Nacional del Bloc Nacionalista Valencià. El nom emprat era de caràcter temporal

¹⁰¹⁷ "Informe del secretari general. Dossier informatiu de l'activitat de la Comissió Executiva Nacional (CEN) - Consell Nacional 7 de juny de 1997", *Arxiu BNV/Caixa 2103, Consell Nacional 1997-1999*, Xàtiva, 7 de juny de 1997, pàg.5.

¹⁰¹⁸ "Informe del secretari general. Dossier informatiu de l'activitat de la Comissió Executiva Nacional (CEN) - Consell Nacional 4 d'octubre de 1997", *Arxiu BNV/Caixa 2103, Consell Nacional 1997-1999*, València, 4 d'octubre de 1997, pàg.4.

¹⁰¹⁹ *Entrevista amb Pepa Chesa*, 1 de juliol de 2020.

fins que s'aprovara definitivament, tot i que finalment s'inclinaren pel nom BNV i no pel BV per així donar cabuda també a altres grups locals, com ara Nacionalistes d'Alcoi, el Bloc Progressista de Monòver i Grau Unit de Castelló, que també formaren part de la creació. En aquest sentit, la denominació havia de decidir-se comptant amb l'opinió de les bases i dels professionals. Pel que fa a la votació nominal, a la UPV s'acordà per 30 vots a favor i 5 abstencions, recolzar la fórmula BNV¹⁰²⁰. L'executiva del Bloc comptava amb sis representants: tres provinents de la Unitat, dos del PVN i per últim, un representant de Nacionalistes d'Alcoi. A més s'acordà a una reunió el 12 d'agost a Oliva la creació d'una Assemblea de Regidors amb estructures comarcals¹⁰²¹. El 9 de setembre va tenir lloc la primera roda de premsa del BNV, en la que es presentà formalment davant de la població i el 16 de setembre va tenir lloc la primera reunió de la coordinadora del BNV¹⁰²². El mateix dia 27 es constituïa el primer col·lectiu comarcal del Bloc Nacionalista Valencià: l'executiva comarcal de la Ribera Baixa¹⁰²³. Es pretenia en tot just un mes donar forma a la nova formació que s'erigiria com a una federació de partits i que comptava amb un elaborat pla de treball per a l'extensió i la dinamització del nou Bloc Nacionalista Valencià basat en aquell presentat per Unitat del Poble Valencià al Consell Nacional del 7 de juny a Xàtiva.

En ell es marcaven uns objectius clars tant a nivell general com específic. En primer lloc calia dur a terme entre les acaballes del 1997 i les següents eleccions autonòmiques que se celebrarien al juny del 1999 una renovació i reforçament del Bloc així com desenvolupar tot un entramat organitzatiu per enfortir la nova formació. Pel que respecta als objectius específics el BNV es marcava la fita de presentar a les eleccions municipals del 1999 entre 250 i 280 llistes electorals. És a dir, un centenar més de les que hi havia a la coalició UPV-BN el 1995, a més de millorar i consolidar les llistes que o bé ja tenien representació, o bé eren de les

¹⁰²⁰ "Acta d'acords - Consell Nacional Extraordinari 11 de novembre de 1997", *Arxiu BNV/Caixa 2103, Consell Nacional 1997-1999*, València, 11 de novembre de 1997, pàg.1.

¹⁰²¹ "Acta d'acords - Consell Nacional 4 d'octubre de 1997", *Arxiu BNV/Caixa 2103, Consell Nacional 1997-1999*, València, 4 d'octubre de 1997, pàg.1.

¹⁰²² "Informació sobre la constitució del BNV - Consell Nacional 4 d'octubre de 1997", *Arxiu BNV/Caixa 2103, Consell Nacional 1997-1999*, València, 4 d'octubre de 1997, pàg.16.

¹⁰²³ "Informe del secretari general...", pàg.4.

ciutats i municipis més importants del país. I amb les noves implantacions, es marcaven com a objectiu també l'increment de l'afiliació al valencianisme polític: es volia arribar a un total de 3.000 afiliades i afiliats a les acaballes del 1998. Cal dir que aquest objectiu es tenia a nivell intern a la UPV ja que si s'analitza la documentació hom pot veure com l'afiliació es feia directament a les formacions que integraven el BNV i no a la pròpia coalició.

L'elaboració del pla de treball fou una concreció de la realitat valenciana, analitzant comarca a comarca els resultats electorals municipals previs. A més es feia una relació de municipis on el valencianisme polític havia bé enfortir lligams; bé dur a terme una primera aproximació. El que quedava clar és que el camí recorregut entre el 1995 i el 1997 havia conclòs en un nou valencianisme polític renovat i amb una tendència menys marcadament esquerrana i que situava l'eix del discurs en el País Valencià, obviant la unitat política dels territoris de parla catalana. Definitivament el viratge cap a postulats pròxims a la tercera via, tot i els matissos que s'hi trobarien, es feia palés en un moment on la realitat política valenciana i estatal havia canviat amb l'arribada del conservadorisme del Partit Popular al poder tant al Palau de la Generalitat com a la Moncloa.

6.4. La refundació: Un nou partit per a una nova perspectiva

Entre finals de 1997 i l'any 1998 hi va tenir lloc el final d'una etapa que havia començat el 1995 amb els primers contactes entre les dues forces nacionalistes més importants del País Valencià. Les relacions inclús abans de les primeres reunions per convergir en una única plataforma electoral havien demostrat que tot i les discrepàncies els lligams eren més presents que no pas l'enfrontament, el qual mai arribà a donar-se més enllà d'algunes poblacions relativament menudes. Els quadres dirigents tant de la Unitat del Poble Valencià com del Partit Valencià Nacionalista havien mantés una certa bona relació entre ells, afavorint la posterior unificació política del valencianisme. No obstant el marc polític que s'hi donava a les acaballes de la dècada dels noranta distava molt del que tant el País Valencià com l'estat espanyol s'havia erigit com a hegemònic fins

aleshores: de les majories socialistes s'hi passava a una època conservadora amb el Partit Popular com a referent polític i als governs ja no solament d'algunes ciutats importants com la pròpia València, sinó també a la Generalitat i al govern de l'estat.

Aquest canvi als diferents governs va fer canviar l'estratègia del nacionalisme polític valencià: de la crítica més bé tova i de tall positiva que s'hi feia al PSPV-PSOE, per així intentar presentar-se com una esquerra valencianista que pogués aglutinar el descontent del i la votant progressista s'hi passà a un enfrontament polític amb la dreta conservadora de tall centralista que significava el PP, ara recolzat al govern valencià pels regionalistes d'UV. Aquest canvi d'estratègia responia a una necessitat tàctica de supervivència política i a més, necessitava d'una moderació del discurs si es volia aconseguir un electorat pròxim d'una banda a la socialdemocràcia que predicava el PSPV-PSOE, d'altra a un nou valencianisme de reconciliació que havia sorgit de la conjunció de la UPV i el PVN. El Bloc Nacionalista Valencià intentava ser aquella casa comuna del valencianisme i per a tal objectiu calia moderar el discurs identitari i dur a terme un procés paulatí d'acceptació del marc estatutari.

I tot i que la seua presència al País Valencià era mínima i testimonial, l'assentament d'Esquerra Republicana de Catalunya al País Valencià va servir per emmarcar els posicionaments del valencianisme polític i en especial de la Unitat del Poble Valencià. Així, per marcar distàncies amb la formació catalana en un moment en el que s'estaven produint les passes per eliminar la concepció pancatalanista de la formació liderada per Pere Major, la Unitat hagué de recompondre també el seu missatge. La política s'havia moderat amb l'arribada als governs del Partit Popular i, amb ella, la societat valenciana i espanyola. Eduardo Zaplana, president de la Generalitat Valenciana, fou reelegit president del Partit Popular Valencià amb el 98% dels vots a favor, al setembre del 1996. Allò era indicatiu de les poques fisures que el conservadorisme valencià oferia a una esquerra cada vegada més dividida i amb una problemàtica sorgida de la indefinició. Important és que a inicis del 1997 el Partit Popular va dur a terme una reconfiguració del govern valencià en part per la crisi interna de la pròpia Unió Valenciana; en part per replantejar la pròpia política del PP, que significava l'arraconament dels regionalistes que, a poc a poc, anaven abandonant les files

d'UV per passar a formar part dels populars, tal com es va poder veure a les llistes electorals de la formació liderada per Zaplana el 1999.

A més, el PSPV-PSOE s'hi trobava en un laberint polític en el que augmentaven les lluites internes i que al mateix temps paral·litzava l'activitat política de la formació dirigida per Joan Lerma, qui seguidament a la derrota electoral del 1995 fou nomenat Ministre d'Administracions Públiques pel govern de Felipe González. Aquest fet va obrir el camp a una successió en el lideratge del socialisme valencià no exempt de disputes i que es resolgué amb l'elecció de Joan Romero al capdavant de la formació durant l'VIIIé Congrés del PSPV-PSOE que va tenir lloc al juliol de 1997 per solament tres vots de diferència respecte el seu rival Antonio Moreno, que representava el continuïsmes lermista. Certament, Joan Romero era un valor en alça des de l'època de Joan Lerma amb un discurs renovador que trencava amb l'etapa anterior i apostava per allunyar-se de discursos i praxis purament esquerranes, per considerar que afavoria el discurs dels conversadors i així, aconseguir fer-se amb l'espai electoral del centre valencià, on residia la clau de les victòries electorals¹⁰²⁴. Finalitzava doncs el conegut com a lermisme, que tenia en el propi Joan Lerma i en Ciprià Ciscar, les seues cares més reconegudes. I amb el canvi intern del socialisme valencià, un seguit de renunciïes, dimissions i nous enfrontaments entre velles famílies socialistes fins aleshores pròximes que el nacionalisme valencià intentà aprofitar per erigir-se com a alternativa a l'esquerra que predicava el PSPV-PSOE, tot i que amb un èxit exigü.

Tota aquesta barreja de factors influïren en el valencianisme polític, que hagués de resituar-se dins del marc polític per així poder mantenir opcions de representació institucional més enllà dels ajuntaments del país. No obstant, l'ocasió no fou aprofitada aleshores com tampoc ho havia estat durant la dècada anterior. Solament es pot reconèixer un moment d'èxit: el 1987 amb l'entrada a les Corts Valencianes. L'èxit municipal sobretot de la Unitat del Poble Valencià, però també en menor mesura del PVN i de diferents agrupacions locals pròximes a la UPV, s'havia anat gestant al llarg dels anys, aconseguint un assentament important a algunes comarques del litoral valencià i del centre del país com ara la Marina Alta,

¹⁰²⁴ Vicente SANZ: "L'etapa del predomini conservador (1995-2006)", a: José Antonio PIQUERAS (coord.): *Història del País Valencià, Vol. VI, Transició, democràcia i autonomia*, Edicions 62, Barcelona:2006, pàg.182.

la Safor, el Comtat o la Ribera Alta. Ara bé: l'interior del País Valencià era un terreny desconegut per a les formacions de tall valencianista, així com la pròpia ciutat de València i, en general, el sud del territori.

La nova situació política i social del País Valencià requeria doncs un nova concepció política per al valencianisme, que s'havia d'adequar a la realitat del moment. Així, paral·lelament a la presentació del BNV i les seues primeres posades en escena, s'hi creaven les bases a partir de la documentació interna que els diferents col·lectius integrats dins del Bloc hi redactaven. Pere Mayor, en el seu informe com a Secretari General presentava l'11 de novembre del 1997 al Consell Extraordinari de la Unitat del Poble Valencià un document baix en nom "L'èxit no s'improvisa", el qual estava subjecte a possibles modificacions per part de la militància i en el que desglossava les tàctiques a seguir. En ell, es deia tàcitament que "El BNV ha d'orientar la seua tàctica d'oposició crítica a la política del PP i erigir-se com a element aglutinador de l'oposició al Govern de PP-UV"¹⁰²⁵. Al respecte del PSPV-PSOE, Pere Mayor ho tenia clar a l'afirmar que el Bloc Nacionalista Valencià tenia frontera electoral amb el PSOE i que per tant, calia que foren capaços de recollir el descontent existent en les seues bases. Per a Mayor, "Almúnia s'ha revelat com un gran nacionalista d'estat que nega la pluralitat nacional de l'estat espanyol". Pel que fa a Esquerra Unida, el secretari general de la Unitat afirmava que eren una plataforma al servei del Partido Comunista d'Espanya que puntualment cooperava amb el PP però en el llarg recorregut, feien palesa una estratègia d'absoluta submissió al PSOE tant al País Valencià com a l'estat espanyol¹⁰²⁶.

Però, què calia fer per obrir el camp electoral i tenir una base més ampla on es pogués donar cabuda per una banda a l'electorat descontent del socialisme i per altra, a la i el votant possibilista popular o regionalista? D'entrada, i per poder fer front a l'extraparlamentarisme caldria obrir-se a noves personalitats i col·lectius. Allò significava a més d'aconseguir el recolzament de gent independent, aconseguir que les formacions d'àmbit local i pròximes als postulats bé de la UPV, bé del PVN o

¹⁰²⁵ "L'èxit no s'improvisa. Document tàctic de política - Bloc Nacionalista Valencià. Consell extraordinari 11 de novembre de 1997", *Arxiu BNV/Caixa 2103, Consell Nacional 1997-1999*, 11 de novembre de 1997, pàg.3.

¹⁰²⁶ *Íbid.*, pàg.3.

directament, pròxims al BNV, s'integraren baix les sigles del Bloc Nacionalista. A més Mayor feia una anàlisi sobre quins segments socials podien ser els més propicis per augmentar electoralment. Cal afegir en aquest sentit que en cap moment a la documentació (ni al document on es troba la pròpia anàlisi ni a la resta de l'arxiu) s'hi troba l'estudi al respecte, significant que segurament els segments dels que es parla són més bé orientacions no basades en estudis sociològics. Així destacava tres grups socials en els que s'hauria de desenvolupar la tasca d'afiliació i d'assentament: les capes mitjanes, la joventut i per últim, entre la vella militància esquerrana, bàsicament el PSPV-PSOE. Respecte a les capes mitjanes, el secretari general de la UPV afirmava que el valencianisme democràtic s'havia nodrit de professionals de l'ensenyament, tot i que el mite era inexacte per a Mayor. Per contra, entre les classes obreres el recolzament no era el desitjat. "A més de mestres i funcionaris hem de realitzar un esforç de captació entre els professionals liberals, mestres, advocats, botiguers, comercials i també entre els assalariats amb un cert nivell d'estudis que són els que més pròxims poden estar del nostre missatge", afirmava el document¹⁰²⁷. El recolzament juvenil havia de passar indefugiblement per un moviment jove ampli, nombrós i eficaç, ja que el missatge del valencianisme tenia cert assentament entre la joventut universitària tal i com demostrava el sindicalisme i l'associacionisme juvenil, en especial, a la Universitat de València. Per últim, el tercer segment abans citat era la vella base militant esquerrana, ara en crisi per la manca d'opcions electorals fruit del descontent tant amb Esquerra Unida com sobretot, amb el PSPV-PSOE.

Des de la coalició Bloc Nacionalista Valencià s'argumentava que, per poder fer front a totes les dinàmiques polítiques, calia començar a elaborar el que denominaren "Programa Valencià", una mena de compromís electoral i polític que dotara al valencianisme unitari d'una coherència interna que fora assumida pel conjunt de les formacions integrades al Bloc i que concretara més les respostes als problemes que es plantejaven a la societat valenciana. Un programa que per als integrants del BNV havia de ser negociat amb els agents econòmics i socials del país i que havia d'estar enllestit abans de l'estiu del 1998. Aquest programa seria la base sobre la qual treballar també les qüestions municipals que, segons la coalició, feien mal al valencianisme polític. Que el BNV arribés a acords municipals tant amb

¹⁰²⁷ *Íbid.*, pàg.4.

el PSPV-PSOE com amb el PP feia que ambdues formacions criticaren el Bloc, sent atacat per una gran disparitat de fronts. D'ací que calgués un document sobre el que basar-se alhora de dur a terme diferents posicionaments polítics als municipis del País Valencià¹⁰²⁸. La votant i el votant mitjà valencià coneixia el Bloc Nacionalista Valencià del seu municipi, però desconeixia què feien a la resta de pobles i ciutats. Aquesta desconexió era un element que no facilitava la cohesió interna i per acabar amb l'aïllament, la coalició defensava la creació d'unes bases sobre la gestió municipal que haurien d'incloure les grans iniciatives reeixides de la gestió del valencianisme polític¹⁰²⁹. Com s'aprecia a la documentació el Bloc Nacionalista Valencià estava pegant les passes necessàries per a una cohesió interna i una unificació de criteris que fins aleshores no s'havia vist més enllà del 1984 amb la creació de la Unitat del Poble Valencià. Fins aleshores els col·lectius municipals tenien certa llibertat de decisió i d'actuació que el 1997 acabà per reduir-se per així dur a terme una política amb un criteri unificat.

L'objectiu d'aquesta estratègia i coordinació interna de la coalició era posicionar-se com a força determinant per a la configuració de majories tant als ajuntaments com a les Corts Valencianes, sense deixar explícit amb qui es durien a terme, tot i que sí deixaven palés que seria

“Articulant una alternativa vàlida, coherent, honesta i rigorosa al govern del Partido Popular a nivell valencià, com d'influència crítica al govern espanyol i, en la mesura de les nostres possibilitats, al Parlament Europeu [...] D'aquesta manera aconseguirem un dels eixos de l'èxit que ens hem marcat políticament: el de convertir-nos en alternativa al govern conservador i sucursalista del Partido Popular”¹⁰³⁰.

És a dir, ocupar un espai central en el sistema polític valencià sabent que la seua màxima aspiració era ser la tercera força política municipal al país superant

¹⁰²⁸ En aquest sentit, el valencianisme polític, representat pel Bloc Nacionalista Valencià, comptava amb cinc alcaldies a tot el País Valencià: Dènia, Almussafes, Torreblanca, Ondara i els Poblets.

¹⁰²⁹ “L'èxit no s'improvisa...”, pàg.5.

¹⁰³⁰ *Íbid.*, pàg.6.

tant a EU com a UV i, una vegada aconseguida aquesta fita, trencar la disparitat entre el vot municipal i l'autonòmic. Allò no era res més que el que es venia repetint continuament des dels inicis de la UPV: acabar amb el vot útil.

El Bloc Nacionalista Valencià havia manifestat la seua voluntat d'unitat valencianista i de transformació del nacionalisme cap a posicionaments progressistes i amb el País Valencià a l'epicentre de tota base ideològica a la seua declaració política constitutiva. A més, les formacions que integraven el BNV havien dut a terme sòlides reflexions sobre la situació nacional i havien dissenyat diferents aportacions obertaments convergents a partir dels textos dels congressos previs de la UPV i del PVN. La integració s'estava gestant mantenint la pluralitat ideològica que al si del Bloc confluen i generaven espais de debat. Per això, des del BNV s'assumia com a prioritari la constitució de grups i àrees de treball que, aprofitant el treball realitzat per les formacions que integraven la coalició, realitzés una reflexió general i alhora concretara sobre la situació de cada sector, llançant propostes que acabarien sent incloses al programa valencià del BNV.

El document acabava amb la crida a la presentació pública de la imatge corporativa de la coalició BNV, que tindria lloc el 12 de desembre del 1997 al Palau de la Música de València i amb el compromís de dur a terme una ampliació de les bases i un increment territorial a partir del "Pla d'extensió i dinamització", un document que s'hi crearia per marcar les pautes a seguir. A més, es comprometien també a la redacció del "Programa Valencià", tractat prèviament amb la resta d'agents econòmics i socials, i d'un "Llibre blanc de la gestió" per als col·lectius locals. Per últim, el BNV treballaria, segons la documentació, per erigir-se com aglutinant de l'oposició política davant el govern del PP i UV. Començava un nou camí per al nacionalisme polític valencià.

6.5. Conclusions

Entre els anys 1995 i 1997 es dugué a terme l'etapa final del fusterianisme polític al País Valencià. Cert és que aquest mai havia tingut les cotes de poder polític ni de presència mediàtica que la resta de formacions de tall estatal o

regionalistes havien tingut. Allò significà, i en un moment de canvi de política tant a la Generalitat valenciana com al govern de l'estat, una necessitat de reformular les bases sobre les quals el nacionalisme polític havia treballat durant els últims vint anys. La societat havia donat l'esquena al nacionalisme i aquest havia de virar si volia continuar existint. La reformulació era doncs necessària per continuar al panorama polític. Si bé no va ser al llarg d'aquest període quan nasqueren corrents defensores del canvi intern, fou ara quan per primera vegada es planteja la possibilitat d'abandonar posicionaments fins aleshores històrics dins de la Unitat del Poble Valencià, referent polític del fusterianisme. Fet i fet, de la discussió interna pel que fa a quina era la nació de les valencianes i valencians sorgí anys abans el Partit Valencià Nacionalista, afirmant que no fou ara el moment de més debat polític al respecte sinó més bé, el moment de concloure una etapa que fins aleshores havia dut a l'irrisori nacionalisme valencià a romandre dividit durant la primera meitat dels anys noranta. Encara que el PVN solament es presentà a les eleccions municipals del 1991 sota les seues sigles, demostrà que un nou valencianisme pròxim als posicionaments tercerviístes era necessari si es volia adequar el pensament nacionalista a la realitat social del País Valencià. El tacticisme, conjuntament amb el final d'una etapa política de majories socialistes, va fer virar la UPV cap a posicionaments més moderats ja no sols en el camp de les identitats sinó també dins de l'eix ideològic, abandonant el seu esquerrantisme primigeni per situar el cleavage en el valencianisme de reconciliació i apostant per una casa comuna del nacionalisme polític valencià: el Bloc Nacionalista Valencià.

La coalició UPV-BN, formada per a fer front a les conteses electorals dels anys 1995 i 1996, fou un camp de pràctiques per al valencianisme unitari que tal i com demostren els resultats electorals, reforçà el nacionalisme polític a nivell municipalista, on la tendència era positiva passant d'un centenar de regidores i regidors a 168 representants electes. Per contra, a nivell autonòmic, si hom compara els resultats entre el 1991 i el 1995, pot veure una davallada percentual (i en número de vots) tot i la conjunció electoral entre la UPV i el PVN, que aconseguí els pitjors resultats a unes eleccions valencianes per al valencianisme des de la Transició. Els resultats per al Parlament espanyol continuaren sent irrisoris i inclús empitjoraren el 1996 respecte al 1993. Fet i fet, el resultat electoral (1,04%) se situava en els llimbers de la Unitat del Poble Valencià del 1982, quan encara era una

coalició de dos partits i que solament es feu amb el 0,88% de l'electorat. Inclús els resultats electorals del 1996 foren pitjors que els del 1982 si es té en compte que en aquell moment EUPV s'hi presentava en solitari i que, sumant els percentatges d'ambdues opcions, el resultat era millor (1,32%). Aquells resultats feren més palesa la necessitat d'un canvi a les bases ideològiques de la Unitat del Poble Valencià si aquesta volia sobreviure dins del panorama polític. D'ací que molts col·lectius sol·licitaren una reformulació interna de la formació per situar el centre de l'acció política en valencianisme polític, abandonant posicionaments prèvis que si bé ja no eren tan explícits com als anys vuitanta, sí deixaven relativament clara la unitat política entre els territoris de parla catalana: els Països Catalans cada vegada quedaven més arraonats dins del discurs de la Unitat per a finalment, el 1996, desaparèixer per complet de la retòrica de la formació.

CONCLUSIONS FINALS

El relat del nacionalisme polític valencià ens porta a una clara conclusió: el seu pas pel sistema de partits entre finals dels anys setanta i finals dels noranta fou un fracàs en termes electorals. La realitat és que no hi havia escletxa possible per la qual el valencianisme polític pogués tindre la seua importància. A més, les diferents reconfiguracions ideològiques internes respongueren més a l'adaptabilitat política del moment i la necessitat de reeixir electoralment que no per ideologia o creença. Que el nacionalisme valencià fracassà és un fet i el que ací s'intenta argumentar és el per què de dita derrota. Per això en aquest sentit cal tenir presents diferents qüestions que l'afectaren. Molts són els factors pels que es va veure afectat i no ressorgí amb l'arribada de la Transició i la posterior democràcia i molt diferents són els seus orígens. Mentre que majoritàriament s'han assimilat com els factors externs a les formacions valencianistes com el fet més clar del seu fracàs, certament hi trobaríem problemàtiques i qüestions internes que impedirien l'augment de la presència social i polític del nacionalisme valencià. Per tant, s'assumeix que no solament els factors externs provocaren una marginalitat de les formacions polítiques d'adscripció fusteriana (en totes les seues vessants): els qüestionaments i els canvis interns de les formacions foren inclús més importants per entendre la situació. És per això que les conclusions s'han diferenciat entre elles per així donar format homogeni a la qüestió.

Les causes exògenes:

En este punt em dispose a argumentar els factors externs al nacionalisme polític valencià que afectaren al seu desenvolupament i assentament partint de la base de que no foren les úniques ni tampoc exclusives del valencianisme ja que afectaren a totes les formacions del moment. A més, cal deixar palés l'argument que encara que tenen el seu pes, molt hagué de veure el funcionament intern dels partits, aspecte que pren un caràcter principal i prioritari per comprendre la fallida política del valencianisme entre els anys vuitanta i noranta.

Queda clar que la creació d'un nou còrpus legislatiu a partir de finals de la dècada dels setanta i que tingué en la Constitució de 1978 el seu màxim exponent

fou un factor decisiu per al futur no solament dels partits polítics amb una adscripció nacional diferenciada de l'espanyola sinó també per a les formacions espanyolistes. Tant per a les que creien en una Espanya centralitzada com els qui afirmaven l'autodeterminació dels pobles. La nova Constitució, tot i fonamentar la indisoluble unitat de la nació espanyola, entesa com a un contenidor de diferents realitats i particularismes, deixava palés també el caràcter descentralitzador i autonomista de la mateixa. Aquell fet deixava doncs al marge els diferents posicionaments rupturistes en termes nacionals amb l'estat espanyol, impossibilitant el seu assentament. El nacionalisme valencià veia com se li tancava qualsevol possibilitat d'assentament electoral. Res fora d'aquella idea d'Espanya tenia cabuda. Al mateix temps allò obligava als partits a un reposicionament: de l'autodeterminació (per a l'esquerra) o centralisme (de la dreta) a l'autonomisme. Aquest fet es convertiria posteriorment en un punt clau per a l'èxit de les formacions progressistes, que abandonaven la línia ideològica basada en la llibertat dels territoris per autodeterminar-se sobiranament com a nació, i també per als conservadors, que relaxaren els seus postulats antiautonòmics (entenent els territoris com elements folclòrics) per aproximar-se a un autonomisme moderat i controlat pels propis partits, els quals a més dirigiren majoritàriament els processos. Foren les formacions d'adscripció espanyola les que més van haver de treballar el seu encaix i el canvi en la seua visió de la nació, més inclús que els nacionalismes d'adscripció no espanyola, que poc o gens viraren el seu discurs d'autodeterminació, federalisme, confederació o independència. Aquest canvi a les files de les formacions estatals vingué donat per l'entesa de que calia abandonar el nacionalisme espanyol excoent per acceptar una Espanya diversa i plural no tant per convicció com sí per interès i rèdit electoral seguint les enquestes sociològiques del moment que afirmaven que l'autonomisme era la fòrmula preferida per les i els espanyols.

Al territori valencià s'hi van donar diferents condicionants que també afectaren a l'assentament d'una adscripció nacional diferenciada de l'espanyola: l'aprovació de l'Estatut Autonòmic Valencià, promogut per les principals forces polítiques estatals i que poc o res va comptar amb la societat del moment, venia a refermar aquella indisolubilitat d'Espanya. El marge de maniobra en aquest sentit del nacionalisme de tall fusterià era pràcticament nul i a més no comptava amb un

arrelament suficient al territori. En aquest sentit cal afirmar que la figura de Joan Fuster no va ser una anomalia: les seues teories van nàixer al calor d'una nova onada de moviments nacionals contestataris no solament a Europa (Gal·les, Escòcia, Occitània o Bretanya serien cassos similars al valencià) sinó també en línia als processos de descolonització que s'hi estaven donant a l'Àfrica dels anys seixanta i setanta.

Com afirmava la diplomàcia britànica l'estatut fou resultat d'un "obstacle deliberat" per acabar amb tota possibilitat d'un assentament nacional diferenciat lligat als Països Catalans i al nacionalisme valencià. El marc jurídic no deixava marge per a la resposta i per tant tampoc a nivell polític, essent subaltern i pràcticament irrisori. Però esta marginalitat no fou deguda solament al context en el que es desenvolupà l'estat a nivell polític: també hi hagué un descrèdit social i una adscripció clara com era l'espanyola, mai posada en dubte al País Valencià. A més, el nacionalisme polític valencià comptava amb altre factor exògen contrari al seu assentament. A excepció d'UDPV, que s'hi podria incloure dins dels moviments de la democràcia cristiana europea dels anys setanta i del PNPV, pròxim a la Convergència Democràtica Catalana, el nacionalisme polític valencià ha estat sempre enquadrat ideològicament dins del camp de l'esquerra alternativa. Açò significà un enfrontament directe per l'electorat de centre-esquerra i esquerra amb el PSOE i el PCE-IU. I a nivell valencià caldria tenir present dues realitats pròpies. La primera d'aquestes era que el PSPV-PSOE representava certa valencianitat cultural i dialèctica (però no en la praxis), aspecte a tenir en compte en l'arraconament del valencianisme polític; la segona, la importància d'Acció Cultural del País Valencià i del seu promotor Eliseu Climent, els quals sovint predicaven un nacionalisme valencià de tall cultural però no pròxim al polític, essent crossa del socialisme assentat fermament a les institucions als anys vuitanta. El PCE-IU però sobretot el PSOE comptaven amb una maquinària comunicativa i de partit molt superior a la que el valencianisme polític, qüestió important per entendre l'absència a les institucions. En concret, l'hegemonia socialista acaparà significativament el vot progressista i d'ací algunes de les diferents reconfiguracions internes dins del nacionalisme polític al País Valencià.

El redireccionament de la qüestió autonòmica valenciana per part del PSOE i de la UCD a les acaballes dels anys setanta i inicis dels vuitanta comptà amb el

beneplàcit de la resta de formacions parlamentàries, incloent les formacions nacionalistes del País Basc i Catalunya i vingué acompanyat d'un procés d'assimilació de la identitat espanyola des de posicionaments de subordinació i de tall regionalista. No es va posar en dubte en cap moment la nació al no tenir una escletxa per on poder fer-ho ja no solament a nivell polític i electoral sinó tampoc a nivell jurídic: la formació de l'estat autonòmic havia finalitzat amb una clara victòria dels posicionaments descentralitzadors però no del qüestionament d'Espanya com a nació al País Valencià i ací radicà un dels problemes externs més importants per al valencianisme polític: havia d'assumir políticament i social la sobreposició d'un estat espanyol inqüestionable o per contra, restar al marge, derivant doncs en un debat intens al si de la UPV.

Les causes endògenes:

És aquest el punt on les conclusions van més lligades a la qüestió pròpia de les formacions valencianistes. Si bé els factors externs afectaven majoritàriament a tots els partits polítics de l'estat creant un marc comú, en aquest apartat em dispose a tractar acuradament el nacionalisme polític valencià i les conclusions a les quals s'ha arribat a partir de l'estudi del cas. En primer lloc, cal afirmar que les opcions nacionalistes al País Valencià han seguit una trajectoria diferenciada als partits que tenien en l'estat espanyol la seua adscripció identitària. Ni la UPV ni les formacions prèvies ni paral·leles van tenir un relatiu pes més enllà del municipalisme¹⁰³¹. I dit arrelament local a més no es va donar a tot el territori sent les comarques centrals, les Marines, les Riberes, la Safor i la costa nord les zones on més presència va tenir. Més enllà d'aquests territoris, on influí el predomini lingüístic del valencià, el valencianisme polític bé no existia; bé era marginal inclús a nivell municipal. Ara bé, allà on s'establí certament sí es podria trobar una tendència positiva des dels inicis de la Unitat del Poble Valencià. Influente fou la qüestió lingüística per a l'assentament. De fet, no s'hi trobaria cap rastre de valencianisme polític a les zones castellanoparlants del país. L'adscripció fusteriana fou un factor determinant per al quasi nul assentament polític de les formacions que el defensaven. Aquesta ha de ser la base sobre la qual descanse tot el relat del

¹⁰³¹ Veure annex 5.

valencianisme polític ja que assumir l'absència d'una escletxa i la marginalitat de les formacions fusterianes és clau per entendre les derives i debats interns.

Quins canvis s'hi donaren per a que el nacionalisme polític valencià passara de defensar la unió política amb Catalunya i les Illes Balears a inicis dels vuitanta a afirmar que el seu marc referencial i la seua única nació era el País Valencià a meitat dels noranta? Molts foren els factors que mogueren a la formació cap a un valencianisme de reconciliació pròxim a una tercera via que tot i no ser púrament aquesta, sí afirmava molts dels seus posicionaments. El més significatiu fou la necessitat de sobreviure electoralment així com els diferents enfrontaments interns entre famílies polítiques. Cert fou que el context no deixava marge per al fusterianisme polític: amb uns resultats irrisoris i per tant sense cap esquerra des d'on poder participar en la vida política a nivell autonòmic i estatal, poc o res podien fer les diferents formacions valencianistes, abocades al fracàs amb el manteniment dels posicionaments primigenis dels anys setanta¹⁰³². D'ací la continua deriva ideològica interna i els diferents posicionaments dels sectors que defensaven l'assumpció del marc autonòmic.

A nivell intern el valencianisme mai va ser uniforme ni homogeni. Dins de la UPV s'hi trobaven representats diferents punts de vista de la qüestió nacional valenciana que havien de conviure des de la seua creació. Aques fet fou essencial ja que si bé entre els anys 1982 i 1987 s'hi troba certa estabilitat, a partir de dita data la divisió interna fou l'element clau per entendre la situació del nacionalisme valencià: entre el 1987 i el 1993 la discòrdia s'escenificà amb l'escissió del PVN i l'agreuament de la crisi interna entre les veus que demanaven una renovació i aquelles que sol·licitaven un retorn als postulats iniciàtics de la formació. Això sí, amb la divisió de la UPV es reduïen també les veus dissidents amb la direcció però no el debat intern, sempre present des de l'inici de la formació. Aquest debat va prendre moltes formes: Nació o classe? Esquerra o País? València o Catalunya? Esquerra verda o esquerra quadribarrada? La prioritització de les polítiques bé nacionalistes, bé esquerranes fou la pedra angular dels debats contemporanis i posteriors i reformularen les relacions amb altres formacions nacionalistes de l'estat. Mentre que per l'esquerra el PSPV homogeneïtzava el vot, amb la qüestió nacional es tancava una porta tant pel marc jurídic com per l'escàs arrelament en

¹⁰³² Veure annex 6.

un moment en què el blaverisme regionalista prenia el vol. Els camins de la UPV eren més bé de curt recorregut i escarpats. L'atzucac en el que s'hi trobaven solament tenia una solució: la constant reformulació ideològica.

El valencianisme polític venia de tocar fons amb el PNPV (1979), qüestió fonamental per entendre les seues concessions per eixamplar les bases de la mà d'AEPV (1982) i posteriorment amb EUPV (1983). Solament així es podia conformar una nova plataforma no exempta de debats, lluites i fracassos. Si alguna cosa va definir la Unitat va ser les seues constant derives alhora de prioritzar discursos i no solament a nivell ideològic sinó sobretot per la praxi: mentre que de 1983 a 1987 el discurs era clarament de tall nacionalista i d'esquerres i acceptant la unitat territorial dels Països Catalans, amb el final de la dècada s'intercanviaran les prioritats, sent el discurs esquerrà el que prendrà força i abandonant discursivament l'horitzó nacional conjunt, en part per l'acceptació lenta i progressiva a nivell de militància de que calia assumir el marc autonòmic sorgit el 1983. Solament així s'explica el pacte IU-UPV i les diferents aproximacions cap a l'esquerra alternativa ecologista i els nous moviments sorgits al calor d'una nova onada d'esquerrantisme lligada a la caiguda de l'URSS en detriment de la via pancatalanista. Aquesta prioritització dels posicionaments esquerrans afectarà les bases de la formació, una part de la qual defensava el canvi de discurs en favor de la nova via del fusterianisme arrelada al País Valencià i que tenia en ell el seu eix.

Però per què aquestos canvis? En esta tesi es defensa la teoria que la prioritització de discursos anava més lligada a una necessitat de supervivència que no per qüestions de convicció. Així ho narren també les i els entrevistats, assumint com a necessari el canvi intern per sobreviure electoralment i tenir alguna oportunitat de reeixir o crear una escletxa per la qual assentar-se políticament al País Valencià. La reformulació de les tesis de la UPV era necessària a finals dels vuitanta i inicis dels noranta: la delimitació identitaria i territorial de l'estatut autonòmic, l'ascens de les formacions conservadores, l'inici de la crisi socialista i l'assentament del regionalisme feien inviable una opció de tall fusteriana com la que la Unitat argumentava als seus textos. El seu discurs es modulava segons el moment i, mentre que a nivell de bases mai s'havia perdut el referent dels Països Catalans, en la pràctica s'obviava amb l'objectiu de no perdre la militància

nacionalista i aproximar paral·lelament un nou electorat descontent amb les polítiques socialistes.

Les bandades entre l'esquerra alternativa i un nacionalisme fusterià cada vegada menys arrelat acabaren per escindir una part de la formació que veia en el País Valencià el centre de tota acció política. Que la qüestió nacional, la prioritització de l'eix esquerrà i el seu debat intern era una realitat al si de la UPV ho demostren les diferents accions dutes a terme durant aquests anys: d'una coalició per a les eleccions generals amb IU a un pacte electoral per a les europees amb CiU. Molt hagué de veure la lluita de poder interna entre les diferents faccions de la Unitat, aspecte essencial per entendre les crítiques i les discussions al si de la formació.

La Unitat mai arribà a tenir un recolzament des d'altres àmbits de la cultura, el sindicalisme o els moviments socials i en cas de tenir-los, quedaven sempre a l'ombra per la maquinària socialista. En aquest sentit és interessant remarcar que la participació social i les diferents pràctiques col·lectives del valencianisme polític era més bé nul·la més enllà de cert arrelament al el món de l'ensenyament i les professions liberals, tal com confirmen les dades d'afiliació al partit. Aquest factor també caldria tenir-lo present per entendre a quins espais la UPV tenia certa influència. A un món cada vegada més hegemunitzat i amb un bloc com el soviètic ja descomposat, el descrèdit de l'esquerra era una barrera difícil de superar per a aquelles opcions polítiques que no havien renegat totalment dels posicionaments socialistes. Entre elles la UPV, que veia copada l'oferta esquerrana al País Valencià i a més, intentava situar-se al marc polític establert mitjançant una escletxa que no havien arribat mai a crear. Que la literatura al respecte de la qüestió valenciana afectà al discurs és evident, però no fou la pedra angular del canvi ideològic: més bé, seria la necessitat de sobreviure dins del marc polític. D'ací que es reconduira la base ideològica de la formació cap a una posició més moderada: per allunyar-se de la crisi de l'esquerra i per una qüestió púrament sociològica. La societat s'estava moderant amb els noranta com les victòries del PP demostraren. El retrobament del valencianisme polític de la mà de la coalició UPV-BN fou el començament d'un nou projecte, aquesta vegada sí, diferenciat del procés anterior.

Els noranta comportaren canvis a les institucions polítiques que passaren d'estar governades pel PSOE a ser-ho pel PP. Aquest fet comportà també una reformulació de les bases sobre les quals el nacionalisme polític valencià havia

treballat fins aleshores. I és que una nova reformulació era necessària tant o inclús més que les que s'havien donat al llarg dels anys vuitanta. Aquesta vegada el canvi s'hi donà no des d'una òptica esquerrana sinó en la qüestió nacional de les i els valencians. El fusterianisme defensat fins aleshores i que havia poc a poc rebaixant la seua prioritat en detriment de l'esquerra canvià per complet a l'acceptar el marc ideològic de la tercera via i per tant, dels posicionaments del PVN, fent possible una assumció del marc autonòmic. S'assumeix ací que ideològicament el PVN guanyà la batalla al fusterianisme de la UPV, que acabaria cedint en favor d'un tercerviisme tàctic. Tàctic perquè significà un reposicionament en l'eix nacional i sobretot en l'eix polític, moderant el seu discurs i no tan clarament esquerrà com fins aleshores. L'abandonament dels postulats esquerrans per situar el cleavage en el valencianisme de reconciliació feia que la Unitat poc a poc s'anara convertint en la casa comuna del nacionalisme polític valencià de tall progressista ara baix les sigles del Bloc Nacionalista Valencià, sorgida primerament com a coalició electoral l'any 1995 per a, tres anys després, acabant formant-se com a partit polític i significant definitivament la unió del valencianisme polític d'ample espectre. Es repetien doncs les mateixes passes seguides per la UPV en 1982 i 1984 quan passaren de ser una coalició electoral a una formació unitària del fusterianisme polític.

Unes anotacions al marge: El valencianisme posterior

El Bloc Nacionalista Valencià tingué altra perspectiva i tarannà, assumint el marc autonòmic vigent i reformulant els seus posicionaments al respecte per acceptar-lo. Amb aquesta qüestió i debat intern resolt la formació esdevingué purament valencianista i progressista en contraposició al Partit Popular que majoria darrere majoria construïa una nova Comunitat Valenciana lligada a una altra concepció de valencianitat diferenciada a la del Bloc. Aquella reconducció de l'estratègia acabà per mostrar-se positiva en clau electoral on si bé durant els primers pràcticament deu anys de la formació la seua representació quedava supeditada al municipalisme com fins aleshores havia succeït amb les formacions nacionalistes prèvies, a partir de les eleccions autonòmiques del 2007 s'hi aconseguí representació a les Corts Valencianes (amb un 7,97% del vot). I des

d'aleshores han estat sempre presents fins a data de hui. Aquest canvi es degué sobretot al pacte electoral del 2007 amb Esquerra Unida i Els Verds baix el nom de Compromís pel País Valencià. Per segona vegada en la història el fusterianisme tenia representació al parlament valencià amb dos diputats del BNV i per segona vegada ho hagué de fer de la mà d'Esquerra Unida.

Aquella coalició, i com havia passat en 1987 amb l'anterior pacte electoral, durà escassos mesos quan una corrent interna d'EU s'uní amb el Bloc per canviar la portantveu del grup parlamentari, sent expulsades de la formació esquerrana Mónica Oltra i Mireia Mollà, les quals s'escindiren amb la creació d'Iniciativa del Poble Valencià, valencianista però més clarament esquerrana. El Bloc, tot i no autoafirmar-se com a formació d'esquerres sinó "progressista" es decantà per una praxi política lligada a la vessant més valencianista d'Esquerra Unida. Fou amb aquesta nova formació amb la que el nacionalisme polític millor convivència tingué fins al punt d'acabar confluint novament a les eleccions del 2011 baix el nom de Compromís. En elles el Bloc superà les seues millors expectatives i aconseguiren tres diputats (d'un total de 6 amb el 7,37% de l'electorat, és a dir, superant fàcilment la barrera del 5%) a la darrera legislatura amb majoria absoluta conservadora. Però si alguna cosa cal remarcar d'aquell any fou l'entrada per primera vegada al Parlament estatal de la mà de Joan Baldoví, militant del Bloc Nacionalista i candidat de Compromís a les eleccions generals del 2011 amb un 4,86% del vot valencià. L'assentament del valencianisme prenia forma i s'estenia més enllà de l'àmbit municipal. Des dels seus inicis en 1998 el BNV havia dut a terme un treball per ampliar les bases i i de caràcter local que al remat comportà un ascens electoral més enllà dels pobles i ciutats valencianoparlants, consolidant-se a nivell valencià i inclús obtenint representació al Parlament europeu a les eleccions del 2014 de la mà de la coalició Primavera Europea (amb un important 8,12% del cens), encapçalada pel militant del Bloc i regidor a Burjassot Jordi Sebastià.

Però el moment del canvi de tendència real s'hi donà en 2015 quan de nou la coalició Compromís accedí a les Corts valencianes i esta vegada superant sobradament la barrera del 5% amb 19 diputades i diputats dels quals 9 eren del BNV. El 18,71% de les valencianes i valencians recolzaren una coalició on la pota majoritària era el Bloc Nacionalista Valencià, situant-se com a tercera força més

votada. Ha estat el màxim històric del moviment polític valencianista, que inclús arribà a formar un govern progressista on dos dels seus consellers eren nacionalistes del Bloc. Paral·lelament la coalició Compromís-Podemos-És el moment aconseguiren 9 diputats al parlament espanyol a les eleccions del mateix any, dels quals dos provenien del Bloc (un 25,28% del total). Aquests resultats seguiran els següents anys, sent el valencianisme polític essencial per a la creació d'un nou govern d'esquerres després de les eleccions autonòmiques del 2019 on de nou el BNV aconseguí 9 diputades i diputats (d'un total de 17 de la coalició Compromís, que arribà al 16,81% dels vots) i de nou, dos consellers al govern. No obstant a nivell europeu el Bloc va perdre el seu representant al no ser electe dit any. A les darreres eleccions al Parlament estatal la formació valencianista revalidà la seua representació amb un diputat i el 7% de l'electorat valencià.

L'assentament electoral d'un partit valencianista en un moment on el tema identitari no es qüestionava més enllà del territori català a conseqüència del procés independentista és un fet interessant d'analitzar i que es pot entendre si no es fa referència al canvi de postulats que van tenir lloc a les acaballes dels anys noranta. El reposicionament nacional, assumint el País Valencià com el marc de referència on desenvolupar-se, i l'ideològic, reconduint un discurs clarament esquerrà en favor d'un moderantisme de tall progressista, facilità el consolidament del valencianisme polític. No obstant en este sentit cal remarcar per sobre els factors externs a la formació ja que si bé la feina municipalista i de canvi d'asdscripcions hi tingueren en un pes important, certament el descrèdit polític general de les formacions tradicionals (lligat a la corrupció, a diferents decisions acordades i a la percepció de no haver sabut reeixir d'una crisi socioeconòmica arrastrada de la dècada anterior) així com una nova onada de partits més clarament reformistes o relativament rupturistes van ser les raons que portaren al valencianisme polític a ocupar un espai essencial en el futur de la política valenciana i estatal. Mentre que fins el 2007 es podria afirmar que l'arrelament o no del nacionalisme valencià en termes polítics vingué per factors endògens a les formacions, als debats i a les discussions, a partir d'aquesta data el seu assentament es degué més a qüestions exògenes que no al funcionament intern.

ANNEXOS:

ANNEX 1:

RESULTAT DE LES ELECCIONS MUNICIPALS 1979. PNPV.

POBLACIÓ	COMARCA	REGIDORS	PERCENTATGE
BENIDORM	Marina Baixa	1	6,88%
LA FONT D'EN CARRÓS	Safor	3	26,27%
ONTINYENT	Vall d'Albaida	3	13,93%
SEDAVÍ	Horta Sud	1	9,03%
SUECA	Ribera Baixa	3	13,41%
TAVERNES DE LA VALLDIGNA	Safor	1	9,52%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

ANNEX 2:**RESULTAT DE LES ELECCIONS MUNICIPALS 1983. UPV.**

POBLACIÓ	COMARCA	REGIDORS	PERCENTATGE
ADOR	Safor	2	25,45%
ALGINET	Ribera Alta	1	5,95%
ALMENARA	Plana Baixa	1	8,50%
ALZIRA	Ribera Alta	1	6,47%
BENIARJÓ	Safor	2	28,20%
BENICOLET	Vall d'Albaida	1	18,73%
BENIDORM	Marina Alta	2	7,72%
BORRIANA	Plana Baixa	2	8,47%
DÉNIA	Marina Alta	2	7,49%
GANDIA	Safor	2	12,05%
MASSALFASSAR	Horta Nord	1	10,53%
MELIANA	Horta Nord	1	8,57%
OLIVA	Safor	1	8,35%
ONTINYENT	Vall d'Albaida	1	8,14%
PEDREGUER	Marina Alta	2	13,81%
ELS POBLETS	Marina Alta	3	29,72%
EL PUIG	Horta Nord	1	7,88%
QUARTELL	Camp de Morvedre	1	14,34%
QUATRETONDA	Vall d'Albaida	1	11,26%
SAGUNT	Camp de Morvedre	1	5,55%
SUECA	Ribera Baixa	3	17,79%
XÀBIA	Marina Alta	1	5,84%
XÀTIVA	Costera	1	8,38%
XERACO	Safor	1	14,81%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana - ARGOS.

ANNEX 3:**MEMBRES ELECTES PEL CONSELL NACIONAL AL CONGRÉS DE LA UPV, 1996**

NOM	COGNOMS	COL·LECTIU	VOTS
Sebastià	Garcia i Mut	Dénia	162
Xavier	Hervàs i Martínez	Carlet	145
Mari Carme	Sellés i Gómez	Dénia	133
Antoni	Porcar i Gòmez	Castelló de la Plana	132
Emili	Selfa i Fort	Gandia	126
Vicent	Coll i Pitarch	Benicarló	115
Magdalena	Soler i López	La Vila Joiosa	111
Enric	Morera i Català	València	108
Jordi	Sebastià i Talavera	Burjassot	106
Jeroni	Soler i Gonzàlez	Elx	105
Andreu	Bañuls i Pérez	Gandia	104
Natxo	Costa i Pina	València	102
Enric	Carbonell i Ros	Rafelbunyol	101
Vicent	Grande i Roig	Albalat dels Sorells	98
Josep Lluís	Blasco i Estellès	València	96
Vicent R.	Carda i Isach	Borriana	91
Jordi	Davó i Moltó	Alacant	91
Josep	Vidal i Borràs	L'Olleria	91
Enric	Capilla i Monzonís	València	89
Rosa Maria	Montiel i Ferrando	Callosa d'en Sarrià	89
Jordi	Tàrrega i Sangüesa	Castelló de la Plana	88
Ferran	Puchades i Vila	València	87
Josep Miquel	Garcia i Martín	Alacant	84
Vicent	Guillamon i Payà	València	80
Vicent	Martínez i Martí	Alzira	77
Pepa	Caballero i Cabanes	Carlet	73
Bàrbara	Perís i Gil	Marquesat	73
Empar	Sarabia i Fosati	València	72
Maria Josep	Hernandorena i Soldado	Carlet	70
Elvira	Ferrer i Ferrer	Gandia	66
Víctor	Baeta i Subías	València	65
Maria Josep	Serrano i Rodríguez	L'Eliana	65
Sergi	Asensi i Hervàs	València	62

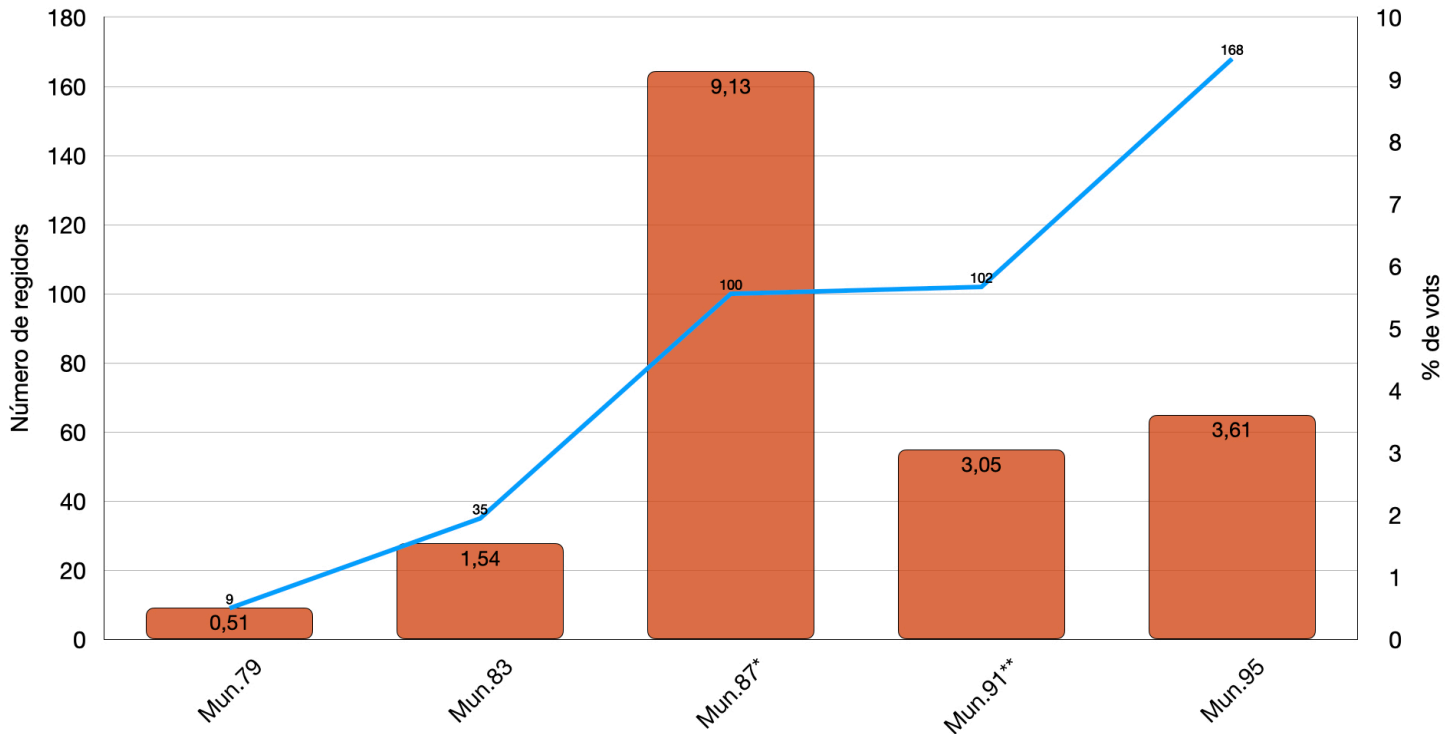
ANNEX 4:**MEMBRES NO ELECTES PEL CONSELL NACIONAL AL CONGRÉS DE LA UPV, 1996**

NOM	COGNOMS	COL·LECTIU	VOTS
Josep Lluís	Sirera i Turó	València	61
Antoni	Garcia i Garcia	Gandia	59
Ginés	Ruiz i Montesinos	Godella	59
Joaquim	Servà i martorell	Tavernes de la Valldigna	59
Artur	Hernández i Gastaldo	Picassent	53
Joan M.	Traver i Cabedo	Borriana	51
Rafael	Benavent i Vidal	Quatretonda	50
Joan S.	Sorribes i Hervàs	València	49
Josep Miquel	Moya i Torres	Gandia	47
Joan	Martínez i Botella	Carcaixent	45
Joan M.	Calpe i Garcia	Borriana	42
Bernat	Calatayud i Bordes	Alzira	38
Núria	Ibàñez i Simó	El Real de Gandia	36
Josep	Nogués i Quixal	Alginet	31
Lluís M.	Campos i Sanchis	Quart de Poblet	27
Paco	Cueva i Mir	València	17
Julià	Aleixandre i Sales	València	13
Emili	Fuster i Mas	València	12
Nuls			1

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

ANNEX 5:

HISTÒRIC DE RESULTATS ELECTORALS MUNICIPALS NACIONALISME VALENCIÀ. 1979-1995.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

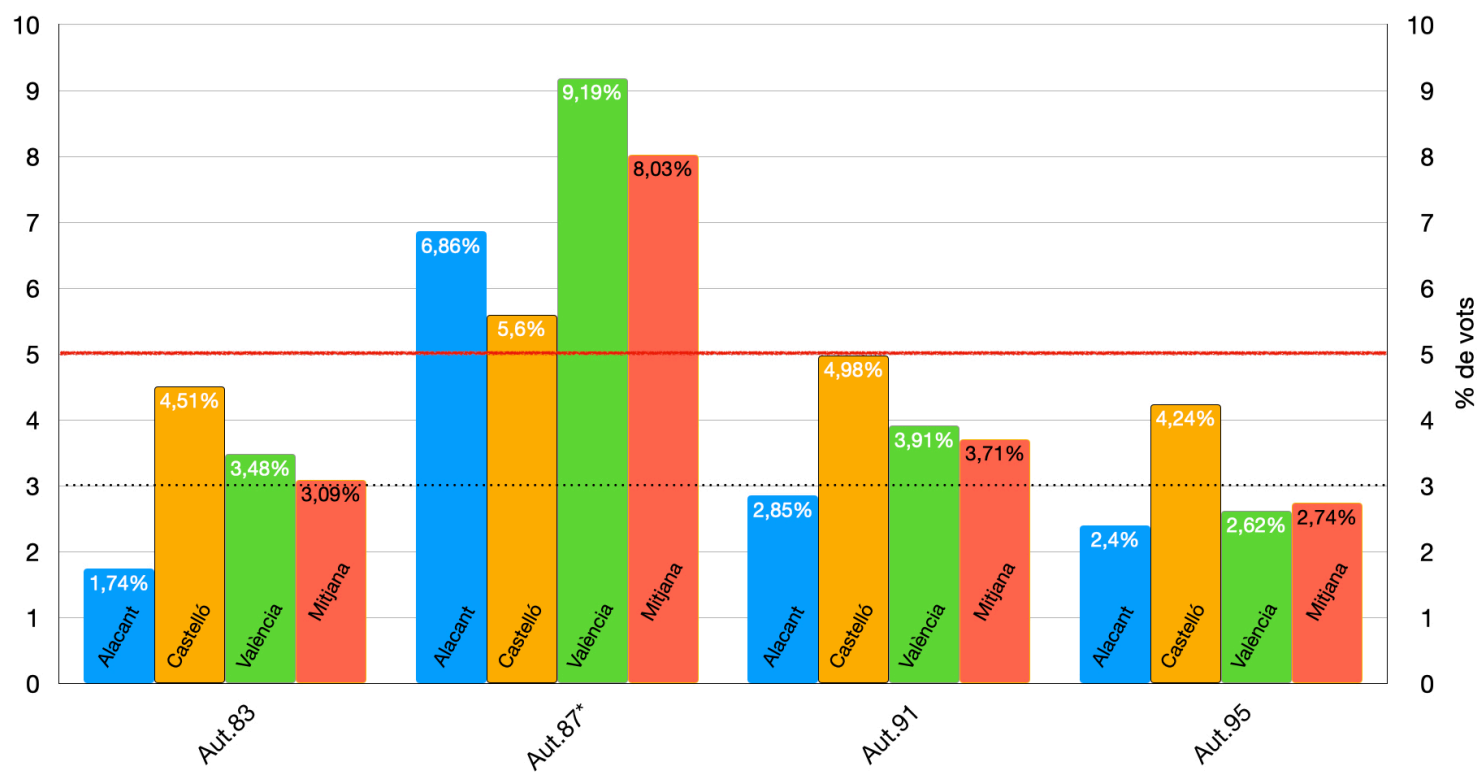
Nota: A les dades no s'hi contempen els resultats ni els regidors de les formacions municipalistes pròximes a la UPV.

*: A les eleccions municipals de 1987 s'hi compta el percentatge total de la coalició IU-UPV. No obstant, el número de regidors (100) són únicament i exclusiva els de la UPV.

** : A les eleccions municipals de 1991 s'hi compten els resultats conjunts d'UPV i PVN

ANNEX 6:

HISTÒRIC DE RESULTATS AUTONÒMICS NACIONALISME VALENCIÀ. 1983-1995.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Generalitat Valenciana – ARGOS.

*: A les eleccions autonòmiques de 1987 s'hi compta el percentatge total de la coalició IU-UPV.

BIBLIOGRAFIA:

- Robert AGRANOFF, Juan Antonio RAMOS: “La evolución hacia una democracia federal en España: un examen del sistema de relaciones intergubernamentales”, a: Robert AGRANOFF, Rafael BAÑÓN (coord.): *El estado de las autonomías. ¿Hacia un nuevo federalismo?*, Edició del Gobierno Vasco - Eusko Jaurlaritza i el Instituto Vasco de Administración Pública - Herri Ardulararitzaren Euskal Erakundea, Bilbao:1998.
- Lluís AGUILÓ: “Els entrebancs jurídics de la Transició valenciana”, a: *Transició política i qüestió nacional al País Valencià*, Afers (67), Catarroja:2010.
- Eliseo AJA: *El estado autonómico: federalismo y hechos diferenciales*, Editorial Alianza, Madrid:1999.
- Pere ALBEROLA: “Estratègies polítiques i identitat col·lectiva al País Valencià” a: *Revista Catalana de Sociologia*, (18) Barcelona:2002.
- Manuel ALCÁNTARA, Antonia MARTÍNEZ (ed.): *Las elecciones autonómicas en España, 1980-1997*, Centro de Investigaciones Sociológicas - CIS, Madrid:1998.
- Ramón ALQUÉZAR, Enric MARÍN, Mercè MORALES (coord.): *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d'història (1931-2001)*, Editorial Columna, Barcelona:2001.
- Pere ANGUERA, Justo BERAMENDI, José Luís DE LA GRANJA: *La España de los nacionalismos y las autonomías*, Editorial Síntesis, Madrid:2003.
- Ferran ARCHILÉS: “Ara o mai? El 9 d'Octubre i la qüestió nacional al País Valencià”, a: *El 9 d'Octubre del 1977. El País Valencià quaranta anys després*, Afers (88), Catarroja: 2017.
- Ferran ARCHILÉS: “Demandar l'autogovern: més enllà de l'anticentralisme. Valencianisme polític i autonomisme”, a: DD.AA: *40 anys d'autogovern valencià*, *Revista valenciana d'estudis autonòmics*, núm.63 (2018), Generalitat Valenciana – Conselleria de Transparència, Responsabilitat Social, Participació i Cooperació.
- Ferran ARCHILÉS: *Una singularitat amarga: Joan Fuster i el relat de la identitat valenciana*. Editorial Afers, Catarroja:2012.

- Ferran ARCHILÉS: “Melancólico bucle. Narrativas de la nación fracasada e historiografía española contemporánea”, a Ferran ARCHILÉS, Ismael SAZ (eds.): *Estudios sobre nacionalismo y nación en la España contemporánea*, Pressas Universitarias de Zaragoza, Zaragoza:2011.
- Ferran ARCHILÉS, Ismael SAZ: *Naciones y estado: la cuestión española*, Publicacions de la Universitat de València, València:2014.
- Joseba ARREGI: *Orígenes, ideología y evolución del PNV. El nacionalismo vasco*. Editorial Atxular Atea - Euskal ikasketetarako fundazio popularra, Bilbao:2013.
- Emilio ATTARD: *Vida y muerte de UCD: Un análisis crítico y sincero de la evolución de UCD por uno de sus miembros más destacados*, Editorial Planeta, Barcelona:1983.
- Doro BALAGUER: *L'esquerra agònica. Records i reflexions*, Editorial Afers, Catarroja:2009.
- Sebastián BALFOUR, Alejandro QUIROGA: *España reinventada. Nación e identidad desde la Transición*, Editorial Península, Barcelona:2007.
- Astrid BARRIO: “Alianzas entre partidos y cambio organizativo: el caso de Convergència i Unió”, a: *Papers: Revista de Sociologia*, núm.92, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona:2009.
- Ignaci BELLIDO, Lluís BERTOMEU: *La unió del valencianisme*, Joventut Valencianista, València: 1999.
- Ignaci BELLIDO, Lluís BERTOMEU, Josep BISBAL: *L'unic valencianisme racional (l'emotiva polèmica valenciana)*, Joventut Valencianista, València: 1995.
- Miguel BELTRÁN, Manuel GARCÍA FERRANDO, Eduardo LÓPEZ-ARANGUREN: *La conciencia nacional y regional en la España de las autonomías*, CIS – Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid:1994.
- Justo BERAMENDI, Xosé Manoel NÚÑEZ SEIXAS: *O nacionalismo galego*, Promocions Culturais Galegas, Santiago de Compostel·la: 1996.
- Lluís BERTOMEU.: *El valencianisme que ve*, Sao edicions, València: 1996.
- BLOQUE NACIONALISTA GALEGO: *Programa politico e organizativo - I Asemblea Nacional BNG, 1982*, Santiago de Compostel·la:1982.

- BLOQUE NACIONALISTA GALEGO: *III Asamblea Nacional BNG, 1987*, Santiago de Compostela:1987.
- Anselm BODOQUE: “Partits polítics i conformació d’èlits polítiques autonòmiques. Transició política i partits polítics al País Valencià”, a *Working Papers de l’Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS)*, núm.183 (2000).
- Anselm BODOQUE: “Unió Valenciana (1982-2008). Una aproximació”, a: Montserrat BARAS (coord.): *Los partidos españoles de ámbito no estatal en perspectiva comparada*, *Papers: Revista de sociología* (92), 2009, pàg.210.
- Roger BUCH: “De l’esquerra d’alliberament nacional a ERC: Els antecedents extraparlamentaris dels diputats d’ERC dels anys noranta”, a Ramón ALQUÉZAR, Enric MARÍN, Mercè MORALES (coord.): *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d’història (1931-2001)*, Editorial Columna, Barcelona:2001.
- Francesc de Paula BURGUERA: *És més senzill encara: Digueu-li Espanya*, Eliseu Climent Editors, València: 1991.
- Jordi CARBONELL: “L’independentisme durant la transició”, a: Pelai PAGÈS (dir.): *La transició nacional als Països Catalans: història i memòria*. Publicacions de la Universitat de València, València:2005.
- Lluís CATALÀ: *Fonaments de la identitat territorial amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: Discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV i PSPV-PSOE*, Universitat d’Alacant, 2012, (tesi doctoral no publicada).
- Agustí COLOMER: “El nacionalisme valencià d’arrel personalista. D’Acció Nacionalista Valenciana a Unió Democràtica del Poble Valencià”, a: Manuel LANUSSE, Joan Alfred MARTÍNEZ, August MONZÓN (editors): *Vida amunt i nacions amunt. Pensar el País Valencià en temps de globalització*, PUV, València: 2008.
- Agustí COLOMER: *Retrobar la tradició. El valencianisme d’inspiració cristiana: de la postguerra a la transició*, Editorial Saó, València:1996.
- Francisco Javier CORCUERA, Alberto PÉREZ: “En torno al referendun del Estatuto de Autonomía del País Vasco. Notas sobre el subsistema de partidos vascos”, a: *Revista de Estudios Políticos*, (12, novembre - desembre), 1979.

- Alfons CUCÓ: “Nació i nacionalisme a l’Europa central i oriental. Presentació”, a: Alfons CUCÓ (coord.): *Nació i nacionalisme a l’Europa central i oriental*, Afers (14), Catarroja:1992.
- Alfons CUCÓ: *País i estat: La qüestió valenciana*, Eliseu Climent Editors, València:1989.
- Alfons CUCÓ: *Roig i blau: La transició democràtica valenciana*. Editorial Tàndem, València:2002.
- Alfons CUCÓ: “Una ullada a la reconstrucció del socialismo valencià”, a *Revista l’Avenç*, núm.228 (1998).
- Alfons CUCÓ, Vicent GARCÉS, Empar JUAN, Josep SANCHIS: *Partit Socialista del País Valencià*, Editorial 3 i 4, València:1977.
- Joan Bautista CULLA: *Esquerra Republicana de Catalunya. 1931-2012. Una història política*, Editorial La Campana, Barcelona:2013.
- DD.AA.: *Bases per al nacionalisme valencià*, Editorial Nova València, València:1986.
- DD.AA.: *Cap a una València lliure. Eixercicis de Metavalencianisme*, Joventut Valencianista i Editorial Espenta, València: 1994.
- DD.AA.: *Document 88*, Editorial 3 i 4, València: 1988.
- DD.AA.: “Entrevista a Miquel Roca”, *Revista Cuadernos para el Diálogo (núm.246)*, del 14 al 20 de gener de 1978, Editorial EIG Multimedia, Madrid:1978.
- DD.AA.: *Què és el Partit Nacionalista del País Valencià?*, Edicions del país, València:1981.
- Salustiano DEL CAMPO, Manuel NAVARRO, José Félix TEZANOS: *La cuestión regional española*, Cuadernos para el dialogo, Madrid: 1977.
- Pilar DEL CASTILLO: “Referendum del Estatuto de Autonomía en el País Vasco”, a: *Revista del Departamento de Derecho político (5)*, 1979-1980.
- Xavier DOMÈNECH: *Un haz de naciones. El estado y la plurinacionalidad en España (1830-2017)*, Ediciones Península, Barcelona:2020.
- Martí DOMÍNGUEZ, Anna MATEU: “La retòrica en el periodisme de María Consuelo Reyna: l’anticatalanisme en la premsa valenciana”. A: *Revista*

Comunicació: Revista de Recerca i d'Anàlisi. Societat Catalana de Comunicació, vol.28 (2), novembre 2011.

- Andrew DOWLING: *La reconstrucció nacional de Catalunya, 1939-2012*, Editorial Pasado y Presente, Barcelona:2013.
- Natxo ESCANDELL: "El nacionalisme valencià. Els casos del PNPV i la UPV (1978-1983), a: *De país a comunitat. Valencianisme polític i regionalisme*, Afers (79), Catarroja: 2014.
- Natxo ESCANDELL: "Los Países Catalanes como comunidad imaginada: límites y posibilidades en el caso valenciano (1982-1996)" a: *La Historia, lost in translation?*, *Actas del XIII Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, Cuenca:2017.
- ESQUERRA UNIDA DEL PAÍS VALENCIÀ: *La lluita per l'autogovern del País Valencià - Declaració fundacional EUPV*, València:1981.
- ESQUERRA UNIDA DEL PAÍS VALENCIÀ: *Resolucions del I Congrés d'EUPV*, OCMO, València:1983.
- Amadeu FABREGAT: *Partits polítics al País Valencià, Vol. I*, Eliseu Climent editors, València: 1976.
- Amadeu FABREGAT: *Partits polítics al País Valencià, Vol. II*, Eliseu Climent editors, València: 1977.
- Josep Maria FELIP, Benito SANZ: *La construcción política de la Comunitat Valenciana: 1962-1982*, Institut Alfons el Magnànim, València: 2006.
- Juan FERRANDO: *Estudios sobre el Estatuto Valenciano. El proceso autonómico. Tomo I*, Consell Valencià de Cultura, València:1993.
- Xavier FERRÉ: *Abans i després de Nosaltres, els valencians*. Editorial Curial, Barcelona:2001.
- Xavier FERRÉ: "Context nacional de "Nosaltres els valencians"", a: *La Rella: anuari de l'Institut d'Estudis Comarcals del Baix Vinalopó*, núm.18, València:2005.
- Xavier FERRÉ: *Construcció nacional: trajectòries i referents*. Editorial Lleonard Muntaner, Palma:2010.
- Xavier FERRÉ: "Entre Nosaltres, els valencians (1962) i El cas valencià (1966)", a: *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm.23, Barcelona:2012.

- Xavier FERRÉ: “Etapa de generación teórica de Germania Socialista (1970-1972)”, a *Historia Actual Online*, núm.53, 2020.
- Xavier FERRÉ: *No tot era Levante Feliz: Nacionalistes valencians (1950-1960)*. Editorial Alambor, Benicarló:2000.
- Vicent FLOR: “Breu anàlisi dels valencianismes polítics actuals”, a DD.AA: *Cap a una València lliure. Exercicis de metavalencianisme*, Joventut Valencianista, València:1994.
- Vicent FLOR: *L'anticatalanisme al País Valencià. Identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”* (tesi doctoral), març 2009.
- Manuel FRAGA: *Legitimidad y representación*, Editorial Grijalbo, Barcelona:1973.
- Vicent FRANCH: *Què és el Partit Nacionalista del País Valencià? Ponència presentada al II Congrés del Partit Nacionalista del País Valencià*, Edicions del País Valencià, València: 1981.
- Joan FUSTER: *Destinat (sobretot) a valencians*, Eliseu Climent editors, València:1979.
- Ernest GARCIA: *Les cendres de Maig. Materials per a la crítica dels projectes alternatius*, Eliseu Climent editor, València:1983.
- Mariano GARCÍA, José Miguel SANTACREU: *La transició democrática al País Valencià*, Edicions la Xara, Simat de la Vallidigna:2002.
- Fernando GARCÍA DE CORTÁZAR: “La España de las autonomías”, a: José María JOVER (dir.): *Historia de España. Menéndez Pidal, vol. XLIII*, Editorial Espasa Calpe, Madrid:2007.
- Patrícia GASCÓ: “Els discursos identitaris a la UCD-València”, a: *Transició política i qüestió nacional al País Valencià, Afers (67)*, Catarroja: 2010.
- Yolanda GÓMEZ: “VI Congreso Nacional de Alianza Popular” a: *Revista de Derecho Político*, (21), primavera 1984, Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid:1984.
- Margarita GÓMEZ-REINO: “El nacionalismo minoritario, de la marginalidad al gobierno: la trayectoria del Bloque Nacionalista Galego (1982-2007)”, a: *Papers: Revista de Sociologia*, núm.92, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona:2009.

- Pablo GONZÁLEZ: "Colonialismo interno (una redefinición), a: *Teoría Marxista Hoy*, 2007.
- Josep GUIA: *És molt senzill: digueu-li Catalunya*, Editorial El Llamp, Barcelona: 1985.
- Michael HECHTER: *Internal Colonialism: The celtic fringe in british national development*, University of California Press, Berkeley:1975.
- Miguel HERRERO DE MIÑÓN: *Memorias de estío*, Editorial Temas de Hoy, Madrid:1993.
- Luís Amador IRANZO: *El papel de la prensa diaria durante la transición a la democracia en Valencia (1976-1982)*, Universitat de València:2011, (tesi doctoral no publicada).
- Santos JULIÀ: *Los socialistas en la política española, 1879-1982*, Editorial Taurus, Madrid:1996.
- Santos JULIÀ: "Sociedad y política" a, Manuel TUÑÓN DE LARA (et al.): *Historia de España, vol. X. Transición y Democracia, 1973-1985*, Editorial Labor, Barcelona:1991.
- Ignacio LAGO: "La coordinación electoral del nacionalismo gallego alrededor del BNG", a: *Revista Internacional de Sociología* (núm.39, setembre-desembre), Instituto de Estudios Sociales Avanzados (CSIC), 2004.
- Francisco LETAMENDIA: *Historia del nacionalismo vasco y de ETA, Vol.3, ETA y el Gobierno del PSOE (1982-1992)*, R&B Ediciones, Sant Sebastià:1994.
- Juan José LINZ (et al.): *Conflicto en Euskadi*, Editorial Espasa-Calpe, Madrid:1986.
- Guillem LLOP, Joana TORMO: *Quan ens dèiem País. La preautonomia valenciana*, Editorial de la Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona:2013.
- Lourdes LÓPEZ: *Alianza Popular: Estructura y evolución electoral de un partido conservador (1976-1982)*, Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS) - Editorial Siglo XXI, Madrid: 1988.
- Paola LO CASCIO: *Nacionalisme i autogovern. Catalunya, 1980-2003*, Editorial Afers, Catarroja:2008.

- Francesc MARCO: *Més enllà del Sénia. Partits polítics catalans i valencianisme fusterià: evolució dels vincles (1980-2017)*, (tesi doctoral no publicada), Universitat Autònoma de Barcelona, 2018.
- Xavier MARÍ: *Revisió al conflicte valencià*, Edicions Marí Montañana, València: 1983.
- Antoni MARIMON: *Entre la realitat i la utopia: Història del PSM*, Editorial Documenta Balear, Palma:1988.
- Joan MARTÍ: *Socialistes d'un país imaginat. Una història del Partit Socialista del País Valencià (1974-1978)*, Institució Alfons el Magnànim – Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació, València: 2017.
- Joan MARTÍ: “Valencianistes socialistes i socialistes valencianistes. Els camins del PSPV”. a: *Transició política i qüestió nacional al País Valencià*, Afers (67), Catarroja: 2010.
- Joan MARTÍ, Lluís Bernat PRATS: *L'alternativa nacionalista al País Valencià durant la transició*, Comunicaciones del I Encuentro de Jóvenes Investigadores en Historia Contemporánea de la AHC, Mesa Nacionalismo, etnicidad e identidades (26, 27 i 28 de setembre de 2007), PUZ, Saragossa: 2007.
- Tomeu MARTÍ: “El redreçament nacional de les Illes. Entrevista amb Damià Pons”, a: *Revista Debat Nacionalista* (núm.27, hivern), Associació Tribuna Catalana, 1996.
- Joaquín MARTÍN: *La polémica identidad de los valencianos: a propósito de las reformas de los Estatutos de Autonomía*, WP núm.258 – Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona:2007.
- Francesc MARTÍNEZ: *La revista Saó (1976-1987): cristians i esquerrans nacionalistes*, PUV, València: 2016.
- Francesc MARTÍNEZ: “La Transició política al País Valencià (1975-1982)”, a: Jose Antonio PIQUERAS (coord.): *Història del País Valencià. Transició, democràcia i autogovern, volum VI*, Edicions 62, Barcelona:2006.
- Abdón MATEOS: “La transición del PSOE durante los años setenta”, a: Rafael QUIROSA-CHEYROUZE (coord.): *Historia de la Transición en España. Los inicios del proceso democratizador*, Editorial Biblioteca Nueva, Madrid:2007.

- Pere MAYOR: *Un país amb futur. Converses amb Víctor G. Labrado*, Editorial Afers, Catarroja:1999.
- Joan Francesc MIRA: *Crítica de la nació pura*, Eliseu Climent editors, València:1984.
- Eduard MIRA, Damià MOLLÀ: *De Impura natione*, Eliseu Climent Editors, València: 1986.
- Carme MOLINERO, Pere YSÀS: *La cuestión catalana. Cataluña en la transición española*, Editorial Crítica, Barcelona:2014.
- Miquel NADAL: “Sobre el futur de tot açò”, a: DD.AA: *El valencianisme que ve*, Editorial Saó, València:1996.
- Miquel NADAL, Benito SANZ: *Tradició i modernitat en el valencianisme*, Edicions 3 i 4, València: 1996.
- Julia NAVARRO: *1982-1996, entre Felipe y Aznar*, Editorial Temas de Hoy, Madrid:1996.
- Xosé Manoel NÚÑEZ SEIXAS: “Conservadores y patriotas: El nacionalismo de la derecha española ante el siglo XXI”, a Carlos TAIBO (dir.): *Nacionalismo español. Esencias, memoria e instituciones*, Editorial Los libros de la Catarata, Madrid:2007.
- Xosé Manoel NÚÑEZ SEIXAS: *Los nacionalismos en la España contemporánea (siglos XIX y XX)*, Editorial Hipòtesi, Barcelona:1999.
- Xosé Manoel NÚÑEZ SEIXAS: *Patriotas y demócratas. El discurso nacional español después de Franco*. Editorial Catarata, Madrid:2010.
- Xosé Manoel NÚÑEZ SEIXAS: “Patriotas y demócratas: el discurso nacionalista español después de Franco”, a: *Revista Gerónimo de Uztariz* (20), 2004.
- Xosé Manoel NÚÑEZ SEIXAS: “Radicais e pragmáticos: don nacionalismo galego a finais do século XX” a, *Grial: Revista galega de cultura* (núm.138), 1998.
- Angelo PANEBIANCO: *Modelos de partido. Organización y poder en los partidos políticos*, Editorial Alianza, Madrid:1990.
- Javier PANIAGUA: “La construcció de l'autonomia i l'hegemonia socialista (1982-1995)”, a: Jose Antonio PIQUERAS (coord.): *Història del País Valencià. Transició, democràcia i autogovern, volum VI*, Edicions 62, Barcelona:2006.

- PARTIDO COMUNISTA DE ESPAÑA: *Manifiesto-programa del Partido Comunista de España*, Comisión Central de Propaganda del Partido Comunista de España, Madrid:1977.
- PARTIT COMUNISTA DEL PAÍS VALENCIÀ: *Revista Trellat, crítica cultural i política*, València:1981.
- Miquel PAYERAS: “Entrevista a fons a Sebastià Serra i Busquets”, a Pere FULLANA, Antoni MARIMON, Miquel PAYERAS: *Palma, entre la realitat i la il·lusió*, Editorial Cort, Palma:1995.
- Gregorio PECES-BARBA (et al.): *La izquierda y la Constitución*, Edicions Taula de Canvi, Barcelona:1978.
- Antoni PLAJA: *Jordi Pujol: una vida dedicada a construir Catalunya*, Editorial Mediterrània, Barcelona:2003.
- Charles POWELL: *España en democracia. 1975-2000*, Editorial Plaza & Janés, Barcelona:2001.
- Lluís Bernat PRATS: *Democràcia cristiana i valencianisme. Història de la UDPV (1965-1978)*, Institut Alfons el Magnànim - Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació, València:2019.
- Lluís Bernat PRATS: “La Unió Democràtica del País Valencià i la qüestió nacional”, a Manuel LANUSSE, Joan Alfred MARTÍNEZ, August MONZÓN (editors): *Vida amunt i nacions amunt. Pensar el País Valencià en temps de globalització*, PUV, València: 2008.
- Lluís Bernat PRATS: “Nació, Transició i democràcia cristiana. La UDPV entre els anys 1974 i 1978” a: *Transició política i qüestió nacional al País Valencià*, Afers (67), Catarroja: 2010.
- PSOE - FEDERACIÓ VALENCIANA: *Revista Avant*, València: 1977.
- Xosé Ramón QUINTANA: *Un longo e tortuoso camino. Adaptación, crise e cambio no Bloque Nacionalista Galego. 1971-2009*, Editorial Galaxia, Vigo:2010.
- Rafael QUIROSA-CHEYROUZE (coord.): *Historia de la Transición en España. Los inicios del proceso democratizador*, Editorial Biblioteca Nueva, Madrid:2007.

- Borja RIBERA: “De la unitat a l’enfrontament. Els 9 d’Octubre de 1977, 1978 i 1979”, a: *El 9 d’Octubre del 1977. El País Valencià quaranta anys després*, Afers (88), Catarroja: 2017.
- Toni RICO: “D’esquerres i valencianistes. Els casos de l’EUPV i l’AEPV durant la transició (1977-1983), a: *De país a comunitat. Valencianisme polític i regionalisme*, Afers (79), Catarroja: 2014.
- Toni RICO: *La influència de Joan Fuster en les cultures polítiques dels Països Catalans (1960-1992)*, Universitat de Girona, Girona:2017, (tesi doctoral no publicada).
- Toni RICO: “Quan dir “Països Catalans” volia dir “Espanya”. Els Països Catalans en la narrativa política de la Transició (1975-1978), a: ARCHILÉS, Ferran (ed.): *Inventar la nació. Cultura i discursos nacionals a l’Espanya contemporània*, Editorial Afers, Catarroja:2017.
- Vega RODRÍGUEZ-FLORES: “Nació i classe. L’esquerra radical en la transició valenciana”, a: ARCHILÉS, Ferran (coord.): *Transició política i qüestió nacional al País Valencià*, núm.67, Revista Afers, Catarroja (2010).
- Vega RODRÍGUEZ-FLORES: *Fer País. Comunismo valenciano y problema nacional (1970-1982)*, Institució Alfons el Magnànim - Centre Valencià d’Estudis i d’Investigació, València:2018.
- Vega RODRÍGUEZ-FLORES: *Nación española y estado autonómico en el Partido Socialista Obrero Español (1974-1982)*, València: 2017 (tesi doctoral no publicada).
- Vega RODRÍGUEZ-FLORES: “Por un País Valenciano libre, autónomo y socialista. El PSOE y la identidad valenciana (1974-1978)”. A: *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*.
- Vega RODRÍGUEZ-FLORES: “PSOE, PCE e identidad nacional en la construcción democrática”, a Ferran ARCHILÉS, Ismael SAZ: *La nación de los españoles. Discursos y prácticas del nacionalismo español en la época contemporánea*, PUV, València:2012.
- Ronald ROGOWSKI, Edward TIRYAKIAN (ed.): *New nationalism of the developed west*, Ed. Allen & Unwin, Boston:1985.

- Vicente RUIZ MONRABAL: “El largo camino hacia la autonomía valenciana”. A: DD.AA: Dos décadas de Rendimiento Institucional en la Generalitat Valenciana (1983-2003). 25 años de compromiso autonómico, Revista *Valenciana d’Estudis Autonòmics*, núm.41-42 Generalitat Valenciana, València:2003.
- Fernando SÁIZ MORENO (ed.): *Constitución española. Trabajos Parlamentarios, Vol. I*, Cortes Generales, Madrid: 1980.
- Ángel SÁNCHEZ: *La transición española en sus documentos*, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales (CEPC), Madrid:1998.
- David SÁNCHEZ: “La Unión de Centro Democrático y la idea de España: La problemática reelaboración de un discurso nacionalista para un contexto democrático”, a: Xosé Manoel NÚÑEZ SEIXAS (coord.): ¿Una patria invisible? El nacionalismo español durante la Transición (1975-1982), *Revista Historia del Presente (13)*, 2009.
- Benito SANZ: *Los socialistas en el País Valenciano (1939-1978)*, Institut Alfons el Magnànim, València: 1988.
- Jesús SANZ: *La cara secreta de la política valenciana. De la predemocracia al Estatuto de Benicàssim*, Fernando Torres editor, València:1982.
- Antoni SEGURA: “Un balance del Estado de las Autonomías en España (1976-2002)”, a: Rafael QUIROSA-CHEYROUZE (coord.): *Historia de la Transición en España. Los inicios del proceso democratizador*, Editorial Biblioteca Nueva, Madrid:2007.
- Jaume SOBREQUÉS: “1977-1980. La lluita per la supervivència d’un gran partit històric”, a Ramón ALQUÉZAR, Enric MARÍN, Mercè MORALES (coord.): *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d’història (1931-2001)*, Editorial Columna, Barcelona:2001.
- Josep SOLER: “Las elecciones autonómicas en Cataluña (1980-1995)”, a: Manuel ALCÁNTARA, Antonia MARTÍNEZ (ed.): *Las elecciones autonómicas en España, 1980-1997*, Centro de Investigaciones Sociológicas - CIS, Madrid:1998.
- Josep SOLVES: *El pensament nacionalista valencià*, Editorial Denes, Paiporta:2003.
- Álvaro SOTO: *Transición y cambio en España. 1975-1996*. Alianza Editorial, Madrid:2005.

- John SULLIVAN: *El nacionalismo vasco radical. 1959-1986*, Editorial Alianza, Madrid: 1988.
- Robert SURROCA (coord.): *Memòries del Front Nacional de Catalunya: Cavalcant damunt l'estel*, Editorial Arrel, Barcelona: 2006.
- Carlos TAIBO (dir.): *Nacionalismo español. Esencias, memoria e instituciones*, Editorial Los libros de la Catarata, Madrid:2007.
- Carlos TAIBO: *Sobre el nacionalismo español*, Editorial Catarata, Madrid:2014.
- Virgina TAMAYO: *La autonomía vasca contemporánea. Foralidad y estatutismo (1975-1979)*, Editorial Herri Arduralaritzaren Euskal Erakundea - Instituto Vasco de Administración Pública, Sant Sebastià:1994.
- Filippo TRONCONI: *I partiti etnoregionalisti. La politica dell'identità territoriale in Europa occidentale*, Editrice Il Mulino, Bolònia:2009.
- UNIÓN DE CENTRO DEMOCRÁTICO: *Documento ideológico de UCD*, Secretaria General de Información, Madrid:1978.
- UNIÓN DE CENTRO DEMOCRÁTICO: *La solución a un reto. Tesis para una sociedad democrática occidental*, Unión Editorial, Madrid:1979.
- UNITAT DEL POBLE VALENCIÀ: *Estatuts de la Unitat del Poble Valencià*, UPV, València:1988.
- UNITAT DEL POBLE VALENCIÀ: *Revista Unitat, publicació d'Unitat del Poble Valencià*, Publicacions UPV, València:1986.
- UNITAT DEL POBLE VALENCIÀ: *Revista Unitat, publicació d'Unitat del Poble Valencià*, Publicacions UPV, València:1995.
- Josep VALL: "1987. L'any que Esquerra comença a ser independentista", a: DD.AA: *1987. L'any de la Crida Nacional a Esquerra Republicana de Catalunya*, Fundació Josep Irla, Barcelona:2012.
- Francesc VIADÉL: *No nos fareu catalans. Història inacabada del "blaverisme"*, Editorial L'esfera de Llibres, Barcelona:2006.
- Albert VILADOT: *L'Esquerra Nacionalista. Diàlegs amb Heribert Barrera*, Editorial Xarxa Cultural, Barcelona:1988.

FONTS ARXIVÍSTIQUES:

- Arxiu Bloc Nacionalista Valencià
- Arxiu de la Democràcia
- Arxiu personal de Vicent Àlvarez
- Arxiu personal d'Emili Selfa
- *The National Archives-Foreign Office and Foreign and Commonwealth Office (FCO)*
- Fundació Juan March
- Hemeroteca valenciana

FONTS HEMEROGRÀFIQUES:

- ABC
- Avui
- Butlletí Oficial de les Corts
- Butlletí Oficial de l'Estat
- Butlletí Oficial de la Província de València
- Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya
- Centro de Investigaciones Sociológicas
- Diario 16
- El Mundo
- El País
- El Punt Avui
- La Vanguardia
- Las Provincias
- Levante - EMV

FONTS ORALS I QÜESTIONARIS:

- Andreu BANYULS: Entrevista digital, Carcaixent-Gandia, 20 d'abril de 2020.
- Rafa CASTELLÓ: Entrevista, Oliva, 1 de juliol de 2020.
- Pepa CHESA: Entrevista, Oliva, 1 de juliol de 2020.
- Francesc FERRANDIS: Entrevista digital, Carcaixent-València, 8 de juny de 2020.
- Ernest GARCIA: Entrevista digital, Carcaixent-València, 11 d'abril de 2020.
- Ernest GARCIA: Entrevista digital, Carcaixent-València, 7 de maig de 2020.
- Pere MAYOR: Entrevista, València, 21 d'abril de 2012.
- Pere MAYOR: Entrevista, València, 3 de setembre de 2020.
- Gustau MUÑOZ: Entrevista digital, Carcaixent-València, 15 d'abril de 2020.
- Enric NOMDEDÉU: Entrevista digital, Carcaixent-València, 11 de maig de 2020.
- Vicent PITARCH: Entrevista, Castelló, 20 d'abril de 2012.
- Vicent PITARCH: Entrevista digital, Carcaixent-Castelló, 15 d'abril de 2020.
- Toni PORCAR: Entrevista digital, Carcaixent-Castelló, 2 d'abril de 2020.
- Jesús PUIG: Entrevista digital, Carcaixent-La Font d'en Carrós, 16 d'abril de 2020.
- Toni ROYO: Entrevista digital, Carcaixent-Castelló, 30 de març de 2020.
- Pep SAVAL: Entrevista digital, Carcaixent-Callosa d'en Sarrià, 2 de juliol de 2020.
- Emili SELFA: Entrevista digital, Carcaixent-Beniopa, 4 de maig de 2020.